

c

No 3

VIATA
ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R.P.R.

11

ANUL III NOEMVRIE

1 9 5 0

008
V54

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

88

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

81

11

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. Inv. P/544695

ANUL III NOEMBRIE

9 5 0

24

* P / 5 4 4 6 9 5 *

CUPRINSUL

✧ Victor Tulbure : Sadoveanu	7
✧ Silvian Iosifescu : „Nada florilor”	9

Petru Dumitriu : Drum fără pulbere... (Roman I)	19
---	----

LUPTĂM PENTRU PACE

Eugen Frunză : Majoritate	122
Horvâth Imre : Din zori de zi	124
Alexei Surcov : Yankeii la Copenhaga	126
A. Tvardovschi : 22 Iunie 1941	129
Mao-Tse-Dun : Amintiri despre marșele marș	131
Tiu-Son-Vou : Mama	132
Liana Dascalova : Copilul viitorului	134
Raul Gonzales Tunon : Moartea semănată	136

C. Constantin și A. Rogoz : Stewart Martin descoperă America	138
(piesă în 3 acte — 7 tablouri)	

ORIENTARI

✧ A. I. Burov : Estetica marxist-leninistă împotriva naturalismului în artă	214
Boris Caragea : Despre realismul socialist în arta plastică	239

TEORIE ȘI CRITICĂ

Galina Maievschi : Lew Nicolaevici Tolstoi	251
Eugen Campus : Pe marginea tezelor provizorii de istorie a literaturii române	267

RECENZII

A. Neacșu : Clasicii români în „Biblioteca pentru toți”	283
Mihnea Gheorghiu : Eliberatorii Europei	288
L. Sărățeanu : Un roman din viața letonă	291
X Alexandru Balaci : În luptă împotriva cosmopolitismului	295
Silviu Petre : Un popor tânăr înfruntă viața	297
D. Daniti : Din literatura unui popor prieten	299
BIBLIOGRAFIE	302

S A D O V E A N U

— Rapsod vestit, iubit Ceahlău al slovei,
ți-s pașii grei!

— Bătură anii lungi.

Dar duc pe tample iernile Moldovei
și dorul ei din suflet nu-mi alungi.
Ciubotele mi le-am stâlcit pe drumuri.
In arse șesuri am băut necaz
și știu prin munți potecile duiumuri
și-am stat cu țara aspră la taifas.

— Și brazii ce ți-au spus?

— Prăpăd și jale.

Domni cruzi securi izbiră'n trunchiul lor,
că parcă munții s'au chircit din șale
și lacrima s'a prefăcut izvor.
Și de sub glie mi-au vorbit plăeșii
când buzna peste țară noaptea da.
Și am văzut prin zdrențele cămeșii
cum inima-mi amarnic sângera.

— Dar mâna poposită în voroave
s'o muște gușteri verzi dece au vrut?

— Am ocărit domniile scârnavе
și mi-am iubit norodul meu bătut.
Se scurge vremea. Timpul nu așteaptă...
Un adevăr deplin ne umple viața:
e temelia țării astăzi dreaptă
și răsăritu-i luminează fața.

Și n'o s'o surpe schije de obuze,
nici pofta ațățării la omor.
Sub steag de flăcări trec albastre bluze
pe schele mari suite 'n viitor.
Pe largi ogoare pâine strâng țărani.
Vor arde mâine becuri în cătun.
Intineresc sub tâmpale albe anii
și sufletul e zarzăr și e prun.
Și nu-i Apus să 'nfrângă adevărul
și viața slobodă s'o strângă 'n chingi,
așa cum palma nu atinge cerul,
așa cum soarele nu poți să-l stingi.

VICTOR TULBURE

SILVIAN IOSIFESCU

„NADA FLORILOR”

Cu prilejul alegerii sale ca președinte al Uniunii Scriitorilor din R.P.R., Mihail Sadoveanu a rostit, între altele, câteva cuvinte adânci cu privire la nouile posibilități pe care le are scriitorul într'un Stat socialist sau în drum spre socialism, de a-și privi altfel copilăria, de a înțelege mai adânc timpul, împrejurările istorice prin care a trecut.

Își are desigur tâlcul său, că cel mai de frunte prozator al nostru de astăzi, a subliniat acest adevăr în preajma apariției volumului cu care își încunună opera de până azi, volum intitulat modest „Nada Florilor” — „Amintirile unui pescar cu undița” — „Mă chiamă în trecut amintirile” — așa sună titlul primului capitol din carte. Dar vom vedea îndată că această chemare care e pentru oricine încărcată de irezistibil și pătrunzător farmec, nu-l duce pe scriitor la nostalgice evocări, la idealizarea trecutului, la paseism. „Nada Florilor” este o carte scrisă de Mihail Sadoveanu în 1950. Scriitorul a concentrat în ea — folosind chiar multe pagini din opera sa trecută — mai toate marile însușiri ce se desprind din cele 100 volume pe care le-a dat literaturii poporului nostru. Dar în toate, în metoda de creație, în atitudinea față de trecut și de luptele lui, în problemele puse, soluțiile sugerate și în zarea deschisă e imprimat acest fapt esențial: Cartea e scrisă de Mihail Sadoveanu din 1950, de luptătorul pentru pace, de scriitorul ajutat și îndrumat de Partid, de scriitorul care a cunoscut și a învățat din realitatea și din literatura sovietică.

În „Nada Florilor” Mihail Sadoveanu folosește o bună parte din una dintre cele mai încântătoare opere ale sale „Impărăția apelor” apărută în 1928. „Impărăția apelor” începea cu un capitol despre „Pescuitul cu undița”, continua cu altele „Despre instrumente și norocul pescarilor”, „Pește de Moldova”, „Pescuitul racilor și altele”, „Despre crapi”: pretindea deci — după aceste titluri — a fi și ea doar o alăturare de amintiri și impresii „ale unui pescar cu undița”. De fapt „Impărăția apelor” este reprezentativă pentru tot ce are mai bun opera din trecut a lui Mihail Sadoveanu. Dragostea de viață, încrederea în viață o străbate ca un suvoi puternic și limpede dela prima la ultima pagină. Deasemeni, dragostea față de exploatați, desvăluirea indignată a cumplitei lor existențe. Când adolescentul, care ia lecții de pescuit dela băiețanul Culai, dela Moș Hău și dela mătușa Ileana, se extaziază cu naivitate asupra existenței „ușoare și fericite” a pescarilor dela „Nada Florilor”, el află adevărul și din glasul lor în care răsună „o dezolare rece și profundă”

și din ochii lor triști — când îi vorbesc de viața lor neînchipuit de aspră „Ehei, mări băiete — îi spune sfătuitoarea lui Culai — viața noastră nu-i ușoară, dacă vrei să știi tu”.

Dar odată cu marile însușiri, care dau „împărăției apelor” forță, căldură și farmec, întâlnim acolo și unele dintre limitele perspectivei sociale a scriitorului. Revolta exploataților rămâne neputincioasă și fără nădejde, ei mărgininându-se să privească cu ură, o orânduie socială ale cărei legi nu le pricep. Iar admirația stăruitoare și bogat motivată pe care o arată povestitorul pentru îndemânarea deosebită și cunoștințele tehnice ale tovarășilor de pescuit, părea a-l duce la afirmarea superiorității omului patriarhal, direct legat de natură dela care învață lucruri necunoscute în cărți. Și pe calea aceasta vom vedea transformarea și deosebirea în „Nada Florilor”.

„Nada Florilor” reia deci pagini și capitole din „Împărăția apelor”. Reîntâlnim aici și pe Culai cel desculț și isteț care prinde scoici cufundându-se și scoate cu meșteșug apă cu ulciorul din șipotul dela adânc. Ii întâlnim și pe cei doi pescari bătrâni, pe Moș Hău, pescarul care a avut atâtea de pățimit „încât dacă i s’ar preface zilele lui negre în băncuțe de argint, ar fi mai bogat decât cneazul Țugui dela Bălțătești” și pe sărmanul și tăcutul Moș Spănu care iarna „intră pe semne într-o ghizunie și-și sughe etichete ca ursul”. O reîntâlnim și pe lelea Ileana, bătrâna căreia asprimea vieții și anii de închisoare făcuți pentru că rezistase „caprițiuului” aceluiaș cneaz Țugui și cutezase a-l lovi, i-au îndârjit revolta și i-au întărit dragostea și înțelegerea pentru ceilalți asupriți.

Regăsim deasemenea multe dintre episoadele din „Împărăția Apelor”, dela pescarul care-i vorbește autorului despre împăratul peștilor și până la știuca uriașă prinsă de moș Spănu spre marea mirare și invidie a colegilor de breaslă. Regăsim și splendidele pagini care zugrăvesc viața bălții în ploaie.

Ar fi însă o gravă greșală, o lipsă totală de înțelegere a artistului adevărat care e Mihail Sadoveanu și a evoluției lui, dacă am considera această folosire a unui bun vechi, drept simplul procedeu tehnic, al unui povestitor plin de meșteșug, care știe să îndeplinească fără goluri și nepotriviri pagini vechi în cadrul unei opere noi.

Faptul că scriitorul reia din opera sa trecută pagini care sintetizează ceea ce e mai de preț în această operă și că le leagă organic într-un roman din toate punctele de vedere nou — faptul acesta se explică prin conștiința cu îndreptățire mândră a unei continuități și a unei îmbogățiri. E conștient scriitorul Sadoveanu că operele pe care ni le dă astăzi, continuă, dezvoltă pe acelea pe care cu neasemuită fertilitate în literatura noastră ni le-a dat, cu regularitate, ca un arbore viguros, vreme de o jumătate de veac. Ele își trag seva lor puternică dintr-un contact adânc, permanent cu poporul și cu arta lui. Dar nici poporul nostru de astăzi eliberat prin lupta clasei muncitoare dusă la biruință de avantgarda ei, nu mai e acelaș, se transformă și progresează. Și altul este și scriitorul Sadoveanu care nu asistă ca un spectator neutru la lupta pe care o dă pentru pace și fericire poporul nostru, alături de popoarele lumii având în frunte Țara Socialismului Victorios. Altul este și altfel scrie Mihail Sadoveanu luptătorul activ pentru pace, cel care a putut vedea ceea ce au clădit oamenii sovietici, cel care, ca și eroul său Mitrea Cocor își dă seama că „Statul socialist nu va întârzia să pue la îndemâna foștilor robi toate puterile științei, așa încât, unde au fost cândva noroaie și

cocioabe, să apară șosele și case luminate electric, unde băntuia seceta, să vie pe canaluri bucuria apei; unde se trudea sâlnic omul, mașinile să-i ușureze munca”.

„Nada Florilor” povestește „anii de ucenicie ai lui Ilie Dumitraș”, despre care ultimul capitol ne vorbește ca de un „tovarăș luptător”. Pescuind cu năpăstuiții lui tovarăși dela Nada Florilor, prins în încheștarea rășcoalelor țărănești din 1888, adolescentul Ilie Dumitraș învață să cunoască sălbăticia exploatării. Își dă seama că pentru sdrobirea acestei exploatări nu e altă eșire decât cea revoluționară și pășește pe calea luptei revoluționare.

Ilie Dumitraș s'a născut din căsătoria a oameni de stări sociale deosebite. Maică-sa Polixenia e fata rotarului Pintilie. Datorită ei a rămas povestitorul cu dragostea pentru rudele lui, țărani clăcași, dragostea care scandalizează grozav pe distinsa lui mătușă din partea tatălui, Țățaca Leona, „sgriptorul cu dinți de criță”. Distinsa țățacă Leona aude cu groază în gura nepotului ei cuvinte și idei de ale mojicilor. „Nu pot suferi lumea necioplită, declară ea cu indignare. Imi sunt urâți mojicii, mai ales de când au prins a se obrăznici și a pierde orice fel de respect față de persoane”.

Dar spre deosebire de alte pagini cu caracter autobiografic ale scriitorului — tatăl lui Ilie, inginerul Manole Dumitraș, e prezentat, în ciuda moliciunii resemnate cu care suferă cicălelile surorii sale, drept o figură cu trăsături pozitive. Nu s'a putut împăca nici cu nedreptatea socială, nici cu sclifoselile lumii bune „și atitudinea lui de buntușnic — răsvrătit” — l-a silit să se exileze dela Iași la Fălticeni. În tinerețe, în îndeletnicirile lui de pescar a cunoscut refugiați politici ruși, care i-au infiltrat hotărîrea de a lupta pentru libertate, dragostea pentru cauza revoluționară. Amintindu-și de acest entuziasm al trecutului, chinuit de rușine pentru actuala lui inactivitate, inginerul Manole Dumitraș a rămas cu inima alături de cercurile socialiste, ale căror gazete le citește cu luare aminte.

Dela tatăl său, pe care-l admiră cu entuziasmul celor cincisprezece ani ai lui, învață Ilie Dumitraș să disprețuiască lumea și pretențiile Țățacei Leona, să prețuiască și să-i iubească pe mojicii trudiți și jefuiți. Îl îndemna pe această cale și admirația ce i-o poartă uncheșului Haralambie, fratele mamei sale, marea figură de cioban, desprins parcă dintr'o baladă, demn, cu privirea ageră, cu vorba înțeleaptă. Căci ciobanul Haralambie, care și-a agornisit oarecare stare, slujind la niște baci, nu s'a îndepărtat de ai săi. Și atunci când zice din caval, cântă versuri ca acestea :

*M'oi întoarce într'o sară,
Leliță Varvară,
Cu soții încălărate
La o poartă-om bate,
Pe ciocoi la noi i-om scoate
Să-i creștăm pe spate
L-om creșta în trei soroace
Ș-om da focul la conace,
Să se 'nalțe fum și pară.
Leliță Varvară.*

Întâlnirea cu lupta țăranilor clăcași o avea Ilie Dumitraș cu prilejul partidelor de pescuit pentru care, fiind foarte ahotnic va lipsi săptămâni

întregi dela școală. Prietenia cu un băiat de vârsta lui, micul pescar Culai, îl duce la „raiul dela Nada Florilor” unde îi cunoaște pe Moș Spânu, pe lelea Ileana, pe Moș Hău, cel care îngână din gură toate lighioanele bălții și ostroavelor. Cu ei povestitorul pătrunde în tainele cele mai ascunse ale pescuitului.

Dar suntem în 1888. Țăranii fără pământ s’au ridicat în mai multe județe ale țării și guvernul burghezo-moșieresc le răspunde cu gloanțe, într’o represiune a cărei sălbătecie o prevestea pe cea dela 1907.

Și involburarea luptei străbate până la Nada Florilor. Trupele care înconjură Fălticeni îl opresc pe Moș Spânu și ofițerii îl jefuiesc, cu sudălmii și lovituri, de știuca enormă, pescuită cu atâta fală. Tot pe Spânu îl va răpune un glonte rătăcit.

Și din Pașcani, dintre muncitorii activiști ai cercurilor socialiste, care au căutat să sprijine mișcarea țăranilor, se refugiază la Nada Florilor, un vechi tovarăș de pescuit, Alecu Dumitriu. Venit să aducă inginerului Manole Dumitraș ultimul mesaj al unui tovarăș de luptă, ultimul poem al poetului Solomon Cornea, ucis în bătaie de poliția burghezilor și moșierilor, Alecu Dumitriu e ajutat de către Ilie să scape de urmăritori la sfârșitul cărții. După ce a trecut prin câteva aventuri școlare, prilejuite de absențele sale din pricina pescuitului, îl vedem pe Ilie Dumitraș destinat luptei revoluționare. „Nu e nevoie să vi-l dau, merge el singur — răspunde inginerul Dumitraș la cererea lui Alecu Dumitriu — sper că floarea lui va da rod”.

Isbitoare este, dela primele pagini din „Nada Florilor” o trăsătură pe care o explică tocmă elementul nou, pulsul literaturii de astăzi a lui Mihail Sadoveanu: lipsa de idealizare a trecutului într’o operă în care pe povestitor îl recheamă amintirile.

Nimic nu ne îndreptățește să socotim acest roman ca pe o operă strict autobiografică. Dar o sumă de trăsături, dela origina lui Ilie Dumitraș, fiu de intelectual înstărit și de țarancă, până la atâtea amănunte care reapar în povestiri și nuvele, arată că volumul cuprinde și puternice elemente autobiografice. Caracterul de amintiri, retrăirea adolescenței dă astfel cărții parfumul pătrunzător și specific paginilor în care marii scriitori maturi își retrăiesc adolescența și regăsesc, cu acea ascutime și căldură a amintirii pe care numai ei o au, întâmplări, simțiminte, impresii specifice pentru visele și isprăvile copilăriei, pentru elanurile adolescenței.

Din acest punct de vedere, fiecare rând din carte are farmecul amintirilor retrăite și redată intens. Iată cum știe să ne descrie Sadoveanu felul cum sbuciumul vântului afară vorbește imaginației copilului sau adolescentului.

„... Cum stam întins pe spate, am simțit că-mi bate inima cu grăbire. În ureche îmi cântau modulațiile austrului de primăvară care la acel ceas târziu, tovarășeau și pe uncheșul meu Haralambie, călăreț tăcut pe drum singuratic.

Mă gândeam că acel vânt, care m’a tulburat întotdeauna și m’a ținut treaz nopțile, vine din nesfârșite depărtări, din peșteri tainice și de pe ape în veșnică mișcare. Țipetele lui par când tânguiri umane, când schiaunele unor fiare fantastice, pe care pământeni încă nu le-au cunoscut.

Din când în când aveam impresia că trec păsări străine în cerul negru, spre singurătățile dela pol...”

Dar zâmbetul înduioșat cu care sunt retrăite frământările și avânturile adolescentului nu înseamnă idealizarea trecutului, a evenimentelor și raporturilor sociale de atunci. Distincția aceasta a fost totdeauna o măsură a realismului, a atitudinii scriitorului față de viață. Aproape că nu e scriitor care să nu se fi întors cu duioșie către întâmplările și simțămintele copilăriei sale. Dar idealizarea epocii, opunerea trecutului față de prezent ca „timpul vechi și fericit” e caracteristică pentru antirealism, pentru cei care caută un refugiu în trecutul personal. La marii scriitori realiști, duioșia cu care e privit trecutul propriu, nu împiedică ci se îmbină organic cu descrierea critică, cu exactitate realistă, a întâmplărilor și tipurilor, a conflictelor sociale. Astfel a procedat de pildă Tolstoi în povestirile din „Copilăria” ori „Adolescența”. Societatea țaristă dela 1840—50 e zugrăvită critic și sunt acumulate nedreptățile sociale, așa cum a început a le pricepe și condamna adolescentul. Acelaș lucru pentru David Copperfield, romanul autobiografic al lui Dickens, în care poezia amintirilor nu micșorează și nici nu se opune frescei realiste ce atacă violent principalele instituții din Anglia timpului — dela învățământ la justiție și parlament. Trăsătura aceasta o putem regăsi și în cele patru volume de amintiri ale lui Anatole France, precum și în general în toate volumele autobiografice ale marilor realiști.

Farmecul amintirilor nu implică deci căutarea în trecut doar a pitorescului și culorii sau refugiul într'un închipuit paradis. Dar și în această privință, realismul socialist depășește, lărgeste și transformă fundamental perspectiva și posibilitățile realismului critic. Scriitorul realist socialist se află într'o orânduire socială calitativ superioară celor trecute și este înarmat cu înțelegerea științifică a legilor de dezvoltare ale societății. El poate zugrăvi trecutul dintr'o perspectivă mai largă, științifică. Ca și în romanul istoric, în romanul autobiografic scriitorul realist socialist poate înțelege mai bine întâmplările pe care le-a trăit, poate lumina și adânci aspectele luptei de clasă, poate accentua noul, mugurii prețioși ai forțelor menite să transforme istoria, să elibereze societatea.

Așa a făcut de pildă Valentin Cataev în fermecătorul său roman, cu caracter autobiografic „O pânză în depărtare”. Mihail Sadoveanu pare a li utilizat în mod creator experiența romanului sovietic. În „O pânză în depărtare” ca și în „Nada Florilor” — Petia, băiatul profesorului învață dela micul pescar Gavric nu numai felurite greutăți ale vieții, pe care copilul de muncitor le cunoaște din plin. Dar prin mijlocirea lui Gavric, micul Petia ia contact cu lupta revoluționară a anului 1905, ajută la salvarea marinarului holșevic urmărit.

Ca și Cataev, Mihail Sadoveanu, scriitor de frunte al unui popor eliberat care-și clădește fericirea, privește trecutul cu alți ochi și cu altă înțelegere. Boarea de poezie pătrunzătoare, zâmbetul și duioșia prezente permanent în „Nada Florilor” ca și în „O pânză în depărtare” nu numai că nu aduc cu ele idealizarea trecutului, ci se împletesc cu denunțarea exploatării, cu arătarea luptei și a făgăduințelor de victorie. Căci cartea aceasta nu zugrăvește experiențele oarecare ale unui adolescent, ci formarea unui luptător pentru dreptatea socială.

Am văzut că încă din „Impărăția apelor” povestitorului i se arăta, sub vălurile ei pitorești, asprimea vieții pescarilor. În „Nada Florilor” Ilie Dumitraș se ciocnește la tot pasul de exploatarea cruntă a țăranului. Dela primele lui vagabondări la Iazul Călugărului, îl întâlnește pe Moș Pricop Litavoi,

pescarul cel trist și bărbos, care umblă să agonisească uriașa sumă de 5 franci ce-i trebuesc ca să plătească despăgubire pentru îndrăsneala de a-l fi suduit pe boierul Coculeț Forăscu... „Ciocoi lui dela Forăști ne rod, ne mulg și ne belesc de am ajuns în sapă de lemn...” A izbutit să strângă cu multă trudă 3 franci și 80 bani și acum nădăjduște că împăratul peștilor — crapul bătrân pe care l-a zărit în fundul iazului — îl va ajuta să strângă destul pește ca să plătească despăgubirea boierului. Dar nici încrederea lui Pricop Litavoi în puterile împăratului peștilor nu se arată prea mare „eu ți-oi mai spune una. Dacă acest crap m'a înșelat și nu-i el împăratul, atunci îl sudui și pe dânsul... M-oi duce într'o noapte la Forăști, la standoale, unde, țin ciocoi grăul și-i dau foc”.

Nici viața „colegilor de breaslă”, a celor trei bătrâni dela „Nada Florilor” nu e deloc mai ușoară. Peștele nu e de ajuns pentru trai și ca să facă rost de mămăligă se tocimesc vara la boieri și la chiaburi, iarna slujesc pe la case. „N'avem pământ Iliuță și luăm în parte... Luăm câte un ogoraș, ba în coada iazului Botoșanilor, ba în Țara Mare. Puțin lucrăm. după ale noastre puteri și dintr'acel puțin ne ia trei părți și ne lasă una”.

Străbate astfel de pretutindeni din carte ura clocotitoare a țăranilor, jefuiți de boieri în semi-feudala orânduire burghezo-moșierească. Ura aceasta am regăsit-o și în doina uncheșului Haralambie și în spusele pescarilor și la pomenile țăranilor din Rădășeni care fac negoț cu mere. Aceștia închină paharul spunând: „Cum înghit fără saț, ghițomancele dela prasniciul nostru, așa ne-au înghitit pe noi ciocoi și lingăii domnești. Blăstămați să fie până într'al nouzecișinouălea neam”. Boierii apar ca exploataitori nemiloși, neîmpiedicați de vre-un scrupul sau vre-o lege. Astfel e pomenit gingaș numitul Coculeț Forăscu, pentru ofansarea căruia pătimеște Pricop Litavoi. Astfel e cneazul Țugui din pricina căruia lelea Ileana a făcut opt ani de temniță. Iar aparatul de Stat menit să slujească pe boieri și pe burghezi își arată o față asemănătoare, reprezentat fiind prin domnul comisar Vacă-Mare, care pune să se tragă prin bălți asupra pescarilor, ori prin ofițerul care-l jefuește pe Spânul de știuca pescuită.

Prăpastia dintre exploatați și exploataitori e de netrecut, ciocnirea dintre ei necesară, inevitabilă. Țățaca Leona, deși se lasă uneori impresionată de marea ciobanului Haralambie, rămâne cu aceeași ură și absolută neînțelegere față de „mojicii” de pe urma cărora trăiește. Iar țăranii, ciobanii sau pescarii din carte știu cu toții că dela Forăști sau Țugui n'au a se aștepta decât la jaf, lovituri și sudălmii. Contradicția de neîmpăcat dintre cele două lumi opuse — contradicție prezentă în toată opera anterioară a lui Mihail Sadoveanu, dela „Cozma Răcoare” și „Păcat boieresc” la țăranii satelor pustiițe din „Zodia Cancerului” — e prezentată în toată ascutimea ei în această carte, ce se petrece într'un an de puternice răscoale țărănești.

Dar nou în opera lui Mihail Sadoveanu este felul cum apar în carte reprezentanții clasei sub conducerea căreia țăranimea avea să scape de robia feudală. Personagiul muncitorului socialist Alecu Dumitriu este într'adevăr nou în opera lui Sadoveanu. Proletarii se ivesc foarte rar în romanele și nuvelele lui trecute și atunci, ca în „Ion Ursu” nu sunt zugrăviți prin figuri destul de tipice, ci mai curând prin cazuri de țărani pe care viața din fabrică îi desrădăcinează și-i descompune.

Cu apariția indirectă a poetului revoluționar Solomon Cornea și mai ales cu personagiul hotărît și conștient al lui Alecu Dumitriu, „Nada Florilor” cuprinde în zăugăvirea unei epoci trecute tocmai elementul esențial nou, forțele sociale în creștere, care aveau să conducă lupta pentru eliberarea de exploatare. Prin aceasta, cartea capătă o adâncă și justă perspectivă istorică. Muncitorul Alecu Dumitriu face parte dintre socialiștii care și-au dat seama de însemnătatea mișcării țăranilor și au sprijinit-o, deși au înțeles că lipsită fiind de organizație și conducere, această mișcare nu avea sorți de izbândă. Știm că, în ciuda confuziilor care făceau să vadă în lupta de clasă, „o luptă jalnică între Român și Român”, cercurile socialiste și-au exprimat în 1888 prin ziarele lor „Muncitorul”, „Desrobirea”, solidaritatea cu țăranii răsculați. *„Muncitori, numai voi știți ce e amarul și sărăcia, numai voi știți ce vrea să zică robia muncii, numai voi puteți să înțelegeți pe cei care disperați de lipsă și nedreptate, s’au răsculat”*, scria în „Mani festul Cercului Muncitorilor din București. Mai conștienți, Alecu Dumitriu și Solomon Cornea nu se mărginesc să compătimizească pe țăranii asasinați de exploatare. Ei înțeleg însemnătatea ridicării țăranilor și nevoia ca această ridicare să fie condusă de o clasă consecvent revoluționară. Vom vedea îndată dacă expunerea sistematică a acestei teze poate fi considerată drept cu totul corespunzătoare cu condițiile istorice respective. Aspectul pozitiv e însă incontestabil. Înțelegerea mai adâncită a luptei de clasă, prezența clasei muncitoare, care atunci își dovedea din ce în ce mai clar rolul ei hotărîtor pe scena istoriei, tendința vizibilă de a contura eroi pozitivi — unul actual, luptătorul socialist, altul în devenire, povestitorul — toate aceste elemente importante și noi sunt fără îndoială roadele întâlnirii scriitorului cu metoda superioară de creație a realismului socialist. Astfel, cartea aceasta în care povestitorul e chemat în trecut de amintiri, desvoltă faza creației lui Mihail Sadoveanu, începută cu „Păuna Mică” și cu „Mitreă Cocor”.

Legată de aceste trăsături noi este și atitudinea netă pe care scriitorul o are de astă dată față de farmecul vieții patriarhale. Am văzut că „Împărăția apelor”, carte din care a germinat „Nada Florilor”, dădea impresia că ilustrează o iluzorie superioritate a vieții mai apropiate de natură. Și în „Nada Florilor” figuri ca cea a ciobanului Haralambie sunt descrise cu dragoste și înțelegere. Scriitorul le opune cu ironie tăioasă unor reprezentanți ai „claselor de sus” ca Leona sau colonelul Caraiman, inspectorul școlar special. Dar Mihail Sadoveanu din „Nada Florilor” nu mai poate șovăi între atracția vieții patriarhale și perspectivele pe care le deschide progresul tehnic unei omeniri eliberate. Istoria nu se poate întoarce la lumea uncheșului Haralambie. Când îi pune față în față pe muncitorul socialist și pe cioban, scriitorul ne arată, folosind o imagine de o expresivitate caracteristică, de partea cui e viitorul.

„Uncheșul tău, îmi explică tata, apucă drumul pe la Horbaza, pe de-asupra Rădășenilor, ca să scurteze. După ce ajunge sus, coboară spre Baia la apa Moldovei, pe lângă movila lui Răzvan. Trece prin locuri istorice și romantice, care pentru dânsul nu sunt decât o cale oarecare, spre oi. În dreapta dealului, Horbaza, de-asupra satului Rădășenilor, se află un piseu: Cetățuia. Acolo am găsit eu săpând într’o vară, urme de așezări preistorice, ale unor pământenii care au trăit aicea cu zece ori douăsprezece mii de ani înaintea noastră... Stânilor uncheșului tău sunt mai aproape de așezările

preistorice decât de noi. Iar ceilalți doi prieteni ai tăi se duc spre timpuri nouă...

Am stat alături în cerdac lungă vreme, contemplând depărtările către pâcla violetă a nuntilor, până ce uncheașul meu Haralambie a apărut micșorat; n'aveam să-l mai văd; era un personagiu ce se îndrepta spre amurgul său inexorabil".

În acelaș sens vorbesc și versurile lui Solomon Cornea, cu care se încheie cartea. Lupta țăranilor răsculați, condusă de tovarășii lui Alecu Dumitriu și a ucenicului său Culai, va birui în viitor.

Dar brazda urii va da alte grâne.

Și ziua izbăvirilor luci-va

Când fătul crunt al bieteii Paraschiva

Va birui 'n războiul pentru pâine.

Astfel, cartea aceasta a formării unui luptător pentru libertatea celor ce muncesc se termină cu o nădejde în viitor, nădejde născută din hotărârea luptei. Și colțul de zare, cu care se încheie romanul și care prevede biruința din zilele noastre a poporului, e o trăsătură caracteristică nouă. Privirea de încredere spre viitor cu care sfârșesc și „Mitrea Cocor” și „Nada Florilor”, se deosebește izbitor de scrâșnetul neputincios ori de amărăciunea resemnată în care se împotmolea răzvrătirea exploataților în atâtea opere trecute ale lui Mihail Sadoveanu.

Am spus că în „Nada Florilor” noua perspectivă și noua metodă de creație a scriitorului continuă și desăvârșesc restul operei lui Mihail Sadoveanu. O cercetare a acestor trăsături, care fac ca ultima carte să fie o încununare a întregii opere, ar echivala cu cercetarea însăși a acestei opere. Să amintim doar de rădăcinile viguroase pe care romanul le are în viața și arta poporului. Cele dintâi impresii ale lui Ilie Dumitraș sunt legate de calmul copilăriei scurse la apa Moldovei, în satul în care „tesla bunicului bătea la colibă ritmul unei vieți tihnite”. Și toată povestirea e făcută cu ochii poporului și de pe pozițiile lui. Am văzut ura îndârjită cu care sunt priviți boierii și uneltele lor, ori statul burghezo-moșieresc. Acelaș caracter popular îl are descrierea naturii făcută cu înțelegerea și apropierea celor care muncesc în sânul ei și îi sunt prieteni de fiecare zi. „Munții erau aproape, subț ușoara pâclă și aerul avea o limpezime de izvor. Pe șesul larg, între buchete de sălcii, înfloreau fânașurile și sfârâiau coșaii neostoit sub vibrarea luminii fierbinți. Treceau în sboruri joase, din când în când dumbrăveni și turturele și grupuri mici de rațe sălbatece vâslind grăbit ca într'o furtună a înălțimilor”. Ce departe e natura aceasta de decorul agreabil și străin al literaturii făcută de boieri veniți în vacanță la conac, ori de natura sublimo-fantastică a unora dintre romantici.

Ar mai trebui pomenită măcar și arta povestitorului, dusă în această carte la cea mai înaltă desăvârșire, fraza care plutește lin ca o apă și tot ca o apă, devine, după terenul pe care se sprijină, pe rând molcomă și largă ori repede, tăioasă. Căci Mihail Sadoveanu marele meșteșugar al cuvântului, căruia știe să-i dea mai bogate înțelesuri și virtuți poetice nu lasă niciodată povestirea să părăsească reazemul conținutului, nu caută să facă „frazе frumoase în sine”. Fraza lui Sadoveanu e menită totdeauna să ex-

prime ceva și simfonica ei expresivitate e pusă în slujba unui realism consecvent.

Dar trebuie să ne oprim puțin asupra unei trăsături însemnate, despre care vorbesc toate paginile din „Nada florilor”. Dragostea de viață, încrederea în puterea ei înfinită, capacitatea de a reda în operă foșnetul și vigoarea vieții sunt trăsături comune operei vaste a lui Mihail Sadoveanu. Și ura legionarilor s’a îndreptat, desigur, nu numai împotriva omului, hoțărît și convins antifascist, ci și împotriva operei care exprima revolta și nădejtile poporului, a operei care constituia un prelungit și viguros imn al vieții. Era firesc ca oamenii de mână ai burghezo-moșierimii, plătiți să împartă și să elogieze moartea, să prefere literatura eliazilor plină de obsesii și neliniști, încrederii în puterea vieții, care se degajează din toată opera lui Sadoveanu.

Toată „Nada florilor” constituie un cântec al biruinței vieții. Intensitatea lui e întărită de conștiința scriitorului că astăzi forțele vieții au biruit într’adevăr, că au căzut și cad barierele pe care o orânduire socială absurdă le punea fericirii oamenilor. Privind înapoi, povestitorul vede trecutul sub perspectiva biruinței de azi, pe care lupta trecutului a pregătit-o.

Nu există nimic crepuscular, nicio melancolie secată de vlagă în cartea aceasta, în care un om își reamintește de adolescența lui. Povestitorul retrăiește acei ani cu vitalitatea dela cincisprezece ani. Totul e luminos și plin de încredere. E minunat cum paginile cărții retrăiesc intensitatea simțămintelor și elanurilor unui băiat în pragul vieții. În rătăcirile imaginației de adolescent, care ascultă glasul austrului, în nerăbdarea înfrigurată cu care eroul așteaptă aventura pescuitului la „Nada florilor”, în hotărîrea cu care întâmpină micile necazuri la școală sau problemele mai grele pe care i le pune întâlnirea cu viața, cu revolta exploataților și cu sălbătăcia exploataților, în toate acestea regăsim aceiași intensă vitalitate.

Și același elogiu al vieții puternice, nesfârșite îl aduc mai toate descrierile. În unele din minunatele filme documentare sovietice găsești simțământul grandios de forță universală a vieții, pe care ți-l dă de pildă descrierea „raiului dela Nada Florilor”, atunci când toate vietățile se reped la suprafața apei bătute de ploaie:

„Eu ca și Culai, priveam ploaia, care îmi șuroia de pe păr ca pe o desfătare, așa cum o primea întreaga împrejurare dela Nada Florilor. Sâlcii, liane, papură și trestii sticleau de un răs real pe care îl simțeam și în mine.

Stând chircit la marginea ostrovului, am observat deodată, foirea formidabilă a bălții. Toate lighioanele ei de la adâncimi suiau în zigzaguri spre acele de fulger ale ploii. Erau mii de crustacee neclasate încă de naturalisti, de toate dimensiunile mici, de colorile și desenurile cele mai surprinzătoare. Coloane de alevini care abia atunci intrau în viața lacului, abia având forma speciei, cu punctul enorm al ochiului în mica lor transparență. Puzderie de alții mai mărișori evoluau cu instinctul primeidiei, învărtejindu-se într’o latură și fugind de umbra ghimpoasă a bibanilor sau de gura de balaur a știucii. Spre limpezimea fundului, carași cu reflexe de aur vechi, crapi bătrâni cu solzi ruginiți. Scoici, melci, lipitori și șerpi,

întreaga faună fără număr, fiica mълului primordial, se frămъntă într'o monstruoasă bucurie sub tremurul ploii de primăvară.

Era bucuria vieții și a morții și a transformării neconținute.

Există în „Nada Florilor” și unele lipsuri, care limitează pe alocuri perspectiva romanului. Cele mai însemnate ni se par a fi două — una legată de personagiul pozitiv al romanului, cealaltă de felul cum e zugrăvită răscoala.

Am văzut cât de însemnată se arată pentru lărgirea perspectivei scriitorului apariția unui personaj ca acela al militanului socialist Alecu Dumitriu, care luptă conștient și hotărît împotriva Forăștilor și Vacamarilor, pentru eliberarea muncitorilor și țaranilor. Dar așa cum e zugrăvit, Alecu Dumitriu pare în parte un personaj istoric neverosimil, el nu e reprezentativ pentru gradul de dezvoltare al mișcării muncitorești din acea vreme. Desigur era foarte cu puțință ca un luptător socialist să simtă atunci mai mult sau mai puțin clar necesitatea alianței muncitorilor cu țaranii, precum și lipsa de sorți de izbândă a unei acțiuni duse numai de țărani, în mod neorganizat. Dar expunerea sistematică a tezei leniniste a alianței dintre proletariat și țărănime sub hegemonia proletariatului e exagerată în gura unui socialist dela 1888. Acest neverosimil se răsfrânge în general asupra personajului făcându-l mai șters, mai lipsit de contururi decât toate celelalte personaje din carte — decât inginerul Manolaș, decât cei trei pescari, ori decât povestitorul însuși, atât de viu zugrăvit cu trăsăturile lui de adolescent entuziast și grav.

Răscoala țaranilor nu apare în carte decât indirect, din spusele personagiilor. Revolta care mocnește și crește în prima parte n'o vedem izbucnind. De altfel, această revoltă trece din centrul povestirii și e înlocuită de eforturile de a-l strecura pe Dumitriu pe sub ochii jandarmilor, ori de necazurile școlare ale lui Ilie Dumitraș. Astfel revolta îndârjită nu se rezolvă în ascuțimea luptei și exploatații ne sunt arătați pasiv, îndurând urgia boerilor, jefuiți sau loviți de un glonte întâmplător, ca Spănu.

Dincolo de aceste lipsuri, „Nada florilor”, povestirea făuririi unui om adevărat și cântec al încrederii în viață se așează printre culmile creației lui Mihail Sadoveanu. E o carte de tinerețe a inimii, scrisă cu meșteșugul maturității unui rar artist. Mihail Sadoveanu puizează tinerețea dela orânduirea nouă pe care o clădesc toți cei ce muncesc la noi, e tânăr ca și poporul nostru liber. Că acesta nu e un compliment de circumstanță adusă scriitorului, o dovedește prospețimea romanului, fluxul de viață care crește din el.

Și dela tânărul și marele nostru scriitor Mihail Sadoveanu așteptăm noi și noi cărți, ajutoare prețioase în lupta și munca noastră.

DRUM FĂRĂ PULBERE...

Roman (I)

PROLOG

La început a fost pustiul

I

La sfârșitul nopții, încetă treptat vântul care bătea dinspre uscat. Venea dintr'acolo încins ca dintr'un cuptor, și îmbrăcat cu praf și miros de lut fierbinte. Pe la răsăritul soarelui, aerul era neclintit, cerul era nepătat, și pretutindeni tăcere. Când începu soarele să urce deasupra movilelor din zare, vântul se iscă deasupra locurilor, venit dinspre mare. Aducea miros iute, tare, de alge putrede. Dar în curând deveni și el o suflare uscată și fierbinte încărcată cu praf înecăcios și fire de nisip.

Era la jumătatea lui Iulie 1949 la răsăritul soarelui, un loc din Dobrogea la câteva zeci de kilometri de Dunăre, la vreo zece kilometri de mare, și cu desăvârșire pustiul. Nu era pe acolo niciuna din urmele obișnuite ale trecerii omului: nici un pas pe pământ, nici o bucată de hârtie, nici o tinichiea. Dar se afla totuși altceva: un șir de țăruiși din lemn de brad, înfiți în pământ în linie dreaptă, din zece în zece metri. Linia lor se întindea până în zarea dincolo de care, undeva departe de tot, vuia marea. Într'acolo se ridicau pe orizont ca două mușuroaie de cârțiță, două movile înalte. În partea cealaltă, linia de țăruiși intra într'o mlaștină și o străbătea, dispărând în depărtare, într'o vale puțin adâncă, între culmi de dealuri scunde, pleșuve.

Semnele acelea în pustiul aveau înfățișarea unei încercări întrerupte, unui început lăsat în paragină. Această orânduire neînțeleasă făcea locul acela și mai singuratic și adăuga peste pustietate, măhnirea lucrurilor părăsite.

Pe câmpul pustiul înconjurat de mlaștini, zări înalte și dealuri pleșuve, trecură turme de oi. Alunecau spre orizont, unduire albă-cenușie pe stepa verde-cenușie. Umblau păscând cu capetele în pământ. Gâfâind de cald, câinii erau primprejurul lor, puncte în depărtare. Nu se auzi nici un glas, și oile trecură de zare, pe nebăgate în seamă, umblând ca în vis.

Indărătul culmii scunde dinspre Sud, se ridică deodată o trambă de praf galben-roșiatic. Se întinse dealungul culmii, apoi se opri. Peste câteva minute, în dreptul locului unde se oprise, apărură pe culmea teșită și fără

copaci, un camion mare verde. Soarele sticlea în geamul cabinei, asvârlind fulgerări orbitoare. Cu motorul vuind și frânând, camionul coborî până în mijlocul locului aceluia pustiu, la linia de țaruși. După el, înnotând în norul de praf, apărură o mogâldeață verzuie : alt camion. Apoi, aproape dispărute în clocotul de praf gros, sosiră al treilea și al patrulea. Trâmbele roșcate ce se țerau în văzduh îndărătul dealului se urcau tot mai mult în cerul albastru : semn că era o coloană lungă de camioane, care într'adevăr soseau mereu peste culme și se opreau, pufnind aer comprimat din frâne.

Erau încărcate cu oameni, bărbați și femei, bulucuri negricioase, dese, în care se deslușea câte o cămașă albă sau salopete albastrii. Crâmpene de coruri răbufneau prin vuetul motoarelor. Un camion trecu prin marginea mlaștinei, alunecă într'o rână și se opri, împotmolit, cu roțile de tracțiune învârtindu-se furios în nomolul apos a cărui coaje verzuie de iarbă plesnise. Oamenii săriră jos, ciorchini-ciorchini, strigând și răzând când nemereau în zemârca neagră. Unul alunecă și căzu întins, apoi se ridică plin de noroiu ca smoala și cu miros putred. Oamenii începură să 'mpingă camionul, alții legară cablul de remorca altui camion, vecin, care-l smuci din mlaștină pe cel împotmolit. În vremea aceasta se bulucise mulțime deasă de capete în mijlocul câmpului. În camioanele goale se vedeau numai câte două-trei siluete subțiri : oameni care dau jos lopeți, cazmale, târnăcoape, scânduri și bârne de brad. Unul din camioane, gol, întoarse și porni îndărăt peste deal. Altui se luă după el prin vâltoarea de praf. Și în curând o mișcare neîntreruptă, du-te vino de camioane grele, vâjâit de motoare ce schimbă vitezele, foșnit de frâne cu aer comprimat, făcură un drum nou și plin de freamă acolo unde cu un ceas înainte fusese iarbă prăfuită, necălcată de copitele mărunte ale turmelor; un loc atât de stingher, încât se încălzeau acolo la soare șerpui. Acum roțile grele făceau dără de iarbă călcată și pământ sterp. Un șarpe lung, cafeniu, zăcea deacurmezișul drumului, întins drept, cât era de lung. Primul camion îl surprinsese acolo. Acum, fiecare camion care trecea îl strivea iarăși, amestecându-l cu praful închegat cu sânge, și schimbându-l într'un terci negru.

Din întâiul camion coborîse un om care se depărtase cu pași mari până în mijlocul locului aceluia pustiu și privise împrejur, cu mâinile 'n șolduri. La prima vedere n'avea nimic deosebit. Ca și mulți alții, avea o salopetă albastră-cenușie, o șapcă de stofă, și picioarele goale în sandale. Nu era înalt, nici subțire ; părea bine legat și zdravăn, dar nu în chip deosebit. La o cercetare mai atentă, s'ar fi observat mâna stângă, cu vârfurile degetelor pline de cicatrice trandafirii, sbârcite, cu unghiile rămase doar cioburi, îngroapate în carne. Mâna aceasta fusese zdrobită, odată, de mult. Omul avea ochi câprii și chipul mai mult negricios ; ochii erau deschiși la-culoare, aproape galbeni, și foarte limpezi. Pe față nu i se putea citi nimic. Cineva care l-ar fi cunoscut foarte bine ar fi putut spune poate că e mulțumit și plin chiar de o mare bucurie, dar nimeni din sutele de oameni sosiți acolo odată cu el, nu-l cunoștea foarte bine, și nici măcar bine. Nu-l cunoșteau deloc. Unul din ei, inginerul Anghelescu, îl întâlnise numai odată, într'o împrejurare oficială, și știa că-l cheamă Maftai. Maftai stătea în mijlocul câmpului și se uita împrejur. Pe jos, iarba mărunță creștea, pelin bine mirositor cu izul tare, buruieni cu frunza groasă, spinoasă, înaltă, măracini târîndu-se pe pământ. Mai încolo erau tufărișuri de oțetari scunzi, până la brâu. Pe frunze, praful stătea gros de un deget. Vântul nu le ușura de povara lor înăbușitoare, ci adăuga

straturi noi, subțiri, pe praful cel vechiu. Vântul acesta, fierbinte, uscat, ață-tător, îl biciuia pe Maței în obraz cu fire de nisip care înțepau ca mii de ace. Maței strângea ochii și privea încordat împrejur. Voia să țină minte tot, din această singură privire : movilele din zare, vechi morminte ale unor regi călăreți, stăpâni pe popoare ce rățăeau în căruțe ; și mlaștina sclipitoare, asprită de vânt, cu perii înalte de trestie cu spicul mare; și dealurile scunde, unduite, pe care nu creștea nici un copac, nici o tufă, nici un mărăcine : ple-șuve, mohorite, pustii ; și creasta de pământ, care, între două șanțuri cu-prinse de iarbă, se întindea ca o omidă pe culmea dealului celui mai de-părtat : val de apărare ridicat de armate de robi, acum două mii de ani. Locul era pustiu, deși zăceau în pământ morminte și orașe moarte. Acum pământul acoperise tot, iarba crescuse; locul era gol, și peste el bătea slobod vântul venit de departe.

Maței mai stătu o clipă. Da, văzuse tot. Intr'acolo avea să treacă o cale ferată. Aici avea să fie orașul. Dincolo va trece fluviul adus prin văi încă pustii, unde în clipa asta soseau și vor sosi mereu, pretutindeni, ca aici, ca-mioane cu oameni și materiale.

Maței se întoarse spre îngrămădeala de camioane, în mijlocul furni-carului de oameni. La sosire, stătuse în picioare, umăr la umăr, înghesuit în-tre ei. Acum se amestecă iarăși între ei. Avea mișcări liniștite dar agere, și privea împrejur cercetător, încordat, fără să se vadă asta pe fața nemișcată și în ochii căprii, limpezi, care nu spuneau nimic. Oamenii nu-l luau în seamă decât ca pe un tot de-ai lor, unul cu care puteai vorbi oricând cu în-credere, chiar dacă nu-l cunoșteai, căci întreba cu glas potolit, fără să apese prea mult, dar tocmai de lucrurile care-l necăjeau pe om și-i stăteau pe inimă. Cum să nu-i spui orice ? Întreba cu prietenie, în felul lui cumpănit, așezat, și omul se deschidea, începea să-i povestească, mirat uneori în sinea lui că vorbește cu atâta încredere unui necunoscut. Nu se putea spune dela început dacă felul acesta era un dar firesc al lui Maței, sau se învățase el cu multă trudă să fie așa, sau venea din faptul că într'adevăr îi iubea pe oa-meni și lua parte la necazurile, frământările și bucuriile lor ca și cum ar fi fost ale lui. Dar isbutește cel mai ușor lucrul care vine din inimă, de bună seamă că felul lui era nesilit și venea dinăuntru.

Undeva oamenii descărcau dintr'un camion cazane de metal cenușiu, în care avea să fie gătită mâncarea. Pe jos erau maldăre de lopeți și caz-male, mai încolo stive albe de cherestea. Oamenii se înghesuiau împrejurul celor trei ingineri, care stăteau cu spatele la un camion. Maței se împinse și el înainte, printre oamenii care, cu cât se apropiau de miezul bulucului erau tot mai puțin curioși și nedumeriți și întrebau tot mai puțin :

— Ce-i ? Ce-i ? Ce zice ? Ce-a zis ?

Dar în schimb erau tot mai necăjiți și mai nemulțumiți. Pe când se apropia Maței, înghesuindu-se, inginerul Anghelescu vorbi :

— ... trebuie început imediat. Care sunt dulgherii ? Să ridice mâna. Așa Voi, mergeți cu dumnealui.

Îl arată pe un tânăr care stătea lângă el, ars de soare. Tânărul strigă :

— Dulgherii, lemnarii, pilotierii, toți ! Incepem barăcile !

Se depărtă spre stivele de cherestea. Se făcu o vâltoare în mulțime când îl urmau vreo douăzeci de oameni. Cei rămași însă începură să mormăie când inginerul Anghelescu urmă :

— Iar ceilalți toți, apucați cazmalele și târnăcoapele ! Incepem fundațiile care sânt trasate pe teren, acolo !

Unii se 'ntoarseră să vază. În stânga lui Maftei, un bărbat înalt, voinic, în salopetă murdară de ulei și cu o mustață scurtă castanie zise :

— Am văzut noi unde-s trasate...

Inginerul se uită dela unul la altul, se mișcă. Fețele le erau închise, nemulțumite, morocănoase. Lângă Maftei, zdrahonul în salopetă murdară de ulei zise :

— N'am venit să săpăm...

Inginerul Anghelescu era roșcovan, blond, cu ochii cu pleoape grele, care alunecau leneș, dela un om la altul. Zâmbi ușor dar fără pic de veselie și murmură :

— Ei, ce-i ?

În clipa asta privirea i se opri asupra lui Maftei. Pleoapele grele clipiră. Inginerul deschise gura, dar tăcu. Maftei vorbi tare :

— Tovarășe inginer : Nu sânt toți săpători. Sânt tovarăși aici, muncitori calificați... nu numai dulgherii

— Mecanici, macaragii... mormăi zdrahonul, mulțumit că are unul glas pentru toți. Pe aproape, un om tânăr, îndesat, cu capul rotund și tuns ciudat, scurt de tot, strigă :

— Ce ne puneți pe noi la sapă ? De asta am venit noi ?

Maftei se 'ntoarse și zise limpede, cu un glas neașteptat, tăios :

— Taci, mă frate ! Să ne lămurească tovarășul.

Inginerul îl privea lung; era mirat, dar nimic nu se vedea pe fața lui adormită, cu pleoape grele. Zise : -

— Mașinile n'au sosit încă. Decât să stați fără lucru, mai bine câștigați o zi-două ca salahori... Masa tot o să vi se rețină la sfârșitul lunii !

Și adăugă, privindu-l pe Maftei :

— Să ne gândim că trebuie săpat Canalul ! Dacă săpați, am câștigat o zi din plan !

Se făcu o tăcere. Maftei se 'ntoarse spre zdrahonul cu mustață și vorbi cu glasul lui obișnuit, așezat :

— Apăi dacă-i așa...

Mecanicul îl privi. Avea o față plină, de om sănătos și foarte puternic. Părea de vreo patruzeci de ani. Maftei îi zise rar :

— Nici eu nu-s săpător... Da'ce să-i faci ? Noi trebuie să facem începutul...

Și murmură, privindu-l pe cellalt cu un zâmbet ușor :

— Noi, comuniștii...

Stătu o clipă în cumpănă, atent, ținându-și puțin răsuflarea. Văzu deodată în ochii celui alt că ghicise. Se depărtă fără un cuvânt și luă o cazma. Cellalt îl urmă și făcu la fel. Doi-trei, printre care cel tuns scurt, rămaseră pe de lături și se depărtară, râzând batjocoritor. Dar un bărbat negricios, cu sprâncenele stufoase, groase, zise tare, apucând un târnăcop :

— Ia, Tudoriță taică ! Pune mâna ! Că nu-ți cade cununa !

Un flăcău ce părea a fi fiu-său luă roșindu-se o cazma. Apoi altul făcu la fel, și altul.

Treptat gloata se rări, prelungindu-se către locurile unde erau scânduri și țărushi în pământ. Peste cinci minute, inginerul rămase singur, cu

spatele la camion. Se 'ntoarse către cel de lângă el, un om de vreo treizeci de ani, înalt și subțire, și-i spuse :

— Ei, Pangrati... Ai văzut ?

— Da... Sunt bine dispuși...

— Nu asta... L-ai văzut pe tipul cu șapcă ?

— Da.. El a pornit mișcarea. Pare om de nădejde...

— Asta nu știu, murmură Anghelescu mai rece. Apoi întrebă iar, zâmbind :

— Știi cine e ? E Maței.. Pe el ni l-a trimis pe cap partidul.

— Da ? zise mirat Pangrati. Privi cu curiozitate, dar nu-l putu desluși pe Maței în furnicarul de oameni care săpau cu târnăcoapele și cu cazmalele. Pe aproape, zece oameni strigau unii la alții, descărcând un nou camion cu chereștea. Două camioane goale plecau .Se auzea ciocănitul limpede al dulgherilor, purtat de vântul cald.

— Il cunoașteți ? întrebă Pangrati. Ce fel de om e ?

— N'am idee, răspunse cellalt. L-am văzut azi în ședință, la directorul general, la Hossu...

Și-l căută și el cu privirea pe Maței, pe sub pleoapele acelea grele, într'un obraz ce părea adormit.

2

Maței săpa alături de mecanicul cel zdravăn, care-l întrebasese dela început, mirat și încudat :

— De unde știi dumneata că-s comunist, măi frate ?

— Păi ce, nu ești ? întrebasese și Maței, zâmbind.

— Sânt, nu zic nu. Sânt ! Da' de unde ai știut ?

— Ei... mi s'a părut mie că ar trebui să îi.

— Așa, după ochi ?

— Eh... La nimereală... zisese Maței

— Ei drăcia dracului !

Atâta zisese macaragiul, și 'ncepuse să sape. După un timp Maței îl întrebă cum de venise la Canal, și de unde ; câți copii avea, și ce zicea nevasta c'o lăsase singură :

— Ei, drăcie... I-am zis : ne mutăm acolo ! Adică aicea... răspunse macaragiul, și făcu din ochi lui Maței :

— De altă boală suferă ea... E geloasă foc...

Cellalt urmă să 'ntrebe, răbdător. Vorbea încet, rar, cu macaragiul care și el răspundea arare, între două lopeți de pământ asvârlite peste marginea gropii.

Vorbeau de mașini, de macaraua-draglină... Macaragiul întrebă :

— Văd că te pricepi, tovarășe. Ești macaragiul ?

— Nu.. zise Maței. Nu, dar de meserie, am fost mecanic...

Și începu iar să-l întrebe. Vorbeau ca doi prieteni vechi, oameni cumpătați, socotiți și care-și sunt dragi unul altuia.

Maței știa că dela el pornește asta. Se uita împrejur, la oamenii care săpau, și-i cerceta cu încordare. „De i-ași putea ține minte pe toți ! Pe fiecare în parte... Și să-i cunosc pe toți...”

Zâmbi singur de boala lui de a cunoaște oamenii, cât mai mulți, cât mai adânc. Se uita la ei și încerca să-i ghicească : „care dintre ei e gata să dea

tot pentru construcția asta ? Care e gata să se jertfească și care va pleca mâine sau poimâine, că-i e prea grea munca ?

Unii dintre ei sânt comuniști. Oare acela de colo este ? Cei mai mulți sânt fără de partid, obișnuiți să muncească la patron, obișnuiți să trăiască prost, să muncească în silă, să fie disprețuiți... Mai au încă boala cea veche, resemnarea, lipsa de curaj, de inițiativă. Nu se gândesc mai departe de ziua de azi. Sânt adormiți. Și trebuie să-i trezesc eu... eu și cu ăsta — și cu mai cine ?“

Și se uită cu coada ochiului la macaragiul care săpa alături de el : șiroaie de sudoare îi curgeau pe față, și un strop îi atârna în vârful nasului. Imprejur, oameni în salopete sau în straie țărănești, rupte, sau de oraș, vechi și pătate cu var — zidari, dulgheri, țărani săraci...

În mulțime erau și câteva femei, desculțe și legate la cap cu băsmale, și două fete în salopete cenușii, pe care mișcările și cărpele colorate cu care își legaseră părul, le trădau că nu sunt băețandri.

Administratorul trecu pe lângă ele. Se opri și strigă :

— Măi, fetelor !

Toți se opriră și se ridicară să privească :

— Voi știți să curățați cartofi ! Hai cu mine !

Cele două fete îmbrăcate în salopetă și cu părul legat cu cărpe înflore se priviră. Una zise :

— Noi sântem tractoriste !

— Păi unde vă e tractorul ?

Muncitorii râdeau. Râdeau și fetele, înroșindu-se. Administratorul strigă iar :

— Hai, că de săpat pot săpa și bărbații !

— Și de curătat cartofi pot ei... zise una din fete, dar totuși îl urmară amândouă pe administrator. El se 'ntoarse și o întrebă pe una :

— Cum te cheamă, tovarășico ?

Și o ciupi de obraz. Fata își smuci obrazul, ferindu-se, și răspunse rece :

— Munteanu Rada...

Apoi, văzând fața nedumerită a administratorului, începu să rădă cam batjocoritor :

— Pe noi ia-ne mai încet, tovarășe...

Maftei urmărise scena, cu ochii îngustați. Apoi se uită o clipă la zarea pustie : câmp gol, dealuri pleșuve. Imprejur erau zeci de oameni, încovoiați asupra cazmalelor și târnăcoapelor și un murmur greu de glasuri plutea asupra șantierului. Din văltoarea de praf de pe culme mugeau violent claxoanele. Cel care-și îndemnase fiul să ia și el o lopată, era la doi pași. Fără a-l privi pe Maftei, mormăi, încruntându-și sprâncenele stufoase :

— Dece să mă despartă de feciorul meu ? Veneam cu amândoi la Canal. Cu ăsta și cu ăllantul. Ziceam să muncim pân'om vedea terminat Canalul. Nu ne mișcăm de aici ! Noi îl terminăm, nu alții ! Da' dece să ne despartă ?

Maftei îl asculta, atent. Cellalt zise, scuipându-și în palmele noduroase și frecându-le :

— Ci-că e nevoie de mineri calificați la cariera de piatră. Bine, ia-l și p'ăstalanu', că e tot miner calificat, și pe mine că li-s părinte. Nu, ci-că n'au nevoie decât de un perforator, nu de doi ; iar de mine, n'au nevoie, că-s sa-

Iahor. Atunci le-am spus că nu-l las pe fecior. Să-și ia ei alt miner ,că-i plină țara...

— Ba nu prea-i plină, murmură Maftei.

— Știu, zise cellalt. Da'le-am zis așa, ca să crape !

— Și băiatul ? întrebă Maftei.

Cellalt se posomori :

— Asta e... El odată s'a făcut galben la față și mi-a zis : tăicuță, zice : asta-i ca la război, aici nu merge pe cum îți place matale ; merge pe cum e nevoie de oameni !

— Dumneata ce-ai făcut ? întrebă iar Maftei.

— L-am repezit, l-am băgat în mă-sa... El parcă se 'mpietrea. Te uitai la el și vedeai cum se face piatră. Și s'a dus. Am rămas certați, și s'a dus... încheie omul și 'nfipse cazmaua în pământ.

— La cariera de piatră ?

— La carieră... bătu-o-ar dumnezeu de carieră...

— Da'are dreptate băiatul, zise liniștit Maftei.

Cellalt ridică ochii și-l privi negru, crâncen. Apoi călcă furios pe cazma. Oțelul se cufundă în pământ. Privindu-l cum sapă pe nerăsuflete, cu mânie, Maftei se gândea :

„Pe băiatul acela trebuie să-l văd când oiu trece pe acolo. Tatăl e om de treabă... pare mai mult țăran ; el e necalificat, săpător... Soiu bun de om...”

Săpătorul mormăi :

— Are dreptate... da'ce, trebuie să-mi dea cu ea în cap, să mă omoare? Să-mi fi zis și el : uite, tătuță, așa și așa...

Vorbea cu amărăciune, rostea cuvintele greu, parcă s'ar fi silit. Zise iar, întunecat :

— Sigur că are dreptate... Da' eu numai pe ei îi am pe lume... și ei numai pe mine mă au !

Nu-i drept... nu-i drept...

Maftei vorbi încet :

— Da... Ți s'a rupt inima când te-a luat așa băiatul... ca p'un străin...

Cellalt călcă pe cazma apăsât. Tăcea. Maftei zise :

— Iartă-l... Trebuia să-ți spuie fără mânie...

Apoi întrebă iar, blând :

— P'asta cum îl cheamă ?

— Tudor...

— Și p'ăla, dârzul ?

— Bănică... Iordan Bănică...

— De unde veniți ?

— Din Banat... lucram la o carieră de marmoră...

— Da' nu ești de-acolo ?

— Nu... am fugit când cu seceta... p'un vagon... Ne băteam cu ăi de voiau să se suie prin gări ; ne trăgeau de picioare să se suie ei... Erau și'n picioare unii, și-și spărgeau capetele noaptea la poduri.. fugeam de foa mete..

— Pământul l-ai vândut la chiaburi...

— Da'cui ? mormăi cellalt. Apoi svârli o lopată de pământ :

— Nu-mi pare rău. I-am fost rob pogonului, și-acuma nu mai sânt...

da'uite, acuma's rob ăstora de şed la masă şi te trimit, Iordane vino'ncoa, Iordane du-te'ncoalo...

Maitei asculta răbdător. Era cald, şi simţea cum îi curge sudoarea pe şira spinării. Imprejur, soseau oameni noi. Unii se vedea că veniseră pe jos şi erau albi de praf din cap până'n picioare. Un camion se opri la câţiva paşi înneccându-i într'un nor de praf. Iordan se uită peste umăr şi-l înjură pe şoferul în tricou alb, cu braţele goale, păroase, împodobite cu ancore albastre. Apoi, după o întrerupere în care parcă asculta murmurul înăbuşit, greu, al mulţimii risipite departe pe câmp, Iordan îi vorbi lui Maitei, apropiindu-se şi privindu-l dintr'o parte, cu un fel de pornire copilărească, nestăpânită

— Dac'ai vorbi cu inginerul... să mă mute acolo.. sau să-l ceară aicea...

Il cercetă cu ochii o clipă :

— Ai ? S'ar putea ?

— Dece crezi că aşi putea eu vorbi cu inginerul ? întrebă Maitei, serios. Şiretenia de pe chipul lui Iordan se prefăcu în mirare :

— Păi te-am văzut că ai cuvânt la el.. am crezut că-l cunoşti... că ai mai lucrat cu el... mormăi Iordan nemulţumit. Maitei zâmbi :

— Aşi vrea să-l cunosc... Aşi avea chiar nevoie să-l cunosc bine...

Apoi, iarăşi grav, zise :

— Ştii ce, măi tovarăşe Iordan... Aici se deschide o carieră de piatră.

Iordan îl privi neînţelegător, aproape rătăcit.

— Canalul o să treacă prin dealul ăsta... prin piatră... O să fie nevoie de mineri. Intr'o lună, două, Bănică al dumatăle poate cere să-l mute aici...

— Da ? întrebă Iordan. I se muiase abia simţit glasul. Privea în depărtare, dar fără să vadă : într'acolo, profilaţi pe cer, cu spatele la mulţimea săpătorilor, vreo şapte-opt oameni urinau.

Maitei se depărtă. Se duse să sape într'un loc unde erau mai rari oamenii. Lângă el doi bărbaţi în straie ţărăneşti, unul matur şi cellalt tânăr, vorbeau într'un grai de dincolo de munţi, de prin Banat sau ţara Haţegului. Cel mai tânăr era acoperit de sus până jos, pe spate şi partea stângă, de o coajă de noroi uscat : la sosire, căzuse din camion în mlaştină. Spunea :

— Neico Micluţ, să nu ai năcaz pre mine... Că eu nu mi-s vinovat de nimica... Ce-am eu cu But şi cu ălălanţi ? Şi-apoi ei îs morţi...

Cellalt săpa în tăcere. Primul vorbi iar :

— Ce să stăm noi ca nebunii să nu vorbim unul cu altul, ca când nu ne-am cunoaşte ? Că doară ni-s tot dintr'un sat, aici în străinătate... Zău, să nu avem năcaz unul pre altul, neico Micluţ, că eu cu dumneata nimica n'am avut, nici cu ăi de-s giudecaţi şi...

Şi adăugă cu greu, cu ochii în pământ :

— ...puşcaţi...

Micluţ răspunse :

— D'apăi tu nu, Măcei... dară frate-tău o avut... Că de-aia-i şi închis...

— Da' eu mi-s una, iar el îi altul, zise cel pe care Micluţ îl numise Măcei, adică Matei.

— Zic zău lui dumnezeu, neico Micluţ, insistă Măcei, cu glasul moale şi cu ochii mereu în pământ. Micluţ răspunse simplu :

— Bine, mă...

Se încheiase un pact. Măcei păru uşurat. Se uită 'mprejur, privirea lui se'ntâlni cu a lui Maitei, apoi alunecă într'altă parte. Maitei se duse mai de-

parte. Ochiul lui căprio, limpezi, aveau acum ceva rece. Il zări pe omul tuns scurt, — care protestase în gura mare că sunt puși să sape și muncitorii calificati. Cap rotund, obraji plini, piele gălbuie, o mustață lăsată să mijească și barbă rară, prost rasă. „Unde am văzut eu tunsoarea asta”? se gândea Maței. Omul stătea cu mâinile'n buzunare și vorbea într'un grup mic de pierde-vară ca și el. O pală de vânt fierbinte ridică o trîmbă de praf și-i învălui pe cei ce stăteau la taifas. Maței trecu mai departe. Deodată, auzi glasul vorbitorului, care exclama indignat:

— Ce? Noi sîntem de pus la sapă?

Iși aduse aminte, fără nici o legătură, când văzuse prima oară asemenea tunsoare: ca deținut politic, la Văcărești. Era tunsoare de pușcăriaș. Maței surâse în sine: „Va să zică avem și de ăștia...”

Și umblă mai departe, uitându-se cercetător la oameni.

3

Toluși, nu putea vedea tot. Nu putea fi de față, chiar în clipa aceea, la convorbirea dintre inginerii Anghelescu și Pangrati și un alt ins. Privind cum se băteau piloții în pământ, tînărul Jurașcu vorbea cu dulgherii la câteva zeci de metri de ei. Camioanele forfoteau în nori de praf roșu, pe care vîntul îi gonea peste stepă. Furnicarul săpătorilor acoperea terenul trasat pentru oraș și de acolo veneau strigăte. Pe lângă ingineri treceau noii veniți cu picioarele goale: un bărbat în cămașe și ȋțari negri care ținea un copil de mână, urmat de o femeie voinică, scundă, cu o legătură învelită într'o pătură, pe care o purta pe cap. Se uită sfios la cei trei oameni, zăboviră o clipă, apoi plecă. Trecu un băiețandru cu o pălărie fără fund. Din gaura pălăriei țâșnea un smoc de păr sbârilit. Mihai Pangrati urmări cu ochii acel acoperământ nemaivăzut și oftă. Apoi se șterse pe față de sudoarea pe care-o simțea alunecînd pe obraji. Iși privi batista pe care sudoarea făcuse pete galbene de praf muat. Spuse agitat:

— Am început haotic... pripit... neorganizat. Unde sunt mașinile? Unde sunt excavatoarele? Unde sunt betonierele? Nici betoniere n'am! Și vrem să facem o lucrare grandioasă! Parcă n'am fi în secolul ăsta... Lucrăm cu lopețile...

Și se uită împrejur, rătăcit de patimă. Ingerul Anghelescu zise:

— Eh... e un început... Ce te pripești?

— Cum să nu mă pripesc? E o lucrare mai mare decăt canalul dela Corint și vrem s'o facem în cinci ani. În patru. E mai grea decăt canalul dela Kiel! Numai canalele cele mari Moscova-Volga, Suez, Panama, sunt mai mari! Și noi începem să scobim pămîntul cu lingurița!

Fața frumoasă și aspră i se înroși puțin pe sub culoarea măslinie a pielii arse de soare. Se uita împrejur la furnicarul de oameni: cămăși albe, salopete albastre, uneori goi, arămii. Un om alerga prin mulțime.

— Uitați-vă la ei! Unde-o să-i cazăm? În sat? Nu e loc pentru atîția! Ce facem cu malarla? În ce condiții o să lucrăm? Și mai avem în fața noastră canale, clădiri de uzine, orașe noi, hidrocentrale, hidrocentrală pe Dunăre...

O picătură de sudoare îi curse pe tîmplă. Pangrati avea un chip dur, pătimaș. Privindu-l, inginerul Anghelescu zămbi ușor, palid. Se uită în depărtare, și-i arătă lui Pangrati omida verde a valului de pămînt. Zise:

— Ce vrei... facem o muncă faraonică... piramidele, lubitule... zidul chinezesc...

Și arătând în zare: — ...valul lui Traian...

Potolit, Pangrati protestă, râzând:

— Ei, nu... nu chiar așa... canalul e ceva mai util parcă, nu?

Al treilea răsese și el, și Pangrati tresări, privindu-l cu mirare și oarecare repulsie. Era un bărbat frumos, voinic, cu trăsături fine în obrazul cam gras, brun. Omul avea două lucruri neplăcute: țeasta prea mică pentru un om atât de voinic, de spătos, cu gâtul atât de gros; și apoi râsul.

Dinți minunați ieșeau din gingii trandafirii; când râdea i se vedeau gingiile; râsul acesta cu gingii roz într-o față brună, măslinie, avea ceva nerușinat, tulburător. Omul zise:

— Util? Utilitatea strategică...

Pangrati se gândi: „Ești un idiot! De unde ai mai scos-o și pe asta?” Dar zise:

— Cum strategică? Nimic nu e mai expus azi la bombardamente, ca o ecluză. Canalul n'are nimic a face cu războiul... e chiar imposibil fără pace!

Cellalt dădu din umeri:

— Sunt om de meserie... știu ce spun, domnule inginer... Muncă de rob, pentru interese strategice...

Pangrati se uită nedumerit, la el, apoi la Anghelescu. Acesta zâmbea cu ochi fără expresie sub pleoapele grele. Pangrati se închise în sine, întunecându-se.

Maței se apropia. Omul cu țeasta prea mică plecă. Pangrati îi privi o clipă ceafa groasă și părul lins, apoi se 'ntoarse către Anghelescu care-i spunea lui Maței:

— M'am mirat, tovarășe Maței...

— Dece, tovarășe inginer?

— Când te-am văzut că iei cuvântul adineauri...

— Era nevoie... cred că rolul partidului este și să vă ajute în munca dumneavoastră de conducere... nu?

— Da.. desigur... bine înțeles, murmură șeful șantierului. Maței urmă:

— ...mai ales pentru a aduce o lămurire a lucrurilor... care trebuia să vină dela dumneavoastră, fără să mă mai amestec eu... Munca de conducere a dumneavoastră trebuie să fie în bună măsură o muncă de lămurire...

Zâmbi:

— Așa cred eu...

Anghelescu clipi din ochi. Maței întrebă:

— Cine e tovarășul cu care vorbești adineauri?

— Șeful personalului... Mateica...

— Cine e? Il cunoașteți? Ați mai lucrat cu el?

— Nu... n'am idee cine e...

Mihai Pangrati se gândi fulgerător: „A spus: — „Interes strategic... sunt om de meserie... Ce fel de șef al personalului e ăsta? Ce meserie are? Deschise gura, dar se răzgândi și tăcu. Simți că Anghelescu îl privește și i se păru chiar că-i citește gândurile și că e mulțumit că el, Pangrati, nu le spune; ceeace era ciudat și de neînțeles. Uitându-se cum tânărul Jurașcu conduce construirea schelelor de barăci, își șterse iar sudoarea și praful de pe față cu batista care, de dimineață albă, acum era de

culoarea noroiului. Se uită în sus și-i trecu fulgerător prin minte chipul Donei Vorvoreanu, râsul ei fermecător și glasul : „Am să te aștept o lună de zile”. Il străpunsese o neliniște ascuțită. Mai sunt trei săptămâni... Ce promisiune nebunească și crudă... cu un zâmbet fermecător, care-i făgăduia în taină că-l va aștepta și o viață întreagă. Mai avea trei săptămâni...” Sus, soarele se apropia de amiază, iar cerul era de un albastru cenușiu deschis, parcă era de tablă fierbinte. Și vântul bătea mereu, cald și încărcat de praf și nisip care înțepa obrazul. Imprejurul forfotei de oameni și camioane, zarea era uriaș de largă. Stepa părea nemărginită, atotputernică în uscăciunea și pustietatea ei crudă. Maței plecase. Anghelescu murmură cu un surâs :

— Canalul acesta... J'ai peu d'espoir... nu prea am speranță..

4

Camioanele își răriseră drumurile, nu mai era acel du-te vino înfrigurat. Multe nu se mai întorseseră. Dar norul de praf zăbovea deasupra furnicarului de oameni. Se vedeau tot mai des lucind arămiu piepturi și brațe goale, arse de soare și umede de sudoare. Glasurile se mai potoliseră pe măsură ce munca se făcea mai obositoare, amiaza mai arzătoare.

Maței se uită împrejur. Se gândi : „Unde era ? Unde l-am văzut ?” Parcă fusese undeva pe aproape. Apoi deodată îi zări spatele și ceafa, depărtându-se. Porni după el. Aproape de tot în stânga, un claxon tipă asurzitor, și se auzi un sgomot de frâne. Un camion oprise. Șoferul scoase capul pe fereastră și strigă mânios :

— Ce e, măi frate ? Ești surd ?

Apoi trase capul înăuntru, ambreia și camionul lung, verde, trecu prin fața lui Maței. Apoi acesta din urmă porni iar. Dar unde era Mateica ? Pierise. Unde fusese el, era acum un grup de oameni care se îndreptau spre săpături. Il căută cu ochii dincolo de ei. Nu era. Apoi îl văzu mai deoparte, spre dreapta. Stătea de vorbă cu trei oameni, toți trei mai scunzi decât el, unul în straie iărănești, ceilalți doi în haine orășenești, rupte. Pe când vorbea cu ei, Mateica, se uita peste capetele lor împrejur, ca și cum ar fi căutat și el pe cineva. Privirea trecu și peste Maței, și acesta avu simțământul că Mateica l-a văzut, dar totuși nu putea spune cu siguranță lucrul acesta, din pricina depărtării. Pe când Maței se apropia, Mateica își termină scurta convorbire cu cei trei, și se depărtă. Ocolind un grup de camioane oprite, dispăru îndărătul lor. Când Maței ajunse acolo, iarăși îi pierduse din ochi. Unde era ? În față se aflau stive de cherestea pe care erau urcați oameni. Dincolo se vedeau grupuri de săpători. Maței se duse într'acolo, ca să pornească într-o direcție oarecare. După douăzeci de pași îl zări pe Mateica, deoparte în stânga, ascultând la ce se vorbea într'un grup de oameni ce veniseră în ultimele zece minute dinspre deal. Maței se apropie de grup. În clipa asta avu iarăși simțământul că, tot uitându-se în aparență la oamenii dimprejur, Mateica îl văzuse pe el. Dar totuși nu era deloc sigur de asta. Deodată îl văzu pe Mateica depărtându-se iar, fără grabă, ca un om care nu știe că-l cauți. Nu fugea. Cum să spui că fugea... Dar se depărta. Maței nu-l putea ajunge. Așa se întâmplă uneori în vis.

Mateica se depărta pe șantier, spre mlaștină. Maței îl urmări într'acolo, pe lângă oglinzile de apă străpunse de ierburi rare. Trestiiile dese și păpușurile vibrau în vântul fierbinte care aburea și asprea apele mlaștinei. Spicele mari, pufoase, ale papurei, se legănau ca niște capete bălaie aurite de arșiță. Deodată, îl zări pe cellalt că intră în păpuș și-și desfăcea cureaua. Tresări și simți cum îi năvălește sângele în obraz. Se opri, întoarse spatele și încercă să se gândească la altceva. Dar îi rămânea în miezul gândului simțământul neplăcut că cellalt se simțise urmărit și-i zădărniciise urmărirea jucându-i un renghiu batjocoritor, ca dihorul când scapă de câini slobozindu-le putoare în nări. Dar prea era caraghios gândul acesta: „sânt prea bănuitor”, se gândi Maței. Imprejur, spicele bălaie de papură se legănau în vânt. Intinse mâna și rupse unul mare, greu, pufos și rămase o clipă cu el între degete. Când ridică privirea, îl văzu pe Mateica. Se întorcea mergând cu pași mari. Râdea la el cu gingii roz. Maței se duse drept la el, cercetându-i fața. Vorbi:

— Noroc, tovarășe... Pe mine mă cheamă Maței... Am vrut să te cunosc. O să lucrăm împreună, și-o să ne vedem des...

— Cu plăcere, cu plăcere, tovarășe, zise Mateica râzând mereu.

Maței începu să-i vorbească despre munca lui de șef al personalului. Angheliescu îl ceruse? Nu; îl trimisese Direcția. Aha. Și unde lucrase înainte? La un cămin de reeducare a delicvenților minori... Și înainte? La aprovizionarea cu zarzavat a Capitalei... Și înainte? La aprovizionarea Capitalei... Și înainte?

Mateica râse iar, cu dinți strălucitori:

— Eram funcționar...

Răbdător, Maței începu să-l întrebe: de ce plecase din postul cutare? Dar din cutare? Din cauza salariului prea mic. Din cauză că se reorganizase serviciul. Aha... Din cauză că îl atrăsese munca dela Canal... Da... Frumos... foarte frumos... „Trebuie să 'ntreb de el la cadrele direcției generale a canalului...” se gândea Maței. Zise:

— Munca dumitale e deosebit de importantă... Ții în mână toate firele. Toate încadrările de oameni noi trec prin mâna dumitale...

Intrau iarăși în hărmălaia de glasuri care se chemau, în sgomotul motoarelor. Apărură câteva zeci de roabe și oamenii cărau cu ele pământul. Și totuși, locul era gol, sterp. Maței simți deodată că i se strânge inima de emoție: începeau într'adevăr dela început... Și omul de lângă el ținea în mână firele... Il privi atent și-i zise:

— E nevoie de o vigilență ascuțită, aici pe Canal. Dușmanul de clasă va lovi în noi din răspuțeri. Dumneata să cântărești omul pe care-l încadrezi: e o unealtă a dușmanului? Sau e un om curat, hotărât, energetic, un om al nostru? Grea răspundere...

— Imi dau seama de lipsa mea de experiență, zise Mateica serios.

— Te vom ajuta... de asta ne-a trimis partidul aici.

Îi zâmbi și-i strânse mâna: o mână prea frumoasă, cu degetele prelungi, ca fusele, și cu unghii bombate. Maței se uită lung și cu îndoială după șeful personalului

Își dădu seama că strânge în pumn un minunat spic de papură, bogat, auriu, moale. Ce să facă cu el? Nu-l putea arunca. Se gândi o clipă la nevastă-sa și-i văzu în amintire surâsul puțin măhnit, la gară. Da. Va păstra pentru ea spicul, într-o carte sau într-o cutie. „Că flori nu-i pot

duce de aici", se gândi el privind roată în jur, stepa cenușie, mohorită sub arșiță.

5

Drumeți apăreau neîncetat pe culmea dealului, mărunți. Se apropiau, coborau, se amestecau în mulțime. Apucau și ei unelte. Erau mulți în straie țărănești, unii îngrijiți, alții în sdrențe. Unii nu se apucau de nimica, ci stăteau pe margine la taifas și-i priveau pe cei ce muncesc. În vreme ce soarele trecea încet de amiază, căldura, înghesuiala oamenilor care n'aveau de lucru, setea, deveniră de neșuferit. Se iscară vorbe tăioase și certuri.

Soarele apăsa greu asupra creștetului, se înfierbântau creierii în zăpușală, și vântul neîncetat făcea să-ți curgă sudoarea pe șira spinării și pe brațe. Înțepăturile nisipului purtat de vânt îi înnebuneau pe oamenii însetați. Un camion veni cu un hârdău mare, nou, cu apă lăncedă dela fântâna cea mai apropiată, la cinci kilometri. Numai decît se făcu buluc de trupuri împrejur, înghesuială strivitoare, de nepătruns. Macaragiul cel voinic își făcu drum totuși cu umerii prin îngrămădeală, bău gâfâind o cană, dar scui pă jos ultima gură de apă. Strigă :

— Asta-i apă ? Să fie de sufletul cui a adus-o ! Auzi bă ? Toată viața, numai apă de asta să bei !

Șoferul căruia-i vorbise, dădu din umeri, în ciudat. Oamenii se înghesuiau să bea și, în graba lor, își turnau apă pe bărbie, pe piept. Apoi plecau nemulțumiți și enervați de apa caldută. Cel tuns scurt și cu capul rotund vorbi tare :

— Asta-i sabotaj ! Ne chinue cu setea !

Și oamenii mormăiră, nehotărîți dar mînioși. Apoi, în vreme ce soseau noi și noi drumeți în zarea luminată orbitor a amiezii, — unii întrebau :

— Tovarășe, aici e șantierul ? —

sau :

— Aici se face orașul nou ? —

Apărură căruțele cu pepeni și sacalele. Camionul plecase cu hârdăul gol, huiduit cu un fel de mînie glumeață, dar îngrijorătoare. Sacalele trase de măgăruși sosiră încet, mînate de oameni în straie negricioase și sărace, dintre care unii păreau tătari. Strigau :

— Cinci lei apa ! Cinci lei apa !

Era cinci lei o cană și însetații dau peste cap patru, cinci căni la rând, iar ceilalți, nerăbdători stăteau împrejur și strigau :

— Mai repede, măi ! Termină, că nu ești cal...

— A lins sare pîn'acum ! Mai dă-i o cană, Nastratine !

Dar sacagii nu zâmbeau nici o clipă, ci puneau banii 'n buzunare și-și continuau strigătul jalnic :

— Cinci lei apa !

Cărucioarele cu pepeni erau trase tot de măgari. Erau numai două și pepenii mici cît pumnul se terminară în câteva minute. Iordan striga :

— Ce mă ? Cât ai zis ? Ce, pentru un pepene cît un ou ? Nu ți-e rușine, măi speculantele ?

Speculantul răspundea însă liniștit :

— Nu dai bani, nu mănânci... Dai la altul pepene...

Și apoi răcnea :

— Turkestan ! Pepene ! Turkestan !

Vântul ațățător dinspre mare usca pe trupuri sudoarea, care șiroia însă iarăși. Se îngrămădiseră câteva zeci de oameni împrejurul cazanelor. Deasupra bulucului se ridica fum subțire, străveziu. Se făcu o mișcare în mulțime când se împărțiră tinichelele de masă, farfurii, linguri. Una din tractoriste, cu cârpa alunecată pe o ureche, cu șuvițe blonde lipite pe obrazul umed de sudoare, împărțea bucăți mari de pâine. Glasuri se iscară pe câmp, printre cei care lucrau încă. Cineva striga mereu :

— La masă ! La masă !

Se repeziră de pretutindeni și în câteva minute erau sute de oameni împrejurul celor două cazane. Cei de lângă foc strigau :

— Nu 'mpingeți ! Nu 'mpingeți !

Administratorul se urcă pe o stivă de cherestea și strigă :

— Pe rând, tovarăși ! pe rând !

— Bine, frate... pe rând... răspundeau oamenii în gloată și începeau să vorbească, să râdă, să se scotocească prin buzunare după ultimele fire de tutun, ciocnindu-și umerii unii de alții.

O cărucioară pe două roate se opri lângă ei, trasă de un măgar cu părul ros și burta umflată. Ședea în lada aceea pe roate un turc olog și bătrân cu fața sbârcită ca o pungă.

Clipea șiret din ochii negri și cânta o jelanie nesfârșită și monotonă în care se deosebeau cuvinte :

... nu ai tasu, nu ai măsă...

sint sarac lipit pamintuu...

și apoi își încheia cântarea cu un țipăt de suferință :

Dai pomanaa...

Câțiva îi întinseră măruntiș, pe care el îl primea cu mâna pe piept și multă cuviință. Din gloată, câțiva din cei veniți pe jos în cursul zilei și care păreau a-l cunoaște, îl strigară :

— Ei, Ibraim !

— **Salaam aleikum**, le răspundea Ibraim zâmbind, apoi își îmboldea cu un băț măgarul, împungându-l în coapse :

— Dié, Ibraim ! Dié ! striga cerșetorul. Cu măruntaiele ghiorăind, Iordan strigă :

— Tu ești Ibraim bă ? Sau măgarul ?

Din cotineța lui pe roate, milogul râse la ei, cu dinții rari și putrezi :

— El estem Ibraim... eu estem Ibraim.

În mijlocul gloatei se auzi deodată un țipăt sfâșietor :

— Ajuțați-mă !

Cei dimprejur săriră speriați la o parte, alt cerșetor, olog, se târise printre ei și acum le întindea o capelă veche militară, soioasă. După ce făcuse să le sară inima cu țipătul lui cumplit, îi privea rânjind, cu nerușinare. Un tânăr în salopetă, cu fular portocaliu la gât și țigaret de nylon în dinți, zise :

— Aștia-s regii milogilor din Constanța... Au simțit că-i loc cu viitor...

Oamenii îi priviră cu o curiozitate posacă pe cei doi regi care adunau bani de tinichea în tichii unsuroase. Căldura se făcuse zăpușitoare. Zăduf neclintit. Sus de tot, un vânt înalt aducea repede masse uriașe de nouri de

un albastru închis, întunecați și grei. Prin spărturile lor, stâlpi oblici de raze fulgerau stepa până departe. Oamenii se înghesuieră, mânioși. Strigau :

— Când venim la rând ? — Ne e foame ! — E ceasul trei, tovarășe !
— E patru ! — Cât ne ține aici ?

La cazane, cele două fete, o femeie voinică în rochie de pânză tocită, albastră și cu picioarele goale, un om cu mânecile suflecate, umpleau atât de repede gamele și farfurii încât jumătate din ciorbă sbura afară din polonice. Administratorul, cu fața șiroind de sudoare îi aruncă o privire înspăimântătoare lui Maftei și șopti :

— Nu știu ce să mă fac... Sânt prea mulți... Marmitele conțin masa pentru cincizeci de oameni... și ei sânt cinci sute ! Nici la douăsprezece noaptea nu terminăm...

Cei ce mâncaseră, cu îmbucătura în gât din pricina așteptării și enervării, se înghesuiau să iasă din îngrămădeală și spuneau :

— Nu-i mâncare ! E zoaie ! Ca la porci !

Imprejur vuetul și larma se întetiră. Câțiva strigau :

— A furat carnea ! Ne dă zoile ! A furat carnea !

Un vânt iscat de nicăeri involbură praf și hârtii mototolite, umplând de nisip ochii oamenilor. O adiere rece îi făcu pe unii să se'nfioare. Iși dădeau seama că amiaza a trecut de mult, că nu mai e multă vreme până la asfințit, și-i apucă mânia. Când îl auziră pe administrator că repetă a o mia oară :

— Pe rând, tovarăși ! Pe rând !

Omul tuns scurt și cu fața grăsună, gălbuie, răcni :

— Ce pe rând, măi tovarășe ? Iți bați joc de noi ? Se face seară ! Sântem leșinați de foame ! Ne tremură picioarele ! Noi am muncit, nu ca tine ! Ori ne dai să mâncăm, ori pleacă de aici, că o pățești ! Infometezi clasa muncitoare ! Sabotorule !

— Ce ? Ce ? întrebă administratorul roșu la față și innăbușindu-se de furie. Nu-și dădea seama că mulțimea murmură amenințător. Incepu să se plângă că i se vorbește astfel, să explice că au mai venit mulți peste prevederile lui, că n'au material pentru atâția oameni...

Pe când vorbea el, pe nerăsuflăte, înecându-se și bâlbâindu-se, cellalt se înghesuia. Ajunse tot mai înainte, și în sfârșit în fața lui. Se înfruntau deasupra cazanelor cu fasole fierbinte. Necunoscutul îl privea neclintit, cu brațele încrucișate, și-l asculta zâmbind disprețuitor. Deodată îl întrerupse, ridicând o mână, și-l întrebă scurt :

— Ai pus șeaua ?

Administratorul nu înțelegea. Bâlbâi :

— Ce ? Ce ? Cum ? Ce vrei să zici ?

Cellalt scrâșni atunci cu ură, lămurindu-l :

— Intinde-o, Dumnezeu! mă-tii !

Administratorul rămase o clipă cu gura căscată, apoi îi trăsni pe neașteptate o palmă răsunătoare. Cellalt îl înhță de gât. Inversunați, se prăbușiră peste cazanele cu mâncare. Le răsturnară. Una din fete, opărită, țipă. Cei doi potrivnici se tăvăleau în fasolea fiartă, înveliți în aburi. La vederea aceasta, cei dimprejur tăbăriră pe ei, enervați de mirosul ispititor al mâncării risipite. Mulțimea se rostogoli peste ei și într-o clipă se văzură numai brațe ridicate și pumni strânși care loveau cu furie. Deodată izbucni un glas puternic.

—Tovarăși! Opriți-i!

Era Maței. Se făcuse puțin mai palid la față. În picioare pe stiva de cherestea, căută să sfăpânească hărmălaia cu glasul:

— Tovarăși! Nu-i nici un comunist aci? și scormoni cu ochii fețele din jurul lui.

— Noi trebuie să fim în frunte în producție, și în frunte în treburile de organizare și de disciplină! Aici e o problemă de organizare și de disciplină. Trebuie să le arătăm calea celorlalți. Sântem muncitori conștienți, ori mardeiași?

În mulțimea frământată se făcură deodată puncte oprite'n loc. În jurul lor se potoleau oamenii. Erau muncitori care strigau:

— Nu așa! Opriți-i! Țineți-i!

Cei doi dușmani se ridicaseră, clătînându-se. Cei dimprejur îi țineau de brațe, ca să nu se repeadă iar. Omul tuns scurt scuipă sânge și-i strigă lui Maței cu ură:

— Da' cine ești tu, bă?

Maței nici nu se uită la el; se uită în schimb macaragiul cel voinic: o privire de ghiață, făcu pe bătauși să amuțească. Maței strigă:

— Tovarășul administrator pleacă imediat la Constanța și aduce hrană rece cu camionul! Intr'o oră, e înapoi, și toată lumea ia masa. E bine?

— Bine, răspunse vuind, gloata. Maței simți o căldură în gâtlee. Se gândi: „Le e foame”, cum s'ar fi gândit la copiii lui; uitase că și lui îi e foame. Îl împinse pe administrator de umeri afară din gloată.

Administratorul se îndreptă spre camionul cel mai apropiat, ținându-se de coaste și gemând.

— Te-au cocoșat, zise Maței. — Dece dai în muncitori?

— Nu era muncitor! răspunse cellalt pufnind de mânie. — Era bandit...

— Va să zică, ai făcut bine?

Administratorul se strâmbă, necăjit:

— Bine, pe dracul...

Apoi îi spuse răstit că se duce la sucursala societăților de Stat din Constanța pentru comerțul cu cereale și comerțul alimentar. Maței nu-i răspunse și-l privi cum pleacă, apoi se 'ntoarse la oameni, care începuseră să se răspândească pe câmp. Sus erau neguri înalte străpunse de sulitele soarelui. Iar departe în zare, stâlpi albaștri de ploaie sprijineau norii, loveau pământurile înalte ale stepei. Maței îl întâlni pe inginerul Pangrati care desfăcea trepiedul unei lunete topometrice și-l întrebă:

— Unde sânt ceilalți?

— Șeful s'a dus la Constanța să mănânce, zise Pangrati, cu qchiul la lentilă. Vorbise pe un ton care nu-l arăta încântat de plecarea lui Anghelescu. — Jurașcu e acolo, uite-l.. fixăm niște puncte de reper în baltă...

O siluetă mărunță, pierdută pe câmp, da, era Jurașcu...

— Dar Mateica?

— Nu știu... era pe aici, dar a dispărut...

— Aha... Dar dumneata și cu Jurașcu... ați mâncat?

— Nu... Pangrati, răspunsese scurt, uscat.

— Aveți treabă...

— Da... controlăm punctul de reper.

— Și eu vă țin de vorbă de pomană...

Inginerul ridică ochii, zâmbi și răspunse simplu :

— Da.

Răseră amândoi. „Nu e alături de oameni, tovul șef de șantier, se gândea Maței plecând. Flăcăul ăsta și cu Jurașcu sânt însă soiu bun!... Nu, tovarășe, nu te-am ținut de vorbă de pomană; am aflat ceva... Chiar despre dumneata. Și despre ceilalți. Numai despre tovarășul Mateica nu știu nimica...”

6

În jurul unei căruțe cu pepeni piperniciți și cruzi, oamenii se 'nghe-suiau. Întindeau brațul peste capetele celor din fața lor și strigau căruțașului neguțător să le dea lor întâi. El le întindea la toți marfa proastă și searbădă și-și înfunda buzunarele cu bani. Vorbea cu unul de alături :

— Așa e... la noi în sat au și sosit milițienii... s'au băgat prin case, peste oameni. Un regiment...

Omul cu care vorbea el, zdrențuros și slab, se 'ntoarse către cei din stânga sa. Nu se cunoșteau. Omul cel zdrențuros zise :

— Auzi, ci-că o să ne 'nconjoare cu milițieni... Cu sârmă ghimpată...

Cei dimprejur își țineau răsuflarea. Cineva șopti, șuerător, cu neliniște :

— Dece ?

Negustorul de pepeni se uită împrejur : ochi întunecați de temere îl întreba, din fețe supte. Se gândi cu o mulțumire aspră și cu mânie : „Plecați voi numai frumos acas' și lăsați-ne pe noi liniștiți, cum am fost de când ne știm”. Dar mormăi :

— Păi... să-i puie pe oameni să muncească cu sila...

Știa bine ce spune. Cei ce-l priveau erau tare săraci și lipsiți. Afară de viața și brațele lor n'aveau nici o avere, decât libertatea. Se întrebau înfrigați :

— Ce-i ? Ce-a zis ?

— O să ne puie să muncim cu sila... cu milițienii...

— Cu țeva puștii 'n șale, zise negustorul de pepeni.

Își terminase negustoria. Potrivi în fundul căruței un sac gol și un cântar ruginit, și porni. Un om se luă după el și întrebă :

— Măi tovarășe... pe unde ies eu în șosea ?

— Uite, mergi cu mine...

Căruța scârțâia, trasă de un cal costeliv cu capul în pământ. Alt om se luă după ea. Apoi altul. Unul, rămas în urmă, se uită împrejur, la câmpul pe care mișunau oamenii și camioane mari, înalte. Zise :

— Trebuie să ne gândim la calea 'ntoarsă...

Și se duse să-și caute un om dela el din sat cu care venise. Voia să plece cu acela. Pe drum, le spunea la toți cei întâlniți ce aflase : că se va munci în silă, sub amenințarea puștilor, în țarcuri uriașe de sârmă ghimpată. Și oamenii își spuneau asta mai departe, unii altora. Priveau cu neliniște spre zarea pustie înneacă în negurile de ploaie, unde bubuia, departe de tot, tunetul. Câte unul, câte doi, se risipeau spre culmea peste care veniseră și se pierdeau în depărtare.

Acolo sus pe culme, un tânăr cu părul negru, lipit cu briliantină

groasă, se uita împrejur. Părea ușor și ager în hainele cam largi care atârnavu mototolite, ca și cum ar fi dormit în ele. Se învârtea printre oamenii care plecau, ferindu-se unii de alții. Părea mohorât, nemulțumit, plictisit de singurătate. Umbla de colo până colo, cu mâinile în buzunar. Un camion descărca cherestea aici sus. Un om privea munca celorlalți; era tuns scurt de tot, și cu capul rotund. Tânărul îl zări și scoase mâinile din buzunar. Se apropie și întrebă discret:

— Dumneata veniși aci dela pârnaie?

Cellalt îl privi uimit. Tânărul îi spuse cu multă seriozitate și cu un aer matur:

— Mie poți să-mi vrăjești pă blat, că's mormânt... Cu mine, nu-ți pasă, poți să pui bila pă cinci, că nu vând pontul...

Tunsul tăcea. Tânărul zise iar:

— Aicea-i de rău, frate... Ai mai șmecheroși o 'ntind...

Celalt deschise gura, dar tânărul șueră printre dinți:

— Șeassee... ș'unul pă țevă!

Tăcură, alarmați și prudenți: pe lângă ei trecură doi oameni cu bocanci de ski și haine din pânză impermeabilă, oameni pe care cei doi îi calificau în minte drept „husăni”. Erau Mateica și inginerul Anghelescu, șeful șantierului.

Mateica umbla cu mâinile la spate, masiv, drept, sus pe culme. Inginerul Anghelescu umbla alături de el. Se dăduse jos din camionul ce-l adusese din Constanța. De aici amândoi puteau vedea adâncitura largă unde avea să fie orașul și firul canalului, zările nesfârșite încotro aveau să se prelungească liniile de cale ferată. Mateica vorbea serios și cu îngrijorare:

— Greu... foarte greu... condiții deosebit de grele... dacă nu imposibile... Dumneata ce crezi?

Și fără să-l lase pe inginer să răspundă, adăugă cu același aer de grije:

— Mai ales când situația internațională e atât de încordată... Suntem poate în pragul unui nou război mondial, îngrozitor, un măcel ca la Judecata din Urmă... Nu?

Și se 'ntoarse către inginer. Acesta zise, cu pleoapele plecate:

— Ultimul războiu... și cu sfârșitul atât de îndolnic.

Se priveau amândoi cercetător, nehotărâți, nesiguri. Se opriseră. Inginerul zise, imitând fără să-și dea seama aerul de îngrijorare al lui Mateica:

— Și dacă ar începe... cum să mai terminăm canalul?

Mateica se gândi o clipă și zise:

— Are să ceară ani de zile... și pân' atunci...

— Da, zise inginerul Anghelescu.

— Nu-i așa? Mai ales că lucrarea o să meargă greu. Târâș o să meargă. Mai bine zis, n'o să meargă, deloc.

— Da, murmură inginerul Anghelescu. — Probabil.

— Și mai survine și...

— Da, zise iar inginerul.

— Nu... nu cred să se facă... zise Mateica.

— Nu... n'are să se facă... zise și inginerul.

Mateica începu să râdă, arătându-și gingiile trandafirii. De acolo de sus, privind furnicarul șantierului, râdea, atât de vesel și de nerușinat,

cu un asemenea sunet de încordare și ură, încât inginerul Anghelescu începu și el să râdă, un râs nervos, sughițat, de care-i era lui însuși puțin frică; și-l privea fascinat pe Mateica. Se gândea: „oho, începe... începe... În ce m'am băgat? Din clipa asta, gata, am intrat, nu mai pot da îndărăt... A 'nceput". Incepușe ceva îngrijorător și primejdios: dar el râdea, crispat, nervos, acolo sus pe culme.

Apoi coborîră spre mulțime. Ii cuprindea tot mai mult zvoana din glasuri. Iar sus deasupra se târau nori groși, grei, negri; spre Apus zarea era cufundată în bezna albastră a furtunii; în partea cealaltă, dinspre mare, era o spărtură albastră, prin care un ultim snop de raze fulgera stepa, dincolo de movilele-morminte.

Mateica se opri o clipă, lângă cele două fete care curățaseră cartofi. Una stătea rezemată în săpă. Ii căzuse cărpa pe ceafă, de pe coadele castanii cu care-și încununase capul. Cealaltă săpa deavalma cu zeci de oameni, în groapa largă sortită temeliiilor unei clădiri mari. Mateica nu-i văzu chipul, dar ceva mlădios, ager, viu, în mișcările ei îl făcură să zăbovească o clipă. Fata care nu muncea spusese ceva. Cealaltă atunci se ridică și o privi. Avea ochi mari, negri, și-i căzuseră pe frunte șuvițe negre, strălucitoare. Vorbi cu aprindere cu ochii scânteietori:

— Mai întâi să văd o sută, și o mie!

Și arată din bărbie mulțimea săpătorilor răspândiți prin gropile drept-unghiulare, puțin adânci. Râse:

— Nu-l cred eu pe ăl dintâi care-o veni... Să-l văd întâi om... mai om ca mine! Să nu fiu eu mai cu cap decât el! Dacă nu cunoaște motorul mai bine ca mine, nu-mi trebuie de bărbat... Da' nu-l poate cunoaște mai bine ca mine...

Cu dinți strălucitori și ascuțiți, râdea la gândul ei, ca unui om de care și-ar fi adus aminte și l-ar fi întâlnit atunci. Mateica se uită cum îi palpită gâtul neted, fraged, mai palid decât fața și mâinile arse de soare. Clipind din ochi, râse la ea cu gingiile lui mari, roz. Fata îi întâlni privirea și deodată veselie ei se topi și se prefăcu într-o încrețire batjocoritoare a pleoapelor. Ii întoarse spatele și începu să sape. Mateica trecu mai departe. Oameni bărboși, voinici, svârleau iute lopeți de pământ peste marginea unei gropi adânci, mai adânci decât toate celelalte. Ingerul Anghelescu mormăi:

— Ia uite cum lucrează lipovenii...

Dar Mateica se uită numai la fata subțire, cu brațele albe și pline care săpa alături de un bărbat înalt, cu barba căruntă. Săpau amândoi cu înfrigurare și tăcând. Fata nu ridică privirea nici o clipă. Mateica se depărtă. Ingerul se ținea după el.

În groapă, bătrânul se opri, se uită la cerul greu, tulbure, în care se rostogoleau mase de nori reci plini de întuneric. Vorbi:

— Uliana... cum i-o fi lui soră-ta acuma pe Dunăre? Acolo-i furtună...

Uliana ridică spre cerul mohorât obrazul rotund și ochii cenușii, limpezi, plini de îngrijorare la gândul surorii care era departe de acolo, undeva pe Dunăre sub furtună.

La a treia groapă de acolo, o femeie gălbejită dar voinică îl înghionti pe un băețandru de vreo patrușprezece ani cu capul gol și părul negru, scurt, cărlionțat. Băiatul se uita la cer, cu lopata în mână.

— Nu mai căsca gura. Te uiți după ciori? Săpă!

Băiatul se clătină de lovitură. Dar nu se uită la femeie. Nu răspunde nimic. Își scuipează în palmele prea mari pentru încheieturile și brațele încă gingașe și copilărești. Apucă lopata și începu să sape. Bărbatul femeii, întunecat și cu fața pătrată se oprise din lucru. Mormăi mulțumit, aspru, și începu și el să sape iarăși.

Împrejurul lor oamenii se răreau. Priveau tot mai des spre cerul unde cârduri de ciori alunecau în negură. Apoi își adunase straietele sărace, trăistele ferfenițite, și se depărtau. Se apropiau de camioanele oprite în câmp. Dar mulți treceau mai departe. Neconținut creasta din zare era semănată cu puncte negre, mișcătoare, care dispăreau dincolo de ea: erau cei care părăseau șantierul.

7

Maitei stătea în picioare la câțiva pași de unul din camioanele ale căror drumuri încetaseră de mult. Stătea acolo și vorbea. Veniseră la el, întâi unul, apoi încă doi oameni, să-l întrebe :

— Tovarășe... aici organizație de partid nu e ?

Primul fusese macaragiul cel sdravăn. Acum erau vreo douăzeci-treizeci de oameni adunați buluc în jurul lui Maitei. Pe margine se mai opriseră și alții, care nu erau comuniști; astfel, Micluș, și omul tuns scurt, care se uitau și ascultau, peste capetele și umerii celorlați, întinzând gâtul.

Sus, bubui prima oară tunetul, adânc, hohotitor, rostogolindu-se din treaptă'n treaptă prin masele de nori în văile cărora se răsfrângeau buiburile.

Maitei vorbea mai departe, netulburat. Îi vorbea fiecăruia direct, drept în față, plimbându-și privirea încet dela unul la altul.

— Noi trebuie să-i trezim pe oameni. Exploatarea i-a învățat să se târâie pe brânci pe pământ, ca viermele. I-a călcat pe ceafă, până n'au mai îndrăznit să vadă mai departe decât un vierme. Noi trebuie să-i trezim. Noi, partidul. Trebuie să le trezim conștiința. Să-i ajutăm. Cum poți să-l ajuți pe om ?

— Să-i faci munca mai ușoară... mormăi macaragiul.

— Da ! Să-l faci să trăiască și să gândească într'adevăr ca un om ! Să se facă aici un oraș de barăci, în care să trăiască oamenii cum n'au trăit niciodată sub capitaliști. Sub capitaliști au murit cu zecile de mii, cu sutele de mii, pe locul de muncă. Cu sapa în mână. La canalul Panama, prin păduri cu gânganii veninoase, prin mlaștini cu țăntari și cu friguri, au murit oamenii... se duceau cum se duce nisipul când îl suflă vântul. Aici nu. Aici n'o să fie nici un caz de tifos. Nici un caz de friguri. Și nu vom munci cu lopata. Vapoarele sovietice cu burta plină de piese de mașini pentru canal, sânt la ceasul ăsta pe mare !

Oamenii îl ascultau cu ochii mari ; unii rămăseseră cu buzele întredeschise. În stepă se făcuse răcoare. Neîncetat bubuia acuma tunetul. Oamenii fugeau de pe șantier spre camioane, lăsând uneltele risipite în gropile proaspete, cafenii, care se deschideau în dreptunghiuri și șanțuri ca o poziție de tranșee de războiu. Maitei se uita încordat drept în ochii celor dimprejurul lui :

— Trebuie să-i ajutăm pe tovarășii noștri să gândească larg, ca oameni adevărați. Ce e mai bine ? Să muncești ca un orb, să nu știi ce faci, la ce e bună munca ta ? Sau să știi ?

— E mai bine să știi, zise macaragiul. Și oamenii dimprejur dădură din cap : da, e mai bine să știi.

În zarea neagră sclipiră fulgere. Maței zise cu patimă :

— Păi atunci, noi comuniștii, trebuie să le spunem ce știm noi ! Să-l facem pe săpătorul necalificat, și pe mecanicul de tractor, și pe electrician, când or munci aici, să poată 'nchide ochii și să vadă nu un câmp pustiu și păcătos. Să vadă orașul. Și Dunărea pe-aici, pe mijlocul văii ! Aici o să treacă un șanț larg de două sute șizeci de metri, și adânc de șizeci ; malul o să fie aplecat, așa, și la mijloc o să fie câte-o treaptă, pe unde-o să treacă locomotivele care-or să tragă șlepurile pline și vapoarele, în spre Dunăre și spre Mare. Asta să vadă omul când bagă cazmaua'n pământ ! Și să vadă dincolo, după dealuri, orașul și portul dela Poarta Albă, și dincolo orașul nou dela Medgidia, și zeci și zeci de kilometri de Dunăre, adusă prin locurile astea bătute de dumnezeu, și să vadă, tovarășe, orașul nou dela Cernavodă și 'nghesuială de vapoare și șleuri acolo în port, și să vadă cu gândul căile ferate pe aici prin pustiul ăsta nenorocit, care n'o să mai fie pustiu...

— ...o să stăm noi aici ! strigară câțiva.

— ...și hidrocentralele și pământurile astea să le vază irigate, și cabluri de lumină electrică pe sus, și dincolo în portul cel nou dela Năvodari să știe că or să vie vapoare de marfă de pe toate mările pământului, iar peste Dunăre în țară, o să crească din pământ hidrocentralele în munți, și uzine și minele și orașele noi !

Un fulger verde ca pucioasa, copac scheletic de flăcări legă o clipă norii și pământul. Peste fața mlaștinei trecu un freamăt, ierburile pe jumătate înecate se cutremurară, papura se clătină foșnind. Venea o pală de vânt. Se vedea departe pe stepă cum înaintează un zid înalt, galben. Din el porneau înainte limbi și trâmbe de praf și nisip. Iar îndărătul lui sclikeau cu lumina lor otrăvită fulgerele, și se rostogolea fără încetare, bubuind, glasul furtunii.

Oamenii alergau de pretutindeni, încovoiați, bătuți de primele răbufniri ale vântului. Șoferii se înghesuiseră în camioane, primind pe lângă ei câte trei-patru oameni. Inginerii îl chemară pe Maței :

— Tovarășe Maței, vino la adăpost ! striga Anghelescu dela zece pași, cu piciorul pe scara mașinii.

— Lasă, că nu-s de zahăr, să mă topesc în ploaie, răspunse nemulțumit Maței. Pangrati era acolo. Zâmbi, își ridică gulerul și se apropie de Maței, să-l audă mai bine. Îl asculta de câteva minute. Anghelescu șovăi o clipă, apoi intră în mașină și trânti ușa. Oamenii se buluceau înghesuți, lipiți de camioane în partea ferită de furtună. Răseră mulțumiți la răspunsul lui Maței și se strânseră pe lângă el.

Vântul începu să vâjâie ; le înțepa dureros fețele cu săgețile nisipului ; apoi un nor de praf tăie răsuflările, astupă vederea ; cu ochii înlăcrămați de nisip, încercau să vadă mai departe de un metru și gâfâiau, înnecați. Venise un val de aer rece. Fulgere orbitoare și descărcările uriașe ale tunetului biciuiră stepa de jur-împrejur. O femeie țipă. Și deodată îi isbi, palmuindu-i, înăbușindu-i o ploaie grea, lăncedă, gonită aproape orizontal peste stepă de vântul descreerat. Camioanele se cutremurau, sgduite de furtună. Cu flacăra scurtă, violetă, ca o descărcătură de tun un trăsnet isbi un loc

apropiat, pe culmea pleșuvă. Trâmbe de praf țâșneau peste câmpie, amestecate cu apă, într'o furtună de noroi.

Stropit cu noroi pe față, șiroind de apă, simțind-o cum îi pătrunde salopeta de doc care i se lipea de trup, Maștei vorbi tare, prin șueratul vântului și plescăitul greu al ploii, sub cerul negru și mișcător. Simțea cum oamenii șovăie, cum se înspăimântă de pustietate, cum se stinge în priviri strălucirea pe care-o trezise el. Incerca să vorbească mai tare decât vaerul nebun al vântului. Vorbi multă vreme, ca și cum ar fi vorbit cu sine însuși, fără șir, dar frământat de patimă :

— ...Am rămas puțini : uite-ne, strânși pe lângă cinci camioane...

— ...și băgați dedesubt ! zise lângă el unul.

— ...și ăilalți, trei sferturi au plecat ! N'au răbdat nici atâta greutate.

Nu facem lucrări în ger de șaizeci de grade sub zero, ca muncitorii și tehnicienii sovietici. Nu răbdăm de foame și de sete ca ei când au lucrat în pustiurile Asiei. Și iată cum fug oamenii. Dece ? Le e frică de muncă ? Le e frică de greutate ?

Cuvintele i le reteza vântul, i le fura furtuna. Dar el vorbi mai departe, încăpățânat. Oamenii-l priveau cu ochi iarăși strălucitori :

— Nu ! Ai noștri sunt oameni vrednici, în stare de muncă grea. Dar atunci dece fug ? Spuneți-mi voi, tovarăși. Sau să vă spun tot eu : sânt speriați. Infricoșați. N'au încredere. Au venit aici cu sufletele otrăvite de svonurile cu care ne lovește dușmanul de clasă !

Macaragiul strigă, cu părul ud, vâlvoi, căzut pe obraz :

— Și aici au venit bandiții cu svonuri ! Și aici lovește'n noi burghejii

— Noi nu ne mișcăm de-aici, vorbi cineva lângă Maștei. Acesta însă răspunse cu însuflețire, în vreme ce ploaia grea șiroia și clipea în băltoace, în gropile proaspete, în mlaștină :

— Azi au plecat jumătate ! Dar mâine or să vie de două ori câți au fugit azi ! Vin de pretutindeni ! Toată țara e cu noi ; poporul e cu noi, tovarăși. Dar n'ajunge să stăm noi neclintiți aicea, la locul de muncă ; trebuie dusă o muncă activă, printre oameni, o muncă activă de lămurire. Să le spunem ce știm noi : că dușmanul lovește în noi ! Că trebuie să izbim și noi în el. La fiecare pas, să izbim, să izbim, să izbim !

Ii scânteiau ochii. Ridică pumnul strâns, în care sdrobi spicul minunat al papurei, îmbibat cu apă.

— Dușmanul o să intre printre noi ! Credeți c'o să ne lase o clipă ? Nu vrea socialism ! Nu vrea nici o uzină nouă, nici o cale ferată, nici o hidrocentrală, nici un oraș nou. Nu vrea nici Canalul ăsta. Era vorba să se facă din 1864 și nu l-au făcut. Canalul ăsta înseamnă socialism, și ei nu vor să facă socialismul ! O să ne 'nțepe ușor, în locurile unde se pot deschide vinele... să ne pierdem sângele... să ne sece puterea...

Vorbea aprins, cu fața frământată de patimă, privind pe oameni drept în obraz. De jur împrejur ploaia cădea în ropote grele, dar peste dealul din Sud se ridică o geană de lumină albastră verzuie ca o apă înghețată. Din jurul camioanelor, sau din noroiul de sub ele, oamenii veniseră, uzi leoarcă, cu hainele lipite pe trupuri, ghemuiți, atrași de glasul neobosit pe care-l auzeau nedeslușit, furat de vânt, înecat de ploaie. Acuma erau îngrămădiți, împrejurul lui mulțime neagră de oameni uzi, toți câți mai rămăseseră. Mai pe la margine, Mateica drept, spătos, voinic, cu părul lins lipit de tâmpile și de obraji, stătea în ploaie ca un om căruia nu-i e frică de vremea proastă și

e obișnuit să trăiască în aer liber. O clipă văzuse cu oarecare mirare spicul ud pe care-l ținea în mână Maței. Apoi începuse să-l asculte pe Maței. Il privea pătrunzător, încordat, cercetător. Părea că-l cântărește, cu ochii puțin îngustați. Avea privirea concentrată a unui jucător de șah care calculează în gând prima mișcare, mișcarea ce va hotărî poate partida.

CARTEA I

În zilele acelea ale sfârșitului lunii Iulie 1949, muncitori calificați, pălmași, tehnicieni, dar și oameni fără căpătâiu, oameni care voiau să se ascundă pe ei sau trecutul lor, soseau de pretutindeni în Dobrogea. Coborau din trenuri în gările scunde strivite sub soarele necruțător: Constanța, Medgidia, Cernavodă, Basarabi, Saligny. Erau oameni în haine țărănești, negricioase sau cafenii, oameni cu fețele asprite și înegrite de soarele dela câmpie; apoi orășeni, muncitori, șoferi, fețe treze, priviri agere, mișcări sigure și sloboade; alți orășeni, care umblau ca în vis, nesiguri, ajunși într'o lume nouă din cine știe ce trecut prăbușit. Mii de oameni, un furnicar, se scurgeau încet, zi de zi, dealungul căii ferate Cernavodă-Constanța, și se risipeau spre șantiere. Și pe șantierul deschis la jumătatea lui Iulie, la câțiva kilometri de mare și câteva zeci de kilometri de Dunăre, au sosit oameni din toate părțile țării. Iată cum plecaseră de acasă câțiva din ei.

Maței

I

Cel dintâi sosit în Dobrogea, cu săptămâni înaintea tuturor celorlalți, a fost Maței. Înainte de a veni aici, fusese instructor al comitetului de partid al unui combinat siderurgic, într'un orașel din munți. Era acolo cu nevastă-sa, care lucra ca activistă în sindicatul uzinelor.

Într'o seară, eșind târziu dela o ședință, Maței străbătu piața triumghiulară, mărginită de case înalte, adormite, și de cheiul râului. Un vârtej de praf mânat de vântul uscat, străbătu piața ca o stafie albă. Maței se sprijini cu coatele pe balustrada de ciment și privi râul. Apa puțină curgea cli-pocind, gata să dispară, suptă între pietre. Castanii prăfuiți și însetați trozneau ușor. Maței privea pierdut apa. Se gândea: „Scade... Scade mereu...” Și simți că i se strânge inima de îngrijorare.

Era obosit și ar fi trebuit să se ducă acasă, să se odihnească. Dar se gândi: „Mai trec cinci minute pe la furnale...”

Urcă străduța pavată cu pietre rotunde, de râu. Deasupra, cerul negru împânzit de stele se străvedea printr'un strat de furnicare, pe alocuri se înroșea, cu lumini agitate, reflectând neașteptate vâlvătăi, undeva în uzină

Nu mai era nimeni; schimbul dela ora 11 noaptea începuse de câțiva vreme. La zăbrelele înalte de fier ale porții, pe Maței îl opriră doi muncitori cu pușca pe umăr. Maței se legitimă și intră. Merse pe nisip și pietriș de sgură, sărind apoi peste traversele și șinele căii ferate a uzinei. Se auzea suflarea uriașă a suflantei cu aburi, uruiău undeva vagoane, și zări de foc, izbucneau departe, în hala neagră a cuptoarelor Siemens-Martin. Mirosul înne-căcios, de pucioasă și aburi de cărbune îl isbi pe Maței a mia oară și simți un fel de bucurie, ca atunci când venise prima dată în viața lui în locul acesta

stăpânit de formele înalte și întunecate ale cuptoarelor și ale furnalelor. Ridică ochii. Deasupra uzinei zăcea nemișcat un strat gros de fum care, înroșit de vâlvoarea metalului topit dela oțelărie părea că arde și el, acolo sus în văzduh, sprijinit parcă pe stâlpii negri ai coșurilor înalte, subțiri, ce păreau că atârnă oblic între stratul de fum și pământ.

Maței simți dogoarea furnalului numărului 1. La cincizeci de metri mai în fund, înșiruirea uriașilor burtoși se luminează de flăcări zări trandafirii și ploaie de scântei. Maței se gândi: „Numărul patru sloboade șarja”. Sudoarea începuse să-i brobonească pe frunte. Urcă trepte de fier. Prim-topitorul dela numărul 1, cu șorțul impermeabil în față, scociora gura de scurgere cu o vargă de oțel. Maței se apropie, se aplecă și-l întrebă tare, ca să străpungă larma asurzitoare:

— Dai șarjă ?

Cellalt îl privi cu ochi albi în fața înegrită și nerasă. Dădu din cap. Apoi zise:

— Ia te uită la nămolul ăsta pentru uns jghiabul... E mai bun ca grafitul !

— De unde l-ai găsit ? întrebă Maței.

Cellalt răspunse cu o licărire de mândrie în ochi :

— La noi în sat — e un deal întreg !

Il privea în ochi pe Maței ; știau amândoi ce înseamnă asta. Economie de grafit ; economie de sute de mii de lei pe an pentru uzină. Maței întrebă :

— Și nu-i mai bun grafitul ?

Cellalt dădu din cap și răsă alb în obrazul negru și bărbos. Maței zise :

— Păi să le-arătăm și tehnicienilor, să ia măsuri...

Erau niște vorbe oarecari, dar însemnau pentru prim-topitor, că partidul se va interesa de ideea lui și o va susține. Nu se cunoștea pe fața lui nimic ; dar Maței știa că omul se bucură, cum știe să se bucure un bărbat adevărat, și un furnalist fruntaș : „doar n'o să ne sărim de gât” spunea atitudinea lui, „măcar că ar fi lucru potrivit...”

Maței îl întrebă :

— Dar cu apa cum stați ?

Cellalt mormăi :

— Tot așa...

Și, întorcându-se, potrivea o țevă subțire de aramă la gura unui tub cu oxigen pe care-l ținea din toate puterile un băețandru voinic în straie țărănești. Imprejur, se apropiară umbre, ceilalți topitori. Maței începu să urce scările, pe când prim-topitorul destupa gura furnalului cu flacăra de oxigen.

La fiecare etaj de trepte, Maței se uita atent la furnal. Massa uriașă a furnalului șiruia neconținut de apă. Apă argintie pe obezi de oțel negru. Apă în firicele, milioane de firicele răcoroase ce alunecau neobosit, fără conținere, pe suprafața furnalului, aproape fără sgomot : doar un murmur, un freamăt slab. Iar înăuntru era văpaia, metalul se topea, piatra, cărbunele, se desfaceau, curgeau, fierbeau în clocot alb-trandafiriu...

„Dacă n'ar curge apa, într'o jumătate de oră furnalul s'ar topi...” se gândea Maței.. Ziduri de cărămidă refractară, obezi de oțel, devenind roz, albe, apoi lava spărgând pereții, poate oamenii morți, instalații stricate, gol în producție, în plan, producția de fontă căzând sub plan, nefurnizând oțelăria...

Maței își șterse fața de sudoare și urmă să urce.

Sus era răcoare. Băieții în salopete care munceau la furnalele 2 și 3 ridicară conurile de tablă; vâlvătăi de un albastru-violet, cu sclipiri verzi, otrăvite, țâșniră, înăbușite în fum gros și înecăcios de către vagonetele de minereu pe care flăcări asudați și negri de funingine le răsturnară în gătlejul furnalului. Maței îi privi pe băieți cum se topesc în fum, apoi apar iarăși. Rărindu-se, fumul rămase însă împrejurul paserelei înalte. Cu gătlejul strâns, Maței vedea luminile uzinei, masele de umbră ale halelor ce lucrau numai ziua, și luminile roșii ale oțelăriei. Incolo, dealuri sumbre; dincoace, orașelul cu felinare electrice pe ulițe. Căldură oprită, împietrită. Sudoarea șiroia pe fața lui Maței.

Un tânăr voinic, cu fața netedă și curată sub mânjeala neagră, trecu spre capul furnalului 1, care lucra automat, liniștit. Il privi lung, pe gânduri. Maței îl cunoaștea pe băiat: era responsabilul brigăzii de tineret. Maței se apropie. Băiatul îl privi cu îngrijorare și se uită apoi împrejur:

— Tot nu mai ploaie, tovarășe Maței...

— Ți-e grije... murmură Maței cu glasul lui potolit care-i făcea pe oameni să se deschidă și să vorbească.

— La toți ni-i grije, zise tânărul.

„Da, se gândi Maței: e furnalul lor, al tineretului; nici n'a dat prima șarjă, nici nu li s'a dat în primire, și...”

Și ce? Era amenințat? Nu. Maței se împotrivi gândului cu mânie.

Vorbi:

— Încă n'a scăzut râul așa ca să nu mai aibă presiune apa...

Băiatul spuse:

— Da... dar are numai o atmosferă și jumătate, în loc de două jumătate...

Apoi se frământă, neliniștit, privind împrejur luminile întunericului, noaptea de vară, caldă, uscată, care-ți făcea să ți se lipească limba de cerul gurii. Zise:

— Eu sânt din Moldova... nu cunosc pe aici... dar spun unii că ar fi râuri, sus, în munte...

Maței întrebă cu vioiciune:

— Da? Unde? Cine spune?

— Sânt... jos la furnal. Neica Moisă, prim-topitorul...

Maței dădu din cap, apoi se 'ntoarse și 'ncepu să coboare scările nesfârșite de fier. Pe una din platforme, se opri, deodată isbit de un val de lumină fierbinte. Țâșnituri de scântei pluteau câte o clipă, roiuri de fluturi sclipitori care se topeau apoi în aer. Deodată, jos pe jghiab, o limbă de foc începu să alunece încet, de un alb orbitor, aproape dureros, pe care pluteau chiaguri trandafirii de sgură. Maței se gândi: „A dat prima șarjă” ‘Zâmbi singur, mulțumit, în întuneric, apoi coborî mai departe.

Jos se ținu la o parte, în umbră; sudoarea îi curgea pe față; ploaia de scântei cădea încet împrejurul lui. Între el și râul de fontă topită pe care dănțuia o creastă de flăcări se mișcau umbrele negre ale topitorilor, ascultând de glasul puternic al lui Moisă prim-topitorul. Maței auzi alte glasuri prin preajmă; erau corespondenții locali, ai Scântei, ai Radio Jurnalului, și încă vreo doi; cel al Radio-ului râdea și glumea tare: erau fericiți toți; erau băieți crescuți aici, în uzină, scoși din producție de câteva luni doar, și legați de uzină ca de casa în care crescuseră.

Un om scund, cu umerii pătrați, vorbea lângă Maței :

— Peste două luni e gata furnalul 5...

Maței se 'ntoarse: omul era secretarul comitetului de partid; voinic, aproape gras, vechi ilegalist, fost muncitor la Grivița. Zâmbea multumii, cu fața lucind de sudoare și luminată roșu de râul de fontă. Maței se 'ntoarse spre el și 'ncepu să-i vorbească despre apa care scădea în rezervoare în turnul de apă, la stăvilare... Acele manometrelor treceau dela o atmosferă și jumătate spre una și un sferi...

Secretarul vorbea liniștit:

— Oamenii ce spun ?

În loc de răspuns, Maței îi arătă din bărbie cum se apropie de ei Moisa, prim-topitorul. Acesta dădu mâna cu ei. Secretarul îi zise:

— Să trăești tovarășe ! Vă felicităm pentru prima șarje !

-- Mulțămesc, răspunse cellalt. Maței spuse apăsător :

— Tovarășe Moisa, ne trebuie apă !

-- Apăi tocmai de aia voiam să vă vorbesc, tovarăși, vorbe gros topitorul. La noi, sus, pe Cerna, au stăvilare chiaburii, pentru mori... Ne fură apa, tovarășe Maței !

Vorbea cu Maței, ca fiind un om pe care-l vedea toată ziua, și față de care n'avea nici o sfială. Secretarul coborî sub placa de beton a podului. Îl urma. Aici era răcoare și șopot și șușotit de ape; în întuneric, ape albe curgeau pe temelia furnalului. Cei trei bărbați priviră îndelung apa și-i ascultară foșnetul de pădure bătută de vânturi toamna. Moisa vorbea gros :

— Am ținut noi ședință, că ni-s mai mulți tot dintr'un sat ; ș'apoi zicem noi că să le poruncim chiaburilor să ridice vramele dela stăvilare...

Secretarul îi puse mâna pe umăr :

— Bine, tovarășe Moisa. Vorbim cu comitetul provizoriu al Sfatului, să vie dela ei un om. Și unul din noi. Și cu dumneata. Măine dimineață în zori, luați mașina partidului, mergeți sus și dați drumul la apă. Asta ne ajută până se termină apeductul cel mare...

Apa foșnea în șiraguri albe, șiroaie, șiroaie, ca argintul viu pe zidul prins în cercuri de fier. Secretarul și Maței mai stătură de vorbă câteva clipe cu Moisa, apoi urcară, într'un colț mai liniștit al platformei. Secretarul privi câmpul de forme în care ardea potolindu-se fonta. Apoi se 'ntoarse către Maței :

— Ții minte cum erau oamenii ăștia în 46 și 47 ? Și acum...

Maței dădu din cap, mut ; apoi murmură :

— Să-i vezi pe oțelari... de când a venit fonta sovietică...

Și i-o arătă. Depart, sub lumina lunii, străluceau cenușii câmpuri întregi cu stive de lingouri de fontă curată. Secretarul clipi din ochii oboșiți, apoi spuse :

— Și încă un furnal : și cuptoarele electrice pentru oțel... și mai cu seamă, oamenii ăștia. E bine. E un început bun. Aici se cheamă c'am pus lucrurile în mișcare...

Maței îl privi. Fără să i se cunoască pe față, era mirat. Niciodată nu-l auzise că stă și se gândește cu mulțumire la ce făcuse. Nu se gândea decât la ce era de făcut ; și, din trecut, la greșeli. Dar îl auzi urmând :

— Sânt alte locuri, unde situația e la început, unde deabia trebuie urnită... unde trebuie de-abia crescuți oamenii. Partidul trimite acolo oameni, cum ne-a trimis pe noi aici în 46—47...

Stătu o clipă și întrebă :

— Ai vrea să te duci într'un loc de ăsta ?

— Unde ? zise Maței.

— La Canal, răspunse cellalt. Comitetul Central ne-a cerut un activist. Noi te propunem pe tine. Ești de acord ?

— Da, tovarășe, zise Maței.

Apoi se uită împrejur. Se uită la Moisă care astupa, detunând cu baroase și unelte, gura furnalului. „Poate că nici n'o să-i mai văd, pe el și pe ceilalți...” se gândi Maței. Întrebă :

— Când trebuie să plec ?

— Măine.

— Dar... cine se duce mâine dimineață cu Moisă la munte ?

Secretarul îl privi și-i zâmbi :

— Te duci tu... Poți pleca mâine seară...

De sus veniseră câțiva tineri în salopete, să vadă prima șarjă a furnalului lor. Se uitau pe vizoarele cu geam de cobalt, înăuntrul văpăiei. Apoi vorbeau, îngrijorați. Maței se apropie de ei. Vorbeau despre apă.

— ...Secetă... zicea unul.

— A scăzut râul, răspundea altul. Maței se amestecă între ei și vorbi tare :

— Știți dece nu e apă ? Nu de secetă ! Pe vremea capitaliștilor, uzina lucra numai cu câte un furnal sau două ! Azi lucrează cu patru, și sânt două cuptoare de oțel noi. Dăm producție de trei ori ca înainte. De aia se face canalul din jos de uzină, și stăvilarul dela Cerna !

Iar acum să nu vă fie teamă. Măine dimineață o să fie apă !

Și începu să le spună ce știa dela Moisă prim-topitorul ; când voia un amănunt mai convingător, îl chema pe acesta într'ajutor, și Moisă zicea :

— Apăi chiaburii, soarele lor de chiaburi, opresc apa la mori...

Intr'un colț secretarul îl privea pe Maței. „Da, am avut dreptate să-l propun... Am avut dreptate...”

Mai târziu, Maței plecă spre casă. Locuia departe, în orașul nou muncitoresc, care se zidea de vreun an de zile.

Era poate două noaptea. Luna alba zidurile depărtate ale cartierelor cu grădini, clădite pe coasta dealului. Sub o geană de pădure care în întuneric era neagră ca păcura.

Doar în casa tineretului, unde locuiau tinerii necăsătoriți, mai ardeau două lumini. Peste tot era liniște, somn, și pereți de un alb albăstriu sub lună. Pietrișul scrâșnea sub pașii obosiți ai lui Maței.

Nevasta sa îl aștepta. Ședea pe un scaun de paie, pe terasa de doi pași pe doi, cu fața spre vale. Se ridică și îi veni în întâmpinare. Maței o îmbrățișă. Ea îl privi uimită. Maței se așeză și aprinse o țigară. Privea orașul, în vale și dincolo de el, uzina. Cu glas scăzut, zise :

— Măi, Mărioară...

Și-i povesti neliniștea și grija lui de apa pentru furnale ; și cum astă noapte întrevăzuse o deslegare, măcar pentru un timp scurt ; și cum deodată îi venise vestea neașteptată a plecării. Nevastă-sa tăcea. Murmură într'un târziu :

— Iar plecăm... Și de-aicea...

— Da, zise Maței ; — și mie mi-i dragă acum uzina ; și mai cu seamă oamenii...

Își dădu seama că s'a învățat să spună ca și secretarul : **mai cu seamă oamenii**. Uite, Moisa ăsta era ca un prieten vechiu, și băețandrul de sus dela încărcare, utemistul, tot așa ; prieteni vechi și dragi :

— ...parc'ași fi acilea de-o viață, și-s numai trei ani...

— Acolo cum o fi ? se întrebă mai mult pe sine însăși femeia. Maței o cuprinse de umeri cu brațul și-i puse capul pe umărul lui. Se uitau amândoi în vale, unde o vâlvoare tainică, roșiatică, plutea în norii de fum sprijiniți ca o lespede luminoasă pe stâlpii negri, ai coșurilor dela furnale și oțelărie. De jur împrejur era noapte albastră și luminoasă de vară, iar acolo nu era nici noapte nici zi, ci lumina roșie a metalului clocotit.

Maței zise :

— Au ajuns cu apa la o atmosferă și un sfert...

Apoi începu să răsuflă ușor, rar. Nevastă-sa îl privi : era gata să adoarmă.

— Ești obosit... Hai să dormi...

Maței privi uzina depărtată, întinsă ca un oraș sub acoperământul ei de fum roșiatic ; ochii i se închideau ; murmură :

— Să mă scoli la șase... trebuie să mă duc... să dăm drumul la apă...

— Te trezesc, te trezesc, zise femeia. Că trebuie să-ți pregătesc și lucrurile de călătorie... Mie cine știe când mi-o da drumul tovarășii dela sindicat...

Maței nu răspunse. Adormise adânc, biruit de un somn ca de plumb. Nevastă-sa îl privi cum doarme, cu fața luminată de lună ; oftă și-i mângâie fruntea cu palma, apoi se pregăti și ea de somn.

Dimineața într'un jeep verzui, împreună cu Moisa și un om dela comitetul provizoriu, Maței urcă șoseaua cotită între costișe răpoase, păduri și stânci. Pe lângă ei șipotea râul.

Moisa era palid de oboseala schimbului de noapte ; dar glasul îi era sigur și limpede :

— As'noapte o rămas la un loc, la o atmosferă ș'un fârtai...

Și glasul îi deveni dușmănos când stătură, în sat, față'n față cu chia-burii Moară după moară ridica vranele.

— Nu putem... Avem de măcinat... se jeleau oamenii cu chimirul lat bătut în ținte de aramă

Moisa le spunea :

— Ce, măi ? O să piară uzina pentru tine ? Cui îi macini ?

— Păi mai avem grâu lui ginere-meu...

— Noi dăm la țara'treagă, nu la ginere-tău ! Deschide vrana !

Și apa verde,stătută, năvălea vâjâind la vale.

Râul începea de aici, dintre stânci și tufișuri și dintr'o vale mlăștinănoasă. Merseă s'o cerceteze, cu președintele comitetului provizoriu, muncitor la uzină și el. Umblau până la genunchi într'un strat de ceață și : fâșii de ceață se târau pe coastele văii, dinspre munți.

— Cred că pe-aici trebuie săpat un șanț, să strângă apele din mlăștină, zise Maței. În cât timp se poate face șanț de colo până' aici ? Strângeți toți flăcăii care nu muncesc în uzină, că ei de cosit încă nu s'au apucat. În două zile îl faci ?

— În trei zile, tovarășe, zise președintele comitetului provizoriu.

— În două, zise Maței. În două. Furnalele cer apă. În două zile, tovarășe. Azi și mâine. E bine ?

— E bine, tovarășe... zise președintele.

Intorcându-se pe șoseaua ce urma cursul râului, Maftei se uita la apa ce clocotea grăbită și tulbure. Când trecură prin fața uneia din porțile uzinei, Maftei sări jos și alergă la furnale cu Moisë.

— Câtă presiune are apa ?

— Două atmosfere, răspunseră oamenii ; unii râdeau de bucurie. Maftei răsufală adânc și spuse, cu glas schimbat :

— Atunci, pot să plec...

— Apăi și eu mă duc, zise Moisë, că mi-s ostenit.

— Da... Noroc bun, tovarășe Moisë, zise Maftei. — Du-te, că ești ostenit ; ai făcut treabă de temeii...

— Apăi ce ? O să lăsăm furnalele ? întrebă Moisë ; apoi deodată zâmbi și-i zise :

— Mergi sănătos ; noroc bun !

— Noroc bun... Noroc bun, zise Maftei și suindu-se'n mașină zise :

— Mă duc acasă, tovarășe ; și p'ormă la gară.

A doua zi, era în București, peste o săptămână, la Constanța. În orașelul acela din munți, cu uzina lui și cu râul fără apă, avea să se'ntoarcă poate vreodată târziu, sau poate, niciodată...

II

Mitică Rusu, macaragiul

Era un șantier de construcții, la periferia Bucureștilor. De pe cele mai înalte schele, se vedeau câmpiile cu porumb, maidanele cu gunoaie și epave, din preajma orașului. Mai încoace, erau curți, căsuțe scunde, ulițe drepte, dar nepietruite. Apoi urmau străzile pavate cu pietre rotunde de râu. Aici se înșiruiău maghernițe de scânduri și tablă ruginită, colibe de chirpici, căsuțe cu geamlâc cu perdele și cu grădiniță în față și din care ieșeau pe ferestrele deschise, valsurile unui aparat de radio. Aici se termina o linie de tramvai. În apropiere se întindeau suprafețe lungi de zidărie roșie și de sticlă, cu pătrățele ca un caiet de aritmetică ; deasupra stăteau înalte hornurile fumegânde ale filaturii și țesătoriei la care lucrau peste jumătate din locuitorii cartierului. O cale ferată trecea printre case și intra în fabrică pe porți mari de fier.

Iar alături de ea, era șantierul. Era un fel de pustiu de gropi, de pătrate, cuburi și ziduri de beton cufundate în pământ. În sus se înălța păenjenishul schelărilor, dulapii pentru turnat betonul, stâlpi înalți și subțiri de beton din care țâșneau și mai subțiri, tije de fier, ca niște plante ciudate ale acelui teren răvășit, pe care se îngrămădeau cărămidă, cherestea, betoniere, schele, căruțe și mai ales, pretutindenii forfotind, oameni. Undeva într'o groapă largă lucrase un excavator *Skoda*. Acum era oprit, cu oasele uriașe de oțel încrucișate, cu cupa dințată proptită în pământ.

Fără să ia seama la forfota și svoana de glasuri și la uruiul mașinilor dimprejurul lui, un om în salopetă murdară de ulei, făcea curățenie în cabina excavatorului. Mătură pe jos, puse măturica într'o cutie, se mai uită odată la motor, apoi închise niște chei sub un capac de tablă. Eși din cabină, puse piciorul pe șenilă, închise cabina și sări jos. Apoi urcă pieptiș prin pământul galben, nisipos, care se surpa și-l târa îndărăt în jos. În

sfârșit, ajunse pe marginea groapei și se uită împrejur, cu mâinile în șolduri.

Era un bărbat înalt, voinic, de vreo treizeci și cinci de ani, plin la față, cu pete roșii de sănătate pe obraz. Acum era mângălit de praf și de ulei ca un hornar, era murdar pe față până în jurul ochilor limpezi, mici, căprii. Uitându-se împrejur în forfota neîncetată a șantierului, păru că vede pe cineva și plecă hotărît într'acolo. Se apropie de un om cu bască în cap și cu ochelari. Acesta avea o față uscată, palidă. Zâmbi și întreabă :

— Ei, Mitică ?

— Gata, tovarășe inginer ! zise excavatoristul. Cam trei sute de metri cubi. Măine e gata de tot.

Inginerul făcu o socoteală repede în cap și zise iar :

— Cu o săptămână înainte de termen.

Excavatoristul râdea mulțumit, cu dinții galbeni de tutun.

Într'un colț al șantierului, începură să se îngrămădească oamenii. Cineva urcat sus pe o stivă de scânduri, vorbea. Din ce în ce mai mulți, oamenii se mișcau într'acolo, adunându-se într'un buluc des împrejurul vorbitorului. Mitică macaragiul și cu inginerul se apropiară și ei. Il recunoscără pe cel ce vorbea : era șeful șantierului. Alături de el stăteau secretarul organizației de partid și delegatul sindical. Macaragiul și inginerul prinseră câteva cuvinte și se priviră. Inginerul șopti :

— Ei ; a venit momentul.

Dar Mitică se și îndreptase cu pași mari spre oamenii adunați acolo. Ii ieșiră în întâmpinare doi alți muncitori, oameni tot cam de vârsta lui, în salopete uzate. Unul era ceva mai tânăr ca Mitică ; purta un šal portocaliu la gât, avea un obraz osos și părul blond. Încă de departe zise tare :

— Gata, Mitică ! Azi o facem !

Mitică îl întreabă cu oarecare îngrijorare :

— Ești sigur că vă dă drumul și vouă, Negoită ?

Cellalt răspunse :

— Am fost cu nea Zaharia la el și-am vorbit.

Zaharia, om, de aproape cincizeci de ani, cu fața uscată și trasă, și brațele vâjnoase, goale, tatuate unul cu o ancoră și cellalt cu o inimă, vorbi :

— Am fost la el cu Negoită și ne dă drumul.

„El“, era șeful șantierului. Striga :

— ...în toată țara, tovarăși ! Din inițiativa partidului, toate întreprinderile și-au pus problema : cum să-i ajutăm pe tovarășii dela Canal. Unele trimit materiale, mașini, piese de schimb. Noi ce putem face ? Uite, ne-am sfătuit cu tovarășii dela partid și dela sindicat. Am întrebat și conducerea întreprinderii. Ce putem face ? Tovarăși, noi, putem da oameni. Facem economie și noi de doi-trei tovarăși, frunțași în muncă. Merg ei acolo și antrenează masa tovarășilor în muncă, în întreceri, așa cum i-au antrenat aici. Noi nu sântem obligați să dăm oameni calificați pentru Canal. Voluntari ! Cine vrea ! Ca să-i ajutăm și noi, să facă acolo un lucru mareț... Ei ! Cine merge voluntar ?

Secretarul organizației de partid făcu un pas înainte și spuse tare :

— Tovarăși, acolo va fi luptă dârză ! E nevoie de muncitori conștienți ; comuniști sau fără de partid, dar proletari adevărați, care să fie sâmbure pentru colectivul de acolo, sâmbure, măi frate, mă 'nțelegi, de oțel. nu așa, de cocă ! O să fie greutăți serioase. Nu trebuie să dăm mulți oameni Doi-trei, dar care s'or duce, să fie oameni, știi, pe cînste !.

În mijlocul tăcerii tuturor, se auzi un glas liniștit.

— De ce fel de meserii e nevoie acolo ?

Toți se întoarseră spre cel care vorbise. Era Mitică excavatoristul. De sus de pe stiva de scânduri, șeful șantierului răspunse râzând :

— De excavatoriști !

În mulțime se răspândi un freamăt de râs. Excavatoristul râdea și el. Se uită la inginerul de lângă el. Acesta-i zâmbi și dădea din cap în semn că da. Mitică Rusu strigă :

— Bine... atunci plec eu !

— Tovarășul Rusu Dumitru, zise șeful șantierului.

Din mulțime, de lângă Mitică Rusu, un alt glas se ridică :

— Da' de fierari betoniști nu-i nevoie ?

— Ba e nevoie, ziseră zâmbind oamenii de la tribuna de scânduri.

— Atunci eu sânt amator, tovarășe, zise iarăși omul. Era Zaharia și-i sclipeau mucalit ochii sub sprâncenele cărunte.

— Tovarășul Rusu Dumitru, zise șeful șantierului.

Mitică Rusu îl bătu pe spate pe prietenul său Negoită și-i șopti :

— Hai, mă ! Vorbește !

Celălalt șopti și el, cu o mânie glumeață :

— Ho, mă ! Ce dai așa, de-a surda ?

Apoi, cu glas tare, întrebă, prefăcându-se indignat :

— Da' ce, tovarășe, dulgherii's de lepădat ?

Un freamăt de râs străbătu mulțimea oamenilor adunați. Șeful șantierului zise :

— Ba sânt chiar de mare preț ! Va să zică tovarășul Mizea Negoită. Altul ?

Și pe când urmau să se ridice glasuri din mulțime, cei trei vorbeau între ei și glumeau cu cei dimprejur care-i priveau cu prietenie. Apoi meetingul se termină, și cei trei plecară să-l găsească pe șeful șantierului. Acesta stătea de vorbă cu secretarul de partid, dar se întrerupseră :

— Mergeți, acolo, măi frate, să ne faceți cinste ! zise secretarul, strângându-le mâna. Iar șeful șantierului adăugă :

— Tovarășul Mitică pleacă oricât de curând. Tovarășii Mizea și Zaharia trebuie să termine fundația motorului 4. Așa că-i mai ținem câteva zile...

Împrejur în după amiaza târzie de vară, betonierele uruiău, salahorii le încărcău cu lopeți de pietriș și ciment, cu găleți de apă ; camioane cu nisip și pietriș intrau pe șantier claxonând furios ca să li se facă loc, și sus, pe binale, treceau cu găleți în mâini bărbați și femei, care, văzuți de jos păreau mărunți de tot, în cerul albastru.

Mitică Rusu, Negoită Mizea și Iuliu Zaharia ieșiră în stradă împreună. Tramvaiul ocolea la terminus ca să se întoarcă din acel pustiu pietruit cu pietre rotunde de râu. Un tren de marfă traversa strada, intrând în uzina din al cărei zid țâșneau aburi. Cei trei prieteni se depărțară, pe trotuarele de nisip cu margine de piatră. Ici colo mai erau bălți mari. Cum trecea Zaharia cu umărul pe lângă un gard înalt, sur, privi printre scânduri și zări un câmp cu porumb. Apoi se uită la cer și zise preocupat :

— Numai de n'o mai ploua... prea mult a plouat...

— Da... zise Mizea și suci gâtul în fularul portocaliu, să zărească și el porumbul. — Da, a plouat prea mult...

— N'are timp să se coacă, zise iar Zaharia. — Are și planta

rostul ei, de... vârstele ei. Dacă nu se coace la vremea ei, nu mai apucă, se trece

Ridică în aer arătătorul, bătătorit, tare, cu unghia îngroșată :

— E tânără... stă dreaptă... P'ormă 'mbătrânește, se blegește...

Și încovoe degetul. Zise :

— Ca și omul...

Mitică macaragiul mai mare și mai voinic, mergea când pe trotuar, când pe pietroaiele străzii.

Întrebă :

— Dumneata te-ai blegit, nea Iulică ?

Cellalt îl privi necăjit pe sub sprâncenele ce începeau a-i încărungi :

— Da' ce ? Eu sânt bătrân ?

Ceilalți doi râdeau. El se uită când la Mitică și când la Negoită, apoi nu mai răbdă și-l cuprinse și pe el râsul. Erau mulțumiți, fericiți.

Râzând, se depărtau toți trei, umăr la umăr, în acea priveliște de case scunde, de prăvălii pe ale căror firme de tinichea se cojea vopseaua îngălbenită. Ospătăria **La Mitică Băiat Bun**, era pustie; pe fereastră scria **Servim Bere**; dar un consumator melancolic ședea la o masă pe trotuar, în fața unui țoiu de țuică. Mitică Băiat Bun n'avea bere; nici **La Vaporul Națiunii** nu se afla nimeni, semn de secetă în butoaie. Pe strada goală trecu un tramvai, apoi un șir de căruțe. Infiți în trotuare, teii tineri răspândeau parfumul lor dulceag și liniștitor, veghiați de coșurile înalte și roșii, ale fabricilor. Peste cartier trecu țipătul prelung al locomotivei unui tren de marfă.

Cei trei prieteni mai stătură de vorbă în poartă, despre cum avea să fie pe șantier, și când își vor aduce acolo pe ai lor, și cum va fi iarna... Apoi Mitică le strânse mâna, zicând :

— Deseară, veniți la noi.

Apoi intră în curtea lungă, mărginită din trei părți de căsuțe scunde, lipite una de alta, și îngropate pe jumătate în pământ. Unele aveau și pereți de scânduri văruiți, altele însă perdelețe la ferestre. În mijlocul curții era o caroserie de camion, ruginită, și de-acurmezișul, pe frânghii, atârnav zeci de cămăși de zi și de noapte, de izmene și chiloți trandafirii, albaștri, verzi. Mitică înaintă aplecându-se și ferindu-se de rufe ude. În fundul curții, lângă locuința lor, o zări pe Aneta.

Aneta era mai tânără ca el, subțire, neagră, cu ochii strălucitori. Tocmai voia să intre în casă.

Văzându-i fața și privirea, Aneta înțelese și se făcu palidă. Ii zâmbi șters, îl luă de mână și-l trase în casă. El o urmă aplecându-se sub ușa prea scundă pentru trupul lui. Aneta se așeză pe patul acoperit cu un covor în culori palide, și-l făcu și pe Mitică să se așeze. Apoi îl întrebă :

— Spune... ai primit ? Te duci ?

— Da, zise Mitică.

— Te bucuri, murmură Aneta privindu-i obrazul luminat de bucurie.

— Da, Anișoară.. mă bucur...

— Și eu mă bucur, zise ea oftând. Se uită pe fereastră prin perdelețele albe, curate. Întrebă :

— Dece trebuie să te duci... tocmai tu ? Dece nu se duc ai neînșurați ?

— Trebuie să facă începutul cineva, Anișoară. Trebuie să 'nceapă cineva mișcarea...

Aneta îi puse mâna pe genunchi.

— Te duci la greu, Mitică...

— N'o să fie așa de greu. Acum, la 'nceput, până se 'nfiripă lucrurile. Dar o să fim bine plătiți, bine hrăniți; nu ne trimite să murim, ce dracu'! Sânt oameni de-ai noștri, ca noi...

— Cine? întrebă Aneta.

— Partidul; da' cine?

— Partidul, murmură Aneta; dar eu ce mă fac? Rămân singură. Tu acolo, departe, o s'o duci greu, n'o să ai cine să-ți poarte de grije; și eu aicea, singură cuc, să mă perpelesc cu gândurile mele ca pe jeratic, nopțile. S'a dus somnul și liniștea mea...

El o cuprinse cu brațul și o strânse blând. Zise:

— Nu vorbi așa, Anișoară... Ți-am spus doar c'o să trăim acolo, ani de zile, până se termină Canalul. N'o să fie acolo muncă de rob. O să fie muncă de oameni. Ce, crezi că n'o să fie voie să ne-aducem familiile acolo? Se poate una ca asta? Sau ți-o fi băgat careva prostii în cap... Iar ai vorbit cu proprietarul? Ai? Dece-l ascuți? El, ce crezi, ce interes are? Ce, el e numai pensionar? N'a avut parte în prăvăliile din colț? Nu te poate vedea'n ochi, și tu stai să-l ascuți...

— O să-i torn pe el odată o oală cu apă fiartă! Să-l opăresc, ca pe ploșnițe, că prea-mi otrăvește sufletul cu războiul și cu ce-o să se 'ntâmple după aia, și...

Aneta începu să plângă. Vorbise cu ochi strălucitori de mânie. Mitică o mângâie ușor pe umăr cu palma lui mare:

— Hai, hai, nu plânge... Nu-ți mai face tu inimă rea din ce zice ăla... Te uiți în gura lui... Nu-l vezi că-i bătrân și se trece vremea lor... Măi, Anișoară, Anișoară... Aibi încredere în ce-ți zic eu. Tu mă cunoști; spune-mi când te-am mințit sau te-am învățat prostii sau ceva rău...

Aneta tăcea. Plânsul i se potolise. Mitică zise:

— Vezi? Și acuma, ce-ți spun? La toamnă, până 'n iarnă, o să fim iar împreună... Vii și tu acolo și stai cu mine, când s'or face locuințele... Ce crezi! Se face acolo o țară întreagă cu orașe cu tot!

Anișoara șopti:

— Nu mă mai ții tu minte pân'atuncea... O să-ți umble ochii după vreuna de prin Constanța...

— Mai ține-ți gura, spuse Mitică supărat; dar ea urmă:

— Mi-i teamă, că te pierd...

— Ascultă tu, Aneto, zise Mitică cu glas gros; să faci bine să nu mai vorbești lucruri de astea, că odată mă strâmb la tine, și-ți vin mințile la loc!

Ea ridică ochii negri și strălucitori și-l privi atent, ca și cum ar fi vrut să-i citească de pe față ceva. El însă se descăltă mândru, trântind cismele de cauciuc, de sărea de pe ele în nouriș praf și noroiul uscat.

Ea îl privi cu un aer de mulțumire, și sări în picioare. Toată supărarea îi trecuse. Începu să trebăluiească printre cratițe. Murmură:

— Lasă, mai trage și tu ce am tras eu... te duci și mă lași singură, și nu-ți pasă că mă lași cu inima friptă...

El se ridică; era în picioarele goale. Făcu un pas și ajunsese până la mașina de gătit. O apucă pe Aneta de umeri și o luă în brațe, strângând-o și ridicând-o dela pământ:

— Măi muiere, zise Mitică, dacă n'ar fi lucruri mari de făcut pe lumea asta, ași sta după fusta ta... dar asta nu merge, așa că altfel facem, înțelegi? Unde m'oi duce eu, te iau și pe tine. Cu fustă cu tot!

Ea se ferea să-i întâlnească privirea. Ii trecuse necazul și mâhnirea. Dar, șireată, nu voia să i se uite în ochi, ci se făcea că cercetează atent, șervetul din perete, pe care brodase cu fir roșu un tânăr și o tânără foarte pociți, deasupra cărora sta scris: „**Fiți bine veniți, iubiți musafiri**”. Apoi Mitică o sărută pe obraji, și ea întoarse capul, ferindu-se.

A doua zi diminează însă, la gară, i se anină de gât cu brațele, și-l săruta și ea. Nu plângea. Ii zise doar:

— Să mă aduci acolo curând! Auzi? Curând!

A treia noapte Mitică Rusu era pe șantier. Ziua, sosise, săpase, și acum stătea întins pe pământ, îmbrăcat și încălțat. Imprejuru-i erau năpăstii de câmp înfierbântat în soare; toată ziua dospise seva în ierburi, și acum îmbălsăma aerul. Dar băteau adieri fierbinți, chinuitoare, și Mitică Rusu simțea cum îi curge sudoarea din sprâncene pe obraji, și cum îi înmoaie praful uscat, cretos, de pe față. Zăcea întins și încerca să adoarmă. Undeva printre trupurile fără număr ale celor ce dormeau, cineva era treaz și doinea stins dintr'un fluer ciobănesc. Mitică Rusu se gândea la nevastă-sa și-l pătrunse o undă de dragoste, și de părere de rău; căci o știa tot supărată. „Când m'a simțit că s'hotărât, nu s'a mai împotrivit; dar numai ea știe ce e'n sufletul ei...” Dacăr fi gata orașul ăsta și Canalul, ași aduce-o aici, să-i zic: vezi că eu am avut dreptate? Dar nu e gata. Nu e nimica gata. Abia am început. Azi am început”...

Simți cum îi trece o sudoare. Se ridică în cot, înăbușit de neliniște. Se uită împrejur. Sute de oameni dormeau „Parcă n'ar ști că azi au început Canalul” se gândi Mitică Rusu. Ii fugise somnul cu totul. Voia să vorbească neapărat cu cineva, să se sfătuiască și el cu un om. Când ești singur e mai greu. Dar cu cine? Cu cine să stea la sfat?

Se ridică și începu să umble cu băgare de seamă printre trupurile întinse pe jos. Il lovi pe unul, care mormăi prin somn. Rătăci așa pe câmpul negru și în întineric, printre grupuri de oameni adormiți. Deodată o voce potolită întrebă:

— Care ești, mă tovarășe?

— Om bun...

Mitică Rusu se aplecă să se uite la cine-i vorbise și-l recunoscu pe Maftei, așezat pe scara unui camion. Vorbise până atunci cu cineva, care zise:

— Noapte bună, tovarășe Maftei, și se depărtă, umbră topită în întineric.

— Tovarășe Maftei, murmură Mitică Rusu.

Celălalt îl apucă de mână și-l trase lângă el:

— Ce e? Nu poți dormi? Șezi aici.

— Nu pot dormi, tovarășe... E greu... Mă gândesc și eu la ce avem înaintea noastră și nu zic că mă speriu; o s'o facem noi și p'asta, c'am mai făcut și altele; dar nu pot să dorm... Pe șantierul ăsta sântem ca oile, tovarășe, nu știm cum să începem, ce să facem...

— Nu-ți pierde firea, murmură Maftei. Ia zi ce trebuie să facem mai întâi?

— Să ne organizăm, zise Mitică Rusu. Întâi trebuie să punem pe

piciqare organizația de partid, că de-acolo pornesc toate; dacă-i bună, binele; dacă-i proastă, își fac bandiții mendrele. Și-aicea cam avem; parcă-i simți așa pe câte unul... Da, tovarășe Maftei, dacă noi, muncitorii conștienți, nu sântem organizați...

Și urmă să-și verse focul. Vorbea monoton, statornic, despre neli-niștea lui și mai ales despre trebuința lui de-a se simți umăr la umăr cu alții, muncitori și luptători ca și el: „ăștia de-aici, tovarășe, uite, săpătorul ăla cu nevastă-sa, și ai doi dulgheri, și cutare și cutare, că am început să-i cunosc...” și urmă să vorbească despre ei, cum i se păreau, de nădejde sau molateci. Vorbi mult, și deodată căzu pe gânduri și amuți. Intr'un târziu, Maftei, după o tăcere, murmură zâmbind mulțumit, în întuneric:

— Măine după amiază îi adunăm pe tovarăși, și înjghebăm organizația de partid a șantierului... Pe dumneata o să te propun pentru munca de secretar...

Mitică Rusu nu răspunse numai decât. Spuse mai târziu, simplu:

— Bine, tovarășe...

Dar glasul îi era schimbat: răgușise puțin. Stătu, așteptând parcă să mai spuie Maftei ceva. Acesta începu să vorbească și stătură la sfat, multă, multă vreme. Intr'un târziu se despărțiră.

— Și după aia, mai stăm noi de vorbă... Du-te și te odihnește...

Pe când se depărta, Mitică Rusu își simțea pleoapele grele căzându-i pe ochi, dar mintea îi era înfierbântată și trează, clocotitoare de planuri, de socoteli nedeslușite. Și în clipa când îl fură somnul, își închipuia Canalul și orașul nou și se gândea ce trebuie făcut ca să se simtă legați oamenii de lucrare, ce trebuie să le spui și ce trebuie să faci, ca ei să înțeleagă și să prindă nu numai înțelegere, dar și dragoste de lucrarea cea mare. Nu găsisese răspuns mulțumitor la nici una din aceste întrebări, în clipa când îl fură somnul.

III

Achim pescarul

Achim era un om scund, ciolănos, cu pielea arsă, uscată și încrețită de soarele cumplit pe care-l oglindește Dunărea, vara. Sub pălăria de paie, ochii-i licăreau într-o față înegrită. Eșea cu lotca alunecând pe luciul nemișcat al apei, se strecura printre grinduri, ostroave și papuri. Acolo cufunda șirurile de cârlige cu boț de mămăligă, nadă pentru peștii ce plutesc dedesubt în adânc în ape reci măloase și verzi. Avea copii. Băieșul uscățiv și ars de soare vâslea seara pe lângă țarmuri, iar Achim, în picioare în lotcă, ținând marginea năpastei între dinți, veghea locurile cu bulboane rotunde. Acolo o svârlea să se rotească prin aer trasă de plumbii de pe margine, înfolată ca rochița unei baletiste. Apoi smucind ușor de frânghie, trăgea plasa afară, strânsă pungă; și se vedeau lucind auriu-verzui, prin rețeaua șiroind de apă, solzii crapului, sau spatele vânat și pântecul livid al somnului, sau, late și de argint, plăticile cu carnea sălcie. Mai departe aluneca lotca, în vreme ce soarele cobora roșu asupra Deltei și papurile înalte foșneau negre în vâltoarea de sânge a asfințitului; și nu mai era nici mișcare, nici sunet: clipocitul arare al vâslelor: clipoci.. clipoci.. și bâzâitul subțire al țăntarilor care țeseau ca o pânză mișcătoare

în fața ochilor. Așa se întorcea Achim în amurg spre satul cu case scunde acoperite cu stuf, cu fumuri înalte în cerul palid al serii.

Spre sfârșitul războiului, au început să se tulbure liniștile. Noaptea uruiau muzical prin beznă stoluri de avioane. Le vedeai în cârduri triumphiulare, negre, sburând sus de tot în asfințit. Din când în când, se cutremurau adânc apele, aerul, pământurile: o mină explodase pe brațul cel mare al Dunării; vapoare pe jumătate înecate rugineau apoi pe nisipuri albe.

La sfârșitul lui August 1944, într-o după amiază în care tremura aerul înfierbântat deasupra apelor adormite și calde, Achim vâslea, pe jumătate gol, fără gânduri, privind absent fundul smolit al lotcii. Plescăia în lotcă niște apă murdară. Pe scândurile fierbinți se depusese o pojghiță de solzi mărunți, astfel că lemnul smolit sclipea ca bătut în argint, și mirosind tare a pește și a apă putredă.

Achim era îngrijorat. Nu înțelegea. Veniseră în bacuri trase de bărci cu motor, ostași cu tunuri scunde, cu burlanele de tablă kaki ale brandurilor, cu mașinării sure, lucitoare: mitraliere; și făcuseră gropi în nisip, în baltă. Ce avea să se întâmple ?

Deodată Achim, tresări. Sgomotul începuse pe neașteptate, atât de stins încât abia acum își dădea seama de el. Acum începuse să crească, și în curând tot văzduhul fu plin de acel duduie adânc pe care-l auzai cu urechile dar îl simțai în tot trupul. Erau motoare puternice, multe, de vapoare ce urcau Dunărea: nemții! Se retrăgeau nemții dinspre gurile Dunării și dinspre mare. În curând apărură după cotiturile cu ostroave verzi, cu răchite și sălcii. Erau vase cenușii, unele scunde turtite pe apă, altele înalte, apoi remorchere negre care târau convoaie de șlepurii. Era cald. Aerul tremura peste oglinda apelor, peste reflectarea sălciilor, a țărmurilor, a cerului alburii cu norii subțiri. Și pretutindeni vibra duduie adânc și atotputernic al motoarelor.

Achim simți un gol înlăuntrul său. Dece-o luau pe brațul acesta mort? Pe brațul cel mare erau apărători, arme? Dar aici era satul, erau tunurile scunde în gropi de nisip... Incepu să vâslească tare, gâfâind sub arșiță. Își dădu în curând seama că nu va ajunge în dreptul satului înainte de sosirea vaselor. Il ajungeau din urmă, cu boturile spumegând. Erau cenușii, motoarele vuiau și duduiau și cutiile de tablă de oțel, din care țâsneau țevile tunurilor, se roteau încet spre dreapta și spre stânga, amenințătoare.

Primul vas slobozi un fir subțire de fum străveziu, albastru, un șir pripit de împușcături asurzitoare; Achim simți șueratul gloanțelor prin prejurul său, auzi un ciocănit repezit în scândura lotcii, și sări în apă. Innotă multă vreme scufundat. Apa se sgudui. Când Achim eși să tragă aer în piept, lotca pierise. Pluteau bucăți de lemn. Primul vas trecuse înainte, și al doilea și al treilea. Pe punțile de comandă, nemții se uitau împrejur cu binocurile.

Achim innotă pe sub apă. Sufla aerul în apă, bășicile de aer îi alunecau de-alungul trupului în ciorchini de argint, plămânii și-i simțea apăsați, țâțele grele, inima i se sbătea înnașându-l de fiecare dată când simțea că nu mai poate, că trebuie să deschidă gura și să tragă în piept apa măloasă, gălbuie.

Se târi printre stufărișurile țărmului, prin noroaie. Și apoi porni în goană spre sat, gâfâind, strecurându-se prin desigurile verzi de răchită

cu lemnul lucios și roșu. Pe când alerga, trăgea cu ochiul printre frunzișuri subțiri, la șlepurile înalte și negre. Pe ele era o viermuială albă : sute și poate mii de trupuri goale, din care unele se mișcau încet. Apăsa un murmur greu asupra îngrămădelii de oameni nemișcați sau cu mișcări adormite, bolnave; câteodată murmurul creștea pe neașteptate, isbucnea în țipete prelungi de groază : unul sau doi oameni cădeau în apă din înaltul șlepurii de tablă neagră, și piereau. Apoi iarăși continua foirea aceea înceată, bolnavă, a nenumăratelor trupuri goale pentru care nu era loc destul pe tabla fierbinte. Erau răniții și bolnavii trupelor germane bătute în Moldova. Achim simți că-l părăsesc puterile. Departe înaintă, bubui uscat, scurt, o lovitură de tun. Apoi alta. Apoi începu rostogolirea neîntreruptă a canonadei și un nor roșiatic de praf se ridică în văzduh, acolo departe, unde era satul.

Se putea desluși cum se întetește canonada când venea în dreptul satului un alt vas. Apoi tunurile încetară, și pârăiră prelung rafale de mitraliere. Achim se întrebă o clipă, nepăsător, dacă mitralierele trăgeau în șleपुरi cu răniți și bolnavi, apoi nu se mai gândi la treaba asta și înaintă, clătinându-se pe picioare, spre sat. Deasupra satului se ridicau acum stâlpi de fum negru. Prin împrejurimi trosneau cu flăcări ușoare hectare întregi de stuf aprins de explozii. Pe drum, un tun răsturnat și strâmbat zăcea într-o groapă, înconjurat de patru ostași morți. Achim trecu mai departe. Căsuțele de lut erau găurite, ciuruite, sparte. Acoperișurile ardeau. Oamenii din sat zăceau întinși în pulberea uliței. Alții își scoteau în grabă lucrurile din casele care ardeau.

Nevasta lui Achim și copiii erau morți. Casa de lut spulberată Achim făcu groapă în curte, îi îngropă, se sui în lotcă și plecă de acolo, o vreme pescui singur, fierbându-și peștii în ceaun, singur în câte-un luminiș din stuf. Târziu toamna, îl răzbi singurătatea. Simți nevoia să se amestece printre oameni. Vându lotca la Tulcea, și se tocmi muncitor la o fermă. Umblă din loc în loc, dela o fermă la alta. Mai târziu, dacă-l întrebai pe unde-a lucrat, dădea din umeri și răspundea :

— Pe la capitaliști...

Apoi cunoscuseră oameni muncitori ca și el; erau comuniști și vorbeau într'un fel cum el nu mai auzise. Se apropie de ei, se împrieteniră, îi asculta în serile lungi ale toamnei și iernii 44-45. Apoi, într'o zi, ceru să fie primit și el în partid. Simțea că a eșit din singurătate. Acum era mai aproape de oameni, cu inima lui întristată. Nu-i țineau ei loc de nevastă și copii; cu ei era altceva : prietenie și tovărășie între bărbați. Și totuși, încet-încet, începu a i se vindeca mâhnirea. Dar încă nu pe de-a-ntregul. Și nici legătura lui cu partidul nu era destul de strânsă, din pricina vieții rătăcitoare pe care-o ducea.

Tot pe la ferme umbla, la cosit, la treerat, la săpat, la tăiat lemne. În 49, primăvara, fermele trecură în mâna poporului. Vara, Achim munci la o fermă de Stat din Ceamurchoi. Era acolo o femeie, muncitoare agricolă ca și el, pe care-o chema Evdochia. Era scundă, cu trupul puternic, cu ochi cenușii, blânzi ; era lipoveancă și avea glasul moale cu mlădieri rusești. Avea un copil mărunț. Achim lucra alături de ea ; mâncau la masa mare a fermei de Stat, cu administratorul în capul mesei. Odată, seara, Achim zise :

— Văd că ești singură cuc...

— Da, sânt, zise Evdochia. — Bărbatul mi-a murit...

— De boală ?

— De boală... zise Evdochia, și adăugă :

— De muncă multă... N'avea putere...

În altă seară, Achim se așeză pe vine lângă ea, fumând o țigară din hârtie de ziar. Ea-și făcuse culcuș la o claie de fân, și-și învelise copilul în țoale. Achim zise :

— Nu ți-i greu, singură cu el ?

— Ba mi-i greu... da' ce să fac ? zise Evdochia. Achim mormăi :

— Mie mi-i prea ușor...

Și începu să povestească viața lui, și cum i-o sfărâmasese războiul.

— Acuma-s singur... n'am pe nimeni... Muncesc... câștig... mă-nânc... beau...

— Greu ai suferit dumneata . zise Evdochia, și tăcură. Achim se ridică :

— Apăi... noapte bună...

— Noapte bună, zise Evdochia blând.

După treeriș, câțiva muncitori se duseră să ajute la treeriș, la treizeci de kilometri decolo, la gospodăria agricolă de Stat din Alibunar. Evdochia era și ea dintre ei. Când o auzi că pleacă, Achim zise :

— Vin și eu, că... aici tot nu prea mai e de lucru...

Seara, Achim venea să fumeze o țigară de tutun tare, înecăcios, și vorbeau încet. Evdochia stătea rezemată în cot, și vorbeau cu fața la cerul verde-albăstriu, cu zarea ca purpura. Mirosea a praf cald și se iroseau în aer miremele vântului și ale paielor de grâu ; departe lătrau câinii. Prin-prejur murmurau liniștit oamenii care se pregăteau să se culce. Achim își strivea țigara sub călcâiul gol, îngroșat de umblet desculț, spunea noapte bună și pleca. Odată, când se ridică, Evdochia îi zise :

— Dumneatale unde dormi ?

— Mai încolo, zise Achim, făcând un semn nedeslușit prin întunec.

— Dacă vrei, să dormi aici, că mi-i urît singură, zise Evdochia fără să-l privească. Achim își ținu o clipă răsufierea. Se aplecă, își strivi țigara și zise :

— Bine...

Și se duse să-și aducă țoalele. Își făcu un culcuș cam departe, în fânul cu mireasmă puternică. Apoi, mai târziu, se apropie de Evdochia. Ea nu dormea. Il privi drept în față, pe întunec. Se cuprinseră, în tăcerea nopții, sub mătăhala neagră și moale a clăii de fân care foșnea mereu de umbletul găngăniilor și frământarea fânului care se usucă.

În vara aceea se vorbea pretutindeni despre Canal. Seara la masă, spuneau oamenii care fuseseră de față, cum inginerii măsurau și însemnau locurile pe unde avea să treacă Canalul, locurile unde aveau să se facă orașele. Unii din oameni spuneau că au de gând să se ducă să muncească acolo. Intr-o zi, Achim îi zise Evdochiei :

— Unde te gândeai tu să stai la iarnă ?

— Nu știu... zise Evdochia. — Nu m'am gândit...

— Eu am dus-o greu iernile, zise Achim.

Apoi zise iar :

— Am putea merge să vedem ce-i acolo... La Poarta Albă.. sau la Năvodari...

— Bine, Achime, zise ea. Achim se uită la ea.

— La ce te gândești ?

Ea zise, îngrijorată :

— Adevărat... adevărat : o să fie greu la iarnă...

Achim nu răspunse. Dar începu din ziua acea să întrebe despre Canal. Odată îl rugă chiar pe contabil să-i citească din ziarul partidului un articol despre Canal. Altădată se ridică în ședința organizației de partid și întrebă de ce nu se spune oamenilor mai multe despre Canal ca să știe și ei unde se duc. Secretarul zise la sfârșit că are dreptate tovarășul Achim, și că va vorbi chiar el despre problemele Canalului în ședința viitoare, că trebuie să citească întâi, să se documenteze ; dar că de altfel apar mereu în Scânteia articole despre Canal ; nu le-a citit tovarășul Achim ? Aha, nu știe să citească — dar de ce n'a învățat să citească tovarășul ? Ce fel de comunist este ? Un comunist trebuie să poată citi ziarul să învețe și teorie. Ce crede tovarășul Achim ?

Achim zise cu oarecare supărare :

— Până'n primăvară, am să învăț să scriu și să citesc ! Și eu cu nevastă-mea, chiar mâine plecăm la Canal !

Și astfel porniră a doua zi la drum.

El ducea copilul în brațe, iar Evdochia purta legătura cu lucruri pe cap.

Umblară până la Basarabi, pe șosele când asfaltate, vinete, când prafulite și albe, între țărini pleșuve. Nicăeri nu se zărea vreun copac. Tractoarele care arau miriștile întinse până'n zări, ridicau nori uriași de praf.

La Basarabi treceau neîncetat pe șosea camioane grele încărcate cu oameni și materiale. Achim făcu semn unuia în care era un șofer gol până la brâu, și camionul opri. Achim își urcă femeia și copilul și porniră. Înăbușiți de praf, trecură pe lângă un șir de tractoare care trăgeau betoniere pe șosea, și pe lângă o incara uriașe ce mergea încet, urnind din șenile. Deodată camionul coti la dreapta pe un fel de drum topit în stepa pustie, și trecu printre culmi scunde, peste podișuri cu iarba arsă de soare și cenușie de praf. Evdochia zise speriată :

— Nu merge la Poarta Albă !

Copilul începu să plângă văzând-o atât de îngrijorată. Achim bătu cu pumnii în acoperișul de tablă al cabinei șoferului, de geaba. Pe drumul proaspăt croit peste ierburi, mergeau drumeți ca și Achim, cenușii de praf, și în aceeași direcție. Camionul se urcă pe încă o culme, și deodată, de sus, Achim și Evdochia văzură o zare largă, și în valea puțin adâncă forfota de oameni, echipele de săpători în gropile cafenii proaspăt săpate, schelele albe de barăci în jurul cărora mișunau dulgherii, stivele de cherestea, camioanele oprite, camioane umblând prin șantier, două camioane goale care urcau coasta îndărăt spre Poarta Albă, căruțele cu pepeni în jurul cărora se ngrămădeau oamenii, sacalele trase de măgari, fumul care se ridica de sub cazanele cu mâncare între niște lăzi mari, goale.

Achim îi zise copilului :

— Nu mai plânge, mă ! Ia te uită !

Și-l ridică deasupra cabinei șoferului, să vadă. Copilul încetă din plâns.

Se dădură jos din camion și trecură pe lângă trei oameni în haine bune, dintre care unul avea cizme roșii, solide, și râdea arătându-și gingiile, iar altul, înalt și subțire, cu o față aspră, își ștergea fața de sudoare

cu o batistă. Mai departe, găsiră un om care împărțea cazmale. Lăsară copilul să păzească lucrurile și începură să sape. Răbdară de foame, îi udă furtuna. Pe copil îl adăpostiră pe genunchii șoferului cu pieptul gol. Când ploua mai tare, auziră glasul lui Maței care vorbea cu patimă, într'un grup bulucit lângă un camion. Veniră și ei să-l asculte.

Mai târziu, spre seară, săpau la o groapă mare pentru o pivniță. Lângă ei săpau răzbit încă vreo zece oameni. Groapa încă nu era adâncă decât până la genunchi. Evdochia zise deodată, oprindu-se :

— Achime..

— Ei ? zise Achim săpând mai departe.

— Ai auzit ce-a zis tovarășul ăla ?

Achim nu răspunse numai decât. Săpa, svârlea repede pământul afară din groapă și 'nfigea iar cazmaua. Zise :

— Ce ?

— Că o să le dea case la muncitorii fruntași ?

Achim înfipse cazmaua în pământ, svârli pământul, o 'nfipse iar, asvârli pământul, o 'nfipse iar... Sufļa greu. Zise :

— Da...

Și săpă mai departe. Evdochia puse și ea buza casmalei în pământ, o călcă afundând-o în pământ, și asvârli felia de glie peste marginea groapei.

IV

Chirsan din Daniloșca

Este un sat mare căruia-i zice Daniloșca. Se întinde între sălcii. Are case lungi, de lut, acoperite cu stuf sur. Acoperișurile acestea de stuf încărunțit răsar pretutindeni dintre capetele rotunde, sbârlite și verzi, ale sălciilor. Imprejur sunt drumuri cu pulbere albă suflată de vânt. Când suflă vântul, pulberea albă sboară peste ape; căci salul se află împesurat de bălți, de ghioluri, de păpurișuri pe grinduri, de brațe înguste ale Dunării, și ceataluri moarte.

În mijlocul satului se ridică la oarecare depărtare una de alta, două turle spoite alb. Amândouă au câte o cupolă rotundă, pântecoasă și ascuțită sus, ca o ceapă. Cupola e din tablă de aramă, atât de coclită de vreme, încât e de un verde ce pare alburii în amiezile zăpușitoare de vară. Una din biserici e slujită de popă. Iar în cealaltă slujesc chiar credincioșii, că-rora de aceea le zice **bezpovovți**, căci n'au trebuință de popă. Credincioșii slujesc, credincioșii predică; iar unii dintre ei proorocesc despre sfârșitul lumii și domnia lui Antihrist. Cel mai ascultat dintre ei, un om cu glas puternic, e unul Semion, căruia i se spune uneori cu cinstire, batiușca Semion.

Dar undeva în înghesuiala de case de lut și de curți îngrădite cu împletitură de nuiiele și perdele din snopi de stuf, între sălciile găunoase și ulițe întortochiate în care dorm câinii la umbră făcuți covrig în praful gros, acolo e casa lui Chirsan Seliminov. Chirsan ședea într'ansa, într'o odăiță curată, spoită proaspăt de fetele lui. Avea și o fereastră pătrată, prin care se vedea verdeață de sălcii și un gard. Aici înăuntru era răcoare. Zidurile erau spoite albastriu, astfel că erau parcă și mai reci. Se auzea bâzâind o muscă pe un geam

Și masa era curată, cu scândurile spălate, frecate cu peria. Chirsan Seliminov ședea la masa asta cu coatele pe scândurile netede, pe care rămăseseră niște fărâmituri de pâine. Pusese coatele pe masă și fruntea în palme și stătea așa. Nu se mișcase de un ceas. Nu scotea nici un cuvânt. Fetele lui umblau prin casă. Una puneă lemne în cuptorul plin de jeratic, și care împrăștia împrejur dogoare. Chirsan le auzea pe fete umblând prin casă, dar nu lua aminte la ele. Știa că băieții sunt la pescuit pe mare, că au nevastă și casă și nu se gândeau la ei. Stătea așa, și nu se gândea la nimic.

Spre seară, se ridică. Era un bărbat înalt, subțire în mijloc și lat în spate. Avea o barbă scurtă, căruntă și ochi albaștri. Până de curând, umbla drept, acuma se încovoiasă. Trecu prin casă. Fetele scoteau pâinea din cuptor. Erau încălzite în obraji, cu picături de sudoare pe fețe: una bălaie și totdeauna îmbujorată, alta cu părul castaniu și pielea mai întunecată și mai palidă. Chirsan nici nu se uită la ele și ieși în uliță. Mergea încet, și se uita drept înainte. Pe la colțuri, erau grupuri de câte zece-cinsprezece flăcăi care stăteau de vorbă. N'aveau nici o treabă. Nici pământ nu era deajuns, nici unelte de pescuit nu erau deajuns, pentru câți flăcăi creșteau în Danilofca.

Chirsan mergea înainte, cu picioarele goale prin pulberea groasă a uliței. Se potolise arșița zilei de sfârșit de Iulie. Cerul se făcea liliachiu.

Pe aproape de una din biserici era casa predicatorului, batiușca Semion. Batiușca Semion era în poartă, cu barba mare, roșie, revărsată peste rubașcă. Ținea în mână o carte și o tălmăcea celor dimprejurul lui. Aceștia erau oameni din sat, pescari și plugari bărboși și cu ochi albaștri. Chirsan se apropie și ascultă ce spune predicatorul batiușca Semion. Acesta spunea:

— Și acum să vă citesc cum erau lăcustele acelea. Iacă! Uite ce scrie aici!

Și bătea cu degetul în fila cărții. Citi:

— „Aveau niște platoșe ca niște platoșe de fier; și vuetul pe care-l făceau aripile lor, era ca vuetul unor care trase de mulți cai, ce se aruncă în luptă. Peste ele aveau ca împărat pe ingerul Adâncului, care pe evreește se chiamă Abadon iar pe grecește Apolion...”

Batiușca Semion se uită împrejur dela un om la altul, cercetător, apoi murmură:

— Asta e Truman! Iar lăcustele, înțelegeți voi ce înseamnă. Avioanele. Le-am mai văzut noi în 44... Ia uite ce scrie aici: „A treia parte din oameni au fost uciși de aceste trei urgii: de focul, de fumul și de pucioasa care ieșeau din gurile lor!”

La fiecare cuvânt, bătea în fila cărții cu degetul arătător, gras, gros, alb, păros, și apoi îl întindea către cei de față. Chirsan privea degetul acela cu mâhnire, și fără să asculte cuvintele predicatorului. Deodată se trezi din amorțeală și ascultă atent. Batiușca Semion zicea:

— ...Noi sântem vinovați! O să vieurgia, și ne va prinde păcătoși! Oamenii nu se pocăiesc, fraților. Biserica e pustie. Rușine, rușine să ne fie, că slujitorii lui Antihrist, ce cu fățărnicie își spun pravoslavnic, măcar că și la ei ai mulți au părăsit biserica, dar măcar câțiva tot se mai duc. Ai noștri pravoslavnici, s'au lăsat de tot. Și nu se gândesc că vineurgia!

Se întrerupse și se dădu la o parte. Poarta scârțâia; de câteva clipe se auzea în curte tropot de cai. Poarta se deschise și doi din feciorii lui

Semion, călări, ieșiră mânând și ceilalți cai : erau cai înalți, grași, cu părul lucios, cu gâturi puternice. Patru perechi, opt cai, avea batiușca Semion. Ii privi cu mulțumire cum trec. Iși mângâia barba mormăind ceva neînțeles. Era mare iubitor de cai frumoși. Ascultătorii dimprejurul lui, desculți și sdrențaroși se uitară după cai, și apoi se 'ntoarseră către el, care zicea :

— Sus, în ceruri, stă încuiată urgia sub șapte lacăte, și șapte peceți. Dar va veni ! Va arde a treia parte a pământului, și toate apele vor fi amare. Dece ? Pentru că oamenii nu se pocăiesc. Oamenii păcătuiesc și mai departe. Și-au pierdut credința.

Se plecă înainte și șopti :

— Ii ascultă pe comuniști... își pierd credința...

Și apoi, uitându-se la Chirsan, zise :

— Sânt păcătoși... îi stăpânesc poftete... n'au rușine.. și măcar că Dumnezeu îi pedepsește pe loc, ei tot nu înțeleg...

Oamenii se uitară pe furiș la Chirsan, stânjeniți. Acesta se făcuse galben. Zise :

— De mine vorbești, Semion ?

Batiușca Semion clipi repede de câteva ori și zise :

— Nu, Chirsane. N'am vorbit de tine.

— Ba da, zise Chirsan, stăpânindu-și cutremurarea de mânie. — Ba da, de mine vorbești. Le spui la oameni să nu păcătuiască ; dar tu ai patruzeci de pogoane și patru perechi de cai. Ai adunat atâta avere fără nici un păcat ?

Chirsan îi întoarse spatele. Cu pumnii strânși, fierbând de mânie plecă repede ca să nu isbească. Dar curând pasul i se încetini și mânia i se topi iarăși în amărăciune. Se'ntorcea spre casă. Se 'ntâlni cu Stepok Adricenko, care era secretarul organizației de partid din sat.

— Bună seara, tăicuțule Chirsan, zise Stepok. Chirsan trecu fără să-i răspundă. Stepok se luă după el și 'ncepu să umble pe lângă el, privindu-l cercetător. Il întreabă :

— Ce s'a întâmplat ?

Chirsan se opri și-i povesti, galben de supărare. Când termină de povestit, rămase cu ochii'n pământ. Plecă mai departe. Stepok se ținea după el. Chirsan vorbea greu, silnic :

— Sigur că am greșit... am vrut să mai fac copii, când iacă, sânt cu un picior în groapă... Trebuia să mă gândesc că Olga-i bătrână și ea. Acuma ea e moartă. Nebunul de mine, mă băteam cu pumnul în piept și râdeam... Ii ziceam : ce bătrâni ? Sântem tineri !

Și adăugă, explicând și desvinovățindu-se :

— Eu nu-mi simțeam oasele astea bătrâne. Imi simțeam puterea, și mă băteam cu pumnul în piept. Iară ea zâmbea, uite așa, slab. Zțeca : Sântem tineri, dacă vrei tu.

Stătu o clipă, uitându-se la ceva pe pământ. Se uita la chipul nevisti-sii, în amintire. Zise :

— Am vrut. Acuma-i moartă... Dar blestatul ăla dece-mi spune că-s vinovat ? Ce, are el drept să-i spuie altuia : mă, tu ești vinovat ?

Strângea iar din pumni. Stepok întreabă :

— Ești singur în casă ?

— Sânt cu fetele... Dar și ele-s mari și-or să se mărite... Mi s'a stricat gospodăria, măi Stepok, și mi-i urât de casă... i-ași da foc, zise

întunecat Chirsan și adăugă : — Nici de lucru nu este...

Stepok întrebă iar :

— Dece nu te duci la Canal ? Ai văzut ce vorbesc oamenii ? Mulți se duc, dela noi... Acolo-i mare nevoie de oameni...

Chirsan îl privi și zise :

— Ce să fac eu acolo ? Eu sânt zidar...

— Păi o să se facă orașe întregi, noui, zise Stepok. Chirsan zise morocănos :

— O să se facă...

— Da, moș Chirsane. O să se facă.

Trecea pe lângă ei, și se depărta o căruță. Un om voinic cu barbă roșcată mâna caii, și în căruță erau două femei îmbrobodite, și un bărbat uscătiv. Stepok zise :

— Uite, al dracului chiabur. Fedos ăsta, prietenul lui Semion, pleacă. Are să câștige cu cărașia de pământ, și mai mulți bani decât are ; și prostul ăla de nepotu-său merge și el, ca săpător... să-l jupoaie Fedos până la sfârșitul vieții ! Se duc după bani. Și tu, care ne ești prieten, și om muncitor ca noi, stai aici și-ți fărâmi inima... Du-te moș Chirsane, că acolo e nevoie de dumineata, și de meserie și de puterea dumitale... E nevoie de oameni adevărați !

Chirsan ascultă cum îi vorbește Stepok. Vasăzică el, Chirsan, e un om de care mai au nevoie frații lui, oamenii ceilalți ; un om folositor, și care e chemat și așteptat, un om care poate ajuta la o lucrare mare, de care se vorbește în toată țara... Nu e un păcătos care să se târască pe pământ, zdrobit ca viermele de păcat și rușine...

Acestea se petreceau cu câteva zile înainte de a sosi Chirsan pe șantier. Duminică veni în sat un camion mare, verde, în care era Artemie, feciorul lui Tihon. Artemie era de mult muncitor în port, la Constanța. Stătu în mijlocul satului, în uliță și vorbi cu flăcăii care până atunci rezemau gardurile în neștire. Seara cântară și baură, iar Luni dimineată plecară înghemuți în camion și cântând în cor, unii cu glasuri adânci, alții cu glasuri înalte.

În vremea asta, Chirsan le spusese fetelor că vrea să plece la Canal. să muncească acolo. Bine, zise Uliana ; bine, zisese și Axenia. Axenia era cea cu părul castaniu și ochii suri. Ochii aceștia luciseră o clipă într'un chip neobișnuit. Chirsan le întrebaseră pe fete dacă vor să vie cu el : da, răspunseră ele mirate că le întreabă, în loc să le poruncească, așa cum făcea înainte. Și plecară. A doua zi de drum, poposiră într'un sat, Vi-roaga. În mijlocul satului erau trei camioane ce plecau fiecare într'altă parte. Chirsan se trezi cu Axenia că-i spune :

— Tată, eu plec la Cernavodă... Mergem să tăiem răchită pentru dig.. mergem cu șlepurile pe lângă ostroave.

— Nu, zise potolit Chirsan. — Tu vii cu mine.

— Dece ? întrebaseră Axenia.

Chirsan începu să simtă cum fierbe mânia în el.

— Fiindcă ești copil, și n'ai minte, și trebuie să te păzesc eu, zise ei stăpânindu-se.

— Doar nu mai trebuie să mă ții de mână. Dacă n'am minte nici la nouăsprezece ani, n'o să am niciodată, zise Axenia zâmbindu-i cu ochii ei cenușii ; și adăugă :

— Așa că n'ar fi mare păcat să mă pierzi... și pe mine.

Tăcură amândoi o clipă. Uliana-i asculta, speriată, cu mâna la gură; se uita împrejur și se gândea că bătrânul o s'o omoare pe Axenia cu pumnii, aici, cu atâta lume pe uliță. Dar deodată auzi glasul tatălui lor, moale, șoptind :

— Bine.. du-te...

Și astfel Axenia o sărută pe soră-sa, se sui în camionul ce pleca la Cernavodă și pieri într'un nor de praf. Iar Chirsan și cu fiică-sa Uliana ajunseră pe șantierul cel nou, și începură să sape, alături de mulți alții. Răbdară de foame în prima zi. Ii udă și ploaia. Uliana era mâhnită că a răbufnit ură între Axenia și bătrân.

— „Apoi că tare a mai iubit-o pe mama”, se gândea Uliana, săpând pe câmp, „și nu-l iartă”...

Sus, cerul era tot mai întunecat, în acea primă după amiază a șantierului. Deodată Chirsan se uită la norii vineți și negri ce se adunau în văzduh, și zise cu îngrijorare :

— Uliana... cum i-a fi lui soră-ta acuma pe Dunăre ? Acolo-i furtună...

Dar în clipa aceea furtuna se depărtase de Dunăre, căci vântul furios care vâjăia în înălțimi o gonea peste stepă, spre mare.

La Dunăre nu mai rămăsese decât vântul care risipea spumă peste apele galbene și măloase. Un remorcher mic, urca fluviul. Era negru, cu un coș înalt, lăsat pe spate și care vărsa valuri de fum gros, de carbune. La proră era agățată o ancoră mare și pe tabla de fier scria cu litere mari, albe, **Caliopi**. Vântul gonea fumul peste ape și remorcherul înainta trăgând în urmă mătăhala sură a unui șlep mult mai lung și mai înalt decât el; șlepu se numea **Betty 4**, și era încărcat cu lăzi, cu materiale și cu oameni. Printre ei era și o fată care privea cum trec și rămân în urmă țărurile șese, scunde, de nisip și lut, sub cerul înalt al lui Iulie. Era Axenia, fata lui Chirsan, legată la cap cu o cârpă albastră; fusta îl flutura, lipindu-i-se de picioarele goale și desculțe; și-i străluceau Axeniei ochii cenușii

V

Tatăl și fiii

O explozie puternică sgudui aerul, și numai decât după ea se auzi un uruit înăbușit de stâncărie surpată. Fumul negru, amestecat cu un nor alb de praf de piatră, se ridică încet deasupra fagilor. Intr'acolo era cariera de piatră, între dealuri înalte, împădurite, ce-și arătau pe alocuri miezul de stâncă în râpe roase de vreme. Intr'acolo se înfunda calea ferată, pe sub coroanele înalte ale fagilor. Aici erau șiruri de barăci, clădirile de piatră ale administrației, un grup de case de piatră ce se construiau. Zidari stropiți cu var, oameni în salopetă cu găleți de var treceau încoace și încolo.

Iordan stătea cu băieții lui în fața treptelor administrației. Era tulburat, nemulțumit, își scărpină mustața neagră. Bănică, fiu-său cel mare, semăna cu el, dar avea fața mai puțin aspră; avea cărlionți negri, sprâncene groase, arcuite, peste ochii negri, strălucitori. Era îmbrăcat în hainele cele bune, cumpărate la magazinul de Stat din Caransebeș, cenușii, cu umerii drepți, umflați cu vată. Iordan îl întrebă :

— Măi băete, te mai întreb odată, și p'ormă nu-ți mai zic nimic. Vrei să pleci ?

— Vreau, zise Bănică.
 — Dece vrei, mă ? întrebă Iordan.
 — M'ai mai întreat...
 — Și ce mi-ai spus ? Prostii. Nu ți-e bine aci ? Ce drac a intrat în tine ? Una-două, hai, o'tinzi la drum. Dece vrei să pleci ?
 — Păi... dece să nu plec ?
 — Nu'ntoarce tu vorba. Mereu întorci vorba ! Dece vrei să pleci ?
 — Păi... să mai umblu și eu prin lume, zise băiatul cu un aer plictisit.
 N'ai văzut că e nevoie de oameni... de muncitori calificați...
 — Ce se umflă dumnealui că e calificat ? zise Iordan necăjit. — Bă !
 Un salahor ca mine face cât zece șmecheri de ai calificați !
 Stătu și se gândi puțin. Uitase unde rămăsese cearta. Apoi își aduse aminte :
 — Ce, tocmai de tine e nevoie ?
 Bănică se întunecă ușor :
 — Dac'ar zice așa toți, nu s'ar mai face Canalul...
 Și începu să urce scările. Tată-său îl ținea de mână și vorbea tulburat și mișcat :
 — Măi copile, tu dacă pleci, pe mine nu mă mai vezi !
 Tânărul îl privi atent, apoi zise cu o umbră de zâmbet :
 — Ba viu eu și te caut... Nu te poți ascunde.
 Și sui scările, sprinten. Sus, se opri, se'ntoarce la tată-său și-i zise :
 — Parcă-i mare lucru ? Ce ? Vino și dumneata !
 — Eu ? strigă Iordan. Ce, sânt capiu ? Dece să viu ? Am mai văzut eu de astea. Nu-mi trebuie mie viață de rob ! Du-te tu, dacă-ți convine ! Eu nu-s nebun...
 Băiatul dădu din umeri și intră pe ușa deasupra căreia scria : **Sindicatul**. Iordan rămase mut și încremenit. Cellalt băiat, Tudoriță, mai voinic decât Bănică și îmbrăcat într'o salopetă murdară, zise :
 — Hai și noi, tătuță...
 Și văzând că tată-său nu răspunde, adăugă :
 — Dă patruzeci la sută peste salar.
 Iordan îl privi atent. Apoi zise hotărât :
 — Il bag în patruzecile mă-sii de salar !
 Și se uită încordat la ușa. După cinci minute mormăi .
 — Ce i-o fi vrăjind președintele. Precista lui de copil...
 Tudoriță zise insistent :
 — Hai, tătuță... Zău, mă... E rost de câștigat bani...
 Zicea bani apăsător, și de aproape, mai-mai să-i vorbească în ureche lui tată-său, în chip de taină mare. Dar Iordan nu-l asculta, ci zise :
 — Mă, să știi că mi-l întoarce pe președinte...
 — Cum să-l întoarcă ? întrebă Tudoriță.
 — Cum ? Deșteptule ! Cum... mormăi Iordan nemulțumit. Apoi isbucni :
 — I-am spus : tovarășe, Bănică al meu o ia din loc — zice : cum așa ? Unde ? — La Canal ; și te rog frumos să mă servești, că și eu te-oiu servi... nu-l lăsa ! Zice, cum să-l las, ce, avem prea mulți mineri, să-l lăs ? Nu poate părăsi întreprinderea !
 — Ei, și ? întrebă Tudoriță.
 — Ei, și uite-l cum stă ! Să știi că-l întoarce pe dos !

Și privea țintă ușa, palid de neliniște. Înăuntru, Bănică stătea cu palmele pe biroul președintelui, și-i vorbea liniștit, dar insistent :

— Zău, tovarășe președinte... Zi și dumneata. La Canal să nu se ducă nimeni ? Întreprinderea noastră nu ajută Canalul cu nimic. Mergem și noi, doi-trei muncitori...

— Nu poți să pleci, măi frate. De tine e nevoie aici, zise președintele.

— Ce, nu se găsesc oameni în locul meu ?

— Nu se găsesc, tovarășe ! zise președintele. Și nu mă mai bate la cap. Înțelege și dumneata odată ! Nu pleci ! Și nu sta așa peste masa asta, parc'ai vrea să mă mânânci...

Bănică tăcu o clipă apoi începu iarăși neobosit :

— Nu vă supărați tovarășe președinte.. că tot eu am dreptate ! Uite. Președintele ridică sprâncenele. Bănică zise :

— ...au venit băeții ăia cinci dela Salva... Ce, eu îs mai breaz ca ei ? Tot ca ei am făcut școala, pe șantier, la Bumbăști-Livezeni. Sânt mineri calificați. Cinci sânt, tovarășe, și eu plec, unul. Ați văzut ce zice partidul, că-i o lucrare mare, că tot poporul trebuie s'o ajute... și noi, nimic. Socoțiți și dumneavoastră : dacă nu-i trimiteți acolo p'ăi de le arde călcăele să se ducă, pe cine-o să trimiteți ? Ai de se duc acuma că au ei dorința asta, n'o să se dea niciodată îndărăt dela greu, că o să le fie rușine. Ce-o să zică : tocmai eu, care m'am luptat să viu acilea, și-am făcut gură că dece nu-mi dați drumul, acuma să mă las, că-i greu ? E rușine.. Așa o să zicem noi... Și partidul mereu ce ne spune ? Și eri a fost în ședința de U.T.M. tovarășul Cheresteș și a prelucrat cu noi că trebuie să ajutăm Canalul, că e nevoie de mineri calificați pentru lucrările de piatră, și noi acuma...

— Stai ! Ho ! zise președintele ridicând o mână — Oprește-te, neică O să vorbesc cu tovarășii, să vedem... Ce râzi așa la mine ?

— Mă bucur și eu, tovarășe... zise Bănică râzând. Cellalt răspunse sever :

— Nu te bucura, că nu s'a hotărât nimica ! Și lasă mă, acum, că am treabă. Noroc !

Dar după ce plecă tânărul, se gândi o clipă, apoi începu să râdă încet, clătînând din cap și murmurând :

— Măi, măi, măi...

Afară, Iordan se ținea după fiu-său, tăcând. Cum îl văzuse eșind pe ușe, înțelesese tot. Se opriă lângă linia ferată. Prin fața lor trecea încet un tren cu patruzeci de vagoane platforme, încărcate fiecare cu câte două blocuri de piatră de câte cinci tone. Iordan se uită cum îi trec prin fața ochilor inscripțiile albe : C.F.R.... **Greutatea maximă... 10775...** și unele vagoane roșii pe care se întrezărea sub vopseaua mai nouă cuvinte, străine : **Deutsche Reichsbahn... Cassel... Hannover... Nederland...**

Zise încet :

— Tare nu mi-a plăcut mie călătoriile astea... Când am plecat de-acas', muream măcar de foame... murise mă-ta... murise Ilie... nu știam dacă nu ni se topește viața în noi pe drum... Mă uitam la voi, și mă gândeam, nu cumva îmi muriți acolo, pe acoperișul vagonului, peste noapte ? Da' acilea ce ? Ne e rău ?

— Nu-i după rău și după bine, tătuță, zise Bănică. — Mai e și după unde-i nevoia de oameni.

— O să ne deie patruzeci la sută peste salar, zise Tudoriță, mulțumit, ca și cum ar fi și avut în buzunări cei patruzeci la sută.

Prin fața lor, trecu locomotiva din mijlocul trenului de platforme, și mecanicul îi privi cu o curiozitate leneșă, apoi iarăși urmărea blocuri albe, grele, și țăcănitul roților pe încheeturile șinelor. Iordan întrebă, necăjit și pus pe ceartă :

— Și cum e la Canalul ăsta al vostru ? Ce mare pricopseală e acolo ? Ai ?

Dar era totuși învins ; avea să plece și el. Il lăsă pe Bănică să-l ceară și pe Tudoriță, și se uită pe fereastra trenului, pe când străbătea câmpia Dunării spre Răsărit. Drumul acesta îl făcuse în anul secetei, în anul foametei, și își aducea aminte ca și cum ar fi fost încă vie în el spaima de atunci, când călătorea pe acoperișul fierbinte al vagonului, printre oameni slăbiți, cu glasuri bolnave, iar de jur împrejur era câmpia arsă, cu puțuri secate, și nu se mai vedeau vite, căci erau tăiate din lipsă de nutreț.

Acum nu mai era aceeași câmpie ; grânele stăteau înalte și coapte, se vedeau batoze treerând pe arii, și care încărcate cu movile galbene de paie.

Iar în vagon, oamenii mâncau din pite albe, mari, rotunde. Era mai ales unul într'un colț, cu cuțitul într'o mână, slămina în cealaltă și pânea lângă el, pe bancă, și mânca încet, neobosit, de ceasuri. Altul, tot în straie de țară de prin Banat, ședea lângă Iordan și se uita pe furiș la cel ce mânca, într'un fel atât de ciudat, încât Iordan crezu că-i e foame ; și deodată cutremurat de amintirea foametei, scoase și el traista din cui și-l pofti cu cârnat și pâine, dar acesta mulțumi cuviincios și zise că nu-i e foame, că a mâncat.

La București, se urcară în trenul de Constanța după amiază. Era o zi blândă din șirul de veri potolite care au urmat seceta cea mare. Liniile străluceau în soare întrefășându-se spre Triaj. Acolo, în strălucirea metalelor întretăiate pe pietriș de cărbune, manevra o locomotivă. Un tren lung de călători intră cu țâșnituri de aburi la peronul din stânga, unde așteptau grupuri de oameni, în umbra de sub streșinele de ciment. Undeva, un glas uriaș bubuia în megafoane, vestind plecarea trenului 1501, spre Brașov, Cluj, Oradea Mare. În umbra odihnitoare de sub acoperișurile de sticlă, atârnavă pancarte nesfârșit de multe, fășii de pânză roșie, ghirlande de frunziș înconjurând portretele uriașe ale lui Stalin și ale conducătorilor partidului. Pe pancarte, litere roșii spuneau : **Trăiască Uniunea Sovietică, bastion al păcii și libertății popoarelor ! Inainte pentru realizarea și depășirea planului de Stat ! Să trăiască și să înflorească R.P.R. scumpa noastră patrie !** Pe peronul cel mare, oameni în cămăși, cu neveste și copii, beau bere la mesele scoase din restaurantul prea plin. Tineri cu părul uns și ondulat, și cu brațe slăbănoage ce ieșeau din mânecile scurte ale unor jachete de in bleumarin, își aprindeau nouile țigări parfumate, **Victoria**. Grupuri de brigadieri în salopete noi, cu picioarele goale în sandale, și cu bonete pe ceafă, așteptau cu mâinile în buzunar, îngrămădiți la intrarea peronului 8. Rădeau și vorbeau tare, cu glasuri din care unele rămăseseră copilărești. Milițienii cu pistoale mitraliere pe umăr, se plimbau agale pe pavajul răsunător de pietre galbene.

În trenul de Constanța năvăli o lume pestriță, muncitori cu neveste și copii, cu boccele, cufer de nuiete și saci de pânză, țărani cu cioarecii strâmți de postav cafeniu negricios, oameni în haine orășenești bune sau tocite, câte unii cu ochelari de soare și întovărășiți de vreo femeie cu părul vopsit blond roșcat, strălucitor.

Dar cei mulți erau oameni vânjoși, cu obraji slabi, frământați de tinerețe aspră cu muncă grea. Doar cei tineri de tot aveau chipuri mai luminate, mai netede: ei crescuseră acum, în anii din urmă și n'apucase nevoia să le sape brazde în obraji. În salopete sau cămașe și pantaloni, unii cu haina aruncată pe umeri, și mai toți cu lăzi păstrate dela militarie, pe care era scris numele și regimentul, se înghesuiau la vagoanele de clasa treia. Fiecare pleca singur, cu un fel de așteptare în el, cu un fel de nerăbdare, care-l făcea mai nervos, mai grăbit, mai vesel ca de obicei.

Erau și mulți cu picioarele goale, îngroșate de mers, desculți, în straie țărănești. Aceștia vorbeau în graiuri de prin Ardeal, bolovănoase și încete, de oameni care se mișcă anevoie, dar cu putere. Unii, în cisme, și, când erau mai maturi, împodobiți cu mustăți, se strigau prin mulțime, cu nume ungurești:

— He, Gyuri! Pișta! Öcsi!

Erau unguri, și se îmbărbătau să găsească locuri în vagonul care se umpluse într-o clipită. Unul sau doi rămăseseră în urmă și acum alergau pe peron, ținându-se de cingătoare. Dela fereastră, mustăcioșii și tinerii rași, curați, roșii la față de însuflețire, le strigau:

— Hamarabb, ember, hamarabb! Mai iute, omule!

Iar Gyuri, sau Pișta, sau Sandor, se înghesuiau pe scară, strigând:

— Menyünk, menyünk! — nu cumva să se piardă de țovărășii lor. Mai erau și alții care vorbeau ungurește mai târăgănat, și ședeau pătrat, proptiți cu coatele pe genunchi. Țineau cuțitul într-o mână și slănina în cealaltă, de cum se urcaseră în vagon. Aceștia erau secui, oameni care tac mult.

Dar nu încăpuseră toți cei de pe peron. Unii rămăseseră jos, uitându-se la vagonul din fața lor, ca și cum s'ar fi pregătit să stea acolo o mie de ani și să ție minte fiecare pată de cărbune de pe tabla roșie. Alții se resemnaseră, glumeau și râdeau, hotărâți să aștepte trenul viitor. Unul se depărtă alergând cu coatele strânse la trup, ca un sportiv, după cine știe ce treabă, pe jumătatea cealaltă, mai goală, a personalului. Din mulțime, un glumeț strigă gros și înfricoșător, ca o santinelă în noapte:

— Stăii!

— Am statut, zise alergătorul fără să ridice glasul și mai ales fără să se oprească din fugă. Se topi în gloată. Dintr'altă parte cineva răcnea de cinci minute, la intervale de o jumătate de minut:

— Florică! Bă Florică, băă!

După zece minute, la aceste strigăte pline de mahnire răspunse din bulucul de oameni care se frământau în fața vagonului, o voce nepăsătoare, plictisită:

— Ce, bă?

— Unde ești, bă Florică, băă? strigă iarăși glasul cellalt, întristat și cu o umbră de jignire. Dar Florică socotea desigur că se ostenise îndea-juns, astfel că nu mai răspunse. Cellalt porni să-l caute, înghiontindu-se cu cei dimprejur, și strigând plângător:

— Ce nu spui unde ești, bă Florică, băă ? A ? Ce nu spui ?

Iar în fața unei scări pe care atârna un ciorchine de oameni, toți vorbind tare, glumind și râzând, se opriră doi flăcăi spătoși cu pieptare de piele și cu vorba rară și neterminată, oameni din Bihor. Se uitară la vagonul plin, apoi unul la altul, și tăcură. Atunci unul făcu un pas spre mijlocul vagonului și întinse degetul spre tablita pe care scria : **București-Nord-Cernavodă-Constanța**. Srigă cu glas adânc :

— Mă !

Cellalt strigă ca de departe :

— Hău !

Apoi se apropie și citiră amândoi încet, rar, ce scrie acolo. Se uitară iar unul la altul. Unul întrebă cu îndoială, cu neplăcere, cu temere, ca despre un lucru pe care nu-l iaci decât de silă :

— Mere-om mă ?

Cellalt se gândi o clipă, apoi răspunse cu oarecare nepăsare, ca un om mai îndrăzneț, și căruia nu-i e frică de fitece :

— Apăi . merem ; și-apăi... vedem noi ce-om fa'...

Întâiul se uită la el ; se vedea cum îndoiala se topește de pe chipul lui mare. Deodată amândoi își traseră nădragii sub chimir, își scuipară în palme și ziseră împreună :

— Haida !

Și se încheștară pe ultima treaptă, înghesuind în sus cu umerii și cu piepturile pe toți cei agățați acolo. Sus, pe platformă, izbucniră glasuri măniate și o femeie țipa, înăbușită în înghesuială. Dar cei doi bihoreni își găsiseră loc. Trenul se puse în mișcare, încet, apoi din ce în ce mai repede, alunecând de sub umbra peronului, în lumina blândă a acelei molcome după amiezi de vară.

Bănică ședea lângă fereastră. La stânga era Tudoriță, iar în față era Iordan, care-și aprindea o țigară. Ei se uitau împrejur liniștiți, fără să ia aminte la mare lucru. Doar Iordan râdea câteodată, mai mult din măsele, mai ales când îi căzu unui om o raniță de sus din port-bagaj, drept în creștet. Apoi se uită de sus în jos, peste umăr, la copilul femeii de lângă ei. Copilul clipi. Iordan ședea cu mâinile pe genunchi. Râdea negru. Copilul se strâmbă, nehotărît, apoi începu să plângă. Iordan se întunecă la față și se uită pe fereastră, nemulțumit. Se gândea : „Ce să le fac, dacă-i speriu ? Dacă a vrut a bătrână să mă facă cu fața asta, așa, grozavă ?”... Chiar în sinea sa, vroia să se asigure că nu-i pasă ; dar era mâhnit, și-i păsa. Bănică se uita pe fereastră. Oprite pe linii de garare la București-Mărfuri și la Triaj, erau șiruri lungi de vagoane ce purtau munți de lăzi din șipci, cu zarzavaturi, butoaie de tablă, lăzi fără capac din care se arătau, vopsite verde, treerătoarele de mână. Urmau apoi, pe platformele de încărcare, stive nesfârșite de cherestea, ziduri groase clădite din saci cu ciment. Bănică auzi pe cineva strigând :

— Io-te barăcile prefabricate, bă fraților ! Io-te cimentul ! Vine după noi !

Tresări și întâlnește privirea deodată trează a lui frate-său și a lui Iordan. Se uitară toți trei cu încordare la stivele de cherestea : se vedea bine că sunt piese de mai multe tipuri. Dar pieriră, îndărătul unui șir nesfârșit de vagoane-cisterne, cu țitei și motorină prelinse pe capacele dela gurile de încărcare. Apoi urmară alte trenuri oprite, cu șiruri de vagoane

platformă pe care stăteau, strălucind de vopsea proaspătă cenușie, batoze înalte, gata eșite din fabrică și pe care scria numele fabricii: „**Vasile Roaită**”; pe alte vagoane erau încărcate tractoare cu motorul acoperit cu pânză de cort și secerătoare-legătoare, dințate și verzi.

Însfârșit, barăci, maghernițe, tramvaiul 18 la capăt de linie, gropi de gunoi, lacuri, ape albastre, sub cei câțiva norișori albi în cerul limpede al după amiezii; și apoi câmpuri nesfârșite, clătinate de vântul ușor: marginea Bucureștilor, primele întinderi de grâne coapte.

Apoi trenul trecu printr-o pădurice de salcâmi cu frunzișul subțire și tremurător. Aici, la marginea orașului, între lumini și umbre, la adăpostul frunzișurilor mărunte în care se juca soarele, stăteau pe o linie cuprinsă de ierburi câteva vagoane pe care erau montate tunuri antiaeriene cu țevile svelte și lungi, cu un fel de pâlnie la gură. Soldații în uniforme de pânză râdeau și făceau semn cu mâna către călători. Doi ofițeri care se plimbau cu mâinile la spate se opriră să privească trenul, și făcură semne și ei.

Înăuntrul vagonului, Bănică auzi deodată un glas bucureștean:

— Stai așa! Care vapoare? Cum să treacă ele de mare?

Alt glas insistent:

— Îți spui eu, Jeane. O să treacă!

— Ce mă iei pe mine cu iordane din astea, măi Gică? Mie degeaba-mi spui. Descarcă în port, și aduce marfa până la Cernavodă în șlepuri. Ai citit **Scânteia**? Acolo scrie:

Gică se împotrivi răsând:

— Saschi! Nu scrie nimic de șlepuri. Te-ai prins singur, Jeane...

Toată lumea întinsese capetele și asculta cu încordare. Secuii se opriseră din mestecat slănină.

— Măi, Gică, îți dai tu seama ce adânc trebuie să fie pentru ale de mare! Păi nu rentează, să sapi atâta!

Un glas observă liniștit:

— Nici nu s'a apucat Jean de săpat, și i s'a și făcut len... Ci-că s'o luăm mai așa, mai încet...

Din grupul vorbitorilor izbucniră râsete. Ceilalți călători se priveau unii pe alții, răsând și ei, dar fără sgomot. Băieții care vorbiseră erau brigadieri, în salopete cenușii, noi, cu capetele sbârлите, afară de Jean, palid-măsliniu la față, și cu părul negru, ondulat și lucios de briliantină. Acum râdea și el, mai mult de necaz:

— Ce, parcă nu tot eu îl săp? O să vedeți voi, nasailor...

Bănică se 'ntoarse la frate-său. Râdea. Se uită la Iordan. Râdea și el, cu sprâncenele groase, stufoase, încruntate; era negru și cumplit, dar râdea:

— I-auzi, ai naibii! I-auzi, ia!

Împrejur, glasuri însuflețite se încrucișau:

— O să aibe șaptezeci de kilometri, frate...

— ...io mi-s dulgher...

— ...Nici nu văzusem tractor în viața mea...

— Ba la noi avea boerul...

— Noi stăm numa' până'n toamnă...

— Noi sântem o brigadă întreagă, tovarășe...

— ...ei, muncitor vechi, care cunoaște meseria...

Bănică șuera subțire printre dinți, și se uita cum scade soarele către

zare. Se înșirau pe calea ferată gări unde trenul stătea îndelung, privit de femei cu coșuri și de vitele care rumegau în jug, în fața căruțelor adunate la gară. Era liniște, o pace caldă, și plină, o după amiază de vară îmbelșugată care se coccea la ultimele raze ale soarelui.

Bănică întoarse capul dela fereastră. În câteva clipe se încinsese sfat mare. Iordan strivise sub călcâi mukul de țigară și o 'ntrebasese pe femeia de alături unde merge. Ea își legăna copilul; răspunsese că la bărbatul ei, maistru mecanic la un atelier de pe unul din șantierelor Canalului. Iordan zise:

— Acolo mergem și noi. Poți să zici că toți. Toți câți suntem aici în vagonul ăsta. Acolo mergem.

Tudoriță vorbi și el din colțul lui, cu glas potolit:

— Câți oameni sânt în trenul ăsta, toți, tot acolo merg.

— Da, zise Iordan; iacă-tă-i, ungurii ăștia sau ce neam or mai fi, toți, acolo mergem. E treabă multă de făcut, să tot muncești și să nu mai termini ani de zile. Terminii una, începi alta. Fie că ești maistru, fie că ești salahor prost, muncitor necalificat. Uite, eu așa sânt. Nu-s tehnician, nu-s cunoscător la mașini — sau oi fi, dar nu mă țin că sânt, — și tot mă duc. Că și cu sapa, și tot poți să-ți câștigi o pâine, și să fii om pe lumea asta. Azi, așa e...

Se uită zâmbind la muiera cu copilul. Vroia s'o necăjească, fiindcă vorbise atâtea de mândră de bărbatu-său, maistrul mecanic. Și dealtfel se plictisise de atâtea ceasuri de călătorie, și i se făcuse chef de vorbă. Incepu iarăși, fără să coboare glasul, și arătând pe degete, degete groase, zdrene, bătătorite, cu unghiile îngroșate și rupte:

— Uite, eu plugar am fost; ostaș am fost; cărăușie am făcut — cu caii frate-miu, că eu n'am avut, și când a venit seceta, în 46, și mi-a secat măduva'n oase, mi-am luat lumea în cap. Am umblat cu băieți ăștia doi ai mei, prin toată țara. Ce n'am făcut? La cărbuni, la cocs, la încărcatul furnalului, la tăiat lemne — că și pădurar am fost; și acum în urmă, la carieră, pe la Oțelul Roșu prin Banat. Ei! Toate mi-au plăcut. Când nu mi-au plăcut, noroc bun, tovarășe, rămâneți cu bine, spor la muncă, și să fiți sănătoși. Și nu mi-a trebuit să fiu maistor: Ce-mi trebuie mie răspundere, bătaie de cap, grije, învățătură la mașini? Mie dă-mi să pun mâna acolo, știi, așa, bătrânește pe secure, sau pe lopată, sau cazma. ce-o fi, și dă-i! Cât e norma? Atâtea. Bine: seara la opt, să vezi unde-a rămas norma! Ei, câștig, cum să nu. Am de-o țoală și eu, de-o țuică, să trag un țoiu-două, și p'ormă mă 'nvârt odată de pe-o parte pe alta, și dorm până dimineața, ca pământul! Dimineața, iar. Ai de săpat atâtea și-atâtea în opt ore. Bine, tovarășe. Ce, parcă sânt legat de normă cu lanț? Sau de opt ore? Zece ore! Și scot o sută cincizeci, o sută optzeci, o sută nouăzeci la sută. Mă țiiu de muncă, vârtos. Dar mă țiiu și de blestemății. Mă țiiu; de ce să nu mă țiiu? Sânt om în putere... Râdeți, ai? Râdeți, dar n'aveți de ce. (Le făcea cu ochiul, arătând în ascuns la muiera de lângă el). Asta e viața mea. Mai beau o țigare, mai stau de vorbă cu tovarășii ăștia, mai mergem la o ședință, ș'acolo, dacă e ceva: stați tovarăși, că nu-i așa. Uite cum stau lucrurile. Să vă spuie nea Iordan...

Imprejurul lui se strânsură, cu coatele pe speteaza băncii, brigadierii, cei din București, și vreo doi-trei din ungurii mai tineri; iar flăcăii din Bihor, ajunși în ușa pe care-o umpleau, îl priveau cu ochii mari și gura

căscată. Iordan se uită împrejur și râse. Oamenii dela țară îl cercetau din ochi bănuitori și întunecați; căci pe el se mai vedea încă bine, și pe cum îi stă hainele pe el, și pe mișcări și umblet, că e țaran, sau că măcar a fost țaran, o viață întreagă. Era oarecum de-ai lor, și totuși se purta și vorbea într'un fel nemai pomenit, care-i umplea pe ei de uimire. Iar Bănică zâmbea și se iuta pe fereastră. Iordan își făcu o țigară din foiță. O trase peste vârful limbii printre buzele aspre cu barbă crescută repede și țeapănă. Apoi, cu țigarea între arătător și degetul mijlociu, galben de tutun, zise iar :

— Iacă-tă și acum. Imi plăcea acolo. Și țuica lor e tare, foc. Și muncă după gustul meu. Dar odată, ce să vezi? Incep oamenii : șo-șo-șo încoace, șo-șo-șo încolo, și dă-i și dă-i. Ce e mă, cu voi? Păi să vezi, nea Iordane : că se face așa și așa, dela Cernavodă la Constanța, șaptezeci de kilometri, și o să fie cincizeci de mii de oameni. Cum, mă? Cincizeci de mii, nu-s nici la Hunedoara. Ba o să fie, nea Iordane. Ne-a zi la partid. Eu, zic : ia să citesc și eu. Imi dă băiatul ăsta al meu ziarul, și-mi spune : tătuță, hai acolo că e mai mare nevoie de oameni ca aici. Și-auzi ce zice partidul : oameni de nădejde, oameni tari, uite-așa !

Și ridică în aer un pumn pătrat, bolovănos.

— Oameni de mâna 'ntâia, nu chițibuși; muncitori de nădejde ! Eeei... Când aud eu asta, parcă m'a ars. N'am mai avut pace. Nu zic că nu-mi place să stau la un loc. Dar când aud eu că se face un lucru așa, cum nu s'a mai pomenit în țara asta, și poate în multe țări, măi, toată noaptea mă frământam. Zi tu, măi : așa-i ?

Bănică își arată dinții albi și-i șterse fruntea de sudoare.

— Zi, măi : mint eu ?

— Așa-i, tătuță, zise Bănică zâmbind ,apoi se întoarse către cei dimprejur și întări : — Așa e, cum zice dumnealui.

Iordan îl privi, cu tâmpilele încrețite de răs. Zise :

— Astălalt fecior al meu, el acum tace, dar s'a lăsat greu. Lasă, tătuță, că ce să ne ducem noi întâi; că se mai găsesc oameni; că aia, că ailaltă. Până i-am zis eu: băiete, se dă primă, la muncitori calificați, patruzeci la sută peste leafa de bază.

Tudoriță roși și se frământă, nemulțumit.

— Io-te, eu sânt salahor prost. Dar m'am gândit să mai văd și eu lume, să văd Constanța... urmă Iordan.

Jean, cel cu părul ondulat și uns zise :

— Perla Mării Negre...

— I-auzi, că o să fie greu. Că nu-s locuințe. Că una, că ailaltă. Lasă, că asta-mi place mie : să fie greu ! strigă Iordan, neluându-l în seamă.

Bănică îl privea zâmbind — cu un zâmbet mult mai matur pe chipu-i tineresc, decât însuflețirea lui Iordan, cu fața lui aspră și totuși încrezătoare, neștiutoare. Iar Iordan râse bătându-se cu pumnul pe genunchi :

— Mă frate : o mie de milioane de metri cubi de pământ ? Atâta o să scoatem !

Cineva strigă în vagon :

— Mai mult !

Isbucni gălăgie, și un alt strigăt se ridică deasupra ei ca o rachetă luminoasă, un glas limpede, înalt :

— Dunărea ! Io-te mă, Dunărea !

Trenul intră pe pod încărcat cu glasuri, cu strigăte. Metalul uruia sub vagoane, schelăria podului suspendat vâjâia la trecerea lor. Bănică se aplecă afară și văzu un șirag de capete, la toate ferestrele. Iordan, își arătă și el la fereastră, capul negru, cu câteva fire cărunte și gâtul zdărvăn, și privi și el Dunărea.

Era o oglindă lucie în care malul de apus se răsfărgea cu umbrele lui și cu pletele albe ale caselor, tremurând în apă ca niște de mult scufundate bucăți de argint. Copaci și turle pe țărmul de Apus se înălțau pe cerul portocaliu în care cobora soarele moale al după amiezii târzii. Iar aici, jos de tot, sub podul răsunător, pluteau bărci mărunte pe oglinda albăstrie în care sclipeau foite nenumărate de lumină, parcă s'ar fi scuturat cireși înfloriți și cu podoaba lor vântul ar fi acoperit apele. Intre cer și apă, atât de asemenea prin curăția desăvârșită a liniștei lor înmărmurite în blândețea înserării, pământul își întindea râpele de lut și ele în culori iuminoase, și se mărginea cu văzduhul și cu apele printr'o linie subțire. Jos, pe întinderea de argint a Dunării, pluteau bărci de pescari. Se cufundau în apă vâsle și unelte de pescuit; împrejur-le luau naștere cercuri tot mai largi, ce se topeau curând pe acea atât de curată oglindă a cerului, încât părea și ea un alt văzduh pe care pluteau luntriile ca niște păsări depărtate.

Apăru apoi ostrovul larg dintre cele două brațe ale Dunării, turmele de oi păscând departe, ici și colo, pete albe pe întinderea de iarbă, cu insule de răchită și salcii. Iarăși Dunărea, și în sfârșit maluri înalte, râpoase, de lut și piatră, coșuri de fabrici: Cernavodă. Așa. — atât de luminoasă și de liniștitoare îi primea viața cea nouă, munca lor cea mare?

Lăsară în urmă și orașul cu case pătrate și acoperișuri de olane, risipit în aburul aurit al sfârșitului după amiezii, pe clinele dealului și în vale. Brigadierii din București își arătau valea plină de case, de grădini prăfuite, și spuneau:

— Uite, pe-aici o să treacă... Pe mijlocul văii...

Bănică se apropiase de ei și se uita în vale. Era un oraș mic și vechiu turcesc, cu o liniște adormită pe sub salcâmi prăfuiți. Bănică întrebă cu mirare:

— Pe mijlocul văii? Da' păi cu casele ce-o să se facă, tovarășe?

Jean cel spilcuit, cu fața măslinie și ochii mari, migdalați, cu albul vinețiu, îi răspunse cam de sus:

— Păi ce să se facă? Le dărâmă! Trebuie liberată valea de ele...

— Dar cu oamenii din ele? Întrebă iarăși Bănică, tulburat, uitând de sine și fără să-i pese că le pare nătâng băieților acelora în salopete noi. Aceștia într'adevăr dădeau din umeri. Jean răsé:

— O să le facă alt oraș!

Bănică se uită la dealul gol, de dincolo de ultimele case. „O să le facă un nou oraș”. Oare? Sau glumise, băețandru acestă bucureștean, și orașul din vale va fi dărâmat și oamenii dați afară fără răsplată? Dar nu se putea așa: că doară partidul nu ar răbda una ca aceasta...

Se întoarse încet la locul lui și se așeză tulburat. Va să zică nu era un lucru care să meargă atât de ușor, începi să muncești și totul se desfășoară frumos, după rând. Trebuia dărâmat, trebuiau stricate case vechi, încălzite molcom de soarele multor după amiezi de vară ca aceasta, cu pulbere aurie în văzduh. Trebuiau mutați oamenii de unde trăiau, isgoniți și băgați poate, într'un oraș nou... Incepea aici o poveste aspră, ca prima zi

a unei bălării mari. Bănică strânse buzele; se gândea: „Apoi dacă-i războiu, războiu să fie; de săpat, trebuie săpat, întâmplă-se ce s'o întâmplă... Iar un oraș nou, neapărat că se va face...”

Așa își zicea el ca să se îmbărbăteze; dar în sufletul său era tulburat de asprimea planului și nu credea că oamenii din vale vor primi adăpost. Și atunci, ca să nu se mai gândească la asta, luă aminte la cele de afară; și deodată îi cuprinse inima acea îngrijorare, neliniștea apăsătoare și simțământul că totul împrejur e sterp și pierdut fără nădejde, — ca în vara atât de greu de învins și de lăsat în urmă, 1946, vara în care eșise el din copilărie.

Căci trenul intrase într-o vale măhnită și pustie. De ce treceau minutele și calea ferată intra tot mai adânc între culmile scunde, oamenii din vagon întorceau în afară priviri tot mai stăruitoare, glasurile se potoleau, răsetele se stinseră cu totul și se lăsă încetul cu încetul o tăcere grea.

Era o vale pleșuvă. Rareori apăreau tufișuri. Aproape nicăeri nu se vedeau copaci. Iar tot ceea ce altundeva ar fi fost verde, aici era cenușie de praf. Praful însuși era întunecat, și acoperea în straturi groase frunzele late și cărnoase ale bălăriilor din fundul văii. Aici, dealungul căii ferate, zemuiau smârcuri cu noroiul vânat și puturos. Valea se deschidea pe alocuri larg și atunci se întindeau oglinzile palide ale mlaștinilor, vârgate de păpușuri înalte. Nicăeri pescari, nicăeri măcar oameni. Iar șoseaua era pustie. Pe sus, pe dealurile prelungi ce străjuiau valea, bătea poate un vânt subțire, fluierând a singurătate. Dar nu era nici un arbore care să se clatine pe întinderile sterpe. Părea să nu crească în zările acestea goale, decât trunchii morți, vegetația scheletică a stâlpilor de telegraf.

De-o parte și de alta, se ridicau râpe de lut, scobite, roase, dărâmate de ploi — un lut galben, în care cu mare greutate prind rădăcini ierburile sărace ale pustietății. Și afară de apa stătută, adormită, nesănătoasă, a mlaștinilor, nu se zărea nicăeri nici o urmă de umezeală. Dimpotrivă, lutul sterp se fărâmița și se risipea cu încetul, apoi, în pulbere ușoară, cenușie, era bătut și ridicat de vânt și alerga în vârtejuri dealungul văii, luându-se parcă la întrecere cu trenul, ca un câine cenușiu și smintit.

Iar pe întinderea netedă dintre râpele de lut, părea a nu crește decât mărăcinele, buruiana spinoasă *scanthus*, și desigur de oțetari jalnici, sub stratul gros de pulbere cenușie cu care-i acoperise vântul ce bate slobod, adevăratul stăpân al pustietăților.

Oamenii din tren se priveau și vorbeau acum încet între ei.

— Iacă, aici am venit, mormăi cineva. Alții clătinau din cap gospodărește și cu o hotărâre aspră:

— Multă muncă o să fie aici până să crească grădini...

Bănică se uită la frate-său căruia-i pierise zâmbetul de pe față și zise:

— Tudoriță, aici-i rost de muncă grea...

Ochii lui Tudoriță alunecară fără să se oprească într'ai lui. Tudor murmură:

— Că noi nici n'am avut treabă alta... Puteam veni și la anul...

Iordan zise încruntat:

— Dumnezeu ei de păragină...

O șosea înainta prin mijlocul mlaștinei, printre stuărișuri și ape încrețite ușor și devenite oțelii sub vântul serii. Trenul mergea mereu printre dealurile pleșuve, rotunjite, pe care se zăreau din loc în loc movile

rotunde, morminte străvechi ale rătăcitorilor care străbătuseră în pustiu acestă din mijlocul Dobrogei, acum o mie și două mii de ani.

Se opriră într'o gară stingheră, cu viță de vie agățată pe zidurile de cărămidă roșie înegrită de vreme, după cum via înseși era albită de praf. Pe scânduri înguste, vopsite roșu bătute în cuie și atârinate pretutindeni scria: **Trăiască Confederația Generală a Muncii, Trăiască în veci prietenia dintre poporul român și poporul sovietic, Trăiască Partidul Muncitoresc Român.** Litera N era pretutindeni scrisă de-a'ndoaselea, și roșul pancartelor se întunecase, nu mai era sărbătoresc ca în gara de Nord, ci luase ceva din mahnirea locurilor.

Prin gară trecu vâjâind un accelerat. Sute de copii țipau veseli și făceau semne la ferestrele vagoanelor. Ciripitul lor, țipetele de bucurie, fâlfâitul mâinilor mărunte, pieriră repede în depărtare. Dar, mai plutiră o clipă, sgomoturi slabe în tăcerea puternică a culmilor mohorite și a râpelor de lut ce mărgineau golul văii. În vagon, cineva zise:

— Îi duce la mare...

Apoi personalul porni iarăși, încet. Oamenii începeau să vorbească iar. Bănică scoase capul la fereastră și se rezemă cu coatele de bara de alamă. Îl apucase neastâmpărul: să ajungă odată la Constanța; să înceapă odată lucrul; să se miște odată din loc înmărmurirea aceasta mahnită, oarbă, a văii și a pustiuului.

Cum privea astfel, cu un fel de necaz întunecat și de mânie locurile acestea, care trebuiau redată vieții, se 'ntoarse și se uită fără să vrea la un om care stătea ca și el, cu coatele la fereastră; și rămase mirat, înciudat, că nu pricepe. Omul acela părea să fie înalt și voinic.

Avea un gât roșu, capul mic, cu trăsături subțiri, obrații plini, negricioși, și bărbia grea, de om care dela treizecicinci de ani se îngrășe. Fiind foarte brun, încărunțea de pe acum. Avea fruntea îngustă, ochii negri, mici și cercetători, și un fir de mustață îngustă, ca la actorii de cinematograf americani, de prin 1930. Măinile îi erau frumoase, grase, cu degete rotunjite și subțiate spre vârfuri. Le ținea, una peste alta, cu o țigară între degete. Omul acesta privea și el, ca alții, întinderea de pustietate și sărăcie a văii. Dar nu se vedea pe fața lui, ca pe fețele celorlalți, mirarea mahnită, necazul, hotărîrea de a locui și a munci acolo până se vor naște în pustiu orașele și grădinile. Nu. Omul zâmbea cu un fel de mulțumire batjocoritoare, cu nările încrețite de o strâmbătură ușoară de desgust. Bănică nu înțelegea. Îi se părea că nu știe să citească de pe fața unui om, și se gândi că omul o fi cu mintea departe, cine știe la ce. Și apoi totul era atât de ușor, de abia simțit, pe obrazul acela plin, negricios, cu mustăcioara de fante... Deodată omul se simți observat, întoarse capul cu vioiciune și întâlni privirea lui Bănică. Ochii mici, negri, de nepătruns, rămaseră o clipă nemișcați, apoi omul râse la Bănică. Avea dinți foarte frumoși, dar când râdea, îi se vedeau gingiile, de un trandafiriu deschis, ciudat față de pielea atât de întunecată. Bănică îl privi și mai nedumerit. Ce însemna râsul acela? Dar omul își trase capul îndărăt și privi înăuntrul vagonului.

Îl văzu după aceia iarăși, în gară, la Constanța. Se revărsau din tren șiraguri de oameni, bărbați, femei, încărcăți cu lădițe, boccele, cufere de nuiiele; coborau treptele gării scunde și se risipeau în piață, grupuri-grupuri, care se îndreptau toate în aceeași direcție, ocolind parcul cu copaci înalți și gard de sârmă vopsit cenușiu deschis. Bănică își ducea lădița pe

umăr, și se străduia să nu se piardă de frate-său și de Iordan. Deodată îl văzu pe necunoscut trecând pe lângă ei. Mergea repede, cu un geamantan mic de piele tocită în mână. Bănică observă iarăși, cu mirare, cât era de mică țeasta străinului față de obrazul mare și ceafa puternică. O căpățână mică, bine pieptănată, cu părul lins și uns. Omul se depărtă; era îmbrăcat în haine care fuseseră odată bune, iar acum abia se mai țineau pe el; haine oarecum nepotrivite cu ființa necunoscutului. Bănică n'ar fi putut spune dece, și, încă nedumerit, îl pierdu curând din ochi printre multele capete de oameni care toți mergeau în sus, spre străzile cele mari ale orașului.

Abia avuseseră timp să zărească marea. O văzuseră toți trei, ca pe un zid albastru, drept, îndărătul silozurilor și stufărișului de catarge. Se înălțau deasupra vapoarelor trâmbe de fum.

Dar nu rămăseseră multă vreme să privească marea. Făcuseră la fel ca mulți alții, muncitori sau țărani, care stătuseră o clipă să vadă pentru prima oară în viață, întinderea albastră printre clădirile de pe râpa portului, și apoi se întorseseră, săltându-și lădița pe umăr și plecaseră repede pe strada care urca spre țința lor, birourile Regionalei.

Case lipite unele de altele, cu ferestre înalte și multe balcoane deasupra frunzișului salcâmlor și castanilor: așa era orașul în partea aceasta unde dacă te uitai dealungul oricărei străzi, vedeai la capăt marea. Cădea seara, și vitrinele erau luminate: frizerii, librării, vitrine cu prăjituri sau cu adunături fără noimă de mărunțișuri, în mijlocul cărora străluceau sticlouri cu pastă, tricolore, piepteni, curele și geamuri de ceasornic din nylon, aduse de marinarii de pe vapoare. Deasupra vitrinelor, firmele purtau nume străine pentru ochii celor noui veniți dinlăuntrul țării: **Panait Limbidi, Dracopoleos, Kustengian, Sebuħ Ismet, sau Dr. Gemal İbrahim Karaburciak, interne, copii, venerice, 10-12, 6-8.** Pe trotuarele luminate de aceste ferestre, prin care se vedeau magazine pline, sau populate doar de doi-trei oameni cărunți jucători de domino, se plimba o mulțime deasă, băeți în haine de pânză, fete de liceu cu coade pe capul lat, greoiu, cu ochii migdalați, și oameni în cisme sau bocanci albi de praf, și cu fețele arse de soare; aceștia din urmă, se vedea bine că vin de departe, că nu sunt în oraș decât în trecere spre șantierul canalului.

Uși mari de sticlă și firme cu multe inițiale îi primiră și-i respinseră de câteva ori pe cei trei tovarăși, împreună cu mulți alții care, ca și ei, întrebau cu glas tare unde se fac angajările. Până în sfârșit, se treziră în fața unor mese cu hârtii și registre, la care ședeau oameni obosiți, în cămăși cu mânecile suflecate. Când îi veni rândul, Bănică se aplecă peste masă și-i spuse numele.

— Ești calificat, tovarășe?

— Da, îs miner... zise Bănică și-i arătă omului hârtiile. Cellalt îl scrisese într'un registru și-i dădu o hârtie.

— Uite, tovarășe. Ordin de transport Mergi la cariera de piatră; acolo e nevoie de dumneata.

Și-l privi drept în ochi, zâmbind: era un om mărunț, roșcovan, care începea să chealească și avea obraji aspri, nerași, supti.

— E nevoie de dumneata acolo! repetă el, și adăugă, mereu cu același zâmbet deschis pe fețișoara sbârcită și obosită:

— Camionul te ia dela garajul Regionalei. Pleacă chiar în seara

asta, că aici nu mai avem loc unde să adăpostim oamenii. Noroc, și spor la muncă. Următorul tovarăș !

Și se întoarse către următorul, care era Tudoriță. Pe Bănică îl uitase cu desăvârșire. Inghesuiala celor care voiau și ei să ajungă la masă, îl împinse pe Bănică la o parte, depărtându-l de frate-său. Iordan îi striga peste capetele oamenilor :

— Unde mergem, măi fii-miu ?

Tudoriță ieși din gloată, cu foaia de transport în mână : o citea încet

— Unde te-au trimis ? întrebă Iordan.

Tudoriță îi spuse numele șantierului.

Iordan tresări și se întoarse către masa cea mai apropiată, căci la prima nu mai puteau ajunge, prea-i împinsese departe înghesuiala. Vorbi agitat, prea tare, aplecându-se peste masă către funcționar, un om cărunt cu fața verzuie de om bolnav de stomac :

— Măi tovarășe, uite ce ne-a făcut tovarășul acela ! Ne trimite pe unii într'un loc, și pe cellalt unde-a nțărcat dracul iapa !

Funcționarul ridică încet capul și-l privi cu ochii obosiți, cu pleoapele grele. Întrebă :

— Ei, și ce e ?

— Păi copiii mei, tovarășe ; mereu am muncit împreună, pe unde-am fost. Dece să ne despartă ? Noi nu ne despărțim !

Toți se întoarseră la el. Unii zâmbeau. Alții râdeau de-a binelea. Cei doi flăcăi din Bihor ajunseseră și ei pe aproape și-l priveau cu mirare pe acest om care vorbește atât de îndrăzneț către domnii dela mesele cu registre. În fața mesei, chiar lângă Iordan, o fată în salopetă și legată cu o cârpă la cap zise tare :

— Are dreptate, tovarășul. Ce, parcă nu e nevoie decât numai de câte unul singur peste tot ?

Funcționarul se ridică în picioare, supărat :

— Tovarăși, noi lucrăm aici douăsprezece ore pe zi să vă repartizăm, și dumneavoastră veniți cu chestii de-astea, că-ți sânt copii, că mai știu eu ce... Se poate, tovarășe ? Ce, eu nu am copii ? Li aduc aici să șadă la birou ?

Din gloată se auzi un râs tare. Imprejur, ceilalți mormăiau. Unul din cei doi flăcăi din Bihor vorbi rar :

— Apăi ei, nu-s oameni ? Ei, suflet n'au ?

Isbucniră glasuri :

— Păi bine, tovarășe, nu vă gândiți ?

Unul strigă, peste capetele gloatei :

— Măcar dintr'un sat să fie, și tot împreună trebuie lăsați !

Fata în rochie de stambă se înroșise la obraz și spunea apăsător :

— Tovarășe, lăsați-i împreună... Dumneavoastră nu vă gândiți ? Aveți și dumneavoastră o inimă... Fiți înțelegători.

Apoi, necăjită în fața neînțelegerii celui-lalt, bătău cu palma pe masă și strigă :

— Tovarășe, asta e birocratism !

Bănică se uită la brațele ei rotunde, puternice, și la încheietura dinăuntru a cotului, unde pielea era subțire și părea rece și mătăsoasă. Apoi văzu mâinile : aspre, cu unghiile înconjurate de o linie neagră pe care Bănică o cunoștea prea bine : ulei de meșter.

Ce se băga fata asta? Bănică îl trase îndărăt cu sila, pe tată-său, scoțându-l din înghesuială. Pe trotuar, Bănică îi vorbi cu patimă. Iordan se întunecă de mânie:

— Ce mă 'nveți tu pe mine, mă? Tu m'ai făcut pe mine, ori eu pe tine?

Bănică se făcu palid. De ce urma Iordan, fiu-său era tot mai rece. În sfârșit, plecară toți trei pe străzile încălzite încă de soarele zilei. În depărtare, la capetele tuturor străzilor strălucea printre case, marea. Iordan tăcea, întunecat. Se opriră deasupra portului. Se auzeau ciocnituri, uruit de lanțuri, sgomote de macarale și de glasuri. Un vapor mare, ancorat la Gara Maritimă, scotea vârtejuri groase de fum. Iordan și cu fiii săi priveau cum se lasă noaptea asupra mării. Primpregur grupuri de umbre vorbeau încet; cineva râdea, altul cobora treptele spre port, cu țigara aprinsă, punct roșu în întuneric.

Când se despărțiră, Bănică îl sărută pe amândoi obrazii pe taică-său, care însă nu-i zise nimic și plecă. Bănică zâmbi, și căută garajul de unde plecau camioanele.

Apoi, înghesuit într'un camion, călători prin beznă. Șoseaua urca și cobora în văi de umbră. Departe, strălucea și tremura lumina lunii pe mare.

Deasupra unui deal plutea o boare luminoasă. Cotiră într'acolo. Și deodată apărură o râpă lovită în plin de snopii de raze ai reflectoarelor. Din prima privire, Bănică prinse doar o îngrămădeală de șine de cale ferată, și trenuri lungi. Bătea vânt ușor cu miros tare, sărat, dinspre mare. Cineva fluera prelung, sus în râpă. Deodată, stânca isbucni în sus, în nori de praf și de fum, și pietre sfărâiră prin văzduhul întunecat. Un tren plecă; vagoanele platformă erau încărcate cu blocuri uriașe de zece tone.

— Unde merge piatra asta? întrebă Bănică pe un om care tocmai trecea.

— La Midia... pentru digurile portului ălui mare... al Canalului.

— Aha, zise Bănică. Totul aici era nou și totuși semăna cu locurile pe care le părăsise. Bănică răsuflă adânc. Sus în râpă, o explozie răbufni iar, zvârlind stânci, cutremurând dealul și văzduhul. Apoi încă o explozie, și încă una, și încă una, salbă de nori de praf și de fum, năruituri de bolovani și blocuri. Trenul cu blocuri de câte zece tone fluieră prelung, depărându-se în beznă, spre Midia.

VI

Doi dușmani

Micluc era un om închis, tăcut. Cu greu îi puteai ghici gândurile; el nu ți le spunea niciodată. În vară îl apucase o neliniște. Primăvara fusese bine; scăpaseră satele de fugiții din păduri care călcau casele iarna și omorau oamenii. În Iunie fusese procesul. Micluc se dusesse la oraș, să fie martor. Apoi, întors acasă, venise la adunările oamenilor, unde cereau muerile și bărbații deopotrivă, să fie aduși cei osândiți, și să fie spânzurați în mijlocul satului. Micluc fusese și el la adunări, dar nu vorbise niciun cuvânt. Votase moțiunile, cu mâna ridicată. Tăcea mereu. Iși vedea de treburi. Plivea grâul, sub ploaia mărunță și rece care cădea mereu din negura joasă, peste dealuri răpoase și văi strâmte.

Şedea pe un pietroi, îşi sprijinea bărbia în palme şi coatele pe genunchi şi tăcea. Copiii se jucau primprejurul lui, în curtea pietruită, între casa de piatră şi zidul de piatră. Umede de ploaie, clăile de fân, grămezile de bălegar, miroseau tare. Dincolo, jos, mai în vale, vâjâia râul repede, verde şi rece ca ghiaţa, umflat de ploile verii umede 49. De partea cealaltă a zidului nu era nici un sunet. Acolo era casa lui But, cel judecat şi împuşcat. Urlase prelung bătrâna, maica lui But, în uliţă. Acum se potoliseră toţi şi casa părea ferecată.

Micluf şedea şi se gândea. Nevastă-sa îl chemă din uşe :

— Mă, ce stai cu cotul pre jenunţi ? Nu şedea pe piatra aia, că tu bolnăveşti .. Hai în sobă ..

Micluf se ridică şi o urmă ascultător în sobă, adică în odaie, şi se aşează pe patul înalt, aşteptând. Femeia trebăluia prin casă. Micluf zise :

— Hai, şoreşte...

Adică : vorbeşte. Aştepta ca ea să vorbească. Nu-l chemase în casă de grije pentru sănătatea lui, că ar fi chemat mai întâi copiii din ploaie.

Femeia zise :

— Aşa spun ei : că tu eşti mai rău ca comuniştii... Mare necaz au pre tine...

Tăcu. Micluf întrebă :

— Dece mi-s eu mai rău ?

— Că tu ai fost omul lui But.

— Omul lui But... mormăi Micluf.

— Le-am zis eu lor : că te-a muncit ca pre Hristos; că ortăcia ta cu But nu era alta, numa' cruce...

Tăcură iar, amândoi. Femeia murmură :

— Acuma umblă să te omoare...

Micluf îşi prinse tâmplele în mâini şi stătu aşa, întunecat :

— Ştiu...

Apoi întrebă cu mânie :

— Dacă mă omoară pre mine, dară cu ailalţi ce-o să facă ? Că-i tot satul duşmănit pre ei...

Dară asta nu era micşorare a primjdiei în care era el, de aceea se gândi multă vreme. Femeia aprinse lampa de gaz, aburită de răcoare. Afară cădea ploaie mărunţă. Micluf tăcea. Zile la rând nu spuse ce gând are. Femeia era neliniştită. Intr-o dimineaţă rece în care, deşi era vară, se făcea abur la nările vitelor, Micluf o chemă blând :

— Tu, Ano...

Şi o luă de mijloc, punându-i mâna pe sold. Ea-l privi mirată, răsarind deodată din neliniştile ei. Il privea pe Micluf, prima oară de multă vreme. De zece ani de când trăiau laolaltă, se învăţase cu el. Acuma-l vedea iar. I se umplură ochii de lacrimi.

— Nu plânge tu, muiere, zise liniştit Micluf şi mâna lui grea o strânse tare. — N'au ei putere...

— Mai îs slobozi, Micluf, zise femeia. — Mai îs nebuni şi-or să-ţi ţie calea'n pădure, ca lui Lazăr âla din Rusca, ori lui Jura... Micluf, Micluf, zise ea oftând şi-şi frecă fruntea de umărul lui...

El se gândea, concentrat. Zise :

— Apăi... nu mai umblu eu în pădure... şi nici pre uliţi n'oiu mai umbla. Nici în Rusca, nici în Glugova, nici în alt loc. Ce am aici ? Bogătan

nu's, treabă n'am. Și valea tot strâmtă; pământul tot prost... Dacă-i vorba că 'mi-s slobod, slobod să fiu.

Femeia se uită la el cu ochi mari.

— Ce vrei tu, Micluț?

— Imi iau dășagul, Ano, zise Micluț, și mă călătoresc...

Ea era speriată, tulburată, și nu pricepea. Micluț începu să-i povestească încet, arare, ce se gândise el.

Ana nici n'auzise de acele locuri, care i se păreau foarte departe, necunoscute, ciudate. Il apucă cu amândouă mâinile de mânecă și zise:

— Dară cu noi ce faci tu, Micluț?

El se gândi, încruntat, apoi zise:

— Dacă-i bine, m'oiu înturna la toamnă și v'oiu lua cu mine tot la un loc...

Tăcură, încercând să-și închipuie viitorul neștiut, locurile necunoscute. Intr'un târziu, femeia închise ochii, simțind apăsarea mâinii grele pe șoldul ei. Oftă. Șopti apoi:

— Bag sama, măcar te duci de-acî și nu ți-or mai dușmăni viața...

— Dă-mi straița, zise Micluț.

Mai pe seară, Micluț mergea pe ulița satului, cu straița, adică traista de scoarță vărgată, atârnată pe umăr. Se ducea să-l caute pe Ion al lui Jura, secretarul organizației de partid. Venit dinspre munte, un pluton de ostași din trupele Ministerului de Interne trecea cântând pe ulița pietruită cu bolovani de râu, mari și rotunzi. Oamenii aveau uniformele gălbui de vară, fețe arse de soare, negricioase și cântau un cântec soldătesc. Rosteau cuvintele deslușit, fără să schimbe vocalele, și aveau glasuri dure și limpezi, oltenești și muntenesți. Trecură tropăind pe lângă Micluț, cu căștile în cap și cu țevi și mașinării de oțel cumpănite pe umeri: branduri, puști mitraliere, mitraliere grele.

Cineva vorbi lângă Micluț:

— Mai o țără, și nu ne fălește atîta armată.

Micluț se întoarse și-l văzu pe Ion al lui Jura, cu fața lui frumoasă și liniștită.

— Nu mai fălește, zise Micluț, și dădu din umeri:

— Pre mine tot nu mă poate păzi!

— Iar te-or vestit că-ți fac rău?

— Iară, zise Micluț.

Jura se întunecă la față și se împietri:

— Apăi lasă... zise el amenințător. Și întrebă brusc: — Care?

— Nu poți ști... Muierile sboresc... merge dela una la alta... Nu poți ști. Da' nu fi tu necăjit, Ioanie, că nu cutează ei... Iar eu mă călătoresc. Nu le-oiu mai fi spin în ochi...

— Unde pleci? întrebă Jura.

— La Canal... N'ați zis voi, dela partid, că să se ducă tot omul care-i mai slobod și n'are așa mult de lucru aici? eu mă duc...

Jura se încruntă:

— De teamă pleci?

— Ba, zise Micluț. Da mi-i silă de viața asta. Dacă-i vorba că ni-s slobози, apăi să fiu slobod. Ni-s ori nu ni-s slobози? Tu mi-ai zis!

— Da, răspunse hotărît Jura, privindu-l cercetător.

— Ce te zăuți așa la mine, mă?

Jura zise :

— Apăi că nu mai ești tu tot ăla care-ai fost...

— Zi zău? glumi Micluț aspru. — Nu mai mi-s sluga lui But? D'apăi el îi mort !

— Da, zise Ion. — Bine că-i mort. Iară tu... acum ești viu...

Spuse asta într'un fel deosebit, privindu-l gânditor și cercetător tot-odată. Micluț nu înțelese ce vrea să spuie Ion, dar îi întinse mâna și i-o scutură sdravăn, sguduindu-l :

— Apăi eu mă duc în lume, că-i largă. Rămâi sănătos, Ioanie ! Și dumnezeu să te îmbucure.

Și plecă. Ion îl urmări cu privirea, râzând tăcut. Murmura :

— Pre mine alta mă îmbucură...

Apoi tresări și strigă :

— Micluț !

— Hău ? strigă drumețul.

— Te'ntorni la iarnă ?

— Da ! strigă Micluț, și porni mai departe, pe drumul cel lung și cotit, printre râpe și tufișuri tainice.

Matei Boșneac era fratele lui Traian Boșneac. Traian era închis de șase luni de zile pentru că dusesse de mâncare și scrisori celor care năvăleau în sate din pădure. Fusesse judecat de curând și osândit la șase ani de pușcărie. Acum Matei ședea pe un pat înalt cu multe saltele și perne, și se încălța. Bătrâna, mă-sa, stătea lângă el în picioare, cu mâinile în pieptarul de miel. Era legată la cap cu broboadă neagră de mătase, strânsă de jur împrejurul obrazului înegrit și înveninat de supărare. Nevasta lui Traian, tânără de tot și fragedă, umbla prin odaie cu leagănul în spate. Leagănul era de scoarță de fag, ca o vioară fără fața de sus, legat cu șireturi groase, împletite, încrucișate peste piept. Șireturile îi zdrobeau sânii femeii, care umbla mută, dând din umeri ca să legene copilul adormit.

— Tu să nu scoți cuțitul, Măcei, zicea bătrâna. — Nici vorbă să nu vorbești... Fă-te bun cumu-i pâinea; numa'n foalele tău să fii cumu-i otrava — otrăvi-le-ar ochii dumnezeu...

— Da' dacă nu-l aflu ? întrebă Măcei.

— Tu caută-l în fundul pământului, și întreabă așa, acoperit, și adă-mi-l, că nu l-am făcut pentru pușcărie !

— Dacă el s'o băgat în dinții lor ? Dece n'o stătu' acas' ? întrebă morocănos Măcei, care terminase cu încălțatul și sări jos de pe patul înalt.

— Acuma tu nu poți schimba...

— Nouă ei nimic nu ne-or făcut; și iacă-tă, ni-s dușmani cu ei... cu tot satul. Numa cu muma lui But și cu nebunii ălălaltți ni-s prieteni... urmă el să mormăie nemulțumit. Dar bătrâna nu-l asculta. Se uită veninos la nora cu obraji trandafirii :

— Pre tine nu te doare !

Nora tăcu.

— Au, au, au... zise jalnic și tărăgănat bătrâna. — Cât i-am tot zis eu să n'o ia pre șoada asta...

— D'apăi nici eu nu l-am vrut, că prea-i frumos și cuminte, zise nora, cu fața neclintită. Bătrâna tăcu. Măcei întrebă iar :

— Da' dacă nu-i acolo ?

— Ie ! zise bătrâna. Mi-o zis ăla, și știe, că-i boactăr ! Care-i volnic

să muncească acolo, i se iartă din pedeapsă. Că n'o fi copilul iniei prost să nu se ducă...

— Acolo-i muncă grea, zise iar Măcei. Nu dă el năvală.

— Nu te duci? întrebă bătrâna pe un ton care-l făcu pe Măcei să răspundă:

— Ho... că mă duc...

Când eși în uliță, trecu prin fața lui un pluton de soldați, aceiași pe care-i văzuse Micluț. Măcei se depărtă fără să-i privească. Dar se gândea numai la ei. Nu se mai puteau mișca, puțini câți rămăseseră prietenii lui But... Iar lui, lui Măcei, îi era frică. Și se simțea singur în sat, căci oamenii i se fereau din cale, ca și cum rudenia cu pușcăriașul ar fi fost molimă. Nu mai putea vorbi decât tot cu rude de-ale celor închiși — căci de rudele celor împușcați se ferea și el; aceia erau prea turbați și în cea mai mare taină tot amenințau.

Pe drum îl zări pe Micluț. Se apropie de el și voi să-i dea ziua bună. Dar simți deodată că Micluț umblă cu sufletul închis și zăvorât, și că-i e poate dușman. Nu era de mirare, fiind Micluț prieten bun cu comuniștii. Unde mergea oare? Măcei se simțea singur, și ar fi vrut să vorbească cu el, cu un om; că doar pleca la drum lung, spre locuri necunoscute, să 'ncece un lucru greu și primejdios, împotriva legii. Dar Micluț trecea și 'ncetinea pasul, ca Măcei să treacă înainte pe șoseaua udă de burniță. Măcei trecu înainte și începu să-l urască pe Micluț pentru că e atât de închis și dușmănos; dar se simțea prea slab pentru asta și i se părea că Micluț îl privește sfredelitor între umeri. Ar fi vrut să se 'ntoarcă, dar se stăpâni.

La Glugova se urcară în același vagon. Pe drum, Micluț tăia slănină și mânca feliile cu pită; mesteca încet, socotit, multă vreme. Măcei se 'ntreba unde merge Micluț, și se uita pe fereastră cum se depărtează și rămân în urmă dealurile scunde, despădurite, mâncate de ape, tunelurile, strâmtorile, văile prăvălătice, îmblânite în mărăcini și tufe, și livezile înguste cu clăi de fân cocoțate pe stâlpi, ca să nu le ia ploile și apele acestui ținut sărac și sălbatic. Unde merge Micluț? se întreba Măcei privindu-l pe furis. Dar Micluț mesteca liniștit și închis în sine, cu pita într-o mână și cuțitul ascuțit în cealaltă.

Trecură pe lângă orașe, gări mari, pe lângă Dunăre, apoi dealungul câmpiei nesfârșite, pe ale cărei drumuri treceau camioane încărcate, șiruri de căruțe cu coviltir. Grânele stăteau înalte, în multe locuri secerate; era cald și sudoarea curgea pe fețele oamenilor din vagon.

Măcei se întreabă o zi și o noapte, unde merge Micluț, urându-l cu patimă pentru puterea lui de a sta nepăsător, ca și cum nu l-ar fi văzut niciodată pe el, Măcei. Ce este el de vină că-i frate cu Traian și văr cu But? Micluț i se păru prost și rău; ar fi vrut să-l calce în picioare; dar nu se putea, căci erau în lume, și Micluț era zdravăn, un dușman primejdios.

După București, Măcei înțelese unde se duce Micluț; și când ajunseră în stepa fierbinte, își dădu seama că e prea slab ca să se lupte cu tăcerea lui Micluț; astfel că, săpând alături de el, se umili și-i vorbi în clipa când era pe aproape Maței. Răspunsul lui Micluț îl miră: parcă avea ceva blând și lipsit de mânie. Dar nu se putea. Acum îl ura prea tare pe Micluț ca să se mai răzgândească.

După furtună și după ce camionul cu mâncare sosi târziu, alunecând pe pista noroioasă, un vânt cald uscă pământul. Noaptea, câteva zeci

dormiră în sat. Cei ce nu găsiseră loc se întindeau în grupuri pe câmpul împospătat de ploaie, între mogâldețe negre și ciudate, cu capete mari, rotunde: betonierele. Murmurau în beznă, sub puzderia de stele din cerul de un albastru întunecat și moale, sub eare stepa părea nesfârșită, puternică, încremenită în noapte. Măcei zăcea lângă Micluț și se gândea cu ce vorbă să-i tulbure liniștea pătrată pe care o ura. Zise:

— Neico Micluț... zic oamenii că o să lucrăm de silă...

— Dece? mormăi Micluț pe jumătate adormit. Așa era mai fără apărare.

Măcei zise:

— Apăi... or să ne 'ncongioare cu miliție, și cu sârme ghimpate, să lucrăm așa... ca robii...

Deodată, glasul lui Micluț se auzi limpede, treaz, semn că omul era împietrit, tare, dușman:

— Te bag în... mân'ta, Măcei.

Apoi Micluț nu mai spuse nimic, se 'ntoarse pe partea cealaltă și în curând i se auzi răsuflarea adormită. Măcei zăcu pe spate cu ochii la stele, otrăvit de nemulțumire, străin de murmurul oamenilor culcați cu zecile pe câmp, însingurat față de întunericul blând, și licărul stelelor și minunățiile nopții.

VII

Victoraș Folosea, șofer de camion

Și acum iată cum venise pe șantier Victoraș Folosea, șofer de camion.

Intr'o curte, pe unul din bulevardele dela periferia Bucureștilor, e o clădire lungă, albă. La stradă, cu spatele la ea, este **La Rapid**, magazin de piese și accesorii, garaj, reparații auto-sudură autogenă, **C. Popescu-Garderop**. Casa dela stradă n'are decât o încăpere, ce dă pe bulevardul înfierbântat de soare, străbătut de tramvaie totdeauna pline și de căruțe, care, turme de oi, mașini, tractoare cu remorci uriașe, cu țevărie sau șine. Dincolo de bulevard sunt garduri, gropi, maidane și apoi un cartier nou, de vile care strălucesc albe în depărtare. În încăperea aceea se află sutele de lucruri dintr'o astfel de prăvălie: piese, unelte, un banc de strung, butelii înalte și țevi de sudură, primusuri vechi, o butelie de aragaz, bucăți de metal de toate formele și mărimile.

În curte se odihnește pe butuci o caroserie de limuzină, despre care nu se știe când a fost lăsată acolo și care acum ruginește de ani de zile. Roți, piese vechi, mari și grele, bucăți de tablă, zac aruncate printre mărăcinii cafenii din jurul cișmelei. În casa cea lungă și albă sunt câteva cămăruțe și o sală mare cu ciment pe jos: garajul, ce adăpostea în vara lui 1949, o camionetă transformată din ceea ce fusese pe vremuri un cupeu Buick cu șase cilindri.

De camionetă, de mirosul bidoanelor de benzină, de cimentul totdeauna ud de benzină, ulei și băltoace de apă, nu-l despărțea pe Victoraș Folosea decât o ușe, pe care-o lăsase întredeschisă în noaptea înăbușitoare de Iulie. Pe la ora trei, când începea să se facă răcoare, Victoraș se 'ntoarse pe partea cealaltă, întins gol pe patul strâmt cu saltea de paie. Se scărpină. Îl înțepau ploșnițele care umblau pe el. Mormăi în somn. Era un om tânăr, și mușchii îi jucau sub pielea albă, la fiecare mișcare, în somnul acela neli-

niștit, în cămăruța înăbușitoare, cu o fereastră pătrată care nu se putea deschide, și cu ușa întredeschisă asupra mirosului de cauciuc și de benzină din garaj.

Obosit de munca de peste zi, și amorțit de căldură, Victoraș nu isbutea să doarmă adânc. Visa mereu, vise nelămurite, frământate. Uneori i se părea că oameni, și cuvinte aveau se amestecă și se adaugă peste întâmplările din vis. Prin somn, își dădea seama că chiar așa este: erau pe aproape oameni care vorbeau... vorbeau despre el... ce spuneau despre el? Deodată, cu inima bătând, făcu ochi mari și se uită împrejur. O namilă neagră apăruse în crăpătura ușii. Ușa se deschise, namila pătrunse înăuntru, astupând ușa și umplând odăița. În același timp, mormăi gros:

— Doarme, fir'ar mă-sa a dracului...

Il scutură pe Victoraș și mormăi și mai gros:

— Măă...

— Nu dorm, don' Costică, zise Victoraș cu desăvârșire trezit. Inima îi bătea să-i spargă pieptul. Se speriasse. Și visul fusese urât. Il urmăreau niște dușmăni. Mătăhala zise:

— Mișcă, mișcă!

Și ieși din odăița. În garaj era aprins un bec electric. Victoraș se îmbracă repede și îl găsi acolo pe don' Costică Popescu-Garderop. Era gras, scund, voinic, roșu la față, cu părul negru și lucios. Ii ieșea păr din nas, din urechi, avea blană pe obrajii rotunzi. Lângă el era asociatul său, un om la care nu se putea vedea nimic deosebit, decât dinții de aur când râdea și un ceas de aur la mână. Nimeni din garaj nu știa cum îl cheamă, afară de numele de Jenică, pe care i-l da Garderop. În timp ce Victoraș pornea motorul camionetei, cu capul băgat sub capacul caroseriei, îl auzea pe patron cum îi spune domnului Jenică:

— N'am bani să-i dau... N'am... ce să fac?

— Dece nu mi-ai telefonat? Întreba enervat Jenică. Dece? Acuma taci. Te-ai îmbătat și ai uitat? Așa e?

Garderop mormăi gros și umilit:

— Ba n'am uitat... zău mă Jenică... da' n'aveam telefon la Dobrică..

— Dumnezeul lui de Dobrică, cu vinul lui cu tot... Acum ce ne facem?

— Tu n'ai ceva bani?

— N'am! Ți-am mai spus odată! N'am! Și dacă nu-i cumpărăm toată carnea, mâine ne refuză chiaburul dracului și zice că n'a tăiat nimic, că nici nu mai taie, că-i e frică de milițieni! Ii știu eu. Am mai pățit-o eu odată, în 47, și acuma din cauza ta, iar o pătesc!

Garderop tăcea. Apoi, ca și cum i-ar fi venit o idee luminoasă, zise

— Dacă nu ne dă, îl denunț la miliție...

— Și ce câștigi din asta? Deșteptule! răspunse cellalt cu dispreț. — Ii sperii pe chiaburi și n'o să-ți dea nici altul... strici negustoria, ca un tâmpit...

Motorul începuse să vâjâie. Victoraș se urcă sus și ambreia. Gâfâind din pricina grăsimii, Garderop se urcă alături de el, apoi urcă și Jenică. Porniră. În stradă, Victoraș se dădu jos să încuie poarta, apoi se urcă iar și apăsă pe accelerator. Camionul porni repede pe bulevardele mărginașe, dealungul liniilor de tramvai pustii ce luceau în lumina electrică, sub cerul bleumarin al sfârșitului nopții. Eșiră pe barieră, printre șiruri lungi de case ca la țară, printre fabrici și maidane, apoi pe șoseaua străjuită de

frizerii, lăptării, debite de tutun, barăci de vândut iaurt. O coloană de camioane ale C.F.R.-ului venea spre oraș. Trecură pe lângă ea vâjâind. În mașină, Garderop număra hârtii de o mie, ferfenițite și murdare între degetele lui groase.

— Nu-ți ajunge, zise Jenică printre dinți, furios, dar stăpânindu-se — Ce le tot numeri ?

— Măcar jumătate tot îi luăm, zise Garderop, rușinat.

— Cum să-i iei jumătate ? Cu ailaltă jumătate ce vrei să faci ? Are ghețarie ? Să i se impută, să-l simtă tot satul ?

Strânse buzele și tăcu. Garderop gâfâia de cald și tăcea și el. Victoraș apăsă pe accelerator. Mergea cu cinzeci-șaizeci pe oră. La întoarcere, avea să meargă mult mai repede. Probabil că Garderop cumpărase dinadins șasiul și motorul unui Buick de șase, ca să ducă marfă ușoară, dar repede: marfă de contrabandă. Dusul, încărcatul, întorsul, fac o oră, o oră jumătate. Câteva sute de kilograme de carne tăiată pe ascuns fără doctor, fără Stat, fără preț fix, face peste o sută de mii dever pe zi, zece douăzeci de mii câștig pentru Garderop și Jenică. Victoraș își aprinse o țigară, făcându-și socotelile astea cu oarecare nepăsare. Lui îi dădeau bacșiș, o mie de lei cursa. Nici n'avea ce face cu atâția bani. Ii dădea mă-sii, lui frate-său, își cumpărase haine, pantofi, ceasornic... Dar dormea prost. După fiecare cursă, era nervos, certăreț, morocănos. Acuma în urmă, vara, dormea tot mai puțin. „Ce dracu' am ?” se gândea Victoraș. Venise și o percheziție a miliției, stătuseră în curte patru ceasuri, în care vreme Victoraș gresa motorul și-i pica sudoarea de pe frunte, pe metalul cald unde se usca pe loc. Proastă afacere. „Ar trebui să-ți găsești și tu un servici, Victore”, zicea mereu mă-sa. „Prea sânt mereu cu inima sărită. Lasă-te Victoraș maică, de hoțul ăla de parlagiu...” Câteodată doar plângea și nu zicea nimic. Victoraș răspundea: „Voi m'ați băgat la el să 'nvăț meserie”. „Te-am băgat când era om serios”, zicea mama lui Victoraș, „că el de-abia din 46 s'a apucat de tot felul de șmecherii, că de-aia a stat un an la Plătărești...” Și iar începea să plângă: „Unde-i tat-tu, să te vază...” Dar tatăl nu era. Fusesse conducător de tramvai, și murise într'un bombardament. Victoraș scuipă țigarea pe fereastră!... „Proastă afacere... Ce dracu' caut eu cu ăștia ? Trebuie să-mi găsesc un serviciu...”

Camionul cotise pe o șosea lăturalnică de un sfert de oră. Întâlneau șiruri de care ce scârțâiau încet spre București. În întuneric, isbiți de iumina farurilor, ochii vitelor sclipeau verde.

Intrară într'un sat,ocoliră pe după colțuri de ulițe. Se opriră într'un dos de curți, între garduri înalte. Farurile fuseseră stinse de câteva minute. Era întuneric, liniște. Departe, lătrau câini. Din umbră se înfiripară doi trei oameni. Victoraș nu se uită la ei. Ii știa. Țărani din sat, chiaburi, negustori de vite, ajunși acuma fără negoț din pricina camioanelor societății de Stat care luau de prin sate toată marfa... Se mișcau în umbră, câte doi, cărând forme lungi, întunecate: jumătățile de vițel sau de vită pe care le aruncau în camion. Se auzeau glasuri înăbușite. Un mormăit răsună deslușit:

— Așa se taie vita, măi nene ? Mai dă-i în... Parc'ar fi croitor, sau ce dracu...

Garderop vorbise nemulțumit. Se pricepea. Fusesse parlagiu. Și acuma mai tăia câte-o vită, pe unde apuca. Adăugă:

— Să vă arăt eu cum se taie...

— Și, zise cineva pe când se apropiau de camion. Și iarăși bufni o jumătate de vită în cutia de scânduri a mașinii.

Victoraș se dădu jos, scoase prelata și începu să o întindă deasupra maldărului de trupuri de animale moarte, despicate și jupuite. Mirosul de carne crudă, de sânge, îi făcea greață. Totdeauna îi venea un leșin dela stomac, când lega prelata. Dar astăzi îi era parcă mai rău ca oricând. „Bine că n'am mâncat nimic” se gândea el, legând șnururile prelatei de cuie, în scândura camionului. Pe când termina, auzea frânturi din discuția celor doi patroni cu chiaburul. Stăteau toți trei în picioare, lângă cabina camionului, Garderop șoptea răgușit:

— Zău, măi nene... mâine dimineață. Imi pare rău... Credeam că ești om de înțeles...

Chiaburul mormăia ceva cu încăpățănare.

Cei doi oameni ai lui stăteau mai încolo, umbre mute. Garderop se justifică:

— Ce era să fac? Să nu viu? Tot dumneata erai în pagubă! Eu la dumneata m'am gândit! Altfel nu veneam!

Chiaburul nu răspunse. Victoraș se urcă în mașină și porni motorul. Domnul Jenică se urcă și el, zicând:

— Hai, Costică... Lasă-l, că dumnealui a 'nțeles... Venim mâine și ne achităm... Sântem oameni de cuvânt...

Și-l trăgea de mânecă pe Garderop să intre. Deodată, chiaburul îl apucă de mână pe Garderop, intrat pe jumătate în cabină și-l trase și el cu putere. Garderop pufni înfuriat:

— Ce, mă? Ești nebun? Ce mă tragi așa? vorbise șuerător. Chiaburul mormăi:

— Descarcă marfa..

— Ce? întrebă Garderop. Jenică se dădu jos și întrebă:

— Ce zice?

— Descărcați marfa... Ce n'ați plătit, descărcați...

— Ba descărcăm pe dracu, zise Garderop.

— N'ai încredere în noi? întrebă Jenică.

— Nu știu eu de astea... Nu mă luați pe mine cu încrederea... zise chiaburul. În mașină, Victoraș își dădu deodată seama, după glas, că negustorul e băut. Motorul vâjâia înăbușit. Cei doi țărani se apropiară în tăcere.

— Ce, cauți ceartă? Ai? Ceartă vrei? întrebă Garderop. „Nu i-a trecut beția de astă-noapte” se gândi Victoraș în mașină. Și într-o clipă, locul acela singuratic, pierdut în întuneric, între garduri înalte, i se păru primejdios, dușmănos și totodată părăsit, mort. Prin ușa deschisă, putea vedea grupul celor ce se certau în șoaptă, la doi pași de el. Auzi cuvinte repezite, glasuri aprinse de mânie. Se auzea mormăitul gros al lui Garderop și vorba mai ascuțită a lui domnu' Jenică:

— Ce mă? Ce vreți? Nu v'am plătit?

— Descărcăm tot... Victore! Desfă prelata! Descărcăm tot... Nu-mi trebue mie marfa ta, măi neică!

— Descărcați tot, repeta chiaburul. Dacă n'aveți bani, nu vă țineți de negustorie.

— Ba nu descărcăm nimic! Ai înțeles? Nimic!

Și Garderop începu să înjure murdar. Chiaburul zise :

— Ce mă'njuri, măi? Ai venit să mă 'njuri?

Victoraș auzi o lovitură uscată, ca pe lemn, și găfăituri, gemete. Apăsă fără să vrea pe accelerator, și scoase capul pe fereastra cabinei. Se băteau! Zări un ciomag izbind. Doi se tăvăleau pe jos. Deodată, cineva gemu tremurat, lung, apoi tăcu parc'ar fi fost sugrumat. Glasul lui Jenică izbucni tare :

— Nu! Nu-l omorî! Nu!

Și deodată încăierarea se mută asupra celor doi de pe jos. Unul se ridică. Victoraș recunoscă mătăhala neagră : era patronul. Cellalt rămăsese întins pe jos, într'un fel ciudat, parc'ar fi fost un sac. Victoraș simți că-l trece sudoarea. Unul din cei ce erau în picioare ridică bâta și Victoraș auzi iar pocnetul uscat. Cel lovit se prăbuși. Un glas striga pe'nfundate :

— În asta, mă! Are cuțit!

Mătăhala neagră se repezi iarăși și cineva scoase un țipăt cutremurător, prelung, apoi încă unul, mai slab, gălgăit, înecat. Victoraș simți că-i vine iar greață. Apăsă puternic pe accelerator, schimbând vitezele. Camionul se hurduca pe șosea. Victoraș aprinse farurile și se uită la vitezo-metru : patruzeci pe oră. Apăsă pe accelerator. Cinzeci... șaizeci... șaptezeci...

Pe drum i se păru că miroase tare în cabină, a carne crudă. Mirosul tare, greșos, de sânge. Pe laturile șoselei, casele rămăneau fulgerător înapoi, parcă le-ar fi tras ceva îndărăt.

Se făcea lumină când intră în București. Opri camionul în fața garajului, se dădu jos și plecă pe trotuarul încă pustiu, drept înainte. Sub camion începu să pice sânge, din maldărul de jumătăți de vite.

Victoraș Folosea se ducea spre casă. Il purtau picioarele în neștire. Incet, incet, își dădu seama încotro merge. Deodată se opri. Porni pe alte străzi. Umblă multă vreme. Treceau măturătoarele U.C.B.-ului, o mașină cisternă stropi bulevardul. Grupuri mici în fața unor prăvălii închise : erau începuturile cozilor de la ora opt, de sute de oameni.

La opt, Victoraș era sleit de oboseală, și mai ales de tulburare. Se așează într'o bodegă și ceru un rom. Stătu acolo un ceas. Apoi porni iar pe străzi, și se opri la altă cârciumă. Bău un pahar de sifon apoi ceru un kilogram de vin.

Ziua aceia de Iulie fu neobișnuit de caldă. Din umbra unei cârciumi, Victoraș văzu lumina albă, orbitoare, a amiezii. Spre seară, cu capul greu de băutură, se îndreptă spre casă. Intră prin niște curți dosnice, pe la niște vecini, pe un drum pe care-l știa numai el, apoi se uită pe geam și intră în casă. Era verde la față și gura îi era strâmbă, parcă ar fi vrut să spuie că-i e silă de ceva.

Mamă-sa era acasă. Se ridică iute de pe scaun și se repezi la el :

— Ce e? Ce e? Ce-i cu tine? Șezi jos. Ți-i rău? Spune Victoraș maică : Ți-i rău? Spune-i mării : ce-ai făcut? Ai făcut ceva? Spune-mi că mi-i inima sărită de când te-aștept.

Victoraș îi spuse tot, în câteva cuvinte. Apoi află dela ea că Garderop apăruse la garaj pe la șase dimineața. Oprise o mașină pe șosea. La garaj, îl căutase pe Victoraș. Părea nebun; zicea că vrea să-l învețe minte, îl înjura și-l blestema cumplit, parc'ar fi vrut să-l omoare. Despre domnul Jenică nu suflase nimic. Se suise în camion și plecase. Pe după amiază, trecuse pe la Victoraș acasă, să întrebe de el. Aceasta fusese prima spaimă

a mamei lui Victor: cum, nu era cu dânsul? Garderop mormăise un răspuns nedeslușit și plecase iute.

— Avea ochii umflați și uite-așa se uita mereu împrejur... parcă era nebun!

Mai târziu, veniseră doi milițieni și întrebare de Victoraș.

— Dacă dă pe-acas', să vie la circă, să dea declarație.

— Despre ce? Întrebare bătrâna, dar ei nu-i spusese.

Apoi, sosise un băiat dela garaj, prieten cu Victor, și povestise că la opt dimineața picase miliția și făcuse percheziție. Se aflase că Garderop și cu Jenică au ucis un om și au rănit grav pe un altul, într-o comună de lângă București. Jenică era și el rănit. Trăgea să moară.

Mama lui Victoraș îl privea ținută, cu mâna la gură. Ochii cenușii deschiși, aproape albi, erau înlăcrămați, iar fața scofălcită, palidă de mâhnire.

— Cine-o să mă crează? mormăi Victoraș. Cine-o să mă crează... Nimeni, nimeni n'o să mă crează...

Tăcure multă vreme. Bătrâna începuse să plângă fără sgomot. Șoptea:

— Doamne... Doamne... n'am pe nimeni să m'ajute...

Spre miezul nopții, Victoraș luase o hotărâre. Ii spuse bătrânei unde pleacă, și ea-l privi fără să priceapă. El o sărută și plecă spre gară. Eșind pe poartă, inima îi bătea să-l înăbușe. Dar străduța era pustie.

Victoraș dormi numai un ceas-două în noaptea aceea, într'un compartiment de clasa a treia. Multă vreme văzu în fața ochilor lupta aceea de umbre, omul întins pe jos, și auzi în amintire gâfăiturile celor ce se loveau, geamătul și țipetele îngrozitoare ale celor uciși. Adormi greu și târziu. Visă că șade la volan, și că o ființă ciudată, care -semăna cu un vițel tăiat și jupuit, se așază lângă el, mirosind a carne crudă și a sânge, și-i vorbește Victoraș nu înțelegea, și atunci ființa aceea îi vorbea tot mai aproape, și apoi îl cuprinse cu mădulare reci, de carne crudă, și-l sguđui. Voia să-l sugrume. Ridicase un cuțit mare de parlagiu.

Se trezi learcă de sudoare, bolborosind. Era dimineață. Incepu să se uite împrejur.

Incetul cu incetul, uită de prima spaimă. Oamenii din vagon, Dunărea, culmile galbene și pleșuve ale Dobrogei, semnele începerii lucrărilor, erau lucruri noi, neașteptate. Apoi biroul de repartizare, garajul, oamenii de acolo, șoferi, mecanici, ajutoři, făcure să amortească oarecum cutremurarea aceea cumplită. A treia zi porni cu un camion încărcat spre șantierul ce se deschidea atunci, la jumătatea lui Iulie, și făcu până în prânz patru curse. Pe când se 'ntorcea gol spre șantier, căci nu găsise material a patra oară, niște drumeți îl opriră. Era un bărbat, cu o femeie și un copil. Ii luă. Pe când cotea din șoseaua mare și se îndrepta spre șantier, îi auzi cum bat cu pumnii în acoperișul cabinei. Dar mână înainte. De fapt nu-i auzea. Căci îi răsunau, iscate deodată în amintire, țipetele chiaburului ucis, și-l trecea o sudoare rece. Mână înainte pe drumul prăfuit, prin arșiță și priveliștea cafenie-gălbue a dămburilor de lut dogorite de soarele neiertător.

VIII

Poveste de dragoste

Cu trei zile înainte de-a sosi pe şantier Mihai Pangraţi şedea într'unul din fotoliile adânci, de piele, din biblioteca fostului său dascăl, profesorul Lăzărescu. Imprejur se ridicau până'n tavan vitrinele de lemn negru ale bibliotecii; geamurile oglindeau slab, nedesluşit, policandrul de cristal şi lucrurile din odaie; îndărătul imaginilor oglindite strălucea stins aurăria titlurilor şi ornamentelor câtorva mii de volume. Profesorul Lăzărescu era un savant. Deaceea îi fusese lăsată catedra, în ciuda vechilor sale cărdăşii cu băncile germane şi cu partidele burgheze. Era chel, adus din spate şi se uita la Mihai Pangraţi peste ochelarii lăsaţi în jos, până pe vârful nasului. Avea ochi negri, strălucitori, pe sub sprâncenele stufoase ca nişte mustăţi. Zise :

— N'are să se facă ! Nu, lasă, ştiu ce-ai să spui. Ai să repeţi ce-am mai auzit. Că au făcut nişte tuneluri, nişte căi ferate. Ştiu; dar asta încă nu 'nseamnă nimic. Canalul e cu totul altceva; e o lucrare cum nu se mai arăta decât în Rusia, în Germania, şi apoi cele mari, Suez, Panama. E peste posibilităţile economiei noastre. E exclus ! N'o să se facă ! Te duci să munceşti la un lucru utopic, absurd, început de nişte inconştienţi care n'au idee de problemele unei atari construcţii — probleme geologice, hidraulice, de echipament, de organizare, de comunicaţii, într'un cuvânt, de posibilităţi care le depăşesc pe ale economiei noastre ! Krause, care profesa la Charlottenburg...

Şi surâse uşor, rece, privind pe fereastră, amintirii unui mare profesor cu guler înalt, scrobît, şi ochelari de aur.

— ...acum aproape patruzeci de ani... Mi-a spus odată că e un principiu : sunt anumite lucrări, tipice pentru capitalismul mare de după 1850, şi care nu pot fi întreprinse de state mici. Ai să întrebi care : căile ferate, canalele mari, industria grea...

Zâmbi ironic, tăios :

— Războiul..

Mihai Pangraţi se ridică şi zise :

— Dar suntem în 1949, dac'ar fi să-i credem pe comunişti, într'o ţară care construieşte socialismul... Şi nu suntem limitaţi la posibilităţile economiei noastre... Avem în spate economia Rusiei. E uriaşă şi o să ne sprijine.

Profesorul Lăzărescu împinse falca de jos înainte; i se făcu un fel de bot brutal şi nemulţumit. Întrebă :

— Eşti sigur ?

Mihai Pangraţi scutură din umeri :

— Nu sunt sigur... dar sper... În orice caz, ştiţi că am făcut proiectările sfătuiţi de specialiştii ruşi ? Am învăţat dela ei să tratăm cu îndrăzneală probleme pe care dumneavoastră ni le-aţi dat ca exemple teoretice. Ei sunt obişnuiţi cu construcţiile uriaşe ! Ne-au învăţat şi pe noi. E ceva, nu găsiţi ?

Cellalt îşi scoase ochelarii cu ramă de baga şi îi şterse, privind pe geam asfinţitul de-asupra Cotrocenilor. Chelia gălbuie îi strălucea. Clipind din ochii obosiţi, zise :

— Nu cunosc problema... Nu, n'o cunosc...

Tuși.

— Nu, nu mai sunt la curent cu problemele...

Iși puse iar ochelarii și mormăi:

— Rușii sunt niște buni imitatori ai Occidentului...

Il privi pe Pangrati și-i întinse mâna, zicând:

— Dar văd că ești pasionat de lucrarea asta; nu vreau să te descurajez. Orice ți-ai spune, tot te-ai duce să-ți cheltuești tinerețea pe un lucru care-o să rămână întrerupt, nerealizat, un eșec... Nu-i așa? Ești hotărât să te duci...

Pangrati răspunse:

— Am lucrat la proiectarea orașelor... ecluzelor...

Profesorul răspunse:

— Înțeleg... Vrei să vezi cu ochii dumitale cum cresc orașele din pământ. Așa e?

Pangrati dădu din cap fără un cuvânt. Profesorul urmă:

— Vezi? Așa că e inutil să mai vorbim. Cine știe? Poate că la vârsta dumitale, m'ar tenta și pe mine imposibilul...

— Nu imposibilul, zise Pangrati. Dificultățile...

— La revedere, zise cellalt și-i întinse o mână mare, pătrată, uscată. Să mai vii pe la bătrânul dumitale dascăl.

Pangrati îi strânse mâna și plecă. În ușe, se întoarse o clipă: profesorul se așezase la birou. Pangrati ieși fără sgomot.

Ajuns acasă, se trânti nemulțumit pe o canapea și începu să fumeze, cu mâinile sub cap. De alături, se auzea țărâit stins de coarde de vioară. Pangrati sări de pe canapea și se duse în odaia de alături. Vreo douăzeci de viori atârnav de perete, întregi, fără capac, fără coarde, lăcuite sau nu, vechi sau noi, unele cu forme ciudate. Pe o masă mare, plină de scule și de vase de porțelan, de unelte și de aparate, erau alte trei viori, două întregi, terminate, și una fără gâtul din lemn de preț. Bătrânul Pangrati ridică fruntea sub părul argintiu, cam rar. Ținea o vioară pe genunchi și o privise până atunci. Acum ridicase ochii și deodată deveni atent, cu priviri pătrunzătoare. Întrebă:

— Ce-i cu tine?

— Nimic... murmură Mihai. Dar bătrânul urmă să-l privească. Mihai se așeză luând seama să nu fie vreo vioară pe scaun și zise:

— Am fost pe la Lăzărescu...

— Și ce ți-a spus?

Mihai tăcu o clipă; era încurcat; cum să spună pe scurt, o conversație de două ore? Fără să știe prea bine de ce, rosti:

— A spus că nu se poate face Canalul, și că-mi pierd tinerețea... și că Rușii sunt niște buni imitatori ai Occidentului.

Bătrânul răspunse prompt:

— E un idiot bătrân!

Mihai zâmbi: tată-său și cu Lăzărescu erau cam de aceeași vârstă, dar bătrânul Pangrati era albit de tot, iar cellalt avea încă plete negre împrejurul cheliei.

— ...Cum? Imitatori? Cel mai original popor din secolul trecut și mai ales din ăsta! Au pus din nou totul în chestiune! Uite ce e, băiete; eu nu sunt profesor universitar, nici inginer...

Mihai zâmbi iar la tonul disprețuitor cu care tatăl său rostise ultimele cuvinte; dar bătrânul urma, însuflețit, ținând vioara de capăt și învărtind-o ca pe-o măciucă :

— ...Sunt un simplu profesor de matematici. Dar pe Ruși i-am înțeles când l-am citit pe Lobacevski. Știi foarte bine că până la el, două paralele nu se întâlneau niciodată. El nu era respectuos. Nu era nici măcar politicos. A întrebat, ca un mujic prost : dar dacă se întâlnesc ? Și a îndrăznit să raționeze plecând de aici. Și toată cercetarea modernă în problemele analizei spațiului pleacă dela el ! Pricepi ce e cu ei ? Sânt îndrăzneți. Nu respectă nimic. Pun din nou totul în desbatere. Nu sânt adormiți; dimpotrivă — îi trezesc și pe ăilalți. Numai pe domnul Lăzărescu nu l-au trezit încă... Idiotul bătrân ! Dacă n'ar mișca ei lumea din loc, eu m'ași plictisi, acum la bătrânețe... chiar și cu viorile mele...

Privi vioara o clipă apoi vorbi mai liniștit :

— Cât despre ce-ai să faci tu cu tinerețea ta... te privește. Dacă nu-ți faci viața singur, nu ești un om interesant... pentru mine în orice caz, nu... Ce-are a face că nu se face canalul ? Și ce ? Ai un rol numai pasiv ? Și, la urma urmei, există eșecuri nobile, și atunci nu ți-ai risipit tinerețea degeaba. Face să pierzi o bătălie, dacă e o bătălie mare. De altminteri, n'ai decât să reușești. Imi închipui că depinde și de tine...

Începu să privească vioara atent. Deodată ciupi o coardă și ascultă încordat. Se ridică brusc, luă arcușul și începu să cânte, plimbându-se. Cu ochii închiși, ascultând sunetul așânc al viorii, cânta un menuet de Mozart.

Mihai ieși. Simțea că se înăbușe. Se gândea, gata să rădă singur, dar totuși mănios : „Cu cine să vorbesc ? Cine să mă înțeleagă ? Un om inteligent și serios mă descurajează cu principii auzite acum patruzeci de ani, dela alt om care era tânăr în 1870 ! Și taică-meu îmi spune lucruri minunate — dar pe el îl știu că e cel puțin ciudat... dacă nu chiar puțin nebun, și ce încredere pot avea în el ? ” Voi să aprindă o țigară, dar o asvârli furios și ieși din casă.

Se ducea la Dona Vorvoreanu. Mai fusese pe acolo de câteva ori. Mergea pe trotuarele inegale ale unor străzi înguste și întortochiate, în centru, în apropierea bulevardelor, printre vechi case boerești, mari, cu ferestrele înalte, balcoane grele ținute pe umeri de cariatide de stuc, grilajuri de fier ruginit cu porți largi pentru intrarea trăsurilor, care pe vremuri trăgeau sub marchiza de sticlă și fier sau sub terase încărcate cu iederă. Acum acest cartier era liniștit, adormit, cu rare lumini la ferestre... Pe grilajuri vechi năpădite de verdeață, plăci de tablă vopsită purtau stegulețe: unele din case erau locuite de legații străine ale țărilor mărunte sau depărtate : Olanda, Elveția, Argentina... Alte firme, mari, cu litere groase, arătau sedii de-ale unor instituții de Stat, de-ale unor organizații de masse în acel sector al orașului. Uniuni sindicale, Organizația de tineret a sectorului, Uniunea Femeilor Democrate. Acolo, în unele birouri, lumina mai era aprinsă. Pe ferestrele fără perdele se vedeau înăuntru rafturi cu clasoare și dosare, lozinci în litere roșii, portretele clasicilor marxismului și al conducătorilor partidului, sub tavanele cu ghirlande de stuc și între oglinzi cu mari cadre aurite și sculptate. Apoi, ascunse îndărătul arborilor bătrâni și al straturilor de iederă și glicină, alte case erau întunecate, oblonite, închise. O lumină vagă, trandafirie, prin perdele groase, arăta că sunt locuite

În fundul curților, unde fuseseră grajdurile și odăile slugilor, erau acum locuințe; la mansarde erau semne de viață; se auzea cineva făcând game la un pian.

Pangrati mergea cu pași mari. Departe trecea un tramvai; aici era atâta liniște, încât fiecare pas răsuna limpede, separat, ca o bătaie de toacă nefiresc de rară și monotonă, sub noaptea albastră.

Se opri în fața grilajului înalt copleșit de glicină. Intră repede, urcă pe nerăsuflete scările, strâmte, în spirală — căci se intra pe o scară de serviciu; intrarea cea mare era totdeauna închisă. Veni chiar Dona să-i deschidă. Îndărătul ei era o lumină nedeslușită venită din altă cameră, depărtată, împreună cu glasuri. Pe fondul acesta, Dona era o umbră subțire, înaltă, cu o coroană de străluciri roșcate împrejurul capului. Pangrati o apucă de umeri, zise:

— Bunăseara... și vrei s'o sărute. Dona îi propti în obraz o mână îngustă și parfumată, cu o mișcare neașteptat de brutală, care-i strivea nasul. Îi dădu drumul și o văzu că se depărtează pe coridor. În ușe, se opri, se 'ntoarse la el și râse. Râdea foarte rar, și atunci fără sgomot, arătându-și o clipă dinții. Avea un pullover galben, larg, cu gulerul înalt, rotund, răsfrânt, și foi de flanel cenușiu deschis, părul îl purta tăiat scurt, după moda americană — american bob; își vopsise violent gura cu buze groase într'un obraz subțire, și palid; și-i zâmbea din ochii mari, verzi. O urmă înăuntru, enervat, iritat. Murmură, ținând-o de mână și oprind-o:

— Ce e nebunia asta nouă pe tine? Dece nu mă lași să te sărut?

Și urmă în gând: „...măcar să te sărut... dacă te refuzi și mă chinuești și mă faci să nu pot dormi nopțile, că mă arde nemulțumirea și dorul...”

Dar se feri să rostească tare vreunul din cuvintele astea. Nu putea. Isbuti doar să murmure, cu buzele uscate de patimă și cu un fel de ironie tremurătoare asupra sa însuși:

— Măcar atâta...

Dona șopti:

— Măcar atâta? Ce-ai făcut ca să meriți să te sărut? Binevoiești să mă iubești, și vrei să-ți cad de gât, și să-ți spun: Poftim, ia-mă? Ești o brută. Ar trebui să te pedepsesc... să nu te mai văd niciodată.

Deodată îi puse palma pe gură, și Mihai i-o sărută; Dona deschise ușa și intră, urmată de el.

Era o odaie înaltă, cu pereții tapisați cu o stofă de mătase cenușie cu flori verzi, ofilită, stinsă. Din tavanul cu ghirlande de ghips atârna un candelabru de cristal. Camera era prea strâmtă. Fusesse un salonaș, în care acum se locuia. Una din ușile înalte cu geamlâc de oglinzi, era încuiată și zăvorâtă: dincolo de ea locuia un ofițer de miliție mutat din provincie și plasat de oficiul de închiriere.

Mihai Pangrati le spuse bunăseara celor de față. Îi mai văzuse cu prilejul celor câteva vizite făcute Donei. Era acolo doamna Vorvoreanu, mama Donei și soția generalului Mihai Vorvoreanu, condamnat la muncă silnică pe viață pentru participare la un complot. Doamna Vorvoreanu era în negru cu o broșă de briliante la gât și fără nici un inel; era albă la față ca și Dona, și părul ei începea să încărunțească, și-l vopsea în fosta lui culoare, castaniu roșcat. Mai era și mătușa Elvira, sora generalului, ai cărei minunați ochi verzi îi moștenise Dona. Stătea dreaptă în fotoliu, negricioasă

ca o țigancă ; avea nasul fin și mâinile înguste, dar fața scofâlcită, pământie, cu obrații supti. Era bolnavă grav de inimă.

Un domn Haralamb, îi întinse lui Pangrati mâna de departe, ca și cum ar fi vrut să-l respingă dela orice apropiere; era svelt, drept, cărunt; gâtul i se subțiasse, cu piei prea largi, în gulerul rămas prea lung, deasupra unei cravate cam vechi, dintr'o mătase admirabilă, cu culorile colegiilor din Oxford : albastru închis și purpuriu. Domnul Haralamb era prietenul doamnei Vorvoreanu.

Pangrati dădu mâna cu un tânăr domn Moruzi, prinț din familia fostă domnitoare Moruzi, deosebită de a Moruzeștilor ; era slăbuț, brun și părea înfricoșat de ceva ce știa numai el. Mai era un altul al cărui nume Pangrati nu izbuti să-l înțeleagă, și care-i era cu desăvârșire necunoscut.

Dona îi arată un scaun lui Pangrati, se așează și spune :

— Domnul Pangrati pleacă mâine la Canal. Știi, adăugă ea întorcându-se spre el — tocmai despre canal vorbeam ; prințul Moruzi are de gând să plece și el...

— Sunteți inginer ? întrebă mașinal Pangrati.

Prințul înghiți cu greu, în sec, strâmbându-se puțin, și spune :

— Nnu... dar mi s'a spus că există posturi de normator.

— Ce infamie, spuse doamna Vorvoreanu. — E îngrozitor.

Mătușa Elvira zâmbi și zise rece, tăios :

— E îngrozitoare prostia lui tată-său, Niculăiță Moruzi. Putea să-și trimeată aurul și bijuteriile în Elveția și să trăiască liniștit acolo... până la războiu !

Tânărul Moruzi înghiți din nou, cu mare greutate. Domnul Haralamb îi întrebă politicos pe Pangrati :

— Dumneata pleci curând la Canal ?

— Mâine.

— A, zise domnul Haralamb. Scoase o țigară de foi, îi tăie vârful și aprinse un chibrit. Întrebă :

— Și rămâi multă vreme acolo ?

— Până când se termină, răspunse Pangrati.

Cellalt rămase cu chibritul aprins în mână. Toți cei de față îl priveau cu o curiozitate rece. În sfârșit, necunoscutul zise, din colțul unde se așezase între o comodă și ușa :

— E încă tânăr...

Toți izbucniră în râs. Pangrati nu pricepea gluma necunoscutului, dar crezu că trebuie să explice :

— Bine înțeles, mă 'ntorc din când în când în București.

Ceilalți tăcură. Necunoscutul zise rece :

— Credeți că acest Canal se va face ?

— E un bluff ! declară domnul Haralamb, încă congestionat de râs, și-și aprinse țigara.

— Un bluff. Satele lui Potemkin. Canalul nu se va face niciodată !

Pangrati protestă :

— Cum adică ? Zecile de ingineri care se duc la Canal, ce-o să facă ? Cum să nu se realizeze ? S'au făcut lucrări și mai uriașe decât asta, și să n'o facem ?

Râse :

— Cu cât e mai grea lucrarea, cu atât mai mult îl tentează pe tehnician...

Dar râsul i se pierdu în gol. Ceilalți îl ascultau cu răceală, privindu-l cu o curiozitate neprietenoasă. Se lăsă o tăcere penibilă. Mătușa Elvira spuse cu un zâmbet subțire, dușmănos :

— Entuziasmul dumitale este mișcător. Și demn de o cauză mai bună.

Intr-o clipită, surâsul ei apărură, aidoma, rece și ascuțit, pe toate celelalte fețe. Mihai Pangrati strânse buzele și tăcu, uitându-se pe pereți cu un aer nepăsător. Mai erau două minunate tablouri de Luchian, cu tonuri calde, adânci, de pământ proaspăt arat și străluciri de smalturi, de olărie populară. Dar, pe tapiserie, dreptunghiuri de culoare mai deschisă arătau locul unde atârâaseră pânzele acuma vândute. Se auzea glasul domnului Haralamb :

— Nu-l vor putea termina. Războiul e aproape. Despre anul ăsta se poate spune cuvântul domnului de Talleyrand : e începutul sfârșitului !

Iși privi unghiile care nu mai erau îngrijite : domnul Haralamb era acum foarte sărac. Se întoarse către necunoscut și-l întrebă :

— Care e părerea dumitale ?

Cellalt răspunse discret, fără să ridice vocea, fără să facă nici un gest :

— Aceeași. Dar până la război, cred că trebuie luptat activ.

— Da, zise vag domnul Haralamb, dar deodată curios, întrebă :
Dar cum ?

Necunoscutul zâmbi și se uită împrejur, pe sub pleoape. Zise pololit, dând din umeri :

— Există metode...

Apoi păru că nu se mai interesează de conversație și fumă, închis în sine și tăcut.

Mihai Pangrati auzi cuvintele acestea fără să le înțeleagă pe deplin, și fără să le dea importanță. Nu știa că avea să-și aducă aminte de ele mai târziu. Acum asculta distrat murmurul conversației, și se dezinteresa de ea cu desăvârșire. Din când în când se uita pe furiș la Dona.

Deodată Dona se așeză lângă el. Lui Pangrati îi bătă inima. Dona se aplecă spre el și-i șopti :

— Conversația ta e sclipitoare...

Pangrati scutură din umeri. Mătușa Elvira îl întrebă :

— De tatăl dumitale mi-a vorbit Dona ? El fabrică viori ?

— Da, zise Pangrati.

— Tatăl dumitale e fabricant de viori ? întrebă politicoș domnul Haralamb.

— Nu, răspunse Pangrati. — E profesor de matematică.

Haralamb îl privi mirat, prea bine crescut ca să mai întrebe. Pangrati zise :

— Profesorul N... e șeful institutului de fizică. Are o manie nevino-vată : caută secretul lui Stradivari. Tată meu îi e prieten. Amândoi sunt de părere că secretul constă în curburile lemnului ; e o problemă de acustică, de vibrație a unor spații omogene. Teoretic, nu e mare lucru...

Și se uită iar pe pereți. Iarăși se făcu un gol, o tăcere, și urmă apoi murmurul vocilor care discutau emisiunile de știri ale posturilor de radio

New-York, Londra, Paris, Madrid.. Apoi se ridicară toți și plecară, iar la ieșire Dona îi strânse mâna într'un fel anumit. Pe trotuarul neegal pavat cu cărămizi pătrate, subțiri, Pangrati se despărți de ceilalți care plecau împreună. Se depărtă cu pași prea sonori în tăcere, până la primul colț, unde se opri și se întoarse. Intră repede pe poarta din grilajul înalt. Dona îl aștepta în umbra unei cascade de glicine și iederă ce cădea de pe balcon. O luă de umerii înguști și o sgâlțai, întrebând-o în șoaptă :

— Dece mă chemi totdeauna când e lume? Vreau să te văd numai pe tine. Plec pentru multă vreme, și vreau să stăm împreună, ceasuri întregi.

— Să ne ținem de mână ? șopti Dona.

Pangrati tresări și murmură, zâmbind enervat :

— Nu mai face glume de-astea, că te strâng de gât ! Am înțeles : refuzi. Odată pe săptămână catadixești să te lași sărutată. Am înțeles și m'am resemnat...

— Dacă te-ai resemnat, nu mă mai interesezi...

— Nu ! Nu m'am resemnat. Știi bine că într'o zi n'o să te mai joci cu nimic .. Dar până atunci, lasă-mă să mă uit la tine. Mă mulțumesc și cu atâta. Numai să mă pot uita la tine câteva ceasuri, fără să-mi fie teamă că mă observă cineva. Dece trebuie să te văd numai cu multă lume ? Nu mă interesează ce-i interesează pe ei... sunt niște idioți !

— Sunt niște oameni cel puțin la fel de bine ca tine, șopti Dona.

— Idioți, șueră Pangrati. — Pe mine nu mă interesează războiul decât pentru că îmi întrerupe lucrările... nu mă interesează nimic, decât să am douăzeci de excavatoare și un șantier ! Trăesc într'o vreme care schimbă fața pământului și vreau să iau parte la treaba asta ! Vreau să schimb fața pământului cu mâinile mele — cu oamenii mei, cu mașinile mele ! Dacă nu fac treaba asta, înseamnă că sunt inutil ; înseamnă că trăesc degeaba, fără sens.

— Asta e sensul vieții, pentru tine ? șopti Dona. I se păru prin întuneric că-l privește cu mâhnire, dar era prea frământat ca să fie atent. Vorbi iar, pe nerăsuflăte, mereu în șoaptă :

— Da ! Să creez lucruri, care durează mai mult decât mine ; poduri, căi ferate, șosele, case, orice lucru care ține mult ; nu ține o veșnicie ; dar e singurul fel de veșnicie de care putem avea parte și de care ne putem lega numele, și eu trebuie, mă auzi ? trebuie să fac toate lucrurile astea ! Dacă nu le facem noi — cine să le facă ? Le va face oare cineva ? Trebuie făcute, și noi pentru asta trăim !

— Unde e locul meu în toate astea ? murmură Dona și se depărtă ușor. El îi răspunse grav, încet :

— Cred că dacă nu te-aș avea pe tine... aș trăi exact la fel, nu s'ar schimba nimic... dar mulțumirea mea ar fi numai pe jumătate.. ciuntită... o mulțumire oloagă. N'ași fi un om întreg, fără tine...

— Dece ? întreabă Dona uitându-se la frunzele străbătute de lumina lămpilor electrice de pe stradă. El nu răspunse, ci o strânse în brațe și o sărută, șoptindu-i cuvinte întretăiate. Ea se lăsă îmbrățișată, dar părea oboșită. Se despărți de el :

— Trebuie să pleci... Mă așteaptă Elvira... I-am promis să-i fac o vizită înainte să se culce...

Pangrati îi săruta palmele mâinilor Ea zise :

— Pleci mâine... și cât stai acolo ?

El o privi o clipă, rătăcit.

— Cât stai acolo? repetă ea.

— Cât... da. O lună, cel puțin o lună de zile...

— Și vrei să mă vezi... să... ne'nîlnim? Ca astă seară?

Dădu din cap, obosită:

— Da, vrei... bine...

Și deodată râse cu râsul ei tăcut:

— Te aștept... am să-ți fiu credincioasă o lună de zile!

Și dispăru. Pangrați auzi clănțănitul broaștei Yale. Rămase o clipă nemișcat, apoi se'ntoarse brusc și plecă.

Sus, mătușa Elvira ședea în odăița ei cu toate luminile stinse, afară de una lângă oglinda ei de toaletă, mare, ovală, înrămată în argint. Dona stătea în picioare, îndărătul mătușei și-i pieptăna părul bogat, alb, dacă n'ar fi fost într'un negru lucios, care făcea să pară și mai gălbejită și vînată fața bolnavei.

— Am stat romantic la lună, zicea Dona.

— Ce fel de om este? întrebă mătușa Elvira.

— Nu e un om „bine”... răspunse Dona. Nu știu ce-i lipsește... E inteligent..

— Mi s'a părut idiot, zise mătușa Elvira.

— Nu... e puțin nebun... maniac... Dar nu, n'am dreptate. Ii place meseria, e foarte normal... Nu, nu știu ce să spun despre el.

— Te iubește? întrebă mătușa Elvira.

— S'ar părea că da...

— Aha... Mă tragi de păr! Fii atentă! Dar tu pe el?

— Nu cred... zise Dona, pe gânduri, și adăugă: — Nu... nu cred...

Tăcură multă vreme. Apoi mătușa Elvira începu să sufle greu, se apăsă cu palmele pe piept și se răsturnă în fotoliu, cu capul pe spate.

— Ah... ce rău mi-e... ce rău mi-e...

Avea într'adevăr o voce sfârșită, din care rămăsese o suflare, o șoapătă. Ea palidă, cearcănele i se făcură negre. Dona spuse, speriată:

— Intinde-te pe pat...

Și vroi s'o ajute să se ridice de pe scaun. Dar cu glasul deodată uscat și rece, mătușa Elvira zise tăios:

— Piaptănă-mă. Ai să m'ajuti când îți cer eu.

Dona își strânse buzele și continuă să-i perie părul des și lucios. O enerva independența încăpățănată și poruncitoare a mătușei Elvira. Ca să se răzbune, o întrebă un lucru pe care știa bine că nu trebuie să-l întrebe, lucru de taină rușinoasă, care-i scăpase odată doamnei Vorvoreanu față de Dona, și pe care aceea, speriată, încercase zadarnic să-l șteargă din mintea Dinei.

— Elvira... cum te-ai îmbolnăvit tu de inimă?

Mătușa Elvira închise ochii. O ușoară roșeață îi încălzi obrații măslinii, brăzdați de cute adânci. Apoi zise, cu aceeași voce tăioasă și repezită:

— Dela un locotenent!

Dinei îi tremurau buzele de enervare și de dorință de a râde. Deodată își dădu seama de curajul nebun și cruzimea bătrânei, și o cuprinse o admirație înghețată.

Cu greu izbuti să rostească întrebarea neîngăduită, întrebarea de neiertat:

— Cum adică, dela un locotenent ?

— Nu poți înțelege... era în 916, la Iași... oamenii mureau cu zecile de mii, de tifos, de foame. Noi înnebunisem toți... Făceam chefuri, cu ofițerii francezi... în Rusia izbucnise revoluția ; nu știam ce o să ne aducă ziua de mâine...

— Și ? șopti Dona.

— Ei, și ! și ! răspunse bătrâna, tremurând de enervare.

— Ce tot întrebi ? Un locotenent de roșiori... n'are a face numele... m'a îmbolnăvit .Cine știe avec quelle sale grue il avait couché... venea dela vreă târfă...

— Și nu te-ai făcut bine ? întreabă Dona, încrâncenată de admirație și desgust. Vocea bătrânei osteni iarăși, voce bolnavă :

— Nu știi ce erau pe atunci spitalele... doctorii mureau pe capete.. dofterii nu găseai... bref, m'am lecut prost, și mi-a atacat inima...

Abia mai sufla. Dona îi puse o întrebare neașteptată, de care se miră ea singură :

— Și locotenentul ?

— L-am cravașat pe strada Lăpușneanu, zise mătușa Elvira, uscat, privindu-se în oglinda ovală, când pe-o parte, când pe alta.

— ...Am luat o cravașă grea, a lui tată-tău. A fost un scandal teribil L-au trimis în linia întâia, în tranșee. Trebuie să știi că roșiorii erau ținuti îndărăt, în rezervă.

— A murit acolo ?

— Nu știu. Cred că da, răspunse mătușa Elvira rece și disprețuitor.

Până atunci, vorbise către oglinda ovală cu cadru de argint. Deodată, întoarse cu o mișcare vioaie și grațioasă capul spre umăr și o privi pe Dona fără să ridice fruntea, cu un aer încăpățânat :

— Înțelegi bine că nu mă mai interesa.

Subție buzele într'un zâmbet ușor, plin de batjocură nemiloasă :

— Avea relații prea... variate.

Apoi, imediat îi porunci Donei, brutal :

— Dece te-ai oprit ? Ai adormit ? Piaptănă-mă !

Și-și cercetă atent în oglinda cu ape verzi, fața pământie, ofilită, cearcănele negre de sub ochi. Numai nasul subțire, palid ca de ceară, rămăsese nedescompus în chipul schimonosit de boală. Mătușa Elvira se privi cu dușmănie și gura i se subție, în același surâs disprețuitor, batjocoritor și crud :

— N'a mai rămas mare lucru din mine... Imbecilul nu știa că am să mor din pricina lui... Imbecilul !

Se gândi puțin, întunecată, și zise :

— Nici nu mai știu cum arăta...

Dona puse pe măsută pieptenul de бага prinsă în argint și spuse tremurând :

— Te-am pieptănat..

Bătrâna nu răspunse. Dona ieși din odaie, închise ușa fără sgomot, și rămase multă vreme rezemată de zid, cu obrazul lipit de tapiseria care mirosea a stofă veche și a praf.

Iar Pangrati nu dormi toată noaptea. Stătu cu ochii larg deschiși în întuneric, vorbindu-i în șoaptă Donei.

— Bine ; lasă-mă să mă chinuesc de dorință, fă cu mine orice. Dar înțelege-mă. N'ai înțeles nimic. Nu te gândeai decât la tine, unde e locul

tău. De asta e vorba? N'ai înțeles că mă frământ, că nu știu ce are să iasă din planurile și speranțele mele; și când eu mă duc să mă lupt poate cu imposibilul, tu te joci cu mine ca un copil cu o jucărie...

Se gândi cu amărăciune: „Ar trebui să fie aici, să-i spun ei. Am să-i scriu. Ce a fost gluma aceea cu o lună de zile? O glumă de prost gust. E atât de frumoasă... dar are clipe de prostie.. Doamne, Doamne, ce-o să mă fac cu ea? Cum o să pot răbda fără s'o văd?

Se auzea de-alături, din biroul bătrânului Pangrati, țiuit stins, muzical: profesorul încerca o vioară nouă.

A doua zi Mihai îl întâlni în tren pe Anghelescu și pe Jurașcu, pe care-l cunoștea dela Salva, din iarna 48-49, când se făcuseră bucățile cele mai grele ale căii ferate în munți. Trecură prin valea Cara-Su, pustie și stearpă. Iar a treia zi, erau pe șantier, întâi în arșiță și apoi în furtună. Cât vorbi Maței, Pangrati stătu și el înghesuit printre ceilalți, ascultându-l. Gândul îi sărea din când în când din clipa de față și-l ducea la noaptea în care Dona, ușuratecă și neliniștitoare, îi făcuse acea făgăduință ciudată. Îi apuca atunci neastâmpărul, îi venea să-i strige lui Maței: „Bine, bine, ai dreptate, dar hai să facem ceva!“ în vreme ce furtuna îi împroșca în obraz cu noroi. Dar se stăpânea și asculta iarăși. Curând însă, se ivi în zare o geană de lumină albastră, limpede, arătând unde încetase ploaia. Apoi, desprinzându-se din rămășițe de beznă, curcubeul umed se arcui deasupra stepei. Oamenii se îngrămădiseră în jurul camionului venit din Constanța; li se împărțea hrana rece: pâine, șuncă, marmeladă. Pe culme, neatinse de ploaie, inginerul Anghelescu, privind haosul de unelte și materiale împrăștiate pe tot șantierul, spunea:

— Stăm foarte prost... N'au venit betonierele... N'avem unde depozita cimentul... Ce e cu cheresteaua și cărămizile care trebuiau să sosească la gară la Basarabi? Știe cineva dintre dumneavoastră ceva?

Și se uită întrebător la ceilalți doi ingineri, uzi până la piele. Aceștia nu știau nimic. Anghelescu dădu din cap nemulțumit, cu mâinile'n buzunarele hainei de ploaie, și cu ochii la șantierul ce zăcea vraise. După două minute, Pangrati nu mai putu răbda: neastâmpărul cu care venise sporise, biciuit de cuvintele lui Maței. Zise:

— Domnule inginer, iau o mașină și mă reped să văd ce e cu betonierele. Trec și pe la Basarabi!

Anghelescu se uită mirat și sceptic la el:

— Și ce-o să faci? Te faci betonieră? Dacă nu sânt?

— Atunci telefonez la București... și mă duc la Hossu, sau la directorul adjunct! Nu putem sta așa nici o oră!

Jurașcu se trezise și el din amorțeala în care-l aruncase furtuna și ploaia. Zise:

— Până diseară e gata o baracă pentru sacii de ciment!

— Am plecat, zise Pangrati. Pe când se depărta, îl auzi pe Anghelescu că-l strigă:

— Stai, frate, să vorbim..

Nu mai avea răbdare. Trebuia făcut ceva. Trecu pe lângă oamenii care mâncau în picioare, cu mâinile pline de bucăți de pâine. Nu, n'avea timp să mănânce. Sări într-o mașină și mașina porni peste stepa udă, prin noroaie, alunecând și clătinându-se, trecu printre sate de piatră și lut, atacată cu furie de câini, dintre care unul, călcat, rămase întins pe șosea, cu

sânge prelins din bot. Un copil de tătar eși dintr'o curte și puse mâna pe câine, ușor de tot.

Când intrară pe șoseaua asfaltată, udă, vânăta, strălucitoare de ploaie și oglindind cerul și norii, întâlniră tractoare duduind pe șosea: fiecare din ele trăgea câte o betonieră. Pangrati flutură din mână pe fereastra cabinei și tractoriștii răspunseră la fel. Apoi se depărtară în direcții opuse. Rămânea de văzut ce e cu materialul din gara Basarabi.

Acum, în primele săptămâni, era nevoie de un efort uriaș, ca să se urnească lucrurile... Nu, nu va putea pleca la București decât mai încolo... Simți o părere de rău ascuțită, dureroasă. Cât va putea sta aici, fără să plece s'o vadă pe Dona? O lună. Trebuie să se stăpânească și să stea aici o lună. Lucrarea avea nevoie de toți oamenii.

IX

„Canalul nu trebuie să se facă”

După ce fusese seara în vizită la doamna Vorvoreanu, omul pe care nu-l cunoștea Mihai Pangrati se duse a doua zi spre prânz să-l caute pe colonelul Mateica, și-l găsi la locul obișnuit al întâlnirilor lor, un debit de tutun și ziare aflat între biserica Enei și întretărirea străzii Academiei cu strada Regală.

Colonelul Nicolae Mateica era fiul unui moșier din Dolj, expropriat în 1918. Bucățiile de moșie strecurate pe seama copiilor, le moșteniseră surorile lui Mateica; ce avea Mateica, vânduse în primii ani de ofițerie la roșiorii de gardă; cumpărase o mașină englezească de o marcă rară, Bentley, și făcuse chefuri la Sinaia cu camarazii și cu ceea ce el numea „pupeze”. După ce nu-i mai rămăsese decât leafa și mașina, se însură cu fiica grasă a unui colonel de administrație; ea îi născu un copil în 1940. În Iunie-Septembrie 1941, comandant al unei companii de tancuri, Mateica trecu Prutul și împușcă pe toți evreii din satele și târgurile prin care trecea linia sa de operațiuni. Erau adunați în mijlocul unui careu format din tancuri și împușcați cu mitraliera. În Octombrie, ne mai rămânând niciun tanc întreg, regimentul fu vărsat într'o divizie de cavalerie motorizată, decimată în cotul Donului în 1942. Înainte de asta, căpitanul Mateica fusese decorat cu Virtutea Militară, Steaua României, și Crucea de Fier. Intors în țară, cu gradul de locotenent-colonel, deveni iarăși, după douăzeci de ani, un om bogat. Era vremea când febra afacerilor scutura cartierele din centrul Bucureștiului, vremea când raziile polițienesti împrăștiu din Șelari și de pe trotuarul fostei bănci Chrissoveloni grupuri de oameni ciudați care discutau tainic, dar agitat, cu mâinile în buzunare, și fugeau lăsând în urmă o dără de napoleoni și de bancnote străine svârlite pe caldarâm. Schimbarea banilor în vara lui 47, îl lovi ca pe mulți alții și pe Mateica. Dăduse zeci de milioane câtorva ostași, ca să le schimbe pentru el. Ofițerii politici îl surprinseră asupra faptului. Dat afară din armată, împreună cu generalul cu care făcuse afaceri în 45-46, Mateica încercă felurite negoțuri, fără izbândă și cheltuindu-și mereu din capital. Incet-încet, misiții care-i cumpărau napoleoni, dispărură unul câte unul. Astfel că, în curând, ajunse să ducă lipsă, cu napoleonii tencuiți în zid. Încercă mai multe meserii, pe cari le părăsi pe

rând; și se trezi într'o bună dimineață a verii lui 1949, energic, îndrăzneț, inteligent cât nu-l orbea foamea de bani, desgustat de viață, cu viitorul închis, un om întemnițat în plictiseală și nefacere de nimic.

Se deșteptă, târziu, cu gura cleioasă și amară, cu ochii lipiți. Căscă, se întinse pârâind din încheieturi. Umblă prin casă în pijama și papuci. Se uită peste umăr la nevastă-sa: avea părul prost vopsit în roșu și prin cămașa de noapte i se întrevedea carnea gălbejită și grasă. Copilul se juca în curte, unde se auzea cum socrul lui Mateica, general în rezervă, îl ceartă cu glas subțire și tremurat:

— Lasă pompa... ce faci? Ce-ai băgat în ea? Acușica vin și te bat!

— Mamă! urla copilul. Mă omoară tata mare!

Dar mamă-sa nu lua aminte la el. Vorbea la telefon cu o prietenă, doamna Palade.

— Virgino! Virgino! Auzi, Virgino dragă... Dar taci dragă odată, și ascultă-mă...

Pe doamna Palade o chema Virginia, dar doamna Mateica nu isbutise niciodată să-i pronunțe bine numele. Colonelul Mateica se uită acru la spatele lat al nevestii-sii. Era în cămașă de noapte, cu picioarele goale în papuci, și cu vârfurile picioarelor apropiate în chip naiv, ca la copiii mici. Brațul care ținea telefonul avea gropițe și făcea brățări de grăsime de sus până jos. Mateica dădu din umeri, scârbit, și se duse să se îmbrace unde dormise, în odaia copilului. De acolo auzea glasul răgușit de tutun și în acelaș timp țipător:

— Virgino, nu știu cât oiu mai putea trăi așa. Are o curvă în mahala, Virgino, am văzut-o că a venit săraca la mine, că și p'ia o lasă fără un ban... Pe acasă nu mai doarme cu săptămânile, și uite, că astă-noapte dumnealui vine beat și mahmur, cade pe patul copilului și doarme acolo, doarme'n odaia copilului, ca un bou, Virgino, și pe mine mă lasă singură, n'am avut și eu de atâta vreme o mulțumire sufletească, Virgino...

Plângea. Probabil că lacrimile se scurgeau pe bărbia cu gropițe, și de acolo în cornetul telefonului...

Mateica încercă să intre în camera de baie, să se bărbiească. Ușa era încuiată. Cine putea fi acolo? Scoase capul pe fereastră și chemă copilul. Nu răspundea. Deci era în baie. Trase cu urechea la ușa băii, și auzi plescăit de apă. Strigă tunător:

— Iar te joci în baie două ceasuri, măgarule! Ieși afară!

Copilul nu răspunde nimic. Mateica o luă pe nevastă-sa de braț și o smulse brutal de lângă telefon. Ea țipă:

— Stai la telefon, Virgino, că vrea să mă bată nebunul... Ce e? Ce vrei?

— Iar s'a'nchis măgarul în baie! răcni Mateica și intra să se îmbrace mai departe în odaia de culcare, în miros stătut și închis. Ciorapi moloțoliți zăceau pe așternutul răvășit, alături de un urs de pluș și o vadră de tinichea colorată. Pe când își punea cravata, auzea strigătele nevestei:

— Ieși afară că te bat. Tată, adă-mi bătătorul de covoare!

Terorizat, copilul urla în baie prelung, din rărunchi, doamna Mateica bătea cu pumnii în ușe, telefonul lăsat în părăsire guița, transmitând vocea doamnei Palade. Mateica se uită împrejur, la mobilele burgheze cu fotolii de pluș albastru în care nu ședea nimeni, ca salonul să fie neatins, lămpile cu umănărele și abat-joururi mici de pergament, bufetul cu oglindă și cu

bibelouri reprezentând câini, vaci, ostași francezi dela 1871, pendula în perete, oprită, prea mică pentru a fi o pendulă monumentală și prea mare pentru un ceasornic de perete, cele două aparate de radio, și teancuri de rufe prost spălate pe masa de stejar din acea sufragerie-salon ce mirosea a nou, a prăvălie, după zece ani. Mateica înjură printre dinți cu greață, închise telefonul și eși, trântind ușa. Afară stătu o clipă nehotărît, în fața blocului cu trei etaje, din care un etaj îi aparținea lui, unul copilului, unul nevastei, — dar ce folos? Chiriașii nu voiau să plătească decât la valoarea locativă, câteva sute de lei pe lună, și amenințau mereu cu procesul de sabotaj. În clipa asta, urletele din casă ajunseseră la culme. Mateica plecă repede, ca împins din urmă.

Pe la prânz se afla în debitul de ziare al unui camarad de regiment. Acesta era chel și cu o falcă mare ieșită înainte; își servea clienții grăbiți, cu un aer nemulțumit, rece, acru. Văzându-l pe Mateica îl întrebă:

— Ce mai faci, șalău bătrân?

— Prost, zise Mateica și luă o țigară dintr'una din cutiile de sticlă de pe tejghea.

— Nu te duci la Canal?

— Nu. De ce?

— Toată lumea se duce..

Mateica nu răspunse. Zeci de oameni treceau prin fața vitrinei. Alături, era un vânzător de curele de nylon, perii de dinți, cafea, cacao, gumă de mestecat venite în pachete celor ce aveau rude în America. O femeie între două vârste, elegantă, roșcovană, cu ochi albaștri sticloși, ceru cu un puternic accent maghiar un pachet de „Dunărea”. Debitantul întrebă:

— Iar ați pierdut la curse...

— Da, dar am noroc în dragoste, zise femeia cu un aer dur și furios. Iși aprinse țigara și plecă.

— Iar e beată, zise debitantul. Acum se duce la cofetărie ca să mănânce ceva. De câte ori pierde, se pilește...

Atunci intră necunoscutul care fusese în vizită la doamna Vorvorea-nu. Mateica nu se clinti din felul lui de a sta ca un pierde-vară, rezemat de rafturile cu ziare, rezemat de zid. Cellalt ceru o gazetă și ieși. După zece minute, Mateica zise:

— Noroc, bă!

— Noroc, mormăi debitantul, cu nepăsare.

Pe trotuar, cellalt aștepta, în amiaza de Iulie. Cisternele trecuseră, strada era umedă și coșurile florăreselor înșirate pe trotuar, erau ca niște focuri aprinse roșii, de trandafiri și garoafe.

— Am onoarea să vă salut, zise Mateica.

— Te-am mai căutat odată azi dimineață, zise noul venit, tăios. Mateica zâmbi cu amărăciune:

— Am avut scandal acasă... cu familia...

Cellalt îl măsură din ochi cu oarecare uimire, ca și cum abia acum și-ar fi dat seama că Mateica are familie. Zise:

— A, da? Familia... Și — cum îți mai merge cu familia?

Mateica se'ntunecă la față. Plictiseala și nepăsarea îi dispărură. Șopti:

— Prost de tot. Se'implinesc doi ani de când m'au dat afară din armată. Bani nu mai am. (Și la amintirea aurului zidit în pereți adăugă, cu

un fel de scuză:) — Chiar dac'ași avea bani, de când sânt comuniștii la putere n'ași avea ce face cu ei. Când aveam slujbă, cel puțin nu-mi vedeau familia. Acuma m'au făcut și pușcăriaș la mine'n casă... într'un fel de balamuc, cu copil, nevastă, socru, vecini... Vă spun deschis, mă duc și mă îmbăt în fiecare seară! N'am fost niciodată bețiv. Dar acuma mă duc și mă îmbăt. Ca să nu mă mai gândesc. Știți ce? Eu nu Ruși ași omorî. Nu comuniști. Ași omorî Americani. Cât au de gând să ne mai lase aici? Cât cred ei c'o să mai rezistăm? Iși dau seama cu cine au de-aface? Dece nu'ncep odată?

Cellalt îl luă de braț și-l duse câțiva pași, pe trotuarul pustiu de pe lângă biserica Dintr'o Zi. Trăsurile cam părăginite, cu câte un mic cal costeliv, erau pe partea cealaltă la umbră. Lângă zidul orbitor de alb, în căldura care înmuia asfaltul, înnecați în lumina tare a dimineții și a miezului verii, stăteau ca doi stâlpi de umbră, murmurând.

— Dragă Mateica, zise cellalt, trebuie să lucrăm și noi. Trebuie pregătit terenul...

Mateica vorbi iritat, stăpânindu-și glasul cu greu:

— Ce putem face? Spuneți-mi dumneavoastră ce să fac! Eu ce aștept? Am spus eu că nu vreau să lucrez? Ce să fac?

Convorbitorul său se uită împrejur, apoi urmă:

— Avem nevoie de oameni de-ai noștri la Canal, în poziții cheie. Canalul ăsta nu trebuie să se facă.

Un mușchiu svăcnea pe falca plină și negricioasă a lui Mateica. Cellalt urmă:

— Am să-ți spun cui să te adresezi. Trebuie luate dela început poziții cheie. Și mai ales, trebuiesc aduși oameni de-ai noștri, cât mai mulți. Lucrează discret, ca să nu te simtă comuniștii, decât târziu de tot. Lucrează mai ales cu administrația și cu inginerii. Nu trebuie să te compromiți; ai tact; știi cum se face legătura. Arunci vorbe fără mare importanță și-i vezi cum reacționează. Poți să te înțelegi cu ei fără cuvinte, dintr'un zâmbet, dintr'o privire.

— Și-o să lucrez cu ei pe baza asta?

— Da. Pentrucă atunci ești acoperit și față de ei

Omul se șterse pe față cu o batistă fină, marcată cu inițiale, și urmă:

— Trebuie omorît Canalul ăsta. Noi, aici, o să facem ce putem; dar dumneata și ceilalți, acolo, veți trebui să găsiți singuri metodele cele mai bune. Cred că trebuiesc intoxicați muncitorii cu svonuri. Înțelegi? Să-și piardă încrederea. Să aibă simțământul că lucrează degeaba. Asta o să-i paralizeze... Și pe urmă...

Și continuă să-i explice, încet, rar, limpede, revenind asupra unor amănunte. Repeta mereu:

— Înțelegi? Trebuie să ai un plan de acțiune... Un plan limpede..

A doua zi, Mateica plecă, vorbi la Constanța cu inginerul Anghelescu, care părea să știe de sosirea lui, și că-l așteaptă. A treia zi, era pe șantier, pe șantierul unuia din cele cinci orașe noi, ca șef al personalului.

Spre seară, Maftei plecase de pe șantier. Se auzeau, vioaie, ciocanele dulgherilor. Iar Mateica se plimba deoparte, singur, cu mâinile la spate. Sigur, nu trebuie răspuns instinctiv la orice vine din afară. Trebuie lucrat cu un plan, trebuie date lovături cu scadențe îndepărtate.

Cartea II

Dimineața

Trecuse vreo săptămână dela sosirea oamenilor în acel loc care fusese pustiu. Era dimineața, devreme. Undeva departe, într'o zare aici nevăzută, soarele răsărise în câteva clipe deasupra mării lucioase, nemișcate. Aci, un vâl trandafiriu se ridicase încet în văzduhurile palide. Se iviseră, în înălțimi, norișori cu marginile aurii.

În vale erau încă ultimele resturi de umbră. Forme cenușii risipite pe câmpuri, îngrămadite în anumite locuri, nu puteau fi recunoscute. Ce erau? Mogâldețe sure: mașinile. Un braț negru deasupra unor maldăre de noroi: o macara-draglină.

Printre formele întortochiate pe câmp, una se mișca. Era un om care, încovoiat, umbla în patru labe căutând ceva pe jos, cu mișcări încă adormite. Mormăise nemulțumit, cu glas somnoros:

— Unde-oiu fi pus-o... unde-o fi..

Spre Răsărit erau spinări prelungi ale dâmburilor câmpiei, și mai încolo movilele-morminte ale vechilor regi păstori. Erau negre sub zarea înneacă în lumina trandafirie. Dacă ar fi fost cineva să le privească, ar fi crezut că deslușește, negru pe cerul trandafiriu, fiecare măracine, fiecare fir de iarbă în parte. Dar nu era nimeni. Era doar omul care mormăia singur, mestecând în gol. Ședea chircit pe jos și se încălța. Lângă el, un altul, culcat pe pământ, se mișcă și răsuflă adânc, apoi deschise ochii și-l privi țintă, ca și cum s'ar fi străduit să-l recunoască.

Apoi închise iarăși ochii și mormăi:

— Dece te 'ncalți tu, Măcei ?

Măcei tăcu o vreme, apoi mormăi :

— Apăi eu mi-s sătul... Plec... Hai și tu, neico Micluț. Că aci nu-ți bine.

Micluț deschise un singur ochi și-l privi și mai cercetător, dar tăcu. Apoi închise iarăși ochii și se 'ntinse. Măcei șovăi o clipă și mormăi:

— Dacă tu nu vii, nici eu nu mă duc...

— Unde vrei să te duci? Întrebă Micluț, întinzându-se și gemând.

— Apăi, pe alte șantiere, că-s doară multe...

Micluț, voinic și îndesat, sări sprinten în picioare, și-l privi pe Măcei, care, cocoșat pe jos, ridica ochii la el, întrebător. Zise scurt :

— Eu nu merg cu tine.. Eu stau aci !

Și se depărtă. Măcei mormăi :

— Stai.... stare-ai în mormânt să stai... Blăstămatule...

Și începu să se descalțe.

Deodată, dincolo de colinele scunde ale căror bălării de stepă se profilau negre pe cer, apărură geana de jeratic a soarelui. Valea se umplu de lumină.. Apărură oameni care umblau pe câmp. Svârleau umbrelungi, dar fețele le erau roșii în razele dimineții, și mâinile, când le ridicau, erau deasemena roșii-aurii. Se zăriră și cei care încă dormeau, pe câmp, sau lângă mașini. Albe, trei barăci, din lemn proaspăt, străluceau în mijlocul șantierului, printre șanțurile și gropile pentru fundații. Cupele betonierelor prindeau o culoare verzuie, draglina de jos din vale deveni cenușie cu părți vopsite în roșu viu, cu miniu. Pe câteva zeci de metri, săpase un șanț

plin de noroi. Și pornind dela șantier, ocolea capătul culmii scunde dinspre Sud, un șir de stâlpi de telegraf, fără ulcelele de porțelan și fără fire. Stâlpi goi, înșirați spre zare. Se opreau la al patruzecilea stâlp. Umbrele lor nesfârșit de lungi coborau spre apele mlaștinei. Acolo se înșiruiau, abia văzuți, printre ierburi de apă și nuferi, țăruii care arătau traseul Canalului. Iar de jur împrejur, câmpia cu unduirile ei pleșuve, devenea cafenie cu luciri galbene și aurii, ca blana guzganului sau a vulpii de stepă.

Din ce în ce mai mulți oameni se ridicau de pe pământ, unii veneau din adâncituri ale văii, alți soseau peste dealul din Sud, dinspre satul ascuns acolo, după zarea apropiată. În jurul barăcilor se adunau grupuri în vestimente ce aveau acum, din pricina soarelui și a prafului, aceeași culoare ștearsă, galbenă-cafenie, ca însăși întinderea stepei; n'aveau de multe zile apă să se spele, și unora le rămăsese în păr fire de paie. Se îngrămădeau la ghișeul de pâine al barăcii-cantină. Din umbra dinăuntru, eșea un braț care le întindea cu o mișcare neobosită, mereu aceeași, bucățile mari, cubice, de pâine cafenie care și ea avea culoarea locurilor mai adânci și umbrite ale stepei.

Iordan și cu Tudoriță stăteau la rând, între umerii vâjnoși ai vecinilor lor, și vedeau înaintelele spatule tuturor celorla ce veniseră mai devreme și așteptau, înghesuindu-se. La câte-o tălăzuire a îmbulzelii, se clătinau toți, neavând unde să puie piciorul pe pământ liber. Iordan, răbdător, părea fără gânduri și tăcea statornic. Rareori, clipea din ochi. Tudoriță se uita împrejur, neastâmpărat, cu mâinile în șolduri. Deodată se 'ntoarse către tată-său și spuse cu glas scăzut:

— Apăi ce zi de muncă e asta? Stăm aci de-un ceas și-ar trebui să fim la locul de muncă...

Imprejurul lor oamenii murmurau; câte unul vorbea mai tare, se auzea un râset scurt. Tudoriță începu iar:

— Cum drac'o să luăm salarul? Pe ce?

Se 'ncruntă:

— Ca săpător... mie nu-mi convine...

Iordan părea că nu-l ascultă pe fiu-său. Toată mulțimea îngrămădită la ghișeul de pâine făcu un pas înainte, îmbulzindu-se și mai tare. În față, oamenii întindeau mâinile:

— Dă-mi și mie tovarășe! Nu mai împingeți!

Tudoriță păru a lua o hotărîre și zise:

— Eu plec...

Tată-său tresări și-l privi țintă:

— Unde pleci?

— Nu știu nici eu... Da' plec, mormăi Tudoriță încruntat. Iordan îl întrebă iar:

— Pleci dela Canal?

Fiul și tatăl se priviră. Tudoriță se fâstăci și zice încurcat, cu ochii la pământ:

— Nu, nu... plec pe alt șantier... Unde-o fi mai bine.

Apoi, ca și cum ar fi descoperit un gând deosebit de ispititor, zise cu însuflețire:

— Vino și dumneata, tăicuță... Ce să mai stăm aici?

Cei dintâi îi îmbrânciră, protestând furioși:

— Ce stați, măi tovarășe? Inaintați!

Iordan zise :

— Ho, măi frate, ho ! Că n'ai murit de foame !

— Ba mie mi-i foame al dracului ! răsă un vlăjgan de lângă el.

Iordan stătea și se gândea. Tudoriță știa răspunsul.

Avea să fie aspru : cum să plece de pe șantier, așa fiindcă a fost greu câteva zile, la 'nceput ? Il cunoștea pe tată-său și aștepta musturarea. Dece întârzia atâta ? Cu ce gând se lupta ? Rămase uimit când îl auzi pe Iordan că răspunde șovăitor :

— Ba... să nu pleci... Ce, plecați amândoi și mă lăsați aicea de râsul oamenilor ? Să te duci la frate-tău... și să-i spui, să facă rost să ne angajeze și pe noi. Și să te 'ntorci, să-mi spui.

Și deodată se uită la fiu-său cu ochii negri, cufundați sub sprâncenele stufoase :

— Să muncim la un loc Așa să-i spui Și să-i spui că aicea-i greu. Auzi ?

Tudoriță înțelesese : „Să-i spun lui Bănică asta, că el trage la greu, și vine 'ncoac... Dar dacă nu vrea ? Ce ? Să mă 'ntorc aici, să stau cu taica ? Să dormim pe câmp ? Să muncesc cu sapa ?”.

— Aud, zise el și ridică bărbia să vadă peste umerii și capetele celor din față, cât se apropiaseră de ghișeu de pâine. Cu pâinea în mână, ținută sus deasupra capului, cei ce-o primiseră se întorceau prin mulțime; îngheșuiala le curma râsuflarea; dar ei glumeau și râdeau.

Victoraș Folosea, cu salopeta descheiată pe piept, și cu nasul ars de soare, ieșea și el din îngheșuială. Se ducea spre cantină. Ocoli cantina pe la bucătărie. Aburii de apă fiartă și cafea ieșeau pe ușa larg deschisă. Fete cu brațele goale și cu obrații roșii de căldură forfoteau în umbra barăcii. Victoraș se opri lângă Rada Munteanu care ședea și curăța cartofi. Era și ea roșie la față, dar de supărare. Le spunea fetelor dimprejurul ei :

— Stau și curăț cartofi, și betonierele alea de ieri nici acum n'au mecanici !

— Ești mecanic de betonieră ? întrebă Victoraș. Ea ridică ochii negri, strălucitori, aburiți și umezi de stat în căldura bucătăriei. Victoraș o mai văzuse de multe ori. Dar i se păru că acum o vede prima dată : cu șuvițele negre lipite pe tâmpile, pe sub cărpa albă, cu sprâncenele arcuite și zâmbetul vesel și necăjit totodată. Fata răspunse cu mândrie :

— Sunt tractoristă ! Betoniera e jucărie de copil.

Părea și ea un copil, se gândi Victoraș, dar simți și el că nu se poate una ca asta : un om care cunoaște motorul cu explozie, să curețe cartofi !

— Adevărat, zise el. Asta nu se poate. Dece nu te pune la betonieră ?

— Nu știu ! zise Rada. Dar nu mă las ! Deseară am să spun treaba asta în ședință de UTM. Vii și tu, tovarășe. Ești mecanic ?

— Sânt șofer, zise Victoraș.

— Nu ești utemist ? Dece nu vii la ședințe ? Trebuie să iei cuvântul și tu, deseară.

Mândria lui Victoraș de a fi șofer, și superioritatea pe care și-o simțea față de toți mecanicii de motoare din lume, se topi. Nu fusese niciodată la o ședință de UTM. Ii trecu prin amintire, ca fulgerul, noaptea în care fusese de față la un omor, și mirosul de carne de vită proaspătă. Dar Rada se uita la el cu ochii ei negri, strălucitori, umezi de supărare și

de aburul băcăriei. Rămăsese cu un cartof într'o mână și cu cuțitul în cealaltă. Lui Victoraș îi tremurară buzele. Ar fi vrut să-i spună ceva, ceva chiar foarte însemnat, în legătură cu trecutul, cu singurătatea lui de până atunci și poate și cu viitorul, și cu viața lor de aici, între colinele cafenii și sub cerul pustiu. Dar nu știa cum să spună lucrul acela și nu isbuti decât să rostească :

— Da, vin la ședință ..

Rada păru că a 'nțeles că el vrea să spună altceva, și poate chiar că a 'nțeles ce anume, și-l privi o clipă cu ochii mari, cu cuțitul într'o mână și cu cartoful în cealaltă. Apoi deodată plecă genele și începu să curețe cartoful. Victoraș se miră de niște gene atât de lungi, care păreau a dormi culcate pe obrajii măslinii, îmbujorați. Cineva strigă :

— Nu tăia așa de gros coaja, măi ! Risipești jumătate din cartofi !

Victoraș nu se uită la cel ce vorbește. Plecă încet spre cantină, ținând în mână cubul de pâine, și plin de o frământare care-l mira chiar și pe el ; se uita împrejur la undele cafenii ale stepei, fără să le vadă, și intră în cantină, ciocnindu-se de oameni. Unul strigă la el :

— Cum umbli, măi frate ? Nu te uiți unde mergi ?

Chirsan și cu Uliana ședeau în vremea asta în jurul focului. Achim, Evdochia și copilul veniră și ei. Niște coceni adunați de pe câmp și niște bucățele de lemn, ardeau într'o groapă scobită de Achim cu câteva zile înainte. Groapa era neagră de fum. De-acurmezișul ei, Chirsan pusese un ciomag, deasemenea înegrit de fum, și de ciomag atârna ceaunul aburind. În lumina aurie a dimineții, focul era palid ; flacăra aproape că nici nu se mai vedea. Cei dimprejur se uitau la sfoara de fum albastru care se încolăcea în liniște de-asupra ceaunului. Era clipa de liniște când vântul nopții se oprișe, și avea să 'nceapă cellalt, vântul dinspre mare. Era clipa de cumpănă. Aerul era limpede și nemișcat. Toate glasurile se auzeau deslușit, de departe. Iarba săracă, pierind călcată sub picioare, era chiar și ea răcoroasă și proaspătă. Copilul Evdochiei se juca cu un câine de pripas, tăvălindu-se cu el în iarbă și nisip.

Chirsan, Achim, Evdochia și Uliana, vorbeau încet, rar. Vorbeau în rusa lipovenească pe care o înțelegea și Achim.

— Cine a venit cu vorbele asta ? întrebă Achim, întunecându-se.

— Căruțașii ăștia din sat... mormăi Chirsan în barba-i roșcată, căruntă. Și pontatorul...

— Care pontator ? întrebă Achim cu vioiciune

— Unul, tânăr, care-a fost eri la noi. Acum nu-l mai văd.

— Nu-mi spune mie unul ceva... să-l iau de piept, zise Achim cu mânie.

— Apăi ăsta e visul lor... zise Chirsan.

— Ci-că n'o să se mai facă... și că pe aici o să crească iarba, murmură Evdochia cu îngrijorare....

— Da! Asta e visul lor, întări Chirsan. Asta e visul lor; așa vorbesc chiaburii și la noi, în Danilofca : de avioane și de Truman.

Și de-odată se uită împrejur cu mândrie și le spuse prietenilor săi și Ulianei :

— Apoi ei încă n'au învățat că Rossiia e mare... și-i mare norodul ei.... Dar o să 'nvețe... O să 'nvețe !

— Să ne mai omoare soțiile și copiii, zise Achim uitându-se în

pământ. Se jucase până atunci cu o nuia uscată. Voi parcă să mai spuie ceva. Dar tăcu. Însă între degetele lui aspre, groase, nuiaua se frânse scurt. Achim aruncă departe, cu dispreț și mânie, cele două bucăți de uscătură frântă.

În jurul cantinei, frământarea și îmbulzeala nu conteneau. Oameni veneau însă mereu dintr'acolo, și începeau să-și caute uneltele și locul de muncă. Și treptat, șantierul se împânzi de oameni și pe lângă cantină mai rămaseră doar vreo doi-trei, împrejurul unui camion încărcat cu verze mânjite cu pământ.

Soarele atârna deasupra zării, orbitor. Câmpurile păreau acumă cenușii. Fețele răsăritene ale colinelor începuseră să se înfierbânte. Umbrele erau mai scurte. Și de peste deal începură să sosească, în grupuri de trei și patru, căruțele din satul vecin. O betonieră începu să uruie.

Iordan se apropie de Achim, care stătea în picioare și aștepta pe marginea unei gropi de doi metri adâncime. Iși spuseră bună dimineța. Veniră și alții, în aceleași straie ca pământul stepei. Achim aștepta. Iordan îl întrebă :

— Dece nu 'ncepem odată, măi frate Achime ? Cel fel de șef de echipă-mi ești ?

Achim întrebă :

— Stai să mai vie și ăilalți... Feciorul dumitale unde e ?

— A plecat, răspunse Iordan.

Achim întrebă :

— Cum adică ? Unde a plecat ?

— N'a plecat dela Canal, spuse Iordan cu însuflețire. S'a dus pe alt șantier !

— Nea Iordane, nea Iordane, zise cellalt muștrător; trebuia să-mi spui și mie... Dece să plece pe alt șantier ? Trebuia să vorbim între noi, să ne sfătuim... Ce nevoie avea să plece ?

Iordan tăcu, încurcat. Apoi mormăi :

— Las' că se 'ntoarce.

Achim se uită cercetător la el. Înțelese că Iordan are ceva pe inimă, un lucru pe care nu l'ar spune nici în ruptul capului, aici, în locul ăsta, și față de ceilalți. „Am să-l întreb, să văd ce-o fi cu el“ se gândi Achim. „Va să zică avem un om lipsă, azi... O să trebuiască să-i găsim înlocuitor“..

Așteptau să sosească și cei din urmă. Între câțiva din flăcăii mai tineri se iscase vorbă. Unul, cu pieptul gol și ancore tatuate albastru pe brațe, sprijinit în cizma, spunea :

— Ce vorbești, mă frate ? Cum adică ? Să săpăm așa, brambura ? Cum vrei să dai producție serioasă ?

Cel căruia-i vorbea, un flăcău în straie țărănești, cu o pălărie spartă prin care-i ieșea părul, răspunse mormocănos :

— Las' că-au mai săpat și alții, de când îi lumea... și n'au mai avut metode...

— Măi, nea Achime ! strigă cel cu ancorele. Ia vino, și spune-i lui ăsta, că de-aia ești șef de echipă !

Achim se apropiase. Întrebă despre ce e vorba. Apoi rosti :

— Măi, eu am învățat dela Lipoveni.. Când pornim toți deodată, cum v'am mai spus și ieri, și muncim repede, și nu vorbește nimenea....

— Și fără să ne oprim! strigă cel cu ancorele.

— Cum? Adică să nici nu răsuflă o leacă? întrebă cel cu pălăria spartă.

Iordan se amestecă și el:

— Nu, că mai rău te ostenești... Nu mai ți-s încordate brațele...

Cel cu pălăria spartă nu era lămurit. Stătea, cu fruntea înnegurată: câțiva din săpători se adunaseră pe lângă el și tăceau și ei. Apoi unul își scoase pălăria, se șterse cu brațul pe sub nas și zise:

— Apăi ce treabă avem noi să ne ologim muncind? Că norma tot o scoatem.

Achim dădu din cap: aha, vasăzică de ăștia mi-ești. Se apropie și mai mult și 'ncepu să-i deslușească pe degete:

— Întâi, că scoți de două ori norma, și de trei ori. Una la mână.

Și-i dădu drumul degetului gros, aspru și îngălbenit de tutun.

— Va să zică, și salariul e mai mare. Al doilea: merge mai repede producția.

Își apucă degetul arătător, cu unghie îngroșată de mănuit pe vremuri năvoade.

— Producția; adică, măi frate, Canalul. Orașele noi. Toate. Dacă merge după noi în țara 'ntreagă, îți dai tu seama...

— Socialismul, mă, pițigoile! îi strigă Iordan celui îndărătnic

— ...Pe când dacă merge după tine, urmă Achim, o să rămâie lucrurile în urmă, ca pe vremuri. Noi mergem înainte, frate! Nu cum ai vrea tu...

— Ce-i aia că aş vrea eu? întrebă cellalt întăritat. Am vrut să știu și eu! Nu m'am înconțrat!

— Știu eu că nu, da' ți-am zis eu așa, ca să-ți ieși din pepeni, zise Achim, și-i dădu cu palma peste ceafă, turtindu-i pălăria pe nas. Cei dimprejur râdeau. Achim strigă cu voce bună:

— Hai, fraților, că au sosit și boierii... Hai, că trece ziua!

„Boierii” erau cei întârziați, care tăcură, rușinați. Achim și cu cei mai tineri săriră în groapă. Iordan măsură adâncimea dintr'o privire, apoi se răsândi și coborî tacticos, cu alți câțiva, pe o scândură lungă. Jos, lepădără cămășile, își scuiară în palme, frecându-le sdravăn, și începură. În pantaloni, desculți și cu pieptul gol, se încovoiau, înflegeau cazmaua în pământ și svârleau pământul peste marginea groapei, îndreptându-se din șale cu o mișcare mlădioasă. La început, cei mai tineri răsău, făcură glume, cu glas încet. Apoi tăcură. Nu se auzea nici un sgomot. Săpau fără grabă, dar fără să încetinească nici o clipă. Pe fundul groapei, umbrele li se mișcau fără încetare. La suprafață, creștea mormanul de pământ săpat. De afară, se vedea numai cum sboară pământul peste marginea gropii.

Aerul răsuna de ciocănitul dulgherilor, de uruitul și scrâșnetul de pietriș frecat de metal, al betonierelor. Un tractor mare **Stalineț**, trăgea stâlpi de telegraf spre orizont. Iar stâlpii de telegraf înfiți în pământ, singura vegetație a stepei, începuseră să poarte niște roade ciudate: oameni cățârați în vârful lor, și care puneau firele ce aveau să lege telefonic și telegrafic orașul nou de restul țării.

Și deodată vântul începu să bată dinspre mare. Nori de praf roșiatic se așternură dealungul șesurilor umduite. Incet-încet, cerul deveni gălbui,

și soarele începu să se străvadă printr'un vâl înalt de pulbere, ca un cuptor ce se stinge. Incepuse încă o zi de muncă. Jos în vale, draglina lui Mitică Rusu își căscă fălcile de oțel și înhăță pământul moale, negru. La o betonieră, Micluț veghea la încărcatul cupei cu ciment, pietriș și apă, după tăblița betonierei, pe care era scris cu cretă, de mâna inginerului Pangrati: atâta ciment, atâta pietriș, atâta apă. Micluț se uita împrejur: un om îi lipsea din echipă. Măcei plecase.

Măcei se depărta de șantier. Trebuia să-l caute pe frate-său. Aici nu era nici un semn. Trebuia să meargă mai departe. Cu desaga'n spinare, umbla prin valurile de vânt cald și de praf. I se alăturară și alții. Printre ei, îl recunosc pe Tudoriță, feciorul lui Iordan, se apropie de el și intră în vorbă. Tudoriță îi întreba pe ceilalți unde se duc, și de ce. Unul spunea:

— Eu plec la Poarta Albă... am auzit că e mai bună cantina...

— Lasă cantina, zicea altul. Cantina n'ar fi nimica. Da' nu vezi cum merge treaba? Nu's pontatori destui, nu-s normatori, lucrurile merg alandala. Ai să vezi:ăștia care rămân aci, peste o lună o să ia salariu o mie de lei... două... Eu merg la Mircea Vodă. Acolo-i bine...

— Da' la Canară, la carieră, cum e? întrebă Tudoriță iarăși.

— Nu știu, frate. Mergi la Canară?

Tudoriță șovăi puțin. Taică-său îi spusese astă vară: să meargă la Canară, să-l aducă pe Bănică. Dar cine știe cum era cu cantina și cu salariul la Canară? Și, la urma urmei, putea să meargă la Canară, și mai târziu, într-o Duminică. Răspunse:

— Nu... La Mircea-Vodă merg și eu...

Și umblară mai departe, grup mic de siluete cenușii pe drumul ce părea nesfârșit, cu capătul pierdut în negurile de praf ale stepei. În întâmpinare, dinspre gara depărtată, veneau alții, câte zece, douăzeci de odată. Erau proaspeți, mai puțin prăfuiți, și cu legăturile sau lădițele pe umeri. Îi priveau cercetător pe cei ce plecau; unii se mirau, îi întrebau drumul, crezând că s'au rătăcit. Unul singur zise tare:

— Io-te-i! Se cară!

Dar totuși, noii veniți merseă mai departe. Tudoriță, Măcei și ceilalți întâlneau grupuri noi venind dinspre gară. Și de unde plecaseă veseli și vorbăreți că scapă de greutățile șantierului, acum amuțiră. Umblau tăcuți prin vârtejuri de praf, pe drumul alb. Camioane pline veneau dinspre gară. Treceau și altele în direcția opusă, în viteză. Nu se opreau să-i ia. Dezertorii se pierdură în zare într'un ultim nor de pulbere alungat de vântul fierbinte al pustietății.

II

Un simțământ prea timpuriu de triumf

1

Frenkel, administratorul, îi privi pe Mateica cu ochii lui adormiți și-l întrebă:

— Ai fost prin sat, tovarășe Mateica?

— Am fost, răspunse Mateica. Dece mă 'ntrebi?

Ședeau amândoi în biroul lui Frenkel, mobilat cu o masă de lemn alb și câteva scaune. Mâncau în străchini de tablă vopsite roșu închis,

mâncarea pe care le-o adusese dela cantină. Mateica scoase din buzunar un bidon mic, turtit, deşurubă paharul şi-l umplu, zicând :

— Proastă e mâncarea asta. Am aici ceva ca să ne dregem gura.

La mirosul tare, Frenkel deschise ochii şi deveni deodată treaz. Bău, plescăi din buze şi spuse:

— Aah... tare!

Mateica râdea. Bău şi el. Apoi reluă:

— De ce mă 'ntrebi?

— Uite.... ne-ar trebui nişte căruţaşi. N'avem căruţaşi. Cât ne trebuie nouă, nici în sat nu găsim. Dar măcar câţiva, tot trebuie să fac rost... Şi n'am timp. Sânt ocupat. Uite câte lucrări am de rezolvat.

Şi-i arată vrafurile de hârtii şi dosare pe masă. Nu găsiseră nici măcar pentru străchini, loc curat ; le puseseră pe hârtii, pe evidenţe, state, rapoarte, adrese, circulare, liste...

— Nu ştiu ce să mă fac de atâta treabă; n'am oameni care să mă ajute, şi trebuie să merg şi pe teren... Cum să mă împart? Toţi trag de mine: Maftei mă calcă cel puţin la două-trei zile odată; p'ormă Rusu, sindicatul, muncitorii... Toţi! Toţi! Bine că Anghelescu e mai înţelegător... şi bine că te am pe dumneata, care mi-eşti ca un frate... Fii bun, zău aşa: serveşte-mă: dă o fugă până 'n sat şi angajează ce poţi găsi şi dumneata. Te rog, fii draguţ. Fii amabil. Am să te servesc şi eu.

— Am şi eu foarte mult de lucru, zise Mateica. Uite, am de făcut un drum până la Constanţa, să mai găsesc funcţionari. Fără ei, ce te faci? Ai să te 'nneci în hârtii.

— M'am şi 'nnecat, oftă Frenkel. Mai dă-mi un păhărel de drăcie de-aia . Zi, nu poţi? Te rog eu ; ca pe-un frate.

— Să mă gândesc, cum să mă aranjez, zise Mateica, încruntându-se. Da... da... ia să vedem... Da. Poţ să mă duc.

— Mulţumesc, tovărăşe! Mulţumesc, zise Frenkel, strălucind de bucurie. Intinse picioarele sub masă şi oftă uşurat. Mateica întrebă:

— Nu ai nevoie de altceva? La bucătărie... ceva fete din sat, să ajute, să servească la cantină... Ai?

— Nişte fete din sat... zise Frenkel pe gânduri.

— Dacă găsesc, mai arătoase, aşa... Ai?

Ochii lui Frenkel sclipiră o secundă. Dar gura spuse cu nepăsare:

— Bine... dacă găseşti... să angajăm...

Mateica plecă. Zâmbea singur. Se sui într'un camion care pleca gol spre gară şi, de lângă şofer, privi cum tremură în depărtare aerul fierbinte. Un câine călcat de maşini, dispărea încet, îngropat în colbul gros al şoselei.

Mateica se dădu jos în capul satului şi merse mai departe, pe jos. Câinii adormiţi la umbra zidurilor ridicară capul. Unii îl lătrară de departe; apoi începură să clănţane după roiurile de muşte care-i chinuiau.

Satul se 'ntindea la întâmplare, pe stepă. Casele erau scunde, din piatră şi lut, cu căciuli de stuf sur, şi împrejmuite de ziduri scunde, cu creastă rotundă de lut. Pe ici, pe colo, copaci creşteau întortochiat în curţile pustii, în care vedeai doar câte-o căruţă părăsită, făcută din şase scânduri.

Mateica intră în prima curte care i se păru mai bogată. Uşa casei era străjuită de doi dovleci care se aureau la soare. Mateica bătu în poartă, strigă şi intră.

Țăranul ieși din casă. Era cărunț, zdravăn, cu pumnii groși. Il privi întunecat pe Mateica.

— Bună ziua, măi neică, zise Mateica. Ce te speriași așa? Crezi că vin cu colectarea? N'am venit să-ți iau, am venit să-ți dau. Ia, să stăm o leacă de vorbă, mai la umbră.

Țăranul îl pofti în casă, privindu-l bănuitor. În odăița întunecoasă, răcoroasă, cu miros de var și de lut proaspăt lipit pe jos, omul îi porunci nevastei să aducă niște țuică. Mateica vorbea:

— Dumneata ești gospodarul aicea, nu-i așa?

Țăranul se uită împrejur, la pereții lipiți cu lut, la patul acoperit cu un morman de scoarțe negre înflorite cu roșu și verde, la icoanele din peretele de Răsărit. Le privi pe toate cu un fel de îndoială. Privirea i se opri asupra unor flori de hârtie puse sub icoane. Omul rămase așa, tăcând. Mateica întrebă cu glas stăpânit, aplecându-se către cellalt:

— Ce? Se face colhoz și la voi în sat?

— Se face... zise țăranul, închizându-se în sine. Dece să nu se facă?

— Dumneata intri?

— Eu?

Țăranul râse, sticlindu-și ochii gălbui:

— Dacă m'or primi, întru...

— Așa.. Și mulți vor să intre?

— Mulți... mulți... zise țăranul, înnegurindu-se. O muscă bâzâia subțire, în tăcere.

Femeia aduse țuica și două cănițe de lut smălțuite cu floricele albastre, apoi se retrase într'un colț, în umbră, cu mâinile în poale. Mateica bău și suflă:

— Aah... Apoi zise cu hotărâre:

— La voi, colhoz nu se face, omul lui Dumnezeu. Auzi? Nu se face. Cellalt îl privea tulbure. Mateica urmă:

— Uite de ce nu se face. Fiindcă o să treacă pe aici Canalul Înțelegi? O să taie satul în două. O jumătate o să fie dărmată, să-i facă loc Canalului.

Se lăsă tăcere grea. În colțul ei de umbră, femeia oftă ușor și șopti ceva nedeslușit, cu mâna la gură și ochi de spaimă. Mateica își dădu seama că țăranul are fire sângerate în albul ochilor. Il auzi vorbind răgușit:

— Păi dece să treacă pe-aici? Noi nu suntem în drum!

— Eu mai mult nu știu, frate dragă, zise Mateica, nepăsător. Sunt funcționar pe șantier; nu eu hotărâsc.. Nu pe mine m'ascultă ei...

— Da' pe cine? întrebă cellalt într'o șoaptă gătuită, aplecându-se înainte. Mateica îi observă și mai bine vinișoarele roșii din albul ochilor. Dădu din umeri:

— Ce știu eu? Comuniștii...

Omul scoase un fel de mormăit și se așeză la loc.

— Comuniștii...

— Uite de ce am venit, reluă Mateica. Șantierul ăsta al nostru are nevoie de oameni cu căruțe și cai, de-aici din sat. Fără căruțe, e mort... Așa că voi să veniți cu căruțele...

— O să venim! zise cellalt, mai tare decât ar fi fost nevoie pentru

aceste vorbe ; și repetă mai încet, ca și cum ar fi spus altceva cu alt înțeles :

— O să venim....

— Așa, zise Mateica mulțumit. Și acum, spune-mi unde să mă mai duc, la alți gospodari, care au cai și căruțe...

Se ridică, luă ulcica și-și turnă singur din sticlă. În picioare, dădu țuica pe gât, oftă de mulțumire și-l privi pe chiabur printre ploapele întredeschise. Acesta era pământiu la față și-l cerceta din ochi pierduți, ca pe solul urât al unor minuni înfricoșătoare, al unei judecăți din urmă.

— Trebuie să veniți toți cu căruțele, să ajutați, să facem Canalul, zise Mateica.

— Da; o să venim.... o să vă ajutăm, zise omul fără intonație. Da, da, o să venim cu căruțele, să vă ajutăm...

2

La Constanța, în cartierul ce dă spre statuia lui Ovidiu, străzile mari coboară repede spre piață, spre geamia cea mare cu cupolă cafenie. Străduțele ce se deschid spre dreapta, au toate la capăt portul înțesat de catarge, deasupra căruia se înalță veșnic trâmbe de fum. Spre stânga, mai toate se termină pe faleză, de-asupra mării libere și fără de hotar. Tot aici, spre stânga, e o biserică veche, grecească, fără turlă. Simplă, cu pereții cenușii-verzui, poartă hramul Schimbării la Față, **He metamorphosis tou Soterou**. La doi pași mai la vale, una din străduțe, pietruită cu pietre rotunjite de apă, are o înfățișare tăcută și închisă. Sunt acolo case de piatră sură, cu vechi obloane cu vopseaua cojită. Obloanele sunt închise, și ușile dela stradă dau spre scări întunecoase, ce urcă spre adâncimi neștiute ale casei. Pe străzile cele mari era un furnicar de oameni, muncitori, marinari, bărbați și femei; copii se jucau țipând ascutit pe turcește. Aici, doar arare se abătea câte un trecător, parcă ferindu-se să nu fie văzut și dispărea pe vreo ușă deschisă, urcând scara de lemn ce scârțâia, întunecoasă. Câteodată, o femeie cu fața obosită, uscată, vopsită țipător, stătea pe trotuar, la colțul cu strada mare. Râul de oameni curgea mai departe, cu glasuri, strigăte, râsete : câte un trecător se oprea, schimba două vorbe cu femeia, o urma pe trotuarul cenușiu și dispărea cu ea într'una din casele tăcute, oarbe.

Era o după amiază de August, însorită și înviorată de un vânt din spre mare. Soarele încălzea domol zidurile vopsite în culori stinse, galbene, cafenii, cenușii. Se înfierbântase tinicheaua firmelor de prăvălii cu nume grecești și turcești, care rugineau deasupra vitrinelor goale și murdare. Puținele magazine care rămăseseră în afara comerțului socialist de Stat, erau cele la ale căror uși străluceau vesel în soare mărunțișuri și colane de scoici în culori vii. Iar în fund, dincolo de case, se ridica un zid de un albastru puternic, aproape vânat : marea, care vuia și foșnea cu nenumăratele bare albe ale valurilor înspumate.

Victoraș Folosea conducea camionul pe bulevard. Era tăcut și serios, după felul lui. Voi să cotească pe după gara scundă și veche, văruiată alb.

— Oprește aici.

Victoraș tresări și se uită la tovarășul Mateica, așezat lângă el, apoi frână și opri. Mateica se dădu jos fără să adauge un cuvânt, trânti ușa și se depărtă

— Al dracului... „Noroc” nu știi să spui.... se gândi Victoraș: Un muncitor în salopetă oprit în stradă îl strigă:

— Măi tovarășe, nu cumva mergi la Ovidiu?

— Ba da, zise Victoraș, urmărindu-l cu ochii pe Mateica.

— Măi iei și pe mine?

— Suie, zise Victoraș. Il zări pe Mateica intrând în străduța aceea care, între șirurile de case aurite de soare, părea cenușie și tristă. Deodată se întoarse, îl privi pe noul venit și-l întrebă:

— Ești de p'aceia, frate?

Cellalt dădu din cap. Avea un fular portocaliu și un țigaret de nylon între dinți. Zise cu mândrie:

— Sânt din Constanța. Da' de unde vrei să fiu?

— Cum îi zice la ulița aia?

Cellalt râse, cu țigaretul de nylon între dinții strălucitori. Zise:

— Aia. Aia e ulița **coarzelor**....

Victoraș dădu din cap, serios, înțelegător.

— Aha.

Și, ambreind motorul, se gândea:

— Uite-al dracului ăla, de ce se ține....

Pe când camionul verde cu literele **D. G. C. — Direcția Generală a Canalului** — se depărta pe asfaltul lucitor al șoselei dinspre Eforie, Mateica trecu prin străduța tăcută. Vreo două femei sulemenite cu roșu și cu ochii încercânați, vroiră să-l oprească, dar el le dădu la o parte. Eși după colțul străzii și se opri în fața unei case cu două etaje, cu o fațadă îngustă, scorojită, ce arăta pe alocuri cărămida zidăriei. De-oparte și de alta se vedea marea. În dosul casei erau mărăcini, ruine, scări de piatră dărâmată ce coborau în buza falezei, spre plajă și mare. La etaj, ușa deasupra unui balcon era deschisă și o femeie în halat stătea cu brațele goale, sprijinită pe balustrada de fier ruginit. Când îl zări pe Mateica, îl privi cu ochii ei migdalați, prea puțin cufundați sub sprâncene, într-o față cam turtită, cam lată, gălbue, cu unerii obrajlor înalți. Avea un ciuf de păr țepăn, ondulat permanent, și părea scundă în halatul roz.

La întrebarea mută a lui Mateica, femeia dădu încet din cap. Mateica intră pe ușa deschisă, pe scara uscată ce trozneea sub pașii lui grei. La etaj, pe galeria de lemn din care se intra în odaie, femeia îi ieși înainte și murmură:

— Au venit domnii ăia...

— Bine, Tasula, lasă-mă cu dâșii. Stai și tu puțin pe-aici pe-afară, zise Mateica și intră în odaia cu un pat, o masă și un lighean vopsit roșu închis, aproape cafeniu. Doi bărbați ședeau în jurul mesei și fumau. Se ridicară în picioare, bătând din călcâie:

— Să trăiți, don' colonel!

— Noroc, Popescule... Bunăziua, Lupașcule, zise Mateica. Ședeți.

Se așeză și el și-i privi o clipă. Maiorul Popescu era cenușiu la față, de prea mult tutun. Avea chipul tras, cu pielea lipită pe oase, și cămașa kaki rămăsese cu gulerul prea larg, iar hainele civile păreau de căpătat. Aha; va să zică asta dusesese mizerie.... Plutonierul-major Lupașcu era sprâncenat, sănătos, și-l privea vesel; Mateica îi cunoscuse viclenia și smecheria pe front, când era vorba de găsit mâncare, băutură, mobile, obiecte de preț. Mateica vorbi:

— Pentru voi doi am găsit loc... chiar la mine pe șantier.

— Da' asta ce-i? Ce, mă? Cum ai venit, ai și 'nceput?

Lupașcu scosese de sub masă o sticlă de vin. Râdea:

— Don' colonel, am găsit-o sub masă... Să mă bată Dumnezeu dacă n'am găsit-o..

Și adăugă, făcând cu ochiul:

— E Murfatlar...

Pe când beau vinul tare și dulce, Mateica vorbea:

— Popescule, am nevoie de tine la pontatori... Aia țin socoteală de cât s'a muncit, cine, cât a săpat... La câteva sute de săpători, mai poți băga și câte unii dela tine. Ai înțeles? Să-ți mai umpli hainele, că ai ajuns ca un țar....

Și râse, arătându-și gingiile trandafirii.

— Iar tu, hoț bătrân, n'ai mutră de bucătar, că te-ași face...

Il privi gânditor pe Lupașcu. Acesta zise:

— Păi dacă nu puneți un majur peste cantină, n'ați făcut nimic...

— Cantinier, ai? zise Mateica. Bine. Să vorbesc cu administratorul.

Și acuma uite ce e, băeți. Ne putem curăța, dacă nu băgăm de seamă. Să terminați cu „să trăiți” și cu „domnule colonel”. Tu, Popescule, mai bine n'ai purta cămașa asta militară. Și băgați-vă în cap un lucru: nu m'ați cunoscut. Eu sunt tovarășul Mateica, și-atâta tot. Imprieteniți-vă cu cât mai mulți oameni, și încercați-i, care cam ce crede, cam cum vede lucrurile. Ii mirosiți voi repede pe ai care sunt comuniști sau se țin după comuniști. Pe-ai de nu's e mai greu, că nu se arată dela început; dar tot îi simțiți. Cu ei trebuie lucrat: dați-le posibilitatea să se aranjeze, să facă și ei un ciubuc, să le mai bage un băț în roate comuniștilor. Iar voi, fiți atenți, acum, la început... La 'nghesuială! Șase luni ține zăpăceala, și 'n șase luni puteți face și voi mici economii... Până la război...

— Eu cred că două luni mai avem de așteptat, zise liniștit Popescu.

Mateica îl privi atent. Popescu avea o lucire ciudată în ochii gălbui. „Asta e nebun” se gândi Mateica. Zise:

— Vezi să nu ție doi ani...

Și râse iar, privindu-l printre gene. Lupașcu întrebă:

— Dece să ție numai șase luni zăpăceala, don' colonel?

— Poate să ție și mai mult, dacă știm noi s'o facem.... zise Mateica.

— Apăi dacă-i vorba de organizat zăpăceala, mai bine decât armata nu știe nimeni, zise Popescu, râzând. Ii jucau pieile pe gâtul prea slab. Mateica îi privi pe amândoi și urmă să le explice ce aveau de făcut, cum trebuiau să vorbească și să se poarte:

— Mereu cu „tovarășe”, măi; și nu vă dați pe față, nu vă legați cu oricine; pe care-l vedeți că e dat în mă-sa, puneți-i o piedică, să-și rupă gâtul, dar să nu știe cine i-a pus-o. Nu trebuie să vă 'nvăț eu cum. Știți voi. Numai atât: să nu vă simtă. Și dacă puteți, n'ar fi rău să nu vă știe nimeni ce-ați fost înainte....

Și urmă așa; minutele treceau, încete. Mateica vorbea cam fără chef, rece, cu gândul într'altă parte. De pe la jumătatea convorbirii lui cu cei doi, se strecura în el un simțământ neplăcut, de care nu-și dăduse seama decât acum în urmă. Se simțea prost, stânjenit. Deodată simți că trebuie să curme întâlnirea asta. Nu mai putea. Se ridică și le întinse mâna:

— Ei, va să zică, ne-am înțeles. Și acuma, fuga marș! La șantier!

Rămas singur, căzu pe gânduri, încruntat. Ce greșise? Era la mijloc o greșală, de asta era sigur. Dar care?

Vocea Tasulei îl trezi din visare:

— Pe mine nu mă iei pe șantier?

— Pe tine? Ce să faci acolo?

— M'ași face dactilografă...

Mateica ridică ochii și o privi lung. O 'ntâlnise pe trotuar, cu câteva zile înainte. O umpluse de mirare, vorbindu-i despre el însuși, despre averea pe care-o avusese și la ale cărei rămășițe făcuse aluzie. Ii spusese că are nevoie de-o casă, aici în Constanța, unde să vie să se odihnească și să-și întâlnească prietenii, când se 'ntorcea de pe șantier. Și-i dăduse bani, mai mulți decât era ea obișnuită să primească. Asta fusese acum câteva zile. De atunci, Mateica venise să doarmă nopțile în Constanța, aici la Tasula. Iși convocase oamenii cunoscuți, ca azi pe Popescu și Lupașcu, aici la ea. Cum? să caute acum altă casă, cu altă cheltuială, cu alt risc?

Și la acest din urmă gând, iar îi veni în inimă neliniștea și neastâmpărul care-l făcuseră să scurteze întâlnirea cu cei doi vizitatori. Il umplu și necazul împotriva Tasulei: „pupază tâmpită... acumă vre să-mi strice combinațiile...”

De aceea îi răspunse brutal, tăios:

— Ce, ești nebună? Știi să bați la mașină? Tu nici românește nu știi bine...

— Aș învăța; zise încet Tasula. — Am fost la școală...

— Care școală? întrebă Mateica, disprețuitor.

— La școala turcească...

Mateica râse rece, batjocoritor și se ridică dând din umeri. In ușe îi aruncă două vorbe scurte:

— Asta-i pe turcește, ai? întrebă el, râzând murdar, și ieși.

3

După amiaza încă nu se sfârșise. Mulțimea era tot atât de deasă pe străzi. Treceau mereu camioanele verzi pe care scria D. G. C. cu litere albe. Jos, în piața Ovidiu, un megafon de tinichea cenușie transmitea anunțurile unei conferințe despre literatura sovietică, ținută de un poet local, și ale unor manifestații sportive.

Mateica trecu prin mulțime pe lângă vitrinele goale sau împodobite cu mărunțișuri, stilouri, tabachere ieftine, sau colane de scoici în culori vii, țipătoare; trecu pe sub vocea mecanică și neobosită a megafonului, apoi străbătu piața cenușie, luminată de soarele cald. Lăsă în urmă geamia înaltă, galbenă-cafenie, și se înfundă pe străzile ce dau spre Cazinou și spre mare. Aici erau palate înalte, care înainte fuseseră bănci, restaurante, hoteluri, baruri, cluburi, locuințe particulare de armatori bogați, bancheri și mișiți. Acum, multe erau doar o coaje de ziduri găunoase, cu ferestrele arse, fără acoperiș, fără planșeuri între etaje. Câte o scară pornită dela etajul doi, atârna în gol. Iar clădirile care nu fuseseră atinse de războiu, acumă erau pline de birouri. Se vedeau prin ferestre portretele lui Lenin și Stalin și portretele conducătorilor partidului, și capetele funcționarilor aplecați peste mese. La poarta câte unui asemenea imobil, era o gheretă și o santinelă cu baionetă la armă.

Mateica se întunecă; vederea soldaților și milițienilor îl readucea la gândurile care-l goneau pe străzi. Deveni iarăși neatent la ce se petrece

împrejuru-i. Cobori printre copacii și peluzele prăfuite și sărace, spre Cazinou. Și clădirea aceea de pe cheiul-promenadă, era și ea găunoasă, întunecată pe dinăuntru, și se vedeau atârinate bucăți uriașe de beton. O sentinelă singuratică se plimba între Cazinou și mare, deasupra cazematelor de ale căror blindaje se spărgeau valurile foșnind.

Mateica se așeză pe una din băncile cu fața la mare și aprinse o țigară. Vântul îi sufla în față și țigara ardea prea repede. Până departe, valurile înspumate albeau albastrul vântat al mării.

„Iar am vorbit prea mult”, se gândea Mateica. „Acum sunt în mâna lor. Am vorbit prea mult și cu Anghelescu și cu Tasula. Sunt descoperit față de patru oameni. Am început prost. Sigur, la urma urmei, cu Anghelescu am vorbit doar acoperit, nu i-am spus nimic limpede; tonul a făcut muzica; așa că în privința lui, m'ași putea liniști. Iar cu Tasula, dacă mă gândesc bine, nici n'am vorbit; nu i-am explicat nimic. Dar întâlnirile mele, venirile mele pe la ea, cum și le explică? Doar n'o fi proastă, să nu-și dea seama.... Da, da, degeaba mă liniștesc eu, sunt descoperit față de prea mulți oameni. Am început prost și mă simt parc'aș umbla în pielea goală pe o stradă plină de lume; și mă mir că deocamdată nimeni n'a observat că sunt în pielea goală.... Am început prost. Am început prost. Asta e limpede.

Dar cum să manevrez animalele astea? Fără să le spun nimic? Ascuns de tot? Sigur că da. Numai că e mult mai greu. Poate că-i imposibil. La urma urmei, e ca la război: nu poți fi sigur că nu te cureți. Așa că trebuie mers înainte, cu îndrăzneală. Mă bazez pe niște oameni de gumă; în niciunul nu poți avea încredere deplină. Aștia nu sunt ca fanaticii de comuniști. Dar alții n'am; cu ei trebuie lucrat; trebuie să zidesc pe nisip și de ce mă ridic mai sus, o să-mi fugă temelile de sub picioare... Anghelescu... Popescu... Lupașcu. Cârpe. Niște nenorociți”.

Se întunecă și mai tare la față. Aruncă țigara. Un milițian trecu, cu mâinile la spate. Mateica îl privi cu o atenție ciudată; se gândea:

„Eu și cu doi-trei oameni, împotriva a nu știu câte mii de comuniști... Dar nu se poate să nu gălesc zeci și sute de nemulțumiți, de tipi care se uită chiorăș la Canalul ăsta. Să nu pierdem speranța, băete. Cu răbdare, o să le punem atâtea bețe 'n roate, că o să se lase de Canal....

O să se lase? Pân' acum, nu s'au lăsat de nimic... Și-au urmărit planurile, ca o armată. N'o să se lase nici de ăsta... Pot fi însă cele puțin întârziati, până la război... Cum a zis ăla?”.

Și 'ncercă să-și aducă aminte de o frază a omului care-i dase instrucțiuni și bani, pe trotuarul de lângă biserica Enei. Cum era? A, da:

„Să fii descoperit cât mai târziu”...

Pe Mateica îl trecu o sudoare ușoară, rece. „Ce dracu? Parc'ași fi angajat într-o bătălie pierdută dinainte... Ce, nici el nu crede în succes? Am înțeles eu greșit, sau i-a scăpat o vorbă fără să-și dea seama?” Stătea în fața mării strălucitoare, în fața miilor de valuri cu crestele albe, în vântul proaspăt și sub cerul nepătat al după amiezii târzii de August. Deoparte, spre zare, pânzele unor bărci de pescari se făceau încet-încet trandafirii, și țipătul pescărușilor răsună, aprig și viu. Mateica se gândi: „Bine că mi-am adus pistolul. Dacă o fi să mă prindă, îmi trag un glonț în cap”...

Privea marea fără s'o vadă. Oamenii treceau pe lângă el, și-i simțea nedeslușiți, apoi uita iarăși de ei. Se simțea uscat, amar, cu un fel de neînțeles regret pentru o viață care ar fi putut să fie, nici el nu știa cum, și

care era pierdută pentru totdeauna. Acum, era într'un fel de coridor rece și strâmt, care ducea într'o odaie cu desăvârșire închisă... „Să sperăm că o să dureze cât mai mult... poate vine războiul și scap... „se gândi Mateica, apoi se întoarse brusc și porni îndărăt spre oraș.

Când ajunse la Tasula, găsi ușa închisă. Bătu, și nu-i răspunse nimeni. „S'o fi dus în oraș... „se gândi Mateica și rămase pe galeria de lemn din dosul casei. Fuma, privind în neștire un zid vechi, dărâmat, pe care creșteau burueni agățătoare.

Deodată, ușa Tasulei se deschise și un bărbat ieși și coborî scara care trozneala sub pașii lui. Mateica tresări. Aruncă țigara și se opri în ușe. Era galben la față. Tasula ședea pe un scaun și-l privea cu un aer închis, neștrăveziiu. Mateica întrebă, cu glasul schimbat :

— Cine era tipul ? Cum îl cheamă ?

Tasula murmură cu un fel de zâmbet :

— De unde vrei să știi ?

Mateica intră, închise ușa, o încuie, apoi din doi pași veni la Tasula, o ridică de umeri și-i trase două palme. Avea mâini grele și capul femeii se clătină la fiecare lovitură. Apoi o lăsă să cadă iar pe scaun și zise șuerător :

— Clienți, ai ?

Cu obrajii dogorind, femeia îl privi fără să clipească. Mateica zise iar :

— Să nu te mai prind. Auzi ? Să nu te mai prind... Bani o să-ți dau eu...

Tasula tăcea mereu, privindu-l cu ochii ei de nepătruns, în obrazul greoiu. Se gândea : — Va să zică, e mort după mine... un colonel...

Mateica o privi nehotărât. Se gândea :

— Dumnezeuul tău... ce spaimă am tras... Trebuie s'o cred ? N'o fi vreun agent ? Dar deocamdată n'are ce să afle ; n'am făcut nimic. Dacă-l mai zăresc pe aici, e agent. Dar poate că-mi fac eu gogorițe din nimic... În orice caz, trebuie să-mi mai gălesc o casă.

Deodată simți că Tasula îl cuprinde cu brațele pe după gât și-și lipește obrazul de al lui. Mirosul tare de pudră ieftină îl făcu să clipească din ochi. Ca fulgerul îi veni în minte zecile de „pupeze” care, în cariera lui de crai, făcuseră la fel, și-i veni să râdă de bucurie. Știa și-un proverb : când te iubește odată o pupăză, te iubește pân' la moarte... Se gândi amețitor de iute :

— Sunt prăpăstios, caraghios... Am dat-o gata și pe asta ; când a pomenit ea asemenea baftă, să stea la ea un colonel, un boier ? Lucrul ăsta îl uitasem ; și-mi făceam gogorițe ca un prost... ca un fricos. La urma urmei, toate animalele astea nu sunt mai deștepte ca mine ; și ei sunt atenți la mii de lucruri, pe când eu lucrez concentrat asupra unui singur... Maștei ăla, cum a 'nghițit toate basmele mele ? Fără să clipească... Au prea multe pe cap ca să mă simtă ; și, la dreptul vorbind, am lucrat destul de acoperit. Către cine m'am descoperit ? Către oamenii care sunt de partea mea și au aceleași interese ca mine... Nu, nu, n'am de ce să mă tem ; în orice caz, acum nu. Pe teamă nu trebuie risipit nici un gând ; trebuiesc combinate lovituri. Și anume ce ? Ia să vedem. E uzina electrică pe care-o face Pangrați. Trebuie găsit acolo un om de încredere. Pe urmă, la normarea săpăturilor ; o să punem pe ștatele de plată până la zece la sută neexistenți, pe urmă...

Îi fierbeau gândurile în cap, se simțea deodată încrezător, puternic, sigur de sine ; și sub stratul acesta de gânduri, cânta unul ca o trâmbiță țipă-

toare : „Până la sfârșit, am să-i păcălesc ! Am să umblu în pielea goală pe stradă, și n'o să observe niciunul ! Sunt mai șiret ca ei ! Ei nu știu că-i urăsc, nu știu cine sunt, și nu vor ști cine-i lovește !“.

Privea pe fereastră cum, după colțul celeilalte străzi, se scurge în înserare râul de oameni pe strada I. V. Stalin: o mulțime neagră de muncitori, de marinari, de copii și femei. Ii privea cu un simțământ triumfător, care-l făcu s'o cuprindă de mijloc pe femeie și s'o strângă tare. Ea se lăsă moale, fericită. El o privi fugar și zâmbi cu dispreț; și continuă să se uite în depărtare la mulțimea care trecea fără să știe că el e în casa aceea, la pândă.

4

În zilele acelea, Mateica mai angajă oameni. Îi obișnuise foarte repede pe Frenkel să se rezeme pe el, să-i lase lui de rezolvat o seamă de lucruri care cereau umblat și osteneală. „Servește-mă, tovarășele“, spunea dulce, Frenkel, și-apoi se cufunda iar îndărătul vrafurilor de rapoarte, adrese, circulare, state, evidențe... Iar Mateica umbla pe la Constanța, scria la București, și oameni noi luau drumul șantierului. Acolo luau în mână posturile cele mai deosebite: referenți, gestionari, achizitori, responsabili de cantine, intendenți de barăci, magazioneri, dactilografe, pontatori, normatori. Era mult mai cu băgare de seamă față de ei; pe cei mai mulți nu-i cunoștea bine; dar totuși erau oamenii lui, oameni angajați de tovarășul Mateica, oameni care-i datorau o pâine tovarășului Mateica. Și îl salutau „Bună dimineața, tovarășe Mateica“, sau chiar, „Să trăiți, tovarășe Mateica“, iar unii mergeau mai departe și schițau mișcarea de a se ridica în picioare când intra el. Nu se ridicau în picioare, firește; dar se înălțau pe vine, la câțiva centimetri deasupra scaunului, și Mateica trecea răspunzând cu demnitate la salutarile lor. Se uita împrejur, mulțumit. În fiecare din birourile cu pereți din scânduri de brad, cu mese albe de brad, cu lozinci pe pereți: „**Vom construi Canalul fără burghezie, și împotriva ei!**“, cu portretele conducătorilor partidului, — se afla cel puțin câte unul din oamenii aceștia, care legau prietenii între ei, stăteau de vorbă peste mesele încărcate cu hârtii. În barăci era cald — deși nu așa de cald ca pe câmp, pe șantier — muștele se plimbau pe hârtii rezolvate sau nerezolvate, pe evidențe, state, adrese, circulare, rapoarte...

— Măi băieți, spunea dactilografa, oprindu-se și rezemându-se de speteaza scaunului; — aș vrea să fiu la Eforie în momentul ăsta... în mare până la gât, ah...

Și se 'ntindea, scuturându-și coama ondulată permanent.

— Suntem până în gât în hârtiile astea, zicea întunecat unul din funcționari, și pune coatele pe ștatul la care lucra; se uita pe fereastră unde jucau muștele în soare și aprindea o țigare cu un aer visător.

— Eu, la Mangalia, în 42, aveam un prieten, coleg de studenție pe vremuri, la Paris... începea altul să povestească. Era o poveste ce trebuia ascultată neapărat; povestitorul avea totdeauna haz și știa o seamă de lucruri. Se făcea tăcere și-l ascultau; de afară se auzea slab cum urue betonierele, și un glas care striga ceva neînțeles.

5

Fostul plutonier major Lupașcu, era administratorul cantinei. Îi angajase bucătar-șef pe unchiu-său și pe un văr de-al doilea, achizitor.

Intr'una din zile, trecu, ca de obicei, pe la bucătărie. Mergea repede, cu un aer absent, și se făcea că nu vede nimic, ca un om tare grăbit și plin de gânduri și griji. Imprejur răsuna vesel ciocănitul dulgherilor, și un șir de stâlpi de telegraf noi se întindea pe stepa cenușie, către zarea nemărginită.

Lupașcu ocoli colțul barăcii-cantină. Aici, în dos, un camion mare, Tatra, era oprit. Câțiva oameni, ajutați de fetele dela cantină, descărcau cartofi. Pe ușe ieșeau aburii dela cazan, și câțiva câini stăteau primprejur, cu boturile întinse spre aburul de mâncare. Se auzea dinăuntru un glas gros, gros, care mormăia, cu mânie. Lupașcu intră.

Aici era și mai cald ca afară. Broboane de sudoare străluceau pe fețele rumenite de căldură ale fetelor, cu picioarele goale și cu mânețile suflecate. Trebăluiau în umbra încăperii, care i se părea întuneric lui Lupașcu, venit din lumina orbitoare a amiezii de vară. Lupașcu zări tichia înaltă, albă, de bucătar a lui unchiu-său, peste capetele fetelor. Sgomote scurte înfundate, ca de ciocan, și fleșcăituri arătau că bucătarul despica o bucată de vită. Lupașcu îl auzi cum spune, între fiecare lovitură de satâr:

— Dece te ții aici? Ca să fii obraznică?

Vorbea gros, răgușit. O fată se apără:

— Zău, tovarășe....

— Ce tovarășe? Care tovarășe? Ce, eu n'am fost în sat? Nu-l știu pe tat'ă? N'am văzut eu cazanul de țuică?

Altă fată sări:

— Lăsați, nea Smarandache, că v'a trimis tata o sticlă...

Satârul se opri.

— Aha. Pune-o colo, în dulap... Și tu, să-i spui să nu mă ia pe mine cu de-astea, că nu-i mai cumpăr nimic! Și pe tine te dau afară! Mie-mi trebuie să mă respectați... să vorbiți frumos cu mine...

Lupașcu își făcu loc printre fete. Masiv, cu spatele rotund și ceafa căruntă, cu două cute revărsate peste guler, bucătarul despica de șira spinării, coastele vitei. Lupașcu îl bătu pe umăr. Cellalt se 'ntoarse. Avea în ochi o lucire gălbuie. Lupașcu îi vorbi cu glas scăzut, ca să n'audă fetele, care de altfel vorbeau între ele:

— Nea Smarandache... iar ai băut....

— Băut... băut... groh... protestă indignat cellalt, răgușit și ca din butoiu. — N'am băut!

— O să-ți tai degetele cu satârul, într'o bună zi...

— Groh... n'o să-mi tai nimic... ochiul meu, băiete... cum n'ai avut tu nici la douăzeci de ani!

Și deodată fața buhăită și umedă i se luminează de un surâs șiret:

— Ia fă-te mai încoa....

Pe o măsuță lungă și îngustă stăteau un lighean acoperit cu altul, o strachină cu capac, și un obiect acoperit cu un șervet. Bucătarul ridică pe rând ligheanul, capacul, șervetul: dedesubt erau: bucăți crude, mari, de ficat, de mușchi, creeri.

— Eh? Eh? grohăi nea Smarandache. — Ce zici, puile? O să facem chef deseară...

Deodată sări și strigă unei fete:

— Bă! Ce faci? Ia stai!

Și se repezi, clătinându-și trupul gros. Fata rămăsese în fața oalelor

uriașe de metal aluminat, care abureau pe plită. Bucătarul o trase la o parte.

— Ce pui atâta untură? Eu răspund de ea, cu capul! Ia dă-o 'ncoa... Uite, pune numai atâta. Ajunge.

Și se 'ntoarse cu cratița cu untură; privindu-l pe Lupașcu cu ochii lui gălbui, mici, râse:

— Facem economie... groh... groh... și întrebă în șoaptă:

— P'a de săptămâna trecută ai vândut-o?

— Da, zise Lupașcu. Îți dau ceva bani deseară... Da 'marmelada de ce nu mi-ai trimis-o?

— Uite-o colo, puiule... zece chile...

— Bine, zise Lupașcu. Mi-o trimiți la birou cu o fată — care-o fi mai proastă...

— Sunt fete bune, zise bucătarul și le privi cu oarecare înduioșare. Sughiță.

— Fete bune... fete serioase... de oameni serioși... Pe care i-am văzut mai serioși în sat, i-am ales; mai așezați, de, mai gospodari, mai cu stare... Nu iau eu pe fitecine... Mă! strigă el deodată către una din fete. — Vino colea... Io-tee, puiule; asta, a mai cuminte... Să-i spui lui tat-tu, măi, îi zise el fetei, — să-i spui să vie să-i dau ce i-am promis....

Când plecă fata, Lupașcu întrebă:

— Le vinzi carne la ăia din sat?

— Nu... La unul, doi, zise cellalt, încurcat.

— Pe țuică, ai?

Bucătarul îl privi de jos în sus pe sub sprincene, cu capul în piept. Zise mustrător și mâhnit:

— Ce, mă... așa vorbești tu cu unchiu-tău?

Lupașcu râse. O fată strigă:

— Tovarășul șef! Tovarășul șef!

— Hă? Hă? Ce e? răcni bucătarul.

— Veniți, că acuș începem! Se umple sala de mese!

Prin pereți răbufnea de câteva minute murmurul greu al sutelor de oameni care se îngrămădeau treptat în sala de mese. Bucătarul ocoli colțul unor dulapuri și lăzi clădite până 'n tavan. Lupașcu îl urmă. La deschizătura largă dintre bucătărie și sala de mese, patru fete dădeau farfuriile de tablă cu mâncare aburindă. Oamenii se 'nghesuiau și unul, recăjit striga la bucătar. Lupașcu îl cunoștea: era Rusu, secretarul organizației de partid, un macaragiu voinic cât un munte. Spunea:

— Bine, tovarășe, dar cât ne mai ții? Pierdem timp, pierdem timp și dumneatale nici nu-ți pasă!

— Două ore stăm de dimineață, până să mâncăm, și două ore la prânz, strigă un om negricios, voinic, pe care Lupașcu îl știa: înfipt, îndrăzneț, era săpător parcă, cum îl chema? Iordache? Iordan?

— E și mâncarea proastă, și ne ține și locului! zise iarăși omul.

— Altă mâncare n'am! Dacă nu vă place, n'am ce se vă fac, grohăi gros bucătarul. Luă din mâna unei fete niște farfurii pline și le trânti în fața celor care strigau la el. Gâfâiau de mânie. Pufni:

— Poftim! Dacă vă place!

Le 'ntoarse spatelul și dispăru în întunericul și aburii dindărătul muntelui de lăzi. Muncitorii se priviră fără un cuvânt. Doar macaragiul zise:

— O să mai vorbim noi de asta...

Apoi pleacă spre mese. Lupașcu își plimbă ochii peste mulțimea înșiruită umăr la umăr pe băncile lungi, mulțimea în straie sărace, în salopete cenușii, în haine de culoarea pământului și a stepei. Vorbeau, glumeau, râdeau; alții mai osteniți mâncau grăbit, tăcând. Lupașcu simțea o mare nepăsare, și chiar un ușor dispreț pentru ei. Deodată, dintr'un ungher al sălii se iscă zarvă. Câțiva se ridicară în picioare. Unul striga :

— Ce e asta? Ce, sântem șobolani?

Și se repezi spre tejgheaua cea mare îndărătul căreia se afla Lupașcu. Câțiva veniră și ei, protestând.

Țineau în mâini bucățile de pâine.

— Asta ce e, măi tovarășe? Pâine de-asta ne dați să mâncăm? E mucegăită!

Și întindeau peste tejghea cuburile mari de pâine cafenie cu pete albe, pâsloase, de mucegai. Lupașcu se gândi mânios și speriat: „Parcă la voi acasă numai pâine-ați mâncat, răcanii dracului!”. Il furcă o neliniște: nu cumva toată pâinea e mucegăită? Dar n'au ce face. O să spuie că instalația e de vină, că e umezeală în magazie. Și Mateica l'ar susține. Voi să se tragă îndărăt, în aburii bucătăriei. Dar văzu că Rusu, secretarul organizației de partid îl privește, întors pe bancă, cu un pumn pe genunchi. Deodată Rusu se ridică, trecu peste bancă și veni și el la tejghea. Oamenii spuneau:

— Dă-ne pâine bună! Asta nu se poate mânca...

— Ce să fac, tovarășe... așa e pâinea... zise încurcat Lupașcu.

— Cum, așa e pâinea, tovarășe, întrebă Rusu tăios. Ia s'o vedem? Lupașcu nu voia să se ducă la magazie:

— Stați, tovarăși... Am treabă! Trebuie să mă duc la Constanța...

— Mai întârzie cu noi cinci minute, zise Mitică Rusu și-l luă de braț cu o mișcare puternică, aspră.

Erau vreo cincisprezece oameni, care stăteau în soarele arzător, în fața barăcii de scânduri calde. Când Lupașcu deschise ușa magaziei, mirosul închis, de mucegai, îi izbi în față. Pâini colțuroase erau clădite în mormane întunecate.

— Magazia e umedă... zise Lupașcu.

— Care umedă, tovarășe? Am vrea noi să fie umezeală undeva în pustiul ăsta! zise Mitică Rusu. Unul din grup mormăi:

— E, jos în vale, în mlaștină...

— Știi ce? zise iar Mitică Rusu. Dumneata ai cumpărat toată pâinea pe o săptămână! De-aia a mucezit! Parcă n'am avea camioane! Cin 'ți-a spus că se păstrează o săptămână?

— O să cercetez.... să vedem, bălbâi Lupașcu.

— Cum să cercetezi? Nu dumneata răspunzi de treaba asta? Nu te pricepi tovarășe, zise tăios, Mitică Rusu. Dacă mi-ai strica draglina, crezi că m'ar întreba cineva dac'am cercetat, și dacă o să vedem sau nu? Hrana noastră e o treabă de răspundere, la fel cu mașinile.

Lupașcu îl privea cu un aer încăpățânat și tâmp. Era învățat să se acopere la repezeală cu coaja asta de prefăcută neînțelegere nătângă. Așa făcuse cu nenumărați colonei și maiori care strigasera la el de nenumărate ori. Dar Mitică Rusu nu striga. Vorbea tăios. Și nu vorbeise, mult. Acuma tăcea și se uita la el. Zise iar:

— Ar trebui alese măcar pâinile neatînse.... câte-or mai fi rămas. Să aibe oamenii ce mânca.

Se 'ntoarse și plecă. Il urmară și ceilalți. Lupașcu rămase singur, în fața ușii magaziei, în care mormanele uriașe de pâine zăceau în întunec, în mirosul pătrunzător de mucegai vechi.

6

Era noapte. Sala cantinei era goală, mesele spălate și frecate erau încă umede, ca și podelele din scânduri de brad. În colțuri erau grămezile de gunoaie măturate, rămase acolo, în umbră. O fată, în halat alb pătat, cu mânecile suflecate asupra brațelor sdravene, și cu picioare goale, veni să ia ultima lampă de petrol care mai rămăsese aprinsă. O ținea în dreapta, ridicând brațul. Obrazul drept îi apăru deodată, îmbujorat în lumină. Trecu repede printre mesele lungi, cu bănci între ele. Lumina aluneca pe pereți, urmărită de umbra ce se întindea tot mai mult, tot mai departe. Fata intră în bucătărie și închise ușa după sine. Lumina dispăru brusc, total; sala cantinei rămase în umbră.

Dincolo, în bucătărie, focul ardea încă; tigăi și cratițe sfârâiau pe plită, răspândind un miros de cărnuri fripte și de mirodenii. Bucătarul, unchiul lui Lupașcu, ridica treptat capace și mirosea aburii mâncărurilor. Mormăia singur și zâmbea, clipind din ochii cu luciri gălbui. Fata, care adusese lampa, și încă una, voinică, cu picioarele scurte, și legată la cap cu o cârpă albastră de mătase, se învârtu în jurul bucătarului, încercând să-și facă de treabă. Cea cu cârpa albastră nu adusese de dimineață țuică de-acasă, cealaltă adusese. Acuma, seara, amândouă-și făcuseră datoria. bucătarul vorbea greu, cu limba încleiată. Le respinse de pe lângă el:

— Cărați-vă de-aici, mă!... Că mă 'ncurcați. Hait! Și le 'mpinse, plesnindu-le cu palma mai jos de șale:

— Duceți-vă și-l serviți pe tovarășul Frenkel!

Fetele se depărtară de plită, chicotind. La masa din colț, tovarășul Frenkel, care pân' atunci gustase în tăcere dintr'un pahar mare de rachiu, izbucni în râs când îl văzu pe bucătar cum le plesnește pe fete:

— Așa! Arde-le, tovarășele! Trage-le! Ia veniți încoace...

Și le luă de talie, pe fiecare cu câte un braț.

Fetele îi spuseră numele părinților: țărani din satul vecin:

— A venit alaltăieri dimineața un tovarăș și a vorbit cu taica, zise cea cu cârpa albastră, — ca să mă dea aici..

— Și la noi a fost... negru la față, înalt, zise și cealaltă. Și adăugă:

— Râde așa...

Și își arată dinții și gingiile într'un fel de rânjet, care de altfel nu semăna de loc cu râsul lui Mateica. Frenkel izbucni iarăși în râs, și mai tare.

— Măi drăcoico, măil!

Și o ciupi tare. Fata țipă, încântată. Nu era drăcoaică; era o fată bondoacă de chiabur. Dar îi plăcea să i se spuie drăcoaică. Frenkel spuse cu tărie:

— Bun băiat, tovarășul Mateica! Să trăiască!

Lupașcu sta la masă în fața lui Frenkel și părea preocupat. Tresări și ridică și el paharul plin de rachiu gălbui:

— Să trăiască! Să ne trăești și dumneata, tovarășe administrator...

— Ia, fetelor! strigă de lângă plită bucătarul. Le dădu tigăile aburind și bine mirositoare și veni și el la masă, ștergându-și mâinile pe șorțul ce-i încingea burta mare.

— Ia uitați-vă ce v'am păstrat... ce bunătate... creerași.. ficăței...

— Tovărășele! strigă înduioșat Frenkel, dacă mă iubești, gustă din țuiculița asta... Ia, fetelor: ședeți și voi. Ia vino tu mai încoace...

Și o trase pe cea cu cârpa albastră, cuprinzându-o de mijloc cu brațul.

— Ei, zise oftând bucătarul, acum să ne mai odihnim și noi. Toată ziua muncim pentru spartii ăia...

Și făcu un semn nepăsător în aer, arătând vag în direcția șantierului, care dormea împrejurul băracii.

— Dă-i dracului, că m'au omorât cu pretențiile, zise Lupașcu. Tovărășe Frenkel, mă cam pisează mai ales ăla, Rusu... Mitică.

— N're să se bage în chestiunile administrative, zise Frenkel cu hotărîre. Să vii la mine, și-am să mă plâng la direcția regională!

— Lăsați odată grijile, frate! zise Smarandache. O viață are omul. Ușa e 'ncuiată, geamul camuflat cu hârtie albastră! să avem și noi o clipă de liniște... Luați, că se răcește. Ia poftiți, serviți... Niște ficăței.

— Adevărat, zise Frenkel, aici e liniște.

Lupașcu făcu cu ochiul:

— Poți să faci chef, să faci ce vrei...

— Așa-i! strigă Frenkel rîzând, și o ciupi tare pe fata de chiabur. Aceasta țipă. Bucătarul mormăi:

— Poți să țipi, că nu te-aude nici dracul...

Intr'adevăr, de afară nu se vedea și nu se auzea nimic. Șantierul era cufundat în întuneric și tăcere. Oamenii dormeau risipiți pe câmp. La barăci nu se vedea nici o lumină. Nici la baraca aceasta a cantinei, care părea închisă, părăsită, tăcută, un bloc mai întunecat în noapte. Numai lipind urechea de scânduri, ai fi prins sunete nedeslușite, din care nimeni n'ar fi înțeles nimic. Și de altfel nu era nimeni care să asculte cu urechea lipită de peretele de scânduri. Peste tot era odihnă și liniște.

(Continuare în numărul viitor)

LUPTĂM PENTRU PACE

EUGEN FRUNZĂ

MAJORITATE

„Majoritate“, „majoritate“,
În conferințe și la O. N. U.
Domnii țin tonul, Tito isonul :
Majoritate, și alta nu.

Ăsta e jocul prea democratic :
Vorbe de pace, val după val ;
Râde-un copil sub cerul Coreii ?
Mitraliați-I ! Senzațional !

Iată și câmpul de-orez, legănându-și
Coama bogată în spice-aurii :
Cincizeci de bombe incendiare !
(În contul „purei” democrații).

Tone de bombe pentru spitale,
Tone de lanțuri pentru export...
Ce mai de pace și libertate,
Prea democrată mașină de vot !

Majoritate occidentală,
„Sfânta” familie-i toată 'n păr :
Gândaci în serii, microbi puzderii ;
Majoritate, într'adevăr.

Hei, diplomați ai trustului morții,
Știți socoti în dolari și bucăți,
Dar socotit-ați vreodată puterea
Adevăratei majorități ?

Iată, priviți ! La Kahovca, pe Volga,
Până pe țărmul Turcmeniei noi,
Cresc kilovații majorității,
Ploaia de fulgeri gonește spre voi !

Unde pustiul cumplit își întinse
Giulgiul fierbinte și aspru pe veci,
Măine împinge-vor apele limpezi
Vlagă spre inima lumii întregi.

Majoritatea ? Iat-o : trăiește
În lungul și latul ăstui pământ !
Majoritatea-i Franța grevistă,
Burma, Vietnamul, Malaia, luptând.

Da, și aici, la Canalul Dobrogei
Până 'n harlem-uri cu negri desculți,
Până în China biruitoare
Majoritatea-i a celor mulți.

Doar nu-i ungher pe lume, se știe,
Unde poporu-i popor de bancheri,
Dar sunt milioane o sută, o mie :
Oameni cu drepte și vrednice vreri.

„Majoritate”, „majoritate”,
Mult v'o mai ține jocul așa ?
O să se curme jocul de-a bombe :
Viața nu-i „Made în U.S.A.”.

Da, vine vremea, semnele-s multe,
Da, vine vremea cea „de apoi”
Când veți ajunge (fără abțineri)
Nu în consilii, ci la gunoi !

HORVÁTH IMRE *)

DIN ZORI DE ZI

O mie de-avioane 'n înălțimi.
Căzu vuind o bombă în vecini.
Fum gros, și flăcări, și funinge grea.
Arzând, o fată, peste drum fugea.
(Ii văd înnebunitul chip și-acum).
Doar cu Pompeiul prefăcut în scrum
Puteai s'asemui negrele orașe.
Și frontul... lagărele ucigașe !

Să-ți spun ce-i pacea — acum ai vrea să știi ?
De-ți amintii de-acele grozăvii,
A fost spre-a măsura cu beznă lor
Lumina, chipul păcii sclipitor,
Să vezi mai bine — a păcii noastre față.
La prânz, azi, supă nu mai e de ghiață,
Nu mai cobori în pivniți să te-ascunzi,
Soția nu mai hohotește 'n plâns.
Scăpați din mări de sânge 'ngrozitoare,
Că azi trăești și că te scalzi în soare,
Tu mulțumește-i Roșiei Armate.
Iubește pacea — și izbește 'n moarte
Și în bancherii însetați de sânge
Și ce Partidul te învață, — strânge.
Fii pregătit, în orice clipă trează,
Să sfarمی al ucigașilor obraz.
Muncește, Patria mai 'naltă să crească
Și vezi, cuvântul tău, să 'nsuflească

*) Poet maghiar din R.P.R.

Pe tineri și bătrâni e 'n stare, oare ?
Agitator al păcii, — 'n orișicare
Din zile, fă să crească, iar și iar,
Al păcii front, cu înc'un om măcar.
Uniți să fim. Dă-mi mâna ta frățească,
Cu-a mea 'mpreună pacea să 'ntărească.
Fii dârz. Din zori înalță-a tale fapte.
Nu aștepta ca să se facă noapte !

In românește de Eugen Jebeleanu

ALEXEI SURCOV

YANKEII LA COPENHAGA

Pe unde'n pietre vifore rămân,
și vârful bursii 'n nori e'nșurubat,
în portul Copenhaga, cel bătrân,
o navă-și suie steagul înstelat.

Îi bate apa brăul greu, burtos,
pe punți hamalii țipă 'n zeci de guri.
O hoardă-a năvălit pe scări, în jos,
soldați grăsați și dornici de-aventuri.

Orchestra tună-un „Yankee Doodle” — acum,
(Tot să-i admiri! Vă rog, aplaudați!)
Cu pieptul țănos o pornesc pe drum
în putere „băeții desghetați”.

La München, — bursă neagră, învârteli,
covoare dela văduve, negoț.
În Danemarca-și uită de-oboseli,
și treaba merge 'ntr'una, ca pe roți.

Au strașnic chef! Grozav de veseli sânt!
Și de danezi nici că se sinchisesc!
Yankeii tropăie pe-acest pământ,
pe care vechi legende se 'mpletesc.

Ferește-te! Cu cotul te-au împins!
Ei nu știu politețea nici în joc.

Și-al Wikingilor fiu azi s'a deprins
yankeului pe străzi să-i facă loc.

Se simt aici stăpâni, și 'n fel și chip,
tăcesc asfaltul străzii monoton.
Au zâmbetul pestriț, stereotip,
și umeri prinși cu semnul lor cazon.

În cinci minute, într'o cafenea,
mirosul acru de cazarmă-și trec,
un kil de whisky fiecare bea
și 'n mestecatul gumei se întrec.

Femeile, ei le numesc muieri,
și cumpără sărutul cu 'n dolar.
Așa-s deprinși : să aibe mângâieri
pe ciocolată și pe nylon doar !

Vorbește cineva ? Să taci, ordon !
De-atâți dolari vestonul mi-i umflat !
Ce, nu te vezi, în rosul tău palton,
cu rațiile tale, nemâncat ?

Tu, ca ariciul te-arcuiești în țepi,
dar taci. Revolta mută ți-e în zadar.
Înghiți un nod și să citești începi,
vârându-ți nasu 'n pagini de ziar.

În toată măreția-ai să-l privești
pe-acest lingău de gumă, dolofan,
iar în ziar, în frunte-ai să citești :
„Salut, prieteni dragi de peste-ocean !”

Dar mai se 'ntâmplă treaba și pe dos,
când teleleu umblând, curat hingheri,
apare hoarda 'n pas gălăgios,
pe uliți locuite de docheri.

Nu-i lingușește nimeni pe bețivi,
mai sfântă-i cinstea ca dolaru-aici,
aici, pe inserat, un pumn masiv
frământă coasta „dragilor amici”.

Aici, tu n'ai să mai culegi izbânzi,
flecar nătâng, cu fruntea cât un pai!
Tulește-o, și din urmă-ai să auzi
un sănătos, pălmuitor, „good-by”.

Și răsuflând din greu, ai să oftezi,
tu singur căutându-ți un alean.
Și-ai să 'nțelegi ce 'nseamnă 'n grai danez
„Salut, prieteni dragi de peste-ocean!”

In românește de Mihu Dragomir

22 Iunie 1941

Cu inima să tot măsoari,
Nu-i învățată cu uitarea :
...De primăvara grea de flori,
Abea se despărțise vara.

Domol tăcerile pluteau
Și 'n aer, — valuri dulci de miere ;
Pe streșini ușurel cântau
Stropi mari de rouă, în cădere.

Ciobanul buciurmând târziu
Și mirosul de pe fânețe...
În minte-i totul, totu-i viu,
Neasemuit de fără preț e.

Grădina jilavă atunci
Păstra o umbră de coclauri.
Se pregăteau să cânte 'n lunci
Feciorii primăverii, grauri.

Un radio pe undeva
În casă-și trimetea solia.
Nu chiar aceea ce avea
S'o ducă 'n urmă prin Rusia.

Ca 'n fiecare zi munceam
În capitală și prin sate
Cu mersul zilei tot pierdeam
Căldura păcii 'mbelșugate.

Apoi un prag am depășit,
Fu alta munca, rânduiala.
În lume totu-i socotit,
Nici azi nu-i ștersă socoteala.

Din pașnic ceas așa ne-am rupt.
Și 'n iureșul de nimicire
Lungi patru ani ne-au ars, ne-au supt
A albei zile amintire.

Ne chinuie amar și-acum,
Când ziua noastră-i iar în floare,
Gândul la tot ce-i încă scrum,
Ce 'n veci înlocuire n'are.

E trează amintirea 'n minți,
Cu flori, la fel și azi ne 'mbie.
În ceasul marei biruinți
Trăia tot caldă 'n noi, tot vie.

Noi nici un pas nu ne clintim :
Porunca păcii 'n inimi bate.
Ea nu ne lasă să mințim
Orfani sau mame 'ndurerate.

Măreața biruinței zi
Din frați căzuți aripi desface.
Tot ce suntem și ce vom fi
Drept sfânt ne dă acum la pace

Dușmanule, oricine ești,
Familia stalinistă-i trează.
De strajă fericirii-obștești
Ea pacea lumii o veghează.

Popoarelor noi le jurăm
Că sufletul de vrere plin ni-e
Ca 'n ani și veacuri să păstrăm
O zi de pașnic, verde lunie.

AMINTIRI DESPRE MARELE MARS

Departe 'n zare mii de fluvii curg
Și-s mii de munți cu creasta peste vreme.
Dar oastea merge 'n Marele ei Marș
De osteneli și piedici nu se teme.

Peste Cinci Creste — amenințând cu ploaia
Norii își mișcă 'ncet enormul trunchi,
Râul Uman zbugnește peste maluri,
Noi mergem în noroi până 'n genunchi.

'Nainte! Mai departe! Nu-i ușor
Pe stâncile de lângă mal să treci.
Un pod se 'ntinde peste râul Dadu
Sunând, sub pași, din lanțurile-i reci.

Minșani, apoi. Pe mii și mii de li *)
Zăpezi: podoaba munților de ghiață.
Dar trei armate au răzbit. Sosesc.
...Și zâmbetul inundă — a noastră față.

În românește de Virgil Teodorescu

*) măsură chinezească de lungime.

TIU-SON-VOU *)

M A M A

Mamă,
Măicuță !
Pe unde îi șerpue 'ncet Nactonganului apele
și valu-i șoptește și-și deapănă clapele,
Trece măicuța,
Dimineața,
Pe potecile 'ncălcite ca ațele
și larg cuprinde cu brațele
ceața...

Mamă, măicuță !
Aicea-s, aproape, chiar eu, cel mai mic !
Sau poate-ai uitat cum mi-e glasul ?
Dece nu-ți îndrepți către mine iar pasul ?
Dece nu vrei să mai vii, doar un pic ?
Mâna ta moale ca lâna
Dece nu-mi mai mângâie mâna ?

Mamă, măicuță, te uită
cum de pe malul celalt
au răs copiii cei răi
c'alergând pe dâmbul înalt,
spre tine-alergând, către văi,
bolovani, răsărindu-mi în cale,
împiedecară picioarele-mi goale
și-am căzut, alergând către tine...

*) Poet coreean.

Nu !

De-acum nu mai vine,
mama, măicuța mea !
Trei primăveri au trecut,
trei primăveri de când
fost-am luat și vândut
pentru cincizeci de yeni,
mânjiți cu sânge din rana-mi
și 'n iad aruncat,
în iadul acela din Hannam *)
Mama a plâns
și-a gemut
și'n lacrimi adânci s'a 'necat
și pentru vecie-a tăcut.
Dar ochii ea nu i-a închis.
Intr'atât ar fi vrut
să mă mai vadă
o singură dată
și-atât.

Durerea mă strânge de gât.
Priveam, către cer tot priveam,
și 'ntruna o singură vorbă strigam :
Mamă !
— Hai, spune-mi, unde ești ?
In care ținut locuiești ?
— Aicea-s
răspunsu-mi-au munții,
cărunții.
— Aicea-s,
Imi zise pădurea de-aramă.
Am strâns atunci la piept, cu avânt,
pe mult iubita mea mamă :
chipul Patriei, sfânt.

In românește de O. Stark

*) In orașul Hannam din Coreea în timpul ocupației japoneze exista un combinat chimic. În acest combinat, lucrau copii coreeni dela 9-13 ani, pe care japonezii îi cumpărau dela părinții lor cu 50 de yeni.

LIANA DASCALOVA

COPILUL VIITORULUI

Un ghemetoc mi-e pruncul zâmbitor
Obraji ca niște strânse pumnulețe.
Își ciufulește părul bălăior
Cu degetele mici și îndrăznețe.

Un prunc înseamnă toate câte ți-s
Mai dragi în lume: soarele și viața.
Două mânuțe cufundate 'n vis,
Trezirea sgomotoasă dimineața.

Îți plimbi copilul 'n albul cărucior
Când floarea de castan îmbată firea
Și se oprește orice călător
Să-l mângâie cu gândul și privirea.

Un muncitor urcat pe schelă, sus,
N face semn cu mâna și glumește
Incetinează 'n mers un trolleybuz,
Șoferu-i bate 'n geam, prietenește.

Postașul vraful de scrisori și-a scurs
În căruciorul alb ca o zambilă,
Și mormăie năstrușnic, ca un urs,
Și țopăie, ca Rilă-Epurilă.

Și milițianul când îl vede 'n drum
Stă drept și cu-o gravitate prefăcută.
Garajul înecat în nori de fum
Cu douăzeci claxoane îl salută.

Pe crengi se crapă mugurii, ușor.
Copilul soarbe alba dimineață.
Nu trece pe alei un cărucior,
Ci comunismul buzna dă în viață.

Frământă muncitorul cărămizi
Cu vlaga biruințelor de mâine,
Și trolleybuzul lunecă pe străzi
Cu sborul marei zile care vine.

Și totul e atât de minunat
Pentru copiii noștri! Scump ni-i visul.
În pace și de soare îmbătat
Trăi-va pruncul lumii: comunismul.

În românește de Victor Tulbure

RAUL GONZALES TUNON *)

MOARTEA SEMĂNATĂ

*„Oh, lumina zilei vină,
Oh, vină zori de lumină“.
(romanță galico-portugheză,
foarte populară în Asturii).
Lui Miguel Prieto*

Oh, lumina zilei vină,
Vină zorii de lumină !
Risipească cețurile
să se vadă leșurile !
Colo, 'n inima pădurii
Sus, în mine, în Asturii,
Și 'n copii înaltă crește
Dârza grevelor nădejde.
Lanțurile să le sfarme,
Mâna pun tăcuți pe arme
De la cei căzuți rămase,
Între ape furtunoase
Colo, 'n inima pădurii,
Sus, în mine, în Asturii,
Li înfruntă pe călăi,
Flori răsar de sânge 'n văi.
Pe umbros-întinsul munte,
Sună râuri fără punte,
Unde lupta laolaltă
Naște iar nădejdea 'naltă.
Unde oameni 'nalți, de stânci,
Mor în pușurile-adânci.

*) Poeet spaniol luptător

Unde ura 'ncet se strânge,
Spală cu fierbinte sânge
Negre guri, sumbre orașe,
Minele, gropi ucigașe.
Moartea greu tribut își cere
Oh, în văile miniere.
Și 'n desiș când vântul bate,
Frunze ruginii purtate,
Foi din foșnitoare carte,
Se aștern pe trupuri moarte,
Peste bluzele în sdrențe,
Ciuruite des de gloanțe.
Cad frunțașii, cad feciorii,
Ca să vin 'odată zorii.
Oh, copii lipsiți de tată,
Moarte neagră, ne 'ndurată !
Trupuri reci, bogate 'n vise,
Intre pini, brațe deschise,
Unde-acum greierul tace,
Lângă casele sărace ;
Intre apele 'ngroșate
Valuri de moarte spumate,
Purtând aurul, cărbunii,
Sub soare, sub raza lunii.
Sângele, cenușe moartă,
Toț cărbuni și aur poartă.
Dar se 'nalță 'n porturi zorii,
Să trezească luptătorii ;
De pe munte-acum coboară :
Tirania o să piară !
Iată, zarea se 'nsenină,
Sus în văi, la porți de mină,
Mii de morți înfruntă groaza,
Mii de morți își schimbă straja,
Mii de morți ai lumii toate,
Mii de morți cer libertate !
Da, lumina o să vină,
Zorii roșii de lumină !

C. CONSTANTIN și A. ROGOZ

STEWART MARTIN DESCOPERĂ AMERICA

PIESA IN 3 ACTE (7 TABLOURI)

Personagiile în ordinea apariției lor :

JESSIE	23 de ani
CORK	42 " "
BELL	25 " "
STEWART MARTIN	30 " "
GUSSI ADENAUER :	47 " "
LOTTE ADENAUER	24 " "
EMMA HEINZ	26 " "
HELMUT von TRAUMSTEIN	45 " "
SERGHEI PAVLOVICI SOCOLOV	29 " "
JOHN PIERPOINT MORGAN	65 " "
JOHN SHARMAN ZINSSER	51 " "
FLETCHER, senior	58 " "
BERNARD BARUCH	74 " "
D-NA MORGAN :	50 " "
MC CORMICK :	57 " "
HENRY KAISER	55 " "
EUGEN GRACE	54 " "
WILLIAM MC CHESNEY	38 " "
LEWIS DOUGLAS	51 " "
PEGGY DOUGLAS :	39 " "
JOHN (JACK) MC CLOY	50 " "
ELLEN MC CLOY	44 " "
ISABELLA ZINSSER	45 " "
INSPECTORUL PRIESTLEY	48 " "
CAPITANUL BRADEN	34 " "
GENERALUL LUCIUS CLAY	51 " "
KONRAD ADENAUER	69 " "
SUZY von BODENSCHATZ	35 " "
HAROLD FLETCHER :	33 " "

MAIORUL DAVIS	40	„ „
JAMES PRESTON	34	„ „
LORD PACKENHAM	58	„ „
PILOTUL STONY	25	„ „
BLANKENHORN	40	„ „
JOHAN KLAPPKE	50	„ „
JANE FLETCHER:	28	„ „
CAPITANUL DONALD	28	„ „
GARRY	35	„ „
WILLY ,	30	„ „
PETER	35	„ „
HANS	28	„ „
UN PREOT CATOLIC	55	„ „
UN CHELNER NAZIST	45	„ „
O BATRANICA	70	„ „
PRIMUL TRECATOR GERMAN		
AL DOILEA TRECATOR GERMAN		

Muncitori și tehnicieni germani, soldați și ofițeri americani, valeți, aviatori, invitați ai lui Morgan, secretari, ostași sovietici.

ACTUL I

TABLOUL I

(Inceputul primăverii lui 1945. Scena reprezintă un bivuac al unei unități americane de tancuri, depe frontul Rinului. E noapte și din depărtări vin sgomotele bătăliei care continuă. În stânga scenei, în fața unui cort, se vede o masuță pe care se află o lampă „Petromax“, un scaun și un chaise-longue de plajă. În dreapta, se profilează în noapte câteva tancuri în repauz. Pe scaun, cu capul între mâinile sprijinite pe masă, stă sergentul Cork care cântă „Joe Hill nu poate fi omorât“; în chaise-longue stă soldatul Bell iar pe iarbă se află soldatul Jessie).

CORK: (*cântând*) Aseară viu îmi apăru

Jos Hill în al meu vis.

Ii spun: „Dar Joe, de ani ești mort“.

„Nicăcând nu-s mort“ — mi-a zis... (*Pauză*).

JESSIE: (*ca pentru sine*) Simțiți că vine primăvara?... Acum, aca-să, în Nebraska, (*nostalgic*) încep să plesnească mugurii pomilor... iar ogorul reavăn așteaptă cuminte să fie însămânțat... Și eu... eu ce fac? În loc să ajut tatei să are peticul nostru de pământ, stau aiei!...

BELL: Taci, Jessie, dormi.

JESSIE: Să dorm? Nici măcar nu știu unde mă aflu.. Stau ca un idiot și-mi număr bătăile inimii, după spaima ce ne-a tras-o afurisitul ăla de Rundstedt.

BELL: Te sfătuesc să taci. Odihnește-ți ciolanele. Săptămâni de zile ai tot gonit ca un rac de curse...

CORK: Parcă numai el? Cu toții (*ironic*) ne-am retras elastic, în grabă, „pe poziții dinainte pregătite“... Noroc că ne-au sărit în ajutor rușii.

JESSIE: Buni băieți, zău așa. La țanc și-au pus în mișcare mașinăria!

BELL: Las'că și noi i-am ajutat. Nu le-am trimis milioane de conserve?..

JESSIE : Dar nemții n'aveau și ei conserve ? Și încă ce bune ! Și uite totuși ce-au pățit ! Ba aveau și șocolată...

CORK : Ce mai tura-vura : rușii ne-au cruțat de-o partidă de înot înapoi peste Canalul Mâneii

JESSIE : Numai asta-mi lipsea, eu nici măcar nu știu să'nnot.

BELL : Nici o grijă. Innotai tu de frică.

JESSIE : Tocmai asta mă scoate din sărite. După ce nu știu prea bine de ce sunt aici, mai trebuie să-mi fie și frică.

BELL : Dormi, ascultă-mă pe mine. Generalul Patton a spus doar că un soldat *bun* execută ordinele și nu pune întrebări. Dece vrei să fii tu un soldat *prost* ?

CORK : Deștept om și generalul, n'am ce zice ! Dacă soldații noștri vor începe să gândească, cine știe ce s'ar mai putea întâmpla... (*Pauză*).

JESSIE : (*cântă*) Aseară viu îmi apăru

Joe Hill în al meu vis.

Li spun : „Dar, Joe, de ani ești mort”.

„Nicăcând nu-s mort” — mi-a zis.

...(Către sine) Frumoasă melodie !...

BELL : Mai schimbați placa. M'ați năucit cu cântecul ăsta.

JESSIE : (*Către Cork*) Ascultă, Cork : de ce spune Joe Hill că nu e mort de vreme ce a murit ?

BELL : E... se laudă și el.

CORK : (*Către Bell*) Ești un prost. Joe Hill ăsta a fost cineva. A fost un luptător.

JESSIE : Și când a murit ?

CORK : În 1916. Stăpânii minelor de aramă unde muncea, i-au montat un proces și l-au împușcat.

JESSIE : (*oțând*) Săracul !

CORK : Ce „săracu”, mă !? A murit ca un viteaz. În fața plutonului de execuție a strigat muncitorilor : „Nu mă plângeți. Organizați-vă și luptați înainte” ! (*Pauză, apoi cântă*) :

„Patronii te-au ucis, Joe Hill,

Te-au împușcat”, i-am spus

„Cu gloanțe nu ucizi un om,

Mort — mi-a zis Joe — eu nu-s

„Joe Hill nu este mort”, mi-a spus.

„Joe Hill nu-i mort nicicând.

Acolo unde sunt greviști,

Cu ei Joe Hill e'n rând”...

(*către Jessie*) Acum pricepi, mă, de ce n'a murit Joe Hill ?

(*Se aude sgomotul unui jeep care se apropie*).

BELL : Sst ! Vine șeful !

CORK : Unde a mai găsit-o și pe momâia asta ?

(*Intră căpitanul Stewart Martin, comandantul unității respective. El e însoțit de Gussi Adenauer și de fiica acesteia, Lotte, care se ține de brațul lui. La apariția lui Martin, cei trei soldați se ridică în picioare. Martin o așează pe Gussi în chaise-longue, iar Lotte ia loc pe scaunul de lângă masă*).

MARTIN : (*așează un porthart pe masă, apoi către Bell*) Două pa-

hare cu apă! Cisternele cu benzină au venit, Cork? Interesează-te imediat. Măine în zori o pornim. Ordinul diviziei.

CORK: Am înțeles, domnule căpitan (*iese*).

GUSSI: (*arătând spre locul de unde au venit, o întrebă aparte pe Lotte*) El unde o fi? (*apoi observând că Martin le privește, se adresează acestuia*) Nu știu cum să-ți mulțumesc.

LOTTE: Fără ajutorul dumitale, am fi ars ca două torțe.

GUSSI: Ce fericite vor fi rudele noastre din America, aflând că ne-ai salvat!

MARTIN: (*către Gussi*) Cum a luat foc castelul?

GUSSI: O poveste îngrozitoare! Eu și fiica mea eram culcate în dormitorul dela etaj. Inchipuiți-vă, singure în tot castelul. Soțul meu nu se întorsese încă. Era plecat să întâmpine trupele americane. Slugile dispărute. Și culmea nenorocirii, deodată cad niște bombe incendiare. În câteva clipe, în jurul nostru, fierbea totul într-o mare de flăcări... Și atunci cerul te-a trimis pe d-tă.

MARTIN: Dar ce căuta în castel colonelul von Traumstein?

GUSSI: Von Traumstein? Nu cunosc acest nume (*Face semn Lottei să tacă*).

MARTIN: Nu l-ați văzut la poartă, când v'am scos din castel?

GUSSI: La poartă? N'am observat nimic. Eram de altfel atât de emoționat! Nu e așa, Lotte, că n'am văzut nimic?

MARTIN: Curios. După felul în care l-ați privit, mi se părea că-l cunoașteți bine.

GUSSI: Da? Știți că mi se întâmplă adesea să privesc fără să văd..

MARTIN: Sunteți abulică, doamnă?

LOTTE: Sunteți medic?

MARTIN: Nu, sunt profesor de filosofie.

GUSSI: Oh! Câte însușiri aveți!

(*Intră sprijinit de două sentinele, colonelul german Helmut von Traumstein, care se apropie schiopătând vizibil*).

MARTIN: Acesta e colonelul von Traumstein!

GUSSI: Il văd pentru prima oară.

MARTIN (*scoțând o hârtie din porthart, se adresează lui Traumstein*) Din actele găsite la dumneata, reese că faci parte din statul major al feld-mareșalului Guderian. Unde este acum statul său major?

TRĂUMSTEIN: Regret, dar nu vă pot spune: actualmente, frontul e atât de mobil, încât, chiar dacă v'aș preciza un anumit loc, statul major s'ar putea afla la zeci de kilometri de acolo.

MARTIN: Care sunt intențiile lui Guderian?

TRAUMSTEIN: Pe astea vi le pot spune: să ajungă la o înțelegere cu americanii. D altfel, asta dorim cu toții.

MARTIN: Dece?

TRAUMSTEIN: Ca un serviciu suprem pe care Wehrmachtul îl poate aduce civilizației.

GUSSI: Desigur!...

MARTIN: Singurul servici pe care Wehrmachtul îl poate aduce civilizației e să capituleze imediat, față de toți Aliații.

TRAUMSTEIN: Credeți că asta e în interesul politicii dvs. viitoare?

MARTIN: Nu mă îndoiesc...

(*Intră Cork*)

CORK: Domnule Căpitan, cisternele au sosit. Au mai venit și munițiile... Cred că trebuie să le vedeți: s'au udat aproape jumătate din lăzi..

MARTIN: Asta-i al naibii de prost... Mă duc să le văd și eu. (*Către cele două sentinele din fund*). Aveți grijă. Măntorc îndată. (*Martin iese însoțit de Cork, Jessie și Bell. În fața cortului, nu rămân decât Gussi, Lotte și Traumstein*).

TRAUMSTEIN: (*către Gussi*) Ai avut prezență de spirit. Căpitanul ăsta american nu trebuie să știe că mă cunoști.

GUSSI: Am totuși impresia că el a priceput totul dar, de ochii soldaților, s'a făcut că nu 'nțelege.

LOTTE: Ai văzut ce drăguț e!

GUSSI: (*aparte*) Iar te-ai amoretzat?

TRAUMSTEIN: Ascultă-mă, d-nă Adenauer, n'avem timp de pierdut. Trebuie s'ajung cât mai iute la soțul dumitale, ca să-i dau mesajul feldmaresalului

GUSSI: Ai un mesaj scris:

TRAUMSTEIN: Da.

GUSSI: Nu ți l-au găsit?

TRAUMSTEIN: L-am ascuns eu bine.

GUSSI: Și acum ce vrei să faci?

TRAUMSTEIN: Să ajung la infirmerie, ca să evadez...

LOTTE: Dar dacă nu reușești?

TRAUMSTEIN: (*către Gussi*) Tocmai asta vreau să vă spun: în caz că sunt prins, comunicați doctorului Adenauer să intre cât mai urgent în contact cu feldmaresalul Guderian.

GUSSI: În ce scop?

TRAUMSTEIN: Prin înaltele dvs. relațiuni din Statele Unite, trebuie să obținem capitularea separată, salvând pe cât posibil ce-a mai rămas din al treilea Reich. Și asta cât mai repede, înainte ca rușii să pătrundă prea adânc în țara noastră... Vă dați seama, este o datorie patriotică... (*Auzind că se apropie cineva de cort, Gussi se scoală din chaise-longue, în care îl așează pe von Traumstein, care simulează că are dureri. Intră Martin împreună cu cei trei ostași*).

MARTIN: (*uitându-se la Traumstein*). Ce s'a 'ntâmplat?

GUSSI: O, ți este foarte rău bietului om. Și-a rupt piciorul. Trebuie îngrijit

MARTIN: Bell, cheamă doctorul.

LOTTE (*către Martin*) Nu crezi că ar fi mai bine să fie transportat la infirmerie?

GUSSI: Poate e nevoie de o intervenție chirurgicală.

MARTIN: Mda!... Cork, escortează prizonierul la infirmerie și raportează diagnosticul. (*Cork ajută pe Traumstein să se ridice, și, sprijinindu-l de braț, îl scoate din scenă*).

GUSSI: Dar cu noi ce se'ntâmplă?

MARTIN: Cu d-vs.?... (*Văzând o sentinelă americană, care intră escortând pe o tânără femeie, îmbrăcată într-o rochie vârgată de lagăr*). Ce s'a întâmplat? Cine e?

SENTINELA : Ne-am pomenit cu ea, domnule căpitan, la Postul Nr. 14. Spune că a fugit dintr'un lagăr, de lângă Ems.

FEMEIA : Mă numesc Emma Heinz. Am 26 de ani. Tatăl meu, muncitor la o uzină din Mannheim, a fost ucis de Gestapo, pentru activitate antinazistă. Eu am lucrat la o țesătorie din acelaș oraș, unde am fost arestată acum trei ani.

MARTIN : Dece ?

EMMA : Pentru răspândire de manifeste antihitleriste.

MARTIN : Și apoi ?

EMMA : După ce m'au purtat prin patru închisori, m'au internat în noul lagăr de lângă Ems.

MARTIN : Și cum ai ajuns aici ?

EMMA : Aflasem că, la apropierea trupelor aliate, internații trebuiau să fie masacrați. Atunci, împreună cu alți doi tovarăși ai mei am hotărât să evadăm.

MARTIN : Ceilalți doi unde sunt ?

EMMA : Impușcați. Fiarele ne-au urmărit cu o furie turbată...

GUSSI (*către Lotte*) : Vorbește cu patimă...

EMMA (*către Gussi*) : Vorbesc cu patimă ? Ai vrea poate să vorbesc cu gingășie despre aceia care, în fața mea, i-au tăiat pleoapele lui Peter Weinecke, pentru că ăra comunist ? Despre aceia care i-au smuls unghiile Hildei Brunne, fiindcă a refuzat să scrie „Heil Hitler” ? (*Înaintează spre Gussi căreia îi apucă brațul stâng*). Uite, pe locul ăsta unde d-ta porți o brățară de aur, mie mi-au încrustat în carne, un număr ca pentru vite.

MARTIN : Este odios !

GUSSI : Se prea poate să fi suferit. Mă gândeam însă că există atâtea alte suferințe și deziluzii mai mari...

EMMA : Ale cui suferințe ? D-ta deplângi desnădejdea călăilor. Eu însă vorbesc despre suferințele milioaneilor de victime ale acestor călăi... (*Se aude în apropiere o puternică explozie, provocată de căderea unui avion. Toți cei prezenți tresar. Dând un țipăt, Gussi leșină. La ordinul lui Martin, Bell, ajutat de Lotte, transportă pe Gussi în cort. Martin și Jessie își scot revolverele*).

JESSIE : Cine e acolo ?

(*Apare un aviator, purtând sub braț o parașută desfăcută*).

AVIATORUL : O victimă a ingraturii americane ! (*Apropiindu-se de grupul din scenă*). Un ofițer sovietic. (*Către Martin*) Maior Serghei Pavlovici Socolov.

MARTIN (*vărîndu-și confuz revolverul în teacă*) : Căpitan Stewart Martin din forțele cuirasate americane... Dar de unde ați răsarit ?

SOCOLOV : De la Răsărit... Spuneți-mi, totdeauna nimeriți atât de bine, domnule căpitan ?

MARTIN : Nu'nțeleg.

SOCOLOV : Să vă explic. Două aparate „Heinkel” urmăreau avionul monoplas pe care-l pilotam. Benzile mitralierelor mele de bord erau descărcate, deoarece doborâsem un bombardier german. Nu-mi rămânea altă soluție decât să mă topesc în noapte. Când să mă fac însă nevăzut, îmi sar în ajutor, două avioane de vânătoare americane. Rezultatele, iată-l: naziștii au scăpat nevățamați, iar aparatul meu, lovit în rezervor de un proiectil „aliat”, a luat foc. Ne mai având ce face, m'am aruncat cu parașuta. Astfel am avut

plăcere să vă cunosc. (*Bell, Jessie și Emma zâmbesc, în vreme ce Socolov se așează dezinvolt pe un colț al mesei*).

MARTIN (*vizibil jenat*): O nenorocită eroare d-le maior. Sunt dezolat...

SOCOLOV (*râzând, se așează în chaise-longue*): Luptați confortabil... Ca să spun așa, faceți războiul în chaise-longue (*pauză*). Nu mai e mult și vom suci gâtul vulturului hitlerist. Șase săptămâni, opt săptămâni poate — și cel de al treilea Reich va capitula în genunchi.

MARTIN: Credeți?

SOCOLOV: Nimeni și nimic nu mai poate salva pe tâlharii fasciști. (*Se ridică și se apropie de Emma*) Evadată? Din ce lagăr?

EMMA: Dela Ems.

SOCOLOV: Bravo! O victimă mai puțin.

(*Imboldit dela spate de Cork, von Traumstein intră în pas alergător*)

CORK: A vrut să fugă. Făcea pe șchiopul ca s'ajungă la infirmerie. Spera că pe-acolo o să spele putina mai ușor (*se dă la o parte privindu-l pe Socolov, care-i zâmbeste*).

MARTIN: Colonel von Traumstein îmi declarai adineaori că ești fericit să te predați americanilor. Atunci dece ai încercat să fugi? Sau poate nu te-ai simțit bine la noi?

(*Lotte iese din cort și, văzându-l pe Traumstein, tresare și reintră în cort. După câteva clipe, revine însoțită de Gussi*).

SOCOLOV: Curios! Un nazist, care încearcă astăzi să scape din captivitatea americană, este suspect. (*Către Traumstein*) Dar dacă preferați la noi, sunt dispus să vă iau cu mine...

GUSSI (*speriată*): Nu, nu, căpitan Martin... colonelul von Traumstein s'a predat americanilor...

MARTIN: S'a predat!... L-am prins.

GUSSI: Dar v'a spus că intenția lui era să se predea americanilor?

EMMA: Și de aceea a încercat să evadeze?

SOCOLOV: Văd că Herr Traumstein și-a luat un apărător. Atunci poate să ne lămurească doamna această enigmă.

GUSSI: Nu e nicio enigmă. O fi regretat omul că s'a predat prea devreme... fără camarazii săi...

SOCOLOV (*râde*): Prea devreme? D-le Traumstein, avocatul d-tale nu face două parale. E lipsit de talent (*Intorcându-se către Martin*) D-le căpitan, eu cred că dumnealui (*îl arată pe Traumstein*) n'a mințit când a spus că vrea să se predea anglo-americanilor. Ca să se salveze, naziștii urmăresc în fel și chip, să se pună la dispoziția unor anumite cercuri din Apus. Și nu m'ar mira ca și Herr Traumstein să fie purtătorul vreunei misiuni în sensul acesta.... (*Traumstein, Gussi și Lotte tresar*) Iar dacă a încercat să fugă este că d-ta i-o fi încurcat socotelile...

GUSSI (*către Socolov*): D-ta ești romancier?

SOCOLOV: Nu, și Herr Traumstein v'ar putea confirma. Dar văd că d-lui nu prea e limbut... (*către Martin*) L'ați percheziționat bine?

MARTIN: În porthartul său, în afară de actele de identitate, nu se află nicio altă hârtie. Cork, tu ai găsit ceva?

CORK: L-am scotocit bine. N'am găsit nimic.

SOCOLOV: Și'n cozoroc? Și'n epolet?

CORK: În cozoroc, da, dar...

(*In clipa aceea, von Traumstein se smulge, scoate o hârtie de sub epoetul drept și o rupe în două. Martin îl înșfacă de o mână și-i smulge bucata de hârtie, în vreme ce, cu mâna cealaltă, Traumstein bagă în gură și inghite restul hârtiei*).

SOCOLOV: Astea sunt trucurile lor obișnuite. Supraoamenii ăștia sunt cu totul lipsiți de imaginație.

CORK: (*care-l ține imobilizat pe Traumstein*) Carevasăzică, de ăștia îmi erai! Mâncător de hârtie! Bine că ți-am aflat slăbiciunea. Iți dau eu un registru întreg, cu scoarțe cu tot.

MARTIN: (*către Socolov*) Ai avut dreptate. (*Citește cu glas tare restul hârtiei*):

„V'as fi deci îndatorat, dacă, prin înaltele d-vs. relațiuni din Statele Unite, s'ar putea obține din partea guvernului din Washington, o capitulare cât mai avantajoasă pentru armata celui de al treilea Reich. Aștept cu nerăbdare răspunsul dv. prin colonelul von Traumstein. Semnat: Guderian” (*către Traumstein*) Așa dar d-ta știi foarte bine unde se află Guderian... Cine era destinatarul acestui mesaj? (*Gussi tresare, Traumstein prinde să injure*).

CORK: L-a mâncat, păcătosul!

SOCOLOV: (*către Traumstein*) Deși înfrânți, vreți să prelungiți măcelul. Pentru asta ai merita pe loc, un glonte (*îi arată fruntea*).

GUSSI: (*către Socolov*) Cum te poți juca astfel cu viața oamenilor?!

EMMA: Dar milioanele de victime ale acestor „oameni” te lasă nepăsătoare?

MARTIN (*către sentinele*): Duceți-l la comandamentul diviziei (*Bagă în buzunar hârtia*) Vin și eu mai târziu.

(*Traumstein iese între sentinele*).

GUSSI (*către Martin*): Și ce rămâne cu noi?

MARTIN: Mi-ați spus că aveți rude în Statele Unite... Cine sunt și unde locuiesc?

LOTTE: Suntem rude cu John Sharman Zinsser.

MARTIN: Profesiunea și adresa.

GUSSI: (*facând Lottei semn s'o lase să vorbească*) E funcționar la banca Morgan.

MARTIN (*către Gussi*): Veți merge la comandamentul diviziei pentru formalitățile de identificare și verificare. Acolo se va hotărî soarta d-vs. (*către Emma*) Pentru d-ta, acelaș lucru, (*către sentinelă*) Condu-le!

GUSSI: (*bucuroasă*) Iți rămânem recunoscătoare, d-le căpitan, pentru binele pe care ni l-ai făcut (*pe un ton complice*) Și să știi că am înțeles... atitudinea d-tale nu poate fi alta (*arată cu capul spre Socolov*).

MARTIN: (*privind după Gussi care pleacă, dă din umeri*). •

LOTTE: (*către Martin*) Sper că ne vom mai revedea.

MARTIN: Pământul e mic! (*Se uită după cele trei femei care ies escortate de o sentinelă, apoi către Socolov*) Cu sprijinul d-tale, am făcut o treabă bună. Se vede că îi cunoașteți pe naziști, mai bine decât noi.

SOCOLOV: Nu din plăcere. Ne-au silit să-i cunoaștem.

MARTIN: Un pahar de whisky.

SOCOLOV: Bucuros!

MARTIN: Bell, te rog, o sticlă și pahare.

(*In vreme ce Bell revine cu sticla și paharele iar Martin se pregă-*

tește să toarne, Socolov scoate o țigaretă din bluză, dar constată că n'are chibrituri. Observând acest lucru, Jessie se apropie de Socolov, scapără un chibrit, și după ce-i aprinde lui Socolov, țigara, rămâne pe loc și-l privește cu o intensă curiozitate).

JESSIE: (către Cork) Ce ciudat!

SOCOLOV: (zâmbitor) Ce găsești ciudat?

MARTIN: (dojenitor) Jessie!

SOCOLOV: (către Martin) Lasă-l să vorbească! (către Jessie) Spune-mi ce găsești ciudat? N'ai mai întâlnit niciodată un sovietic?

JESSIE: Nu, țărani americani nu prea călătoresc.

SOCOLOV (râzând): Și te-așteptai să mă vezi cu un iatagan între dinți, cum ne înfățișau unele ziare americane, nu?

JESSIE: Nu asta vreau să spun... ci... că sunteți un om și jumătate... Acum înțeleg de ce îi învingeți pe nemți: nu v'a fost frică de ei.

SOCOLOV: (punându-i o mână pe umăr) Jessie — asta e numele d-tale, nu? — când cei ce luptă sunt pe deplin conștienți pentru ce luptă, ei nu cunosc teama.

MARTIN (către Socolov): Vreți să spuneți că fasciștii n'au și ei eroii lor?

SOCOLOV: Nu, aceia sunt fanatici. Nu pot exista acte de adevărată vitejie în slujba unor idei barbare.

MARTIN: Asta ar însemna că numai antifascismul dă astăzi eroi.

SOCOLOV: Exact. Eroii sunt doar aceia ce primesc conștient să se sacrifice, ca să dea mai multă viață omenirii, ca s'o înalțe.

CORK: Am auzit că Armata Sovietică e plină de eroi.

SOCOLOV: Da. În țara mea, eroismul a devenit un fenomen de masă.

MARTIN: Un eroism de masse, cum asta?

SOCOLOV: Numai așa se explică de ce, retrăgându-ne mai întâi până la Stalingrad, am ajuns acum până în bârlogul hitlerismului.

CORK: Ați luptat și la Stalingrad?

SOCOLOV: Da.

JESSIE: Și nici acolo nu v'a fost frică? (Toți râd în hohote).

CORK (către Socolov): Jessie mai e sub stăpânirea „crossului” nostru din Ardeni.

MARTIN (glumind, către Socolov): Vezi, fără să știe, Jessie a fost un erou.

JESSIE (comic): Eu?!

SOCOLOV: Nu te speria, Jessie. Domnul căpitan glumește.

MARTIN: Eu cred totuși că, în eroism, se află o bună parte de teamă, de sportivitate și de furie inconștientă. Am citit undeva că unica dorință a ostașului e să-și ferească pielea. Neputând să fugă înapoi, de teama curților marțiale, el fuge înainte — și, dacă reușește să scape nevătămat, mai primește uneori și o decorație... Așa dar la 'ntâmplare.

SOCOLOV: La'ntâmplare? D-ta crezi că eroismul n'ar fi decât un amestec de defecte și restul, hazard? Nu, d-le căpitan! (după o clipă de tăcere) Am să vă povestesc o întâmplare. În toiul bătăliei dela Voronej, am cunoscut pe un simplu soldat. Il chema Ascad. Mecanic de meserie, se afla repartizat în spatele frontului, la un atelier de reparat tancuri. Într-o zi, mă pomenesesc cu dânsul, rugându-mă să-l trimit în prima linie, întrucât

socotește că face prea puțin pentru război. I-am răspuns că este tot atât de util să repari tancuri cât este să le conduci în bătălie. Pe scurt, Ascad nu s'a lăsat convins. Dimpotrivă, a stăruit atâta încât a trebuit să-i îngădui ca, *în clipele sale de repauz*, să încerce *el-însuși*, în linia de foc, tancurile reparate. Aداug, că, în viața civilă, Ascad era un om atât de blajin, încât îi ura pe vânători, fiindcă ucideau animalele...

JESSIE : Grozav !

CORK : Halal tip !

SOCOLOV : Și ca Ascad au existat și există la noi milioane.

MARTIN : Interesant.

SOCOLOV Crezi, d-le căpitan, că acest fel de eroism corespunde definiției d-tale ? Nu simți că e altceva ?

MARTIN : Cu alte cuvinte...

SOCOLOV : Cu alte cuvinte, când un popor întreg e convins de dreptatea cauzei sale, el ajunge un popor de eroi, un popor de neînfrânt. Iată secretul !

MARTIN : Faptele vă confirmă, într'adevăr ! (*apucând voios paharul*) Și pentru că ne-ați spus secretul, să golim un pahar !

SOCOLOV : (*ridicând paharul*) Beau pentru prietenia dintre poporul sovietic și poporul american !

MARTIN : (*ridicând paharul*) : Beau pentru glorioasa d-vs. epopee ! Noi nu vom uita ceea ce vă datorăm.

SOCOLOV : (*cu un scepticism surâzător*) Vă doresc o memorie bună !

(*Cortina*)

TABLOUL II

(Aprilie 1945. Recepție la locuința din New-York a lui John Pierpoint Morgan. În scenă, tolănit într'un fotoliu, stă Morgan pușând dintr'un trabuc. Pe peretele din fund, în stânga se vede o mare gravură, reprezentând un pirat, care aduce cu Morgan. În fund, dreapta, se află o terasă, după care se zăresc ferestrele unui sgărie nori. Lângă fotoliul lui Morgan este o mäsută, pe care se află miniatura unui vas de pirăți, vopsit în negru. Intră John Sharman Zinsser, administratorul băncii Morgan).

MORGAN : Bună seara, Zinsser. Ei, a mers bine treaba ?

ZINSSER : Strună. Intr'un sfert de oră, Fletcher va fi aici.

MORGAN : Așa dar i s'au luat banii.

ZINSSER : 20.000 de dolari în cap.

MORGAN : Cine a dat lovitura ? Sharkey sau Acardo ?

ZINSSER : Niciunul nici altul.

MORGAN : Dar cine ?

ZINSSER : Colți de Lup.

MORGAN : Mahoney.

ZINSSER : Și O'Brien.

MORGAN : Așa dar tot vechii noștri colaboratori.

ZINSSER (*râzând*) : Niciun alt gangster n'a primit să fure servieta cașierului băncii Morgan.

MORGAN : (*râzând*) Nu e rău !

ZINSSER: De abia Mc Cloy, cu marea lui dibăcie, l-a putut convinge pe Mahoney să ne dea o mână de ajutor.

MORGAN: Și cât o pretins Colți de Lup, pentru acest concurs?

ZINSSER: Conținutul servietei.

MORGAN: 20.000 de dolari? Ce colți! S'au scumpit prețurile, Zinsser!... Și ce mutră a făcut Fletcher?

ZINSSER: Intocmai cum am prevăzut. A intrat tremurând la mine în birou și, cu glas sugrumat, mi-a spus că i s'a furat servieta.

MORGAN: Și tu l-ai „crezut”?

ZINSSER: I-am sugerat... prietenește, că ar putea scăpa de urmărire, dacă ne-ar oferi ceva în schimb...

MORGAN: Și a înțeles că faci aluzie la cercetările fiului său?

ZINSSER: Era sdrobotit. La plecare, i-am spus că-i așteptați răspunsul până la orele 7.

MORGAN: Bravo! Ai avut o idee fericită. Ești un excelent administrator (*Triumfător*). Așa, domnul Rockefeller a vrut să ne sufle brevetul lui Fletcher? A vrut război cu mine? Ei bine, Zinsser, îl voi face să simtă că, în Statele Unite, Morgan este stăpân

ZINSSER: Cred că Rockefeller încearcă din nou manevra cu anilina...

MORGAN: Te 'nșeli, Zinsser. De data asta, șarlatanul și-a perfecționat mijloacele. În cartelul anilinei, a vrut doar o participare. În trustul atomic, însă, el vrea totul. Și deaceea, ca să mai aibă un atu, el dă târcoale laboratorului Fletcher. Dar tatăl acestui fizician e casierul băncii mele și înțaietatea noastră rămâne neștirbită.

ZINSSER: Se pare că Rockefeller mai are și alte săgeți veninoase.

MORGAN: Știu, Zinsser, știu totul. Vampirul a început să negocieze cu Dupont de Nemours peste capul meu. Dar mi-am luat toate precauțiile.

(*Între un valet care poartă pe o tavă un telefon argintat*).

VALETUL (*către Morgan*): Dl. Mc Cloy vrea să vorbească cu domnul. (*Pune în priză ștecherul aparatului, apoi iese*).

MORGAN (*la telefon*): Bună seara, Mc Cloy. Nu e rău cum te-ai descurcat cu Mahoney... Deși puteai să obții un rabat la preț... Da... Te rog... Soția mea va fi bucuroasă s'o vadă pe d-na Mc Cloy... Vine și Douglas. Cine? Baruch?... Il aștept să sosească cu expresul de Washington. Bine. Să fii cu ochii'n patru... La revedere. (*Valetul vine și ia telefonul*).

ZINSSER: Ce mai spunea Mc Cloy?

MORGAN: Cumnatul tău e curios să știe ce-a făcut Baruch la Roosevelt.

ZINSSER: Și Douglas m'a întrebat adineaori același lucru.

MORGAN: Pentru grupul nostru, demersul lui Baruch este de o enormă însemnătate... Spuneai că Rockefeller mai are și alte săgeți împotriva noastră? Ei bine, eu am torpile în arsenalul meu. Și una dintre ele îl va lovi tocmai acolo unde îl doare mai tare: în petrol. Dacă, precum sper, reușesc să pun mâna pe uzinele de benzină sintetică din Germania, atunci îl voi ține pe Rockefeller uite aici... (*arată un buzunăraș dela vestă*).

ZINSSER: Dar mi se pare că cele mai multe dintre uzine nu sunt în Vestul Germaniei.

MORGAN: Deaceea oferta pe care feldmareșalul Guderian ne-a făcut-o prin Adenauer este ca trimisă de dumnezeu. Incheierea grăbnică a unui

armistițiu separat ne va face să ajungem la Răsărit de Elba, înaintea rușilor.

ZINSSER : Înțeleg... Și prin urmare să punem mâna pe toate uzinele de acolo... (*după o pauză*) Sunt curios însă dacă Baruch a izbutit să-l convingă pe Președinte.

MORGAN : De e în toate mințile lui, Roosevelt nu va putea zice NU. (*Intră valetul*).

VALETUL : Dl. Fletcher spune că este așteptat de domnul.

ZINSSER (*uitându-se la ceas, spune lui Morgan*) : Este 7.

MORGAN : Perfect (*către valet*) Să intre.

(*Valetul pleacă și intră bătrânul Fletcher*).

FLETCHER : Bună seara, domnule Morgan.

MORGAN : Va să zică, după ce ți-am acordat 30 de ani încrederea mea, m'ai furat ? Asta ți-a fost recunoștința ?

FLETCHER (*cu glas stins*) : Dar n'am furat nimic...

MORGAN : Pentru dumneata 20.000 de dolari înseamnă nimic ? Crezi că ei au crescut ca florile pe câmpie ?

FLETCHER : Dar este o neînțelegere... Banii mi-au fost furați de doi bandiți. Unul mi-a pus revolverul în ceafă iar celălalt mi-a smuls servieta. Când am început să strig, ei dispăruseră în mulțimea din fața bursei.

MORGAN : Inscenare, Fletcher ! Cunoaștem procedeul. Dai 1000 de dolari unor borfași ca să-ți șterpelească servieta în fața câtorva martori, și ei plățiți, și vări în buzunar 19.000 de dolari.

FLETCHER : Dar n'am niciun martor, din păcate.

MORGAN : A, nu te-ai îndurat nici măcar să-ți cumperi câțiva martori ! Haide, Fletcher, lasă comedia ! Scoate repede banii, până nu anunț poliția.

FLETCHER : Dar, domnule Morgan... Ce era să fac cu atâția bani ? Eu sunt un om cinstit.

MORGAN : Dar ce, țin eu socoteala viciilor dumitale ! Poate vreo amantă costisitoare... bacara... curse de cai...

FLETCHER : Eu ? !

ZINSSER : Nu ! Cred mai degrabă că Fletcher a săvârșit această faptă, cu o intenție, ca să spun așa, onorabilă... (*Fletcher îl privește uluit*).

MORGAN : Cu banii mei ! Și care este această intenție „onorabilă” ?

ZINSSER (*către Fletcher*) : Fizicianul Harold Fletcher nu e fiul dumitale ?

FLETCHER : Ba da.

ZINSSER (*către Morgan*) : E simplu. A luat acești bani ca să înlesnească probabil experiențele atomice ale fiului său.

MORGAN (*plictisit*) : Experiențe atomice ?

ZINSSER : Și încă foarte înaintate... A, este un băiat admirabil tânărul Fletcher ! Un valoros om de știință.

FLETCHER : Sunteți amabil, domnule Zinsser, dar...

MORGAN : (*tăios*) Amantă sau experiențe atomice tot una... Nici nu mă interesează scopul tâlhăriei... (*către Fletcher*) Te întreb pentru ultima oară : ai de gând să-mi restitui banii ? (*văzând pe Fletcher că tace îngrozit, se adresează lui Zinsser*) Bine, am priceput... Telefonează la poliție...

FLETCHER (*cu glas sfâșiat de disperare*) : Dar, pentru numele lui Dumnezeu, nu mai e nimic de făcut ?

ZINSSER (*către Morgan*): Intr'adevăr, nu vedeți nicio soluție?

MORGAN: (*departe*) Știu eu? Aș vedea poate o ieșire pentru acest nenorocit.. (*către Zinsser*) Ce descoperire spui că a făcut fiul său?!

ZINSSER: Ceva în legătură cu folosirea în economie a energiei nucleare...

MORGAN: Și crezi că asta ar avea vreo valoare comercială... Nu mă interesează, dar dacă ne-ar ceda drept despăgubire, rezultatele cercetărilor fiului său...

FLETCHER: Drept despăgubire? Dar eu n'am furat banii, iar fiul meu este stăpân pe munca lui.

ZINSSER: Stăpân pe munca lui? De asta vrea să se vândă lui Rockefeller?

MORGAN (*prefăcându-se mirat*): Vasăzică așa stau lucrurile!

FLETCHER: Iertați-mă, d-le Zinsser. Nu-i chiar așa. Cei dela Rockefeller i-au oferit 50.000 de dolari pentru a vinde anticipat brevetul, dar fiul meu a refuzat.

MORGAN: Să nu lungim vorba. Uite, merg până a-ți propune ceea ce ți-a oferit și Rockefeller: 20.000 de dolari ai furat, mai dau 30.000. Îmi cedezi brevetul și astfel fiul d-tale a făcut o afacere bună, iar d-ta scapi basma curată.

ZINSSER (*către Fletcher*): E o afacere! În locul d-tale, nici n'aș mai sta pe gânduri...

FLETCHER: Fiul meu însă nu vrea să vândă brevetul.

MORGAN: Cum, nici chiar mie?

FLETCHER: Mi-a spus că atât d-vs. cât și d. Rockefeller cumpărați multe brevete, dar nu pentru ca să le aplicați... Fiindcă ele ar putea păguhi afacerilor d-vs.

MORGAN: Ascultă, Fletcher! Altă soluție nu există: ori închisoarea și desonorația pentru familia d-tale; ori brevetul fizicianului Fletcher. Îți aștept răspunsul până mâine dimineață. Și cu asta am terminat.

FLETCHER: Dar domnule Morgan... Înțelegeți că nu pot cere fiului meu să vă dea munca lui de ani de zile, ca o despăgubire pentru niște bani, pe care — vă repet — nu i-am furat.. Vă implor, fiți bun și ascultați-mă...

MORGAN: (*sunând*) Tocmai din bunătațe ți-am oferit această scăpare.

FLETCHER: (*cuprins de o ură oarbă*) Dar este o crimă!... Sunt nevinovat.

MORGAN: (*Tăios*) Măine dimineață îți aștept răspunsul.

FLETCHER: (*își dă seama de atitudinea lui*) Oh, iertați-mă... Fie-vă milă de mine... (*Intră valetul*).

MORGAN: (*către valet*) Condu-l!...

FLETCHER: Vă implor... (*Valetul îl împinge spre ușă, iar el iese împleticindu-se*).

MORGAN: Ei, ți-a plăcut, Zinsser?

ZINSSER: Sunteți un adevărat artist.

MORGAN: Vezi tu, Zinsser, ca să domini astăzi, ferocitatea trebuie să-ți devină o a doua natură. Dacă Hitler se și află cu un picior în groapă, este fiindcă dobitocul n'a fost îndeajuns de feroce. (*Arată portretul piratului*) Uite, îl vezi pe străbunul meu. Henri Morgan, piratul care în veacul al XVII-lea (*arată spre miniatura depe masă*) băntuia Marea Caraibelor?

Asta a fost un om teribil! Deviza lui era: „Strivește!” Și eu sunt os din osul lui.

(*Intră Baruch*)

BARUCH: Bună seara, gentlemen!

MORGAN: Bine ai venit, Benny!

ZINSSER: Bună seara, domnule Baruch!

MORGAN: Ei, ce-ai făcut?

BARUCH: (*lăsându-se obosit într'un fotoliu*) Nimic.

MORGAN și ZINSSER: Nimic?!

BARUCH: Absolut nimic.

MORGAN: Roosevelt mă desgustă. Trebuie să ne descotorosim odată de paralizantul ăsta.

BARUCH: I-am înfățișat nemaipomenitele avantagii ce-ar decurge din încheierea unui armistițiu separat cu Germania. I-am demonstrat că acest lucru ne-ar îngădui ca, printr'o simplă plimbare militară, să ajungem primii la Berlin și poate chiar mai departe.

MORGAN: Și ce-a răspuns?

BARUCH: Yalta. I-am arătat apoi că, stăpânind economia germană, vom putea înlătura concurența acesteia și să amânăm astfel criza ce ne va amenința după război.

MORGAN: Și la asta ce-a răspuns?

BARUCH: Yalta. I-am explicat, în sfârșit că, din punct de vedere politic, un asemenea armistițiu ar aduce creșterea influenței americane în pofida influenței sovietice.

MORGAN: (*strâmbându-se*) Și desigur tot Yalta a răspuns.

BARUCH: Da.

ZINSSER: L-a vrăjit la Yalta, Stalin...

MORGAN: E nebun! Are obsesia colaborării cu bolșevicii!... Și ce susține acest stupid mesia?

BARUCH: La un moment dat, palid, mi-a spus: „Baruch e eu neputință. La Yalta, m'am angajat să nu închei armistițiu separat cu Germania, orice s'ar întâmpla. Și acest angajament pe care, prin mine, l-a semnat poporul american, va fi respectat atâta vreme cât voi fi președintele Statelor Unite”.

MORGAN: Nu-și dă seama că războiul lui Hitler împotriva Răsăritului va trebui să-l continuăm noi?

BARUCH: Dimpotrivă, cu cât forțele fizice îl părăsesc, cu atât parcă iluziile sale sunt mai mari. Cu încăpățănare, m'a întrerupt: „Este inutil să înșiști, Baruch. Omenirea are nevoie de pace. Și o pace durabilă nu poate fi întemeiată pe un sperjur”.

MORGAN: E pur și simplu bezmetic!... Și despre mine n'a spus nimic?

BARUCH: La plecare, mi-a adăugat: „Ceeace urmărește Morgan și cei din Wall-Street este o profanare a memoriei celor 40 de milioane de morți ai acestui război. Dacă ei sunt ca și Krupp, eu nu sunt Hitler”.

MORGAN: Și când te gândești că schilodul ăsta o să ne mai încurce treburile trei ani de zile!

BARUCH: Fii liniștit, Morgan. I-am citit în ochi sfârșitul apropiat. De altfel, era atât de slăbit, încât a plecat să se odihnească la Warm-Springs, deși avea de rezolvat probleme importante

ZINSSER: Atunci ce-i comunic lui Adenauer?

MORGAN: (*enervat*) Comunică vărului dumitale că americanii sunt un popor de găgăuți, care și-au ales ca președinte pe un damblagiu idiot,

BARUCH: (*către Morgan*) Nu trebuie să ne pierdem cumpătul. John (*către Zinsser*) Comunică doctorului Adenauer că feldmareșalul Guderian și oamenii săi n'au decât să reziste cât mai puțin nouă și să lupte cât mai înverșunat împotriva rușilor. În felul acesta, fără să se fi încheiat formal un armistițiu separat, ne vom atinge obiectivele urmărite, adică vom pătrunde cât mai adânc în Germania.

MORGAN: (*către Baruch*) Ai dreptate, Benny, nemții ăștia nu trebuie descurajați. (*Către Zinsser*) Da, Zinsser, acesta ne este răspunsul.

(*Zinsser iese*).

MORGAN: Ce păcat: S'a dus naibii și acest minunat prilej.

BARUCH: Ca să-ți spun drept, paguba nu-i decât aparentă: tocmai faptul că n'am obținut acum un armistițiu separat, ne va permite ca, în viitor, să obținem mai mult.

MORGAN: O pace separată?

BARUCH: Și mai mult. O Germanie numai a noastră. Nu uita: noi n'avem nevoie numai de economia germană, ci și de nemți.

MORGAN: Dar ei sunt înspăimântați de iureșul armatelor bolșevice...

BARUCH: Intr'adevăr, rușii sunt tari. Mult mai tari decât ne-am închipuit, deși am târăgănat cât am putut deschiderea unui al doilea front.

MORGAN: Deaceia trebuie să ne grăbim, Benny. Să ne ferească Dumnezeu să ne apuce pacea cu viitorul război nepregătit!

(*În acea clipă intră surâzătoare, doamna Morgan*)

D-NA MORGAN: (*cu dutoșie maternă*) Ce fac cei doi copii? Pun la cale vreo nouă șotie?

BARUCH: (*zâmbitor*) O ,nimic neplăcut, scumpă doamnă, cel puțin așa sper...

D-NA MORGAN: (*uitându-se la ceas*) Ei, trebuie să ne pregătim să întâmpinăm musafirii... (*iese*).

(*Baruch se ridică din fotoliu și se plimbă îngândurat prin încăpere*).

BARUCH: Da, da, e nevoie să ne grăbim...

MORGAN: Vin vremuri grele, Benny. Vom avea nevoie de o politică tare și de o diplomatie de șoc.

BARUCH: Da, economia țării va depinde tot mai mult de politica sa externă. Deaceia a sosit timpul să ne descotorosim de politicienii de carieră. Oricât de gras ar fi plătiți, ăștia nu pot simți ca noi pulsul istoriei...

MORGAN: Am procedat greșit. Treburile publice le-am lăsat pe seama unor nevolnici procuriști politici. Și asta ne-a adus în situația să ne milogim de un Roosevelt...

BARUCH: Trebuie să găsim o echipă de oameni siguri, care să conducă Statele-Unite (*Intră valetul*).

VALETUL: Dl. Mc Cormick. (*iese*)

MORGAN: Vine presa. O să auzim noutăți.

BARUCH: (*către Mc Cormick*) Ei, ce-ai mai aflat?

MC CORMICK: O știre destul de neplăcută.

MORGAN: Neplăcută?

MC CORMICK: Știți desigur ce a oprit ofensiva lui von Rundstedt în Ardeni.

BARUCH: (*plictisit*) Da, știm... Ofensiva sovietică.

MC CORMICK: Dar știți și ce a făcut ca ofensiva sovietică să pornească chiar atunci?

MORGAN: Ce?

MC CORMICK: O scrisoare prin care Churchill îl implora pe Stalin să vină în ajutorul aliaților.

MORGAN: (*furios*) Cum, Churchill a implorat ajutorul lui Stalin?

MC CORMICK: Da. Și Stalin, la stăruințele lui Churchill, a acceptat... Putea să fie un nou Dunkerque.

MORGAN: Existența scrisorii lui Churchill e un lucru grav! E dovada reputinței noastre!

MC CORMICK: Deaceia am și spus că știrea e neplăcută.

MORGAN: (*enervat*) Ascultă, Mc. Cormick. Ce înseamnă înconștienta popularitate pe care o creați Uniunii Sovietice? Nu deschid o gazetă, fără să văd titluri scandaloase, ca: „Epocala bătălie dela Stalin-grad”, „Jucov pregătește 25.000 de tunuri pentru asaltul Berlinului”. Mă mir de tine... Știam că ai clarviziune. Ai uitat cine sunt principalii noștri dușmani?

MC CORMICK: Publicul nu cumpără astăzi decât ziarele care dau asemenea știri.

BARUCH: Dar dacă toate ziarele ar renunța la acest senzaționalism dăunător?

MORGAN: Bine. Voi cere acest lucru atât lui Hearst cât și lui Scrips-Howard.

MC CORMICK: O. K.

MORGAN: Cu ochii'n patru! E momentul să terminăm cu gafele. (*către Baruch*). Dar de ce o fi întârziând Zinsser?

MC CORMICK: Fiindcă veni vorba despre gafe, nici nu știți ce era să apară în „*Chicago Tribune*”, dacă n'aș fi observat la timp.

MORGAN: Ce anume?

MC CORMICK: Într'un reportaj al corespondentului meu depe frontul Rinului, se anunța, nici mai mult nici mai puțin, că Adenauer a fost zărit la cartierul generalului Eisenhower. Și ca și cum asta n'ar fi fost îndeajuns, reporterul mai divulga legătura de rubedenie dintre Adenauer și Zinsser... „administratorul băncii Morgan”.

MORGAN: Si era să apară acest lucru? Ar fi fost frumos!

MC CORMICK: (*zărind pe d-na Morgan, se îndreaptă spre ea*) Vă sărut ambele mâni, mult stimată d-nă! (*D-na Morgan îl ia de braț și se îndreaptă spre terasa din fund*).

BARUCH: (*preocupat de un gând*) Așa! Zinsser este văr cu Adenauer... Dar el se înrudește și cu Mc Cloy, nu?

MORGAN: Da, cu Mc Cloy... și cu Douglas.

BARUCH: Cu Douglas, administratorul lui „General Motors”?

MORGAN: Da, da, cu Lewis Douglas.

BARUCH: Interesant. Dar ce fel de rubedenie îi leagă?

MORGAN: Nu știi? A, e o foarte nostimă poveste germano-americană... Ascultă! Către mijlocul veacului trecut, un oarecare institutor din Renania, pe nume Zinsser, a adus pe lume patru feciori. Atrăși de mirajul aurului din

Klondyke, aceștia au părăsit fără prea multe regrete Germania lui Bismarck și au imigrat la noi. Dintre cei patru mușchetari, singurul care a nimerit „filonul“ a fost August Zinsser. Curând el a devenit un mare industriaș.

BARUCH : Proprietarul uzinei *Zinsser and Co.* ?

MORGAN : Intocmai. Ei bine, ca să conserve puritatea familiei sale, acest August și-a importat din Germania o soție cu care, conform tradiției, are la rândul său patru feciori.

BARUCH : Prolifică familie !

MORGAN : Fii atent ! Fiecare dintre acești feciori ai lui August au la rândul lor copii. Din tot acest codru genealogic, ceea ce este demn de reținut e că primul fiu al lui August, profesorul Ferdinand Zinsser, a avut o fiică. Gussi, căsătorită cu dr Konrad Adenauer ; iar cel de-al doilea fiu al lui August, fabricantul Frederic-George Zinsser...

BARUCH : L-am cunoscut cândva...

MORGAN : ...A avut un fiu și două fiice. Fiul este John-Sharman Zinsser, administratorul băncii mele.

BARUCH : Iar fetele ?

MORGAN : Ellen este soția lui John Mc Cloy, iar Peggy nevasta lui Douglas Ei, nu te-am surmenat ?

BARUCH : Dimpotrivă, e pasionant... Dacă am priceput bine, John Sharman Zinsser, Mc Cloy și Douglas sunt cumnați, iar toți trei sunt veri cu Adenauer.

MORGAN : Exact.

BARUCH : *(pe gânduri)* E într'adevăr interesant, foarte interesant.

(Intră valetul)

VALETUL : D-na și dl. Henry Kaiser ! D-na și dl. Eugen Grace ! *(iese).*
(Kaiser și Grace dau mâna cu Mc Cormick și Baruch, apoi înaintează către Morgan, în timp ce d-na Morgan întâmpină pe d-nele Kaiser și Grace).

KAISER : *(jovial către Morgan)* Salut pe cel mai mare bancher al lumii !

MORGAN : *(zâmbitor)* Salut pe cel mai mare constructor de vapoare *(apoi, către Grace)* și salut cele mai înalte dintre înaltele furnale ale Statelor Unite ! *(După ce-și dau mâna)* Spune-mi, Kaiser, ce-ți mai fac vapoarele ?

KAISER : Deocamdată treaba mai merge. Dar ce mă fac cu șantierele mele, când se termină războiul ?

GRACE : Iar vorbești, Kaiser, de parcă războiul ar fi doar clientul vapoarelor tale. Uită că vapoarele pot fi oricum necesare și'n timp de pace. Dar ce-o să mă fac cu tancurile, tunurile și obuzele mele, când va suna goarna demobilizării ?

MORGAN : Nu vă alarmați ca niște copii, dragă Grace ! Această goarnă n'a sunat încă și vom face noi să nici nu sune... Aveți încredere în bătrânul Morgan. *(Intră valetul).*

VALETUL : Dl Mc Chesney ! *(iese).*

MC CHESNEY : *(salută asistența și se apropie de Morgan)* Bună seara, d-le Morgan !

MORGAN : Ce mai faci, Mc. Chesney ? Care sunt tendințele bursei ?

MC CHESNEY : Nehotărâte sau mai exact neliniștite. Ce vreți ? Toți se tem că încheerea războiului va paraliza afacerile. Ca și cum nu se mai pot face excelenle tranzacții și în timp de pace !

GRACE : *(către Kaiser)* Vorbește în el fabricantul de frigidere.

MORGAN : Ești încă tânăr. Mc Chesney. Toluși, ca președinte al bursei din New-York, ar trebui să știi mai multe. Pacea care ar veni înseamnă criză economică.

GRACE : Desigur, Mc Chesney ! *(intră valetul)*

VALETUL : D-na și dl. Douglas. *(iese)*

DOUGLAS : Bună seara, domnule Morgan !

MORGAN : Ce mai faci, iubitul meu Douglas ? *(către Peggy)* Ce mai faci, frumoasă d-nă ? *(Douglas, luat la braț de Grace, se depărtează)* Dece nu mi-ai telefonat la cinci, Peggy ?

PEGGY : O să-ți explic, Jiminy.

MORGAN : Nu-i nevoie să mă faci gelos, ca să te iubesc *(Intră valetul)*

VALETUL : D-na și dl. Mc Cloy ! *(iese)*

MORGAN : *(către Mc Cloy)* Iată te, risipitorule !

MC CLOY : I-am spus lui Mahoney că are „Colții“ cam lungi. Dar mi-a răspuns, că pe lângă ai noștri, ai lui sunt dinți de lapte.

MORGAN : *(râzând)* Tâlharul ! Biberonul lui mă costă 20.000 de dolari. *(Urmată de un valet ce poartă o tavă cu băuturi, d-na Morgan intră în grupul bărbaților)*

D-na MORGAN : Lăsați ineptiile și fiți câteva minute serioși ! Gustați acest porto portughez, trimis de Salazar. *(către Baruch, luându-l de braț)* D-le Baruch, ce stai așa gânditor ? Hai să-ți spun ceva care cred că o să te intereseze *(Către ceilalți)* Puteți asculta și voi... Ei bine, alaltăeri, pedicuristul meu mi-a recomandat un mare specialist chiromant, care citește viitorul nu în liniile palmelor, ci în acelea ale tălpilor.

BARUCH : Strașnic inventator, madame ! Un pedomant...

MC CHESNEY : Tipic yankeu.

D-na MORGAN : Vă'nchipuiți curiozitatea mea ! L-am chemat imediat. Avea... cum să spun?... niște ochi adânci și negri ca jungla și niște mâini subțiri și nervoase ! După ce m'a descălțat cu gingășie, mi-a luat piciorul drept între două degete, și mi-a spus : „Doamnă, aveți un suflet mare și generos. Pasiunea dvs. virtuoașă se nutrește din atenția pe care o arătați mereu micuților orfani de război“. Nu e așa că ghicește formidabil ? De unde avea el să știe că sunt prezidenta a 16 instituții filantropice ?

BARUCH : *(dezumăgit)* Asta e tot, doamna mea ?

D-na MORGAN : Nu... Privind cu lupa acelaș picior, îmi spuse după o clipă de transă : „Soțul dvs. vă iubește, vă iubește într'atâta, încât, pentru a potoli pioasa dvs. patimă, are grijă să vă procure cât mai mulți orfani de război“. *(Mângâie obrazul lui Morgan)* Nu găsiți că este spiritual ?

MC CHESNEY : *(face cu cotul semn lui Peggy)* Hm !

BARUCH : Cam subversiv...

MC CHESNEY : Dar nu și lipsit de humor.

D-na MORGAN : N'ai dori să citească și în talpa d-tale, d-le Baruch ?

BARUCH : Ooo, în cutele tălpilor mele septuagenare s'ar rătăci chiar și istețul d-tale pedomant.

MC CHESNEY : Talpa iadului, cu îngăduința d-tale, d-le Baruch !

PEGGY : *(aparte către Mc Chesney)* Cred că ai înțeles că „ped-aman-tul“ ți-a suflat femeia de aur ! *(arată către doamna Morgan)*

MC CHESNEY : Nu-mi pasă !

PEGGY : Acum c'ai fost numit de ea președintele bursei, nu-ți mai pasă.

MC CHESNEY : Vezi mai bine să nu se afle legătura ta „morgan-atică“

...cu împăratul. (*Arată către Morgan ; apoi arătând un briliant de pe degetul Peggyei*) Ce i-ai spus lui Douglas despre acest briliant? Că l-ai găsit pe stradă?

PEGGY : Viperă ! (*Intră valetul care poartă pe tavă un telefon*)

VALETUL : (*apropiindu-se de Baruch*) Dl. Baruch e chemat dela Warm-Springs. La aparat este doamna Roosevelt. (*Cei din apropiere se întorc către cei din spate și le șoptesc să tacă*).

BARUCH : (*Ridicând receptorul*) Allo ! Da, eu sunt !... (*Toți cei prezenți tac, privind spre Baruch*) Când ?.. Condoleanțele mele înfrizate, doamnă ! Voi veni cu avionul de 6 dimineața. (*Inchide telefonul*) Al treizecișidoilea președinte al Statelor Unite, Franklin-Delano Roosevelt, a murit ! (*Câteva clipe se așterne liniștea. Toți privesc ținută spre Baruch și Morgan*).

MORGAN : (*tare către Baruch*) Dacă se întâmpla înainte de Yalta, era și mai bine.

ELLEN : Și cine e succesorul ?

MC CORMICK : Harry Truman.

PEGGY : Eu găsesc că cel mai indicat ar fi dl. Morgan...

MC CHESNEY : (*aparte*) Ai ochit un nou briliant ?

PEGGY : Taci, hienă !

D-na MORGAN : (*către Morgan*) Spune, Johny, Truman ăsta e un om serios ?... Nu prea s'a auzit vorbindu-se de el.

MORGAN : Il cunosc încă de când era senator de Missouri.

D-na GRACE : E bancher ?

MORGAN : Nu, e un fost negustor de mărunțișuri..

PEGGY : Cum adică, vindea cravate, bretele, jartiere ?

MC CHESNEY : (*arată pe piciorul Peggyei*) Ba chiar și „scandaluri”...

KAISER : (*către Baruch*) Dar ce spune eminența cenușie a Casei Albe ?

MC CHESNEY : (*referindu-se la părul alb al lui Baruch*) Poate că ar fi mai propriu să spunem acum : eminența albă a Casei cenușii.

KAISER : Nu crezi, d-le Baruch, că prin moartea lui Roosevelt, ni s'a luminat dintr'odată orizontul ?

BARUCH : Orizontul se va lumina, dar mai târziu. Deocamdată, ai-doma năvii care, scufundându-se, lasă în urma ei o dără de valuri, rooseveltismul va supraviețui un timp morții lui Roosevelt. Din păcate, asta-i situația.

MC CORMICK : Truman e lipsit de calitate politice.

MORGAN : I le vom împrumuta noi. Spre deosebire de rooseveltism, trumanismul *noi* îl vom creia. Și în acest sens, Mc Cormick, presa are de jucat un rol mare. Truman nu trebuie bagatelizat. Deaceia, cu ochii'n patru.

GRACE : Dar nu crezi că și Truman va trebui să se întâlnească cu Stalin ?

BARUCH : Va trebui, când cel de al treilea Reich va înceta lupta.

GRACE : (*speriat*) O nouă Yaltă deci ?

BARUCH : Eh, esențialul este ca opinia publică să fie bine pregătită. Atunci toate semnăturile dela Teheran, Yalta și alte locuri nu vor valora nici măcar stilourile cu care au fost mângălite.

MC CLOY : Este exact ceea ce gândeam și eu. Iar situația din Germania ne va oferi pretexte pentru săparea prăpastiei dintre noi și ruși.

BARUCH : Chiar așa va fi, Mc. Cloy. Și abia atunci vom începe să culegem roadele morții lui Roosevelt.

MORGAN : Dar destul despre Roosevelt ! Să-i fie țărâna ușoară !

D-na MORGAN : Nu veniți să luați o gustare ? *(Toți musafirii ies pe terasă în vreme ce Baruch și Morgan rămân în fotoliile lor)*

MORGAN : La ce te gândești, Benny ?

BARUCH : Cred că a sosit momentul să aruncăm în joc marele nostru atu secret...

MORGAN : Bomba atomică? „Gilda” noastră ?

BARUCH : Da. Trebuie s'o lansăm cât mai curând asupra Japoniei, ca să se cutremure ferestrele Kremlinului.

MORGAN : Explozia va fi sper atât de formidabilă, încât cei dela Moscova vor înțelege că e mai sănătos să nu ni se mai împotrivescă nicăeri. *(Intră Zinsser și soția lui, Isabella)*

ZINSSER : Ce spuneți despre marele eveniment ?

(Se apropie Mc Cloy și Douglas cu soțiile lor)

MORGAN : Spune mai bine ce ai vorbit cu Adenauer.

ZINSSER : Știrea dispariției lui Roosevelt a dat un caracter și mai convingător răspunsului nostru. Era reconfortat bietul Konrad.

PEGGY : *(către Zinsser)* Ai vorbit cu Konrad ?

ZINSSER : Ba chiar și cu Gussi. Amândoi erau la cartierul lui Eisenhower.

PEGGY : Și ce spune Gussi ?

ZINSSER : O, este încântată de armata americană. Mi-a mai spus că Lotte e amoroasă de salvatorul lor.

ELLEN : E vorba de ofițerul care le-a salvat din castel ?

ISABELLA : Și știți ce meserie are ? E filosof.

PEGGY : Ce romantic ! Și cum îl cheamă ?

ZINSSER : E un tânăr căpitan, pe nume Martin, profesor de filosofie, la un colegiu din California. O, a fost o întreagă poveste ! La castel, se mai afla un trimis al lui Guderian. Apoi s'a amestecat un ofițer rus, care a fost cât pe aci să ncurce toate treburile. Noroc că Martin s'a purtat cavalereste. El le-a expediat pe Gussi și Lotte la comandamentul diviziei, unde lucrurile s'au aranjat imediat.

PEGGY : Acest tânăr trebuie să primească o recompensă împărătească. Nu-i așa, dragă domnule Morgan ?

ELLEN : E un erou.

MORGAN : Da, da. Trebuie să răsplătim pe eroii noștri. *(Luând mâna lui Peggy)* Il vom face maior, și-l vom numi la guvernământul militar, care va fi creat.

PEGGY : Pentru două femei salvate, un singur grad nu-i prea puțin ?

MORGAN : *(sărutându-i mâna)* Bine, să fie colonel !

ELLEN *(extaziată)* Ce generos ești, domnule Morgan !

(Un jazz atacă o congă. Isabella, Ellen și Peggy sunt invitate la dans. Intr'un colț, discută Zinsser, Mc Cloy și Douglas iar în fotoliile lor vorbesc Morgan și Baruch).

MORGAN : *(către Baruch)* Suntem generoși, Baruch, nu-i așa ?

BARUCH : Vorbeam adineauri despre înlăturarea politicianilor de carieră... Privește acest simpatic brelan de valeți ! *(arată spre grupul celor trei cumnați)* Cu Adenauer, am avea un careu.

MORGAN : Nu înțeleg ce vrei să spui, Benny.

BARUCH : Douglas, după părerea mea ar fi un destoinic ambasador

american la Londra, unde ar putea impune voința noastră. Pe Mc Cloy, care e un om dârz, dintr'o bucată..

MORGAN: Excelentă idee... încep să văd...

BARUCH: Ei, pe el îl văd, de pildă, un bun subsecretar de stat la Forțele Armate, de unde ar controla guvernământul nostru militar din Germania. Iar mai târziu, ar putea fi numit chiar înalt comisar. Cât despre A-denauer...

MORGAN: Ar putea fi cancelarul Germaniei noastre. E docil și disciplinat. Ne va urma fără tocmești.

BARUCH: Iar John-Sharman-Zinsser va fi omul nostru de legătură. Prin el, vom controla mersul întregului plan.

MORGAN: Bravo, Benny! Ești un admirabil jucător de cărți! Cu acest careu în pokerul german, luăm toată miza.. *(Se aude o detunătură puternică. Invitații se îngămădesc lângă balustrada terasei și privesc în jos)*

VOCI DE PE TERASA: Ce s'a întâmplat?... Ce este?... Cine a tras?... Ce lume s'a adunat! Accident? Crimă?...

D-na MORGAN: Pe scările palatului nostru! Johnny, ze s'o fi întâmplat? Parcă s'a omorât cineva, chiar la intrarea noastră...

MORGAN: Zinsser, vezi te rog ce s'a întâmplat? *(Zinsser iese, urmat de Mc Cloy)*.

MC CORMICK: Cine știe? Vreun debitor insolubil.

MC CHESNEY: Sau vreun amant desamăgit.

PEGGY: Ai vrea să fie ped-amantul? *(Intră Zinsser și McCloy)*.

ZINSSER: *(apropiindu-se de Morgan)* S'a sinucis bătrânul Fletcher.

MORGAN: *(ridicându-se brusc în picioare)* Cum? Asta-i nemaipomenit!... Aaa, parcă-l văd pe Rockefeller cum rânjește..

D-NA MORGAN: Dar cine este, Johnny?

MORGAN: Un funcționar care m'a furat.

ELLEN: Ce prost gust să deranjezi pe alții cu sinuciderea ta!

ISABELLA: Ce vrei, dragă, cine ajunge să fure n'are nici educație. *(Se aud sirenele automobilelor poliției)*.

MORGAN: *(făcând semn lui Mc Cloy)* Ii comunică lui Mahoney că tânărui Fletcher trebuie să dispară... cu brevet și laborator cu tot.. O explozie... un accident... *(către Zinsser)* O să-i piară lui Rockefeller gustul să rânjească.

MC CLOY: *(către Morgan)* Nu vi se pare că ar fi cam suspect două dispariții în aceeași familie?..

DOUGLAS: Și încă la un răstimp atât de scurt...

ZINSSER: Am o idee: dacă Fletcher n'ar mai avea laboratorul său?!.. Rămas pe drumuri, el ar fi nevoit să bată la ușa noastră... să lucreze pentru armele atomice...

MORGAN: *(către Mc Cloy)* Nu e rău! Știi ce ai de făcut.

MC CLOY: Am înțeles...

MORGAN: Dar cu ochii'n patru! Nu risipi banii.

MC CLOY: Ii șlefuesc eu colții, lui Mahoney.

MORGAN: Ascultă, Mc Cloy. N'ar reveni mai ieftin dacă i-am salariu lunar? Reflectează te rog! *(Intră valetul)*.

VALETUL: *(către Morgan)* Inspectorul de poliție Priestley dorește să fie primit de domnul.

MORGAN: Să poftească! *(intră inspectorul de poliție)*.

FRIESTLEY: *(Cu o politeță slugarnică)* Bună seara! Mă iertați că vă inoportunez, domnule Morgan!

MORGAN: Mă rog!

PRIESTLEY: În conformitate cu procedura legală, știți... ăă... sunt silit să vă întreb... în legătură cu cazul Fletcher... casierul băncii dvs...

MORGAN: Un borfaș ordinar.. Mi-a furat 20.000 de dolari. *(îi întinde mâna)*.

PRIESTLEY: Bănuiam eu... bănuiam... *(Baruch iese)*.

MORGAN: Asta-i tot, domnule Priestley?

PRIESTLEY: Un amănunt... Asupra cadavrului, s'a găsit următoarea scrisoare adresată Parchetului... hm! în care sinucigașul insinuiază că ar fi fost victima... *(îi întinde biletul, pe care Morgan îl citește rapid, iar apoi îl rupe)*.

PRIESTLEY: Calomnii, desigur?!

MORGAN: Vroia să salveze probabil onoarea familiei și de aceea a'ncercat să facă pe victima.

PRIESTLEY: Ancheta mea e terminată și vă rog din nou să mă scuzați

MORGAN: Nu ți-ai făcut decât datoria... Și eu am să mi-o fac. *(Îl privește semnificativ)* Bună seara! *(îi întinde mâna)*.

(Priestley iese. Intră Baruch, îmbrăcat într'un pardesiu negru și cu gumbeta în mână).

BARUCH: Mai multă prudență, Morgan. Cu experiența ta, trebuia să prevezi că oamenii cinstiți au reacțiuni extravagante...

MORGAN: *(bătându-l peste umeri)* Pleci, Benny?

BARUCH: Da, trebuie să mă scol devreme... Plec la înmormântare, la Washigton *(se despart)* Bună seara, doamnelor și domnilor.

MORGAN: *(către Baruch care e gata să iasă din scenă)* Nu uita Benny, să transmiți doamnei Roosevelt... sincerele mele condoleanțe

(Cortina)

ACTUL II

TABLOUL III

(Toamna lui 1946. Decorul înfățișează biroul colonelului Stewart Martin, pe lângă cabinetul generalului Lucius Clay, la Frankfurt am Main. În scenă, se văd două birouri: în dreapta, acela al lui Martin, pe care se află un vas cu flori, iar în stânga, acela al căpitanului Braden. La ridicarea cortinei, Braden stă la biroul său. Intră generalul Clay. Braden se ridică în picioare).

CLAY: Colonelul Martin nu e aici?

BRADEN: E la serviciul de decartelizare.

CLAY: Când vine, spune-i să primească delegația de muncitori germani. Iar pe soții Adenauer, să-i introduci la mine, imediat cum sosesc.

BRADEN: Am înțeles, domnule general.

CLAY: Braden, cred că urmărești îndeaproape misiunea lui von Traumstein.

BRADEN: Desigur, domnule general. Din rapoartele pe care le-am

primit dela agenții mei, rezultă că von Traumstein își îndeplinește treaba conștiincios. Aseară, s'a întâlnit din nou cu generalii Manteufel și Halder...

CLAY: Da?... Dacă Traumstein are nevoie de bani, îi pui la dispoziție fondurile necesare.

BRADEN: Cred că acțiunea este bine pornită. Singura piedică ne vine din partea comuniștilor.

CLAY: Trebuesc loviți. Nici o șovăire, Braden. Adu-ți mereu aminte că, sub tresele d-tale de căpitan, se ascunde o răspundere enormă...

BRADEN: Știu, d-le general.

CLAY: (*observă florile de pe biroul lui Martin*) A, flori pe masa colonelului Martin!... Semn bun! Sihastrul a devenit galant... Sau te pome-
nești că e doar o manie botanică...

BRADEN: Nici una nici alta. Le-a primit dela sora lui

CLAY: Ah, filosofii ăștia! (*Clay dă să intre pe ușa din stânga, în cabinetul său, în vreme ce Braden apucă receptorul telefonului, Clay se întoarce cu atitudinea unui om care-și amintește ceva*). Era să uit. Ministerul mi-a comunicat adineauri că fizicianul Harold Fletcher va sosi aici cu avionul, chiar astăzi.

BRADEN: Fletcher? Nu e atomistul căruia i-a explodat laboratorul?

CLAY: Chiar el. Pare-se că e rudă cu colonelul Martin.

BRADEN: Deaceea urmărea Martin atât de atent acest caz...

CLAY: Ei bine, fizicianul ăsta trebuie supravegheat îndeaproape. Dl. ministru Mc Cloy se interesează personal de activitatea lui. Și vezi ca nu cumva s'o șteargă dincolo.

BRADEN: Am priceput. (*Clay intră în cabinetul său. Braden face un număr de telefon*) Allo! Maiorul Walker?... Braden vorbește. Ascultă, Walker, trebuie sprijinită și mai serios acțiunea lui von Traumstein... Și d-ta te-ai purtat ca un mameluc. Cum au aflat comuniștii de întrunirea de aseară?... Ce, n'ai citit „Freies Volk“ de azi dimineață?... Ei bine, îți spun pentru ultima oară: nu mai admit nicio gafă... Degeaba te scuzi... Ești absorbit prea mult de femei, Walker... Cum, nu? Știu totul. De azi înainte, vei aresta pe orice vorbăreț indiscret! Încă ceva. Pune să fie urmărit fizicianul Harold Fletcher care trebuie să sosească cu avionul... Da, aici! Vezi să nu treacă dincolo. (*Intră Martin*).

MARTIN: Bună ziua, Braden.

BRADEN: Am onoare să vă salut d-le colonel. (*Sună telefonul de pe biroul lui Braden. Braden ridică receptorul*) Da, da, să poțască! Dl. general Clay îi așteaptă. (*Inchide telefonul*).

MARTIN: Cine era?

BRADEN: Soții Adenauer... Dl. general a ordonat ca ei să fie introduși la d-lui iar dv. să primiți o delegație de muncitori, cărora le-a acordat audiență

MARTIN: Bine. (*Ridică receptorul*) Garda? Aici colonelul Martin. Dacă întreabă de mine dl. Harold Fletcher... da, Fletcher, să fie condus la mine în birou. S'ar putea să fie însoțit de sora mea. (*Inchide telefonul*).

(*Intră soții Adenauer, însoțiți de Lotte*).

GUSSI: (*arătând spre Martin*) Konrad, iată pe salvatorul nostru!

BRADEN: O clipă, d-le doctor. Vă anunț numaidecât. (*Braden intră în cabinetul generalului Clay*).

ADENAUER: (*strângând mâna lui Martin*) Doctor Adenauer. De mult țineam să te cunosc, spre a-ți mulțumi pentru...

GUSSI: (*intinzând lui Martin mâna*) Ce mai faci, om providențial? (*către Lotte*) Nu-i așa că-i stau bine gradele de colonel? (*către Martin*) O, le meriți pe deplin! Nici nu știi cât de mult le meriți!

LOTTE: (*către Martin*) Am fost foarte fericită când am aflat de înălțarea d-tale în grad... De multe ori, mama și cu mine ți-am pomenit numele...

MARTIN: (*uimit*) Numele meu?

LOTTE: Desigur, d-ta poate ai uitat, dar noi nu. Ce ne făceam atunci dacă nu ne-ai fi trimis la comandamentul diviziei?

MARTIN: Dar era firesc să vă trimit acolo...

GUSSI: Eh, era firesc!

ADENAUER: Ești prea modest, domnule colonel!

GUSSI: (*râzând*) Și ce festă i-ai mai jucat maiorului ăla rus!... Ne-ar fi mâncat de vii nu alta.

BRADEN: (*ieșind din cabinetul generalului Clay*) Dl. general Clay vă roagă să poftiți.

GUSSI: Hai, Konrad, să nu-l facem pe general să ne-aștepte.

LOTTE: (*către Martin*) Te rog foarte mult să ne vizitezi... Bineînțeles, dacă-ți face plăcere...

MARTIN: (*uluie, privește în urma lor și dă din umeri*) Sunteți amabilă!

(*Soții Adenauer și Lotte intră la generalul Clay*).

BRADEN: Drăguță fetișcană! Aveți succes, domnule colonel!

MARTIN: Ți-o cedez bucuros, Braden.

BRADEN: Cum, nu vă interesează? Știți cine e tatăl ei?

MARTIN: Desigur un neamț care și-a făcut bătăture în palme, aplaudând pe Hitler.

BRADEN: Este un sincer filo-american.

MARTIN: Pentru că nu mai poate să fie pro-nazist. (*Sună telefonul depe biroul lui Braden*).

BRADEN: (*după ce a ascultat comunicarea telefonică*) Domnule colonel, a sosit un curier dela Berlin.

MARTIN: Da, da, să intre. (*Intră sergentul Cork. După ce salută, întinde lui Martin un plic sigilat. Martin se scoală și vine voios spre Cork*).

CORK: Domnu' căp... Domnu' colonel Martin...

MARTIN: Ce mai faci Cork? Nu ne-am mai văzut de mult. (*Apoi desfăcând plicul*) O clipă... (*după ce parcurge rapid raportul din plic*) Braden, du, te rog, acest raport maiorului Davis și roagă-l să mi-l restituie cu un referat (*Braden iese*).

CORK: Imi pare tare bine că v'au săltat în grad, făcându-vă colonel. Este desigur răsplata pentru capturarea lui Traumstein.

MARTIN: Un lucru mă miră, Cork. Cum de-ai rămas tu sergent. Pentru vitejia ta, meriți — și am cerut asta — să fii făcut plutonier.

CORK: Bah, s'o fi rătăcit pe drum propunerea dv. Când e vorba de cei mici, doar la corvezi și la primejdii nu suntem uitați... Dv. pot să v'o spun, știu că nu vă supărați...

MARTIN: Am să mă interesez de soarta propunerii mele... Spune-mi, Cork... Ești în serviciul comendurii noastre dela Berlin?

CORK: Da! Sunt curier. Detașat pe lângă serviciile generalului Howley. Și Jessie e cu mine.

MARTIN: Nu l-au demobilizat nici pe el?

CORK: Nu. Fiindcă-i bun grădinar, l-au reținut să'ngrijească parcul generalului.

MARTIN: Și cum merge treaba?

CORK: Domnule colonel, ca să vă spun drept... parcă și de data asta, socoteala de acasă nu se potrivește cu cea din târg.

MARTIN: Cum adică?

CORK: Vedeți... noi... dece-am intrat noi în război?

MARTIN: Împotriva fascismului, Cork.

CORK: Vorba asta o știu... am auzit-o de sute de ori...

MARTIN: Și tot nu te-ai lămurit?

CORK: Drept să vă spun, acum sunt și mai puțin lămurit...

MARTIN: Ce este? Ce te frământă, Cork?

CORK: Dar războiul ăsta... împotriva fascismului... s'a terminat?

MARTIN: S'a terminat. Tancurile noastre sunt doar garate în remize, sub prelate, nu?

CORK: Vreți să spuneți că balaurul fascist a fost nimicit?

MARTIN: În orice caz, își trăiește ultimile svârcoliri...

CORK: Credeți cu adevărat ceeace-mi spuneți?

MARTIN: Doar pentru asta suntem aici, Cork. *(Cork surâde amar)* Nu pari deloc convins. Hai, spune-ți bărbătește gândul, cu încredere!

CORK: Păi dacă-i așa, să vă spun, d-le colonel, eu nu sunt deloc convins. Și-mi pare rău! Din ceeace văd zilnic la Berlin, ar reeși mai degrabă că noi tămăduim balaurul rănit și nu pricep ce interes avem!

MARTIN *(tresărind)*: Ce tot vorbești, Cork?

CORK *(zâmbind mâhnit)*: Veniți pe la noi, la Berlin și veți înțelege numai decât! Acolo, într'un singur oraș, există de fapt două orașe, două Berlinuri.

MARTIN *(interesat)*: Și?

CORK: Și ceeace mă supără e că, în Berlinul nostru, balaurul nici n'are de gând să se svârcolească de moarte. Ba dimpotrivă: el se mai distrează mângăindu-ne noaptea jeep-urile, cu cruci încârligate. *(Martin se încruntă mirat)*. Și nici nu-i de mirare, domnule colonel. Dacă în loc să prindă pe hitleriști, poliția noastră militară se îndeletnicește cu prigoana muncitorilor...

MARTIN: Nu judeci cam pripit, Cork? Abia s'a scurs un an de când președintele Truman s'a întâlnit cu Stalin la Potsdam...

CORK: Hm! Dar pentru ruși, nu tot un an s'a scurs? Dece în Germania ocupată de ei capetele balaurului au fost retezate?

MARTIN: Sunt numai alte metode, Cork, nu și alte țeluri... *(Martin este întrerupt de soneria telefonului depe biroul lui Braden)* Hallo, nu... aici e colonelul Martin... Să fie introdusă delegația la mine.

CORK: Văd că aveți treabă. Înainte de a pleca, mai trec pe la d-vs. ca să iau răspunsul.

MARTIN: Bine, Cork. *(Cork iese. Un ostaș introduce delegația de muncitori germani)*. Cine este conducătorul delegației?

(Din rândurile muncitorilor, înaintează Emma Heinz).

EMMA: Voi vorbi eu în numele tovarășilor mei.

MARTIN : Pe d-ta parcă te-am mai văzut undeva...

EMMA : Vă spun și unde. După evadarea mea din lagărul dela Ems, m'am refugiat...

MARTIN : Ia postul nr. 14.. Da, da, îmi reamintesc foarte bine... V'ascult.

EMMA : D-le colonel, delegația noastră reprezintă interesele a jumătate de milion de muncitori din zona industrială a orașului Frankfurt. Ceeace ne-a adus aici sunt, pe scurt, trei revendicări. (*Intră Braden*).

MARTIN : Și anume ?

EMMA : În primul rând, cerem să nu se mai pună piedici activității noastre sindicale.

MARTIN : Cine pune aceste piedici ?

EMMA : Spre regretul nostru, ni le pun chiar organele militare americane... Vedeti, simpla grupare în sindicate este privită ca o manifestare subversivă.

PRIMUL MUNCITOR : În timp ce este tolerată regrouparea naziștilor și a ofițerilor hitleriști.

MARTIN (*către muncitor*) : De ce spui asta ?

PRIMUL MUNCITOR : Dacă este așa !

EMMA (*insinuant, privind către Martin*) : Noi credem că nu pentruca să joace domino Guderian, Manteufel, Halder și... *von Traumstein* (*Martin și Braden tresar*) se întâlnesc mereu cu foștii lor parteneri de arme și crime.

BRADEN (*furios, către Martin*) : Propagandă ! Sunt asmuțiți să vorbească în felul ăsta... Dar întrebați-i ce le trebuie sindicate.. Nu se poate munci bine și fără ele ?

PRIMA MUNCITOARE : Desigur, fără sindicate, muncitorii pot fi mult mai bine exploatați.

MARTIN : Fapte, vreau exemple precise.

EMMA (*deschide servieta pe care o are în mână*) : Le-am expus amănunțit în acest memoriu. (*Dă lui Martin memoriul*) În el, veți găsi mai multe exemple decât poate v'ar fi plăcut să aflați.

MARTIN (*se uită la memoriu, apoi către Emma*) : A doua revendicare ?

EMMA : Cerem îndepărtarea tuturor naziștilor din conducerea întreprinderilor noastre..

BRADEN : Poate vreți și naționalzare, nu ?

EMMA : La Potsdam nu și-au luat aliații și acest angajament ?

MARTIN : E prea de vreme să se vorbească despre asta.

EMMA : Totuși, chiar domnul Bevin socotește că e timpul...

MARTIN (*răsfoind memoriul*) : Mai departe.. a treia revendicare ?

EMMA : Combaterea șomajului. Serviciul d-vs. de decartelizare a ordonat închiderea unui nou lot de 294 de fabrici și uzine din regiunea Frankfurtului.

MARTIN : Ați pomenit de Potsdam. Nu s'a statornicit acolo demilitarizarea economiei germane ?

EMMA : Ba da, acolo s'a hotărât suprimarea producției de război. În vreme ce întreprinderile pe care ni le închideți, sunt destinate producției de pace.

PRIMUL MUNCITOR : Trei fabrici de lentile medicale au primit ieri ordinul să-și înceteze activitatea.

A DOUA MUNCITOARE : Filaturilor li se ridică utilajul și țesătoriile sunt închise.

AL DOILEA MUNCITOR : Numărul fabricilor de obiecte de menaj a fost redus dela 14 la 5.

AL TREILEA MUNCITOR : Sunt lichidate chiar fabricile care produc tocuri rezervoare

UN TEHNICIAN : S'a redus la un sfert capacitatea fabricilor de mașini de scris.

MARTIN : Mașini de scris ? Oare până la capitulare, aceleași fabrici nu produceau și mitraliere ?

EMMA : Pretexte, domnule colonel, pot fi găsite la orice.

MARTIN- : Pretexte ?

EMMA : Da, astfel cetățenii germani trebuie să nu mai poarte ochelari, pentru că fabricile de lentile medicale pot produce și lentile pentru periscopele submarinelor. Gospodinele noastre trebuie să-și gătească supa în bidoane de benzină, fiindcă odinioară fabricile de tingiri au furnizat cratițe popotelor Wehrmachtului. Cât despre stilouri, producția lor trebuie și ea oprită, întrucât este știut că Hitler își semna ordinele criminale cu un toc rezervor.

BRADEN : Fleacuri !

EMMA (*către Braden*) : Vi se par fleacuri ? Ei bine, aceste fleacuri, înseamnă încă 500.000 de șomeri, înseamnă pentru tot atâtea familii o și mai tragică mizerie.

MARTIN : Negați totuși că uzina care fabrică mașini de scris poate relua și producția de mitraliere ?

EMMA : Ridicați utilajul adăugat de naziști pentru fabricarea mitralierelor.

MARTIN : Experiența ne arată că d-vs, nemții, puteți oricând produce acest supliment de utilaj.

EMMA : Ar fi mai simplu să faceți imposibilă fabricarea acestui utilaj suplimentar, suprimând fabricile care-l produc și interzicând redeschiderea altora asemănătoare. În fond însă, nu se urmărește demilitarizarea economiei noastre. Și dovada este că uzinele de armament din Ruhr și din alte regiuni *n'au fost demontate*, și ne'ndoim că vor fi vreodată.

MARTIN (*cu o ușoară ironie*) : Nu ? Dar ce se urmărește ?

EMMA : Fabricile cu producție de pace ne sunt închise pentru ca măturile noastre să nu concureze pe piețele lumii produsele americane, britanice și franceze. Iată adevărata explicație, domnule colonel. Și ea n'are nicio legătură cu demilitarizarea economiei germane pe care noi o dorim.

BRADEN : Ești membră a partidului comunist ?

EMMA : Da.

BRADEN : Aha ! (*Martin privește sever la Braden*).

EMMA : Comuniștii au fost și sunt cei mai dârji luptători anti-fasciști. Ei sunt principalii făuritori ai victoriei, domnule căpitan.

BRADEN (*înfuriat*) : Este o...

MARTIN (*întrerupându-l*) : Interesul nostru este să ajutăm poporul german.

EMMA : Priviți ce se'ntâmplă în zona răsăriteană, unde peste o treime din poporul german e pe cale să se ridice, realmente ajutat de...

BRADEN : D-ta uiți că te găsești la sediul guvernământului american ?

EMMA : O, nu. În special d-vs. d-le căpitan, mă faceți să nu uit asta nicio clipă.

MARTIN : (*ridicându-se în picioare*) : Să ne oprim aici. Voi transmite d-lui general Clay memoriul d-vs.

EMMA (*ușor sarcastic*) : Numai să-l citească. (*In timp ce Emma își ia servieta și o închide iar membrii delegației pleacă, revin dela generalul Clay cei trei Adenauer*).

GUSSI : O, ce fermecător e generalul !

ADENAUER : Un veritabil Junker !

GUSSI (*agitând în mână o scrisoare, se adresează lui Martin*) : Inchipue-ți, Herr profesor, ce timpuri scandaloase ne-a fost dat să trăim ! (*O zărește pe Emma, care era gata să iasă*) Aaa, ce întâlnire !.. Mai trăești ?

EMMA : După cum vedeți.

ADENAUER (*apare*) : Gussi, cine este ?

GUSSI : Evadata de care ți-am povestit...

ADENAUER (*strâmbându-se*) : Aaa !

MARTIN (*către Emma, care urea să plece*) : O clipă, te rog !

LOTTE (*către Martin*) : Muncești mult ?

MARTIN : Destul de mult.

LOTTE : Ar trebui să vii câteva zile la Bonn. La noi te vei odihni bine... O să ascuți muzică. Mama este o excelentă pianistă...

MARTIN : Mulțumesc.

LOTTE : Să știi, iau asta drept o promisiune. (*Intră un ostaș*).

OSTASUL (*dând lui Martin o hârtie*) : Dela d. maior Davis (*iese*).

MARTIN (*se uită prin documente*) : Iată răspunsul pentru Comenduirea din Berlin... Braden, du-le, te rog, d-lui general... să le semneze (*Braden intră în cabinetul generalului Clay*).

GUSSI (*se uită la scrisoarea din mână, apoi către Martin*) : Auzi d-ta neobrăzare ! Noi avem o moșioară în zona sovietică, lângă Magdeburg...

ADENAUER : În total vreo 320 de hectare.

GUSSI : Ei bine, ne-au furat-o. Țăranii din împrejurimi au îndrăznit să-și împartă pământul nostru. Le-am scris că vor trebui să dea socoteală atunci când ne vom întoarce. Și ce crezi d-ta că au avut impertinența să-mi răspundă. (*Desface scrisoarea și citește sufocată de indignare*) : „Stimată d-nă, ținem să vă spunem că ne-am gândit bine : ce să mai căutăm peste hotare, pământ, când el se află chiar sub nasul nostru. Il vom munci cu sânguință, ca să-l facem din ce în ce mai roditor. În felul ăsta, peste 500 de ani, când vă veți întoarce, veți avea bucuria de a-l găsi transformat într-o gură de rai”. Auzi d-ta ? Peste 500 de ani ! Peste 500 de ani ! Noroc că ne-au rămas moșiile de aici, din Germania civilizată...

EMMA : Părerea mea, d-nă, este că acești țărani sunt niște oameni de treabă...

GUSSI : Cum „de treabă” ?

EMMA : Spunându-vă 500 de ani, ei au vrut oarecum să vă consoleze. Adevărul este că acest pământ le aparține pe vecie.

GUSSI (*către Martin*) : Ce cinism ! (*către Emma*) : D-ta nu vorbești ca o femeie și cu atât mai puțin ca o nemțoaică.

EMMA : Intr'adevăr : noi vorbim ca două Germanii deosebite.

GUSSI (*trăgând pe Adenauer*) : Hai, Konrad ! Pretutindeni nu auzi decât infamii. (*Fluturând scrisoarea salută pe Martin*).

LOTTE (*către Martin*) : Să știi că te-așteptăm. (*Cei trei Adenaueri ies*).

EMMA : Frumoasă carieră ! Auzisem că, printre colaboratorii generalului Clay, există și un colonel Martin, dar...

MARTIN : Nu-ți închipuiești că este același cu căpitanul Martin pe care l-ai cunoscut pe frontul Rinului...

EMMA : Și care socotise că numărul acesta (*arată tatuajul de pe mână*) este dovada barbariei naziste.

MARTIN : Mai cred și astăzi exact același lucru. Ai pomenit adineaori de activitatea lui Manteufel, Halder și Traumstein. Este... cum să spun?... un argument propagandistic sau un fapt real ? (*Emma îl privește zâmbind ironic*). Dece zâmbești așa ?

EMMA : Cum adică, *dumneata* mă'ntrebi ? Pune aceeași întrebare anturajului d-tale și vei afla chiar dela sursă întreg adevărul...

MARTIN : Anturajul meu ? Vrei să spui că este o acțiune dirijată de aici ? (*Emma continuă să-l privească ironic în ochi*) Dar dece nu-mi răspunzi?... Asta înseamnă că d-ta mă socotești un ipocrit...

EMMA : Mi-e greu să cred că ești atât de naiv...

MARTIN : Dar îți repet... îți dau cuvântul meu de onoare că nu știu absolut nimic.

EMMA (*luând depe birou vasul, miroase florile*) : Dacă într'adevăr e vorba de naivitate și nu de... altceva, atunci mă întreb ce cauți d-ta aici... (*O tăcere*). Frumoase flori !

MARTIN (*visător*) : A, da, frumoase... sunt din patrie.

EMMA : Din America ?

MARTIN : Da, mi le-a trimis Jane, sora mea, de ziua onomastică...

EMMA : Câți ani are ?

MARTIN (*scofând o fotografie din sertarul biroului*) : 24... Dar este aproape un savant... (*Îi arată Emmei fotografia*).

EMMA : În ce domeniu ?

MARTIN : În fizica nucleară. Impreună cu logodnicul ei, Harold Fletcher, lucra la o mare descoperire cu privire la folosirea energiei atomice în economie...

EMMA : Dece spui că *lucra* ? S'a 'ntâmplat ceva ?

MARTIN : Un atentat. Laboratorul lor a fost aruncat în aer, acum un an

EMMA : (*dându-i înapoi fotografia*) Păcat ! (*uitându-se la ceas*) : O, dar e târziu. (*Martin zâmbind îi dă câteva flori. Emma ia o singură floare iar pe celelalte le pune înapoi în vas*) : O singură floare îmi ajunge (*Intinzându-i mâna*) La revedere ! (*iese*).

MARTIN (*așezându-se la birou și sprijinindu-și capul în palme*) : Ciudat ! Două Berlinuri... două Germanii ! (*Un planton deschide ușa*).

PLANTONUL : D-I Fletcher.

MARTIN (*ridicându-se în picioare*) : Să intre (*întră Fletcher*).

FLETCHER : Hello, Stewart !

MARTIN : Bine ai venit, Harold ! (*îl îmbrățișează*) Ia loc ! Credeam că va veni și Jane cu tine.

FLETCHER : N'am putut pleca amândoi. Ea a rămas să mă suplinească la catedră.

MARTIN : Vasăzică din savanți ați devenit niște belferi.

FLETCHER (*zâmbind*) : Vorbește cuviincios de corpul didactic... din care faci și tu parte. (*Schimbând tonul*). Ce să-i faci, dragă Stewart... Era să accept să lucrez pentru armele atomice?... Știință fără conștiință ?!... Prefer

de o sută de ori să predau fizică nucleară unui tineret care mai crede în idealuri.

MARTIN : Imi pare totuși rău că n'a venit și Jane. După sbuciumul vostru din ultima vreme, amândoi aveți nevoie de-o schimbare de decor. Sper că vei rămâne mai multe zile aici...

FLETCHER : Depinde cât de repede voi reuși să aflu ceeace mă interesează :

MARTIN : În scrisoarea ta, nu mi-ai spus ce pistă urmăriți acum.

FLETCHER : Sper, dragă Stewart, că de data asta voi lămuri întreg misterul.

MARTIN : Crezi ?

FLETCHER : Da, sunt sigur că dacă obținem mărturisirea lui O'Brien...

MARTIN : Dar cine-i acest O'Brien ?

FLETCHER (*zâmbind*) : Ai dreptate. Pentru el am venit aici și nici nu ți-am spus cine este... O'Brien e complicele lui Mahoney. Dela el sper să aflu cine sunt autorii morali ai ambelor mârșavii.

MARTIN : Și acest O'Brien este în Germania ?...

FLETCHER : Uite, să reconstituim ca să pricepi mai bine : Câteva zile înainte de moartea tatei, Rockefeller mi-a propus 50.000 de dolari pentru a-i ceda brevetul la care lucram. După cum știi, am refuzat această ofertă. A urmat apoi furtul din pricina căruia s'a sinucis tata. Patru zile după aceea, laboratorul meu e aruncat în aer. Explozia a fost atât de puternică încât însuși atentatorul își găsește moartea...

MARTIN : Asta știu. Și lângă cadavrul lui Mahoney ai găsit servieta tatălui tău, plină cu sculele banditului. Așa dar acelaș tâlhar furase și banii bătrânului.

FLETCHER : Intocmai. Deaceea am și dedus noi că ambele întâmplări se leagă.

MARTIN : Și O'Brien ?

FLETCHER : Acum două săptămâni, am aflat că el era complicele lui Mahoney și că imediat după atentat s'a angajat ca voluntar în armată. În momentul de față el se găsește aici într-o unitate din zona noastră de ocupație.

MARTIN (*pe gânduri*) : Da, da. Ambele evenimente se leagă, ducând în biroul domnului Rockefeller. Au pus pe Mahoney să fure servieta tatălui tău, pentru ca prin el să te șantajeze pe tine.

FLETCHER : Dar bietul tata a preferat să-și curme viața.

MARTIN : Și când au văzut că treaba nu le-a mers, ți-au aruncat laboratorul în aer.

FLETCHER : Toți trustmenii ăștia sunt niște brute ahtiate de bani Rockefeller e un criminal, iar Morgan un tâlhar lipsit de suflet. El n'a vrut să creadă în nevinovăția tatei și l-a împins la sinucidere. Deaceea am și refuzat ofertele pe care „mărinimos” mi le-a făcut, după explozia laboratorului.

MARTIN (*după o clipă de reflexiune*) : Trebuie să punem mâna pe complicele lui Mahoney. Ai semnalmentele lui ?

FLETCHER : Știu că-l cheamă Frank O'Brien, are vreo 28 de ani, e înalt, brunet... (*Dela Clay iese Braden. Fletcher scoate din buzunar o hârtie și o tăietură dintr'un ziar pe care se vede o fotografie*) Iată o fotografie a lui. (*Dă lui Martin cele două hârtii*).

MARTIN (*către Fletcher*): Căpitan Braden... (*către Braden*) Profesorul Fletcher... Spune-mi, Braden, vreau să găsesc pe un ostaş de aici, din trupele noastre de ocupaţie. Am semnalmentele lui. Treaba depinde de Davis, nu?

BRADEN: De sigur, adresaţi-vă maiorului Davis.

FLETCHER (*către Martin*): Cine este?

MARTIN: Şeful poliţiei noastre militare. (*Către Braden*) Du d-lui general memoriul delegaţiei. (*Către Fletcher*) Să mergem Harold! (*Martin şi Fletcher ies*).

BRADEN (*zâmbind satanic, ridică receptorul*): Davis... Va veni la tine Martin să-ţi ceară identificarea unui soldat... Îi promiţi tot ce vrea, dar nu întreprinzi nimic până nu stăm de vorbă. (*Inchide telefonul, ia memoriul şi intră la generalul Clay*).

(*Intră Cork. Văzând că nu-i nimeni, începe să se uite prin cameră. Observă florile. Se apropie, ia vasul şi miroase buchetul*).

CORK: A... sunt de-acasă!... (*oştează*).. Au trecut anii!.. Ai îmbătrânit, Cork!...

(*Lasă florile şi se plimbă gânditor prin încăpere, fredonând cântecul lui „Joe Hill” şi uitându-se din când în când la flori. La un moment dat, se apropie din nou de buchet, scoate un fir, se uită la el, îl sărută şi-l pune cu regret înapoi. Dela Generalul Clay iese Braden*).

CORK: Aştept pe domnul colonel.

BRADEN: Bine. (*iese pe uşa din dreapta*).

(*După o clipă de ezitare, Cork se apropie iarăşi de buchet, smulge o floare şi şi-o pune repede în buzunar, privind în toate părţile să nu-l vadă cineva. Intră Martin*).

MARTIN (*văzând pe Cork lângă buchet*): Îţi plac florile, Cork?

CORK: Da, îmi reamintesc de-acasă!

MARTIN: Ia-ţi una!

CORK (*cu regret, pentru sine*): Dacă ştiam!... Nu, mulţumesc!

MARTIN: Iată răspunsul pentru generalul Howley. Dealtfel maiorul Davis, şeful poliţiei militare, va veni personal la Berlin, peste câteva zile.

CORK: Domnule colonel, până când mai stăm aici?

MARTIN: Ți-ai pierdut răbdarea, Cork? Florile Ți-au stârnit dorul de-acasă?...

CORK: M'am saturat... Ştiţi pentru ce m'au băgat la carceră deunăzi? Pentru că locotenentul Spender m'a auzit fluierând cântecul lui „Joe Hill”.

(*Cork este întrerupt de izbucnirea în cameră a unui planton şi a unei nemţoaice cu aspectul unei prostituate elegante. Ostaşul vrea să împiedice ca femeia să intre neanunţată*).

FEMEEA (*sbătându-se isteric*): Lasă-mă, lasă-mă, să intru! Trebuie să vorbesc numaidecât cu generalul Clay!... Ooo, d-ta nu'nţelegi?

MARTIN: Ce s'a'ntâmpat?

FEMEEA (*intrând în cameră*): Nu voia să mă lase să intru... Am treabă cu generalul Clay... D-ta eşti aghiotantul generalului? Colonelul Martin, nu? (*Îl priveşte cu o sensualitate provocatoare*) Chiar așa îmi închipuiam că eşti... (*Pe un ton insinuant şi confidenţial*) Trebuie să vă spun ceva foarte important... Dar între patru ochi... (*Martin face semn plantonului că poate pleca*).

CORK (*luând poziţie de drepţi*): Am plecat, domnule colonel!

MARTIN : Să mai treci, Cork, pe la mine, când mai ai drum la Frankfurt.

(Cork se îndreaptă spre ușă, apoi se întoarce către Martin).

CORK (zâmbind, face semn spre femeie) : Atenție la balaur, domnule colonel ! (iese).

MARTIN : Cine ești dumneata ?

FEMEEA (așezându-se provocator într'un fotoliu) : Pot lua loc, nu ?... Ai poate o țigaretă ?

MARTIN : Regret. Nu fumez.

FEMEEA : O, ce puritan ! Dar ți se iartă toate defectele... pentrucă...

MARTIN (o întrerupe) : Mulțumesc. Dar tot nu mi-ai spus cine ești și ce dorești.

FEMEEA : Ce grabă ! În toate te manifesti la fel ? (Martin dă semne de nerăbdare).

MARTIN : Spune-mi, te rog, d-nă, cum te numești și pentru ce ai venit aici

FEMEEA : Ce om bizar ! Auzisem că bărbații americani sunt foarte expeditivi... Ce'nsemnătate poate avea faptul că sunt contesa Suzy von Bodenschatz ? (văzând că Martin rămâne rece, ea trece dela seducțiune la intenția de a provoca milă) Sunt o femeie necăjită, care vine să cerșească sprijinul unui om puternic... (Martin se așează la biroul său, în timp ce Suzy se așează pe marginea fotoliului din fața biroului) Fii, te rog, amabil !... Ascultă-mă !.. Uite, este vorba de un bun, de un foarte intim prieten al meu, care se află arestat... îl cheamă Blankenhorn. .

MARTIN : Ocupația lui în timpul lui Hitler ?

SUZY : O, e un băiat adorabil... A fost Sturmbahnführer SS și, în ultima vreme, gauleiter al Saxoniei de Jos.

MARTIN : Daaa !?

SUZY : O, dar n'a făcut nici un rău... Dimpotrivă : se spune că ar fi lichidat câteva sute de comuniști și câteva mii de evrei...

MARTIN : Dacă se spune, se vede că este adevărat.

SUZY : Și chiar dacă ar fi adevărat, ce importanță are ? Dar ce, comuniștii, evreii, sunt oameni ? Sunt mai puțin chiar decât negrii din America, nu ? (Cu o ironie insinuantă) Și dacă negrii pot fi linșați, nepedepsiți, de ce trebuie ca Blankenhorn, un om atât de fin, să fie arestat ? D-vs. sunteți gentlemen, n'aveți doar mentalitatea bolșevicilor.

MARTIN : D-nă, îți interzic să vorbești în felul acesta de aliații noștri sovietici și de învingătorii voștri !

SUZY (perplexă) : O, ce om curios ești ! Maiorul Davis, care m'a'ndreptat aici, vorbește altfel. El detestă pe bolșevici și urăște pe evrei. Dealtfel, are și alte maniere... El știe să se poarte cu femeile.

(Intră Braden, care mergând spre biroul său, o privește curios pe Suzy).

MARTIN (se ridică în picioare) : Se poate. Am priceput acum scopul vizitei d-tale. (Suzy schițează un gest de insistență) Este zadarnică orice stăruință. Tribunalele noastre militare vor aprecia cazul.

SUZY (cu tăfnă) : Bine, credeam că voi găsi la d-ta mai multă umanitate... Dacă nu vă deranjez, pot fi introdusă la domnul general ?

MARTIN : Domnul general nu va da altă soluțiune intervenției d-tale... Locul ucigașilor este la'nchisoare.

SUZY (*ironic*): Vom vedea...

MARTIN: Dacă nu vrei să fii arestată, te rog să părăsești imediat sediul guvernământului! (*Suzy se întoarce brusc și intră la generalul Clay*).

MARTIN (*furios*): Braden, cheamă sentinelele s'o aresteze imediat.

BRADEN: (*suav*) Nu pricepeți că-l cunoaște pe domnul general?

MARTIN: Crezi asta?

BRADEN: Să așteptăm și vom vedea.

MARTIN: (*după câteva clipe de tăcere, ridică receptorul telefonului și face un număr*): Cu colonelul Humphrey... Bună ziua Charles! Aici Martin... Spune-mi te rog: există în închisoarea ta un arestat cu numele Blankenhorn?... Da... Criminal de război?!.. Aha!.. Cum? Generalul Clay?.. Când? Chiar acum?... Bine. Mulțumesc. (*Inchide telefonul*).

BRADEN: Ce s'a'ntâmplat?

MARTIN: Generalul a ordonat acum câteva secunde eliberarea ucigașului...

BRADEN: V'am spus eu...

MARTIN: Nu mai înțeleg nimic, Braden... (*Din cabinetul lui Clay iese Suzy*).

SUZY (*triumfător*): Generalul Clay are foarte multă imaginație: a găsit pe loc o altă soluție decât a d-tale...

(*Martin, furios, intră în cabinetul generalului Clay*).

BRADEN: Dece interviu dumneata pentru omul lui Adenauer?

SUZY: Pentru că doctorul a cerut generalului prea multe ca să mai intervină și pentru Blankenhorn... Nu-mi puteam însă închipui că pot exista asemenea imbecili (*arată cu capul spre biroul lui Martin*) în armata voastră.

BRADEN: Te-ai descurcat totuși destul de bine. Imi place cum lucrezi.

SUZY: Vă place... mister Thomson?

BRADEN (*spertat*): Să nu mai pronunți niciodată numele ăsta, dacă nu vrei să... (*îi face un semn la gât*).

SUZY: Nu te neliniști... Gestapo II.

BRADEN: Dela cine primești dispoziții?

SUZY: Dela... (*face semnul unui om care doarme*).

BRADEN: Traum...?

SUZY (*cochet*)...: stein.

BRADEN: O. K. Te voi lua la mine. Vino diseară la 10 în Siegfriedstrasse 58, etaj 3, apartament 2.

SUZY: Măine seară. Astăseară nu pot. Am o misiune urgentă.

BRADEN: Cu generalul?

SUZY (*cu subînțeles*): Da, conspirăm... (*intră generalul Clay, urmat de Martin*).

CLAY: N'ai plecat încă, doamnă contesă?

SUZY: O, mă jena un pantof...

CLAY (*ia buchetul de flori de pe masa lui Martin și îl dă Suzyei*) Imi pare rău că n'am să-ți ofer altele mai frumoase.

MARTIN (*indignat*): Dar, domnule general...

CLAY: Fii galant, domnule colonel, fii galant! (*sărută mâna Suzyei*) Atunci suntem înțeleși, da? (*Suzy dă din cap aprobativ. Clay se întoarce în cabinetul său*).

SUZY (*asvârlind cu scârbă, pe birou, buchetul*): N'am nevoie de

aceste flori!.. Și scuză-mă că am îndrăznit să te corup domnule Robes pierre! (*iese*).

MARTIN (*așezând înapoi florile în vas*): Sunt năucit, Braden. Generalul mi-a explicat că este o necesitate de ordin național să ne servim de unii naziști. Și asta este peste priceperea mea.

BRADEN: Domnule colonel, nu tot ce nu'nțelegem în lumea asta e rău. Rolul nostru de ostași e numai să executăm ordinele bine.

MARTIN: Nu, Braden. Eu am fost recompensat pentru capturarea lui Traumstein.. Iar acum acesta uneltește în libertate nu știu ce planuri tenebroase. Acelaș lucru se petrece cu bruta de Blankenhorn, care a ucis mii de oameni... Toate mi se par absurde... (*După o tăcere*) Unde ne vor duce ele?..

(*Cortina*)

TABLOUL IV

(Inceputul anului 1947. Pe aeroportul dela Frankfurt-am-Main. La ridicarea cortinei, maiorul Davis, șeful poliției militare a guvernământului american, dă ordine unui sublocotenent și unor gradați din gardă).

DAVIS: Dublați sentinelele la toate porțile aerodromului. Nimeni nu intră fără știrea mea. Înțeles?

SUBLOCOTENENTUL: Am înțeles, domnule maior!

DAVIS: Executarea! (*In timp ce ostașii ies, intră Martin*).

DAVIS: Am onoare să vă salut, domnule colonel!

MARTIN: Salutare, Davis! Ai luat toate măsurile de siguranță?

DAVIS: Totul e în ordine...

MARTIN (*uitându-se la ceas*): Generalul Clay a ordonat să nu se prezinte onorul, pentru ca sosirea demnitarilor să fie cât mai neobservată.

DAVIS: Dar domnul general nu vine?

MARTIN: Nu, mai e bolnav. Eu îl reprezint...

DAVIS: Sunteți deci maestru de ceremonie.

MARTIN: Dacă vrei...

DAVIS: Dar cine trebuie să sosească?... Ministrul Forțelor Armate?

MARTIN: Nu, adjunctul său, Mc Cloy.

DAVIS: Mi s'a spus că în afară de avionul dela Washington vine și unul dela Londra.

MARTIN: Da, mai vine ambasadorul nostru în Anglia, Douglas și lordul Pakenham...

DAVIS: Cine mai e și ăsta?

MARTIN: Ministrul britanic însărcinat cu afacerile germane.

DAVIS: Vasăzică așteptăm granguri mari.

MARTIN: Spune-mi, Davis, n'ai mai aflat nimic cu privire la O'Brien?

DAVIS: Nimic, d-le colonel. Am cercetat atent toate unitățile și n'am găsit niciun Frank O'Brien. Dealtfel, am spus-o eri și d-lui Fletcher. Zadarnic stăruieți pe această pistă.

MARTIN: D-ta, ca vechi polițist, crezi cu adevărat că rușii sunt aceia..

DAVIS: N'am nicio îndoială, Mahoney și O'Brien au lucrat pentru

ruși. Și după ce primul a murit în explozie, nu erau să-l lase pe al doilea să pâlăvrăgească.

MARTIN (*pe gânduri*) : Intunecată afacere !

DAVIS : Pentru mine totul e limpede. Dovezile Biroului Federal de Investigații sunt evidente. Aștia lucrează foarte serios. (*Intră ziaristul Preston*).

PRESTON : Hello, domnule colonel !

DAVIS : Iar ai venit !?

PRESTON : Fiecare cu meseria lui, d-le maior.

DAVIS : Tu însă te amesteci și în meseria mea. Nici nu mai știu ce ești : ziarist sau detectiv.

PRESTON : Ziaristul scrie ce-a aflat detectivul.

DAVIS (*râzând*) : Ești dat dracului ! (*se îndepărtează*).

PRESTON (*către Martin care e pe cale să se îndepărteze*) : Nu vă temeți, d-le colonel. Azi n'am cu ce să vă plictisesc. Știu totul.

MARTIN (*intorcându-se către Preston*) : Da ?

PRESTON : Știu cine vine : Douglas, Packenham și Mc Cloy. Știu chiar și ce vin să discute. Intre noi și englezi, treaba nu prea merge... Așa-i că-s tare ? (*Martin îl privește zâmbind*) Foarte tare ! (*flueră, auto-admirativ*).

MARTIN : Ia ascultă, Preston. Cum afli d-ta toate astea ?

PRESTON : Secret profesional. Am pretutindenii informatorii mei. Davis ar putea să mai învețe dela mine.

MARTIN (*după o clipă de reflexiune*) : Spune-mi atunci, d-le „Știe Tot”... ai auzit cumva de un gangster Frank O'Brien ?

PRESTON : O'Brien ? Asta n'a fost asociatul răposatului Mahoney ?

MARTIN : Exact. Ce știi despre el ? Se află sau nu se află angajat în armata noastră de aici ?

PRESTON : Asta mărturisesc că n'o știu. Dar... dacă vă interesează, o pot afla.

MARTIN : Da, mă interesează, dar nu cred că vei izbuti să dai de urma lui.

PRESTON : Vă îndoiiți ! Ei bine, pe cât puneți rămașag că vi-l descopăr ? 200 de dolari ?

MARTIN : S'a făcut. Și-ți doresc să-i câștigi cât mai repede. (*Se aude sgomotul unui motor de avion. Amândoi se uită la cer*).

PRESTON : Poartă însemnele britanice...

MARTIN : Da, e un „Skymaster”.

DAVIS (*apropiindu-se*) : Vin cei dela Londra (*se aude aterizând avionul*).

MARTIN : Da, ei sunt... Fii atent, Davis, inspectează-ți gărzile ! (*Martin iese prin stânga, urmat de Preston. Prin dreapta, intră Lotte îmbrăcată într'un costum de călărie și ținând subțioară o cravașă. Ea este însoțită de sublocotenent*).

LOTTE (*întinde lui Davis o hârtie*) : Iată autorizația !

DAVIS (*după ce citește hârtia, ia poziție de drepti*) : Poftim, luați loc !

LOTTE : Există vreun bar pe-aici ?

DAVIS : Desigur (*arată aerogara*).

LOTTE : Dacă sunteți gentil, dați ordin să aibă grijă de calul meu...

DAVIS (*către sublocotenent*) : Dă ordin !.. Și cine mai are asemenea

autorizații să fie lăsat să intre. (*În timp ce Lotte intră în aerogară, sublocotenentul o privește fascinat*).

DAVIS : Ți se scurg ochii, Tom ! Fii atent la calul ei, că însuși generalul i-a semnat autorizația. (*Privind în stânga*) A, uite că sosesc !

(*Sublocotenentul iese prin dreapta. Prin stânga, salutați de Davis, intră Douglas, lordul Packenham, însoțiți de Martin. După un timp cei doi piloți ai avionului traversează aeroportul și intră în bar, din care ies mai târziu*).

LORD PACKENHAM : Ce călătorie îngrozitoare !

MARTIN : Ați avut vreme proastă ?

DOUGLAS : O mică furtună...

PACKENHAM : Un adevărat ciclon... (*se așează într'un scaun de pae de pe terasă aerogării*).

DOUGLAS (*către Packenham*) : Te pomenești că din pricina furtunii o să întârzie avionul lui Mc Cloy... (*către Martin*) Interesează-te, te rog, când vine avionul de Washington.

MARTIN : Mă duc să văd (*iese*).

PACKENHAM (*strângându-și gabardina*) : Măntreb dacă n'am temperatură...

DOUGLAS : Nu prea suporti avionul, mylord.

PACKENHAM : Ei da, era mai bine pe vremea diligenței... din toate privințele...

DOUGLAS : Ce-ți spuneam eu ? Trăiți mai mult în trecut... Nostalgia asta vădește și ea neînțelegerile dintre noi.

PACKENHAM : Ce neînțelegeri ? Vă repet : guvernul majestății sale e de acord în privința fuzionării zonelor noastre de ocupație din Germania. Socotim doar că momentul politic nu-i încă prielnic. Așa dar între noi nu există divergențe asupra țărilor, ci doar asupra ritmului...

DOUGLAS (*nervos*) : Niciun progres, mylord ! I-am spus și lui Attlee: tocmai ritmul condiționează reușita planurilor noastre.

PACKENHAM (*calm*) : Ce vreți, noi englezii ne grăbim domol. Leul majestuos, și nu gazela cea iute se află pe stema noastră regală.

DOUGLAS (*ironic*) : Poate ar fi fost mai potrivit un hipopotam.

(*În pragul aerogării apare Lotte*).

LOTTE (*zărind pe Douglas*) : O, unchiul Lewis ! (*aleargă spre el și îi îmbrățișează*).

DOUGLAS (*către Packenham*) : Lord Packenham, îți prezint pe nepoata mea, Lotte.

PACKENHAM : Incântat.

DOUGLAS (*către Lotte*) : Ce fac părinții ?

LOTTE (*uitându-se la ceas*) : De mult trebuiau să fie aici. Nu știu ce s'o fi întâmplat. Mă duc să dau un telefon... (*iese*).

DOUGLAS : Uite mylord. Ce urmărim în fond ?

PACKENHAM : Știu, distrugerea bolșevismului. Noi nu suntem însă convinși că, pripindu-ne, treaba va merge mai bine...

DOUGLAS (*exasperat*) : Vă scapă esențialul : timpul nu mai merge la braț cu noi. Timpul fuge, gonește. Parcă s'a bolșevizat și timpul. (*După ce se ridică face furios câțiva pași, apoi se întoarce brusc spre Packenham*). Nu observați ce se petrece în Răsăritul Europei ? Nu simțiți în măruntaiele imperiului vostru, în India, în Birmania, în Malaezia, colcăind revolta ? Nu

vedeți cum zidurile milenare ale Chinei sunt măturate de puhoiul comunist ? Și nu-ți trece nici un fior când vezi că, până și adormita Africă se trezește și se mișcă ?.. D-ta nu citești ziarele, lord Packenham ? Avem timp, spui ?.. Suntem în întârziere. Iată adevărul (*se repede spre Packenham*) Dacă rușii fac și ei bomba atomică, ce ne vom face, mylord ?

PACKENHAM : Această întrebare nici nu mi-o pun. Bertrand Russell, marele nostru savant m'a asigurat că „o bombă atomică, fabricată pe principii marxiste, n'ar putea să explodeze niciodată”.

DOUGLAS : Dea Domnul să fie așa ! Și ca să revin la problema noastră : trebuie, lord Packenham, să fuzionăm imediat cele trei zone și să le transformăm într'o puternică bază militară împotriva Uniunii Sovietice și a Republicilor Populare.

PACKENHAM : Foarte frumos ! Numai că si d-ta, d-le ambasador, uiți un lucru destul de important.

DOUGLAS : Care ?

PACKENHAM : Opinia publică. Ea nu este destul de coaptă pentru definitivă ruptură cu rușii. Poporul englez n'a uitat încă promisiunile noastre.

DOUGLAS (*sarcastic*) : Și aceasta este un lucru important ? Opinia publică ?... Dar asta-i un obiect care se fabrică. Da, da, ca și automobilele. La un capăt al benzii rulante, pui dolari, iar la celălalt capăt, iese în serie opinie publică. (*Packenham râde sceptic*). Crede-mă mylord, dolarul este un excelent transformator de păreri și sentimente... (*Intră Lotte*).

DOUGLAS (*către Lotte*) : Ei ?

LOTTE (*către Douglas*) : Nu știu ce să mai cred. Mi s'a spus că de jumătate oră, părinții au plecat spre aerodrom. Și încă n'au venit ! Să îi se fi întâmplat ceva ?

DOUGLAS (*mângâind-o pe obraz*) : Nu te neliniști, draguțo ! Cine știe, vreo pană de mașină...

LOTTE (*văzând pe Martin care se apropie*) : O, colonelul Martin ! (*către Douglas*) Il cunoști, unchiule ?...

DOUGLAS : Nu este el salvatorul vostru ?

LOTTE : Sigur. (*Martin văzând pe Lotte, o salută*).

MARTIN : Avionul de Washington va fi aici într'un sfert de oră.

DOUGLAS : Mulțumesc (*către Packenham*) Știi, mylord : colonelul Martin este un erou. El a adus mari servicii cauzei noastre.

PACKENHAM : Imi pare bine.

MARTIN (*jenat, către Douglas*) : Aprecierile d-vs. sunt exagerate.

DOUGLAS : Spune-mi, domnule colonel, ce mai e nou pe aici ?

MARTIN : Cred că trebuie să ne grăbim mai mult.

DOUGLAS (*întorcându-se către Packenham*) : De sigur.

MARTIN : Trebuie s'o luăm înaintea rușilor.

DOUGLAS : Nu ți-am spus eu, mylord !

MARTIN : Ca să demonstrăm lumii buna noastră credință, cel mai bun mijloc e să aplicăm mai rapid decât rușii acordul dela Potsdam.

DOUGLAS (*desumflat*) : Acordul dela Potsdam ? ! (*Packenham zâmbește sarcastic*).

MARTIN : Nu'nțeleg ce interes am avea ca, târăgănându-i aplicarea, s'aducem apă la moara acuzațiilor sovietice.

DOUGLAS : D-ta glumești desigur !

MARTIN : Când, zi de zi, te lovești de naziști care vorbesc fățiș de

revanșă și de foști ofițeri nemți care se regroupează clandestin, vă asigur, d-le ambasador că pierzi orice gust pentru glumă.

DOUGLAS : Da, aceste lucruri par triste... Dar ele pot fi totuși utile, chiar foarte utile !

MARTIN : Cum, și d-vs. susțineți acest lucru ? Atunci de ce-am mai participat la război ?

PACKENHAM (*surâzând*) : Colonelul Martin ar fi un excelent comandant al unui regiment de îngeri.

LOTTE (*apucă brațul lui Martin și întreabă pe Douglas*) : Imi este îngădui să-i spun și eu ceva ?

DOUGLAS (*către Martin*) : Da, d-le colonel, lasă-te răpit !

MARTIN (*către Douglas*) : Dar nu mi-ați răspuns domnule ambasador...

DOUGLAS : Vom continua cu alt prilej conversația.

LOTTE : (*trăgând după sine pe Martin*) Hai, am o socoteală cu d-ta ! te-am așteptat... (*Martin și Lotte se îndepărtează spre fundul scenei*).

PACKENHAM (*sarcastic*) : Vorbeai d-le ambasador despre fabricarea opiniei publice... pe bandă. Cum rămâne, în cazul colonelului Martin, cu procedeul d-vs. ?

DOUGLAS (*scârbit*) : Martin ? Bah... un excentric. E filosof.

PACKENHAM (*sculându-se, face câteva mișcări caraghioase din picioare*) : Din păcate sunt cam mulți filosofi din ăștia... Hai la bar, să luăm un coniac (*Se ridică*) O, dar mi-au înțepenit deabinelea picioarele... Să ne mișcăm puțin !...

DOUGLAS : (*luând de braț pe Packenham*). Dacă n'ar fi decât picioarele !...

(*Intră amândoi în aerogară în timp ce se apropie Martin și Lotte*).

LOTTE : (*agățându-se de brațul lui Martin*). Ești un răutăcios ! D-ta salvezi femeile pentru ca apoi să le jignești...

MARTIN : Dar pe cine am jignit ?

LOTTE : Atât mama cât și eu te-am invitat de atâtea ori... și de fie care dată d-ta găseai câte un pretext ca să te eschivezi.

MARTIN : Sunt foarte ocupat, domnișoară.

LOTTE : Și mai ales preocupat... D-ta pari un om chinuit de ceva... de un gând... Și de aceia lași viața să treacă pe lângă dumneata.

MARTIN : (*gânditor*) Poate...

LOTTE : La'nceput, credeam că din pricina singurătății te porți ca un mizantrop. Acum văd însă că, deși locuiești cu doi oameni atât de simpatici ca sora și cumnatul d-tale, tot ursuz ai rămas. (*Pauză*) Spune-mi, în afară de Jane, ai mai iubit și altă femeie ?

MARTIN : (*schimbând vorba*). Dar ce cauți d-ta aici ?

LOTTE : (*luându-l răzând de braț*). Pe d-ta te caut...

MARTIN : De ce nu vrei să fii serioasă ? Pe cine aștepti ?

LOTTE : Vai, dar distrat ești ! N'ai văzut că sunt cu unchiul Douglas ?

MARTIN : Aa, sunteți rude așa dar... Curios !

LOTTE : Iar schimbi vorba ? Vezi, acum te-am prins. Mărturisește-mi... sincer... nu pricepi că sunt îndrăgostită de d-ta ? Am înțeles de mult că nu știi să trăiești, că viața dumitale a luat un drum greșit...

MARTIN : (*visător*) Un drum greșit ?... (*Din aerogară iese un aviator*

american, îmbrăcat în costum de sbor. Acesta se apropie de cei doi) Hello. Stony! Incotro?

STONY: I-am promis domnișoarei (*o arată pe Lotte*) că facem un tur. (*În timp ce Lotte îmbracă vestonul oferit de Stony, se aude sgomolul unui motor de avion. Toți trei privesc spre cer*).

STONY: E un avion sovietic.

LOTTE: (*către Martin*) Dacă vin părinții, spune-le, te rog, că m'am dus să fac o raită 'n cer și mă 'ntorc în cinci minute. (*Iese la brațul lui Stony. Din stânga, apar împreună cu alți pasageri, Socolov îmbrăcat în uniformă, purtând gradele de colonel. Martin intră în aerogară și la sgomolul făcut de noii veniți, iese. Martin și Socolov se zăresc și o clipă se privesc în tăcere*).

SOCOLOV: (*zâmbind*) Ne-am mai întâlnit cândva... sau poate ați uitat și asta, colonel Martin?

MARTIN: (*Amar*) N'am uitat nimic, colonel Socolov.

SOCOLOV: N'ai uitat, dar parcă ai regreta... Unele amintiri apasă ca o muștrare. Doi ani după întâlnirea noastră, vin să smulg din mâini „aliate” cetățenii sovietici răpiți de naziști și a căror repatriere o împiedecați.

MARTIN: Noi nu putem sili pe nimeni să se repatrieze împotriva voinței sale

SOCOLOV: Crezi realmente ceeace spui? Uiiți, că dacă am ieșit biruitori în acest război, este pentru că toți cetățenii sovietici își adoră Patria?

MARTIN: Trebuie să fie vre-un abuz al unor autorități locale. (*Pauză*) Dacă-i vorba însă de reproșuri, Socolov, ele nu sunt în sens unic.

SOCOLOV: (*ironic*) Cunoști cetățeni americani ținuți în captivitate sovietică?

MARTIN: Cunosc spre regretul meu un fapt care mi-a întinat imaginea despre metodele politicii dvs.

SOCOLOV: Metodele politicii noastre nu s'au schimbat.

MARTIN: Și totuși... Spune-mi, Socolov, de ce zădărniciți aplicarea energiei atomice în economie?

SOCOLOV: Dar este absurd! (*râzând*) E ca și cum ai spune că noi suntem împotriva comunismului. Dimpotrivă. Zi și noapte, savanții noștri lucrează la stăpânirea acestei minunate forțe, ale cărei aplicări pașnice ne poate accelera vertiginos dezvoltarea. De aceea, noi suntem împotriva armelor atomice, fiindcă n'avem nevoie de război, pentru a câștiga viitorul

MARTIN: În schimb, asvârliti în aer laboratoarele fizicienilor noștri. Vreți să împiedicați progresele pașnice ale științei noastre. Și asta nu e just, Socolov.

SOCOLOV: Nu e just și de asta nici n'o facem. Iar ceeace spui d-ta e o născocire.

MARTIN: Născocire? Sunt în posesia unor dovezi concrete.

SOCOLOV: În această privință, nu poate exista nicio dovadă.

MARTIN: Și totuși, poliția noastră a stabilit că agenți sovietici au aruncat în aer laboratorul în care cumnatul meu...

SOCOLOV: (*întrerupându-l*) Încă o înscenare infamă.

MARTIN: Explicație standard. (*schimbând tonul*) Imi dau seama că sunt pe cale să mă cert cu d-ta, deși nu ești răspunzător de faptele Statului Sovietic.

SOCOLOV: (*ritos*) Dimpotrivă. Fiecare om sovietic se simte răspun-

zător de faptele țării sale. Dacă nu e un accident, atunci vinovate sunt monopolurile. Numai ele se tem de orice invenție care le-ar putea da peste cap investițiile de capitaluri. Intreabă-te ca și juriștii romani: *cui prodest*? Cui îi folosește crima? Ca să găsești pe autorii din umbră, ia cărarea ce duce spre trustul atomic, spre grupul Morgan, care luptă fără nici un scrupul pentru înțâietate.

MARTIN: (*Pe gânduri*) La început, când am avut îndoeli am luat această cărare. Îl bănuiam pe Rockefeller.

SOCOLOV: (*ironic*) Până vi s'au adus „dovezi”...

MARTIN: Da.

SOCOLOV: Stăruie pe lângă poliția dvs. și ți se va aduce orice dovadă poțezi. ...De pildă, că noi suntem autorii morali ai eclipselor de soare!... (*Din aerogară ies Douglas și Packenham*).

SOCOLOV: (*intinzând lui Martin mâna*) Te-am lăsat, Martin.

MARTIN: (*strângând lui Socolov mâna*) La revedere, Socolov. (*În vreme ce conduce pe Socolov afară*) Lucrezi în comisia de repatriere?

SOCOLOV: Da.

MARTIN: Voi cerceta și eu cum merge treaba.

SOCOLOV: Intreabă pe maiorul Walker. O să ai surprize. (*Ies*).

DOUGLAS: Astăzi în diplomatie nu se mai obține nimic prin politeță...

PACKENHAM: Este exact că, la Departamentul de Stat, se studiază proiectul înlocuirii spadei de ceremonie a ambasadorilor dvs... cu un browning cu 12 cartușe?

DOUGLAS: Și nu-i mai prudent?

PACKENHAM: Dar ce-ați vrut să înșinuați adineaori... cu privire la negocieri?

DOUGLAS: Ei bine, lord Packenham, fiindcă ții atât de mult, află că încă înainte de a te fi urcat în avion, cunoșteam instrucțiunile confidențiale pe care le-ai primit în vederea tratativelor cu Mc Cloy și cu mine... D-ta ai venit pentru a ne propune un târg.

PACKENHAM: (*cu o prefăcută mirare*) Un târg?

DOUGLAS: Da, mylord, un târg.

PACKENHAM: Nu 'nțeleg!

DOUGLAS: Dorești să-ți traduc? Grupul pe care-l reprezinți, lord Packenham, ar dori multe. Ar dori, de pildă, să renunțăm la foarte necesarul cartel franco-german al oțelului și cărbunelui. Ar mai dori ca investițiile noastre în Germania occidentală să nu păgubească exporturile britanice. ...(*Apoi galeș*) Nu e așa că știi să citești gândurile, mylord?

PACKENHAM: (*căzându-i monoclul*) Oooh!

DOUGLAS: Nu glumesc! S'ar putea să ajungeți să ne oferiți în amanet nu numai coloniile voastre, ci chiar și bijuteriile coroanei... Deaceea, fără târgueli, acționați în acelaș timp cu noi. Așa cum face și guvernul francez.

PACKENHAM: E foarte greu să trăești umilinta unui debitor, după ce secole de-a rândul ai fost bancherul lumii.

DOUGLAS: Să privim totuși realist lucrurile. 5-6 miliarde de dolari, pentru a ne urma orbește, v'ar conveni? Ce credeți?

PACKENHAM: (*scârbit*) Dar ce limbaj? Nu așa pe față... (*Din*

aerogară iese Preston, care, zărind pe cei doi oameni politici, se apropie în goană și îi fotografiază).

DOUGLAS : (*către Preston*) Dar ce faci acolo ?

PRESTON : „New-York Times”, prima pagină, reportaj fulger de Preston, clișeu pe trei coloane, cu următoarea legendă : „O întâlnire cu tâlc pe aerodromul dela Frankfurt”

DOUGLAS : Dar d-ta spui prostii Preston... Ce tâlc ? S’ar putea crede că există vreo neînțelegere între americani și englezi... Nu-i așa, mylord ?

PACKENHAM : Ferească Dumnezeu !

PRESTON : (*cu regret*) Mă faceți să pierd o primă de o sută de dolari...

DOUGLAS : Ține trei sute drept despăgubire.

PRESTON : Ah, excelență, sunteți copleșitor de...

DOUGLAS : Și aparatul e al meu. (*ia aparatul din mâna lui Preston și îl pune pe masă*).

PRESTON : (*desamăgit*)... copleșitor de crud ! Cu ce mai fotografiez eu sosirea lui Mc Cloy ?

DOUGLAS : Ai câștigat deajuns pe ziua de azi. (*In timp ce Preston iese, din stânga apare Lotte*).

LOTTE : O, ce minunat a fost !

DOUGLAS : De unde vii ?

LOTTE : M’am plimbat cu avionul... Dar ce lume am văzut pe străzi ! Un uriaș furnicar.

DOUGLAS : (*dându-i aparatul fotografic*) Ține un cadou !

LOTTE : Mulțumesc (*văzând pe Martin, în dreapta în culise*) Colonel Martin ! (*fuge spre el*).

PACKENHAM : Ascultă, d-le ambasador, aluzia d-tale la cele cinci, șase miliarde este o propunere cu caracter oficial ? O pot comunica guvernului majestății sale ?

DOUGLAS : Nu-i o propunere oficială. E cel mult vorba de o idee oficioasă, pe care generalul Marshall o examinează...

PACKENHAM : A, Planul Marshall de care se șoptește !...

DOUGLAS : In orice caz, târguiala o vom începe eventual dela o treime a sumei iar ajutorul va fi eșalonat pe mai mulți ani, ca să fim siguri de lealitatea dvs.

PACKENHAM : (*căzându-i din nou monoclul*) Dar vorbiți, vă rog, mai cu tact !

DOUGLAS : A propos de tact... lordul Beaverbrook mi-a povestit deunăzi una bună. Întâlnind pe o celebră actriță, el a întrebat-o dacă, pentru un milion de lire sterline ar primi să-și vândă grațiile oricărui bărbat. Frumoasa vedetă i-a răspuns prompt : Da ! — Dar dacă v’ar plăti doar cinci lire sterline ? a mai întrebat-o el. — Drept cine mă luați ? se încrunță, indignată, respectiva doamnă. — Drept cine vă iau ? Drept ceeace sunteți. Numai că după ce am stabilit faptul, am vrut să cunosc și gradul, încheă vicleanul lord. (*Schimbând tonul*) Așa fac și eu. (*Packenham privește acru la Douglas*) V’a șocat ? Nu vă plac anecdotele, lord Packenham ?

PACKENHAM : Cartea mea de căpătâi e Sfânta Scriptură.

DOUGLAS : Serios ?

PACKENHAM : (*onctuos*) : „Celui ce-ți cere, dă-i, și celui ce vrea să

se împrumute dela tine, nu-i întoarce fața" (subliniind cu degetul în aer) Matei ...5 ...42.

DOUGLAS : Spune mylord : pe vremea lui Matei, existau deja laburisti ? Sau li se spunea farisei ?...

PACKENHAM : In orice caz, pe atunci, creditorii... (*Se aude sgomotul avionului care trece deasupra, lăsând o umbră mare pe pământ, Douglas se ridică împreună cu Packenham și ies însoțiți de Martin. Intră prin dreapta Preston ducând cu sine un mare aparat fotografic de formă anacronică. Intră apoi prin stânga Mc Cloy, însoțit de Douglas, Packenhaim, Martin și Davis. Mai târziu, intră în aerogară și cei doi aviatori care l-au adus pe Mc Cloy*).

LOTTE : (*sărind de gâtul lui Mc Cloy*) O, unchiul Jack ! Ce mai face tante Ellen ?

MC CLOY : (*către Lotte*) Bine, bine draga mea ! (*către Martin*) Sărmanul general ! Mai stă în pat ?

DOUGLAS : (*zărind aparatul fotografic, după care trebăluște Preston*) De unde ai mai scos și dihania asta ?

PRESTON : O clipă, vă rog !

DOUGLAS : (*către Davis*) Să 'nceteze gluma asta ! Pune-l te rog aici. (*Davis înșfacă aparatul și îl pune lângă masa unde stă Douglas*).

PRESTON : (*către Douglas*) Păcat, excelentă ? Legenda ar fi fost : „O întâlnire fără tâlc pe aerodromul dela Frankfurt”...

DOUGLAS : Dacă singur spui că e fără tâlc... n'ai nevoie de fotografie ! (*către Mc Cloy*) Iți prezint Jack, pe lordul Packenham... Mc Cloy, ministrul adjunct la Forțele noastre Armate.

MC CLOY : (*strângând mâna lui Packenham*) Sunt bucuros să te 'ntâlnesc, mylord !

MARTIN : (*aparte către Lotte*) Dar pe d-nul Mc Cloy de unde-l cunoști ?

LOTTE : (*râzând*) Dar și el îmi este unchi.

MARTIN : (*perplex*) Și el ? Din ce în ce mai curios...

LOTTE : Vreau să merg la intrare. Poate vin părinții... Mă 'nsoțești ?

MARTIN : Cum să nu !

LOTTE : (*luându-l de braț*) Spune-mi, d-tale îți place aviația ? Mie, la nebunie... Pentru un avion, ași da totul pe lume . (*ies*).

MC CLOY : (*către Packenham*) Sper că guvernul laburist și-a dat consimțământul. Bizonia, Trizonia, republica federală, toate astea trebuiesc realizate într'un timp record, înainte ca Uniunea Sovietică să facă noi propuneri relativ la unificarea Germaniei... Iți desvălui un secret, mylord: noi am și găsit pe viitorul cancelar al republicii separate, un om care ne va sluji cu un devotament absolut.

PACKENHAM : Și care este numele acestui personaj ?

MC CLOY : Doctorul Konrad Adenauer.

PACKENHAM : Adenauer, spunei ?

MC CLOY : Il cunoașteți ?

PACKENHAM : Personal, nu. Dar, dacă nu mă 'nșel, încă acum 30 de ani, un ambasador englez prezisese că Adenauer va face o carieră strălucită... deoarece este un sășiu politic...

DOUGLAS : Sașiu politic ?

PACKENHAM: Pe acea vreme, doctorul Adenauer privea într'adevăr cu un ochi spre Vatican și cu celălalt spre Londra...

MC CLOY: Ei bine, cu atât mai eficace vor fi talentele sale astăzi, când privește doar într'o singură direcție...

PACKENHAM: (*ironic*) În spre Statele Unite.

DOUGLAS: Către care privesc dealtfel, — nu întotdeauna cu recunoștința cuvenită — și Londra și Vaticanul.

PACKENHAM: Sfânta Scriptură nu pomenește dacă balena a cerut lui Ionas recunoștință în momentul în care îl înghițea...

DOUGLAS: (*către Mc Cloy*) În mâinile laburiștilor, biblia a devenit o carte de perversiune (*râd toți trei*).

PACKENHAM: Gentlemen, vă rog să mă scuzați. Nu mă simt deloc bine... Mă duc să mă repauzez, înainte de a începe discuțiile... La ora 4, vă convine?

MC CLOY: O. K.! (*Packenham iese*) Ce are? E suferind?

DOUGLAS: A, o boală diplomatică. A șters-o să cheme Londra, pentru noi instrucțiuni... Pe alea cu care a venit, i le-am torpilat, ca să economisim timp.

MC CLOY: Foarte bine. Dar ce așteptăm aici, Lewis?

DOUGLAS: Pe Gussi și Konrad, care nu știu de ce 'ntârzie.

MC CLOY: Nu trebuiau să vină aici... E mai bine să nu fim văzuți împreună...

DOUGLAS: Eh!... Cui poate trece prin cap că suntem neamuri!? Dar, Jack, ce se mai aude pe acasă?

MC CLOY: „Planul Zinsser”, cum îl numește Morgan, se 'ndeplinește punct cu punct. N'am vrut s'o spun în fața lui Packenham, dar s'a și hotărât numirea mea aici ca înalt comisar. Tu știi, Germania e pasiunea mea. Suntem făcuți unul pentru altul.

DOUGLAS: (*satisfăcut*) Mă bucur mult. (*Pauză*) E puternic patronul!

MC CLOY: Totul merge ca pe roate. Experții noștri nu numai că au redactat, dar au și tradus în nemțește constituția viitoarei republici federale. Mai mult chiar: am fixat până și capitala republicii, așa cum a cerut Konrad...

DOUGLAS: Unde?

MC CLOY: La Bonn.

DOUGLAS: Bravo! Orașul natal al lui Beethoven! (*Pauză*).

MC CLOY: În curând, dragă Lewis, vom deslănțui războiul rece..

DOUGLAS: De gheață să fie, dar să-i frigă!

MC CLOY: N'ai grijă... (*Pauză*) Dar unde-i Lotte?

DOUGLAS: Flirtează cu colonelul Martin...

MC CLOY: A propos de Martin. Știi că se 'nrudește cu Fletcher?

DOUGLAS: Fletcher? Ala care s'a sinucis în seara morții lui Roosevelt... atunci... la Morgan?

MC CLOY: Eu mă refer la fiul său, la fizicianul Fletcher.

DOUGLAS: Aaa, chestia cu Mahoney.

MC CLOY: Da. Nici nu-ți închipui ce bătaie de cap mi-a dat treaba asta!

DOUGLAS: Mahoney a vorbit ceva?

MC CLOY : N'avea cum să vorbească. Subevaluând violența exploziei, a pierit în atentat.

DOUGLAS : Foarte bine a făcut. Morții nu sunt indiscreți.

MC CLOY : Ba și morții sunt, când lasă lângă ei serviete furate și vre-un complice în viață.

DOUGLAS : Avea un complice ?

MC CLOY : Cu chiu cu vai a putut fi convins să se angajeze în trupele noastre din Germania.

DOUGLAS : Și te pomenești că Martin l-a dibuit.

MC CLOY : N'a lipsit mult. Generalul Clay l-a expediat însă într-o garnizoană din Extremul Orient.

DOUGLAS : Și dacă-l vor găsi și acolo ?

MC CLOY : Nu-l vor găsi, pentru că am aranjat eu să nu-l mai caute. Am cerut Biroului Federal de Investigații să aducă lui Fletcher dovezile convingătoare că Mahoney a acționat în slujba Moscovei... care este „împotriva” folosirii energiei atomice în economie.

DOUGLAS : Imi place ! Leit planul Baruch. Noi nu admitem controlul energiei atomice, dar... rușii sunt de vină.

MC CLOY : Și dacă ai ști că Fletcher a ajuns să lucreze acum pentru noi !

DOUGLAS : Am auzit că e un tehnician foarte capabil... Și a primit să lucreze pentru armele atomice ?

MC CLOY : Încă nu. Deși l-am făcut să urască pe ruși, n'am reușit încă să-l îndrăgostesc de „Gilda”.

DOUGLAS : Atunci la ce lucrează ?

MC CLOY : L-am chemat la Minister și a acceptat să-l numesc aici, la Frankfurt, în Comisia... știi tu, comisia care se ocupă cu descoperirea brevetelor atomice ascunse de nemți.

DOUGLAS : Ai întors-o bine, Jack ! Și acum e aici, la Frankfurt ?

MC CLOY : Desigur. Era încântat să se afle alături de cumnatul său. *(Întră găbiți soții Adenauer, care sunt însoțiți de Blankenhorn. În urma lor vine Lotte, Martin și Davis. Gussi sărută pe Douglas și pe Mc Cloy care sunt sărutați și de Adenauer. Martin privește foarte atent această scenă).*

GUSSI : Dacă ați ști prin câte am trecut până să ajungem aici !... A, nu v'am prezentat... Prietenul nostru Blankenhorn *(il recomandă lui Mc Cloy și Douglas)* Verii mei... *(văzând pe Martin, Gussi îi întinde mâna și îl prezintă pe Blankenhorn).*

MARTIN : *(printre dinți)* Blankenhorn ?

BLANKENHORN : *(băfos)* Aha ? D-ta ești ?... *(rămâne cu mâna întinsă, deoarece Martin își bagă mâna în buzunar).*

DOUGLAS : *(către Gussi)* Și ?

GUSSI : Inchipuiți-vă... Dr. Blankenhorn, un eminent cap politic, este — după cum vă dați seama — urât de comunist... Un nemernic de muncitor... cum îl cheamă ?

ADENAUER : Klappke...

LOTTE : Klappke ! Ce nume caraghios !

MARTIN : Nu și l-a ales...

GUSSI : Ei bine, în urma unei murdare campanii dusă de acest Klappke, doctorul Blankenhorn a fost arestat.

DOUGLAS : Arestat ?

GUSSI : De sigur, îndată ce a aflat, generalul Clay a reparat această nedreptate. Klappke însă de săptămâni de zile, tot instigă populația împotriva distinsului nostru prieten... Astăzi dimineața, a fost pusă la cale o manifestație chiar în fața casei sale... Doctorul a părăsit domiciliul și s'a refugiat la locuința noastră. L-au urmărit însă până la noi și, când să plecăm spre aeroport, ne-am trezit împresurați de mii de oameni, care sbierau ca niște fiare.

MC CLOY : Ce 'ndrăzneală !

LOTTE : Vai, mamă, prin ce-ați trecut !

ADENAUER : Sunt de nerecunoscut germanii noștri !

GUSSI : Konrad a avut însă ideea fericită să-i telefoneze generalului Clay, care — deși bolnav, săracul ! — a dat imediat ordin să fie arestat Klappke, iar fiarele să fie împrăstiate... În tot orașul, domnește totuși o nebunie atât de mare încât a trebuit să înconjurăm tot Frankfurtul, ca să putem ajunge aici... *(Se aude apropiindu-se sgomotul unei mulțimi adunate. Davis iese).*

GUSSI : Te pomenești că ne urmăresc și aici...

MARTIN : *(aparte către Blankenhorn)* Ce-i și cu popularitatea asta ! Nu, Herr doctor ?

DOUGLAS : *(către Martin)* Sper că aeroportul e bine păzit ?..

LOTTE : Am văzut o mulțime de sentinele. *(Se aude o motocicletă care se oprește în apropiere. Intră sublocotenentul).*

MARTIN : Ce este ?

SUBLOCOTENENTUL : *(către Martin)* D-le colonel, o mulțime de oameni s'au adunat în fața intrării aeroportului. O delegație cere să fie primită de excelența sa, dl. ministru Mc Cloy.

MC CLOY : Și ce vrea ?

SUBLOCOTENENTUL : Aflând de sosirea excelenței voastre, mulțimea a venit să ceară eliberarea unui muncitor arestat pe nedrept după câte spun ei...

GUSSI : Să știi că-i vorba de Klappke !

SUBLOCOTENENTUL : Exact, chiar așa îl cheamă... Și mai cer arestarea unui nazist recent eliberat...

MARTIN : Probabil că la Herr Blankenhorn se referă...

SUBLOCOTENENTUL : Exact, ăsta e numele pe care îl strigă mulțimea... *(Blankenhorn devine neliniștit).*

MC CLOY : Spune-le că... că... că...

MARTIN : *(către Mc Cloy)* Dacă îmi îngăduiți, Excelență, cred că e mai prudent să nu ațâțăm spiritele... *(către sublocotenent)* Spune-le că vom ordona o anchetă, care va face... lumină *(privește spre Blankenhorn)*. Acum însă, să se ducă la casele lor !...

MC CLOY : De sigur. Se va face lumină !

SUBLOCOTENENTUL : Am înțeles !

LOTTE : Sunt comuniști ?

SUBLOCOTENENTUL : Nu știu ce sunt, dar sunt mulți... *(salută și iese).*

GUSSI : *(către Martin)* Ce plin de tact ești ! De atunci ți-am spus eu...

LOTTE : Și acum ce ne facem ? Așteptăm până se împrășteie mulțimea ?

MARTIN : Mă duc la poartă să văd care e situația...

LOTTE : Vezi fii atent... nu te băga printre ei... să nu pățești ceva...
(*Martin iese*).

PRESTON : (*apropiindu-se de Mc Cloy*) Aveți vreo declarație pentru „New-York Times” ? ...Oricât de scurtă, Excelență...

MC CLOY : Scrie, te rog... „Aduc în valiza mea mesajul adevărat al democrației, democrația oamenilor liberi. Acest mesaj noi nu-l impunem ci-l oferim poporului german...”

PRESTON : (*scriind*)... Declară Excelența sa, d. Mc Cloy, sosind la Frankfurt.

DOUGLAS : Și acum ai și prilejul să fotografiezi.

(*Preston se repede la aparatul cu tripied și se pregătește rapid să ia un instantaneu al grupului din scenă*).

DOUGLAS : Nu, băiete ! Fugi repede la poarta aeroportului și scoate o poză... Legenda va fi : „Populația Frankfurtului aclamă călduros pe reprezentanții guvernului american”. Înțeles ?

PRESTON : Ura !... Vedeți cum se naște o legendă ? (*iese în goană cu aparatul în brațe*).

(*Cortina*)

ACTUL III

TABLOUL V

(21 Septembrie 1949. Scena, împărțită în două, reprezintă cabinetul lui Mc Cloy — stânga — și cabinetul lui Martin — dreapta, — la sediul înaltului comisariat american dela Frankfurt. La ridicarea cortinei, în dreapta, Martin, îmbrăcat în civil, stă la biroul său și citește un document; în stânga, Mc Cloy discută cu Harold Fletcher. În dreapta se mai vede un birou).

MC CLOY : Ei acum, d-le Fletcher, sper că te-ai liniștit.

FLETCHER : Vă mărturisesc că până eri mai stăruiau în mine unele îndoeli. Acum însă...

MC CLOY : (*întrerupându-l*) Nici nu-ți poți închipui de ce grozăvii sunt capabili rușii ăștia ! Auzi d-ta ! Să fure banii tatălui dumitale... Pentru ce ? Pentru a-i face rău.

FLETCHER : Cunoașteți și furtul servietei ?

MC CLOY : De sigur ? Nefericitul nu s'a sinucis în ziua morții lui Roosevelt ?

FLETCHER : Atunci s'a 'ntâmplat ? Da... da...

MC CLOY : Iar apoi au mers cu ticăloșia până la aruncarea în aer a laboratorului d-tale, pentru a te sili să încetezi niște experiențe pașnice... Este într'adevăr înspăimântător.

FLETCHER : Ii urăsc. (*Pauză*). Vă sunt recunoscător pentru interesul pe care mi l-ați arătat.

MC CLOY : O, nu-i vorba de recunoștință (*Pauză*). Știi, generalul Beddel Smitli, ambasadorul nostru la Moscova, mi-a cerut să-i recomand un tehnician eminent în domeniul nuclear...

FLETCHER : Pentru ce ?

MC CLOY : Pentru a fi de folos serviciilor noastre de acolo. E nevoie

să cunoaștem — nu? — stadiul cercetărilor atomice ale rușilor. Și m'am gândit la d-ta... Ce spui?

FLETCHER: Dacă-mi îngăduiți: d-tră ce credeți?

MC CLOY: Părerea mea e că ar trebui să accepti. Eu te-am mai sfătuit și'n trecut, în legătură cu Comisiunea la care lucrezi aici și n'ai avut ce să regreti... Acolo vei putea sluji, admirabil, interesele naționale.

FLETCHER: Accept.

MC CLOY: (*încântat*). Ești un om întreg, d-le Fletcher. De bună seamă... va trebui să iei un pseudonim...

FLETCHER: Va fi nevoie de asta?

MC CLOY: Ca să nu te identifice dușmanii d-tale. Te vei numi, Harry Brown, atașat cultural... (*intră secretarul*).

SECRETARUL: Contesa von Bodenschatz.

MC CLOY: Poftește-o! (*în timp ce secretarul iese, Mc Cloy se ridică*). Așa dar, mister Brown, voi comunica generalului Beddel-Smith acceptarea d-tale. În câteva zile, sper că-ți vei lua noul post în primire. La revedere.

FLETCHER: La revedere, excelență! (*Intră în biroul lui Martin*). Ești ocupat, Stewart?

MARTIN: (*continuând să citească*). E formidabil! (*către Fletcher*). O clipă, să termin... Ia loc, Harold! (*La Mc Cloy intră Suzy*).

MC CLOY: (*întâmpinând-o*) Ești fascinant de frumoasă (*îi sărută brațul*).

SUZY: (*alintându-se*). Și deaceea îl lași pe Braden să mă transfere la Berlin?

MC CLOY: E nevoie de tine acolo.

MARTIN: (*către sine subliniând cu un creion textul citit*). Este uluitor.

SUZY: Și colierul meu de perle?...

MC CLOY: L-am comandat la Paris. Imi mai faci un mic și discret serviciu... și-l capeți.

SUZY: Și e primejdios ce-mi ceri?

MC CLOY: Nimica toată. Uite: consorțiul american „Gillette“ are de încasat suma de 290.000 de mărci din partea consorțiului german „Zöllnerwerke“.

SUZY: (*luând o țigară depe birou și aprinzând-o*). Și desigur n'au plătit-o...

MC CLOY: Nici nu trebuie s'o plătească. Ceeace vrem, e fabrica pe care o au în sectorul nostru din Berlin.

SUZY: Și ce trebuie eu să fac? (*râzând*). Să-ți aduc fabrica?

MC CLOY: Mi-ajung deocamdată registrele ei de contabilitate. Trebuie să mi le procuri prin orice mijloc.

MARTIN: Nemaipomenit. (*continuă să citească și să sublinieze furios*).

SUZY: E cam riscant ce-mi ceri.

MC CLOY: (*semnificativ*). Colierull... (*Pauză*). Și mai este ceva. (*Secretarul întredeschide ușa, dar n'apucă să spună nimic*). Să nu fiu deranjat cu nimic! (*Secretarul iese*).

SUZY: (*arătând spre ușă*). Spune-i să mi-aducă un pahar cu apă...

MC CLOY: Hai dincolo! Am eu ceva mai bun. (*luând-o de talie pe Suzy, intră cu ea în încăperea care se vede în fundul cabinetului*).

MARTIN: (*ridicându-se îngândurat*). Asta-mi explică multe...

FLETCHER : Ce s'a'ntâmplat ?

MARTIN : (*arătând hârtiile depe birou*). Auzi : 60 la sută din funcționarii ministerului de finanțe sunt hitleriști, 77 la sută dintre funcționarii ministerului agriculturii sunt tot hitleriști, iar 81 la sută dintre magistrați sunt deasemeni hitleriști... Ce farsă ! Judecători naziști puși să denazifice.

FLETCHER : Unde asta ?

MARTIN : În zona noastră, în Bavaria.

FLETCHER : Cine o afirmă ? Comuniștii ?

MARTIN : (*amar*). Nu, dragul meu. Un raport al serviciilor noastre secrete. (*Pauză*). Așa dar, constituim un al patrulea Reich. (*ca pentru sine*). De asta era nevoie ca înaltul comisar să fie rudă cu cancelarul pe care e pus să-l controleze (*către Fletcher*). Incep să mă 'ntreb serios ce mai căutăm aici, dragă Harold. Nu crezi că a sosit timpul să redevenim belferi, să ne'ntoarcem la catedrele noastre ?

FLETCHER : (*arătând spre cabinetul lui Mc Cloy*). Mi-a propus să plec la Moscova.

MARTIN : Înaltul comisar ? Și ce să faci acolo ?

FLETCHER : Ambasadorul Beddel-Smith are nevoie de un specialist în chestiunile atomice.

MARTIN : Un atomist la ambasada noastră?... Aaa, pricep... Și ai primit ?

FLETCHER : Ii urăsc pe ruși.

MARTIN : Dar tu știi ce-ai primit să fii ?

FLETCHER : (*pe gânduri*). Tu-mi cunoști atitudinea, Stewart. Aminteste-ți cât m'au turburat argumentele pe care ți le-a adus colonelul Socolov.

MARTIN : Pe mine și pe Jane, ele continuă să ne turbure.

FLETCHER : Mie însă, de când Davis mi-a dovedit că O'Brien e în realitate agentul sovietic Petrenco, mi s'a risipit orice dubiu.

MARTIN : Și deaceea ai primit să devii spion ?

FLETCHER : Așa îi spui tu.

MARTIN : Așa este.

FLETCHER : Numește-o cum vrei. (*Pauză*). Am fost lovit crâncen în familia mea și'n idealul meu. Răspund cum pot.

MARTIN : Devenind la rândul-ți un Mahoney sau un O'Brien. (*O tăcere apăsătoare*).. Te-ai gândit bine Harold ? Și dacă totuși nu sunt rușii de vină ?

FLETCHER : Cum te mai poți îndoi ?

MARTIN : Ba de eri mă'ndoesc și mai mult. Nu pricepi că e ceva necurat în toate astea ?

FLETCHER : Iarăși obiecția lui Jane că rușii n'au avut de ce să fure servieta !

MARTIN : Și nu-i just ? Dacă ei urmăreau zădărnicierea cercetărilor voastre, aruncau în aer laboratorul dela bun început, fără să se mai lege de tatăl tău. Iți repet : numai cine a râvnit brevetul avea interesul să fure și banii, ca să te șantajeze... Dar nu asta vreau să-ți spun : până acum câteva zile, Davis susținea că O'Brien nici n'a pus piciorul în Germania. Când însă i-am spus cele aflate dela Cork — că O'Brien ar fi existat acum doi ani într-o unitate de lângă Augsburg — ce s'a'ntâmplat ? Dintr'odată, O'Brien s'a transformat în Petrenco și operează în Germania răsăriteană. Și asta găsești tu firesc ?

FLETCHER: Dece n'ar fi o simplă coincidență? Nu văd ce interes ar avea Davis, care neconținut s'a arătat binevoitor. Dealtfel, însuși înaltul comisar e categoric în privința vinovăției rușilor. Deaceia am și acceptat

MARTIN: Cred că te-ai grăbit, Harold. (*Întră Braden, îmbrăcat în civil*).

BRADEN: Am onoare să vă salut.

MARTIN: Bună ziua, Braden. (*către Fletcher*). Vorbește neapărat și cu Jane. Sunt convins că ea va fi de părerea mea. (*Fletcher iese*).

BRADEN: Ați fost la comandament, d-le colonel?

MARTIN: Nu, Braden. Acum mă duc. Mașina mea e jos? (*Braden face un semn afirmativ*). Mă 'ntorc îndată. (*Iși închide în sertar raportul citit și iese*).

BRADEN: (*ridică receptorul*). Walker... Traumstein mai e la tine? Spune-i să vină imediat la mine. (*Inchide telefonul. După o clipă, vârând mai întâi capul prudent pe ușă, intră Traumstein*).

TRAUMSTEIN: A plecat? Să nu cumva să mă prindă aici.

BRADEN: N'ai teamă... Ascultă, Traumstein: treaba merge mult prea încet. Guvernul Adenauer a și fost constituit, iar noi nu știm încă pe cine ne putem bizui în administrația republicii. Se apropie evenimente mari. Cum o să le putem face față, dacă n'avem în posturile-cheie oameni siguri?

TRAUMSTEIN: Raportul N. B. 17 ți-a arătat totuși că oamenii noștri s'au pus temeinic pe treabă.

BRADEN: E adevărat. Raportul înfățișează bine situația din Bavaria. Așa ceva trebuie să faceți, repede, pentru toate lănderile republicii federale.

TRAUMSTEIN: E complicat... Ai aranjat însă cu „Intelligence Service” și cu „Deuxième Bureau”?

BRADEN: Englezii și francezii vor fi și ei la conferința pe care o avem la nouă, în biroul lui Davis. Să le ceri fără jenă tot concursul de care ai nevoie.

TRAUMSTEIN: Mă duc. Mi-e teamă să nu mă surprindă aici. (*Arată spre biroul lui Martin*). Ai văzut că sub presiunea filosofului, comisia de anchetă a eliberat pe Klappke! Acum îi face iarăși zile fripte lui Blankenhorn. (*Se aude tot mai aproape vuietul unei mulțimi care manifestează. Amândoi se duc la fereastră, pe care Braden o deschide. Din stradă, răsună un megafon*).

MEGAFONUL: ...Deaceia nu vom recunoaște niciodată, republica maricnetelor dela Bonn. Mâna Wall-Streetului care a tăiat în două trupul țării noastre și ne sugrumă prin planul Marshall, vrea să ne'mpingă într'un nou măcel, ca mercenari ai complotiștilor atlantici. Dar pumnul unității noastre proletare va sdrobi, tovarăși, laba imperialistă. (*Urale, Braden închide furios fereastră*).

TRAUMSTEIN: Înțelegi acum de ce treaba noastră merge încet!

BRADEN: Găsim noi ac de jocul acestor haimanale (*întră un secretar*).

SECRETARUL: Colonelul Socolov dorește să vorbească cu d. colonel Martin.

BRADEN: Să intre (*către Traumstein*). Atunci într'un sfert de oră, la Davis. (*Secretarul iese și intră Socolov, în uniformă*).

SOCOLOV: (*către Braden*). Colonel Socolov.

BRADEN: Braden.

SOCOLOV : Colonelul Martin nu este aici ?

BRADEN : Luați loc. Revine îndată.

SOCOLOV : (*recunoscând pe Traumstein care se pregătea să iasă*).
Aaa, Herr Papierfresser. Vă mai hrăniți cu hârtie ?

TRAUMSTEIN : (*feroce*). Ași fi în stare să înghit o mie de comuniști.

SOCOLOV : (*zâmbind*). Ce uituc! Din mâncarea asta se moare... chiar dacă ai folosi o furculiță americană. (*Furios, Traumstein iese. Socolov se așează într'un fotoliu. Sună telefonul*).

BRADEN : (*ridicând receptorul*). Cine? Walker? (*poruncitor*). Imposibil. Nu se poate să lipsești. Este extrem de important. Să fii în biroul lui Davis, exact la nouă (*închide telefonul*).

SOCOLOV : Maiorul Tom Walker? Transmiteți-i „salutări“ din partea mea, când îl veți vedea.

BRADEN (*mirat*). Și pe el îl cunoașteți?

SOCOLOV : (*surâzător*). Ocaziile vieții sunt nenumărate... (*se ridică și se apropie de fereastră*). Imi permiteți s'o deschid... S'auzim „bucuria“ poporului german... (*Deschide fereastra, prin care răzbat vociferările mulțimii. Mc Cloy revine împreună cu Suzy și o conduce spre ușă*).

MC CLOY : (*Sărutându-i mâna*). Mă ții la curent cu toate, frumoasa mea.

SUZY : (*arătându-și gâtul*). Dar nu uita...

MC CLOY : Cum o să uit! (*Suzy iese. Mc Cloy se apropie de fereastra închisă și privește îngrozit, așa ca să nu fie văzut de afară*).

BRADEN : Vă place gălăgia ?

SOCOLOV : Sunt și gălăgii melodioase.

MEGAFONUL : (*alt glas*)... Poporul german a reținut lecțiile severe ale istoriei. El urăște astăzi războiul, urăște imperialismul (*Huiduieli*).

BRADEN : Dacă-i vorba de sgomot, urechile mele preferă jazzul.

SOCOLOV : O știam și fără să mi-o spuneți.

BRADEN : Veți înțelege deci, pentruce sunt silit să curm această muzică populară.

SOCOLOV : O, dacă vă rănește atât de mult timpanul... (*închide fereastra*).

BRADEN : (*ridicând receptorul*). Davis... să fie imediat măturată strada!... (*închide telefonul, apoi către Socolov*). Poporul german nu poate fi re-educat la școala desordinei.

SOCOLOV : Deaceea, reintroduceți ordinea lui Hitler.

(*Mc Cloy se apropie furios de biroul său și sună. Deasupra ușii cabinetului lui Martin se aprinde un bec verde*).

BRADEN : O clipă... (*intră la Mc Cloy*).

MC CLOY : Dar spune, Braden. Ce-i cu nebunia asta? Revoluție? Și ce-așteaptă d. Davis ?

BRADEN : I-am ordonat să curețe strada.

MC CLOY : Și ce durează atâta! (*ridică receptorul*). Davis, ce paști d-ta acolo ? Ce ? Arestează imediat pe oratori și împrăștie gloata... Pentru ce are garda gloante ? (*trânțește mânios telefonul, strâmbându-se de durere*). Ce migrenă afurisită!... Ce'ndrăzneală au căpătat! Măine o să intre să mă linșeze... Și ce vor aștia, Braden ?

BRADEN : Protestează împotriva guvernului Adenauer, excelență.

MC CLOY : O să le piară pofta să mai urle sub fereastra mea. Deschide-o, Braden, să intre aer. (*In timp ce Braden deschide fereastra, dincolo intră Martin*).

MARTIN : (*strângând lui Socolov mâna*) : Socolov ! Adineori am vorbit despre d-ta. (*De afară izbucnesc urale. Martin deschide fereastra*).

SOCOLOV : (*apropiându-se de Martin, ce se uită pe fereastră, îi arată cu degetul spre stradă*). Aa ! Vezi femeia depe platforma autocamionului ? Aceia de lângă microfon. O recunoști ?

MARTIN : De sigur...

MC CLOY : Te poți retrage, Braden. (*Braden intră în cabinetul lui Martin*).

MEGAFONUL : (*un glas de femeie*) : Tovarăși, în această clipă, o veste mare ne sosește din Orientul Indepărtat : a fost proclamată Republica Populară Chineză. (*Urale furtunoase*).

SOCOLOV : S'a'ndeplinit proverbul chinezesc : „*Când un popor întreg respiră dintr'o dată, se înalță uraganul*“. Sute de milioane de chinezi au respirat dintr'odată și tot gunoiul feudal a fost spulberat de pe întinsul țării lor.

BRADEN : (*către Socolov*). Spuneți, domnule colonel... (*insinuant*) dece comuniștii se declară partizani ai păcii, dar aplaudă victoriile militare ale lui Mao-Tse-Dun ?

SOCOLOV : Pentrucă această mare victorie micșorează considerabil primejdia izbucnirii unui nou război mondial.

MEGAFONUL : (*glasul de femeie*). Ciang-Kai-Shek, la fel ca și Adenauer (*Mc Cloy tresare*) a fost sluga nemernică a monopolistilor americani. Adenauer, ca și Ciang-Kai-Shek, va suferi aceeaș înfrângere rușinoasă (*Mc Cloy măsoară furios încăperea*). Și d. Truman ar trebui să știe că popoarele au dreptul „*să schimbe sau să răstoarne formele de guvernământ care se opun intereselor lor de viață*“ (*urale prelungite*).

BRADEN : (*ironic către Martin*). Citează din „Manifestul Comunist“

SOCOLOV : (*către Braden*). Te'nșeli, d-le. Citează dintr'un manifest mai vechi : din „*Declarația de independență a Statelor Unite*“, dela 1776.

MARTIN : Da, da. Fraza e de-acolo.

BRADEN : (*încurcat*) : Mi se părea totuși... (*schimbând tonul*). O, dar e ora 9 (*către Martin*) Am treabă la maiorul Davis, d-le colonel (*iese*).

SOCOLOV : Vezi, Martin, unii americani uită prea repede că Statele Unite au fost cândva o colonie engleză... Și că strămoșii dvs. și-au cucerit prin luptă grea libertatea. Deaceia, ei nu pricep nimic din ce se petrece astăzi în lume.

MARTIN : I-adevărat, Socolov. In ultima vreme, peste țara mea, s'au lăsat negurile ignoranței.

SOCOLOV : Ignoranța... Iată singura cortină de fier care există ! (*se aud împușcături : amândoi se uită pe fereastră*).

MEGAFONUL : (*glasul de femeie*). Pentru a proteja spaimele lui Adenauer, vărul său, Mc Cloy (*Mc Cloy tresare și se apropie prudent de fereastră*) vrea să ne impună tăcerea... Așa... loviți, împușcați pe muncitori, după ce i-ați flămânzit... Loviți, fiindcă nu vrem ca Germania să redevină o piață de sclavi și o cazarmă... (*Impușcături. Crește tumultul*). Victoria va fi de partea popoarelor... Inainte tovarăși, pentru o Germanie unită, democratică și pașnică ! (*Mc Cloy închide fereastra și sună*).

MC CLOY : Ce diavolil (*intră secretarul*) Adu-mi un calmant... Nu unul, două... Dar mai repede. (*Secretarul iese*) Ce diavolil...

MARTIN : (*aplecându-se peste fereastră*) Locotenent Hall... Cine ți-a ordonat să-i arestezi? Maiorul Davis? Să fie aduși la mine. (*După ce face gânditor câțiva pași prin cameră, se'ntoarce spre Socolov*). Cred că mă voiu întoarce acasă. Ceeace văd — nu ezit să-ți mărturisesc — mă nemulțumește profund. Mi-e dor de singurătate, de munții tăcuți ai Californiei mele.

SOCOLOV : Crezi că izolându-ne și resemnându-ne putem schimba lumea ?

MARTIN : Și dumneata crezi că lumea poate fi fundamental schimbată ? Există parcă o fatalitate a răului.

SOCOLOV : Nu există nicio fatalitate. Prin luptă, popoarele schimbă sub ochii noștri întreaga lume. (*Pauză*).

MARTIN : Spune-mi, Socolov, ai mai reușit să identifici mulți cetățeni sovietici ?

SOCOLOV : De azi dimineață, membrii comisiunii noastre au fost blocați de poliția americană.

MARTIN : Blocati ?

SOCOLOV : Un adevărat asediu : s'a mers până a ni se tăia telefonul, apa, lumina... Vor să ne silească astfel să încetăm repatrierile. (*La Mc Cloy intră secretarul, aducându-i pe o tavă poșta, un pahar cu apă și calmantele. Mc Cloy înghite înfrigurat două buline și se așează la birou, răsfecind poșta*).

MARTIN : Și după părerea d-tale, mai sunt reținuți mulți ?

SOCOLOV : Cererile, care, în ciuda tuturor piedicilor, ne-au venit din lagărele de refugiați, arată că mai sunt destul de mulți.

MARTIN : Și ce veți face acum ?

SOCOLOV : Suntem nevoiți să plecăm. Și, spre regretul meu, nu sunt lăsat să închei nici măcar formalitățile de repatriere pentru cei 23 de cetățeni de care ți-am vorbit deunăzi.

MARTIN : Cei din lagărul 159 ?

SOCOLOV : Da. Când au aflat ieri că nu vor mai fi repatriați, au declarat greva foamei. Vezi prin urmare cât i-a entuziasmat perspectiva de a rămâne oaspeții lui Walker. Și înainte de plecare, am ținut să te'nreb dacă mai susții că nu se urmărește în mod voit reținerea cu forța a cetățenilor noștri.

MARTIN : Nu mai susțin acest lucru.

(*In vreme ce Socolov își ia chipiul, intră Emma și Klappke aduși de o sentinelă*).

MARTIN : (*către sentinelă*) Poți pleca (*sentinela iese*).

EMMA : (*către Martin*) : Suntem, așa dar, captivii d-tale. (*Socolov și Emma, recunoscându-se, se salută zâmbind*).

MARTIN : Sunteți liberi.

EMMA : (*cu o blândă ironie*) Să n'aveți vre-o neplăcere, d-le colonel.

KLAPPKE : Pentru noi, comuniștii, o arestare în plus sau în minus n'are mare importanță. Suntem obișnuiți...

EMMA : Are dreptate tovarășul Klappke.

MARTIN : D-ta ești Klappke ? (*Pauză*). Puteți pleca liniștiți (*ridică receptorul*) Garda ? Aici colonel Martin. Cei doi arestați aduși la mine să fie lăsați să plece nestingheriți (*Inchide telefonul*).

(*In timp ce Klappke iese, Emma rămâne o clipă în uşă*).

EMMA: Cred că, între timp, aţi aflat tot ce vă interesa cu privire la Traumstein?

SOCOLOV: Pe mâncătorul de hârtie l-am întâlnit adineauri aici.

MARTIN: Aici?

SOCOLOV: Da.

MARTIN: (*pe gânduri*) Aaa... cu căpitanul Braden... Bine că ştiu.

EMMA: (*zâmbind*) La revedere! (*iese*).

SOCOLOV: Braden e numai căpitan?

MARTIN: Dece „numai“?

SOCOLOV: Vorbeşte ca un general. (*pauză*) Traumstein... această femeie... d-ta... eu... parc'am fi în 45, pe frontul Rinului... Îţi mai aminteşti?

MARTIN: Nu lipseşte decât soţia lui Adenauer: „avocata“ lui...

SOCOLOV: Era soţia lui Adenauer? Care va să zică Adenauer este rudă cu John Sharman Zinsser? Ei bine, d-ta, ştii ce este Zinsser?

MARTIN: Parcă funcţionar de bancă spunea... nu?

SOCOLOV: Sărmanul funcţionar... care se înrudeşte şi cu d. Inalt comisar... este însuşi administratorul băncii lui Morgan. Pricepi, prin urmare, cine trage sforile?...

MARTIN: (*pe gânduri*) Să fie oare posibil?

SOCOLOV: E la îndemâna d-tale s'o verifici (*îi întinde mâna*). La revedere, Martin!

MARTIN: La revedere, Socolov!

SOCOLOV: Vreau să-ţi mai spun ceva.. Poate nu ne mai vedem niciodată... Există şi o altă formă de a trăda propriul tău popor: neîmbrăţişând la timp şi activ cauza lui justă. (*iese*).

(*Martin se plimbă îngândurat prin odaie*).

MARTIN: Zinsser... administratorul lui Morgan... (*se aşează într'un fotoliu*).

(*La Mc Cloy, secretarul deschide uşa şi intră grăbit Adenauer*).

ADENAUER: Servus, Jack!

MC CLOY: (*ironic*) Aaa, excelenţa sa d. cancelar... Cum vă simţiţi în noua dvs. funcţiune?

ADENAUER: N'am satisfacţia pe care o speram. Sunt doar cancelarul unei jumătăţi de Germanii!

MC CLOY: De asta te plângi tu acum când am pierdut jumătate miliard de chinezi?! (*Pauză*). E necesar, Konrad, să-ţi iei rolul în serios, fără zăbavă...

ADENAUER: Parcă asta depinde numai de mine. Te-ai gândit pe cine mă pot eu sprijini? Pe popor? N'ai văzut ce se petrece pe străzi?

MC CLOY: Slavă domnului. Administraţia publică e plină de oameni siguri. N'ai citit raportul N. B. 17, pe care ţi l-am trimis? Şi cum e în Bavaria, aşa e în toată republica. Dar pe foştii militari i-ai uitat? Ei nu te susţin?

ADENAUER: Generalii Manteufel şi Halder se îndoiesc că voi putea obţine reînfiinţarea unei armate germane...

MC CLOY: Cum asta?

ADENAUER: Adică o armată germană de sine stătătoare.

MC CLOY: Îţi repet, Konrad: Wehrmachtul va fi reconstituit sub

comandă germană, pe picior de egalitate cu armata franceză și cea engleză... Dar, bineînțeles, sub o conducere supremă americană.

ADENAUER: Generalii noștri se socotesc însă superiori comandanților voștri.

MC CLOY: Spune-le, că cine dă dolari și armele trebuie să și supravegheze întrebuințarea lor.

(*Martin se ridică și se apropie de rampă*).

MARTIN (*frământat*) Activ, și la timp!... (*se îndreaptă spre fereastră și rămâne lângă ea privind în afară*).

ADENAUER: Dar industrialiștilor din Ruhr ce să le mai promit?

MC CLOY: (*enervat*) Lăcomia lor e fără margini. Ce, nu le-am restituit până la una toate uzinele? Nu le-am îngăduit redeschiderea fabricilor de armament? N'am autorizat sporirea producției de oțel? Ce mai vor?

ADENAUER: Vor cartelul dintre fierul francez și cărbunele nostru din Ruhr.

MC CLOY: Ți-am mai spus doar că și Morgan dorește asta.

ADENAUER: Tu nu-i cunoști însă îndeajuns pe englezi. Ei vor pune totul în joc spre a împiedeca înființarea acestui combinat, care le-ar prăbuși exporturile.

MC CLOY: (*ironic*) Dar planul Marshall, d-le cancelar? Indrăznesc domnii dela Londra, să spună „nu”, închidem robinetul și creditele s'au oprit. Cât despre cei dela Paris...

ADENAUER: Francezii se arată într'adevăr oameni de înțeles (*oțând*). Dar cu comuniștii e greu, Jack... (*Pauză*). Trebuie să-i lovim fără cruțare.

MC CLOY: Vom face un partid muncitoresc al nostru, iar pe al lor îl vom suprima. Proiectul este gata și în curând, vei primi dela Belgrad câțiva excelenți tehnicieni. (*Intră secretarul*).

SECRETARUL: Dr. Blankenhorn.

MC CLOY: Să intre. (*către Adenauer*). Dealtfel, în chestiunea asta am vorbit și cu Schumacher. (*Intră Blankenhorn*). Ia loc, doctor Blankenhorn.

BLANKENHORN: (*rămânând băfos în picioare*). Mulțumesc, excelență.

ADENAUER: Dar ce s'a întâmplat? Parcă nu ești în apele d-tale.

BLANKENHORN: (*către Mc Cloy*). Mi-ați cerut, excelență să vă aduc dovezi. Adineauri am trecut pe la maiorul Davis. Dela el am aflat că, din ordinul domniei voastre, a arestat doi agitatori comuniști, deosebit de primejdioși. Or, colonelul Martin i-a eliberat imediat, aproape cerându-le scuze.

MC CLOY: Martin le-a dat drumul?

ADENAUER: N'o fi vreo confuzie, domnule doctor?

BLANKENHORN: Nu este nicio confuzie. Colonelul Martin este acela care s'a opus eliberării mele. Ulterior, tot el a eliberat și pe Klappke, denunțatorul meu...

MC CLOY: Voi ancheta cazul. Dar și d-ta, deși ești șeful oficiului de legătură dintre guvernul Adenauer și noi, ai dat dovezi de mare imprudență.

ADENAUER: La ce se referă excelența voastră?

MC CLOY: (*către Blankenhorn*): Ți se atribue, de pildă, articolul apă-

rut în „Süddeutsche Zeitung” din München, în care-ți exprimi regretul că n’ai exterminat pe toți evreii din Reich. Acest articol, semnat „Bleibtreu Adolf” — „Rămâi fidel lui Adolf” — a indispus pe unele persoane influente dela noi. Or, dv. n’aveți nici un interes, cel puțin deocamdată, să desamăgiți acele cercuri care ar dori să vă sprijine în lupta împotriva bolșevismului.

ADENAUER: (*către Blankenhorn*) E just, excelența sa are perfectă dreptate.

MC CLOY: (*către Adenauer*) Ar trebui, d-le cancelar, să reparați această gafă, trimițând sinagogeii din Munchen un cec de 5000 de mărci.

ADENAUER: (*către Blankenhorn*) Notează: 5000 de mărci.

BLANKENHORN: (*cu ură, pentru sine*) Aș fi preferat 5000 de spânzurători. (*către Mc Cloy*) Mai aveți excelență vr’un ordin?

MC CLOY: Nimic, pentru moment. (*Blankenhorn salută nazist și se îndreaptă spre ușă*). Tact, Blankenhorn, mai mult tact!

BLANKENHORN: Vă rog să mă iertați! (*iese*).

ADENAUER: (*zâmbind*) Puterea obișnuinței...

MC CLOY: Konrad, trebuesc supraveghiați ca să nu ne stânjenească...

ADENAUER: (*ridicându-se*) Da, da... Mă duc. Gussi și Lotte mă așteaptă jos în mașină. N’am vrut să le aduc și pe ele sus, ca să nu se observe...

MC CLOY: Foarte bine! Și când plecați la Bonn?

ADENAUER: Intr’o oră... Uf!... și mai am de lămurit niște chestii pentru „Deutsche Bank”.

MC CLOY: După cum spune patronul: cu ochii’n patru! Și mai mult optimism, ce dracu! Cu complexe de inferioritate nu se merge la război... (*În biroul lui Martin intră Lotte, care, văzând că acesta nu i-a observat intrarea, înaintează pe vârful picioarelor către el*).

ADENAUER: Servus, Jack! Atunci v’așteptăm pe poimăine, când vine Sharman.

MC CLOY: Am telefonat și lui Lewis. Vom fi toți patru. (*Adenauer iese. Mc Cloy, după ce se plimbă prin cabinet, sună: deasupra ușii lui Martin se aprinde becul verde*).

MARTIN: (*observând-o pe Lotte*) D-ta?

LOTTE: (*facându-i semn să vorbească încet*) Sst! Tata este alături, la unchiul Jack.

MARTIN: Dacă te temi, înseamnă că nu-i voie. Și dacă nu-i voie, de ce-ai venit?

LOTTE: Plecăm la Bonn... Știi... vor să mă mărite cu nepotul cardinalului de Colonia...

MARTIN: (*zâmbind*) E foarte frumos!

LOTTE: Dar... eu vreau să mă căsătoresc cu d-ta.

MARTIN: (*stupefiat*) Cu mine?

LOTTE: Dece mă privești așa? D-ta ești mereu distrat și nici n’ai observat cât de mult te iubesc...

MARTIN: Câți ani ai d-ta, d-ră?

LOTTE: Sunt destul de coaptă ca să-mi dau seama că ne potrivim. Intotdeauna mi-am dorit un bărbat de tipul d-tale. Un erou, un cavaler curajos. O, parcă ne și văd pe un transatlantic, plutind sub clar de lună, spre insulele de mărgean din mările Sudului...

MARTIN: (*ironic*)... În sunetele sincopate ale unui banjo?...

LOTTE : *(după ce fredonează transportată câteva măsuri dintr'o ha-vaiană)*. Ei, haide, spune-mi... accepți ? *(Mc Cloy, nervos, sună din nou : se aprinde iarăși becul verde)*.

MARTIN : Te'nșeli, d-ră Adenauer. Nu ne potrivim câtuși de puțin.

LOTTE : *(alintându-se)*. Ba da. *(Mc Cloy întredeschide ușa)*.

MC CLOY : Te-am chemat, colonel Martin... A, Lotte !

LOTTE : Bună ziua, unchiule! *(îi sare de gât)* Am venit să-mi iau rămas bun dela d-ta, înainte de plecare. *(către Martin)* Te rog să mai reflec-tezi... Sunt unele împrejurări pe care nu le întâlnești de două ori...

MARTIN : *(zâmbind)* Nu-mi place banjoul.

MC CLOY : *(către Lotte)* Șterge-o, te-așteaptă tata! *(Lotte iese iar Mc Cloy intră în cabinetul său, urmat de Martin)* Ia loc, te rog! *(Martin se așează)*. Uite, colonel Martin... ar trebui să fii mai atent. D-ta iei unele inițiative — de bună credință fiind de sigur — care nu corespund însă ros-tului funcțiunii d-tale.

(În cabinetul lui Martin intră Preston care rămâne cu pălăria pe cap. Văzând că nu e nimeni, se apropie de biroul lui Martin și caută printre hârtii. Desamăgit, se așează într'un fotoliu, cu picioarele pe biroul lui Braden. Scoate o gazetă, și o citește).

MARTIN : Despre ce este vorba, excelență?

MC CLOY : Fiecare zi ce trece — nu-i așa? — arată gravitatea si-tuației internaționale. Ai văzut ce se'ntâmplă în China... Civilizația e în mare primejdie. Nouă, americanilor, ne revine apărarea valorilor morale ame-nințate. Deaceea nu ne este îngăduită nicio greșală. Niciuna !

MARTIN : Și ce-mi reproșați ?

MC CLOY : D-ta ai familie, colonel Martin. Ei bine, familia d-tale, care, împreună cu milioanele de familii americane, formează patria noastră, nu poate admite niciun compromis cu barbaria. Intre zi și noapte, nu există nicio împăcare.

MARTIN : E și părerea mea, excelență.

MC. CLOY : *(luminat)* Perfect. În acest caz, dragul meu, vei înțelege de-ce trebuie să ajutăm exclusiv acele forțe din Germania, care sunt cu trup și suflet pentru noi.

MARTIN : Și care sunt acele forțe ?

MC CLOY : Tot ce nu-i comunist, mai precis: tot ce este împotriva co-munismului trebuie să fie sprijinit cu vigoare.

MARTIN : Și naziștii care-au rămas naziști ?

MC CLOY : Dece nu ?

MARTIN : Și chiar criminalii de război ?

MC CLOY : Trebuie să ne'nfrângem prejudecățile. Poliție bună se face cu bandiți. Și pe urmă, ce-i aia criminal de război? Pentru că a omorât ruși, polonezi, cehi, comuniști, evrei? Dar ce, la Maidanek și Auschwitz au fost arși americani?

MARTIN : Nu, excelență.

MC CLOY : Atunci ?

MARTIN : Mă gândesc însă că... dacă alianța cu ucigașii e tot ce poate opune democrația americană ideii comuniste, atunci cauza ei e definitiv pierdută.

MC CLOY : *(consternat)* Defetismul ăsta mă surprinde la d-ta.

MARTIN : Excelență, de ce nu facem politica dela Potsdam ? De ce nu facem ce fac și rușii în zona lor ?

MC CLOY : Și crezi d-ta că această ispravă pe care o admiri, e în interesul americanilor ?

MARTIN : Cred că pacea e în interesul americanilor.

MC CLOY : Vrei să insinuezi că noi nu urmărim pacea ?

MARTIN : Pacea?!... De asta am desmembrat Germania ? De asta renazificăm și remilitarizăm...

MC CLOY : (*ridicându-se*). De ajuns, colonel Martin. Acum înțeleg de ce ai eliberat adineaori pe cei doi comuniști, arestați din ordinul meu. Nu simți ca un american.

MARTIN : Ba simt ca un american, excelență. Depinde însă la care Americă vă referiți. Dacă-i vorba de America d-lui Zinsser...

MC CLOY : (*brutal*) Ce-i cu Zinsser ?

MARTIN : (*calm*) Ingăduiți-mi o întrebare, excelență: este adevărat că d. Zinsser, din conducerea băncii Morgan, se'nrudește (*Mc Cloy tresare*) ...cu d. Adenauer ?

MC CLOY : (*exasperat*) Cine ți-a mai spus și asta? Nu știu. N'am auzit. (*După o clipă de reflexiune, spune pe un ton blând*) Ascultă, colonel Martin... uitasem să-ți spun: tocmai vroiam să te facem general... Ei bine, cum poți colporta asemenea basme ?

MARTIN : Poate sunt numai basme!... Am văzut totuși atâtea realități, încât doresc să plec de aici, excelență. Vreau să măntorc în Statele Unite.

MC CLOY : (*afectuos*) Nu-i bine... (*luându-l de umeri*) Du-te și te liniștește. Ți vorbesc ca un frate mai mare... Ia exemplu după atitudinea cumnatului d-tale. Nu-ți curma copilărește strălucita carieră care te-așteaptă. Câți nu te invidiază ! (*il conduce spre ușă*) Ești greșit orientat... se vede... O să mai slăm de vorbă. (*Martin intră în biroul său. Mc Cloy își spune îngrozit*) S'a aflat și asta!... Este îngrozitor ! (*se așează la birou, frământat*).

PRESTON : (*ridicându-se*) Salutare, colonel Martin! Zarvă mare în tot orașul!... Și ce spuneți de lovitura primită în China? Ne-au făcut *groggy* cu miliardele noastre...

MARTIN : (*plictisit*) Ce mai vrei și tu, Preston !

PRESTON : (*șmecherește*) Vă rog să vorbiți mai ceremonios cu mine... dacă vreți să vă predau complimente dela onorabilul O'Brien...

MARTIN : (*sarcastic*) Vrei să-mi comunici și tu că O'Brien este de fapt Petrenco și că se află în Germania răsăriteană ?

PRESTON : (*râzând în hohote*) Cine v'a vândut pontul ăsta?... Bună glumă! Mi-a plăcut. (*Scoate o hârtie din buzunar și o citește cu o comică solemnitate*). Luați cunoștință, d-le colonel, că gentlemanul Frank O'Brien, deținătorul în contumacie a 384 de ani de temniță grea, este o pasăre călătoare.

MARTIN : (*interesant*) Vorbește serios, Preston !

PRESTON : Vorbesc foarte serios... Luându-și sborul depe creanga sa natală, păsărica O'Brien a aterizat acum vreo doi ani în batalionul 11 de lângă Augsburg.

MARTIN : Augsburg?!... Cork a avut dreptate, deci.

PRESTON : Nu mă'ntrerupeți, vă rog! Vreau să spun că păsărica s'a comportat ca un ostaș conștiincios, până când, câteva luni după aceea, dintr'un înalt ordin ceresc, și-a luat din nou sborul spre antipodi, instalându-și

de astă dată cuibul în Filipine, în mijlocul garnizoanei noastre din Manila. *(Scofând o fotografie din buzunar)*. Iată, dealtminteri cea mai recentă înfățișare a ciocârliei, în penaj cazon.

MARTIN : *(smulge fotografia și se uită la ea)* Teribil !

PRESTON : Mie-mi spuneți! Aaug că prețioasa păsărică a ciugulit ani de-arândul grăunțe din palma atotputernicului John Pierpoint Morgan.

(Intră Fletcher și Jane).

JANE : Hallo, Stewart!

PRESTON : *(către Martin)* Ei, am câștigat pariul, d-le colonel?

MARTIN : *(către Preston)* Ești sigur că O'Brien se află acum la Manila ?

FLETCHER : Unde ? *(se repede la fotografie)* Asta-i O'Brien !

PRESTON : Priviți adresa fotografului și data.

JANE : *(privind fotografia)* Anselmo... Manila... August 1949... Acum o lună deci.

MARTIN : *(către Preston)* Ai câștigat rămășagul, Preston! *(scoate portmoneul și îi întinde 200 de dolari)*.

PRESTON : A, nu... Asta nu-i treabă de 200 de dolari.

MARTIN : Cât vrei ?

PRESTON : Nu doresc bani dela d-ta. Vreau raportul N. B. 17... doar să-l citesc.

MARTIN : *(sever)* Asta nu se poate. Bani, dacă vrei, îți mai dau. Raportul însă nu.

PRESTON : Săptămâna asta n'am dat gazetelor nicio „bombă“... Dacă așa avea raportul așa câștiga mai mult decât îmi puteți da... Aștept să vă răsgândiți. Salutare!... *(iese)*.

MARTIN : Ei, Harold, ce mai spui acum ?

FLETCHER : *(pe gânduri)* : Așa dar Davis m'a mințit... Ce interes o fi avut ?

JANE : Sau cine l-a pus să mintă?...

MARTIN : Tot aceia care de teamă să nu dăm de O'Brien, l-au transferat acum doi ani, de aici în Filipine.

JANE : Vasăzică a fost într'adevăr lângă Augsburg.

MARTIN : Da. Și Preston mi-a adus aceeași informație.

JANE : Prin urmare nu sunt rușii... Ei n'ar fi avut cum să-l transfere la Manila... *(După o clipă, către Fletcher)*. Vezi că tot prima ipoteză a fost cea bună !

FLETCHER : *(pe gânduri)* Rockefeller ?

MARTIN : Nu. Grupul Morgan.

FLETCHER și JANE : Morgan ?

MARTIN : Acum am priceput totul... Socolov a văzut bine.. In rivalitatea lui cu Rockefeller, Morgan a avut nevoie și de brevetul vostru.

FLETCHER : Totuși Rockefeller a fost acela care a vrut să cumpere brevetul...

MARTIN : Tocmai de aceea, ca să i-o ia înainte, Morgan a plătit de sigur pe cei doi gangsteri să fure servieta. Credea că astfel, te va avea în mână. Sinuciderea tatălui tău i-a răsturnat însă planurile. Și atunci i-a pus să arunce în aer laboratorul.

FLETCHER : *(tulburat)* Morgan ?!

MARTIN : Da. El e. Preston mi-a spus că O'Brien a fost omul lui.

(*Pauză*). Și tot oameni de-ai lui ți-au cerut să lucrezi pentru arma atomică iar astăzi (*arată spre cabinetul lui Mc Cloy*) ți-au propus să devii spion... (*ridică receptorul*).

FLETCHER: (*indignat*) Cum? Și Mc Cloy este omul lui Morgan?

MARTIN: O clipă... (*la telefon*) Hotel Prinz?... Dați-mi barul, vă rog... Hallo... Ziariștul Preston nu e cumva acolo?... Aștept. (*către Fletcher*) Vreau să verific ceva.

FLETCHER: (*către sine*) Intr'adevăr... de unde știa Mc Cloy de servietă? (*către Jane*) Mi-a spus chiar că tata s'a sinucis în ziua morții lui Roosevelt... ceeace eu însumi uitasem...

JANE: (*către Martin*) Cunoștea bine cazul!

MARTIN: (*la telefon*) Tu ești, Preston?... Colonelul Martin... Mai întâi răspunde-mi: ai auzit cumva, domnule „Știe Tot”, de un oarecare John Sharman Zinsser?... Exact... dela banca Morgan... E administratorul ei?... Cum? E cumnat cu Mc Cloy și cu Douglas... Multumesc... Da, da. M'am răsgândit. Poți veni (*închide telefonul*). Ei, ați auzit?

JANE: Rușinel...

FLETCHER: (*ridicându-se furios*) Ca să-mi fure știința pentru afacerile lor murdare. l-au ucis pe tata. Și acum, bătându-și joc de buna mea credință, au vrut să mă transforme într'o unealtă abjectă (*către Martin*) E aici nemernicul? (*arată spre cabinetul lui Mc Cloy*).

JANE: Ce vrei să faci, Harold?

MARTIN: Stai puțin... să chibzuim. (*Fletcher năvălește în biroul lui Mc Cloy lăsând întredeschisă ușa*).

MC CLOY: (*intrerupt din lectură, privește uluit la Fletcher*) Ce s'a întâmplat, d-le Brown?

FLETCHER: (*apropiindu-se amenințător de Mc Cloy*) Brown?... Mă desguști, d-le.

MC CLOY: (*ridicându-se furios*) Dar cum îți permiți d-ta?!

FLETCHER: Vreau să-ți spun numai câteva cuvinte. Sunteți niște mizerabili. Rușii sunt de vină? Ai vrut să mă faci spionul lui Morgan!

MC CLOY: Dar...

FLETCHER: Nimic. Am aflat totul. Am s'o strig în gura mare. Adevărul, ca și știința, nu poate fi pus sub lacăt!

JANE: Foarte bine! (*Fletcher iese, trântind ușa*).

FLETCHER: Hai, Jane! Plecăm cu primul vapor. (*către Martin*) Și tu, ce-aștepti?

MARTIN: Eu? Il aștept pe O'Brien. După ce voi afla care dintre ei l-a pus, știu eu ce-am de făcut. (*Ies toți trei*).

MC CLOY: (*măsurând agitat camera*) Turbez! (*smulge receptorul*) Davis... Braden e la tine?... Braden, mai e cineva pe fir?... Fletcher știe... Nu știu cum naiba a aflat și câte a aflat. Uite ce trebuie să facem: pe Martin îl voi trimite într'o misiune la Berlin, și'n vremea asta îl vei aresta pe cumnatu-su. Și vezi, fă-l să vorbească... Da... Fii atent însă. (*închide telefonul, își ia pălăria și iese. După o clipă, revine Martin, însoțit de un căpitan*).

MARTIN: Căpitan Donald, ai spus că pot conta pe prietenia d-tale... Vreau ca radiograma pe care ți-o voi dicta, să fie transmisă chiar de d-ta personal. Nimeni nu trebuie să afle de ea. Subliniez: nimeni. Scrie: „Din ordinul Inaltului Comisariat, soldatul Frank O'Brien să fie trimis urgent la Frankfurt, pentru a fi anchetat într'o afacere criminală“.

DONALD : O transmit chiar acum.

MARTIN : Mulțumesc, Donald!... Și să știi: răspunsul comandamentului din Manila trebuie să ajungă în mâinile mele... numai în mâinile mele.

DONALD : Am înțeles, domnule colonel (*iese*).

MARTIN : (*gânditor*) A vrut să mă cumpere cu trese de general... Câtă dreptate a avut Socolov! (*După o clipă de tăcere, ridică receptorul*). Hello, cu colonelul Humphrey... Aici Martin. Te rog, Charles, să-mi spui unde este situat lagărul de refugiați 159... Da... ăla unde se află cetățenii sovietici care au declarat greva foamei... Câți kilometri de aici ? 16... Mulțumesc... Am de rezolvat o chestiune acolo..

(*Cortina*)

TABLOUL VI

(23 Septembrie 1949. Scena reprezintă o încăpere a locuinței lui Adenauer, la Bonn. În stânga camerei, sunt câteva fotolii în jurul unei mese scunde, pe care se află un aparat telefonic. În fund se vede un aparat de radio. O fereastră în peretele din stânga. În peretele din dreapta, o ușă. În scenă, se găsesc Mc Cloy, Adenauer, Ellen, Gussi și Lotte. Toți, afară de Mc Cloy au un ziar în mână. Mc Cloy se plimba agitat. Pe jos și pe masuță, sunt împrăștiate diverse gazete).

GUSSI : Ce scandal ! Ce scandal !

ELLEN : Eu cred că numai bolșevicii au furat raportul (*citește*) „In Bavaria, leagănul național-socialismului, hitleriștii sunt din nou stăpâni“... (*Sună telefonul. Gussi ridică receptorul, ascultă apoi îl dă lui Mc Cloy*).

GUSSI : Jack... căpitanul Braden...

MC CLOY : (*la telefon*) Ai aflat? Preston l-a transmis agențiilor de presă? Dar cine i l-a dat lui Preston? Nu vrea să spună? La carceră cu el!... Ai dreptate... Nu-i bine... Da, asta ar confirma temeinicia raportului... Vom da o desmințire... Bănuești pe Martin?... Crezi c'a îndrăznit? S'a reîntors dela Berlin?... Mai cercetează, în orice caz. (*închide telefonul*).

LOTTE : (*distrată, către Mc Cloy*) Martin ? Ce spuneai de Martin, unchiule ?

ADENAUER : (*către Lotte*) Ai face bine să ți-l scoți din cap pe aventurierul ăsta. Toată ziua, colonel Martin, Martin, Martin.

GUSSI : Ce-ai cu biata fetiță ?

ADENAUER : (*țipând*) Ți-am mai spus că ea are nevoie de un soț cumsecade.

LOTTE : Dar eu nu-l vreau pe Georg Frings, nu-l vreau...

ELLEN : (*către Gussi*) Nepotul Cardinalului ?

GUSSI : Da, un industriaș foarte bogat. Dar ei nu-i place.

ADENAUER : Nu-i place ? Parcă oamenii se căsătoresc numai de plăcere! Chiar eri am vorbit cu sfinția sa... De altfel, domnișoară Lotte, dacă nu vei asculta, nici eu nu-mi voi ține promisiunea.

LOTTE : Cum ? Nu-mi mai cumperi avioneta ?

ADENAUER: Depinde de purtarea ta.

LOTTE: (*nervosă*) Ba eu vreau avioneta. Mi-ai promis-o.

ELLEN: (*care de câteva clipe își privește atent soțul*) Jack, liniște-te... Mi-ai spus că ai chestiuni importante să discuți cu Sharman și Lewis...

MC CLOY: (*către sine*) Ce porcărie! Mă întreb cu groază ce-o să spună...

ADENAUER: Truman?

MC CLOY: (*batjocoritor*) Truman? Ce-o să spună Morgan!...

ADENAUER: Ascultă-mă, Jack. Eu cred că nu trebuie să-ți faci sânge rău. Divulgarea raportului are și partea lui bună. Nu uita că, pentru mulți prieteni de-ai noștri, el va fi un stimulent, văzând că...

MC CLOY: Vorbești și tu! Era nevoie să confirmăm chiar noi, și încă atât de senzațional, ce spun bolșevicii despre renazificare?!

GUSSI: Dar ce se-amestecă bolșevicii? Fiecare cu nemții lui. (*Intră un om de serviciu*) Ce este, Johan?

SERVITORUL: Au sosit musafirii. (*Intră Isabella, Peggy, Zinsser și Douglas. Johan le ia pardesiile și iese. Femeile se sărută, iar bărbații își dau mâna*).

ADENAUER: Ați călătorit bine?

PEGGY: Admirabil!

LOTTE: (*către Douglas*) O, dacă ai ști, unchiule, cât îmi place să sbor!

ZINSSER: (*către Mc Cloy și Adenauer*) Spuneți-mi... Dar ce-i cu tam-tam-ul ăsta? Am răsfoit acum o oră, gazetele, la Londra... Toată presa de stânga urlă despre renazificarea Germaniei occidentale!

DOUGLAS: Cum va putut scăpa din mâini un asemenea document?

MC CLOY: (*plictisit*) Ei... Parcă mai știi pe cine să te bizui!

GUSSI: (*luând la braț pe Isabella și Peggy*) Veniți să vorbim de-ale noastre (*femeile ies*).

ZINSSER: Indiscrețiile astea sunt foarte primejdioase. Tocmai când facem reclamă republicii federale, că-i un stat democrat... ca s'o putem mai bine introduce în Consiliul Europei, în Pactul Atlanticului... hop și năzdrăvănia voastră!

DOUGLAS: Foarte rău!

MC CLOY: Americanii sunt o adunătură de imbecili. De când lucrez aici, mi-am dat și mai bine seama. N'aveți nicio grijă, însă, dacă trebuie, voi deveni și pedagog!

ZINSSER: Trebuie, dragă Jack, trebuie... Să trecem însă la chestiunile de fond...

MC CLOY: Ce vești ne-aduci, Sharman?

ZINSSER: Mai întâi, o veste bună. În curând, cartelul franco-german al oțelului și cărbunelui va fi pus oficial pe tapet.

MC CLOY: (*către Adenauer*) Ai văzut?

ADENAUER: Perfect! Și cine-l va propune? Guvernul american?

ZINSSER: Nuuu!

MC CLOY: Guvernul lui Konrad?

ZINSSER: Nici...

DOUGLAS: Guvernul francez!

ZINSSER: Desigur.

ADENAUER: Va fi o lovitură!

ZINSSER: Morgan a aranjat cu industriașii francezi. Aștia au și găsit politicianul care va propune planul nostru... (*Către Adenauer*). Este vorba de prietenul tău din tinerețe, Robert Schuman...

ADENAUER: Chiar el?

MC CLOY: Admirabil!

ZINSSER: Înțelegeți? Dacă planul îl propun înșiși francezii, care au numai de pierdut de pe urma lui, atunci înseamnă că este o afacere cinstită interesantă pentru toată Europa occidentală...

DOUGLAS: Intr'adevăr. Intr'o zi, patronul mi-a zis așa: „Douglas, vrei să-ți dau cheia succesului în comerț? Trebuie să iei cât poți dela alții, dar făcându-i să creadă că tu le-ai dat lor”. (*Toți râd în hohote*).

ADENAUER: De altfel așa e și cu Planul Marshall.

ZINSSER: Așa va fi și cu Planul Schuman.

ADENAUER: Dar nu credeți că sunt prea multe planuri? Simt că mă zăpăcesc.

ZINSSER: E nevoie să nu se priceapă că de fapt nu există decât un singur mare plan.

MC CLOY: Planul Morgan!

ZINSSER: A sosit vremea, dragii mei, să punem imediat pe picior de război Germania Occidentală. Nici o ezitare! Creați o puternică armată germană! Arsenalul ei, ni-l va da Planul Schuman.

ADENAUER: Dar ce ne facem cu bolșeviciiăștia, care instigă lumea la pace? Pretutindeni nu se mai aude decât pace, pace, pace...

MC CLOY: Vom schimba tactica. Ce nu poate fi supus, va fi suprimat.

ADENAUER: Dar voi v'ați întrebat ce dificultăți enorme s'ar ivi dacă în zona orientală ia ființă o Republică bazată pe Potsdam? Un stat care să pretindă unificarea, un tratat de pace, plecarea trupelor de ocupație...

ZINSSER: (*către Adenauer și Mc Cloy*) Vom vedea atunci. Deocamdată întăriți serios blocada economică a Germaniei răsăritene.

DOUGLAS: Trebuie să facem ca și acolo să fie șomaj și lipsuri.

MC CLOY: De sigur. În felul ăsta, vom frâna fuga spre Est a muncitorilor de aici.

ZINSSER: (*către Adenauer*) Altceva. Stârniți spiritul de revanșă. Cereți deschis, în parlamentul dela Bonn, revizuirea frontierei Oder-Neisse; revendicați Cehoslovaciei, Țara Sudeților, pretindeți din nou Anschlussul cu Austria... Puteți merge chiar până la proclamarea zilei de 2 August, când a fost semnat acordul dela Potsdam, zi de doliu național. Asta va face efect...

DOUGLAS: Dar totul mai repede! Vâșinski a propus azi dimineață, în Adunarea Generală a O.N.U.-ului, un pact de pace între cele cinci mari puteri! Trebuie deci să ne grăbim...

ZINSSER: Da, da... (*către Adenauer*) Dar cu mai multă încredere în forțele noastre.

MC CLOY: (*ironic*) Konrad uită mereu în mâinile cui se află monopolul atomic!

ZINSSER: Ascultă, Konrad. Și eu am trecut, recent, printr'o criză de pesimism. Când am văzut amploarea pe care a luat-o în întreaga lume mișcarea partizanilor păcii, m'am înspăimântat. Intr'o clipă de melancolie, i-am povestit lui Morgan pățania lui Icar, care, cu ajutorul unor aripi de ceară, a vrut să se înalțe mai sus de soare... Auzind povestea, patronul a

râs cu lacrimi : „Noi avem, dragă Zinsser, bomba atomică și asta-i esențialul. Aripile forțărețelor noastre aeriene nu pot fi topite de soare”. (*Apare Gussi*).

GUSSI : Konrad, unde-ai ascuns coniacul „Hennessy, trois étoiles” ? Servește-ți musafirii. (*iese*).

ADENAUER : Uitasem... Ai dreptate. (*O urmează pe Gussi*).

MC CLOY : Dacă ați ști câte neplăceri am! (*Pauză*) Chestia Fletcher de plidă, continuă să-mi dea de furcă... (*pauză*) A trebuit să-l arestez...

DOUGLAS : Pe fizician ?

ZINSSER : Nu lucra în Comisia aia ?...

MC CLOY : Da... Auziți... Alaltăieri, când l-am chemat la mine, omul era convins că rușii sunt vinovați de toate nenorocirile sale. Acceptase chiar să-l trimit la ambasada noastră dela Moscova.

ZINSSER : Și ?

MC CLOY : O oră după aceea, se năpustește în biroul meu și-mi strigă, scos din fire, că știe totul și că am vrut să-l fac spionul lui Morgan.

ZINSSER : (*nervos*) Știe chiar totul ?

DOUGLAS : Dar de unde a putut să afle ?

MC CLOY : Crezând că voi scoate ceva dela el, l-am arestat. Dar afurisitul tace și nu vrea să spună nimic.

DOUGLAS : Și ce spune cumnat-su, colonelul Martin ?

MC CLOY : Deocamdată nu spune nimic. E plecat.

DOUGLAS : Mie nu prea îmi place filosoful ăsta...

MC CLOY : Este într'adevăr un tip suspect... (*Pauză*) Am însă o stragemă... Termin eu și cu el.

DOUGLAS : Foarte bine faci !

MC CLOY : (*către Zinsser*) Știi ce-a ajuns să mă'ntrebe? Dacă tu ești rudă cu Konrad.

ZINSSER : (*neliniștit*) Se discută asta aici ?

DOUGLAS : Să știi că prin Martin a aflat ceva Fletcher...

MC CLOY : M'am gândit bine. E imposibil. Singurul care ar fi putut vorbi e O'Brien. El se găsește însă în Filipine și ei habar n'au de asta.

ZINSSER : Ei, atunci nu-i prea grav. Din moment ce n'au mărturisirea lui O'Brien... (*Apare Gussi urmată de celelalte femei*).

GUSSI : (*către cei trei bărbați*) Veniți, vă așteaptă Konrad.

PEGGY : Duceți-vă! Gussi v'a pregătit niște lucruri delicioase.

DOUGLAS : Să acceptăm invitația Germaniei ospitaliere!

ZINSSER : Unde este domnul cancelar ?

GUSSI : In sufragerie.

MC CLOY : (*către Douglas*) Era să uit. Felicitările mele, dragă Lewis. Am auzit că „General Motors” va avea anul ăsta un beneficiu net de 650 de milioane.

ZINSSER : (*dând lui Douglas un ghiont*) Cel mai mare câștig anual realizat vreodată de vreun trust.

DOUGLAS : Ce vrei, războiul rece începe să renteze! (*Cei trei bărbați ies râzând*).

GUSSI : Ascultă, Bella. Nu-mi place deloc cum arată Sharman. Pare slăbit, frământat... E tot vechea lui gastrită?

ISABELLA : Nu. Pare-se că-i altceva. Sharman îmi ascunde acest lucru, dar eu îl surprind adesea sbuciumându-se în somn și gemând...

GUSSI : Nervii, nervii...

LOTTE : Și tata are nervii sdruncinați.

ELLEN : Acelaș lucru îl observ și la Jack al meu. Se svârcolește noaptea și ură în somn. Și apoi se trezește brusc, cu ochii plini de spaimă.

PEGGY : Și zău că nu'nțeleg ce se sbuciumă cu toți așa! Mareșalul Montgomery m'a asigurat că, dacă izbucnește războiul, în prima zi luăm Berlinul, a doua zi intrăm în Stettin, iar a treia în Varșovia.

GUSSI : Ar fi bine să fie așa, dragele mele. Eri însă, la masă, generalul Schwerin ne-a spus că Montgomery are idei puține... dar fixe.

ISABELLA : N'are încredere în Monty?

GUSSI : Militarii noștri se tem că, în cazul unui nou război, în prima zi englezii o vor șterge prin Dunkerque, iar a doua zi, americanii prin Cherbourg.

ELLEN : Serios? (*intră servitorul*).

SERVITORUL : (*către Gussi*) A venit un domn...

GUSSI : Nu ți-a spus numele ?

SERVITORUL : Ba da: colonelul Martin.

LOTTE : (*bătând din palme*) Oh, ce bine-mi pare!

GUSSI : Spune-i să intre, Johan ! (*Johan iese*).

ISABELLA : Nu-i ofițerul care v'a scos din flăcări ?

PEGGY : Aa, pe care noi l-am făcut colonel!

GUSSI : Lotte, vezi te rog să te stăpânești... Ai auzit adineaori ce-a spus despre el, unchiul Jack... (*Intră Martin*).

MARTIN : Bună seara.

GUSSI : Bună seara, colonel Martin. Cu ce ocazie pe la noi, la Bonn?

MARTIN : Excelența sa e aici, nu ?

GUSSI : Vrei să vorbești cu domnul cancelar ?

MARTIN : Nu, cu domnul Înalt Comisar.

PEGGY : (*aparte către Ellen*) E draguț !

GUSSI : O clipă... Mă duc să-l anunț că ai venit. (*Iese urmată de Ellen și Isabella*).

LOTTE : Ia loc, colonel Martin.

MARTIN : Mulțumesc domnișoară (*rămâne în picioare*).

PEGGY : (*cu subînțeles*) Mi se pare că ați dori să vă las singuri. (*Lotte deschide aparatul de radio, din care răsună o melodie de Beethoven*).

LOTTE : O, tante Peggy. Mai bine să vă fac cunoștință. (*către Martin*). Îți prezint pe cea mai elegantă femeie din New-York. Soția unchiului Douglas.

MARTIN : Profesor Martin, doamnă.

PEGGY : Dece profesor numai ? Eu în locul d-tale m'aș recomanda : colonel-profesor... nu sună mai bărbătește? (*Intră Mc Cloy*).

PEGGY : (*către Mc Cloy*) Nu pare deloc mândru de gradele sale.

MC CLOY : Și are dreptate ! În curând, va purta trese de general...

MARTIN : Mulțumesc excelență. Dar nu mă interesează.

MC CLOY : Mă surprinzi ! Așa refuză un ostaș darul patriei sale ?

MARTIN : Am început, excelență, să fac deosebire între patria mea și „patria” monopolurilor. (*Mc Cloy se uită încruntat la Martin*).

PEGGY : Vai, Jack, dar nu vorbește deloc ca un filosof.

MC CLOY : Cred că nu-ți dai seama ce spui colonel Martin. Abuzezi de mărinimia noastră, când interesul dumitale este cu totul altul.

MARTIN: Interesul meu e să spun adevărul. (*Intră Gussi. Isabella și Ellen*).

MC CLOY: Da? Ei bine, atunci spune-mi cine a dat lui Preston raportul N. B. 17?

MARTIN: Eu.

MC CLOY: Bănuiam. De obicei, o asemenea faptă atrage sancționarea severă a făptașului. Eu însă, bazându-mă pe meritele d-tale din trecut, am socotit că e vorba doar de o simplă eroare și n'am retras propunerea de a te înălța în grad.

MARTIN: Dar n'a fost nicio eroare.

MC CLOY: (*o clipă pe gânduri*) Nu?... Dar ce te-a făcut să iei o astfel de inițiativă?

MARTIN: Am crezut că este datoria mea să aduc la cunoștința poporului american acest raport.

MC CLOY: Și de ce anume?

MARTIN: Ca să afle și el felul cum sunt batjocorite țelurile pentru care a purtat războiul.

PEGGY: (*către Gussi*) Ia te uită pe cine l-am făcut noi colonel!

MARTIN: Ce-ai spus, doamnă?

PEGGY: Ce-ai auzit, domnule. Noi doar te-am făcut colonel.

MARTIN: Asta e o calomnie.

PEGGY: Dumneata ești un ingrat (*intră Adenauer*).

MC CLOY: Doar nu-ți închipui că pentru palidele-ți merite de profesoraș ai ajuns ce ești. Sărută mâinile acestor doamne (*arată pe Gussi și Lotte*). Lor le datorezi nemeritata d-tale carieră.

MARTIN: (*sarcastic*) Dacă așa stau lucrurile, v'ați înșelat. Ați crezut că în felul ăsta veți transforma pe un naiv profesor într'un servitor supus al familiei Zinsser, într'o paiață în plus în mascarada dela Bonn?

ADENAUER: (*cu fâfnă, după ce face să meargă mai încet radioul*). Află, d-le, că Bonnul nu este o mascaradă și că numele lui va rămâne în memoria oamenilor civilizați sute de ani.

MARTIN: Subapreciați, Herr doctor, Bonnul va trăi în memoria umanității nu veacuri, ci milenii. Dar nu pentru d-ta, ci pentru (*arată spre radio*) Ludwig van Beethoven. (*intră Douglas și Zinsser*).

MC CLOY: Te-au cumpărat bolșevicii, Martin!

MARTIN: Dv. care împărțiți lumea în cumpărători și cumpărați, nu puteți „explica” altfel atitudinea unui om onest.

DOUGLAS: Nu există oameni onești. Orice om e de vânzare; dela un anumit preț în sus. În fiecare doarme un escroc...

MARTIN: În dv. el suferă desigur de insomnie... (*Zinsserii murmură*).

ZINSSER: (*către Mc Cloy*) Dar ce s'a întâmplat?

MC CLOY: Ce să se întâmple, Sharman? Am strâns la pieptul nostru un dușman.

MARTIN: Dv. sunteți poate John Sharman Zinsser?

ZINSSER: Te deranjează?

MARTIN: (*semnificativ*) Așa dar, iată întreaga familie, d-le Mc Cloy. Am pătruns acum până în fund cele ce se ascund după fațada „democrației” americane.

ZINSSER: Și ce-ai descoperit dincolo de fațadă?

MARTIN: Am descoperit că nu slujiam poporul american, ci pe bancherul Morgan și pe asociații săi.

MC CLOY: Mărturisește: cât ți-au dat rușii ca să vorbești așa?

MARTIN: Mi-au dat mult: *Mi-au deschis ochii.*

MC CLOY: Și ai venit să ne împărtășești acest eveniment?

MARTIN: *(cu un calm teribil)* Am venit să te întreb pe d-ta unde este cumnatul meu, Harold Fletcher?

MC CLOY: *(ironic)* A fost... repatriat. Pe d-ta, care te ocupi personal cu repatrierea cetățenilor sovietici, trebuie să te bucure această știre.

MARTIN: *(calm)* V'ați ostenit degeaba, excelență. Cumnatul meu intenționa oricum să se întoarcă în Statele Unite. *(Pauză)* Vă previn că ar fi bine să nu i se întâmple niciun accident în cursul călătoriei...

MC CLOY: *(scos din sărite)* Va apărea teafăr în fața Comisiunii pentru cercetarea activității anti-americane.

MARTIN: *(ironic)* Il considerați subversiv și neleal?

MC CLOY: *(brutal)* Sunteți amândoi agenți sovietici. Pricep acum toate mașinațiunile voastre. Aveați nevoie de-un alibi ca să vă introduceți în mijlocul nostru. De aia l-ați pus pe Petrenco să v'arunce în aer laboratorul.

MARTIN: Jucați tare, excelență. *(Pauză)* Vă propun să-l aduc pe Petrenco din Germania răsăriteană.

MC CLOY: *(râzând în hohote)* Minți. N'ai să-l aduci niciodată... Nu-ți convine.

MARTIN: Aveți dreptate. De aceia am și poruncit, în numele dvs. aducerea lui Frank O'Brien din Manila-Filipine.

MC CLOY: *(holbându-și ochii)* Ce?... ce spu-pui că ai făcut?

DOUGLAS: Cum?

ZINSSER: Dar asta-i curată nebunie!

MC CLOY: *(înaintând furios spre Martin)* Dar cum ți-ai permis să iei o asemenea inițiativă în numele meu?

MARTIN: Vă îngroziți la gândul că O'Brien ar putea vorbi! V'ați dat de gol! Voi sunteți criminalii. Voi — trustul atomic — care vă pregătiți să înnecați în sânge întreaga omenire.

ZINSSER: Dar oprește-te, d-le! Oprește-te!

MC CLOY: Ticălosule! Te voi sdrobi ca pe un vierme.

MARTIN: *(dela ușă)* Incă o vorbă: veți pierde. Vă urăște întregul pământ. Văd deja profilându-se pe acești pereți. *(Zinsserii se uită spre peretele arătat de Martin)* umbrele spânzurătorilor dela Nuerenberg. *(iese trănșind ușa).*

GUSSI: E nemaipomenit!

PEGGY: Cu ce ură vorbea!

ELLEN: O brută!

DOUGLAS: Ce câine!

MC CLOY: *(rânjind)*. Fiți pe pace... N'o să mai latre multe zile.

ADENAUER: *(către Lotte)*. Uite cu cine vroiai să te căsătorești, nenorocito!

LOTTE: *(izbucnind în hohote de plâns)*. Nu știam că e comunist. *(fuge afară).*

PEGGY: Biata copilă!

ELLEN: Dar unde a fugit?

ISABELLA: Să nu facă vreo prostie. (*Femeile și Adenauer ies după Lotte*).

ZINSSER: (*privind îndelung la ceilalți doi*). Nimic de spus, e frumos.

DOUGLAS: (*către Mc Cloy*). Și ce ai de gând, acum?

MC CLOY: Veți vedea imediat... (*strâmbându-se de durere*). Imi plesnește capul. (*se ridică, se duce la telefon și ia receptorul*). Allo, dă-mi Inaltul Comisariat american. (*pauză*). Cu căpitanul Braden... Ascultă-mă Braden... Nu mai e nimeni pe fir?... Martin a plecat acum de aici. Dela el a aflat de sigur cumnat-su... Știe și despre asta... Ba chiar a cerut în numele meu aducerea lui O'Brien aici... Da... Cercetează... Dacă-i adevărat, fă așa ca să nu mai vorbească niciodată. Iar pe Martin îl arestezi... Nu știu unde s'a dus... Cum? Dacă încearcă să treacă dincolo?... Atunci procedezi radical. (*Inchide telefonul, apoi către Zinsser*). Acum înțelegi de ce a dat publicității raportul cu Bavaria?

DOUGLAS: Martin a fost?

MC CLOY: N'ai auzit? (*Intră Adenauer*).

ADENAUER: (*vesel*). E cuminte fetița. Se va mărita cu nepotul cardinalului. (*râde ascutit, frecându-și mâinile*). Nici nu știți voi ce aport aduce partidului meu căsătoria asta!... Ruhrul și Sfântul Scaun vor fi nași... (*râde*).

MC CLOY: (*dur*). Dar nu mai râde așa! Mă enervează!

ADENAUER: (*perplex*). Dar ce? S'a mai întâmplat ceva?

(*Zinsser, Douglas și Mc Cloy se privesc, dând din umeri. Sună telefonul*).

ADENAUER: (*luând receptorul*). Eu sunt... Bună seara, Blankenhorn... Ce s'aud? N'am auzit nimic... Cum? O explozie atomică?... Ai ascultat tu, chiar tu, cu urechile tale?

ZINSSER: (*febril*). Ce explozie atomică?

ADENAUER: O clipă (*apoi către cei trei veri*). Posturile voastre de radio au anunțat acum un minut, că o explozie atomică a fost înregistrată de curând pe teritoriul Uniunii Sovietice...

MC CLOY: (*mânios*). Scornelile vreunui idiot!

ADENAUER: (*ascultând și la telefon și la ce spune Mc Cloy*). Președintele Truman a făcut această declarație...

DOUGLAS: Truman?

ADENAUER: ...In acelaș timp cu guvernul englez și cel canadian...

(*Cortina*)

TABLOUL VII

(14 Octombrie 1949. Decorul înfățișează o răscruce de străzi la Berlin. Se aude sgomotul orașului. Planșeul scenei este tăiat în diagonală de linia albă, despărțitoare, dintre sectorul american și cel sovietic al Berlinului. În dreapta, adică în sectorul sovietic se află o berărie frecventată de mulți consumatori. Pe scenă se vede un colț al terasei acestei berării: 2—3 mese cu scaune. În fund, se zăresc mai multe corpuri de case prin care trec străzi. În stânga scenei, în sectorul american, se vede o berărie. Sub firma ei este pusă o pancartă mare: „Servim Coca-Cola“. Pe terasa acestei berării, stau trei ofițeri americani. Este seară. În sectorul sovietic se aprind tot mai multe lumini în vreme ce sectorul american se scufundă tot mai mult în beznă. Prin răscruce trec oameni în diverse sensuri. Pe terasa berării din dreapta, stau la masă doi muncitori, în vreme ce alți consumatori intră și ies din berărie).

UNUL DINTRE OFIȚERII DE PE TERASA : Hallo, Garry !

GARRY: (*Indreptându-se spre terasă*). Hallo! (*rămâne afară, sprijinindu-se cu coatele de balustrada terasei*). Ce balamuc e în Berlinul ăsta !

ALT OFIȚER: S'au obrăznicit de tot nemțoi ăștia decând cu republica lor democrată.

AL TREILEA OFIȚER: Aseară mă opresc niște tineri. „Ascultă, mister“, îmi spun ei. „Îți dăm un sfat. Plecați acasă, dacă nu vreți să vă conducem noi cu alai!“. Și când te gândești că asta se petrece în sectorul nostru !

GARRY : (*arătând linia despărțitoare*). Linia asta nu mai e bună de nimic. Toți nemții parcă devin o apă.

AL TREILEA OFIȚER: Cum să nu-și ridice nasul plebea, când se găsesc ofițeri superioari americani care să-i țină hangul.

AL DOILEA OFIȚER: (*arată o gazetă*). Vorbești de colonelul ăla care a fost destituit pentru nealitate?

AL TREILEA OFIȚER: Despre el și despre alții ca el. Parcă generalul Holdridge e mai bun?

PRIMUL OFIȚER: Dar ce-aștepți, Garry? Vino'nceace ! (*ii arată un scaun*).

GARRY : Aștept un popă.

AL TREILEA OFIȚER : Un popă ? Ai ajuns să te spovedești ?

GARRY: Eu? Popa să se spovedească. El e cu păcatele.

AL DOILEA OFIȚER: Ce, ți-a propus vre-o berlineză năbădăioasă ?

GARRY: Sunteți niște fraieri. E vorba de ceva mult mai plăcut !

AL TREILEA OFIȚER: Pentru un afemeiat ca tine, ce poate fi mai plăcut ?

GARRY : O biblie. (*Cei trei ofițeri de pe terasă izbucnesc în râs exclamând în cor: „O biblie?“*). Da, o biblie... care poate să facă 100.000 de dolari, dacă nu și mai mult. (*Se face liniște și toți trei se privesc perplecși*).

AL DOILEA OFIȚER: Asta-i cu totul altceva...

PRIMUL OFIȚER: Te pomenești că biblia o fi aparținut lui Hitler!

GARRY : E mult mai veche. E o biblie adnotată de Luther și pe care preotul așteptat (*face cu mâna stângă un semn de șterpeleală*) a salvat-o.

AL TREILEA OFIȚER: Și cui o vinzi ?

GARRY : Bibliotecii lui Morgan, din New-York.

AL DOILEA OFIȚER: Dar ce, cămătarul a început să creadă în Sfânta Scriptură?

GARRY: Da de unde! E pur și simplu o investiție comercială...

PRIMUL OFIȚER: (*face lui Garry un semn cu capul*). N'o fi ăsta furnizorul tău? (*Intră un preot catolic, care se uită circumspect în jurul său, Garry îl zărește și jovial îl trage lângă rampa scenei*).

GARRY: Hallo, Sfinția Ta! (*pipăindu-l*). Văd că mi-ai adus-o.

PREOTUL: (*dându-se un pas îndărăt*). Dar d-ta ai adus ce mi-ai promis ?

GARRY: Uite suta de dolari și uite (*începe să scoată din buzunarele pantalonilor niște pachete de țigări*) pachetele de țigări... (*Cei doi muncitori de pe terasa berăriei din dreapta observă scena și dau semnificativ din cap*).

PREOTUL: (*vârându-și febril dolarii sub sulană*). Câte pachete-mi dai?

GARRY: Zece, părințele.

PREOTUL: (*supărat*). Păi, era vorba de 20...

GARRY: Nu uita că pentru d-ta, preot catolic, biblia asta mângălită de Luther este eretică...

PREOTUL: (*negustorește*). Dar pentru tine, fiul meu, care ești protestant, ea te va duce deadreptul în rai...

GARRY: Ei, dacă-i așa, mai ține două pachete! (*ii mai dă două pachete*).

PREOTUL: Bine, fie! (*ii înmânează lui Garry biblia învelită într'un ziar, în vreme ce din sectorul american intră în scenă doi nemfi cu înfățișare de proletari*).

GARRY: (*confidențial*). Dacă mai ai ceva, știi unde să mă găsești!

PREOTUL: Știu, fiule, știu...

(*În timp ce Garry fluerând vesel, se îndreaptă spre terasa berăriei din stânga, preotul dă să plece, se ciocnește de unul din cei doi muncitori și scapă pachetele de țigări*).

MUNCITORUL: (*observând pachetele căzute*) Tămâie „Camel”, părinte. Cu asta ajungi în iad, pe drumul cel mai scurt. Nu te temi?

PREOTUL: (*speriat*). Lăsați-le! Nu puneți mâna pe ele!

AL DOILEA MUNCITOR: Părinte, părinte... Dacă acela care a izgonit pe neguțători din templu, te-ar vedea că ții tutungerie în spatele amvonului?

PREOTUL: Sunteți niște nelegiuți... oameni fără Dumnezeu...

PRIMUL MUNCITOR: Ești atât de departe de Dumnezeu, părinte și atât de aproape de Statele Unite...

PREOTUL: (*cu pachetele în mână iese furios*). Păgânilor! Afurisiților! (*Cei doi muncitori privesc după preot și dau din cap*).

PRIMUL OFİTER: Ești bun de cinste, Garry, o să te umpli de bani...

GARRY: Hei, barman... coca-cola!

PRIMUL MUNCITOR: Nu ți-e sete, Peter?

PETER: (*uitându-se cu dispreț la ofițerii americani*). Ascultă, Willy, când îi văd adăpându-se cu borhotul ăsta, îmi vine să scuip nu să beau.

WILLY: (*râzând*). Când am văzut pentru prima oară scris „Coca-Cola”, am crezut că-i vorba de vreo pomadă pentru femei. (*Din berăria din stânga apare un chelner*).

PETER: Hei, droghistule! (*chelnerul se uită în jurul său*). Mă, tu ăla cu șervet... Zii, câștigi, bine cu alifia asta americană?

CHELNERUL: Ia luați-o din loc, pârlitilor! V'ar plăcea să vând votcă?

WILLY: Aia-i igienică, mă... Dezinfectează (*iși arată cu mâna esofagul*).

PETER: (*imitând gestul lui Willy*) Denazifică... Și tare ai cam avea nevoie, jupâne.

UNUL DINTRE MUNCITORII DE PE TERASA DIN DREAPTA: Ca să-l denazifici pe ăsta, chiar o tonă de votcă ar fi prea puțin... (*cei patru muncitori râd*).

CHELNERUL: Derbedeilor! De când cu (*strâmbându-se*) Republica voastră Democrată v'ați luat-o în cap, că lumea-i a voastră...

WILLY: Trădătorule!

PETER: O să-ți ungem ștreangul cu coca-cola... Coca-colonizatul!

GARRY: Hallo, barman... coca-cola! (*arată o sticlă goală*).

WILLY: Te cheamă stăpân'tu! (*chelnerul se îndreaptă servil spre americani*).

PETER: (*arătând berăria din dreapta*). Hai, Willy, să bem o halbă. (*Ajunși în fața liniei de demarcație dintre cele două sectoare, cei doi muncitori se opresc și o privesc o clipă*).

PETER: (*călcând peste linie, o scuipă cu scârbă*). Linia asta care ne sfărtecă Berlinul, îmi străpunge sufletul, de câte ori o văd.

WILLY: Lasă, mă, vine ziua când (*arată cu capul către chelnerul nazist*) vom pune pe toți vânduții ăștia să șteargă în patru labe hotarul lor yankeu.

PETER: Dar când ?

WILLY: Nu mai suntem singuri. N'ai citit în gazetele de azi scrisoarea lui Stalin către conducătorii noștri? (*Peter și Willy intră în berăria din dreapta. Din stânga, intră Braden îmbrăcat în civil. El e însoțit de Suzy von Bodenschatz*).

BRADEN: (*arătând spre berăria din dreapta*). Aici și-au dat întâlnire.

SUZY: E prost... E multă lume...

BRADEN: N'avem încotro. De trei ori ne-a scăpat. Vrea să treacă dincolo...

SUZY: Eu cred totuși că e primejdios.

BRADEN: Vorbești copilării. Dacă ți se întâmplă ceva, îți viu eu în ajutor. (*Amândoi intră în berăria din stânga*).

GARRY: (*ridicând cu dreapta un pahar iar cu stânga biblia*). Să bem, băieți, în cinstea primei mele cruciade!

PRIMUL OFIȚER: (*glumind*). Nu ne spurca, traficant de biblii !

GARRY: (*Candid*). Eu execut ordinele președintelui Truman: (*ridicând mâna în care ține biblia*). Salvez civilizația creștină! (*Toți patru ofițeri râd în hohote*).

AL DOILEA OFIȚER: Barman, plata !

(*Vine chelnerul. Garry plătește. Toți patru se ridică sgomotos, coboară în stradă și pleacă. Dintr-o stradă apare o bătrânică. Un grup de tineri străbat scena, intonând „CANTECUL PARTIDULUI”*).

TINERII: (*cântând*):

...Lenin a făurit

Stalin dârz a călit

Gloriosul și dragul Partid.

El ne-a pus totul în față:

Soare din plin și al nostru țel.

Unde-i el este viața.

Ce suntem, suntem prin el.

BATRÂNICA: (*adresându-se unei fete din grup*) Dar unde mergeți, mlaică, așa de veselii ?

FATA (*arătând spre parcul care se vede în fundul din dreapta scenei*). La un miting.

ALTA FATA DIN GRUP: Mergem să răspundem tovarășului Stalin. (*Grupul de tineri se îndepărtează, în vreme ce din berăria din dreapta ies Willy, Peter, însoțiți de un al treilea muncitor*).

PETER (*către cel de al treilea muncitor*): Și spune, Hans, familia ți-a rămas în zona britanică ?

HANS: O aduc eu aici, n'avea tu grijă. Am găsit și pentru nevasta un serviciu la imprimărie... Toți vecinii și prietenii noștri când au auzit

cât de repede mi am găsit de lucru, au început să mă bombardeze cu scrisori... vor să vie și ei aici... O duc greu sărmanii...

WILLY: Scrie-le să vină! Muncitori să avem, că de muncă este berechet aici.

HANS: Nici nu știți ce mizerie e acolo... Deși domnii o mai fac pe grozavii, li se prăbușește șandramaua... Mai ales după ce li s'a evaporat și monopolul atomic...

PETER: Cică Truman și-a și convocat sfetnicii...

HANS: Pentru ce?

PETER: Ca să-i spună dacă-i posibilă supraviețuirea capitalismului într-o singură țară. *(cei trei râd)*.

BATRANICA *(adresându-se lui Peter)*: Ce se petrece, maică? Tot orașul parcă-i în sărbătoare.

PETER *(afectuos)*: Se petrec lucruri mari, mătușico!

BATRANICA: Da? Și o să fie pace?

WILLY: O să fie, dacă om ști cu toții s'o apărăm.

HANS: Și d-ta...

BATRANICA: Eu? Cu ce poate ajuta o bătrână necăjită?... Am pierdut în război și bărbatul, și cei doi feciori, și casa... Totul.

PETER *(luând-o de umeri)*: Strigă asta tuturor negustorilor de moarte. Iată cum poți apăra și d-ta pacea.

BATRANICA *(misterios)*: E adevărat că Stalin ne-a trimis o scrisoare?

WILLY: Da.

BATRANICA: Drăguțul de el! Și spune că n'o să mai fie război?

WILLY: Spune că dacă s'or uni toți nemții iubitori de pace și dacă or lupta alături de poporul sovietic și de celelalte popoare iubitoare de pace, atunci scăpăm de război...

BATRANICA: Să y'ajute Dumnezeu, copii mei!

PETER: Acolo unde-i poporul, e și Dumnezeu.

BATRANICA: Da, da...

WILLY: Hai cu noi la miting! *(toți patru se îndreaptă spre parc, de unde răsbate vuetul manifestației. În acest timp intră Martin însoțit de Emma. În dreptul liniei de demarcație, Martin se oprește și un moment privește linia albă)*.

MARTIN: *(zâmbind)* Se poate trece și fără pașaport?

EMMA *(luându-l de mână)* Hai! Onestitatea și curajul n'au nevoie de viză. *(Cei doi se așează la o masă a berăriei din dreapta)*.

MARTIN: *(privind zâmbitor la Emma)* Ce crezi... există o providență?

EMMA: Noi nu credem în providență.

MARTIN: Păcat! I-ași fi mulțumit că mi te-a scos adineauri în cale...

EMMA: Și mie-mi pare bine că ne-am întâlnit. *(Pauză)* Trebuie să fi fost dureroasă ruptura cu trecutul.

MARTIN: Mi-a fost greu, e drept... Dar nu regret nimic. Dimpotrivă. *(Pauză)* Știi...odinioară, în vreme ce americanii conduși de Washington, luptau în zdrențe pentru libertate, Thomas Paine a scris pe o tobă, la lumina unui bivuac: „Sunt clipe care pun la încercare înseși sufletele oamenilor”. Prin astfel de clipe, în ultima vreme, am trecut și eu. Acum îmi dau seama că fac parte dintr'un popor orbit. Deaceea, mă și simt ca omul care,

după ce a trăit ani de zile în întuneric, vede dintr'odată lumina. ...Este... cum să spun ? — dureros și minunat totodată...

EMMA : Tot mai mulți sunt aceia care încep astăzi să vadă. Și poporul meu a băjbăit în beznă atâta timp. Iar acest popor, care s'a lăsat târât de-atâtea ori în războaie de jaf, acum a deșteptat... *(Ridicându-se)* Hai cu mine și vei vedea cu cât avânt luptă el astăzi pentru pace.

MARTIN : Da, da... Eu *am făcut* războiul! Eu știu ce'nseamnă aceasta. Pacea trebuie salvată împotriva acelor care au uzurpat conducerea țării mele.

EMMA : Pentru asta nu-i decât o singură cale : aceea care duce spre popor.. În clipa în care rădăcinile ființei tale se împlântă în popor, absorbi dela el o energie de neînfrânt... Ei, mă 'ntovărășești?... *(luându-l de mână)* N'o să-ți pară rău...

MARTIN : *(ridicându-se în picioare)* Imi pare rău că nu te pot însoți. Trebuie să mă 'ntâlnesc aici cu colonelul Socolov.

EMMA : Poate vii după aceia. E aici aproape. În parcul acela *(il arată parcul din fund)*.

MARTIN : Voi veni.

EMMA : *(întinzându-i mâna)*. Atunci, la revedere !

MARTIN : La revedere !

(Emma intră în parc urmată de grupul de oameni, care cântă imnuri de pace. Privind în urma lor, Martin se așează la masă cu spatele spre băria din stânga. Intră chelnerul).

CHELNERUL : *(către Martin)* Serviți ceva ?

MARTIN : O halbă.

(Chelnerul iese. Intră febril Cork. Privește neliniștit în jurul său, îl zărește pe Martin și se apropie grăbit de acesta).

CORK : Domnule colonel, bine că v'am găsit.

MARTIN : Ce-i cu tine, Cork ? Ai dus scrisoarea ?

CORK : N'am putut s'o duc.

MARTIN : Cum asta ?

CORK : Mi-au luat-o.

MARTIN : Cine ?

CORK : Când m'am despărțit de d-vs., n'am făcut nici zece pași și mă 'nhață locotenentul Spender. Mă trage înapoi la comenduire, într'un birou, unde se găsea căpitanul ăla... aghiotantul d-vs. dela Frankfurt...

MARTIN : *(mirat)* Braden ?

CORK : Da.

MARTIN : Și ?

CORK : Mă buzunărește, îmi ia plicul și-mi țipă că fac spionaj. „Ce spionaj ?” îi spun eu. „Dar ce, îmi zice, duci o scrisoare unui colonel sovietic și mai faci pe prostul !” Și după ce m'au amenințat cu Curtea Marțială m'au închis într'o odaie alăturată.

MARTIN : *(ca pentru sine)* Așa dar Braden e aici...

CORK : Să știți că vă filează...

MARTIN : Și cum ai izbutit să scapi ?

CORK : L-am fluerat la fereastră pe Jessie, îl mai știți ?

MARTIN : Desigur.

CORK : Când n'a mai fost nimeni pe sală, a tras zăvorul dela ușă,

și-am șters-o... Tot mi s'a făcut lehamite de așa cătănie... Ar fi bine s'o'ntin-dem, domnule colonel. Aștia pun ceva la cale împotriva d-vs.

MARTIN : Știu, Cork, nu-i prima oară.

CORK : Să ne grăbim atunci...

MARTIN : Nu. Eu rămân aici.

CORK : Zău că nu-i bine, domnule colonel. Aștia sunt în stare de orice...

MARTIN : O să vedem. Ascultă-mă : vei merge la un telefon și vei ruga pe colonelul Socolov, să vină aici, dacă-i este posibil (*rupând o filă dintr'un carnet, scrie ceva pe ea și apoi i-o dă lui Cork*) Uite, ai numărul său de telefon.

CORK : (*neliniștit*) Eu vă spun că-i mai bine să plecați de aici.

MARTIN : Nu, Cork, rămân aici. Și tu grăbește-te ! (*Cork iese. După o clipă în pragul berăriei din stânga apar Braden și Suzy*).

SUZY : Îți repet : e primejdios. Nu uita că e în sectorul răsăritean iar sergentul i-o fi spus totul.

BRADEN : Nu se poate. Trebuie să 'ncercăm. Altfel pierdem orice prilej. Fă așa cum te-am învățat ! (*aprinzându-și o țigară, se apropie de masa lui Martin*) Am onoare să vă salut, domnule colonel !

MARTIN : Aha !

BRADEN : Ce surpriză să vă întâlnesc aici.

MARTIN : Când deschizi scrisorile altora și afli din ele unde-și dau întâlnire, nu-i nici un fel de surpriză. (*Suzy vrea să se apropie dar se oprește văzând doi trecători care străbat scena*).

PRIMUL TRECATOR : N'ai văzut cum pune problema Stalin ? Dacă — spune el — cele două popoare ale noastre vor lupta pentru pace cu aceeași dârzenie cu care au dus războiul...

AL DOILEA TRECATOR : Știu. Atunci vom pune capăt vărsărilor de sânge în Europa... Dar, vezi tu... în război iei armele, dar pentru pace cum să lupți ?

PRIMUL TRECATOR : Armele păcii sunt și mai numeroase, fiindcă partizanii păcii sunt și cei mai mulți. (*Cei doi intră în berărie, în vreme ce Suzy se apropie de Martin, care stă cu spatele la ea*).

MARTIN : Spune-mi, Braden, tot tu l-ai ucis și pe O'Brien ? (*ridicându-se brusc în picioare și scofând un revolver*). Sus mâinile, criminalule ! (*Pipăie buzunarele lui Braden și-i scoate revolverul. La rândul ei, Suzy scoate din poșetă un revolver și-l îndreaptă spre Martin. În clipa aceea, intră alergând Cork*).

CORK : (*strigând*) Ferește, domnule colonel !

(*Martin se 'ntoarce brusc, în timp ce Suzy trage 'n ei, răbindu-l la brațul stâng. Cork se repede la Suzy și imobilizând-o îi smulge revolverul. Se adună oameni, printre care se văd cei doi trecători, Peter, Willy, Hans, bătrânic și alții, venind din parcul unde are loc mitingul*).

CORK : (*către Martin*) Ați văzut balaurul ? (*văzând-o pe Emma care-și face loc prin mulțime, se adresează ei*) Au vrut să-l ucidă. (*Către Martin*) V'au rănit ?

EMMA : Ce bestii !

BRADEN : E nemai pomenit ! Să tragă într'un colonel american ! Ce 'ndrăzneală ! (*către Cork*) Sergent, hai la comenduire cu ea ! (*către*

Suzy) Ai s'o plătești scump, brută nazistă ! (către Martin) Mergeți cu noi, domnule colonel ?

MARTIN : Stai pe loc, Braden.

EMMA: E viclean dumnealui...

BRADEN : Ce te amesteci dumneata ?

EMMA : E rândul meu să te 'ntreb, domnule : uiți că te afli în Republica Democrată Germană ?

(Intră Socolov).

SOCOLOV : Ce s'a'ntâmplat ?

MARTIN : A, Socolov ! (Martin și Socolov își strâng mâna).

EMMA : (către Socolov) După ce l-au îndepărtat (arată spre Martin) i-au trimis pe ei (arată spre Suzy și Braden) ca să-l ucidă...

(Profitând de neatenția celor de față, Braden se strecoară prin mulțime spre a fugi).

MARTIN : Dar unde-i Bra... ? Puneți mâna pe el !!

(Peter și Willy se reped după dânsul și-l readuc în fața berăriei din dreapta. În acest timp, își fac loc prin mulțime doi ostași sovietici care salută pe Socolov).

BRADEN : (către Peter și Willy) Cum îndrăzniți să vă atingeți de-un ofițer al Statelor Unite ?

PETER : Lasă vorba !

WILLY : A, ești și ofițer...

BRADEN : (către Martin) Și d-ta îi lași să insulte armata noastră ?

MARTIN : Armata americană este desonorată de asasini ca tine.

BRADEN : Dar de ce mă amestecați pe mine în atentatul acestei naziste ? Luați-o și faceți dreptate !

SUZY : Așa ! Acum te speli pe mâini, mister Thomson !

BRADEN : (tresărind) Care Thomson ? Mă confunzi.

SOCOLOV : (făcând semn unuia dintre ostașii sovietici). Ares-teaz-o ! (O arată pe Suzy. Apoi către Braden). Iar d-ta mister Thomson, vei merge deasemeni pentru a lămuri atât această chestiune cât și alte crime săvârșite în zona răsăriteană...

THOMSON : (către Socolov) Dar nu mă cunoașteți ? Eu sunt căpitanul Braden...

SOCOLOV : Vom vedea acolo.

BRADEN : Nu 'nțeleg. Asta-i un abuz de putere. Cum vă permiteți ?

SUZY : (către Thomson) Nu vrei să-mi ții de urît... căpitan Braden ?

OSTAȘUL SOVIETIC : Hai, urmați-mă, înainte să folosesc mijloace... americane. (Iese escortând pe Thomson și Suzy).

CORK : (strigă în urma lor) Să nu vă pierdeți răbdarea ! Mai de vreme sau mai târziu vin la rând și ceilalți... mai mari.

EMMA : (luând lui Martin mâna) Iți curge sânge...

MARTIN : (după ce-și scoate haina și-și suflecă mâneca stângă a cămășii) Nimic grav.

(Cork după ce privește și el rana, aleargă în berăria din dreapta).

BATRANICA : (Adresându-se lui Peter) Ai văzut, maică, ce bandiți ! (Din fund izbucnesc urale și răzbate un cântec muncitoresc. Mulți-

mea de pe scenă se îndreaptă spre parc. Cork revine cu un pansament și o sticlă cu un desinfectant. Emma îl pansează pe Martin).

SOCOLOV: *(punând prietenește mâna pe umărul lui Martin)* Am cilit în presă destituirea dumată. Știi prea multe. Aflaseși ceea ce ascunde la 150 de milioane de americani... *(pauză)* Ei, Martin, ai descoperit America!

MARTIN: Da, America nelegiuită *(pauză)* Ai avut dreptate, Socolov: slujeam America lui Morgan, dușmana poporului meu... din nefericire mi-a trebuit prea mult timp până să 'ncep să 'nțeleg...

SOCOLOV: Și acum ai aflat și cine... se opune progreselor științei pașnice?

MARTIN: Da... Acei ce vor războiul... *(pauză)* Dacă ai ști cât m'a înstrat conștiința pentru toate îndoielile mele... Și de acela te-am rugat să vii aici: voiam să ți-o spun.

EMMA: Ajuns la răscrucea vieții d-tale, ai luat drumul cel just.

MARTIN: Da, da... am ajuns la răscrucea vieții mele... *(pauză, apoi către Emma)* Tocmai azi când citeam în scrisoarea lui Stalin că nașterea Republicii voastre înseamnă o cotitură în istorie...

SOCOLOV: Fiecare om cinstit din lume trăiește astăzi în felul său o cotitură... Intre trecut și viitor, între moarte și viață, popoarele au ales.

MARTIN: *(către Socolov)* Și eu am ales *(După o tăcere, din parc răsună „CANTECUL PARTIDULUI”)*.

VOCI: *Scumpul nostru Partid*

Este drept mereu,

Deaceea suntem de granit.

Cel ce luptă din greu pentru dreptul său,

Va zdrobi pe tiranul perfid.

Cine Viața rănește

Este prost sau rău.

Cine Omul iubește

Este drept mereu.

Lenin a făurit,

Stalin dâră a călit

Gloriosul și dragul Partid.

MARTIN *(către Emma)*: Vreau să merg cu d-ta printre oamenii adunați acolo. *(arată spre parc).*

CORK: Da, da, să mergem la miting...

MARTIN: Vii și d-ta, Socolov? Trebuie să le spun întreg adevărul.

(Cortina)

A. I. BUROV

ESTETICA MARXIST-LENINISTĂ IMPOTRIVA NATURALISMULUI ÎN ARTĂ

Rezoluțiile istorice ale Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S. în problemele ideologiei, au pus în fața esteticii sovietice sarcina luptei celei mai nemiloase împotriva rămășițelor oricărui curente burgheze în arta noastră. Rezolvarea acestei probleme este o condiție necesară a dezvoltării continue, ideologice și artistice, a artei sovietice.

Dușmanii neîmpăcați ai realismului socialist — metoda artistică a artei noastre — sunt formalismul și naturalismul.

Formalismul în artă este expresia plastică a acelei putreziciuni a culturii burgheze din epoca imperialismului, despre care a scris Lenin. Formalismul reprezintă propovăduirea scârboasă a urei de om, a amoralității, a minciunii, a cinismului, a instinctelor animalice și a aiurelilor nebunilor, propovăduire pe care o fac în diferite feluri, diferitele secțe ale formalismului: cubiștii, expresioniștii, suprarealiștii, etc. Acest extrem de reacționar conținut de idei, al formalismului, a dus arta la complectă decădere a modelului, la lichidarea formei artistice, a dus arta într'un impas, la putreziciune. La baza urei formalismului împotriva zugrăvirii veridice a realității stă frica animalică a burgheziei imperialiste, condamnată la pieire prin mersul istoriei în fața legilor dezvoltării lumii obiective, precum și tendința burgheziei de a folosi arta pentru scopurile sale mârșave, de a o transforma într'un mijloc de prostire și de descompunere spirituală a maselor populare.

Îndeplinind scopurile lor josnice, artiștii formalisti din țările capitaliste folosesc larg metodele naturalismului, — o tendință care a apărut în arta burgheză puțin înainte de formalism, dar care a arătat și ea că arta burgheză se află pe drumul descompunerii, al putreziciunii.

Cu toate diferențele exterioare dintre formalism și naturalism, ceea ce este principal, hotărîtor, ceea ce unește aceste două curente, este faptul că atât formalismul cât și naturalismul *denaturează* realitatea; aceste două curente duc lupta cu toate mijloacele împotriva artei cu conținut de idei împotriva zugrăvirii veridice a vieții reale.

Formalismul duce deobicei această luptă fătîș, declarând „dreptul” artistului de a schimonosi, de a deforma realitatea așa cum îi convine și neagă orice necesitate pentru artist de a observa așămănarea, măcar elementară, a celor înfățișate, cu realitatea. Naturalismul duce această luptă prin alte metode. Fiind, ca și formalismul, profund decadent, naturalismul poate fi luat adeseori drept realism. El folosește terminologia realismului în teorie,

imită prezentarea realistă în practică. Denaturarea realității, care este proprie operelor naturaliste, este mascota de „asemănare“ cu obiectele realității.

Naturalismul este un antirealism camuflat. Această particularitate determină și specificul luptei împotriva lui.

Presa noastră de Partid a dat o apreciere principală a naturalismului ca fiind un curent antirealist, antipopular, în artă.

În regulamentul Academiei de Artă a U.R.S.S., aprobat de Guvernul Sovietic, se arată că formalismul și naturalismul sunt curente burgheze în artă și Academia de Artă trebuie să lupte împotriva lor.

În cuvântarea ținută la conferința muzicienilor sovietici, la Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S., A. A. Jdanov a definit denaturările naturaliste în muzică ca fiind o îndepărtare „*dela norme naturale, sănătoase, ale muzicii*”, arătând că imitarea naturalistă, grosolană, a sunetelor, cu care se mândreau compozitorii formalisti, înseamnă o denaturare decadentă tipică și chiar distrugerea muzicii ca atare. „*Trebuie să spun fățiș, — spunea A. A. Jdanov. — că un șir întreg de opere ale compozitorilor moderni sunt așa de îmbibate de sunete naturaliste, încât amintesc, iertați-mi expresia puțin delicată, o mașină de sfredelit sau o mașină a morții „muzicală“.*”¹⁾ Într-un articol de fond al „Pravdei” citim: „*Realismul socialist s'a dezvoltat și s'a întărit măturând din drumul său pe formalisti, naturaliști, decadenți, exponenții cosmopolitismului burghez și pe alți reprezentanți ai curentelor antipopulare în artă.*”²⁾

Esența antipopulară a naturalismului și a formalismului a fost demascată în articolul de fond închinat rezultatelor discuțiilor asupra naturalismului în pictură, din ziarul „Cultura i jizni” (Cultura și Viața): „*Înjosind realitatea, îngreunând înțelegerea trăsăturilor ei esențiale, dând o imagine unilaterală a ei, naturalismul este străin și dușmănos realității sovietice*”³⁾

Necesitatea unor scrieri speciale în presa de Partid în legătură cu problemele naturalismului și formalismului a fost determinată de faptul că au apărut încercări de a discredita realismul, de a strecura în arta sovietică „teoriile” decadente burgheze, în special încercările de a strecura în arta sovietică metodele naturaliste, de a prezenta naturalismul drept o varietate a realismului.

Până astăzi încă, în cercurile unor artiști sunt răspândite concepții încălcite și false asupra naturalismului. Astfel, sculptorul G. Kepinov în discuția din anul 1948 asupra naturalismului în pictură a spus: „*Tovarășii noștri pictori care conduc viața noastră artistică sunt naturaliști prin concepția lor. Ei au ca ideal, idealul pictorilor din școala Peredvijniki ei nu sunt cuprinși de dorința de inovație*”⁴⁾

Prin această formulare, sculptorul Kepinov a identificat realismul cu naturalismul. El i-a decretat pe marii realiști — Peredvijniki — naturaliști!

1) „Constituirea muzicienilor sovietici la Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S. pag. 143, 1948.

2) Ziarul „Pravda” din 29 Septembrie 1949

3) Ziarul „Cultura i jizni” din 11 Septembrie 1948.

4) Citat după referatul lui A. Lebedev: „Situția și misiunea criticii artistice” („Iscusstvo”, N. 2, 1949, pag. 49).

O asemenea răsturnare a naturalismului este de fapt o luptă împotriva realismului.

Incerările de a identifica naturalismul cu realismul nu sunt făcute totdeauna la fel de fățiș, de cele mai multe ori ele sunt mascate prin construcții teoretice complicate. Astfel, profesorul L. I. Timofeev în manualul „Teoria Literaturii” definește naturalismul ca „un realism redus, inferior¹⁾”. Cu alte cuvinte, profesorul Timofeev încearcă să prezinte naturalismul în principiu, în bazele lui metodologice, ca un curent realist care se deosebește de realism numai prin gradul de realism, adică în mod cantitativ.

Această concepție complet greșită asupra naturalismului, a încercat s'o desvolte și criticul de artă A. Mihailov, care a scris: „Naturalismul în pozițiile sale inițiale nu este opus realismului, ci (în aceste momente inițiale) este el însuși un realism, numai că naiv, nedesvoltat, simplist²⁾”.

O asemenea identificare a naturalismului cu realismul este periculoasă din două puncte de vedere: nu numai că amnistiază naturalismul dar totodată înjosește realismul.

De ideea că realismul e ceva „cenușiu”, „plat”, este legată confuzia în definiția realismului socialist. Denaturând esența realismului socialist, unii critici (B. Bialik, și alții) îl prezentau ca o contopire între realism și romantism, înțelegând prin aceasta că realismul, prin natura sa este străin oricărui patos și de aceea are nevoie de o forță exterioară — principiul romantic care trebuie să înaripeze realismul „plat”. Injosirea realismului este folosită de formalisti pentru a duce lupta împotriva realismului socialist, sub steagul luptei împotriva naturalismului.

Activitatea criticilor cosmopoliți, demascați de opinia publică sovietică, este o dovadă convingătoare. Atacând bazele realiste ale artei sovietice, acești critici au încercat să prezinte atacurile lor ca o critică la adresa naturalismului. Astfel I. Varșavski susține că prin montarea piesei „Pământul” de N. Virta, Teatrul Academic de Artă din Moscova MHAT a depășit... tendințele sale naturaliste. Dintr-o singură trăsătură de condei I. Varșavski a atribuit tendințe naturaliste glorioasei dezvoltări realiste a celui mai bun teatru din lume.

Ura decadentă împotriva realismului, dorința de a-l falsifica, de a-l înjosi și de a-l transforma în naturalism, iată în ce constă adevăratul sens al acestor scrieri care, sub masca apărării „clarității” și a „frumosului” în artă, duc lupta împotriva realismului „cenușiu” și „plat”. Cu ajutorul acestei metode, destul de simple, criticii cosmopoliți au încercat să treacă pe ascuns arta sovietică de pe făgașul realismului, pe pozițiile formalismului. În jurul acestor probleme s'a creat o mare confuzie. Iată de ce, pentru lupta împotriva formalismului și împotriva naturalismului, problema principiilor metodologice ale naturalismului și a opoziției radicale a acestor principii față de realism, cere o elaborare teoretică.

De cele mai multe ori, două particularități ale prezentării artistice — abundența, descrierea amplă a detaliilor (individualizarea accentuată a

1) L. I. Timofeev. Teoria literaturii pag. 308, Ucipedgh z, 1948.

2) A. Mihailov, Despre pictura sovietică, („Novai mir” Nr. 3, 1930 pag. 261)

figurii) și caracterul documentar, adică faptic „fotografic” al prezentărilor, — sunt considerate drept esențiale pentru naturalism.

Intemeietorii naturalismului în literatura franceză, frații Goncourt, au redat cu cea mai mare scrupulozitate în romanele și piesele lor observațiile clinice. Naturaliștii germani Schlaf și Holz au închinat povestirea „Moartea”. „analizei” fine a percepțiilor auditive și vizuale a doi studenți care fac de gardă noaptea la patul unui coleg al lor, aflat în agonie. Naturalistul francez Huysmans a propus să se descrie în mod detaliat, pe 300 pagini, cum un funcționar, plecând dimineața la serviciu, observă că nu și-a făcut ghețele și se întoarce acasă. Se mai pot da multe exemple de acest fel.

Totuși abundența de detalii o vedem și în operele realiștilor. În „Război și Pace” de Lev Tolstoi găsim o descriere amănunțită a luptei dela Borodino și a multor altor evenimente istorice. În caracterizările psihologice și în portrete, Lev Tolstoi dă multă atenție detaliilor. Condeii marelui artist notează și culoarea feței lui Napoleon și felul lui de a vorbi, de a se mișca, de a gesticula. Trasând portretul „Micii prințese” Volkonskaia, Lev Tolstoi stăruie adesea asupra faptului că buza ei superioară este ceva mai scurtă decât cea inferioară; el analizează cu grijă trăsăturile eroilor săi.

În romanul său „Le cabinet des antiques” Balzac face aproape o inventariere a obiectelor; în alt roman, „Tăranii”, el dă o descriere extrem de amănunțită a unei ferme, istoria ei, veniturile ei în diferite epoci, informații asupra stăpânilor ei, etc.

Renumitul critic rus, V. V. Stasov a prețuit foarte mult claritatea și preciziunea detaliilor în pictură. Observând caracterul decadent al multor opere ale pictorilor din Europa Apuseană, care au expus la Expoziția Mondială din 1873, el s'a exprimat cu entuziasm despre tablourile „Popasul în pădure”, „Avantgarda”, „Cazacii”. „*Naturalețea figurilor și a câilor*”, — scria Stasov, — *peisagiile minunate pictate, fumul din jurul armei din care abia s'a tras, ciorile care croncănesc și bat aerul cu aripile, orice amănunt, orice detalii neînsemnate sunt redade pur și simplu uimitor*”¹).

Se vede deci că atenția față de detalii, interesul pentru individualitate luate ca atare nu rezolvă încă nimic în problema esenței metodei artistice, iar a socoti această însușire exterioară ca fiind hotărâtoare în definirea metodei artistice, înseamnă a merge pe un drum greșit.

Dușmanii realismului au folosit de multe ori acest indiciu formal pentru identificarea realismului cu naturalismul și pentru a lupta împotriva realismului. Pictorul I. Krânskoi și sculptorul M. Antokolschi, realiști remarcabili, au fost declarați de critica formalistă ca „*figuri centrale ale naturalismului*”²) pentru faptul că operele create de ei se impun prin preciziunea și claritatea realistă a desenului. S'au găsit critici care pe aceeași „bază” au declarat tabloul lui A. Lactionov „Scrisoarea depe front” ca un exemplu de naturalism.

Realismul nu respinge detailarea prezentării, individualizarea figurii, dar detaliul realist, individualizarea realistă a figurii este *radical opusă* individualizării naturaliste.

Rezolvarea clasică a problemei privind importanța individualizării o dau

1) V. V. Stasov, *Artă contemporană în Europa*, pag. 135, SPB 1874.

2) Vezi A. Kut, *Naturalismul și natura*. („Sovetskoe Iskusstvo” din 5 Martie 1933).

Marx și Engels în cunoscutele teze asupra unității individualului și tipicului în adevărata artă realistă. Engels, caracterizând realismul, indică „veridicitatea detaliilor” ca una din caracteristicile sale esențiale. Apreciind una din operele Minei Kautsky, Engels recunoaște ca un merit al autoarei „preciziunea individualizării” în zugrăvirea caracterelor. „... Fiecare persoană este un tip, scria Engels, dar este totodată și o personalitate bine definită”.¹⁾ Marx în scrisoarea către Lassalle scria despre unul din personagiile dramei „Franz von Sickingen”: „După părerea mea, Hutten reprezintă prea mult numai „elanul” și acest lucru este plictisitor. Oare n’a fost el în același timp și talentat și al dracului de deștept și nu i-ai făcut tu oare o mare nedreptate în această privință?”²⁾.

Individualizarea personajului este pentru Marx și Engels o condiție a prezentării realiste. Pentru a fi veridic, personajul trebuie să fie viu, trebuie să fie prezentat în varietatea concretă a particularităților individuale. Analizând drama lui Lassalle, Marx observă că „în prezentarea caracterelor lipsește tocmai trăsătura caracteristică”³⁾.

Marx și Engels consideră măiestria individualizării drept o mărturie a talentului artistului. Totodată ei subliniază că, pentru a fi realist, individualul trebuie să reprezinte concretizarea generalului. Engels vede perfecțiunea operei de artă în contopirea complexă „a unei mari profunzimi de idei, a sensului istoric conștient... cu vioiciunea și eficacitatea shakespeare-iană”⁴⁾.

Intemeietorii marxismului cereau artistului, în primul rând, înțelegerea profundă a sensului social al evenimentelor și personajilor zugrăvite. Ei socoteau că numai înțelegerea sensului social al evenimentelor poate ajuta la prezentarea realității în manifestările ei esențiale. Fără o pătrundere profundă în esența fenomenelor este imposibilă o detaliere și o individualizare realistă.

Dovedind necesitatea individualizării realiste a personajilor, Marx și Engels au luptat în mod hotărât împotriva acelei individualizări care „se rezumă la ingeniozități meschine și constituie o dovadă esențială a agoniei în care se află literatura epigonilor”⁵⁾.

Renumitul scriitor din secolul trecut Emile Zola n’a înțeles unitatea dialectică a individualului și generalului în imaginea artistică. Opunând individualul generalului, în articolele sale teoretice, el a ajuns la concluzia falsă că prezentarea individualului, particularului, este misiunea principală și chiar unică a realismului.

Crezând că „desvoltă” realismul lui Balzac și Stendhal — și că luptă cu rămășițele pseudoclasicismului și romantismului din operele lor, Zola a încercat să răstoarne piatra fundamentală a realismului: personajul social-tipic. Asemenea figuri la Balzac și Stendhal el le consideră ca o îndepărtare de „naturaletă”, „exagerare” și „romantism”. Romanele realiste ale lui Stendhal, care cuprind generalizări istorice, sunt, după părerea lui Zola, „opere ale rațiunii” în care omenirea apare „purificată prin mijloace filozofice”⁶⁾.

1) „Karl Marx și Friedrich Engels despre artă”. Culegere, pag. 161. Moscova-Leningrad, 1938.

2) Ibid. pag. 173.

3) Ibid.

4) Ibid. pag. 176.

5) „Karl Marx și Friedrich Engels despre artă”. Culegere, pag. 177.

6) E. Zola. Opere. Vol. 46 pag. 79. Kiev. 1904.

Zola atacă în mod conștient tocmai generalizările sociale largi în prezentarea artistică. Figura lui Vautrin, exprimă la Balzac, după cuvintele lui Zola „*tragicomedia Restaurației*”, întruchipează contradicțiile hâde din perioada Restaurației din Franța, iar figura lui Julien Sorel „*trebuie considerată ca o întrupare a visărilor și regretelor ambițioase ale unei epoci întregi*”¹). După părerea lui Zola acest lucru este „*nenatural*” și el proclamă: „*Tendința spre individualitate, — iată salvarea noastră*”²). Stendhal și Balzac s'au oprit, după părerea sa, la jumătatea drumului: folosind individualizarea, ei nu au renunțat însă la generalizări, la tipizări, la figuri sintetizate. Zola a hotărât să facă ultimul pas, după părerea sa, pe drumul realismului. Socotind că apără realismul, de fapt el a fundamentat în mod teoretic trecerea la naturalism³).

Personagiul poate fi tipic numai în cazul când este social. De aceea, renunțarea naturaliștilor la tipizare înseamnă tendința de a se îndepărta de realitatea socială, de a se îndepărta de contradicțiile reale ale vieții sociale. Exigența individualizării naturaliste decurge din teza asupra caracterului asocial al artei. Personagiile „individualizate” ale naturaliștilor sunt indivizi, biopsihologici sau biopatologici, iar nu oameni reali, adică sociali. Aproape toate romanele și piesele fraților Goncourt de ex., cuprind descrierile vieții unor indivizi izolați de societate: de cele mai multe ori acestea sunt istorii ale stărilor patologice ale oamenilor, tablouri ale agoniei, ale morții. Caracterul asocial în prezentarea realității înseamnă distrugerea perspectivei istorice reale, a timpului real, a omului social real, ceea ce exclude posibilitatea caracterului realist al imaginii artistice.

Ridicându-se împotriva imaginii social-tipice, naturaliștii se aruncă în special asupra figurilor eroice, înălțătoare. În concepția naturalistă asupra „naturalului”, „veridicului” intră și un sens de înjosire a omului și a realității. Tendința de a înjosi personagiul este deosebit de caracteristică pentru naturaliști. De pe aceste poziții, Zola a reproșat lui Balzac „*exagerarea calităților eroilor*”. „*Lui i se pare, — scrie Zola despre Balzac, — că ei (eroii lui Balzac — A. B.) sunt prea puțin măreți; și iată că mâinele sale puternice, creatoare, construiesc numai giganți*”⁴). Zola socotește că un „*adevărat realist*” (adică naturalist) „*în mod fatal îi gonește... pe eroi deoarece el recunoaște numai mersul natural al vieții omenești... În romanul naturalist... simplii muritori sunt micșorați și ocupă locul cuvenit dacă scriitorul are grija, înainte de toate, ca opera lui să fie veridică*”⁵).

Practica naturalismului arată că goana după un asemenea gen de „natural” și „veridic” duce de fapt în prezentarea naturalistă la transformarea cotidianului și a banalului în ceva excepțional, aproape supranatural. Tendința de a pune în centrul atenției artei aspectul mărunț, particular, neînsemnat, duce la încercări de a da acestui aspect mărunț și lipsit de importanță, o valoare pe care în realitate nu o are, pentru a interesa în acest fel cititorul și spectatorul pentru ceva care prin sine nu prezintă interes.

1) E. Zola, Opere, vol. 46 pag. 79, Kiev 1904.

2) E. Zola. Opere. vol. 47, cartea II-a, pag. 97.

3) Ne referim numai la articolele teoretice ale lui Zola asupra naturalismului, deși în creația sa, Zola a ajuns adeseori în conflict cu propriile sale teorii.

4) Zola. Opere, vol. 46 pag. 106.

5) E. Zola, Opere, vol. 46 pag. 105, 106.

Tendința, decadentă la baza ei, spre asemenea individualizări se transformă adeseori într-o căutare formalistă a particularităților „curioase“, într-o descriere a detaliilor „picante“. Deaceia, oricât ar scrie teoreticienii naturalismului asupra veridicității și naturaleții, de fapt naturaliștii sunt întotdeauna în căutarea diferitelor anomalii ale vieții, în căutarea devierilor dela normal, ei sunt „piraii putregaiului, răscolitori ai mortăciunilor“.

Această particularitate a naturalismului a caracterizat-o în mod deosebit de expresiv A. M. Gorchi. El scria: *Dacă eu voi alege ca erou al poezirii mele pe un om cu șase degete și îl voi înzestra cu psihicul sentimentului chinuitor permanent al acestei deformări, sau îl voi pune să fie mândru de acest al șaselea deget, desigur că acest lucru va fi veridic: oameni cu 6 degete există și probabil că nu se simt bine, aceasta va fi o individualizare, deoarece este subliniată de mine.*

La fel se petrec lucrurile cu individualizarea în literatura modernă (articolul a fost scris în 1912.-A.B.). Ea este întotdeauna înzestrată în mod artificial cu un anumit adaos la psihicul normal, ceea ce atrage asupra ei atenția cititorului.

Dar oare aceasta este misiunea adevăratei arte libere? Misiunea sa este de o importanță generală, tipică; operele veșnice și nemuritoare ale artei sunt întotdeauna sintetice, iar pentru o sinteză este necesară cunoașterea largă și multilaterală a vieții, lucru pe care nu-l cunoaște scriitorul contemporan, ceea ce îl silește să-și întoarcă atenția asupra lucrului excepțional, asupra celui de al șaselea deget“¹⁾.

Așadar, între concepția realistă a individualizării și între individualizarea naturalistă este o deosebire radicală, principială. Individualizarea realistă este nedespărțită de tipizare, de generalizarea artistică și este un mijloc de profundă cunoaștere a realității prin imagini artistice. Individualizarea naturalistă care apare ruptă de tipizare și este considerată ca un scop în sine, nu face decât să denatureze realitatea.

De concepția naturalistă a individualizării este legat în mod direct și așa numitul documentar faptic, „fotografic“ al prezentării, pe care naturaliștii îl consideră deasemenea o condiție a creației artistice. Necesitatea unei documentări exagerate, adică renunțarea la generalizare, este expresia cea mai caracteristică a principiului de creație al naturalismului.

Apelul la fotografierea realității este explicată de naturaliști ca o necesitate a ștergerii complete a personalității artistului din procesul de creație având drept scop, o „obiectivitate“ mai mare în prezentarea realității, o totală excludere a posibilității unei nuanțări subiective în prezentarea realității.

Sub masca luptei împotriva ideilor subiective, preconcepte, partizanii naturalismului neagă dreptul artistului de a gândi, de a raționa asupra vieții și de a o condamna. După părerea lor, arta nu trebuie să condamne nici nu trebuie să justifice, ci trebuie numai să constate.

„Cel mai greu“ reproș al naturaliștilor la adresa realismului este reproșul „tendențiozității“, anume că realismul judecă, învinovățește și justifică. „Scriitorul, declară Zola, nu trebuie nici să judece, nici să comenteze; e de ajuns să spună“²⁾. După Zola, romancierul este „nu un moralist, ci

1) A. M. Gorchi, Articole critico-literare, Pag. 134—135, 1937.

2) E. Zola, Opere, vol. 46 pag. 76, Kiev, 1904.

un anatomist care se mulțumește cu comunicarea celor ce a găsit în cadavrul omenesc" 1).

Astfel, cică, în numele veridicității și al obiectivității, artistul, este obligat conform teoriei naturaliste, numai să fixeze faptele, abținându-se dela orice interpretare, dela orice judecăți și aprecieri. Astfel estetica naturalistă luptă împotriva conținutului de idei al artei. Dar de fapt obiectivismul naturalist nu duce la obiectivitatea prezentării, ci la subiectivism, la arbitrarul subiectivist, adică exact la lucrul împotriva căruia pretinde că luptă.

În sens gnoseologic ploconirea naturalistă în fața faptului brut înseamnă renunțarea la generalizare, la gândirea teoretică. Dar, deoarece creația artistică este gândire, artistul-naturalist gândește totuși; proclamând, prin principiul său, renunțarea la gândire el renunță numai la gândirea justă. „Oricât dispreț am avea față de orice gândire teoretică, — scria Engels, — fără gândire nu e posibil să se lege între ele nici măcar două fapte ale naturii sau să se subînțeleagă legătura existentă între ele. Problema constă numai în aceea dacă el gândește just sau nu, — și disprețul pentru teorie este dela sine înțeles drumul cel mai sigur pentru a gândi în mod naturalist și prin aceasta a gândi în mod nejust 2).

Engels vede în acest dispreț pentru gândirea teoretică drumul cel mai sigur spre misticism.

Desigur, gândirea artistică este o gândire aparte, este gândirea în imagini. Dar este înainte de toate *gândire* și legile sale sunt desvăluite de teoria marxist-leninistă a reflectării. Specificul gândirii artistice, spre deosebire de gândirea științifică, logică, constă deci în aceea că ea nu rupe în procesul gândirii generalul pe care-l cunoaștem de ceeace este concret-plastic. Artistul, ca și omul de știință, observă, compară, studiază, generalizează, dar categoria fundamentală a gândirii artistice este imaginea și nu noțiunea ca în gândirea logică. Totuși aceasta nu înseamnă că gândirea logică este opusă gândirii prin imagini, incompatibilă cu ea. Artistul apreciază întotdeauna în mod conștient anumite situații, alege relații, situații, stări, creiază noțiuni.

Procesul gândirii artistice, ca și procesul gândirii logice, reprezintă o pătrundere în esența lucrurilor; el este tot așa de complicat și de dialectic, el se mișcă deasemeni, „...dela fenomene la esențe, dela o esență mai puțin profundă la una mai profundă” 3). Citând un fragment din „Timon Ateniianul” de Shakespeare, Marx observă: „Shakespeare zugrăvește în mod minunat esența banilor” 4).

Caracterul denaturat al tratării naturaliste a realității pe plan gnoseologic, constă în faptul că această tratare tinde în mod artificial să oprească procesul cunoașterii pe treapta sa inferioară, (senzație, percepție, reprezentare). Tratarea naturalistă a obiectului implică renunțarea la cunoașterea adevărului prin relațiile complicate dintr-o conștiință și obiect 5). Totodată

1) E. Zola, Opere, vol. 46 pag. 76, Kiev 1904.

2) F. Engels, *Dialectica naturii*. Pag. 36. 1949 (subliniat de mine-A.B.).

3) V. I. Lenin. *Caete de filosofie*. Pag. 193, 1947.

4) „Karl Marx și Fr. Engels despre artă”. Pag. 67, 1938.

5) În acest sens estetica naturalistă este strâns legată de impresionism.

„adevărul nu stă la început ci la sfârșit, mai bine zis în continuare. Adevărul nu este o impresie inițială”¹⁾.

Propovăduind posibilitatea de a fixa adevărul vieții de pe poziția contemplării „neinteresate”, interzicând construirea concepțiilor, interzicând generalizarea și judecata naturalistii încearcă prin aceasta să îndepărteze și să devalorizeze subiectul care gândește, adică artistul. Dar, deoarece acest lucru nu se poate realiza (deoarece ruperea subiectului de obiect în cunoaștere ar însemna în general imposibilitatea cunoașterii, iar artistul, ca un membru al societății, este întotdeauna o persoană „interesată”), obiectivitatea naturalistului este de fapt o mascare a interpretării subiective superficiale și în cele din urmă arbitrară, a celor zugrăvite. Aici este deosebit de clară legătura interioară și comunitatea dintre naturalism și impresionism, legătură care adeseori este ascunsă în dosul zarvei reproșurilor reciproce și a polemicelor înflăcărâte. Iată de ce Emile Zola nu a apărut în mod întâmplător impresionismul lui E. Manet.

Faptografia nu exclude în nici un chip subiectivismul. Dimpotrivă, idealistii subiectivi vedeau întotdeauna idealul cunoașterii în descrierea empirică. De exemplu, Mach spunea că esența oricărei cunoașteri este epuizată prin constatarea faptelor.

În calitate de „faptograf”, naturalistul se ține de același principiu. Limitându-se la faptografie, renunțând la activitatea creatoare a gândirii, la cunoașterea esenței obiective a lucrurilor și a fenomenelor, naturalistul nu poate să nu ajungă să impună realității născocirile sale subiective. Obiectivismul naturalist nu este altceva decât subiectivism.

Frica de gândire — tendința de a „feri” opera artistică de gândire, de a nu permite gândirii să „strice opera artistică” — este trăsătura cea mai caracteristică a naturalismului.

Apare problema: naturalistul generalizează oare? Se înțelege că „generalizează” întrucât gândește totuși, întrucât trage concluzii. Dar generalizarea” naturalistă constă în aceea că se ridică ceea ce este întâmplător la rangul de necesitate și prin aceasta se coboară necesitatea la rangul de întâmplător. Naturalistul se îndepărtează de cunoașterea legilor fenomenelor, denaturează obiectul zugrăvit.

De aceea este cu totul greșit să considerăm că naturalistul nu denaturează realitatea, ci că doar o generalizează în mod insuficient. Deosebirea fundamentală dintre realism și naturalism este determinată nu de gradul, ci de caracterul generalizării. Imaginea tipică este o generalizare care exprimă adevărul obiectiv; dimpotrivă, figura naturalistă este cea „generalizare” care denaturează adevărul, deoarece se manifestă de fapt ca un subiectivism gol.

Hipertrofia faptului izolat, tendința unilaterală, atitudinea subiectivă, constituie o caracteristică distinctivă a naturalismului și o metodă „de generalizare naturalistă”. Prin urmare, imaginea naturalistă este o „generalizare” care denaturează realitatea. Naturalismul duce la distrugerea imaginii, deoarece prezentarea naturalistă nu desvăluie esența, legăturile și legile fenomenelor.

Se înțelege că nici fotografia și nici documentul artistic (schița în literatură, filmul documentar), nu trebuiesc considerate ca o zugrăvire natu-

1) V. I. Lenin, *Caete de filosofie*, Pag. 147.

ralistă. Fotografia este inferioară picturii în ce privește posibilitățile de tipizare. Aceste posibilități sunt limitate prin însuși specificul generalizării fotografice care alege și fixează ceea ce este tipic în fenomenele izolate ale vieții. Totuși, e clar că alegerea obiectului de fotografiat sau de descris cere priceperea de a te orienta în realitate, de a o explica și aprecia în mod just. O fotografie bună exclude atitudinea obiectivistă față de viață, în aceeași măsură ca și o pictură bună.

Dar atunci când decadenții încep să se ocupe cu fotografia, și fotografia devine decadentă. E deajuns să ne amintim de „experimentele fotografice” al decadentului german Mogoli Nagy sau „fotografiile” lui Rodcenko în care realitatea era denaturată până la totala hipertrofie a detaliilor, care o făceau de nerecunoscut.

Critica sovietică a demască la timpul său faimoasa teorie „a literaturii faptului” care reducea literatura la o simplă înregistrare și descriere a faptelor și, în esență, tindea să lichideze literatura ca artă. În cinematografie, sub steagul documentării, a apărut grupul decadent al așa numiților „cinești”, care afirmă că pentru crearea unui film trebuie foarte puțin: un aparat de filmat și un foarfece. Aparatul de filmat sau „ochiul cinematografic” este necesar pentru a înregistra faptele, pentru a privi „adevărul vieții”. Iar foarfecele este necesar pentru montarea filmului.

Conținutul de clasă al telurilor esteticii naturaliste de a înlocui arta prin „fotografiere”, prin „protocolare” prin „copiere” etc., constă în renunțarea la principialitatea artei, în obiectivismul și apolitismul burghez.

Propovăduirea „neintervenției” în viața socială este piatra de temelie a esteticii naturaliste. Totuși ar fi o greșeală grosolană dacă am da crezare declarațiilor naturaliştilor, prin care ei susțin că naturalismul este lipsit de tendință. Împotriva, naturalismul este pătruns de tendință și lupta sa împotriva realismului este lupta pentru o anumită tendință — dar o tendință decadentă care în mod fărnice își ascunde conținutul său reacționar de idei prin strigăte asupra „neintervenției” artei în viața socială.

Propovăduind o artă lipsită de conținutul de idei social-politic, naturalismul apare ca o varietate a teoriei reacționare decadente a „artei pentru artă”.

În lucrarea sa „Romanul european în secolul XIX” reprezentantul rus al naturalismului și reacționarul politic P. D. Boborâkin se ridică împotriva oricărui rol social al artei, împotriva „utilitarismului” social, politic și moral, declarând că „un adevărat estetician nu poate recunoaște unități de măsură care sunt în afara domeniului frumosului”¹⁾, dar de fapt Boborâkin apără decadentismul împotriva realismului, adică apără arta care *deratuează* realitatea și care îndeplinește prin aceasta și un rol social, dar un rol negativ, constând în frânarea dezvoltării sociale.

Boborâkin îi reproșă lui Balzac interesul pasionat pentru soarta eroilor, îi reproșă că nu s'a dedicat „măestriei artistice în privința formei”. Și împotriva, cădea în extaz în fața operelor fraților Goncourt, care, după părerea sa, prezintă „desvoltarea mai departe a metodelor realiste duse până la nec plus ultra de veracitate, până la trecera lor la fotografie sau chiar la cea mai veritabilă goană după noutate, după căutarea nuanțelor, a cuvințelor, a trăsăturilor”²⁾.

1) P. D. Boborâkin „Romanul european în sec. XIX”. Pag. 87, SPB, 1900.

2) Ibid, pag. 585.

Trecerea de pe pozițiile „obiectivismului naturalist“ la subiectivismul *fățiș* și la agnosticism, a marcat desvoltarea mai departe a tendințelor decadente prin esența lor, ale naturalismului. Aceasta o dovedește și evoluția artiștilor-naturaliști care au desvoltat în mod consecvent și până la sfârșit principiile și metodele naturalismului. Toți trec dela „ultraobiectivitate“ la simbolism, la psihologism și misticism bolnăvicios.

Un asemenea drum nu l-a străbătut numai Zola. În practica sa artistică el a depășit într-o mare măsură naturalismul, dar elevul său, Huysmans de exemplu, a rămas până la sfârșit pe pozițiile naturalismului, dela care a ajuns la subiectivism *fățiș*, la misticism, la cultul formei. Aceeași este și evoluția lui Paul Bourget, alt elev al lui Zola.

Și M. Krezer, supranumit „Zola al Germaniei“, a sfârșit prin a ajunge la simbolism și misticism. Acelaș lucru se poate spune și despre un alt naturalist german, Alfred Döblin care a ajuns la un catolicism extremist, îmbinându-l fără nicio greutate cu propaganda tipic naturalistă a animalității omului.

Scriitori ca frații Goncourt, Holz, Schlaf, sunt clasificați de istoricii literari fie la naturaliști, fie la impresioniști, iar uneori la simboliști. Și acest lucru nu este întâmplător.

Principiul naturaliștilor de a prezenta obiectul „așa cum este“, fără a pătrunde în esența lui, este un principiu de fixare a primelor impresii ale artistului asupra obiectelor care cad în câmpul său vizual. Așa numita evoluție dela naturalism la impresionism nu este altceva decât transformarea în impresionism a tuturor principiilor false ale naturalismului, manifestarea completă a esenței sale subiectiviste.

Căci și impresioniștii chemau la „obiectivitate“ necondiționată, adică la prezentarea cu o exactitate „fotografică“ a primului obiect întâlnit, și ei speculau „științificul“, „analiza“, etc. Ca și în naturalism, „științificul“ este chemat aici să justifice căutările formaliste ale artiștilor decadenți (de ex., nasul verde pe un chip de om era explicat ca rezultatul unei duble luminări — portocalie și albastră).

Nu întâmplător Zola a trebuit să justifice de pe pozițiile sale teoretice, tezele picturii impresioniste. Metoda „științifică“ în pictură, Zola o înțelege ca o „chimie a culorilor“ ca o „fizică și fiziologie a culorii“. Zola s'a manifestat pe față împotriva conținutului de idei, numindu-l „literatură“ în pictură.

După părerea sa, în pictură trebuiesc exprimate senzații și nu idei. Pentru a reproduce pe pânză, afirmă el, se potrivește orice obiect: fie că este „o bucată de pădure oarecare luată la întâmplare“, fie că artistul așează „într'un colț al atelierului său oarecari obiecte și oarecari oameni și începe să picteze, analizându-i în mod amănunțit“¹⁾.

E clar că aici e vorba despre „analiza“ pur picturală, formalistă. Zola avea posibilitatea „să se desfete“ cu realizările unei asemenea „analize“. Vizitând expozițiile din 1896 el scria: „Eu l-am lăudat pe Manet și îl laud și acum pentru faptul că el a simplificat tehnica, zugrăvind oamenii și obiectele așa cum le vedem noi în aer, adeseori ca o simplă pată în lumină. Dar, oare am putut să prevăd cât de mult se va abuza de pată atunci când va triumfa această teorie, justă în sine? Acuma în saloanele de pictură se văd

1) E. Zola. E. Manet. Pag. 25. L. 1935.

numai pete: „un portret este o pată, fața unui om este o pată, copacii, casele, mările, obiectele, toate sunt pete, ici albe, colo negre. Un pictor expune 5—6 tablouri, pată peste pată, toate albe; un altul expune același lucru numai că petele sunt negre. Negru pe negru, alb pe alb, iată în ce constă originalitatea! Ce poate fi mai comod? Eu mă minunez din ce în ce mai mult...”¹⁾).

Zola n'a înțeles că o pictură lipsită de conținut de idei nu poate fi decât formalistă.

Artă antirealistă caută întotdeauna o scăpare în șiretlicurile formaliste pentru a crea aparența unui conținut. Naturalismul nu este o excepție în această privință.

În pictura perioadei decadente, timpurii, naturalismul poate fi observat într-o serie de lucrări ale lui Cézanne.

Rezultatele practice identice (denaturarea realității) în naturalism și în curentele fățiș decadente ne dovedesc *esența identică* a celor două principii teoretice, în aparență deosebite și chiar opuse.

De aceea toate clasificările artiștilor-decadenți în naturaliști, impresionisti, simbolisti și așa mai departe, sunt foarte relative și foarte variabile; de aceea toate „ismele” amintite mai sus cuprind în sine elemente ale naturalismului.

Estetica realistă a luptat întotdeauna ca o apărătoare fățișă a menirii sociale a artei.

Lupta estetică revoluționar-democrate ruse pentru realism în artă este lupta împotriva lipsei de idei, împotriva apolitismului, împotriva încercărilor de a pune arta în slujba claselor reacționare, camuflată cu discuții asupra „imixtiunii” în viața socială, etc.

Pentru Belinski, Cernîșevski, Dobroliubov, Saltâcov-Scedrin, arta realistă este artă cu o imensă însemnătate social-politică, plină de pasiunea afirmării și a negării vii și interesate.

„A-i lua artei dreptul de a servi interesele sociale, — scrie Belinski — înseamnă nu o înălțare a ei ci o înjosire... Aceasta înseamnă chiar înăbușirea ei”²⁾.

„Tendențiozitatea” pe care Saltâcov-Scedrin a definit-o drept „conștiință, dusă până la pasiune” era considerată de democrații-revoluționari ruși ca o condiție necesară a pătrunderii profunde în esența obiectului și, prin urmare, ca o condiție a prezentării sale veridice. „Aprofundând operele unui talent original — scria Belinski, — găsim întotdeauna în ele semnele unei înclinări puternice, uneori chiar pasiune pentru ceva și tocmai de aceea, un asemenea talent devine pentru voi interpretul acelui obiect care îl stăpânește. El vi-l face accesibil și clar, face să se nască simpatia pentru acest obiect, și dorința de a-l cunoaște”³⁾.

Teoria realistă a reproducerii vieții, fundată de Cernîșevski, cuprinde ca o parte integrantă aprecierea și verdictul dat de artist.

Caracterizând literatura ca o forță în serviciul unei cauze, o forță a cărei importanță constă în propagarea anumitor idei, tovarășul de luptă al

1) E. Zola. *Ura mea*, Pag. 169. SPB 1803.

2) V. G. Belinski. *Opere*, Volumul IV, pag. 585, SPB, 1911.

3) V. G. Belinski. *Opere complete*. Volumul X pag. 464, SPB 1914.

lui Cernîșevschi, Dobroliubov, a arătat că meritul literaturii „se definește prin ceea ce și prin modul cum propagă ea”¹⁾).

Revoluționarii-democrați ruși au înțeles foarte bine că orice fenomen cu adevărat progresist, cu adevărat prețios și important în artă și în viața socială trebuie să servească interesele masselor populare, că deaceia prezentarea justă a realității în artă este nedespărțită de caracterul ei popular. Dacă prezentarea vieții este *justă*, scrie Belinschi, atunci ea este și *populară*.

Belinschi s'a condus de acest criteriu în aprecierea meritelor și a neajunsurilor oricărui fenomen literar, demascând până la capăt falsitatea și răul pricinuit de operele reacționar-romantice, și pseudopopulare, „de suman” („sermianăi”) ²⁾ din timpul său.

Critica revoluționar-democrată rusă i-a educat pe artiști în spiritul servirii societății, a poporului, în spiritul conștiinței înalte a datoriei lor cetățenești și patriotice. Marii artiști realiști ruși din secolul trecut au simțit profund legătura lor strânsă cu poporul, au creat în numele lui și pentru el. De aceea creația lor are o importanță nepieritoare.

În societatea împărțită pe clase, ne învață Lenin și Stalin, nu există și nu poate exista o artă liberă de interesele de clasă, deoarece arta este o formă a activității sociale și nu poate fi altceva.

„A trăi în societate și a fi liber de societate e un lucru imposibil”, — ³⁾ scria Lenin în 1905 în celebrul său articol „Organizația de Partid și Literatura de Partid”.

În dosul frazei despre „libertatea de creație” absolută a artistului în societatea burgheză, Lenin descoperă cea mai rea formă de dependență și de servitute — venalitatea și carierismul.

Când burghezia cere dela artist artă „pură”, acest lucru înseamnă că îi cere să sprijine regimul burghez, să sprijine reacțiunea.

Epoca imperialismului este epoca ascuțirii la maxim a tuturor contradicțiilor capitaliste. Imperialismul este ajunul revoluției socialiste. Burghezia imperialistă tinde să înăbușe antagonismele sociale, ea propagă „independența” artei de politică, dar acest lucru este tot o politică — politica distragerii masselor populare dela lupta revoluționară, politica menținerii dominației de clasă a burgheziei.

Aceste scopuri reacționare le servește, în special, naturalismul în artă în condițiile regimului burghez.

Ca un curent în artă, naturalismul a apărut în a doua jumătate a secolului XIX, în Franța. El era una din expresiile începutului decăderii culturii burgheze din acea vreme.

Odată cu creșterea capitalismului s'a desvăluit din ce în ce mai acut contradicția fundamentală a epocii — antagonismul dintre proletariat și

1) N. A. Dobroliubov. Opere. Vol. II pag. 325.

2) În limbaj retoric, prerevoluționar: „țărănesc” (dela sermianja=suman).

3) V. I. Lenin. Opere, vol. 10, pag. 30. Ediția 4-a („Lenin despre literatură”, pag. 10, Ed. P.M.R. 1949).

burghezie. Încă în anii 30 și 40 ai secolului trecut, lupta proletariatului împotriva burgheziei din Franța a căpătat un caracter deosebit de crâncen. Într-o serie de lupte de clasă muncitorul francez s'a dovedit a fi o forță revoluționară serioasă și activă, care s'a ridicat la luptă împotriva orânduirii capitaliste.

În fața filosofiei, a științei, a artei și a moralei burgheze s'a ridicat sarcina să se ajute la păstrarea dominației burgheziei, să convingă masele muncitoare de veșnicia capitalismului, să estompeze contradicțiile dintre proletariat și burghezie. Ideologia burgheză a fost chemată să denatureze realitatea, să mascheze tendințele obiective ale dezvoltării societății capitaliste, tendințe care duc la revoluția proletară și la distrugerea capitalismului.

Deaceea nu e întâmplător că în a doua jumătate a secolului XIX se intensifică lupta ideologică a slugilor burgheziei împotriva materialismului în filosofie, împotriva realismului în artă. Reacțiunea în politică, idealismul în filosofie, și antirealismul în artă merg mână în mână, se alimentează și se susțin reciproc.

Dar idealismul în filosofie și antirealismul în artă nu apar întotdeauna față în față: uneori ele se camuflează în materialism și realism — formele acestei camuflări sunt pozitivismul în filosofie și naturalismul în artă.

Pozitivismul și naturalismul sunt strâns legate între ele. Deaceea demascarea naturalismului ca un antirealism camuflat este de nedespărțit de demascarea pozitivismului ca un idealism camuflat.

Pozitivismul în filosofie reprezintă reacțiunea burgheză la mișcarea revoluționară a proletariatului în secolul XIX. Teoria metafizică idealistă a pozitivismului se ocupă însă, „cu subtila falsificare a gnoseologiei, simulând materialismul și ascunzând idealismul în dosul unei terminologii pretins materialiste”¹⁾

Speculând cu termenii „experiență”, „cunoaștere pozitivă”, pozitiviștii reduc rolul cunoașterii la simpla constatare a faptelor, resping gândirea teoretică, declară esența lucrurilor incognoscibilă. Empirismul pozitivist servește de acoperire idealismului subiectiv și agnosticismului.

Concepțiile pozitiviștilor asupra societății prezintă un amestec de idealism și biologism. Cu ajutorul „metodei analogiilor” pozitivistul identifică societatea cu un organism biologic. Scopul acestor analogii constă în aceea ca prin referiri la imuabilitatea legilor naturii „să dovedească” veșnicia capitalismului și necesitatea supunerii exploataților față de exploataatori.

Filosofia reacționară a pozitivismului este îndreptată împotriva mișcării revoluționare a proletariatului. Intemeietorul pozitivismului, Auguste Comte, scria că misiunea propagandei pozitivistice constă în „îndepărtarea tulburărilor, transformând agitația politică într-o mișcare filosofică”²⁾.

Pozitivismul se ascunde în dosul obiectivismului, proclamă toleranța sa față de orice altă părere, dar adevăratul rol al filosofiei pozitivistice în general și al sociologiei sale („fizica socială”) în special, se rezumă la lupta împotriva materialismului, la desorientarea și desarmarea proletariatului, la educarea muncitorilor în spiritul supunerii și al smereniei față de asupritor.

1) V. I. Lenin, Opere vol. 14, pag. 316, ediția 4. (Ed. P.M.R. Materialism și empiriocriticism, pag. 372).

2) Auguste Comte, Spiritul filosofiei pozitivistice, pag. 44, SPB 1910.

Pozitivismul a avut o influență hotărâtoare asupra apariției teoriei și practicii naturaliste în artă.

Hippolyte Taine a fost sistematizatorul esteticii pozitiviste.

Figura politică a lui Taine apare în toată claritatea ei în operele sale asupra istoriei Franței, opere în care scriitorul se vedește un dușman înverșunat al revoluției, calomniază poporul și apără pe față interesele reacțiunii aristocrate. Nu mai puțin reacționară este opera lui Taine „Filosofia artei”. Taine rezumă misiunea esteticii la colecționarea și descrierea fenomenelor artei, afirmând că o asemenea metodă ar asigura o tratare neutră a faptelor artei și ne dă posibilitatea de a ne feri de aprecieri.

Eliminând conținutul social al artei, Taine, în lucrările sale asupra artei, elimină omul social și îl înlocuiește printr'un individ biologic. Acest lucru își găsește expresia în schema imaginată de el „rasa-mediul-momentul” care, după părerea sa, trebuie să ne conducă în determinarea valorii unei opere de artă.

Importanța unei opere literare este condiționată, după Taine, prin adâncimea cu care pătrunde în esența spirituală a omului. Ce înțelege însă Taine prin esența spirituală, morală a omului?

Prin „esență” spirituală a omului, Taine înțelege ceva înăscut, biologic, legat de apartenența de rasă și numai într'o măsură mică de condițiile sociale. Misticismul rasist al lui Taine culminează prin clasificarea raselor în inferioare și superioare; ultimele sunt cele care crează societatea, filosofia, arta și celelalte valori spirituale. N'are niciun sens să ne ocupăm de analiza misticismului sângelui al lui Taine: el nu prea se deosebește de divagațiile rasiste cele mai reacționare.

În domeniul artei, Taine declară drept criteriu al valorii operelor de artă, gradul în care ele exprimă trăsăturile caracteristice inerente rasei. Conform acestui criteriu, Balzac și Shakespeare sunt considerați mari scriitori pe motivul să ei au „pătruns în baza biologică misterioasă a caracterului omenesc”.

Omul-animal cu toate „pasiunile sale primare” reprezintă idealul lui Taine. Nu este întâmplător faptul că lui Taine îi place să înlocuiască noțiunea de „om” cu noțiunea „animalul numit om”. Taine alungă în mod consecvent și stăruiitor din artă conținutul de idei, cerând ca artistul să se ocupe de fiziologie, biologie, însă nu de omul real, social.

Tendința de a distrage pe artist dela problemele actuale, dela lupta de clasă, tendința de a masca contradicțiile antagoniste din societatea burgheză — iată scopul esteticii lui Taine.

Filosofia pozitivistă și teoria estetică pozitivistă au servit ca bază artei decadente antisociale și în primul rând naturalismului.

În concepțiile asupra societății și omului, biologismul este trăsătura esențială a naturalismului în artă. El este forma dezertării artistului decadent dela problemele vieții sociale și creiază aparența unei baze „științifice” pentru propaganda antiumanismului.

Pentru exploatare, scria Gorchi, „*e folositor să-și vadă aproapele ca un monstru, lipsit de talent, tâmpit și în general ca o ființă care justifică pe deplin atitudinea lipsită de milă, cinică și sălbatică, o ființă care necesită cele mai aspre măsuri pentru educarea sa*”¹⁾.

1) A. M. Gorchi, Despre literatură, pag. 340, 1937.

Istoria artei realiste conține multe exemple de prezentare curajoasă și veridică a tablourilor de murdărie și trivialitate, a viciilor și a crimei. Totuși, misiunea prezentării realiste a unor asemenea fenomene nu constă în zugrăvirea lor de dragul lor, ci pentru a determina locul lor real în viața socială, a desvălui cauzele lor sociale pentru a condamna și înfiera din punctul de vedere al ideilor progresiste, pentru a chema la lichidarea acestor fenomene și a cauzelor care le dau naștere. „*Tablourile de obicei neplăcute ale sărăciei murdare, ale înșelăciunilor, precum și ale trivialităților, ale ignoranței și ale crimei chiar legate de aceasta*, scrie Dobroliubov, *vor sta în fața noastră în lumina lor adevărată, numai atunci când vom ajunge cu gândirea sau cu instinctul la adevăratele lor cauze, nu numai în natura unei anumite persoane, ci în întreaga orânduire a vieții care o înconjoară*”¹⁾.

Naturalismul însă prezintă ceea ce este scârbos și monstruos drept normal, drept esență a „naturii omenești”. Scriitorul naturalist nu critică, nu neagă, ci gustă, estetizează și deci aprobă ceea ce este respingător.

Biologismul în artă, orice considerente ar sta la baza lui, duce în mod inevitabil la ura față de om. Chiar un scriitor eminent ca Emile Zola, adoptând biologismul pozitivist, a ajuns în unele din operele sale la afirmația că principiul animalic este determinant în om, ceea ce desigur a micșorat cu mult valoarea artistică a acestor opere.

Zola era intens preocupat de problemele sociale. El a avut curajul să se ridice pentru a demasca fără cruțare mașinațiile criminale ale guvernului burghez francez în celebra afacere Dreyfus. Nu trebuie să ne îndoim de sinceritatea părerilor lui Zola care ne dovedesc simpatiile sale democratice, dorința lui de a contribui la cauza progresului și a libertății.

Dar Zola n’a găsit în principiile estetice căile juste pentru realizarea intențiilor sale. Trecând peste concepțiile sale sociale, el a adoptat teoria pozitivistă pseudo-științifică a lui Comte și a pus la baza concepției sale estetice, teoria anti-științifică a identității fenomenelor fiziologice cu cele sociale.

Sub influența directă a acestor teorii pseudo-științifice, Zola scrie romane ca : „Therése Raquin”, „Bestia Umană” în care părăsește terenul social. Legea vieții devine lupta tuturor împotriva tuturor.

Teoria biologică îl duce pe Zola într-o fundătură, el ajunge la concluzia monstruoasă că lupta pentru transformările sociale nu va schimba situația muncitorilor, deoarece omul este prin natura sa un animal.

Dar simpatiile democratice ale lui Zola l-au făcut să părăsească concepția biologică și să facă loc fenomenelor sociale.

Valoarea ideologică și artistică a romanelor lui Zola este în dependență directă de apariția pe primul plan, fie a ideilor biologice, fie a celor sociale. În romanele sale cele mai bune, Zola se îndepărtează de principiile naturalismului și se ridică la generalizări sociale esențiale.

Istoria naturalismului ne arată că naturalismul evoluează în direcția desvăluirii tot mai evidente a esenței sale antirealiste, antipopulare, în direcția confundării tot mai evidente cu curente fâțiș decadente, până la formalismul extrem.

1) N. A. Dobroliubov. Opere vol. II pagina 578.

Naturalismul a căpătat cea mai mare răspândire în arta burgheză din epoca imperialismului — epoca putrezirii capitalismului și a culturii sale.

În arta rusă „înflorirea” naturalismului are loc la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX și exprimă reacțiunea burghezo-nobiliară față de etapa proletară a mișcării de eliberare rusă. Scriitorii decadenți de tipul lui F. Sologub, L. Andreiev, V. Arțăbașev care au apărut cu propovăduirea putredă a animalității omului, au încercat să distragă masele dela participarea la lupta revoluționară, să educe în ele cinismul social, să le descompună din punct de vedere politic și moral. După înfrângerea revoluției din 1905 — 1907, în perioada reacțiunii stolâpiniste, ei au ponegrit revoluția, au calomniat poporul, încercând să prezinte mișcarea revoluționară a masselor ca o mânie oarbă și lipsită de sens a unei fiare care și-a rupt lanțurile.

„Apăru o droaie întreagă de scriitori la modă, care „criticau și făceau praf” marxismul, improșcau cu noroiu revoluția, o batjocoreau. ridicau în slavă trădarea, ridicau în slavă desfrâul sexual, în numele „cultului individualității”¹⁾.

Scriitorii naturaliști, ca și întregul lagăr decadent, nu numai că au rupt cu marile tradiții ale realismului clasic rus, dar și-au dat toate silințele să-l discrediteze. Umanismului artei clasice ruse din secolul XIX ei i-au opus ura de om, democratismului și caracterului popular i-au opus calomnia respingătoare la adresa omului muncitor, patosului său social și eliberator i-au opus apărarea orânduirii burghezo-moșierești.

Naturalismul a ajuns la gradul extrem de reacționarism și de negare a artei în arta burgheză contemporană care, ca și întreaga așa numită „cultură” a burgheziei imperialiste se găsește în starea unui marasm complet.

Furnizorul principal al ticăloșiei naturaliste reacționare, servită sub formă de artă, sunt Statele Unite ale Americii — centrul reacțiunii imperialiste contemporane. Naturalismul joacă un rol important în decadentismul american contemporan. La concursul pentru cea mai bună năvelă americană din anul 1947 au fost premiate 4 năvele ale căror subiecte sunt, cică, luate din viața de toate zilele. În una din aceste năvele se descrie un omor săvârșit de un băiețuș; în a doua figurează un erou — schizofrenic; în a treia, baza subiectului îl prezintă un accident și descrierea amănunțită a operației clinice.

Particularitatea naturalismului în arta burgheză contemporană constă în aceea că a aderat la curente fătșș decadențe — simbolismul, formalismul, dând în vileag pe deplin natura sa reacționară. Caracterizând decadentismul modern, A. A. Fadeev a observat cu justete că în el „sunt scoase la iveală cu o extremă claritate aceste două ipostaze aproape contopite ale degenerării literaturii: naturalismul zoologic pe de o parte și simbolismul găunos pe de altă parte, care reprezintă aceeaș estetizare a ceea ce este josnic în om”²⁾.

Aceasta nu înseamnă că naturalismul a părăsit încercările sale de a

¹⁾ Istoria Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S. Cursul scurt pag. 96-97 (Ed. P.M.R. p. 141).

²⁾ „Problemele realismului socialist”. Culegere. Pag. 35. 1948.

se masca în realism. Sub orice firmă ar apărea naturalismul, el nu înțe-tează să se mascheze în realism, atât în teorie cât și în practică.

În Statele Unite ale Americii, producțiuni ale unor arte de masă, cinematograful și literatura, imită deobiceiul realismul. Această schimo-nosire „realistă“ a decadentismului destinată americanului mijlociu, este folo-sită cu scopul de a introduce în mase idei reacționare și este unul din nar-coicele spirituale cele mai puternice.

Ascunzându-se sub cuvintele „adevărul vieții“, „viața așa cum este“, etc. naturaliștii înfățișează tablourile murdare ale denaturărilor fiziologice și psihice. Existențialistul francez Sartre, scârbos prin ura pe care o nu-trește față de om, numește prezentarea unor asemenea fenomene „aprofun-darea realismului“.

La baza celui mai nou naturalism stă și acum concepția biofizilogică, biopatologică, asupra omului. Astfel, decadentul englez D. Lawrence spune că pentru el nu există om din punctul de vedere al calităților sale ome-nești: activitatea social-politică, intelectul, morala, etc., pe el îl interesează omul-animal, animalul, femela, masculul. În această sinceritate „estetică“ se vedește în toată ticăloșia sa biologismul burghez contemporan în artă.

Transformarea omului în animal, punerea lui în patru labe și impin-gerea lui într'un nou război mondial, acestea sunt misiunile decadenților con-temporani de toate culorile, care pretind sau nu pretind să se numească „realiști“.

Antiumanismul naturalist are un caracter de clasă cu totul concret. El este îndreptat în toată acuitatea sa împotriva luptei oamenilor muncii pentru eliberarea de sub jugul exploataților. Zugrăvind tablourile josniciei, ale amoralității omului, el tinde să inspire ideea naturaleții relațiilor bur-gheze neomenești, să inspire ideea lipsei de sens a luptei revoluționare îm-potriva capitaliștilor.

Lucrările închinat omului-animal urmăresc un scop direct: să-i convingă pe oamenii muncii de imposibilitatea realizării socialismului

În arta burgheză contemporană au mare căutare temele trădării și renegării în mișcarea muncitorească. Lacheii literari ai imperialismului în-cearcă să-i convingă pe oamenii muncii că omul este o ființă amorală, fricoasă, fățarnică, egoistă și că nu trebuie să ne așteptăm la niciun fel de devotament față de o idee, la niciun fel de aptitudine de jertfă și nici chiar la cea mai elementară cinste. De aici concluzia: trădarea este ceva „natural“ și nu trebuie condamnată.

În Statele Unite ale Americii, pe terenul justificării renegării se târăște O'Neill. „M'ați întrebat, — spune într'o crâsmă eroul unei piese ale sale, — de ce am părăsit mișcarea muncitorească. Din mai multe cauze se-rioase. Prima stă în mine însumi, a doua stă în tovarășii mei, iar ultima este turma de porci care se cheamă omenirea în general“. În Franța se specializează pe această temă trădătorii poporului francez André Gide, Sar-tre, Pichon, și alții, care s'au vândut imperialismului american. Ei împrășcă de mult cu noroi faptele și tradițiile glorioase ale eroilor Rezistenței. Ei încearcă din toate puterile să desrădăcineze la francezi sentimentul mân-driei naționale pentru ca să ușureze înrobirea definitivă a țării de către mo-nopolurile americane. În Anglia, cinicul și pornograful Kastler, scepticul fas-cizant Aldous Huxley, Aldington, etc., sunt ocupați cu propaganda trădării.

Naturalismul cultivă atât trădarea socială, cât și cea națională. Având

ca punct de plecare, „omul în general“ naturalismul răspândește ideile otrăvite ale nihilismului național, indiferența față de patrie, el se hrănește cu ideologia trădătoare a cosmopolitismului burghez și o alimentează.

Una din temele preferate ale literaturii americane reacționare de astăzi este omul-animal. Imperialismul american care se înarmează turbat, stăpânit de ideea dementă a cuceririi dominației mondiale, are nevoie de soldați-ucigași, care nu gândesc. Artă americană servește la educarea unor asemenea ucigași. Violența și crima, gustarea fâțișă a cruzimilor, este conținutul fundamental al fiimelor și al literaturii americane care se aruncă pe piață. Gangsterul, satirul, ucigașul, sunt eroii favoriți ai producțiunilor cinematografului și literaturii americane. Eroul criminal al romanului polițist american contemporan nu mai este „răufăcătorul“ melodramatic de mai înainte. Vechiul roman sau film cu detectivi condamna într-o anumită măsură pe „răufăcător“ și făcea să triumfe „justiția“ și „virtutea“. Astăzi romanul sau filmul polițist american încearcă să prezinte perversitatea și criminalitatea ca o stare și comportare naturală a omului.

Această producție ideologică a imperialismului se exportă în mod intens în țările marshallizate, cu scopul descompunerii morale și politice a popoarelor acestor țări, cu scopul de a pregăti carne de tun, mercenari gata să omoare și să moară în numele profiturilor monopolistilor americani.

Toată această bucătărie reacționară murdară nu are dreptul să se numească artă. Marii artiști ai trecutului și arta sovietică pătrunsă de înalta principialitate comunistă au învățat întreaga omenire progresistă și înaintată să citească acea ramură nobilă a activității spirituale a omului, care se numește creația artistică.

Curentul antipopular, decadent și reacționar care este naturalismul, este cu totul străin și dușmănos eroicei realități sovietice și artei sovietice pătrunsă de ideologia comunistă.

Artă sovietică merge cu tărie și încredere pe drumul realismului socialist, indicat de tovarășul Stalin.

În anul 1932, într-o convorbire cu scriitorii, tovarășul Stalin a definit metoda artistică a artei sovietice ca realism socialist. Această definiție genială a avut o importanță hotărâtoare pentru dezvoltarea mai departe a artei sovietice. Antirealiștii de toate culorile care au încercat să îndepărteze arta noastră depe drumul realismului și s'o ducă pe drumul modernismului burghez au primit o lovitură zdrobitoare.

Particularitatea calitativă a artei realismului socialist este definită prin aceea că ea se bazează pe fundamentul teoretic al marxism-leninismului și este promotoarea ideilor comuniste ale marelui partid al lui Lenin și Stalin. Ea reflectă orânduirea nouă sovietică, socială și de Stat, care nu cunoaște exploatarea omului de către om și care este orânduirea socială cea mai progresistă din istorie. Ea servește cauza eliberării depline a omului de orice înrobire și jug. Umanismul este inerent artei realismului socialist.

Marele artist al proletariatului, A. M. Gorchî și-a început creația sa prin imnurile închinare „omului cu O mare“, oamenilor „cu soare în sânge“. În schița „Cititorul“, Gorchî vorbește despre vechii realiști ca de niște oameni inspirați „de tendința neînfrântă de a perfecționa existența“, „de credința profundă în om“. Tocmai de aceea „ei au creat cărți care nu vor

și uitate niciodată... În acele cărți găsim și eroism și mânie arzătoare, în ele răsună dragostea sinceră și liberă... 1)

Umanismul socialist este urmașul legal al tradițiilor umaniste din trecut. Dar el este liber de neajunsurile vechiului umanism, el este inseparabil de lupta revoluționară conștientă pentru construirea societății comuniste. Dragostea și ura sa au un obiect concret. Aceasta este ura față de exploatarea capitalistă și față de exploatarea și dragostea nesecată față de omul muncitor, este lupta activă fundamentată în mod științific pentru eliberarea sa, pentru fericirea sa.

Orânduirea socialistă creiază relații cu adevărat omenești între oameni, relații de colaborare tovarășească și de ajutor reciproc socialist. Socialismul deschide perspective nelimitate pentru dezvoltarea personalității, pentru desvoltarea tuturor talentelor și aptitudinilor ei.

În condițiile socialismului învingător în țara noastră, umanismul se exprimă prin grija Stalinistă activă pentru omul sovietic.

Artistul sovietic este chemat să educe în cititorii și spectatorii săi calitățile omului nou, comunist, să susțină și să desvolte în oamenii sovietici tot ce este înalt și frumos, tot ce este generat în ei de formele muncii și vieții socialiste și să desrădăcineze vechile rămășițe burgheze din conștiința oamenilor sovietici. Numindu-i pe scriitorii sovietici „*ingineri ai sufletelor omenești*”, tovarășul Stalin a subliniat cu toată forța misiunea umană înaltă și educativă a artei noastre.

Relevând cele mai bune opere ale artiștilor sovietici, gazeta „Cultura i jisni” scria în articolul „Spre noi succese în arta plastică sovietică”: „*Prin patosul lor umanist și nobil, prin atenția și dragostea pentru om, prin claritatea lor realistă, ele se opun artei decadente a societății burgheze în putrefacție — artă care este departe de viață, frântă și bolnavă*” 2).

Lupta pentru un conținut înalt de idei în arta sovietică este nedespărțită de lupta pentru o formă artistică perfectă. Conținutul de idei progresist cere o expresie adecuată.

Condusă și dirijată de partidul bolșevic, arta sovietică socialistă în conținut și națională în formă, a jucat un mare rol în propaganda mărețelor idei ale comunismului, în întărirea unității morale-politice ale oamenilor sovietici și în mobilizarea lor pentru împlinirea și depășirea planurilor construcției socialiste.

Meritele artei sovietice sunt mult prețuite de poporul sovietic.

Dar artiștii sovietici nu se pot mulțumi cu cele realizate. În fața artei sovietice stă misiunea foarte importantă: în imagini artistice valoroase și perfecte să reflecte marile succese ale poporului sovietic în lupta sa pentru comunism și să propage și să afirme neîncetat ceea ce este nou, înaintat, progresist.

Arta sovietică este chemată să înfățișeze realitatea socialistă în dezvoltarea ei revoluționară, să arate în munca și în succesele oamenilor trăsăturile luminoase ale viitorului comunist și prin aceasta să lumineze calea oamenilor sovietici.

Prezentarea veridică în artă a oamenilor sovietici este incompatibilă

1) A. M. Gorchi, Opere, volumul II, pag. 282, 1928.

2) Gazeta „Cultura i jisni” (Cultura și viața) din 11 Septembrie 1948.

cu atitudinea indiferentă și rece a meșteșugarului, cu copierea mecanică și lipsită de suflet în care copistul ignoră lumea interioară a omului înfățișat, hogăția lui sufletească, trăsăturile nobile ale caracterului său. Artistul care ignorează această misiune nu numai că sărăcește, dar denaturează înfățișarea reală a omului socialist. Tradițiile picturii clasice ruse îi ajută și în această privință pe artiștii sovietici să lupte împotriva denaturării naturaliste. Artistul N. P. Ulianov amintește de lecțiile marelui portretist rus V. Serov. După ce a așezat modelul, Serov a urmărit timp de câteva zile munca elevilor fără a face nici o observație; observa, se încrunta într'un mod deosebit, și la sfârșit, nemaiputându-se reține, a exclamat: „*Iată, din nou o copie!*” E greu să spunem la care dintre elevii săi se refereau aceste cuvinte, probabil, că se refereau la mai mulți.

„*Oare acest model nu te inspiră să faci altceva, mai mare, decât o simplă copie? Oare singuri nu vedeți despre ce e vorba? Oare în acest lucru nu este ceva... să zicem eroic...*”¹⁾, întreba Serov. Oamenii sovietici crescuiți de marele partid al lui Lenin și Stalin, care au uimit lumea cu pildele faptelor eroice, prezintă posibilități imense de creație pentru artiștii noștri.

În condițiile socialismului, arta a devenit un factor de o importanță imensă socială și de Stat, o mare forță transformatoare.

Niciodată, în trecut, arta n'a ocupat un loc atât de important și de onorat în viața socială, ca în socialism.

Dar acest fapt impune artistului sovietic o răspundere deosebită. Trebuie să dăm o ripostă hotărâtă oricăror încercări de a vicia arta noastră cu otrava decadentismului burghez.

Mediul nutritiv al pătrunderii oricăror tendințe decadente în arta sovietică îl constituie rămășițele ideologiei burgheze în conștiința unor artiști sovietici, înviorate prin influența încercuirii burgheze, prin influența „culturii” burgheze putrede din epoca imperialismului. De aici, manifestările fenomenului rușinos al ploconirii în fața culturii burgheze în descompunere, atracție pentru „moda” decadentă apuseană în artă.

Recidivele decadentismului în arta noastră se manifestă atât în denaturări formaliste cât și în denaturări naturaliste care au loc la anumiți autori. Ca exemplu al acestei manifestări grosolane a naturalismului poate servi „creația” lui Zoscenko, mascată în „realism” și „satiră”. „Credo-ul artistic” decadent al lui Zoscenko a fost demascată în decizia Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S. și în referatul lui A. A. Jdanov asupra revistelor „Zvezda” și „Leningrad”. Predicând apolitismul, Zoscenko ridică în slava cerului banalitatea mic burgheză, stagnarea, lipsa de cultură, propaga zoologismul, și ridică la rangul de normă, impulsurile josnice, amoralitatea, prezentând oamenii sovietici sub forma de animale. În această denaturare calomnioasă a realității sovietice, Zoscenko se folosea de metode naturaliste tipice. Referirile la „autenticitatea” faptelor descrise sunt foarte caracteristice pentru Zoscenko. Ei atrage întotdeauna atenția cititorului asupra faptului că în fața lui se află „o întâmplare adevărată”, „un caz curios”, etc. Adunând și imaginând detalii monstruoase din viața mic-burgheză, Zoscenko le expune cu multă plăcere, fără să uite niciun amănunt. Banalitatea mic-burgheză, instinctele josnice, el le dă drept normă în viața omului sovietic.

1) N. Ulianov. Amintiri despre Serov, pag. 10-11 „Arta”. 1945. M.-L.

Grupul antipatriotic al criticilor-cosmopoliți, demască de opinie publică sovietică, orienta pe artiștii sovietici spre o prezentare naturalistă și în aceeași măsură formalistă, a realității sovietice atunci când cerea deseroizarea chipului omului sovietic în artă. Lansând cererile formaliste ale „dramatismului de dragul dramatismului“, ale zugrăvirii „conflictelor interioare“ și ale dedublării psihice în conștiința și purtarea oamenilor sovietici, criticii antipatrioți au dat dovadă de o necredință răutăcioasă și mic-burgheză față de înaltele calități moral-politice ale omului sovietic.

De aceea cosmopoliții laudau opere calomnioase ca romanul lui Melnicov „Redacția“, al cărei „erou“ principal este un criminal de război, iar toate celelalte personaje sunt zugrăvite ca oameni lipsiți de talent, incuți și banali, sau „Familia Ivanov“ a lui Platonov, în care autorul încerca să justifice decăderea morală în viața de toate zilele prin particularitățile epocii de război.

Senzul lozincii demagogice a criticilor antipatrioți — zugrăvirea „adevărului grosolan“ al vieții — constă în a reduce esența spirituală a omului sovietic la pasiuni și impulsuri josnice.

La timpul său, Gorchî a demască această idee burgheză filistină asupra realității, conform căreia omul este zugrăvit „ca saturat de contradicții neîmpăcate între gândire și sentiment“¹⁾. Desvăluind dedesubturile de clasă ale unui asemenea punct de vedere, Gorchî arată că el este avantajos pentru exploatare. Trecând cauza nefericirii omului asupra omului însuși, explicând-o prin „imperfecțiunea fatală“ a naturii omeneste, exploatare și slugile lor ideologice, încearcă să ascundă adevărata cauză a relelor în viață — nedreptatea socială a societății burgheze — și prin aceasta „să-și afirme dreptul lor „ideologic“ asupra uzurpării muncii străine, dreptul la parazitism“). „Totmai de aceia paraziți, spune Gorchî, sunt contaminați de o dragoste voluptoasă față de tragediile vieții“.

O asemenea concepție asupra vieții și omului este hotărât dușmănoasă însuși spiritului ideologiei sovietice, artei umaniste sovietice, care din prima zi a apariției sale luptă în mod activ cu moștenirea blestemată a trecutului, cu rămășițele capitalismului.

În socialism, omul muncitor a devenit pentru prima dată creatorul conștient al istoriei. Omul sovietic posedă o principialitate înaltă, un sentiment înflăcărat de patriotism și internaționalism, conștiința datoriei sociale, o nouă atitudine față de muncă, o activitate creatoare clocotitoare. Oamenii sovietici au arătat o fermitate deosebită a spiritului de dărzeie, voința de a învinge, eroism conștient și în masă în lupta împotriva cotropitorilor fasciști, ei au salvat civilizația mondială.

Nu putem zugrăvi în mod veridic realitatea noastră fără a pătrunde, lăra a înțelege minunatele calități ideologice și morale ale oamenilor sovietici.

În cele mai bune opere ale artei sovietice, omul simplu, muncitorul modest, este zugrăvit ca un erou. Munca și lupta oamenilor sovietici sunt eroice prin conținutul lor, deoarece omul sovietic muncește și luptă în calitate de ziditor al comunismului: el deschide drumul spre viitorul luminos al întregii omeniri. Orice muncă în țara noastră este îndreptată spre cuce-

1) A. M. Gorchî, Despre literatură, pag. 366.

2) A. M. Gorchî, Despre literatură, pag. 367.

rirea marelui țel comunist, are un caracter înălțător, este o cauză a cinstei, a gloriei, a vitejiei și a eroismului. Muncitorul sovietic cel mai modest, spune tovarășul Stalin *„este cu un cap mai presus de orice funcționarăș sus pus din străinătate, care, poartă pe umerii săi jugul robiei capitaliste”*¹⁾.

Literatura sovietică de după război, în lucrările ei cele mai bune ca „Fericirea” de Pavlenko, „Cavalerul stelei de aur” și „Lumină deasupra păământului” de S. Babaievschi, „Departee de Moscova” de V. Ajaev și multe altele este pătrunsă de tendințele nobile și profund patriotice de a desvălui sensul muncii însuflețite și creatoare a oamenilor sovietici, de a arăta cum în procesul acestei munci se educă și se manifestă calități care fac din omul sovietic simplu un adevărat erou.

Naturalismul care este ostil oricărui sentiment înălțător și eroic, care denaturează și banalizează realitatea sovietică, nu poate să nu facă jocul dușmanilor societății sovietice și ai artei sovietice.

Luptând împotriva manifestărilor naturalismului în arta sovietică, trebuie să ținem minte că el nu apare întotdeauna într-o formă grosolană și fățișă și nu decurge totdeauna din concepția convins-decadentistă asupra realității cum s’a întâmplat de exemplu la Zosenko.

Atitudinea superficială față de temă a condiționat viciul filmului „Viața cea mare” (seria II) care a fost criticat în cunoscuta decizie a Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S. În decizia Comitetului Central al Partidului nostru se observă că în acest film este denaturat tabloul general al reconstrucției Donbasului, se dă o prezentare denaturată a oamenilor sovietici. Muncitorii și inginerii, care reconstruiesc Donbasul, sunt arătați ca niște oameni incuți și rămași în urmă, cu un nivel moral foarte scăzut. Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S. a arătat că cauzele producerii unor asemenea filme constau în *„necunoașterea obiectului, în atitudinea superficială a scenariștilor și regisorilor față de munca lor”, în aceea că „unii oameni ai artei, trăind în mijlocul oamenilor sovietici nu observă calitățile lor ideologice și morale înalte, nu sunt în stare să-i prezinte just în operele de artă”*²⁾.

Tinzând la prezentarea veridică a vieții, unii artiști sovietici înțeleg în mod foarte strâmt și nejust veracitatea reducând-o la prezentarea în primul rând a amănuntelor din viața de toate zilele, văzând în aceasta „profunzimea” pătrunderii în viață.

Estetica și critica sovietică luptă împotriva formalismului și împotriva naturalismului. Atât formalismul cât și naturalismul sunt de origină burgheză. Amândouă se bazează pe unele și aceleași temeuri reacționare, decadente, amândouă propovăduiesc asocialul, apolitismul, lipsa de idei, anti-umanismul, biologismul.

Legătura interioară cea mai strânsă între formalism și naturalism este condiționată în special de baza lor comună — concepția complăct greșită reacționară asupra omului ca animal.

În cubism, această concepție *naturalistă grosolană asupra omului* domină complăct. În suprarealism ea se imbină cu formele abstract-geometrice lipsite de obiect.

¹⁾ I. Stalin, Problemele leninismului, pag. 590. Ed. 11 (Ed. P. M. R. pag. 930)

²⁾ „Propaganda și agitația în rezoluțiile și documentele Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S.”. Culegere, pag. 560-561. 1946.

Prezentarea naturalistă a obiectelor, a fenomenelor, se transformă peste tot într-o goană formalistă după „noutate“, după efecte estetice auditive și vizuale. Și dimpotrivă, formalistul care face din căutarea acestor efecte scopul său principal, și deaceea, în mod conștient, nu ține seama de conținutul obiectului reprezentat, ajunge peste tot la naturalismul cel mai desfrânat.

În cuvântarea sa la conferința muzicienilor sovietici la Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S., A. A. Jdanov a arătat în mod convingător că scamatoriile formaliste în muzică sunt însoțite de introducerea în muzică a naturalismului grosolan al sunetelor și zgomotelor nemuzicale, că formalismul străin artei sovietice „realizează înlocuirea muzicii naturale, frumoase, omenești, prin muzica falsă, vulgară, adeseori pur și simplu patologică”¹⁾.

Naturalismul își descoperă înrudirea sa nu numai cu impresionismul, dar și cu cubismul și suprarealismul.

În tablourile pictorului ucrainian Z. Tolcacev, ca „Florile din Auschwitz“, „Ocupanții“, „Hristos la Maidanek“, nu se poate delimita naturalismul de expresionism și de simbolism.

Prezentând sălbăticiile fasciste pe teritoriul vremelnic ocupat, autorul nu a știut să înțeleagă evenimentele în toată plinătatea lor și apelează la sentimentul fricii animalice, al groazei. Artistul îngrămădește amănunte naturaliste groaznice, gustă suferințele și moartea provocând spectatorului un sentiment de apăsare. În întregul său, figura omului sovietic este înjosită, iar ocupanții apar ca o forță elementară de neînvins, ceea ce este *denaturarea* cea mai grosolană a *realității*. Ca rezultat, autorul ajunge, nu în mod întâmplător, la un simbolism mistic.

Naturalismul și formalismul, sunt în egală măsură, promotorii ideologiei burgheze. Deaceea desrădăcinarea rămășițelor influenței lor este o parte componentă necesară din lupta neîmpăcată și hotărâtoare pentru înlăturarea rămășițelor capitalismului în conștiința oamenilor sovietici, pe care o duc acum Partidul bolșevic și Statul sovietic.

Pentru a crea opere de o înaltă valoare artistică, necesare Partidului și poporului, artistul sovietic trebuie să știe să vadă viața în dezvoltarea ei revoluționară, deoarece fără aceasta artistul nu va înțelege până la sfârșit sensul marelui și menirea evenimentelor care au loc sub ochii săi și poate în asemănat celui observator străin a cărui vedere deformată, după cuvintele lui A. M. Gorchi, „se oprește nu la faptele construcției noi, ci la molozul orânduirii vechi în distrugere”²⁾.

Pe arena internațională se dă lupta între două sisteme sociale: sistemul socialist și sistemul capitalist.

În această luptă s'a manifestat cu toată claritatea nu numai superioritatea sistemului economiei socialiste asupra celei capitaliste, dar s'a manifestat și superioritatea culturii socialiste, a artei socialiste asupra „culturii” și „artei” în putrefacție a lumii burgheze.

1) „Conferința muzicienilor sovietici la Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S.”, pag. 136 M. 1948.

2) A. M. Gorchi. Despre literatură, pag. 341.

Arta sovietică este fecundată de mărețele și minunatele idei ale comunismului, ea își are rădăcinile sale în popor și îl servește cu credință și adevăr; ea se opune obscurantismului și barbariei imperialiste; ea este plină de un spirit de luptă, revoluționar, ea este îndreptată spre viitorul minunat al comunismului.

Când artistul sovietic ia în mână condeiul, pensula, dalta, pentru a păși la întruchiparea ideii sale, el trebuie să aibă întotdeauna în vedere sensul acelei lupte mărețe la care el ia parte în mod inevitabil prin opera sa viitoare. Fiecare operă cu conținut de idei profund și de o înaltă valoare artistică creiată de el, — fie carte, tablou, sculptură sau film — este încă o lățălie câștigată în lupta ideologică împotriva lagărului reacțiunii imperialiste, încă un succes în construcția marelui edificiu al comunismului.

DESPRE REALISMUL SOCIALIST IN ARTA PLASTICĂ

Conferința pe țară a artiștilor plastici s'a desfășurat în condițiile luptei pentru construirea socialismului în Republica Populară Română, sub semnul cuceririi și consolidării puterii economice și politice a clasei muncitoare, în condițiile intensificării luptei pentru pace. După al doilea an de economie planificată, oamenii muncii se pregătesc să întâmpine primul nostru plan cincinal cu noi victorii în muncă. În desfășurarea luptei istorice pentru construirea socialismului, pentru pace, artei îi revin sarcini de cinstite neasemuit de frumoase, dar și de mare răspundere. A face ca oamenii muncii în lupta și eforturile lor să simtă zi de zi sprijinul operei de artă, este gândul care trebuie să ne călăuzească pe noi toți, să ne dea avântul de a crea o artă în slujba poporului, o artă care să împlinească cerințele mereu crescânde ale acestuia, o artă care să fie o armă eficace a luptei pentru socialism, pentru pace.

Ori o asemenea artă nu poate fi creată decât pe baza însușirii metodei de creație specifice societății socialiste, metoda realismului socialist.

Tovarășul Stalin a definit în mod genial metoda de creație a artei sovietice, drept metoda realismului socialist. În definiția tovarășului Stalin sunt îmbinate și rezolvate problemele creației și inovației. Într'un articol recent publicat în revista „Iscusstvo” se spune despre această metodă :

„Ca metodă realistă, realismul socialist reprezintă continuarea firească și dezvoltarea celor mai bune tradiții realiste din trecut și totodată constituie ceva nou, încă nemai întâlnit în istoria artei mondiale — este un realism socialist, adică o artă care întruchiează ideile socialismului și oglindește realitatea socialistă”.

Artistului realist îi este specifică oglindirea realității în aspectele ei esențiale, a timpului său, el își ia temele și eroii din realitatea înconjurătoare, a țării sale, a epocii sale. Eroii artistului realist sunt oameni vii, ei sunt prezentați multilateral în întreg complexul lor de contradicții.

Artistul realist reflectă în opera sa aspecte și tipuri reale, conflicte și contradicții existente, rezolvându-le în mod veridic, adică așa cum ele se întâmplă în viață.

Artistul realist nu se lasă derutat de diversitatea și multiplicitatea fenomenelor vieții, el știe să găsească esențialul în viață, așa cum spune

Engels în scrisoarea sa către Margarete Harkness „să zugrăvească caractere tipice în situații tipice”. Fără a zugrăvi în acest fel societatea, Balzac, Velasquez, Daumier, Repin și în general toți marii realiști ai trecutului, nu ar fi reușit să facă din operele lor documentele cele mai grăitoare, asupra societății pe care au descris-o. Căci așa cum spune tot Engels, în scrisoarea citată mai sus „am învățat din opera lui Balzac, Comedia Umană, mai mult despre condițiile economice și sociale din acea vreme, decât dela toți istoricii, economiștii și statisticienii luați la un loc”.

Portretele făcute de Velasquez constituie documente care arată corupția și desfrâul curții regale a Spaniei; desenele și gravurile lui Daumier reprezintă o descriere viguroasă și satirică a mentalității și moravurilor societății franceze pela mijlocul sec. XIX-lea; opera lui Repin „Burlacii de pe Volga” sau „Profesiunea” aceluiaș pictor reprezintă o oglindă fidelă a mizeriei și robiei maselor.

Trebue să arătăm însă că această tendință a artistului realist de a înfățișa adevărul, venea în acelaș timp în contradicție cu însăși poziția socială, cu concepțiile politice ale artistului. Este cunoscut faptul că atât Balzac cât și Velasquez erau oameni legați de aristocrație și de curtea regală. Acest lucru ne dovedește și este important să subliniem, că dacă în procesul de creație al artistului realist, oglindirea veridică a vieții era o necesitate a conștiinței lui profesionale, conștiința politică fiind adesea în contradicție cu ea, în procesul de creație de azi al artistului realist socialist, care trăește și lucrează într-o societate căreia el îi dă completa sa adeziune morală, aceste contradicții nu pot exista.

Această poziție, această tendință de a zugrăvi adevărul cu sinceritate, o critică îndreptată împotriva societății în care trăia, a fost și poziția marilor noștri plastici realiști Rosenthal, Aman, Grigorescu, Andreescu, Georgescu, Luchian și Băncilă, operele lor prezintă aspecte semnificative din viața de mizerie a poporului nostru, aspecte vii ale naturii Patriei noastre — constituind în felul acesta o oglindă a societății și epocii lor și în acelaș timp un aspru rechizitor al societății în care au trăit. Căci ce altceva decât o smulgere a vălului de pe chipul hâd al regimului burghezo-moșieresc, sunt opere ca „Vechilul” de Grigorescu, „Casa de ciurari” a lui Andreescu sau „1907” a lui Băncilă, „Culegerea porumbului” a lui Luchian și multe altele? Peisagiile acestor maeștri ca spre pildă „Drum de țară” a lui Andreescu, „La marginea satului” de Grigorescu, sunt adevărate poeme închinare frumuseților naturii Patriei noastre.

În desvoltarea societății burgheze se ivesc însă la sfârșitul secolului trecut semnele descompunerii, semnele prevestitoare ale sfârșitului inevitabil al sistemului capitalist. Cuprinsă de spaimă, burghezia care, atâta vreme cât fusese o clasă în ascensiune, nu se temuse să combată vechea orânduire, atunci când apar simptomele agoniei sale, începe să se teamă de adevărul înfățișat realist în arta noastră. Teoreticienii și esteticienii burghezi desgroapă misticismul, idealismul. Formalismul devine concepția dominantă a noilor curente decadente, ele fiind expresia ideologiei burgheziei imperialiste în artă.

Formalismul, concepția despre artă a burgheziei se bazează teoretic pe tendința de rupere a unității dintre formă și conținut. În felul acesta arta, care trebuie să îndeplinească un rol de cunoaștere a lumii, un rol pe care nu-l poate avea decât oglindind în chip realist viața, pierde această

calitate esențială. Disprețuind conținutul, punând în centrul preocupărilor lor, nu bogăția și profunzimea conținutului, ci numai preocuparea de forme și culoare, nu legătura artei cu viața reală, ci dimpotrivă, separarea artei de viața reală, formalistii dau naștere unei arte, care ignorează voit frământările contemporane ale poporului, dau naștere deci unei arte care este ruptă de popor în însăși fondul ei. Această artă nu poate servi setei masselor de a cunoaște adevărul, pentru că exclude adevărul vieții dintre preocupările ei.

Sub orice aspect s'ar camufla arta burgheză, predicând așa zisa „libertate absolută a creației”, „apolitismul”, „arta pentru artă”, „arta deasupra claselor”, „arta pură”, noi știm să descoperim conținutul ei de clasă, căci așa cum ne învață dascălii marxism-leninismului, arta, ca o parte a ideologiei, în societatea împărțită pe clase antagoniste, are totdeauna un caracter de clasă.

Pe măsură însă ce regimul burghez se apropie de scadența vieții, pe măsură ce eforturile imperialismului de a-și menține pozițiile și de a domina lumea îmbracă forma urei de rasă, a ațâțării la război, a cultivării celor mai barbare mijloace de distrugere, — și arta promovată de ea, capătă un caracter din ce în ce mai dușmănos față de om, față de viață și față de progresul omenirii, ridicând în slăvi: josnicia, trădarea, imoralitatea, crima, obscurantismul, cu scopul de a îndobitoci masele pentru a le putea exploata mai ușor.

Astăzi, așa zisa artă a burgheziei în descompunere — dușmană a independenței naționale și a suveranității popoarelor, este lipsită de cel mai elementar simț uman, glorificând „modul de viață american”, ațâțarea la război, isteria atomică și bacteriologică.

Împotriva regimului burghez, împotriva imperialismului, a țarismului s'a ridicat poporul muncitor din Rusia în fruntea căruia se afla gloriosul Partid Bolșevic, condus de Lenin și Stalin, înfăptuind Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, rupând frontul imperialismului mondial, instaurând pe a șasea parte a globului puterea proletariatului revoluționar. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, acest măreț eveniment istoric, care a adus eliberarea proletariatului rus, și a dus la zdrobirea bazei economice și politice capitaliste din Rusia, la victoria socialismului, nu putea să nu aibă și o influență hotărâtoare asupra culturii și artei.

Revoluția din Octombrie și apoi victoria construirii socialismului în U.R.S.S., a deschis o eră nouă în istoria omenirii, a însemnat o cotitură radicală în dezvoltarea culturii, un salt calitativ în domeniul activității creatoare artistice. Revoluția din Octombrie a însemnat și începutul unei grandioase revoluții culturale fără de care, așa cum ne învață Lenin, este imposibilă construirea socialismului.

Prin revoluție și prin victoria construirii socialismului, lozincă: „cultura trebuie să devină un bun al poporului” s'a transformat dintr'un țel, în realitate.

Drumul de până astăzi al literaturii și artei sovietice este drumul identificării creației artistice, cu aspirațiile, năzuințele, lupta și munca poporului. Genialii dascăli ai omenirii muncitoare — Marx-Engels-Lenin-Stalin — au făurit principiul motor al spiritului de partid în artă și literatură. Călăuzită de această învățătură s'a născut și s'a dezvoltat acea artă, care după cum arăta Lenin, referindu-se la literatură „opune literaturii fățarnic

libere, în realitate legată de burghezie, o literatură într'adevăr liberă, legată în mod deschis de proletariat“.

La baza creației artiștilor sovietici stă realismul socialist. Dacă germeii acestei metode calitativ superioară celei realiste din trecut, s'au născut în focul bătăliilor revoluționare de dinaintea lui Octombrie 1917, după cum o dovedește creația lui Gorchi — abia după Revoluție, când întreaga structură economică și socială a Rusiei se transformă din rădăcini — ea devine metoda unică de creație a artiștilor sovietici, metodă hotăritoare în activitatea lor creatoare.

Tradițiile realiste care fuseseră părăsite și negate de burghezia în descompunere, sunt preluate și apărute de către proletariat, care le pune la temelie noii sale culturi. Clasa muncitoare este adevăratul moștenitor al marilor clasici realiști din trecut. El preia în mod critic tezaurul culturii din trecut. Aceasta constituie una dintre trăsăturile culturii proletarietului, trăsătură care demonstrează că arta și cultura socialistă nu este un fenomen rupt de istoria societății, un fenomen izolat, ci este cea mai înaltă creangă de până azi, legată de trecutul revoluționar, dar deschizătoare de perspective noi, ce se pot realiza numai în societatea socialistă.

Dacă privim mai de aproape creația marilor maeștri realiști ruși din secolul al XIX-lea, ca: Briulov, Crâmscoi, Repin și Suricov, vom vedea că acești artiști influențați de ideile marilor critici realiști: Belinski, Cernișevski, Dobroliubov, au înțeles să se apropie de poporul rus, de suferințele sale, de lupta sa, animați de un profund democratism și de o fierbinte dragoste de Patrie. Opere ca: „Zaporozjeni“ a lui Repin, ca „Boeroaica Morozova“ a lui Suricov, ca „Peisagiile“ lui Sișkin și Levitan, cuprind zugrăvirea realistă a poporului rus și a peisajului țării lui. Ele sunt lucrate cu un înalt meșteșug realist, care dovedește că realitatea nu poate fi redată decât prin stăpânirea deplină a științei desenului și a culorilor, a măiestriei artistice.

Dar cu toată dragostea artiștilor realiști ruși față de poporul subjugat, ei nu au putut să înțeleagă și să redea în mod just adevăratul loc al masei în procesul istoric. Acest lucru se datorește faptului că neputând să se situeze pe pozițiile clasei muncitoare, pe pozițiile științifice ale materialismului dialectic și istoric, ei nu puteau să-și dea seama de faptul că societatea burgheză este sortită pieirii și că groșarul ei este clasa muncitoare.

De aceea realismul secolului XIX-lea, ca orice realism din trecut, este un realism limitat, fără perspectivele societății socialiste, care descătușează pe om de orice exploatare. Odată cu înfăptuirea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a fost posibilă lărgirea orizontului realiștilor, o viziune științifică asupra lumii și vieții.

Perspectivele clare ale viitorului socialist, deschise în mod genial de clasicul marxism-leninismului, arată scriitorilor și artiștilor, că nu este suficient să critici realitatea burgheză, ci trebuie să lupți pentru schimbarea ei.

Întreaga dezvoltare a culturii sovietice, a artei sovietice, ne arată că artiștii și scriitorii, educați de partidul lui Lenin și Stalin în spiritul patriotismului și ideilor socialismului științific, devin o pârghie importantă, care contribuie la mersul înainte al societății.

În discursul său, ținut la primul congres al scriitorilor, A. A. Jdanov a spus:

„A fi inginer al sufletelor omenești — aceasta înseamnă să trăiești cu ambele picioare pe pământul vieții reale. Iar aceasta la rândul său înseamnă, îndepărtare de romantismul de tip vechi, de romantismul care a înfățișat o viață inexistentă și eroi inexistenți, îndepărtându-l pe cititor dela contradicțiile și jugul vieții, într-o lume irealizabilă, într-o lume a utopiștilor. Literatura noastră care stă cu ambele picioare pe o puternică bază materială, nu poate fi străină de romantism, dar de romantismul de tip nou, romantismul revoluționar. Noi spunem că realismul socialist este principala metodă a literaturii artistice sovietice și a criticii literare, iar aceasta presupune că romantismul revoluționar trebuie să intre în creația literară, ca o parte integrantă, deoarece toată viața Partidului nostru, toată viața clasei muncitoare și lupta sa constau în îmbinarea celei mai aspre, celei mai conștiente munci practice cu cel mai mare eroism și cele mai grandioase perspective”.

Care sunt așa dar acele aspecte pe care le descrie arta realismului socialist? Ele sunt însăși dezvoltarea socialistă a vieții.

Răspunzând unor scriitori care întrebau cum să scrie, tov. Stalin a spus: „Scrieți adevărul” și în continuare a adăugat: „Dacă scriitorul va oglindi în mod cinstit adevărul vieții, el va ajunge neapărat la marxism”, (citată de scriitorul Panferov).

Ori, acest adevăr este realitatea vieții socialiste. Deci artistul care folosește metoda realismului socialist trebuie să descopere în viață tot ce este nou și reprezintă elementele înaintate ale societății, care slujesc progresului societății, mersului ei înainte.

Acest lucru se vede în minunatele opere ale creatorilor sovietici, larg cunoscute și iubite de popor, lucrări ca „Jurământul”, „Basorelieful” de Vucetici, reprezentând momentul solemn și dramatic al jurământului făcut de tovarășul Stalin în numele întregii omeniri muncitoare la moartea lui Lenin, ca tabloul „Dimineața Patriei noastre” a lui Surpin în care chipul iubit al celui ce conduce spre comunism poporul sovietic se profilează calm și măreț pe fundul peisajului întins și animat de munca creatoare a masselor, ca „Grâul” de Iablonskaia, pânză scăldată în lumina aurie a verii, întruchipând bucuria și belșugul muncii colhoznice, ca portretul de stăhanovist al pictorului Gorelov, imagine pătrunzătoare și hotărâtă a eroului muncii socialiste.

Asemenea opere reprezintă o frescă bogată a vieții eroice a popoarelor sovietice. Ele sunt un minunat educator și mobilizator al masselor.

Forța imensă mobilizatoare a artei realismului socialist constă în aceea că ea este clădită pe temelia patriotismului și internaționalismului proletar.

Să nu uităm cuvintele lui A. A. Jdanov:

„Internaționalismul în artă nu se naște pe baza micșorării și a sărăcirii artei naționale. Dimpotrivă, internaționalismul se naște acolo unde, înfloarește arta națională. A uita acest adevăr înseamnă a pierde specificul său, înseamnă a deveni un cosmopolit fără Patrie”.

Aceste curente ne învață că realismul socialist este astăzi — în condițiile uneltirilor imperialiștilor cosmopoliți ce vor să distrugă suveranitatea și cultura națională a poporului, — singura cale care asigură dreptul la existență și înflorirea culturii naționale.

Cea mai minunată formulare a căilor pe care se dezvoltă cultura și arta societății socialiste a dat-o I. V. Stalin:

„Noi făurim o cultură proletară. Este perfect adevărat. Dar tot atât de adevărat e că, socialistă prin conținutul ei, cultura proletară capătă la diferitele popoare antrenate în construirea socialismului, diferite forme și diferite moduri de exprimare, în funcție de deosebirile de limbă, de felul de trai, etc. Proletară prin conținutul ei, națională prin formă — iată cultura universală pe care merge socialismul“.

Metoda realismului socialist rezolvă deplin problema de bază a artei, aceea a legăturii și raportului dintre conținut și formă.

Metoda realismului socialist se bazează pe oglindirea veridică, concret istorică a realității socialiste în procesul revoluționar al dezvoltării ei. Artistul înarmat cu această metodă își pune ca problemă de bază în procesul său de creație realizarea unității depline dintre conținut și formă. Înțelegem prin conținutul unei opere de artă acel material obiectiv de viață pe care artistul îl găsește în lumea înconjurătoare — în fabrici, pe ogoare, în institutele de cultură, în natură și pe care el îl interpretează de pe pozițiile avansate ale clasei muncitoare. Iar prin formă noi înțelegem acele imagini artistice, care isbutesc prin realismul cu care sunt construite să comunice privitorului, printr-o mare măiestrie artistică, tocmai ce voia artistul să exprime.

De realizarea acestei unități depline dintre conținut și formă bazată pe măiestria artistică depinde valoarea unei opere de artă.

Marile creații ale artei sovietice trăesc tocmai prin aceea că artiștii au știut să îmbrace bogăția de idei a conținutului într-o formă nouă corespunzătoare, clară și exprimată prin mijloace tehnice atât de avansate, atât de măestre, încât privitorul să fie pătruns de adevărul celor zugrăvite de artist.

Pentru a putea însă oglindi un conținut nou în opera de artă, artistul trebuie în primul rând să cunoască bine realitatea nouă. Realitatea este principala sursă de inspirație a artistului realist. În realitate se află toate acele elemente noi pe care artistul trebuie să știe să le descopere, astfel ca opera sa să nu fie convențională, stearpă, ci vie, originală, convingătoare.

În arta nouă a realismului socialist conflictul există nu între conținut și formă în general, ci între forme vechi și conținutul nou care caută o formă nouă și aspiră spre ea.

Aspectele complet noi ale realității socialiste, eroii muncii socialiste, viața îmbelșugată a colhoznicilor, puterea de creație a omului de știință, spiritul de sacrificiu al oamenilor sovietici în timpul marelui război pentru apărarea Patriei, construcțiile gigantice prevestitoare ale comunismului, sunt teme care nu pot fi exprimate convingător decât prin imagini artistice, vii, realiste, concrete.

Caracterul specific al imaginii artistice care reușește să exprime generalul prin particular — cere artistului să înțeleagă în ce constau trăsăturile tipice ale societății socialiste, pentru ca în contact strâns cu viața să știe a descoperi în ea acei oameni, acele situații, care numai ele pot deveni adevărate întrupări ale adevărului vieții.

Artiștii sovietici au înțeles în adâncime această lege a artei realiste. De aceea operele lor sunt profund convingătoare.

În îndeplinirea sarcinei mărețe pe care o au artiștii realist-socialiști de a oglindi realitatea, principiul călăuzitor este cel al spiritului de partid.

Așa cum a arătat Lenin încă acum 45 ani: „pentru proletariatul socialist, problema literară nu poate fi un instrument în folosul unor persoane

sau al unor grupuri — ea nu poate fi în general o chestiune individuală, independentă de cauza generală a proletariatului. Chestiunea literară trebuie să devină o parte integrantă a cauzei generale a proletariatului". Acest lucru înseamnă că în procesul de creație, artistul care-și pune ca sarcină să zugrăvească realitatea, trebuie să fie pătruns de răspunderea formală pe care o are față de colectivitate, trebuie să înțeleagă că opera creată de el și destinată masselor trebuie să servească interesele colectivității. Acest lucru nu se poate realiza decât dacă artistul se apropie cu dragoste de realitate, lucrând deschis și cu pasiune partea noului.

Una dintre sarcinile principale în această problemă este zugrăvirea eroilor pozitivi, adică a acelor oameni ai societății socialiste, care stau în fruntea masselor și reprezintă pentru ele o pildă de muncă plină de abnegație și încredere în viitor, pusă în slujba cauzei clasei muncitoare.

Portretele eroilor marelui război pentru apărarea Patriei, portretele eroilor muncii socialiste, portretele conducătorilor Statului Sovietic și mai presus de toate zugrăvirea chipului tovarășului Stalin, care reprezintă simbolul Patriei socialiste și al tuturor popoarelor, au fost realizate de creatorii sovietici în imagini pline de căldură, simplitate, măreție și profunzime.

Adâncul conținut de idei al artei socialiste își găsește expresia în imagini concretizate printr-o înaltă măiestrie artistică care se bazează pe cunoașterea tuturor legilor desenului, a perfecțiunii, a armoniei coloristice.

Desenul, care la artiștii plastici ajunge la o măiestrie înaltă, unită cu o simplitate și claritate excepțională, este baza redării vieții în imagini artistice. Această lecție a măștrilor trecutului — care a fost călcată cu dispreț în picioare de exponenții formalismului, — a fost preluată și pusă ca o piatră de temelie a creației plastice sovietice.

Atitudinea nihilistă față de orice tehnică profesională, față de finisajul operei de artă, răspândită larg printre artiștii plastici în primul pătrar al veacului nostru a fost combătută cu strășnicie de către artiștii sovietici care au preluat dela marii clasici ai realismului și puterea de a duce până la capăt o lucrare. Artă realismului socialist consideră că finisajul operei de artă este una dintre caracteristicile care stau la baza noului și mărețului stil, desăvârșit în toate formele sale, stilul realismului socialist.

Eliberată la 23 August 1944 de către glorioasele Armate Sovietice și de lupta Partidului Comunist din România, țara noastră a pășit sub conducerea Partidului Muncitoresc Român la construirea socialismului. În țara noastră are loc în prezent o grandioasă revoluție culturală, în cadrul căreia artelor plastice le revine un rol important.

Partidul clasei muncitoare, îndrumând activitatea oamenilor de artă și cultură din țara noastră, luptă pentru ca ei să înțeleagă sarcinile mari care ne stau în față, pentru a pune întreaga lor capacitate creatoare în slujba poporului.

Tot așa, precum opera de construire a socialismului în domeniul economic este călăuzită la noi de experiența vastă a Uniunii Sovietice, și făurirea artei noastre noi folosește din plin pildele și principiile verificate prin practica de decenii a plasticei sovietice.

Străduindu-se să pătrundă arta sovietică, artiștii plastici din țara noastră duc în prezent bătălia pentru însușirea metodei realismului socialist.

În această mare bătălie, noi am înregistrat în ultimii doi ani succese serioase. În deosebi Expoziția de Artă R.P.R. la Moscova din iarna trecută,

și Expoziția Anuală de Stat din primăvară au cuprins realizări care ne dau dreptul să privim cu încredere viitorul, să ne pregătim cu hotărîre pentru realizarea sarcinilor pe care el ni le pune în față. Revista sovietică „Iscusstvo” (Arta) sub iscălitura criticului A. Tihomirov, sublinia că în arta Republicii Populare Române capătă expresie toate acele trăsături, care sunt caracteristice unei națiuni socialiste, că în arta noii Românie, privitorul sovietic a văzut primii pași ai artei de tip socialist, care caută să servească interesele poporului.

Și într’adevăr, atât în lucrările expuse la Moscova, cât și în cele dela Expoziția Anuală de Stat, se puteau discerne anumite trăsături generale care vorbesc de o artă ce pășește pe drumul realismului socialist. Tematica lucrărilor a devenit mai bogată, mai variată ca în trecut, ea îmbrățișează aspectele multiple ale vieții ce se făurește azi în țara noastră, ea cuprinde mai adânc și mai din plin problemele cele mai de seamă ce stau azi în fața poporului muncitor din țara noastră.

Scene de muncă, portrete ale frunțașilor în producție, activitatea ilegală a comuniștilor în timpul regimului burghezo-moșieresc, scene din trecutul de luptă al poporului pentru o viață mai bună, aspecte noi din viața tineretului, aspecte din procesul transformării socialiste a agriculturii, constituie temele principale ale creației noastre.

Neîncetata creștere a nivelului ideologic al artiștilor noștri, maturizarea politică pe care le-a adus-o participarea efectivă la viața colectivității și izvorul de învățăminte constituit de expoziția dela Moscova, se vădesc și în felul în care temele sunt concepute și realizate.

Oglindirea vieții poporului muncitor din țara noastră, a trecutului lui de lupte, întrezărirea viitorului socialist, se reflectă din ce în ce mai just, mai revoluționar gândit și deci mai convingător redat în lucrările prezentate. Artiștii sesisează, înarmați cu o mai adâncă înțelegere a legilor de dezvoltare a societății, cu un mai ascutit spirit de partid, ceea ce este nou și de seamă, ceea ce este esențial în momentul reprezentat. Apropierea de viață, de realitate, ce se degajă în linie generală din lucrările expuse este datorită contopirii din ce în ce mai adânci dintre acest conținut nou socialist și chipul — mereu mai conform cu adevărul, mai realist — în care acest conținut este zugrăvit.

Situarea pe un nou drum poate fi foarte bine exemplificată de o lucrare ca cea a lui Barabaș Ștefan, care a reținut atenția și a câștigat aprecierea masselor de vizitatori ai Expoziției Anuale de Stat.

Valoarea artistică și umană a lucrării constă tocmai în faptul că pictorul a isbutit să ridice un aspect particular al vieții la aspectul lui general, respectând realitatea și amănuntele sale esențiale, căutând să pătrundă în sufletul personagiilor sale cu delicatețe și putere de surprindere a nuanțelor. Atitudinea aceasta de dragoste față de viața nouă ce se dezvoltă în țara noastră este aspectul sub care se manifestă în lucrare spiritul de partid al autorului.

Tot o reușită remarcabilă în ultima expoziție este lucrarea tânărului Kraus Tiberiu, înfățișând pe activistul de partid dela țară, într’o ședință. Cu simplitate și căldură, cu o mare emoție concentrată, a scos în evidență pictorul, trăsăturile comunistului — una din temele de căpetenie ale plasticii noastre, una din temele cele mai complexe. Nimic retoric, nimic făcut în gestul, în expresia vorbitorului, doar impresia unei forțe calme, echilibrate,

impresia unei dârzenii revoluționare, încălzită de o mare omenie — imaginea în care privitorii recunosc trăsăturile caracteristice ale comunistului.

Atacarea unei teme importante, cum este: „Semnarea actului de constituire a gospodăriei colective“ într'un tablou de mari dimensiuni, cu multe personaje și sugerarea atmosferei sărbătorești, au făcut ca lucrarea lui Gavril Miklossy să fie printre cele care deasemeni constituie o realizare semnificativă — așa cum o certă îndreptare spre realism arată portretele Adinei Paula Moscu, Corina Lecca, Gh. Lazăr, care aduc chipuri de evidențiați în muncă. În fața privitorului stau oameni noi, condiții sociale noi, el își dă seama că acești oameni privesc munca cu alți ochi, că ei văd în ea o chestiune de mândrie și onoare.

Pe drumul realismului merg în mod hotărît tinerele noastre cadre artistice, merg deasemeni și unii din cei mai buni artiști maturi. Cu bucurie a salutat opinia publică și critica de artă, lucrările lui Iser, a cărui măiestrie suntem încredințați că va fi pusă tot mai mult în slujba unei arte realiste, combatante — deasemenea Baraski, dovedește cu busturile sale „Gorchi“ și „Djambul Djabaev“, că este un mare maestru și că efortul de a folosi metoda realismului socialist scoate la iveală din plin marile sale posibilități artistice.

În sculptură, îndreptarea spre realism a dus deasemeni la crearea unor lucrări pline de vigoare, de avânt.

O asemenea operă a creat — printre alții — și Lelia Zuaf. Tânăra sculptoriță a realizat o emoționantă imagine a unui grup de țărani răsculați, intitulată „1907“. Elanul revoluționar, suferința și ura care i-a ridicat pe țărani a fost redată de artistă în grupul celor trei figuri, care par sudate una în'alta, cu o mare putere expresivă, cu o justă înțelegere a momentului.

Alte lucrări care indică un drum sănătos sunt cele ale sculptoriței Zoe Băicoianu cu grupul său „1917“, a lui Schulman Maximilian, a lui Mihail Onofrei și alții.

Un bust reprezentativ pe drumul dezvoltării realismului socialist în arta noastră este cel al textilestei fruntașe „Maria Cincă“ de Dorio Lazăr.

Artiștii sculptori ca și pictorii au progresat simțitor în ultimul an și unii și alții au pătruns mai adânc în miezul temelor și și-au însușit mai temeinic meșteșugul artistic, au învățat să dea conținutului uman un relief mai puternic.

Succesele reale pe drumul realismului socialist înregistrate de arta noastră plastică se datoresc îndrumării și sprijinului permanent dat de Partid, care ne-a ajutat părintește, ne-a deschis ochii, ne-a dat posibilitatea să ne adăpăm la izvorul învățăturii marxist-leniniste, să cunoaștem legile științifice de dezvoltare a societății.

Acest sprijin al Partidului a avut, atât caracterul unei restructurări ideologice, a unei educații făcute intelectualilor, cât și acela de sprijin și ajutor direct și material, multilateral, acordat artiștilor.

Dar munca de educare a intelectualilor constituie o sarcină deosebit de importantă pentru Partidul nostru căci, precum arată tov. I. Chișinevschi în articolul „Munca educativă în rândul intelectualilor“ publicat în „Pentru pace trainică, pentru democrație populară“:

„Deosebit de ascuțită a fost lupta pentru înfrângerea și isgonirea dușmanului de clasă din domeniul artei și literaturii. Pe măsură ce pozițiile politice, economice, ale clasei muncitoare se întăreau, acest sector de-

venea unul din puținele în care dușmanul își putea găsi refugiul. Dușmanul folosea aci mijloacele cele mai subtile și mai greu de demascat. Partidul a ajutat pe scriitori și pe artiști să se elibereze de sub tutela „sacului cu bani”, de sub teroarea negustorilor de artă, i-a ajutat să se elibereze de sub influența artei decadente din Apus, să învingă tendințele formalismului și cosmopolitismului, să cunoască viața și lupta celor ce muncesc, să se pătrundă de concepția clasei muncitoare, să ridice creațiile la nivelul înalt al unei arte pătrunse de spirit de partid”.

O largă discuție critică desfășurată în presă în jurul Expozițiilor de artă plastică, publicarea revistei „Probleme de literatură și artă”, publicarea traducerii unor importante materiale ideologice în jurul problemelor artei ca studiile lui Sobolev, Sâsoev și altele, a lărgit orizontul creatorilor, a pus la îndemâna lor tezaurul neprețuitei experiențe a plasticei sovietice, a esteticei sovietice, a contribuit să înarmeze cu cunoașterea metodei realismului socialist, unica metodă de creație, ce stă la baza unei arte ce slujește cauza poporului, cauza socialismului.

În tot acest proces de creștere a artei noastre, pe calea realismului socialist, noi am fost în permanență ajutați de Partidul Muncitoresc Român, care neobosit și plin de răbdare a îndrumat pe artiști spre viață, pentru a arăta cum în procesul luptei pentru construirea socialismului se naște în țara noastră omul nou, omul socialist.

Partidul ne-a învățat și ne arată mereu pericolul pe care-l reprezintă pentru arta noastră influențele ideologiei burgheze, căci așa cum spune tov. Gheorghiu-Dej: „influențele străine se refugiază cu deosebită ușurință în domeniul ideologiei, în literatură, în artă, în știință”.

Aspectul cel mai primejdios al decadentismului burghez pentru plasticii noștri îl constituie impresionismul, căci el a fost acel care a dominat vreme de peste două decenii arta noastră.

Influențele impresionismului se simt încă destul de puternic în multe dintre operele noastre. Tendința de a nu adânci expresiile, de a trata în mod egal, nediferențiat materia, neprecizia desenului, confundarea planurilor de perspectivă, toate acestea sunt urme ale impresionismului. Numai printr-o adâncă cunoaștere a vieții, printr-o necurmată ridicare a nivelului politic și ideologic putem înlătura aceste piedici în dezvoltarea creației noastre.

O altă sarcină deosebit de importantă este aceea de a învăța meșteșugul. Să învățăm, să învățăm și iar să învățăm, aceasta trebuie să fie lozincă noastră. Lozincă oricărui artist care tinde să creeze opere cu adevărat valoroase. Adeseori lipsa meșteșugului artistic, lipsa cunoștințelor de anatomie și de perspectivă, lipsa unei măestrii artistice adânci, realiste, duc la pictarea unor mâini țepene, a unor vestimente care nu sunt diferențiate ca materie de pielea obrazului sau de păr, fac ca imaginea să piardă din forța ei de convingere.

Lipsurile sunt încă foarte evidente. Multe din tablouri sunt „aproape” portrete; însă această portretizare este incompletă pentru că autorul se mulțumește cu o redare schematică care-i pare suficientă pentru a sugera ideea pe care vrea s-o exprime.

Chîpul realist trebuie să convingă ca și viața; generalizarea, tipizarea, trebuie să pornească dela o imagine concretă, luată din viață.

Să ne amintim de spusele lui Repin care afirma că oricât de plin de conținut ar fi tabloul, dacă acesta este slab din punctul de vedere al

execuției, este puțin probabil că va trezi interesul pentru ideea minunată care l-a călăuzit. Trebuie să învățăm așa dar meșteșugul nostru artistic în cele mai fine detalii, trebuie să ne desvățăm să credem că o operă de artă are valoare doar dacă se află în acel prim stadiu al „emoției”, al unei „impresii” care dovedește sensibilitatea artistului. Să ne desvățăm de această înclinare, care ia forme periculoase chiar la unii din artiștii noștri tineri și bine înzestrați, dar la care se resimte influența concepțiilor școlilor decadente din Apus. Să mergem în adâncime cu realizarea artistică, să nu lăsăm lucrările în acel stadiu de nefinisare, de improvizație în care unii artiști persistă încă să vadă semnul unei așa zise calități artistice. Să ne fie limpede că numai o mănuire sigură a meșteșugului ne poate da posibilitatea să înfățișăm realitatea în desvoltarea ei, ne poate duce deci la crearea unor opere cari să-și exercite influența asupra maselor populare.

Recunoscând faptul că lipsurile desenului și insuficienta stăpânire a formei sunt urmările îndelungatei influențe a artei formaliste — trebuie să trecem cu hotărâre la eliminarea acestor lipsuri. Modele de studiu ne oferă cu prisosință marea artă realistă rusă, propria noastră artă realistă din secolul al XIX-lea și în primul rând arta realist-socialistă din U.R.S.S.

Minunatele opere ale realiștilor critici ruși, pătrunse de dragoste pentru oameni, de dorința de a le îmbunătăți soarta, opere de un înalt conținut de idei, de o mare măiestrie artistică — operele unor artiști ca Repin, Suricov, Perov, Crâmscoi, Vasnetov, Briulov, Levitan și alții ne stau azi în față ca bogate surse de învățătură, ascunse în trecut ochilor noștri în chip sistematic, ele ne devin azi din ce în ce mai cunoscute, mai apropiate, prin intermediul presei, expozițiilor sau prin contactul direct cu ele — așa cum a avut prilejul să le cunoască grupul de artiști plastici, ce au vizitat în iarna trecută Moscova și Leningradul — și printre care am avut fericirea să mă număr.

Experiența artei sovietice dovedește în mod deosebit de convingător cât de uriașă este importanța pe care tradiția realistă-progresistă a artei raționale o are pentru construirea artei noi a realismului socialist.

Pe temeliile școlii realiste ruse, pornind dela moștenirea tradiției clasice a școlii naționale — pe care istoricii și criticii de artă cosmopoliți, decadenți și formalști de toate nuanțele, încercau s'o defăimeze, folosind experiența și forțele reprezentanților generației vechi a realiștilor ruși „avan-garda artei sovietice din anii 1920” — Academia de Artă a trasat primele jaloane pe drumul realismului socialist, a prilejuit artei plastice sovietice succese de importanță națională, continuând pe o bază nouă și mai înaltă tradiția realistă, progresistă a peredvijnicilor, a artiștilor ambulanți, grup din care făcea parte și Repin.

Această moștenire artistică, spune criticul sovietic Tihomirov în studiul mai înainte citat din revista „Iscusstvo” (Arta) are și astăzi o influență vie, creatoare asupra desvoltării artei sovietice, arta realismului socialist. Expoziția artei române din Moscova dovedește că și în România a existat o moștenire realistă progresistă.

Această moștenire, acest tezaur neprețuit al artei noastre realiste din trecut, noi trebuie să-l studiem, să-l aprofundăm, să ni-l însușim în tot ce are el mai bun, mai înalt — în tot ce ne poate ajuta în creșterea noastră de cetățeni, de oameni, de artiști.

A iubi și a aprofunda cele mai bune creații ale artiștilor noștri realiști din trecut, ne va duce și la a îndepărta mai hotărît, mai clarvăzător „umbrile străine” — acele umbre cari vin din educația noastră, din mediul și societatea în care ne-am format; acele umbre care ne dau târcoale încă și ne șoptesc că doar ce s'a făcut în Occident e frumos și e de valoare.

Artă noastră poate și trebuie să ne fie un motiv de mândrie națională -- avem dreptul să ne mândrim cu operele unor artiști ca: Negulici, Rosenthal, Satmari, Henția, Aman, Lecca, Tătărescu, Grigorescu, Andreescu, Georgescu, Paciurea, Luchian, Băncilă.

Prețios izvor de inspirație și învățătură, pentru noi cea mai măreață pildă ce ne poate îndruma pe calea realismului socialist, este înainte de toate arta sovietică, arta realismului socialist, arta pusă în slujba celor mai luminoase și înaintate idealuri, arta închinată omului, fericirii lui.

Prin munca noastră neostenită de cetățeni, de participanți activi la construirea societății socialiste în țara noastră, prin lupta noastră consecventă împotriva rămășițelor vechiului în propriile noastre concepții, prin strădania noastră creatoare, însușind metoda verificată a realismului socialist, să dăm lupta pentru făurirea unei arte de mare valoare, adânc legată de minunata luptă a poporului nostru pentru făurirea socialismului în Patria noastră. Să dăm lupta pentru crearea acelor opere cari prin conținutul și forma lor, prin rolul pe care-l vor juca, să poată fi considerate, cum așa de frumos a spus tov. Malenkov cu prilejul celei de a 32-a aniversări a Revoluției din Octombrie, „legate de popor prin legături de sânge”. O asemenea artă trebuie să făurim și noi: o artă care luptă pentru viață, pentru pace, pentru omul nou, o artă care servește poporul, care slujește ideile, năzuințele și visele lui cele mai luminoase.

TEORIE ȘI CRITICĂ

GALINA MAIEVSCHI

Prof. univ. la Fac. de Filologie
a Universității „C. I. Parhon” București

LEW NICOLAEVICI TOLSTOI

Anul acesta, la 7 (20) Noembrie, s'au împlinit 40 de ani dela moartea lui Lev Nicolaevici Tolstoi. Această dată este un prilej de sărbătorire a aceluia care, prin critica violentă, prin vigurosul protest împotriva absolutismului țarist, prin demascarea necruțătoare a racilelor și contradicțiilor societății timpului său, a adus o contribuție însemnată la pregătirea primei revoluții ruse.

Meritele lui Tolstoi ca artist sunt recunoscute de lumea întreagă. Operele lui constituie un aport uriaș la fondul de aur al literaturii universale. Lenin vorbește despre Tolstoi ca despre un „artist genial” care a dat „literaturii universale creații de mână întâia” și a cărui operă constituie „un pas înainte în dezvoltarea artistică a întregii omeniri”.

Dar cel mai mare merit al lui Tolstoi constă în aceea că, pentru prima dată în literatura universală, el a dat tablouri grandioase, în care viața oamenilor aparținând diverselor clase sociale, este redată pe fondul evenimentelor istorice, care au determinat atitudinea acestor oameni față de realitate. Tocmai acest fapt l-a subliniat V. I. Lenin, atunci când a caracterizat opera lui Tolstoi ca „o oglindă a revoluției ruse”.

Epoca în care a scris Tolstoi, a fost

în Rusia una dintre cele mai bogate în căutări și frământări ideologice, având la bază profunde sguđuri sociale. Genialitatea lui Tolstoi constă în aceea că el a știut să reflecteze în operele sale frământarea oamenilor, atitudinile lor diverse față de evenimente, căutările lor pentru a-și făuri o viață mai bună. Lenin scria: „*În doctrina lui Tolstoi s'a reflectat imensa mare populară care, cu toate defectele și cu toate calitățile sale, a fost agitată până în adâncuri*”. Și mai departe: „*Importanța sa mondială ca artist, renumele său mondial ca gânditor și propovăduitor, și una și cealaltă reflectă, în felul lor, importanța universală a revoluției ruse*”.

Din cuvintele lui Lenin reiese clar că importanța mondială a lui Tolstoi nu este determinată numai de genialitatea sa ca artist, cum o susțineau criticii burghezi, ci și de violenta critică pe care Tolstoi o face societății vremii sale; burgheziei nu-i convenea să recunoască această critică, tocmai „pentru că fiecare afirmație din critica tolstoiană este o palmă aplicată liberalismului burghez, pentru că însuși felul neînfricat, deschis, necrușător de aspru, în care Tolstoi pune problemele cele mai dureroase, cele mai așurite ale timpului nostru, lovește în frazele-șablon, în subterfugiile banale, în min-

ziunile „civilizate” prin care presa noastră liberală și liberal-narodnică se eschivează dela răspuns“.

Această epocă premergătoare revoluției, îmbogățește prin conținutul său tumultuos creația lui Tolstoi și pune în opera lui pecetea importanței mondiale pe care a avut-o însăși revoluția rusă. Pe de altă parte, Tolstoi, prin forța realismului său, a știut să facă cunoscute lumii întregi aceste contradicții sociale atât de stridente în epocă și prin aceasta a ajutat la trezirea conștiinței de clasă a masselor populare, deci a adus o contribuție la pregătirea revoluției.

Romain Rolland spunea: *„Zilele când am cunoscut operele lui Tolstoi, nu se vor șterge niciodată din memoria mea. Aceasta a fost în 1886. După câțiva ani de lentă vegetare, minunatele flori ale artei ruse au apărut în literatură franceză... în fața ochilor noștri s'a deschis creația unei vieți mari în care s'a oglindit un întreg popor, chiar o întreagă lume... Niciodată un astfel de glas n'a fost auzit în Europa“. „Un astfel de glas n'a fost auzit” deoarece niciodată, niciun popor nu s'a găsit în preajma unor transformări sociale atât de adânci ca poporul rus.*

Toate acestea explică de ce moartea marelui scriitor rus a provocat atâtea demonstrații în rândurile muncitorilor și ale intelectualității progresiste, demonstrații pe care Lenin le-a apreciat ca *„inceputul unei cotituri”* în mișcarea revoluționară din Rusia. Aceasta explică, în același timp, de ce diversele clase, diversele partide, diversele organe de presă, au căutat *„să profite de numele lui popular, ca să înmulțească capitolul lor politic, ca să joace rolul de conducător al opoziției naționale generale”*, cum spunea Lenin despre acești oportuniști ai clicei reacționare. Aceștia au căutat să cânte în unison cu durerea populară generală, încercând să șteargă din amintirea poporului rus cât de mult fusese ponegрит Tolstoi

în gazetele lor mârșave. Lenin scria: *„...Ele varsă lacrimi de crocodil, căutând să ne încredințeze de respectul pe care-l poartă „marelui scriitor” dar apără în același timp „preasfântul” Sinod“. Dar, adaugă Lenin, „preasfântul” Sinod l-a excomunicat pe Tolstoi“. Guvernul țarist nu l-a arestat, n'a aplicat represalii lui Tolstoi, numai pentru că autoritatea lui era prea mare, pentru că o asemenea acțiune ar fi provocat un scandal mondial grandios.*

Demascând atitudinea oportunistă a clicei reacționare, Lenin a arătat că numai clasa muncitoare are dreptul să vorbească despre Tolstoi în numele poporului întreg, căci Tolstoi, inspirându-se din viața poporului rus, a scris pentru popor și a apărut cauza lui. În perioada când scria Tolstoi, marile masse erau ținute în întuneric de regimul autocrat și de aceea n'aveau posibilitatea să cunoască *„minunatele flori ale culturii ruse”*. Lenin a prevăzut că operele lui Tolstoi vor fi totdeauna prețuite și citite de masse, *„când acestea își vor avea condiții omenești de trai, răsturnând jugul moșierilor și al capitaliștilor”*.

Și în adevăr, niciodată operele lui Lev Tolstoi n'au avut o răspândire mai mare și nu s'au bucurat de atâtea dragoste din partea cetitorilor, ca acum, în Uniunea Sovietică.

Viața și activitatea literară a lui Lev Nicolaevici Tolstoi reprezintă un fenomen cu totul deosebit. El și-a început activitatea literară în 1852 și a continuat-o până la sfârșitul vieții sale în 1910. Timp de aproape 60 de ani, cetitorii s'au obișnuit să aștepte cu nerăbdare apariția marilor lui opere, căutând să găsească în ele soluții pentru rezolvarea problemelor acute ce-i frământau, deoarece Tolstoi, chiar dela apariția primei sale opere, s'a definit ca un mare realist, cu un talent cu totul deosebit.

„Epoca, căreia îi aparține L. Tolstoi și care s'a oglindit extrem de plastic atât în operele sale artistice geniale, cât și în doctrina sa, este epoca dintre 1861 și 1905". Este epoca în care capitalismul a intrat într'un nou ritm de desvoltare, în urma războiului Crimeii, când a ieșit la iveală putreziciunea întregii orânduiri feudale ruse. Massele răsculate înspăimântă autocrația rusă și o silesc să întreprindă reforme „de sus în jos", ca ele să nu vină „de jos în sus", — după cuvintele lui Lenin.

Evenimentul central al epocii în care a creat Tolstoi, a fost reforme agrare din 1861 prin care este abolită iobăgia. Dar deoarece această reformă era făcută de către moșieri și burghezii, ea nu aducea decât schimbarea modului de exploatare a maselor și, în același timp, adâncirea acestei exploatare. „La noi totul s'a răsturnat și abia începe să se așeze", — caracterizează Tolstoi această epocă prin cuvintele lui Levin, personaj din romanul „Ana Karenina", purtătorul concepțiilor lui Tolstoi. Acest citat l-a folosit V. I. Lenin, pentru caracterizarea epocii, spunând că „e greu să ne închipuim o mai ageră caracterizare a perioadei dintre anii 1861 și 1905. Ceeace „s'a răsturnat" e bine cunoscut, cel puțin este bine cunoscut ori căruia rus. E iobăgia și toată „ordinea veche" corespunzătoare ei. Ceeace „deabea se așează" este cu totul necunoscut, străin, de neînțeles pentru cea mai largă masă a populației".

Pe Tolstoi îl îngrozește această nouă situație care ruinează țărănimea și o face să fugă la orașe ca să-și vândă munca; capitalismul destramă moșiile, aristocrații se mută în capitală, căutând slujbe, în timp ce averea li se ruinează și trece în mâinile culacilor.

Încă din primii ani ai tinereții, Tolstoi ajunge să urască viața parazitară a boierimii, pătrunsă „de aceea plictiseală în sânge, care trece din generație în generație", — cum se exprimă Tolstoi; în căutarea unui sens și a unui

loc de viață, el evadează din mediul său, plecând voluntar în Caucaz și apoi în Crimeia unde ia parte activă la apărarea Sevastopolului. În Caucaz, mai acut ca oricând, se pun în fața lui Tolstoi diverse probleme sociale, politice, care se cer rezolvate, dar pe care Tolstoi nu le poate rezolva decât pe calea „morală". Acest fapt se explică prin poziția de clasă a lui Tolstoi: el a supt „cu laptele mamei, obiceiurile și tradițiile" clasei sale de care deși o disprețuia — încă nu se despărțise. El a căutat explicația problemelor situându-se pe poziția țăranului patriarhal, țăranului smerit, supus, apolitic și nu a aceluia care se răscula. Intensitatea căutărilor lui Tolstoi este foarte viu oglindită în scrisoarea pe care el o scrie rudei sale. A. A. Tolstoi: „...Am început să gândesc astfel, cum numai o singură dată în viață omul are forța de a gândi. Mai păstrez note din acea vreme și, acum, recitându-le nu pot înțelege cum de poate ajunge omul la un astfel de grad de exaltare intelectuală, la care am ajuns atunci. Aceasta a fost o perioadă chinuitoare și totuși frumoasă. Niciodată, nici înainte, nici mai târziu, n'am ajuns la o astfel de înălțime a cugetului..."

Sub imboldul acestei „exaltări intelectuale", Tolstoi începe să scrie și își publică în „Sovremionik" (Contemporanul!) prima sa operă, „Copilăria". Prin această operă Tolstoi se situează dintr'odată în rândul marilor scriitori ai timpului.

După căderea Sevastopolului, Tolstoi vine la Petersburg și intră în cercul literar grupat în jurul revistei „Sovremionik" din paginile căreia răsună glasul puternic al lui Cernișevski. Dar în curând, când în urma răzcoalelor neconținute ale țărănimii se pune acut problema eliberării acestuia, grupul dela „Sovremionik" se scindează: democrații revoluționari rămân credincioși ideilor revistei, iar moșierii liberali, printre care și Tolstoi, se îndepărtează

de ea. Tolstoi este împotriva revoluției. El vrea doar să se desființeze proprietatea privată. Tolstoi susține credința falsă că, bazată pe morala creștină, moșierimea, dându-și seama de răul pe care îl aduce proprietatea, va renunța la aceasta și astfel se va stabili armonie pe pământ.

Dorința lui Tolstoi de a se desființa proprietatea particulară este dorința însăși a masselor țărănești, care au ajuns să urască pe stăpâni, dar fără ca ura lor să ia forme concrete de luptă organizată. Lenin scria: *„Neînduplecata sa negare a proprietății particulare asupra pământului redă psihologia masei țărănești într'un moment istoric, când vechea proprietate medievală, atât cea moșierească cât și cea „atribuită” de Stat, au devenit o piedică cu totul de nesuportat în calea dezvoltării ulterioare a țării, când vechea proprietate asupra pământului era destinată în mod inevitabil celei mai crunte, mai necruțătoare dărmări”*.

Tolstoi constată însă că aristocrația „vorbește franțuzește și cu ușile închise despre eliberare” și guvernul de asemenea „șușotește” despre eliberare, în timp ce problema eliberării nu stă în nesfârșite discuții asupra felului „cum să fie rezolvată mai bine”, ci „cum să fie rezolvată mai repede”.

Tolstoi constată că aceștia, deși preocupați de problema țărănească, nu urmăresc decât salvarea intereselor personale, în fond, nici nu cunosc țăranul și nu-l iubesc.

Tolstoi caută ieșire din acest impas greu, el caută să ajungă la o armonie între bunele intenții și frumoasele sentimente pe care le are — și realitate. Însă Tolstoi, desigur, nu poate găsi „calea pentru stabilirea armoniei sociale” și tinde astfel să se refugieze în lumea „înaltă” a artei, spunând lui Botchin că numai „legile artei” pot da „fericire”. În cele din urmă el se convinge că „nu poți să trăiești încetător și liniștit” căci „liniștea înseamnă măr-

șavie sufletească”. Din această epocă de frământări datează o scrisoare a lui Tolstoi către ruda sa A. A. Tolstoi, scrisoare în care se reflectă noua lui atitudine: *„Veșnică neliniște, muncă, luptă, lipsuri — acestea sunt condițiile necesare, din care nu trebuie să îndrăznească să iasă niciun om, pentru nici clipă... Ca să trăiești cinstit trebuie să te smucești, să te rătăcești, să te chinuiești, să greșești, să începi și să te lași din nou, să începi și din nou să te lași și veșnic să lupți și să începi”*.

Tolstoi pleacă la Iasnaia Poliana, și încearcă el însuși anumite reforme, însă țăranii nu au încredere în el și privesc încercările lui ca o nouă formă de jaf. Nereușind în încercările sale de a stabili noi raporturi cu țăranii, se consacră activității pedagogice, înființând o școală pentru copiii țăranilor la Iasnaia Poliana. Tolstoi a îndrăgit această activitate; pentru un timp ea îi aduce un oarecare echilibru. Venind în contact cu copiii-țărani, Tolstoi își dă seama ce forțe latente zac în popor. Peste vreo 14 ani, când, își va relua activitatea pedagogică, Tolstoi va scrie rudei sale A. A. Tolstoi: *„Imi sunt dragi ca și acum 14 ani aceste mii de copii cu care am de a face. Îi întreb pe toți, de ce vrem să culturalizăm poporul? — și am cinci răspunsuri. Te rog să-mi dai și răspunsurile d-tale. Iar pe al meu, iată-l: nu raționez, însă când intru în școală și văd această masă de copii sdrențăroși, murdari și slabi, cu ochii lor luminoși și adesea cu o expresie angelică, mă cuprinde spaima, groaza, ca și cum m'aș afla în fuța oamenilor care se înecă. Doamne, dacă i-aș putea salva! Și pe care mai întâiu, pe care mai la urmă? Aci se înecă tot ce este mai scump, și anume, acel spirit care ne impresionează atât de mult la copii. Vreau cultură pentru popor numai ca să-i scap dela înec pe oameni care pot deveni Pușchin, Lomonosov...”*

Tolstoi vrea cultură pentru popor

Tolstoi vrea cultură pentru popor, crezând că știința va putea să facă să dispară clasele sociale. Pe calea utopică a dezvoltării sociale numai prin „perfecționare” morală, Tolstoi va merge întreaga lui viață. Explicația stă în faptul că, pe de o parte, îi este frică de revoluție pentru clasa lui, deși pe de altă parte, vrea binele pentru popor. Cu cât mai apropiat este Tolstoi de țărani, cu atât mai mult se convinge de superioritatea lor morală față de aristocrați pe care îi îndeamnă să renunțe la viața lor deșartă, să se apropie de popor, ca să se poată purifica moralicește. Mergând pe linia acestei cugetări, Tolstoi ajunge să afirme existența capacității de perfecționare care se găsește în sufletul fiecărui om și nu este doar monopolul aristocrației. *„Legea progresului și a perfecționării este înscrisă în sufletul fiecărui om”* spune el.

În căutările lui ideologice, Tolstoi ajunge la ideea utopică, după care relele sociale vor putea fi înlăturate, dacă va dispărea prăpastia dintre boier și țăran, prin perfecționarea morală a aristocrației, pe calea renunțării la lux și la deșertăciunea felului ei de viață.

Sub influența acestor frământări, Tolstoi scrie nuvela *„Dimineața unui moșier”* în care pune și caută să rezolve problema raportului între boier și țăran pe cale pașnică. Aci, pentru prima dată apare în germene, concepția despre „nonviolenta” a lui Tolstoi.

Nu numai frica de un conflict real îl îndeamnă pe Tolstoi să se preocupe atât de îndeaproape de țărani, ci și o răspundere morală pe care o simte față de ei, răspundere pe care crede că i-o impune situația lui privilegiată.

Personagiul central al nuvelei *„Dimineața unui moșier”*, Dimitrie Nehliudov, părăsește universitatea pentru a se putea dedica cu totul îmbunătățirii soartei țăranilor. Însă încercările lui de a le veni în ajutor eșuează: necrederea seculară a țăranului față de boier este o stavilă de netrecut. Nehliudov nu

poate găsi un limbaj comun cu țăranii. Soluțiile contradictorii, pe care le indică Tolstoi, ca un mijloc pentru a scăpa de relele sociale, le-a explicat Lenin prin următoarele cuvinte:

„...Contrazicerile din concepțiile și doctrina lui Tolstoi nu sunt întâmplătoare, ci sunt expresia împrejurărilor contradictorii în care se găsea viața rusă în ultima treime a veacului al XIX-lea. Satul patriarhal, eliberat abia ieri de iobăgie, a fost literalmente lăsat pradă șuvoiului capitalismului jefuitor și fîscului”.

„Și contrazicerile din ideile lui Tolstoi trebuiesc apreciate... din punctul de vedere al protestului împotriva capitalismului care se apropie, împotriva ruinării și a despământenirii masselor pe care o făcea statul patriarhal rus”.

Măreția lui Tolstoi rezidă în faptul că el a știut să vadă contradicțiile sociale, sărăcirea masselor; însă deoarece n'a știut să vadă tot atât de clar cauza acestor rele, n'a putut să indice și soluții juste și, negăsindu-le în viața reală, a propovăduit „moralitatea eternă” și „dragostea eternă”, la baza cărora ar sta „spiritul universal”.

La începutul activității sale în căutarea unor soluții, Tolstoi întreprinde o călătorie în Apus, în mediul „libertății sociale”, unde, credea el că le va putea găsi. Însă viața de acolo nu stărnește decât indignarea lui Tolstoi și în nuvela *„Lucerna”* el blestemă „libertatea europeană” și „binele” falsei și ipocritei democrații burgheze; pentru ca la urmă, cuprins de o stare de pesimism, să renunțe la protestul său fierbinte și să caute eșirea în apelul către „spiritul universal”, singurul care, după părerea lui, este etern și infailibil. Încercarea de a găsi soluții pentru rezolvarea problemelor sociale în metafizică pesimismul, — toate acestea sunt explicate în mod genial de Lenin: *„Pesimismul, nonviolența, apelul către „Spiritu”, constituie o ideologie care se ivește inevitabil într-o epocă în care*

întreg regimul vechi „s'a răsturnat” și când massa, crescută în acest regim vechi, massa care a absorbit, odată cu laptele mamei, obiceiurile, tradițiile, credințele acestui regim, nu vede și nu poate vedea cum este noua orânduire care „se așează”, care sunt forțele sociale și cum anume ele o „așează”, ce forțe sociale sunt capabile să aducă salvarea de la nenumăratele și destul de acele calamități, caracteristice epocilor de „răsturnare”.

Întorcându-se în patrie, Tolstoi găsește iobăgia desființată, dar soarta țăranilor și mai grea: exploatarea feudală se împletește acum cu exploatarea capitalistă. El observă că desființarea iobăgiei a adus cu sine noi suferințe pentru popor.

Pentru a-i ajuta pe țărani, Tolstoi ocupă rolul de „mijlocitor” între țărani și moșieri, fiind convins de necesitatea apărării țăranilor. După un an, e nevoit să renunțe la această slujbă, căci este învinuit că susține cauza țăranilor și nu a moșierilor. Este momentul în care aristocrația luptă din răsuputeri pentru a se apăra împotriva capitalismului și devine adesea sluga acestuia.

Renunțarea la luptă și fuga lui Tolstoi de ordinea care „se așează” și-a găsit o ieșire în îndreptarea privirilor către natură. În nuvela „Cazacii”, Tolstoi idealizează natura Caucazului și pe oamenii simpli și liberi din această regiune. Negând cultura și civilizația ipocrită a aristocrației, Tolstoi îi opune viața minunată din mijlocul naturii. Îndreptarea privirilor lui Tolstoi spre natură este același apel către „spiritul universal”. Personagiul central din „Cazacii”, Olenin, urind viața aristocratică, se retrage în Caucaz, pentru ca trăind în mijlocul naturii, pe lângă oamenii simpli și cu o moralitate desăvârșită, să se poată perfecționa moralmente, să se poată debarasa de toate obiceiurile și tradițiile vieții sale. Dar Olenin nu-și găsește locul în mijlocul acestor oameni simpli și e nevoit să se

întoarcă în mediul din care a venit. Inconsistența apelului către „spiritul universal”, către natură, este vădită. Încercarea lui Olenin dă greș ca și ceea ce întreprinde Tolstoi pentru îmbunătățirea situației sociale pe calea morală.

Admirația lui Tolstoi față de viața apropiată de natură, s'a oglindit și în nuvela „Cele 3 morți” care descrie moartea unei cucoane, a unui țăran și a unui copac. Moartea cucoanei, a cărei viață era departe de natură, este respingătoare și demnă de milă; țăranul, care era apropiat de natură, moare liniștit și frumos. Moarte cu adevărat frumoasă o are copacul, deoarece prezintă — nu moarte propriu zisă, ci întoarcere la o viață nouă și frumoasă a naturii, care nu moare niciodată. Chiar mai târziu, în momente de criză sufletească, negăsind altă scăpare, Tolstoi își va îndrepta privirea către natură. În jurnalul său din 1894 găsim notate următoarele: „*Apropiindu-mă de Ouseanikov am privit minunatul apus de soare. Printre nouri se întrezărea lumină și acolo, ca un cârbune... soarele... Și m'am gândit că lumea aceasta nu e o glumă... nu e o trecere într-o lume mai bună, eternă, — ci aceasta este o lume eternă, minunată, plină de bucurii și pe care noi nu că putem, dar suntem datori s'o facem mai frumoasă și mai fericită, pentru acei care vor trăi în ea după noi*”.

Este foarte important de subliniat faptul că Tolstoi n'a fost mulțumit de soluțiile găsite și a căutat mereu altele noi. Chiar dacă n'a exprimat îndoieli în privința valabilității soluțiilor sale, totuși căutările lui continui, pe care nu le-a curmat decât moartea sa tragică, demonstrează limpede nemulțumirea lui Tolstoi față de aceste soluții.

Neputința lui Tolstoi de a găsi printre contemporanii lui, oameni care să ajute la îndepărtarea relelor sociale pe „calea morală”, îl face să-și întoarcă privirile spre epoca glorioasă din tre-

cutul poporului rus, din timpul războiului de apărare a patriei din 1812 și s'o oglindească în grandioasa sa epopee populară „*Război și pace*“. El n'a putut găsi oamenii pe care dorea să-i găsească, deoarece era împotriva răsturnărilor cu forța, împotriva revoluției, pentru care democrații revoluționari și-au dat viața.

În atitudinea lui Levin din romanul Ana Carenina — față de fratele său Nicolae, s'a reflectat atitudinea lui Tolstoi față de intelectualitatea revoluționară. Levin îl iubește pe Nicolai: „*Eu cunosc sufletul lui și știu că noi semănăm unul cu altul*“. Asemănarea lui Levin cu fratele său este apropierea dintre Tolstoi și democrații revoluționari în ceea ce privește dragostea lor pentru popor, dorința lor de a-l scăpa de miserie.

Însă în timp ce democrații revoluționari cheamă poporul „la topoare“, Tolstoi nu are de dat altă soluție decât smerenie, nonviolență, autoperfecționare morală. Levin nu-l înțelege pe Nicolai. Intrând în casa acestuia, Levin îl aude spunând: „*Dracu să le ia, clasele privilegiate*“. Felul în care Tolstoi a zugrăvit pe Nicolai, arată atitudinea marelui scriitor față de revoluționari. Pe de o parte, Tolstoi, fiind un om cinstit și un mare realist, n'a putut să nu aducă în opera sa pe revoluționari, pe de altă parte, fiind boier, voia să arate inconsistența acțiunii acestora și-l zugrăvește pe Nicolai în culori negative: Nicolai apare ca un nihilist, el întreține legături cu o prostituată, este bolnav de ftizie. Prin moartea lui Nicolai, Tolstoi vrea să arate inutilitatea năzuințelor lui. Levin nu se poate împăca nici cu clasa sa, și nici nu se poate apropia de Nicolai. Aceasta este însăși poziția lui Tolstoi. Levin găsește „adevărul vieții“ în concepția țărănilor față de viață. Într-o zi, când Levin era într'un impas sufletească foarte grav, când în fața lui se pusese întrebarea: „de ce să trăiesc?“ — el îl aude

pe țăranul Feodor spunând că „Focanici trăiește pentru suflet, trăiește după porunca lui Dumnezeu“. Astfel, Levin, dela protestul împotriva întregii vieți false, ipocrite, a aristocrației și împotriva orânduirii capitaliste — ajunge să găsească sensul vieții în „porunca lui Dumnezeu“.

Este poziția reacționară a lui Tolstoi de apărare a vieții patriarhale a țăranului rus, care cum spunea Lenin, — „*plângea și se închina, gândea și visa, înainta cereri și trimetea „intermediari“ — cu totul în genul lui Lev Nicolaevici Tolstoi! Așa cum se întâmplă de obicei în astfel de cazuri, abținerea lui Tolstoi dela politică, lepădarea lui dela politică, lipsa de interes și de înțelegere pentru ea, au avut ca rezultat, că în urma proletariatului conștient și revoluționar nu mergea decât o minoritate, majoritatea fiind prada intelectualilor burghezi mitocani, fără principii...*“

Lenin a explicat contradicția izbitoare între Tolstoi realistul și Tolstoi propovăduitorul:

„*Lupta împotriva unui stat polițienesc în care mai exista iobăgia, lupta împotriva monarhiei, se transforma la el într'o negare a politicii, ducea la preceptul „nonviolenței“, l-a dus la completă îndepărtare dela lupta revoluționară a maselor din 1905-1907. Lupta împotriva bisericii oficiale se contopea cu propovăduirea unei religii noi, purificate, adică a unei otrăvi mai rafinate pentru masele asuprite. Negarea proprietății private asupra pământului nu ducea spre concentrarea întregii lupte împotriva adevăratului dușman, împotriva stăpânirii moșierești și a armeei politice a puterii sale, adică a monarhiei, ci spre suspine turburi de reverie fără vlagă. Demascarea capitalismului și a dezastrelor pricinuite de el maselor se unea la el cu o atitudine cu totul apatică față de lupta universală de eliberare pe care o duce proletariatul socialist internațional*“.

Tocmai de această latură a lui Tol-

stol s'au folosit dușmanii poporului, proclamându-l „marele spirit” și prin asta subliniind importanța propovăduirilor lui reacționare, fără să arate marile merit al lui Tolstoi ca realist și protestatar pătimăș. Soluțiile lui accentuează și mai puternic faptul că, situat pe poziția țaranului patriarhal, Tolstoi n'a știut să vadă cauza relelor sociale, n'a putut să dea soluții juste și a ajuns într-o stare disperată. Lenin scria: *„Disperarea este proprie acelora care nu înțeleg cauzele răului, care nu văd nicio ieșire, care nu sunt capabili să lupte”*.

Tolstoi nu mai poate suporta contradicția între năzuința lui de a ajuta poporul și între viața privilegiată pe care o ducea. Tot mai des se gândește să plece de acasă și să se contopească cu viața celor obidiți, care îi erau atât de dragi. Reacțiunea cruntă care a urmat înfrângerii revoluției din 1905, a ascuțit suferința lui Tolstoi. În 1908 el scrie articolul *„Nu pot tăcea”*, în care se năpustește cu toată puterea asupra țarismului, care a pornit cauntele represalii împotriva celor ce au luat parte la revoluție. Tot mai des, în notările sale zilnice, Tolstoi descrie starea sa sufletească disperată. După unele șovăeli el se hotărăște în 1910, să-și părăsească casa. Pe drum se îmbolnăvește și moare. Trupul său a fost transportat la Iasnaia Poliana și înmormântat în locul indicat de scriitor, unde, în copilărie, împreună cu fratele său, a căutat „miraculoasa baghetă verde” — secretul fericirii umane.

Mărețea figură a lui Tolstoi prezintă contrastul izbitor dintre artistul genial care a știut să demaște cu o ascuțime neobișnuită racilele și contradicțiile sociale ale timpului său, — și caracterul înapoiat al concepției sale filosofice. Neputând să înțeleagă adevăratul drum pentru soluționarea problemelor ridicate de el și să pășească pe drumul revoluției sociale, învățătura lui nu a avut nici valoarea, nici urmarea pe care o

dorea; în schimb, aportul lui Tolstoi la zugrăvirea realității contemporane, plină de nedreptăți și contradicții sociale, care au deschis drumul revoluției, constituie marele său merit, care face ca opera lui să-și păstreze valoarea și în ziua de azi. Lenin a arătat că întreaga doctrină a lui Tolstoi, în care s'au cristalizat căutările epocii dintre 1861-1905 a rămas în trecut, a murit odată cu marele scriitor.

Așa cum arată Lenin, anul 1905 „a adus cu sine sfârșitul istoric al tolstoismului, sfârșitul întregii epoci care a putut și a trebuit să nască doctrina lui Tolstoi — nu ca un „caz” individual, nu ca un capriciu sau o originalitate, ci ca o ideologie a condițiilor de viață în care se găseau într'adevăr milioane și milioane de oameni într'un timp anumit”.

Ceeace va păstra întotdeauna o valoare universală este faptul că Tolstoi, prin perspicacitatea sa genială, a știut să vadă toate problemele puse în viața socială a Rusiei și să le oglindească cu un realism necruțător, care smulge „toate măștile de orice fel”, în operele sale de mare valoare artistică. Tolstoi ne-a lăsat tablouri neasemuite din viața Rusiei, impresionând prin realismul lor, prin veridicitatea descrierii lor și prin analiza psihologică adâncă. Operele sale cele mai mari, *„Război și pace”*, *„Ana Karenina”* și *„Invierea”*, reflectă etapele cele mai de seamă din viața Rusiei, iar dacă adăugăm la ele povestirile și nuvelele sale, ne dăm seama că un întreg secol (1805-1910) s'a reflectat în opera marelui scriitor.

Forța talentului lui Tolstoi s'a desvăluit în toată amploarea lui mai ales în grandioasa epopee populară *„Război și pace”*, a cărei temă este lupta poporului rus pentru apărarea libertății și independenței sale, în timpul invaziei lui Napoleon. În acest roman este cuprinsă epoca dintre 1805 și 1820, adică până în perioada apariției primelor or-

ganizații secrete, din care au ieșit „eroii lui 14 Decembrie”. Într-o galerie impresionantă trec prin fața cetitorului reprezentanții diverselor clase, ai diverselor pături sociale, începând cu țarul și terminând cu detașamentele de partizani. Cu o măiestrie adâncă este descrisă viața personagiilor în desvoltarea lor, în atitudinea lor față de evenimentele istorice de mare importanță. Cernișevski observase chiar dela început capacitatea lui Tolstoi de a pătrunde în sufletul omenesc, de a descoperi „dialectica sufletului”, de a observa cele mai subtile trăiri sufletești, „o adâncă cunoaștere a mișcărilor ascunse ale vieții psihice”.

Războiul Rusiei împotriva cotropitorului străin este arătat de Tolstoi ca un război popular, drept, în care poporul rus își apără independența națională și al cărui sfârșit victorios se datorește superiorității morale a poporului rus față de invadatori, avântului patriotic al maselor populare, care organizau detașamente de partizani, dându-i dușmanului lovitură după lovitură, „până n'a pierit întreaga invazie”.

Măiestria în descrierea războiului a arătat-o Tolstoi încă în primii ani ai creației sale, în *„Povestirile din Sevastopol”*, a căror temă este apărarea eroică a Sevastopolului. Situându-se pe poziția justă de apreciere a războiului din Sevastopol ca un război drept, de apărare, Tolstoi a avut posibilitatea să desvăluie în apărătorii curajoși ai Sevastopolului atâta forță și puritate morală, cum nu avusese posibilitate s'o vadă în mediul din care provenea. Tolstoi descrie războiul *„nu în rânduri corecte, sclipitoare, cu muzică și steagurile fălăind și cu generalii sburdând, ci în adevărata lui manifestare — în sânge, suferință și moarte”*, — cum spunea Tolstoi. Cu multă atenție și perspicacitate îi studia pe soldați și marinari, căutând motivele comportării lor, motivele eroismului și neînfricării legendare cu care ei își apărau țara.

În același timp, Tolstoi îi acuză pe acei ofițeri, care nu urmăresc în timpul războiului decât interes, decât carieră. Același atmosferă a patriotismului înalt de care a dat dovadă în nenumărate rânduri poporul rus, domnește și în epopeea lui L. Tolstoi *„Război și pace”*. Sunt impresionante prin realismul lor caracterele personagiilor, atitudinea lor în timpul luptelor și mai ales credința fără margini a lui Tolstoi în forțele poporului și în victoria asupra dușmanului. Toate păturile sociale au fost cuprinse de un adânc sentiment patriotic: ura față de dușmani au resimțit-o și negustorul Ferapont din Smolensc, care își arde prăvălia ca să nu lase marfa dușmanului; și țărani Vlas și Carp, care refuză să le vândă francezilor fân și îl ard; și Natașa Rostov care le impune părinților voința sa, de a scoate din Moscova cu trăsura lor pe răniți, și Maria Bolconschi, care nu vrea să rămână sub dominația franceză; și contele Andrei Bolconschi, — și toți acei care părăsesc Moscova la intrarea dușmanului în ea. *„Pentru oamenii ruși nu se putea pune problema, dacă va fi bine ori rău sub conducerea francezilor. Sub conducerea francezilor nu puteau rămâne; și aceasta era mai rău ca orice”*.

Caracterul adânc popular al acestui război s'a manifestat și în mișcările de partizani. Detașamente de partizani s'au format încă la intrarea lui Napoleon în Smolensc și s'au înmulțit la intrarea lui în Moscova. Tolstoi zugrăvește figurile minunate ale partizanilor Vasilie Davâdov, Tihon Scerbatoș, țărancă Vasilisa. Dragostea de patrie se manifestă și prin încrederea pe care o au personagiile principale ale romanului în victoria finală. În preajma luptei dela Borodino, Andrei Bolconschi este ferm convins că această luptă trebuie să fie câștigată de ruși, deoarece *„victoria depinde de acel sentiment patriotic de care sunt cuprinși el, căpitănelul Nimohin și fiecare soldat rus”*.

Andrei Bolconschi considera fărădelegile pe care le săvârșeau francezii, ca jigniri personale: „francezii care au devastat casa mea și merg să devasteze Moscova, m'au jignit și mă jignesc în fiecare clipă. Ei sunt toți dușmanii mei, ei sunt criminali. Astfel gândește și Timohin și toată oastea. Trebuie să-i pepeșim”.

Increderea lui Bolconschi în victoria finală se baza pe voința soldaților de a învinge, voință pe care ei au manifestat-o în timpul luptelor. Un alt personaj important al romanului, Pierre Bezuhov, observă în ochii ostașilor o nouă lumină, înțelege căldura ascunsă a patriotismului din sufletele acestor oameni simpli, care se pregătesc pentru lupta hotărîtoare dela Borodino. „Bătă războiului popular s'a ridicat cu toată forța sa măreață și înspăimîntătoare și, fără să țină cont de gusturi și reguli, cu o simplitate naivă dar avînd un fel precis, fără să cerceteze, se ridică, se lăsa în jos și-i loveau pe francezi pînă nu a pierit întreaga invazie”.

Forța spiritului popular formează conducători de oști care concentrează în ei întreaga voință a poporului. Un astfel de conducător este Cutuzov, care întruhidează spiritul întregului popor și niciodată nu pomește împotriva voinței lui. „Sursa acestei neobișnuite forțe de a pătrunde sensul fenomenelor rezidă în acel sentiment popular pe care (Cutuzov) îl purta în el în toată puritatea și forța lui”. Numai recunoașterea în el a acestui sentiment a făcut ca poporul să-l aleagă, împotriva voinței țarului, ca reprezentant al războiului popular. Cutuzov știa că poporul rus va ieși învingător din această încercare grea, deoarece înțelegea superioritatea morală a oștilor rusești față de cele franțuzești. Cutuzov cedează Moscova ca să poată salva Rusia, fiind convins că cedarea Moscovei nu înseamnă capitularea. Când, mai târziu, află că Napoleon a părăsit Moscova, Cutuzov este

atît de emoționat, încât nu poate vorbi, el plînge de fericire că Rusia este salvată. Trăsătura caracteristică a lui Cutuzov este simplitatea și modestia: „el nu vorbea niciodată despre el... părea întotdeauna cel mai obișnuit om și spunea cele mai simple și obișnuite lucruri”.

Acest minunat chip al conducătorului, zugrăvit cu atîta realism și căldură, este diminuat în momentul, când Tolstoi începe să raționeze și caută să susțină că personalitățile nu joacă niciun rol în istorie, ele nu dau decât denumirea evenimentelor istorice, și rolul lor se reduce la urmărirea atentă a spiritului masselor, care este împins de o forță divină, aceeași forță care conduce și masele în acțiunile lor

„Experiența militară îndelungată a lui Cutuzov îl făcea să știe și să înțeleagă că un singur om nu poate conduce sute de oameni care luptă cu moartea, și știa deasemeni că soarta bătăliei nu o hotărîsc nici ordinele comandantului, nici locul unde sunt situate oștile, nici numărul tunurilor și al oamenilor uciși, ci acea forță imperceptibilă, numită „spiritul obștei”, și el urmărea această forță și o conducea atîta cît îi permitea puterea lui”.

În această concepție strîmtă asupra rolului conducătorului și-a găsit expresia neîncrederea lui Tolstoi față de rațiune, subordonarea lui față de acel „spirit universal”. Aci, ca și în celelalte opere ale sale, și-a spus cuvîntul contradicția între Tolstoi realistul și patriotul — și Tolstoi gânditorul.

Increderea în forțele poporului, în victoria finală asupra dușmânului, de care este pătrunsă întreaga narațiune, face ca tonul romanului să fie pătruns de un optimism viu și cald, să reprezinte o apoteoză a vieții tinere, sănătoase, pline de speranțe și încredere.

Tema războiului se întrepătrunde cu o zugrăvire largă a vieții câtorva familii de nobili — Rostov, Bolconschi, Bezuhov. Cu o măiestrie extraordinară a pă-

trunderii în sufletul omului, Tolstoi descrie viața complicată a eroilor săi principali.

Atmosfera de optimism tineresc, sănătos, plin de avânt patriotic, iese în evidență și mai mult, prin contrastul pe care-i oferă zugrăvirea demascatoare a patrioților de paradă, oamenii din saloanele Anei Șerer, sau din familia Curaghin, care se simt obligați să arate patriotismul lor în renunțarea la bucătăria franțuzească și în refuzul de a frecventa teatrele franțuzești. Tolstoi îi biciuește pe toți acești pseudo-patrioți, care în momentele grele prin care trecea patria lor nu au altă grijă decât cariera, decorațiile, bună starea lor materială. Ca un mare realist, Tolstoi și-a dat seama că avântul patriotic care a cuprins toate straturile sociale n'a fost îndreptat uniform spre același țel. Cercul guvernamental și aristocrația, în frunte cu țarul, îl priveau pe Napoleon ca uzurpator al tronului legal, ca uzurpator al privilegiilor lor. Lupta lor era îndreptată spre apărarea privilegiilor și a tronului, în timp ce marea masă populară îl privea pe Napoleon ca pe un dușman de moarte, care le violează independența națională. În categoria egoiștilor, carieriştilor și pseudo-patrioților îl situează Tolstoi și pe Napoleon, care a fost zdrobit pentru că a fost condus de scopurile sale egoiste și, prin setea sa de glorie, a călcat elementarele drepturi umane, a pornit să asuprească popoare și să cucerească pământuri străine.

Chipul negativ al lui Napoleon conturează și mai mult măreția și patriotismul lui Cutuzov, adevărat fiu al poporului său. Prin patriotismul adânc, prin poetizarea paginilor eroice din istoria poporului rus, prin dragostea și încrederea în viață, prin analiza psihologică adâncă, „*Război și pace*” reprezintă o frescă monumentală a vieții poporului rus din perioada războiului de apărare a patriei din 1812, un monument măreț, ridicat eroilor lui 1812.

Pe lângă faptul că Tolstoi a dat o frescă grandioasă a războiului de apărare a patriei, romanul „*Război și pace*” are și o importanță universală, prin metodele artistice pe care le-a folosit pentru a desvălui acea „dialectică a sufletului omenesc” despre care a vorbit Cernișevski. Zugrăvind aspectul exterior al personajului, Tolstoi subliniază întotdeauna un detaliu, o trăsătură, pe care o repetă mereu și astfel această trăsătură caracteristică se întipărește atât de adânc în memoria cititorului, încât nu o mai poate separa de figura personajului. Un mijloc pentru caracterizarea omului, pentru a desvălui starea psihologică a acestuia, este limba. Dacă la început Andrei și Pierre folosesc de multe ori limba franceză, limba saloanelor aristocrației — cu cât sunt mai aproape de găsirea „adevărului vieții”, pe care nu-l pot găsi în mediul căruia îi aparțin, ei se debarasează complet de limba franceză și vorbesc o limbă pură rusească.

Deasemeni, pentru a-i demasca pe ipocriții și falșii patrioți din saloanele Anei Șerer sau familia Curaghin, Tolstoi se folosește de sublinierea anumitor gesturi prin care aceștia își trădează caracterul.

Eroii dragi lui Tolstoi își exprimă sentimentele prin zimbet, privire. Astfel Natașa Rostov nu-i poate scrie lui Andrei deoarece simte că scrisorile ei sună fals, ea nu poate exprima în scrisoare „*ceea ce s'a obișnuit să exprime prin voce, zâmbet și privire*”.

Un mijloc subtil de a descoperi stările sufletești ale personajilor este peisagiul. Peisagiul lui Tolstoi este viu, el trăiește alături de eroii lui, îi conturează și explică bucuriile și suferințele eroilor. Așa este cerul dela Austerlitz, în care Andrei găsește „adevărul etern”, așa este ceața în timpul bătăliei dela Austerlitz, care le permite soldaților ruși să scape dintr-o situație extrem de grea.

Capacitatea lui Tolstoi de a pătrunde

în sufletul omenesc și a-l descrie cu alătea amănunte caracteristice, precum și capacitatea de a arăta cum se oglindesc evenimentele istorico-sociale în viața unui om și ce schimbări produc acestea în concepțiile omului, toate acestea fac ca romanul „*Război și pace*” să fie una dintre cele mai mărețe opere ale literaturii universale.

Rezultatul victorios al războiului din 1812, pentru apărarea patriei, ca o consecință a unificării tuturor forțelor morale ale poporului rus, a lăsat în romanul „*Război și pace*” o pecete de optimism, de triumf al vieții și fericirii. Cu totul alta este atitudinea lui Tolstoi peste 10 ani, când scrie a doua sa operă nemuritoare, „*Ana Carenina*”. Capitalismul pătrundea la sate, sărăcea masele, și Tolstoi, căruia i-a fost atât de apropiată viața poporului rus, se ridică cu toată patima omului revoltat, împotriva acestui nou dușman, care aduce noi nenorociri poporului rus. Toată ura sa, Tolstoi a îndreptat-o împotriva nouilor forme de viață, care îi sunt străine. Sistemul capitalist, supunând viața familiei Oblonschi ordinei burgheze, o destrăma, o înjosea și, pe buna ei stare ca și pe bunăstarea țărănilor, își construiau viața de jaf culacii de tipul lui Riabin. Destrămarea familiei, după părerea lui Tolstoi, este legată și ea de desvoltarea relațiilor capitaliste. În „*Ana Carenina*” s'a oglindit întreaga situație de după 1861. Lenin scria: „...*Această rapidă, grea și acută frângere a tuturor „stâlpilor” vechii Rusii s'a oglindit în operele artistului Tolstoi, în concepțiile cugetătorului Tolstoi*”.

În „*Ana Carenina*” Tolstoi este același artist-psiholog măreț, același mare cunoscător al sufletului omenesc. El arată noi trăsături individuale ale omului, pătrunde în adâncul psihologiei lui. Acțiunea romanului se desfășoară pe un fond social foarte complicat. Aci apar cele mai diferite pături ale societății ruse din 1870, apare aristocrația înaltă,

nobilimea patriarhală, aristocrația birocrată și intelectualitatea raznocinților, capitaliștii și țărani.

În centrul romanului este situată societatea aristocrată, pe care Tolstoi o zugrăvește cu un realism pătrunzător; marele scriitor critică atmosfera de ipocrizie a acestui mediu, deșertăciunea și trivialitatea tineretului aristocrat, moravurile și depravarea din acest mediu „înalt”. Romanul „*Ana Carenina*” a fost scris în perioada când Tolstoi încă nu rupsesse legătura cu clasa lui și de aceea în critica lui necruțătoare adesea se simte o notă de regret, de tristețe a autorului. Scopul lui Tolstoi nu a fost numai să arate problemele acute ale epocii, ci să le dea și o deslegare. Vieții deșarte a aristocrației, Tolstoi îi opune viața sănătoasă și morală a nobilimii patriarhale pe care o idealizează, căci vorbește de pe poziția țăfănului patriarhal.

Personagiul central al romanului este Ana Carenina, o reprezentantă strălucitoare a saloanelor petesburgheze. Această femeie, cu un conținut sufletec foarte bogat, este măritată cu Carenin, „mașina ministerială”, un om lipsit de suflet, egoist, preocupat doar de planuri și proiecte, un om care nu cunoaște deloc viața reală. Viața vie, cu schimbările ei și contradicțiile ei, îi pare fără sens, illogică și deaceea, venind în contact cu ea, el se pierde. Carenin este considerat un om cult, dar cultura lui e de paradă: ritește ca să-și mențină reputația. Lucrul pe care îl prețuiește cel mai mult este reputația lui. Iată de ce, când Ana cunoaște pentru prima dată adevăratul sentiment de dragoste față de Vronski, Carenin are groază să nu afle „lumea”. Numai din clipa în care începe să iubească, Ana își dă seama de adevărata josnicie a soțului ei. Și Tolstoi, folosind tragedia femeii care a vrut să fie fericită, îl demască prin cuvintele ei: „*Ei spun că el e un om religios, moral, cinstit, inteligent, dar ei nu văd ceea ce văd eu. Numai eu*

*știu cum timp de 8 ani el mi-a su-
grumat viața... cum la fiecare pas mă
insulta și rămânea mulțumit. Eu îl
cunosc, știu că el se complăce în min-
ciună, ca peștele în apă".* Deși Carenin
nu o iubea pe Ana, căci nici nu putea
cunoaște un astfel de sentiment, nu
acceptă divorțul, nu o lasă să-și vadă
copilul și în felul acesta devine vinovat
de moartea tragică a Anei.

Prin figura lui Carenin, Tolstoi de-
mască ipocrizia și deșertăciunea socie-
tății aristocrate, al cărei reprezentant
de frunte era Carenin. Sentimentul de
care e însuflețită îi aduce Anei pieirea;
un astfel de sentiment n'are loc în so-
cietatea bazată pe minciună. Ana era
o fire întreagă, cinstită, dorea să tră-
iască, să iubească. Neținând seama de
conveniențele sociale, pleacă cu Vron-
schi. Însă nici acesta nu-i poate da tol-
prea e legat de societatea lui și tânjește
după ea.

Și dacă Ana a jertfit totul pentru
dragostea ei, fără s'o poată obține, ea
nu mai avea pentru ce trăi și se aruncă
sub roțile trenului. Prin gestul său, Ana
aruncă un violent protest în obrazul
societății, care a țesut intrigi în ju-
rul ei.

Pe de o parte Tolstoi o zugrăvește
pe Ana ca victimă a societății, pe de
altă parte, bazându-se pe morala crești-
nească, o pedepsește pentru că și-a tră-
dat familia. Adept al vieții patriarhale,
Tolstoi vede pe femeie numai în rolul
de soție și mamă, și nu o lasă să-și
canalizeze energia pe calea muncii so-
ciale. Acest fapt accentuează și mai
mult neînțelegerea de către Tolstoi a
problemelor sociale, în vreme ce în-
treaga intelectualitate progresistă rusă
lupta pentru emanciparea femeii, pentru
descătușarea ei din lanțurile familiei.

O critică și mai ascutită a întregii
orânduirii sociale, a tuturor instituțiilor
feudalo-capitaliste o reprezintă romanul
„*Invierea*“, soris în perioada când Tol-
stoi rupe legăturile cu clasa sa și
trece definitiv de partea țărănimii pa-

triarhale. Lenin a arătat că în această
desprindere a lui Tolstoi de clasa sa,
rezidă puterea lui, căci acest fapt i-a
ajutat lui Tolstoi să se năpustească ve-
hement, fără nicio reticență și motă de
tristețe, împotriva clasei sale. El scria :
„*După obârșie și educație, Tolstoi apar-
ține celei mai înalte aristocrații moșie-
rești a Rusiei; el a rupt cu toate ve-
derile obișnuite ale acestui mediu și, în
ultimele sale opere, a atacat, printr'o
critică plină de pasiune, toate orân-
duirile actuale de stat, bisericești, so-
ciale, economice, întemeiate pe sclavia
maselor, pe sărăcia lor, pe ruinarea
țăranilor și a micilor gospodari în gene-
ral, pe silnicia și fătărnicia de care
viața contemporană e îmbibată de sus
până jos*“.

În articolul „*Spovedania*“, scris în a-
ceastă perioadă, găsim următoarele
gânduri ale lui Tolstoi : „*Eu m'am le-
pădat de viața cercului nostru, recu-
noscând că aceasta nu este viață, ci
numai parodia vieții, condițiile bogăției
în care trăim ne privează de posibili-
tatea să înțelegem viața și, pentru a
o înțelege trebuie să înțelegem viața —
nu a excepțiilor, nu pe noi, paraziți ai
vieții, ci viața simplului popor munci-
tor, acela care face viața, să înțele-
gem acel sens pe care viața i-l dă*“.

„*Invierea*“, ca și celelalte două mari
romane ale lui Tolstoi, reprezintă o
grandioasă panoramă a vieții sociale
din Rusia, dela sfârșitul secolului trecut.

Dacă în „*Război și pace*“ Tolstoi
zugrăvește pe eroii săi nobili cu sim-
patie și căldură, iar în „*Ana Karenina*“,
cu tristețe, — în „*Invierea*“ îi zugră-
vește pe acești „aleși ai vieții“ cu ură
și dispreț.

În „*Invierea*“ nu mai găsim acele ta-
blouri idilice ale vieții țărănești, pe
care le-am întâlnit în primele creații
ale lui Tolstoi. Aci e redată cu un
realism necruțător viața de mizerie a
țăranului rus, în toată goliciunea ei.

Țăranii sunt aduși la completă ex-
tenuare, din cauza muncilor supraome-

nești și a foamei. Ei locuiesc în cocioabe strâmte, întunecoase și murdare, în care, alături de oameni, dorm și animalele. În această critică pătimășă răsună glasul țărănimii muncitoare. În articolul „Lev N. Tolstoi” Lenin scrie: *„Protestul său fierbinte, pasionat, adesea necruțător de aspru împotriva statului și a bisericii polițenești și oficiale redă atitudinea democrației țărănești primitive în care veacurile de iobăgie, de abuz și jaf al funcționării, de iezuitism bisericesc, de înșelăciune și șarlatanie, adunaseră munți de vrăjmășie și de ură”*.

Prin personagiul principal Nehliudov, Tolstoi aruncă în obrazul clicii guvernamentale, bisericii, judecătorilor, temnicerilor și tuturor slugilor regimului autocrat — protestul său, ura sa fierbinte. Demascarea este făcută în roman, deschis, fără ascunzișuri. Ca să apară și mai puternică descompunerea felului de viață a exploataților, Tolstoi recurge la antiteză: tablourile în care se descrie cum nenorocita Catiușa, victima lui Nehliudov, este dusă dela închisoare la judecată, stau alături cu tabloul dimineții în dormitorul lui Nehliudov; ședința dela judecătorie, în care s'a pronunțat sentința asupra Catiușei Maslova contrastează cu masa copioasă în casa Corceaghin, a căror fată trebuia să devină soția lui Nehliudov; ș. a. m. d. Acțiunea romanului îl prezintă pe Nehliudov, care face parte din curtea cu jurați la procesul intentat împotriva prostituatei Maslova, învinuită de a fi otrăvit și apoi jefuit un negustor. Pe vremuri, Catiușa era protejată mătușilor lui Nehliudov. Catiușa îl iubește pe Nehliudov, dar acesta, venind să-și petreacă vacanța de Paști la mătuși, o necinstește pe biata fată, aruncându-i drept răscumpărare 100 de ruble. Catiușa rămâne însărcinată și moralitatea înaltă a mătușilor nu le permite să țină în casă o astfel de femeie. Ea este dată afară. Intr'o noapte de toamnă ploioasă și rece, Catiușa trece printr'o

ascuțită criză sufletească: ea îl așteaptă în gară pe Nehliudov și îl vede bând nepăsător și vesel împreună cu prietenii săi. În această noapte, Catiușa pierde credința în Dumnezeu și în oameni: ea începe să decadă din ce în ce mai mult și ajunge în casa de toleranță.

Nehliudov o recunoaște pe Catiușa pe banca acuzaților. Acesta este momentul culminant în viața lui. El refuză să mai continue judecata și, dintr'odată, se așează pe poziția celor acuzați, spunându-le judecătorilor că toată judecata nu este decât o înscenare, o minciună, prin care își umplu buzunarele și capătă avansare. Nehliudov își dă seama că adevărații criminali sunt judecătorii, care nu se preocupă decât de interesele și plăcerile lor personale. El caută să răscumpere greșeala, vrea să se căsătorească cu Catiușa și, înainte de toate, s'o scoată din închisoare, s'o salveze dela munca silnică. În încercarea lui de a găsi pe cineva care să-l poată ajuta, el ajunge la avocați, la miniștri, la senat, și își dă seama că peste tot domnește același jaf, aceeași minciună, același carierism, aceleași fărădelegi. Venind la închisoare, el își dă seama că închiși trebuie să stea tocmai cei care conduc această instituție, cei care, în loc să corecteze pe oameni, sădesc în ei ura și viciul.

Nehliudov vrea să afle cauza viciului din el și constată că tot răul provine din situația lui de boier, din situația lui privilegiată, de stăpân. Vrea să renunțe la bogății, să-și dea pământul în folosința obștei țărănești, dar țărani nu pot avea încredere în el: ei cred că acesta este un nou mod de jaf și exploatare.

În dorința lui Nehliudov de a se purifica moralicește, el o urmează pe Catiușa în Siberia.

În Siberia, Catiușa se întâlnește cu osândiții politici, cu revoluționarii narodnici și cu revoluționarii marxiști. Prin revoluționarii narodnici, de care se

apropie, Catiușa ajunge la „înviere“, dar tot pe calea „morală“. Este important de subliniat, că simpatiile lui Tolstoi sunt de partea narodnicilor ieșiți din mediul intelectualilor și țăranilor, a căror activitate politică este condusă de tendința înfăptuirii unui ideal moral înalt, confuz, pe temeiul concepțiilor idealiste. Slăbiciunea lui Tolstoi propovăduitorul, constă în aceea că el renunță la lupta împotriva celor pe care i-a demascăat cu atâta forță în „*Învierea*“, propovăduind, în schimb, purificarea morală și nonviolenta.

Cu ironie (dovedind tocmai limitele autorului) îl zugrăvește Tolstoi pe Machel Condratiev, care citește primul volum din „*Capitalul*“ de K. Marx.

Măreția lui Tolstoi constă însă în faptul că el a reflectat — cităm cuvintele lui Lenin, — „*ura arzătoare, tendința spre mai bine ajunsă la maturitate, dorința de a se izbăvi de trecut, — și lipsa de maturitate, proasta educație politică a spiritului revoluționar slăbănog*“.

Tolstoi a oglindit foarte just în operele sale *instinctul* de clasă și lipsa unei *conștiințe* de clasă a masei largi țăranesti. Tocmai aceasta este cauza de bază că Tolstoi, în măreția sa, reprezintă două figuri care duc o luptă înverșunată: Tolstoi — marele scriitor realist popular care a „smuls orice fel de măști“ și Tolstoi — propovăduitorul, care a căutat să dea soluții pentru a ieși din bezna contradicțiilor sociale.

Lenin, vorbind despre „*contrazicerile din operele, din părerile, din învățăturile, din școala lui Tolstoi*“, le numește „*stridente*“. Pe de o parte Tolstoi a fost un mare scriitor, pe de altă parte — „*moșierul scrântit întru Cristos*“; pe de o parte, un protestatar vehement împotriva ordinii sociale, un critic sever și necruțător al exploatării capitaliste, pe de alta, propovăduitor al „nonviolentei“;

pe de o parte, smulgând tuturoră măștile de orice fel, pe de altă parte, propovăduitor al unei religii „umanizate“, care reprezintă o formă și mai rafinată de mascare a contradicțiilor sociale. Ținând seamă de aceste contradicții, Lenin, subliniază că Tolstoi n'a putut să vadă „*nici mișcarea muncitorească și rolul ei în lupta pentru socialism, nici revoluția rusă*“.

Criticii burghezi au căutat să ignoreze faptul că în opera sa, Tolstoi demască societatea capitalistă, dar ei n'au putut trece indiferenți pe lângă marele talent al scriitorului. Tolstoi era conștient de faptul că „*arta este un lucruri mareș. Artă este organul vieții omenești care transformă conștiința oamenilor*“. În acest sens, înțelegea și marea sa responsabilitate ca scriitor.

Sunt foarte concludente cuvintele lui pe cari le găsim într'o scrisoare: „*Gânditorul și artistul niciodată nu vor sta liniștiți pe înălțimile olimpice... ei sunt mereu agitați, emoționați: ei pot să hotărască și să spună ceeace ar aduce binele oamenilor, i-ar salva dela suferințe, le-ar da liniște; iar ei n'au spus așa, n'au reprezentat așa cum trebuie, n'au rezolvat nimic, iar mâine poate să fie prea târziu, — vor muri... Gânditori și artiști liniștiți și potoliți nu există*“. „*Și deaceea, — continuă Tolstoi această idee într'o altă scrisoare, — pentru ca artistul să fie ceeace este obligat să fie, în primul rând trebuie să fie om*“ și pentru asta e nevoie „*de o luptă continuă cu tine însuși*“.

Prin atitudinea lui Tolstoi față de menirea artistului, el dă o lovitură hotărâtă exponenților artei burgheze, aceloră care, ascunși în turnul de fildeș, *scă viața comună a omenirii*“.

Tolstoi spunea că prima condiție a unui bun artist e „*să nu se închidă*“

în viața personală, egoistă, ci să trăiască viața comună a omenirii”.

Așa cum a prevăzut Lenin, proletariatul a preluat din opera lui Tolstoi „ceea ce aparține viitorului”. Masele au înțeles critica pe care Tolstoi a făcut-o societății capitaliste, și s’au lămurit — nu pentru ca ele să plângă, să se roage și să blesteme capitalismul, ci pentru ca, înarmate cu critica necruțătoare a lui Tolstoi, să treacă la acțiune; ele au răsturnat capitalismul și monarhia, au lăurit o societate nouă, fără mizeria poporului, fără exploatarea omului de către om.

Pe drept cuvânt, Tolstoi poate fi

numit scriitor al poporului, nu numai pentru că a scris pentru popor, inspirându-se din viața acestuia, ci pentru că a redat în scrierile lui spiritul poporului, concepția lui despre viață, năzuința lui spre o viață mai bună. Folosindu-se de cuvintele pe care A. A. Jdanov le-a rostit la înmormântarea lui Maxim Gorki, putem spune că Tolstoi „a fost un fiu măreț al unui popor măreț”.

Această calitate a lui Tolstoi, precum și genialitatea lui ca artist, este recunoscută de lumea întreagă și de aceea Tolstoi va rămâne întotdeauna o măreață figură în istoria culturii ruse și universale.

PE MARGINEA TEZELOR PROVIZORII DE ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE

A trecut mai bine de o jumătate de an de când au început să apară treptat, în broșuri succesive, tezele provizorii de istoria literaturii române. Și totuși, până acum, nici un ecou în presă, nici un comentariu. Există o explicație și chiar o anumită justificare a tăcerii acesteia: s'a așteptat publicarea integrală a tezelor. Convingerea noastră este însă că și în acest domeniu, discuța nu poate aduce decât lumină, că ea nu trebuie deci amânată. Mai cu seamă acum, la începutul unui nou an școlar, și într'un moment în care se fac pregătirile pentru a trece dela forma provizorie a tezelor la alcătuirea unor manuale propriu zise.

Insuși faptul apariției tezelor constituie un mare pas înainte. În cadrul revoluției culturale ce se desfășurează în țara noastră sub conducerea Partidului, se impunea așezarea pe noi baze a studiului Istoriei literaturii. Moștenirea literară trebuia preluată în mod critic și valorificată științific, așa încât să promoveze în sufletul tinerei generații adevăratul patriotism, așa încât să constituie pildă și imbold pentru noua realizări în lupta pentru construirea socialismului, pentru progres, pentru pace.

Situația creată în primul an după reforma învățământului — când, după scoaterea din circulație a vechilor manuale, fiecare profesor își improviza un curs așa cum se pricepea, cu insuficientul material documentar pe care-l

avea la îndemână — cerea o grabnică soluționare. Din inițiativa Partidului, s'au alcătuit, la ministerul Învățământului Public, colective formate din profesori și scriitori. Condițiile de lucru erau astfel mult superioare acelorora pe care le putea avea un profesor muncind separat la catedra sa; erau totuși condiții grele, date fiind piedicile multiple ce trebuiau învinse, în primul rând din cauza lipsei unor cercetări pregătitoare și din cauza timpului scurt în care trebuiau efectuate lucrările. Așa au fost alcătuite tezele provizorii care, cu toate lipsurile inerente unui început oarecu garanții incomparabil mai mari de reușită în această întreprindere anevoioasă și de mare răspundere.

Despre importanța apariției tezelor provizorii, despre ajutorul prețios pe care ele îl constituie în munca didactică, vorbesc toți cei cărora ne-am adresat în mica anchetă pe care am întreprins-o înainte de a trece la alcătuirea acestui studiu. Profesori și elevi sunt unanimi în recunoașterea rolului pozitiv pe care îl au tezele provizorii în învățământ. Astfel, tov. Prof. I. Negoescu dela Liceul de băieți nr. 5 sublinia: „Tezele provizorii de istoria literaturii române, publicate de ministerul Învățământului Public, au umplut un mare gol, ele curmând o situație ce nu mai putea dăinui fără pagubă pentru școală. Cu toate lipsurile lor, aceste teze au indicat linia justă după care se poate revalorifica moștenirea noastră literară și s-a unificat punctul de vedere al prezentării scriitorilor și operelor în școală, sfârșindu-se

cu dibuirile sau rătăcirile profesorilor lăsați la propria lor inițiativă sau inspirație". Iar eleva Semia Abramovici, dela liceul de fete nr. 9, spunea: „Am apreciat foarte mult orientarea științifică nouă dată acestor prezentări, prin tendința de a scoate mereu în evidență legătura dintre bază și suprastructură, având astfel posibilitatea de a pătrunde și de a sesiza just diferitele probleme“.

Apariția tezelor a însemnat nu numai rezolvarea, ce nu mai putea suferi întârziere, a unei probleme acute în învățământ, ci totodată și o importantă realizare din punct de vedere științific. Marea lor însemnatate, în această privință, stă în faptul că ele reprezintă prima încercare științifică de a da o imagine de *ansamblu* despre istoria literaturii române.

S'au scris până acum câteva studii de reconsiderare a unor clasici, dar abia în aceste teze se încearcă pentru prima dată să se cuprindă întreaga dezvoltare a literaturii noastre, dela începuturile ei și până astăzi. Și o atare operă nu putea fi realizată decât printr'un efort colectiv.

Spre deosebire de vechile istorii literare, care falsificau adevărul istoric pentru a servi interesele reacționare ale burghezo-moșierimii învâluindu-le în cături metafizico-idealiste, tezele de față restabilesc, adevărul, folosind metoda științifică marxist-leninistă.

Și ele o fac așa în spirit combativ, răsturnând afirmațiile mincinoase ale criticii burgheze, demascând substratul reacționar al afirmațiilor ei: „Mulți dintre cei care au avut nenorocul să cunoască mai întâi pe marii noștri clasici prin prisma deformantă a școlii burgheze, au rămas cu această imagine a unui Coșbuc senin, zăgăvînd cu un zâmbet copilăresc pe buze scene uniform luminoase din viața idilică a satului. Poporul nostru a cunoscut și a iubit pe un alt Coșbuc. Pe un Coșbuc care-i ura cumplit pe ciocoi și exprima cu putere revolta și suferința țărănimii exploatare, pe autorul lui „Noi vream

pământ” și al „Doinei“... Bineînțeles că burghezo-moșierimea avea tot interesul să ascundă acest aspect al operei lui Coșbuc. De aceea lacheii ei culturali s'au străduit mereu să treacă cu vederea legătura dintre poet și popor, să acopere puternicele accente de revoltă socială din versurile sale, să le bagatelizeze, prezentându-le ca „*neesențiale*” (cl. XI-a II, pag. 31).

Dacă pentru mulți dintre clasici tezele îndeplinesc această operă de clarificare, de luminare a adevăratei lor personalități, pentru alții ele înseamnă primul act de consemnare în cadrul unei istorii literare. În acest sens, materialul adus de broșura I, pentru cl. XI în special, este deosebit de prețios. Se vorbește aci pentru prima dată așa cum se cuvine nu numai despre Gherea — pe care manualele burgheze abia-l pomeneau — dar și despre poetul D. Th. Neculuță, sau criticul Ionescu Raicu-Rion, etc., figuri luminoase ale istoriei noastre literare, înmormântate sub lespedeza tăcerii de ura claselor exploatare ce se simțeau lovite în interesele lor. Spațiul larg acordat curentului Contemporanul, felul în care sunt tratați criticii (Gherea, A. Bacalbașa, Rion) prozatorii (C. Mille, Sofia Nădejde, St. Basarabeanu, Paul Bujor, A. Bacalbașa) și poezii acestui curent (I. Păun-Pincio, Traian Demetrescu, C. Mille, N. Beldiceanu, D. Th., Neculuță, A. Toma) reprezintă un adevărat act de reparație a unei nedreptăți istorice.

Un merit de seamă al tezelor stă în faptul că, venind să înlăture falsele teorii ale istoriei literare burgheze, ele definesc dela început clar și pe înțelesul elevilor, obiectul istoriei literare pe baza învățăturii marxist-leniniste. „Literatura cuprinde totalitatea operelor orale, scrise de mână sau tipărite, care exprimă în imagini artistice ideile și năzuințele oamenilor”. „Desvoltarea literaturii este nemijlocit legată de dezvoltarea societății omenești; literatura reflectă viața materială a oamenilor. Și sum istoria omenirii este istoria lupte-

lor de clasă, fără îndoială că și literatura (orală și scrisă) ne înfățișează imaginile acestui lucru. Dat fiind că omeniirea a trecut prin diferite orânduirii sociale, și literatura vremii le poartă amprenta. Dar în societatea împărțită în clase antagonice nu poate fi vorba de existența unei literaturi unitare: în cadrul aceleiași culturi naționale apar două culturi, două literaturi; una care reprezintă și apără interesele elasei reacționare, dușmane mersului înainte al societății, cealaltă care înfățișează și apără interesele clasei revoluționare, progresiste, ce împinge dezvoltarea societății pe o treaptă superioară" (cl. IX, I, pag. 7).

Arătând că literatura este o formă a ideologiei, o formă specifică de reflecție a vieții; insistând asupra principiului spiritului de partid, tezele lămuresc totodată și rolul important pe care-l joacă literatura în dezvoltarea societății.

Se încearcă chiar și o delimitare a istoriei literaturii față de celelalte ramuri ale științei literaturii (teoria literaturii și critica), precizându-se că: „Istoria literaturii este acea parte a științei literaturii care cercetează felul în care s'a dezvoltat literatura în cadrul dezvoltării istorice a căreia țări". (cl. IX, I, pag. 8).

Din păcate, toate acestea sunt făcute într'un număr de pagini mult prea redus (întreaga introducere are 2 pagini) și, ceea ce apare și mai nejustificat, fără o referire explicită la învățăturile lui Marx, Engels, Lenin și Stalin.

După ce, în această prețioasă dar mult prea redusă introducere, s'a definit obiectul istoriei literaturii și s'au enunțat teoretic principiile fundamentale, se trece la aplicarea lor. Literatura, fenomen suprastructural, este analizat pornind dela baza societății care o determină.

Lucrul acesta se vede atât din grija cu care, la începutul fiecărui mare capitol, sunt înfățișate condițiile econo-

mice, sociale, politice ale momentului istoric respectiv, cât și din felul cum se procedează atunci când se trece la cercetarea fiecărui autor în parte.

Se încearcă lămurirea contradicțiilor din operă pe baza contradicțiilor societății respective și a poziției de clasă pe care se situează scriitorul. Așa sunt explicate contradicțiile din opera cronicarilor și a lui Dimitrie Cantemir, a scriitorilor din generația dela 1848, a marilor creatori din a doua jumătate a secolului XIX, a scriitorilor ce s'au strâns în jurul Contemporanului, a scriitorilor din sec. XX, etc.

Iată de pildă ce ni se spune despre Alecu Russo: „Alecu Ruso a trăit într-o epocă de frământări pe care el însuși o caracterizează astfel în „Cugețări": „Dela 1835, până la 1855, adică în curs de douăzeci de ani, Moldova a trăit mai mult decât în cele de pe urmă două veacuri". Aparținând micii boerimi, el a fost cucerit de năzuințele afirmate de reprezentanții forțelor progresului: „...lumea — scrie el — merge înainte și nu se poate întoarce, fiul nu poate fi tată sau frate părintelui său...". Se socotea un „ostaș al propășirii", dar în ceea ce privește realizarea acestei propășiri el era mai mult un reformist decât un revoluționar. Aceasta se explică prin însăși poziția lui de clasă. Evoluția sa a urmat pe aceea a burgheziei moldovene care încă de timpuriu s'a aliat cu boierimea. Faptul acesta se oglindește clar în opera lui, în care vom întâlni însemnate aspecte progresiste, dar și o limită bine stabilită în ceea ce privește ideile social-politice". (Cl. X-a, II, pag. 65).

Fără a trece sub tăcere contradicțiile, slăbiciunile scriitorilor analizați, (vezi în special studiul despre A. Vlahuță, P. Cerna, etc.), autorii tezelor știu să scoată în evidență, așa cum era necesar, elementele lor valoroase, acelea care justifică locul pe care le ocupă în istoria literaturii noastre, care constituie o tra-

diție progresistă, pe care ne sprijinim și astăzi în munca și lupta noastră.

Înfățișând operele din literatura veche, tezele pun accentul pe conținutul lor patriotic, pe lupta dusă pentru eliberarea de sub jugul otoman și făurirea unui stat centralizat, cu o limbă și literatură unitară.

Aceasta chiar atunci când sunt prezentate scrieri cu caracter religios. Astfel, analizându-se „Psaltirea în versuri” a lui Dosoftei, se subliniază acele elemente care vădesc un contact cu viața poporului și frământările de atunci.

„Dincolo de stângăciile începutului într’o limbă care abia se mlădia pentru o întrebuințare literară și cu atât mai mult pentru o întrebuințare în versuri, dincolo de urmele lăsate de o tradiție ostentativ pedantă, dincolo de accentele mistice religioase în care toată nădejdea se pune în intervenția divină, se simte pe alocurea în această operă contactul cu actualitatea, cu viața poporului” (cl. IX, II, pag. 48).

Se citează apoi versuri ca :

Mi-ai suit păgânul’n ceașă

Cu rău ce ne fac și ne cer leașă

în care se simte ecoul experienței proprii și a durerii pentru suferințele țării, precum și tendința caracteristică vremii spre eliberarea de jugul otoman. Sau versuri ca :

Și vă părăsiți colacii

și să judecați săracii

în care, indirect apare ceva din atitudinea autorului față de felul cum se împărțea „dreptatea”.

Sunt valorificate deasemeni și alte versuri reușite tocmai prin bazarea lor pe elemente culese din viața reală precum și acele stihuri originale „scornite” de Dosoftei pentru a da glas unor tendințe deasemenea caracteristice vremii : năzuința spre un stat unitar, centralizat, puternic și independent :

Cine-și face zid de pace

turnuri de frăție

duce viața fără greață

’ntr’ășa bogăție.

*Că-i mai bună depreună
viața cea frășesacă
decât arma ce destramă
oastea vitejească.*

Tot astfel se procedează și atunci când este vorba de alte scrieri religioase, în special de predicile lui Antim Ivireanul. Deasemenea atunci când se analizează operele cronicarilor sau ale lui Dimitrie Cantemir.

Așa, de pildă, analizând cronică la Neculce, se scoate în evidență caracterul ei realist, felul cum ea oglindește stările sociale și evenimentele epocii : raporturile dintre domni și boieri, ridicarea noii boierimi, dezvoltarea breslelor, starea de cumplită mizerie a țărănimii iobage, etc. pentru a se conchide că : „prin acest conținut realist atât de bogat și de felurit, letopisețul lui Neculce este cea mai sugestivă frescă a vieții poporului nostru din prima jumătate a secolului 18” (cl. IX, III, p. 28).

Procedându-se astfel, istoria literaturii vechi devine interesantă, vie, pasionantă chiar. Și aceasta merită să fie subliniat ca o însemnată biruință a temelor de cl. IX, care au izbutit în genere să înfățișeze viu un material socotit îndeobște arid, legându-l, în spirit partinic de probleme actuale, făcând pe elevi să descopere în acele vremuri îndepărtate, tradiții progresiste ce se cuvin prețuite în spirit patriotic, tradiții progresiste pe care se pot sprijini și astăzi în lupta contra tendințelor cosmopolite.

În aceeași străduință de a valorifica tradițiile progresiste autorii tezelor de cl. X scot în evidență, la scriitorii din generația dela 1848, legătura lor cu poporul, critica societății feudale, lupta pentru răsturnarea acestei societăți și năzuința spre o viață mai bună.

Caracteristic în această privință este studiul închinat lui Cezar Boliac. Urmărind activitatea acestuia ca teoretician al literaturii, ca gazetar și în deosebi ca poet, autorii arată cât de aspru a criticat Boliac regimul feudal,

înfățișând crunta exploatare a țărănimii iobage și a robilor țigani și cum a chemat la luptă pentru răsturnarea vechii orânduiri:

*„Pâinea, fierul o rodește
Tot cu fierul ne-o păstrăm,
Ea i-acelui ce-o muncește
Trântorilor n'o mai dăm“.*

(Clăcașul)

La scriitorii din a doua jumătate a secolului XIX și începutul sec. XX tezele de clasa XI scot în evidență, ca rezultat al dezvoltării clasei muncitoare, atitudinea lor combativă față de regimul burghezo-moșieresc și instituțiile acestuia, (parlamentul, armata, justiția, familia, etc.) realismul lor critic.

Și aceasta nu numai la scriitorii care se situau deschiși pe pozițiile clasei muncitoare integrându-se în curentul Contemporanului, ca de pildă D. Th. Neculuță, autorul unor versuri mobilizatoare îndemnând la distrugerea definitivă a dușmanului de clasă, prin uniunea proletariatului cu țărănimea muncitoare, pentru ca astfel să se deschidă drum unui viitor mai fericit, cucerit prin luptă:

*„Dar într-o zi, din văi, din munți,
Din sate și orașe,
Voinici, femei, bărbați cărunți,
Se vor scula, și tari și crunți
Vor pune'n praf a voastre frunți,
Jivinelor trușase!“*

Autorii tezelor știu să valorifice aspectele realist-critice și în opera acelor scriitori care au suferit numai indirect influența clasei muncitoare: Vlahuță, Coșbuc, etc., subliniind că: „tot ceace cuprinde bun și valoros această operă (e vorba aci de opera lui Vlahuță n.n.) ca și operele celorlalți scriitori începând din ultimele decenii ale sec. al XIX-lea, se datoresc puternicei influențe a mișcării muncitorești“ (cl. XI, II, pag. 19).

În înfățișarea întregii istorii a literaturii, tezele aplică adesea — din păcate nu cu destulă consecvență și

mai cu seamă nu cu destulă adâncime în analiza materialului concret, — principiul leninist cu privire la caracterul popular al artei. Scriitorii și operele sunt apreciate luându-se drept criteriu legătura lui cu poporul, cu năzuințele lor progresiste. În istoria literaturii vechi, acest criteriu e folosit pentru a valorifica just atât opera autorilor de scrieri religioase cât și a celor de sorieri istorice. Așa de pildă la Dosoftei, după ce s'au arătat limitele de clasă, se afirmă răspicat: „Ceeace este bun în opera lui Dosoftei, se datorește, dimpotrivă, apropierii sale de popor“ (cl. IX, I. p. 48).

Asupra nețărâmuritei sale dragoste pentru popor, insistă cu dreptate autorii atunci când vor să lumineze valoarea excepțională a marelui luptător democrat care a fost Nicolae Bălcescu: „În patrie, Bălcescu a văzut poporul, viața lui, cu suferințele și bucuriile lui, forța nemăsurată și creațiile a masselor“ (cl. X, II, pag. 22).

Pornind dela același principiu, analizând drumul parcurs de C. Mille, autorii tezelor ajung la o generalizare plină de învățăminte: „Îndepărtându-se de masse, trădând cauza clasei muncitoare pentru care luptase în prima perioadă a activității sale, care este și atât de rodnică pentru poezia noastră, el pierde în întregime forța lirică de care fusese însoțit. Această descompunere ca poet a lui Mille, arată limpede că practica socială în slujba celor oprimați este singurul și adevăratul izvor al unei creații artistice cu adevărat progresiste“. (cl. XI, I, pag. 45).

Astfel de învățăminte aplicabile în munca și lupta noastră de azi, sunt rare, după cum rare sunt deosemena accentele răspicat combative. Acstă, dealtfel, cum vom arăta mai târziu, una dintre scăderile importante ale tezelor. Totuși, ici colo, întâlnim și aspecte de această natură care merită deci să fie relevate.

Deosebit de interesant, prin felul nou

cum pune problemele ni se pare capitolul despre folclor.

Mai mult de două treimi din paginile primei broșuri pentru cl. IX, sunt închinat studiului aprofundat al folclorului. Și lucrul nu este întâmplător. El oglindește importanța pe care azi, în regimul de democrație populară, îl acordăm acestor producții ale poporului, pe care burghezo-moșierimea le-a disprețuit în fond, deși uneori a căutat să paradeze cu ele, să le monopolizeze în slujba propriilor ei interese, denaturându-le și falsificându-le conținutul lor ideologic. Munca de restabilire a adevărului trebuie să se desfășoare aci cu o deosebită grijă și atenție. De aceea cele 4-5 pagini cuprinse sub titlul „Ce este folclorul” sunt deosebit de prețioase. Ele ne arată că trebuie să vedem în folclor oglindirea directă a vieții și năzuințelor poporului muncitor, fără a uita însă că în decursul istoriei conținutul trăsăturilor generale ale folclorului s'a schimbat. Iată cum precizează tezele această chestiune: „In societatea primitivă folclorul a fost singura formă de creație artistică. Mai târziu, odată cu apariția claselor, în orânduirea sclavagistă, feudală sau capitalistă, folclorul devine un bun în deosebi al masselor exploatare care, prin această manifestare artistică, iau atitudine împotriva exploatării și a exploataților. Așa se explică pe de altă parte ostilitatea și disprețul claselor stăpânitoare față de folclor. In societatea socialistă sau în cea comunistă, folclorul devine un bun al întregului popor, eliberat de exploatare, o formă de creație poetică desfășurându-se din plin, paralel cu cealaltă formă, aceea a literaturii scrise”. (cl. IX, I, pag. 23).

De aci putem desprinde nu numai conținutul de clasă al folclorului și datorită de a deosebi înălăuntrul producțiilor orale pe cele cu adevărat populare exprimând interesele masselor exploatare, de acelea antipopulare aservite intereselor exploataților; dar și marea însemnătate a folclorului. Folclorul este

forma cea mai veche a literaturii naționale și totodată un izvor mereu nesecat de viață proaspătă populară. Așa se explică bogata înflorire a folclorului în Uniunea Sovietică și în țările de democrație populară cum este și țara noastră.

Utilă este în teze și lămurirea problemei influențelor literare: „Influențele literare nu apar întâmplător, ele nu sunt numai un transfer de teme și subiecte dintr'o literatură cu prestigiu într'o altă literatură. Influența nu se produce oricând și oricum. Trebuie să se desvolte mai întâi condițiile obiective care permit utilizarea unei literaturi străine care se armonizează cu conținutul vieții sociale a poporului respectiv” (cl. IX, III p. 12).

Punând accentul pe necesitățile izvorite din condițiile economico-sociale ale țării; respingând teza falsă a „izvorismului” promovată de burghezie, se duce astfel lupta împotriva tendințelor cosmopolite de ploconire în fața Apusului.

Și lucrul nu se reduce la o afirmație principală. În câteva rânduri, — deși nu suficient — se trece la aplicarea în concret combătându-se teze cosmopolite, cu privire la interpretarea operei anumitor scriitori: Cârlova, Gr. Alexandrescu, Coșbuc, etc. Despre Gherea ni se spune clar: „Contrar afirmațiilor adversarilor, nu a copiat niciun sistem apusean de teorie literară” (cl. XI, I, pag. 24).

Pe aceeași linie, de combatere a tendințelor burgheze antipatriotice, se situează și capitolul „Manifestări culturale pe teritoriul R.P.R. până în sec. 14”. Prezența acestui capitol trebuie înțeleasă în primul rând, ca o armă împotriva cosmopoliților care falsificau înțelegerea trecutului poporului nostru, minimalizând valoarea acestui trecut pe care-l decretau barbar și neinteresant și socotind — așa cum făcea de pildă un Sextil Pușcariu — că singurele elemente valoroase se datoresc influențelor din Apus și ajungând astfel la ideea absurdă — dar caracteristică bur-

gheziei de a periodiza istoria literaturii noastre în raport cu momentele de exercitare ale unei influențe „binefăcătoare” venite din „Occidentul luminat”. Materialul din acest capitol vine să infirmе — cu datele încă puține, dar prețioase, obținute în urma nouilor cercetări întreprinse într'un domeniu lăsat în paragină de învățații burghezi — toate afirmațiile mincinoase ale științei cosmopolite, arătând vechimea așezărilor omenеști și a culturii pe teritoriul R.P.R.

În ceea ce privește modul de exprimare, trebuie subliniat ca un merit însemnat al tezelor faptul că stilul este în genere limpede, precis, fără întortocheri și zorzoane inutile.

În linii mari, se poate desprinde și un plan de organizare a materialului. Fiecare perioadă este precedată, așa cum arătăm și mai sus, de o prezentare introductivă, în care sunt lămurite condițiile economico-sociale, politice și culturale ale vremii. Urmează apoi mici studii monografice închinare scriitorilor din momentul istoric respectiv. Se observă și aci, în genere, un început de plan de sistematizare: întâi înfățișarea vieții, a procesului de construire a operei, precizându-se poziția de clasă de pe care este scrisă opera; apoi analiza operei și concluzii sintetizatoare. Imaginea cu care rămâne cititorul este astfel clară și în genere justă, științifică.

Dar, așa cum se prezintă acum, tezele provizorii ridică și o serie de probleme care necesită discuții.

Dela început se ivește o mare dificultate. E foarte greu să emiți o opinie justă despre ele, e foarte greu să afirmi ceva precis. Mai exact: poți afirma și dovedi orice sprijinindu-te chiar cu citate din text. Și aceasta pentru că tezele sunt cu totul lipsite de unitate. Există diferențe considerabile între broșurile de istoria literaturii vechi și cele de istoria literaturii noi, precum există dife-

rențe considerabile între diferitele capitole dinlăuntrul aceleiași broșuri sau între diferitele studii monografice.

Tezele de istoria literaturii vechi sunt mai unitare, mai încheiate decât cele de istoria literaturii noi și, în genere, multe dintre obiecțiile ce se pot aduce unora nu sunt valabile și pentru celelalte. Iată, pentru a da un singur exemplu, problema influenței binefăcătoare a literaturii ruse. În tezele de clasa IX, chestiunea a fost pusă dela început, principial, în Introducere. Studiul științific al literaturii — se arată aci — „descoperă și marele adevăr, tălănit de istoricii burghezi, al uriașei și binefăcătoare influențe pe care cultura slavă în general și literatura rusă îndeosebi au exercitat-o în decurs de veacuri asupra celei române, începând cu primele texte religioase și au tiparul, până la mărețul sprijin de azi al celei mai înaintate literaturi din lume, literatura sovietică” (cl. 9, I, p. 9). Apoi, chestiunea a fost larg desbătută în capitolele introductive ale fiecărei perioade (secolul XIV, XV, XVI, secolului XVII, secolul XVIII) pentru a fi apoi precizată și documentată cu exemple concrete în cadrul studiului literaturii religioase, istorice, didactice, de cărți populare, etc.

O atare prezentare sistematică și consecventă lipsește cu totul în tezele pentru clasele X-XI. Abia ici-colo câte o mențiune frunzărită: la Negruzzi, la Basarabeanu. Ceva mai amplu la Gheara. Dar nicăieri o viziune de ansamblu și o depășire a simplei influențe directe. Credem că această lipsă trebuie neapărat remediată, procedând sistematic și lărgind concepția îngustă despre influența directă până la aceea a preluării unei anumite moșteniri literare, a unui anumit fel de a vedea, preluare de experiență ce se poate observa și acolo unde nu poate fi vorba de o inspirație directă dintr'o anumită operă a scriitorului respectiv. Numai în chipul acesta se va putea înfățișa științific, în în-

treaga ei amploare, influența binefăcătoare exercitată de literatura rusă asupra literaturii noastre dealungul veacurilor.

În schimb, în broșura pentru cl. IX există un întreg capitol despre „Formarea limbii române” care vine în contradicție cu tezele tovarășului Stalin din articolele cu privire la marxism în lingvistică. Așa ceva nu întâlnim în tezele pentru cl. X-XI, precum nu întâlnim acolo nici greșala de a deplasa cu mai bine de un secol anumite opere literare (În cl. IX, istoricii munteni din sec. XVI-XVII sunt tratați la capitolul despre secolul XVIII).

Dacă între tezele de istoria literaturii vechi și cele de istoria literaturii noi există diferențe considerabile, tot atât de mari sunt și diferențele între diferitele studii monografice din cuprinsul aceluiași perioade. Astfel, de pildă, capitolul despre opera lui Heliade Rădulescu este nesistematic și în genere neadâncit, din contra, sunt multe alte studii serios gândite și sistematic expuse (Filimon, Vlahuță, Coșbuc, Cerna) Și ca formă de prezentare apar diferențieri marcate: capitolul despre Gheșea, bogat în conținut, păstrează aspectul strict de teze, enunțând numai ideile, ce vor trebui apoi dezvoltate. Alte capitole desfășoară pe larg expunerea, dezvoltând ideile, introducând chiar citate și încercând chiar să le comenteze.

Cu toată această dificultate care rezultă din lipsa de unitate a tezelor, anumite probleme trebuiesc ridicate chiar dacă unele dintre ele nu se referă în egală măsură la întreaga serie de studii. Prima și poate cea mai importantă este aceea a periodizării și implicit a împărțirii materialului pe clase. În clasa IX se studiază numai literatura veche, în clasa X se începe cu Văcăreștii și se încheie cu Junimea după ce au fost studiați atât scriitorii dela 1848 cât și Eminescu, Caragiale, Creangă, etc; însfârșit în clasa XI se pornește

dela Curentul Contemporanul și se ajunge până în zilele noastre. O atare împărțire ni se pare nejustă. În primul rând, pentru că ea împiedică o prezentare științifică a procesului de dezvoltare istorică, despărțind arbitrar factorii care se ciocnesc în luptă. Nu se poate studia într-o clasă Junimea și abia în anul următor, Contemporanul, când întreg sfârșitul secolului XIX răsună de ciocnirea lor și când aceste ciocniri reprezintă, pe plan cultural, literar, lupta de clasă dintre burghezo-moșierimea reacționară și mișcarea muncitorească în creștere, purtătoare a progresului.

Situarea capitolului despre Junimea la sfârșitul clasei X, după ce au fost studiați scriitorii ca Eminescu, Creangă, Caragiale, părea la prima vedere ciudată. Ea are totuși o explicație. Prin această derogare dela ordinea cronologică, autorii Tezelor au vrut, desigur, să lupte împotriva clișeeilor false și interesat răspândite de istoriografia burgheză, marcând astfel ideea justă că marii noștri clasici nu aparțin Junimei, mai mult chiar că Junimea nu este nici măcar un adevărat curent literar, în deplinul înțeles al cuvântului. Metoda întrebuintată însă pentru a marca această idee justă și a restabili adevărul istoric, ni se pare însă greșită. Se procedează formal, printr-o simplă intervertire mecanică a ordinei de expunere în loc să se acționeze combativ, ducându-se o luptă în profunzime, consecventă. Un astfel de procedeu formal este nu numai ineficace, dar crează și confuzii prin încălcarea succesiunii istorice a faptelor și poate duce la o neștiințifică viziune asupra desfășurării lor, prin întunecarea principiului fundamental al luptei de clasă.

Actuala repartitie a materialului mai are și o altă consecință care ni se pare neindicată din punct de vedere științific: se acordă un loc disproportionat de mare, literaturii vechi. Departe de noi gândul de a minimaliza importanța acestei literaturi, ar însemna să alune-

căm pe panta cosmopolitismului. Totuși, credem că s'a căzut aci într'o exagerare contrarie atunci când s'a rezervat pentru studiul acestei literaturi un an din cei trei cât stau cu totul la dispoziție. Nu s'a ținut seama de realități, de faptul că în secolul XIX și XX, literatura noastră s'a dezvoltat deosebit de repede. Nu s'a ținut seama de faptul că, atunci când facem istoria *literaturii*, trebuie să ne ocupăm de literatură, deci de oglindirea realității prin imagini artistice și nu de cultură în general. De altfel, și în această privință, ne poate servi drept îndreptar experiența sovietică. Istoriile literare sovietice acordă un spațiu relativ restrâns perioadei vechi și dau o largă dezvoltare epocii noi pe care o deschide Pușchin.

Din analiza materialului sovietic se desprinde și o altă învățătură. Nu cantitatea, ci calitatea cunoștințelor interesează în primul rând. Preocuparea centrală trebuie să fie nu aceea de a studia cât mai mulți scriitori, ci de a analiza în adâncime opera celor mai însemnați dintre ei. Pușchin, Gogol, Saltăcov-Scedrin, Tolstoi, etc. sunt studiați acolo sub toate aspectele cu grijă și dragoste atentă. Cum am putea face noi același lucru pentru un Eminescu, Creangă, Caragiale, în actuala stare de lucruri?

De altfel, chiar mulțumindu-se cu mai puțin, materialul rezervat clasei X în special este atât de bogat, încât este o imposibilitate practică pedagogică de a-l parcurge cu seriozitate.

Pentru a evita inconvenientele arătate, atât cele științifice cât și cele pedagogice, am propune o altă repartitie a materialului și anume: clasa IX până la 1848, inclusiv, clasa X până la Contemporanul inclusiv, clasa XI, până în zilele noastre. O atare împărțire ar fi în primul rând, științifică, îngăduind evidențierea luptei de clasă în câmpul literaturii. Totodată ea ar mai prezenta un avantaj suplimentar, din punct de vedere educativ: ar desvolta în elevi

încrederea optimistă în victoria forțelor progresiste, căci fiecare clasă și-ar încheia studiul cu analizarea elementelor progresiste, într'o perioadă de creștere a lor: în clasa IX momentul culminant al epocii dela 1848, în clasa X curentul Contemporanul, în clasa XI, literatura actuală.

În ceea ce privește istoria literaturii vechi, credem că ar trebui să se găsească un loc mai potrivit pentru prezentarea istoriografiei muntene: apare ciudat și produce confuzii introducerea unui nou criteriu de deosebire (muntean — moldovean) când întreg materialul este sistematizat cronologic. Nimic nu justifică tratarea cronicarilor munteni din secolul XVII la capitolul despre secolul XVIII; sau faptul că, în timp ce Antim Ivireanu ce-și dezvoltă activitatea în timpul domniei lui Brâncoveanu, figurează la secolul XVII, cronicarii din aceeași perioadă (Stolnicul Cantacuzino, Radu Popescu, frații Greceanu), sunt studiați la capitolul despre secolul XVIII. Oarecum arbitrară apare introducerea acelor concluzii cu privire la cronici la mijlocul broșurei despre secolul XVIII. (Cl. IX III p. 45—46) la capitolul „Alți cronicari din veacul al XVIII-lea“.

Discutând problema periodizării, am avut ocazia să subliniem o anumită alunecare spre obiectivism, spre ocolirea luptei de clasă ca motor al istoriei.

Este aci o lipsă esențială a tezelor, a celor de istoria literaturii moderne în special. Tezele nu urmăresc în mod consecvent și nu izbutesc să ne înfățișeze *procesul istoric de dezvoltare* al literaturii, ele nu ne înfățișează lupta între cele două culturi din sânul societăților cu clase antagonice, nu ne înfățișează lupta dintre realism și antirealism dealungul veacurilor.

Ori tocmai acesta trebuie să fie scopul principal al unor teze de *istoria literaturii*, pentru clasele IX-XI.

Lucrul acesta nu trebuie pierdut din vedere. Noi care am trecut prin neno-

rocita școală veche a burghezo-moșierimii știm că se putea eventual întâmpla ca absolvenții ei să cunoască o mulțime de date cu privire la diverse opere și diverși scriitori; niciodată însă absolvenții acestei școli nu aveau nici cea mai slabă idee despre realitatea procesului istoric de dezvoltare a literaturii, despre legătura dintre fenomenele literare și despre determinarea lor, în ultimă instanță, de către baza societății respective, bază care nu e veșnică, ci se schimbă după legi precise, descoperite de știința marxist-leninistă.

Tocmai de aceea obiectivul principal al studiului în cl. IX—XI, îl constituie înțelegerea procesului de dezvoltare istorică a literaturii. Înfrățirea vie și concretă a acestuia trebuia deci să stea în centrul preocupării autorilor. Din păcate, tocmai în acest punct, tezele suferă de serioase slăbiciuni.

Lucrul se vede în special la prezentările introductive dela începutul fiecărui mare capitol. Ele sunt adesea insuficiente, dezvoltând în special situația economică-socială și oprindu-se tocmai atunci când ar trebui să înfrățeze în ansamblul lui și procesul de dezvoltare al literaturii. Ele rămân astfel, oarecum rupte de rest. De aci, alunecarea tezelor pe panta unei simple alăturări de mici studii monografice izolate în fond unele de altele.

Tezele de istoria literaturii vechi suferă mai puțin de acest neajuns. Aci legătura între situația economică-socială și cea culturală-literară este mai strâns prezentată. Un succes în acest sens îl reprezintă de pildă partea referitoare la secolul XVII, în care dezvoltarea culturii și a literaturii este bine înfrățită în capitolul introductiv, dar concluziile de aci sunt apoi reluate și dezvoltate pe material concret în cadrul capitolelor despre literatura religioasă, istorică, și cărți populare.

Dar în genere, tezele vădesc acea scădere esențială pe care am remarcat-o și cu privire la periodizare: insu-

ficienta marcare a luptei de clasă. Înăuntrul fiecărui capitol, materialul nu este axat chiar pe acest principiu. Se face adesea o expunere statică, descriptivă. Nu se înfrățesc dinamic procesul de dezvoltare al literaturii, ca rezultat al conflictului între forțe antagonice.

Excepție onorabilă face capitolul despre Contemporanul. Incepând cu prezentarea introductivă, care pune clar față în față cele două forțe în luptă: burghezo-moșierimea, reprezentată prin Junimea și clasa muncitoare, reprezentată prin Contemporanul; se trece apoi la activitatea revistei Contemporanul înfrățită în mod foarte caracteristic și nimerit, pe „teme de luptă” (lupta pentru răspândirea învățaturii marxiste, lupta împotriva esteticei metafizice promovată de Junimea, luptă pentru răspândirea științei, pentru culturalizarea masselor; lupta contra falsei culturi, pentru manuale școlare științifice, lupta pentru revendicări democratice generale, pentru egalitatea în drepturi; lupta contra discriminărilor rasiale, naționale și religioase) Tot ca o luptă pe diferite fronturi împotriva burghezo-moșierimii este înfrățită și opera lui Gherea. Merită să fie subliniat deasemenea faptul că și petele de umbră, scăderile celor dela Contemporanul sunt înfrățite ca rezultat al luptei, ca răni sau înfrângeri în lupta contra ideologiei dușmanului de clasă.

Din păcate, asemenea excepții sunt extrem de rare. În schimb, adeseori, aspectul acesta de luptă între forțe antagonice este tratat în grabă, superficial, prin simple aluzii incidentale, sau lipsește chiar cu totul. Se întâmplă chiar ca, mergând pe calea comodă a minimului de efort și de risc, să se ocolească probleme esențiale. Astfel, broșura II pentru clasa XI nu are nicio prezentare introductivă. Ori, faptul că lipsește prezentarea condițiilor dela sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, moment extrem de important

căci el marchează trecerea capitalismului în faza sa imperialistă, constituie o gravă lacună. Fără a ști cum se ascute lupta de clasă în această perioadă și ce aspecte ia ea pe frontul de luptă ideologică, fără a ști ce a însemnat semănătorismul, poporanismul, simbolismul etc. și cum s'a dus lupta împotriva lor, cum vom putea înțelege drumul parcurs de scriitorii analizați în această broșură: Vlahuță, Coșbuc, Cerna, Delavrancea, etc.? Dealtfel, în cadrul studiilor monografice — și lucrul era inevitabil — autorii se referă la semănătorism, de pildă. Cine să lămurească pe elevi ce este semănătorismul? Nu înseamnă aceasta a-ți fura tu însuși căciula?

Uneori, în teze, amănuntele risipite cu prea multă dărnicie, datele și numirile citate (în special în prezentarea secolelor XV-XVI) încarcă inutil textul, întunecând viziunea de ansamblu.

De această scădere s'au sesizat și elevii. În cadrul anchetei pe care am întreprins-o înainte de a purcede la acest studiu, elevul Săndulescu Const. M. dela liceul de băieți nr. 1, observa: „Ar mai fi un punct de atins și anume: surplusul de amănunte — în special biografice și bibliografice — care îngreunează munca de asimilare a materialului de către elevi”.

Multe biografii sunt prezentate obiectivist. Se comunică fapte, date, — adesea cu totul nesemnificative — și atât! (Biografiile lui Ienăchiță Văcărescu, Iancu Văcărescu, Micu, Șincai, Maior, etc.). Cu cât îl ajutam pe elev de pildă, dacă îl obligăm să știe că Iancu Văcărescu a fost îndepărtat din slujbă în 1817, că a fost logofăt în 1824, etc.? La ce îi folosește elevului să cunoască întreaga listă a operelor religioase, istorice și filologice ale lui Micu, Șincai și Maior, unele dintre ele cu numiri latinești? De ce să-i încărcăm inutil memoria cu amănunte istorice cu privire la diferitele pelerinări, sau cu aspectele tehnice bibliografice

ale redactărilor în care nu s'a păstrat cronica scrisă la Curtea lui Ștefan cel Mare, etc.? (cl. IX, II, p. 16).

Atitudinea aceasta de erudiție seacă merge atât de departe, încât se ajunge uneori la manifestări absurde. Pentru a lămuri pe elevi când a fost scrisă Gramatica lui Macarie, călugărul dela Iași, autorii manualelor *precizează* cu o încântătoare naivitate: „redactată în timpul mitropolitului Gabriel” (cl. X, I, p. 7). Probabil că autorul își închipuia că nu e de conceput ca un om normal să nu știe cu precizie când a trăit ilustrul mitropolit Gabriel.

Este aci o rămășiță a unei vechi mentalități, a acelei atitudini pe care o adoptă „omul de știință” burghez, ce se ascundea în dosul unei movile uriașe de fapte, pe care se ferea să le interpreteze științific pentru a descoperi adevărul.

Tocmai pentru că sunt lucrate astfel obiectivist, biografiile nici nu sunt legate organic cu analiza operei și nu ajută la înțelegerea acesteia.

Numărul prea mare de scriitori analizați monografic fără ca spațiul acordat fiecăruia să fie bine proporționat în raport cu locul pe care-l ocupă în istoria literaturii, fără aștează impresiile, duce la acelaș rezultat nedorit. Desigur, nu trebuie să uităm că avem de-a face cu teze *provizorii*; nu trebuie să pierdem din vedere faptul că ele au fost alcătuite într'un timp relativ scurt și în condiții grele, diferențele capitole fiind împărțite pentru lucru între membrii colectivului, fără să existe cercetări pregătitoare și puncte de vedere fixate în prealabil în mod clar, de comun acord.

Totuși, pentru munca viitoare de îmbunătățire a tezelor, am propune ca prezentările introductive să fie scrise din nou, pe baza principiilor enunțate mai sus, pentru ca în centrul atenției să stea înfățișarea în spirit partinic, a procesului de dezvoltare a literaturii. Totdodată, în cuprinsul tabloului de ansamblu din prezentările introductive să

se includă și o succintă trecere în revistă a scriitorilor de importanță relativ mai mică.

Studii monografice să fie închinete numai scriitorilor de o însemnătate deosebită. Și chiar între aceștia să se stabilească diferențieri, chibzuindu-se cu grijă spațiul ce trebuie acordat fiecăruia în raport cu locul pe care-l ocupă în istoria literaturii. Socotim de pildă, că lui Eminescu sau Caragiale trebuie să li se rezerve câte 10—12 ore de studiu, în timp ce unui scriitor și el destul de însemnat ca Slavici, nu i se vor putea rezerva mai mult de 4—5 ore.

În felul acesta, vom putea da marilor noștri clasici atenția cuvenită și vom putea trece dela un studiu în suprafață la unul în adâncime.

În ceea ce privește modul de structurare a materialului în studiile monografice, credem că, în munca de alcătuire a viitoarelor manuale, trebuie să stea în centrul atenției încă trei probleme care, în tezele de față au fost soluționate oarecum superficial, nefundamental :

1) În primul rând, va trebui să se acorde mai mare atenție încadrării scriitorilor în epoca respectivă, stabilirii legăturilor eventuale cu anumite curente literare, raportării la alți scriitori contemporani, pentru a stabili astfel mai just atât caracteristicile fiecăruia, cât și valoarea lui, locul pe care-l ocupă în istoria literaturii. Altfel se alunecă ușor în exagerări, în bine sau în rău. Tot căutând mereu să subliniezi aspectele pozitive și marcând limitele numai prin fraze stereotipe, ajungi să nu mai vezi diferența între Bălcescu și Russo, sau Alecsandri, între Neculuță și Coșbuc, etc., etc.

De un deosebit interes este deasemeni urmărirea felului cum scriitorii continuă anumite tradiții progresiste, preluând și ducând mai departe experiența înaintașilor. Ce plină de învățăminte ar fi, de pildă, urmărirea atentă a felului cum a fost continuată tradiția progre-

sistă a generației dela 1848, sau a Contemporanului, a felului cum a valorificat Eminescu experiența înaintașilor și cum au valorificat urmașii săi moștenirea eminesciană, etc.

2) Totodată, se impune accentuarea hotărâtă a mesajului pe care opera scriitorilor din trecut îl cuprinde pentru noi, cei de azi; ce putem învăța dela ei; în ce chip, oglindim veridic, profund, realitatea unei anumite epoci, ei ne ajută și azi să ducem mai bine lupta pentru construirea socialismului, lupta pentru apărarea păcii, împotriva imperialismului ațățător la război. Și acest lucru trebuie făcut nu numai în câteva cuvinte, la sfârșit, în cuprinsul concluziilor sintetizatoare, ci trebuie să treacă prin întreaga expunere, ca un fir roșu, călăuzitor, dând expunerii caracter combativ, pătrunzând-o de spirit partinic.

3) Însfârșit, este necesar să se pună accentul cuvenit pe analizarea operelor celor mai reprezentative ale marilor scriitori în profunzime, în calitatea lor de opere *literare*, deci de formă specifică de cunoaștere, de oglindire a realității prin imagini *artistice*; va trebui să se dea mai multă atenție stabilirii a ceea ce sovieticii numesc într'un sens cuprinzător „stilul” fiecărui scriitor, caracteristicile lui din punctul de vedere al concepției despre viață și al măiestriei artistice.

În forma actuală, tezele provizorii sunt departe de a fi făcut față acestor sarcini, lucru pe care l-au observat mulți dintre cei pe care i-am anchetat, profesori și elevi. Prof. Ghiță dela liceul de băeți Nr. . ., arată că lipsa unei analize literare mai adâncite „stânjeneste însușirea de către elevi a valorii artistice a literaturii noastre, pe baza principiului unității dintre conținut și formă”. Sub o altă formă, mai drastic, spune în fond același lucru și elevul Mișu Chioveanu dela liceul de băeți nr. 5: „Nu se analizează, sau dacă se analizează unele opere, aceasta se face foarte superficial”. Iar un alt

elev, remarcă: „Mai ar fi necesară o actualizare a acestor idei ce se desprind din operele studiate (n.n.) deoarece majoritatea se potrivesc și astăzi pentru societate”.

Intr'adevăr, tezele subliniază uneori anumite aspecte de critică a regimului feudal sau burghezo-moșieresc, atacuri contra bisericii catolice, contra monarhiei, etc., dar nu folosesc în acest sens nenumăratele privilegii ivite și mai cu seamă nu trec la o atitudine răspicat combativă, scoțând învățături pentru munca și lupta noastră de construire a socialismului, pentru pace, în condițiile unei lumi împărțite în două tabere ce se înfruntă într'o aprigă înțeleștare.

Un exemplu, luat la întâmplare: opera lui Grigore Alexandrescu. În „Anul 1840”, poetul scrie:

*„A lumii temelie se mișcă, se clătește,
Vechile-i instituții se șterg, s'au
ruginit.*

*Un duh fierbe în lume și omul ce
gândește*

*Aleargă către tine, căci vremea a
sosit.*

E vorba aci de prăbușirea societății feudale. Dar cât de bine se pot aplica aceste versuri și situației actuale când capitalismul putred, ajuns în faza sa imperialistă, cu „instituțiile-i ruginite”, e condamnat de mersul înainte al istoriei și se clatină sub loviturile frontului păcii, condus de Uniunea Sovietică, front în care se înrolează toți oamenii cinstiți, toți cei care, gândind, înțeleg că „vremea a sosit”.

Alte versuri pot sluji în lupta împotriva acelor scriitori care, asemeni lui Sartre sau Priestley, au trădat cauza poporului, devenind unelte ale exploataților. În „Epistolă d-lui Maior Voinescu II” poetul se plânge, ironic:

*De-aș avea'ncai darul să scriu de
porunceală*

*Și când cearcă pământul vr'o mică
sguduială,*

*Să fac câte-o duzină de ode sugru-
mate,*

*Să laud rău sau bine, aș fi mulțumit
poate;*

*În vreme ce acuma, vorbind cum mi
se pare*

Imi fac vrășmași.

Și câte alte lucruri de arzătoare actualitate nu se pot sublinia în opera lui Gr. Alexandrescu (caracterul dușmănos față de cultură al claselor exploatare în decadență, teama lor de adevăr etc.) și cu atât mai mult în bogata galerie a tuturor clasicilor noștri. E aci un câmp vast pentru rodnice actualizări.

Analizele literare constituie o raritate. Le întâlnim la câteva opere din literatura veche (Psaltirea lui Dosoftei, Cronicele, Istoria Ieroglifică a lui Cantemir) și într'un caz sau două, în literatura nouă, (Coșbuc) analize în care se insistă asupra legăturii dintre conținut și formă precum și asupra caracterului popular și realist ce le conferă valoare. De cele mai multe ori însă analizele literare lipsesc, sau, chiar dacă există ele se reduc la simpla reproducere rezumativă a conținutului. Când se încearcă și un „comentariu” el nu spune nimic, jonglează cu cuvinte umflate, banale, goale de înțeles. Anumite afirmații indică, și confuzii ideologice, o concepție neclară despre raportul dintre conținut și formă. Semnificative pentru înțelegerea îngustă a noțiunii de formă în literatură, ni se par acele scurte paragrafe intitulate „Compoziție și limbă” (de pildă ol. X, I, p. 57) paragrafe care, în concepția autorului par să țină locul unei analize a formei artistice. Forma în artă, imaginea artistică, nu poate fi redusă la „compoziție și limbă”, nici la figuri de stil. E totuși ceea ce rezultă dintr'un pasaj ca acesta: „Valoarea literară, limbă și stil”. Dacă am anticipat asupra valorii literare prin analiza și constatarea meșteșugului narativ, ne mai rămâne să arătăm sporita valoare literară a cronice, prin măestrile descrieri, prin însușirile stilului și limba folosită

de Costin în acest letopiseț" (cl. IX, II, p. 63). Mai sunt și alte confuzii ideologice în cuprinsul tezelor. Astfel, pe alocuri întâlnim o alunecare spre interpretări vulgarizatoare ale concepției materialiste. Oscilațiile lui Vlahuță, sunt explicate simplist și vulgarizate prin scăderea sau urcarea veniturilor sale: „Ecoul pesimismului eminescian se datorește situației materiale grele a poetului din această perioadă într-o societate ce nu-i asigură condițiile necesare unei vieți demne" (cl. XI, II, p. 9). Influența socialismului „scade mai târziu după polemica cu socialiștii, dar mai ales după ce Vlahuță își asigură un trai îndestulat". (p. 15). Evident, cauzele acestor oscilații și în special a îndepărtării lui Vlahuță de ideologia clasei muncitoare sunt mult mai complexe, și ele trebuiau căutate în primul rând în contradicțiile societății respective, în ascuțirea luptei de clasă ce se produce în momentul când capitalismul trece în faza sa imperialistă. Dar despre aceste condiții, tezele nu au găsit cu cale să vorbească, căci prezentarea introductivă la secolul XX lipsește cu desăvârșire așa cum arătam.

Unele lucrări sunt înfățișate obiectivist. Astfel se arată că „După concepția lui Hogaș — civilizația l-a scos pe om din condiția naturală, l-a falsificat, l-a degenerat" (XI, II, p. 47). Și, concepția aceasta pare să fie acceptată fără rezervă de autor, care nu precizează că e valabilă numai în civilizația burgheză. Comentează apoi aprobativ disprețul lui Hogaș, pentru tot ce se depărtează de natură.

Alte informații sunt greșite sau confuz formulate: În capitolul despre „Învățăturile lui Neagoe" citim: „Materiul acesta, reflectat de realitățile Moldovei, și ale Țării Românești, se încorporează însă într-o operă..." (cl. IX, II, p. 15). Teoria reflectării ne învață invers: nu realitatea reflectă opera, ci opera reflectă realitatea.

Se impune deasemeni mai multă pre-

ciziune în folosirea noțiunilor de teorie a literaturii, ca: temă, idee, subiect, conflict, stil, curent, etc. Iar atunci când este vorba de probleme complexe și încă insuficient clarificate, cum ar fi de pildă noțiunea de curent și metodă, este necesară o prealabilă desbatere și lămurire a problemei, înainte de a ne putea permite să o teoretizăm într'un manual. (Așa cum s'a procedat de pildă, cu romantismul în broșura I, a clasei a X).

Rezultatul? Semănarea de confuzii și idei greșite, contradicții. (La pag. 41, cl. X, II,), citim: „Burghezia românească se îndreaptă spre scriitorii romantici, fiindcă află în opera acestora concepții care îi întăresc conștiința și poziția sa de clasă în ascensiune". Și totuși, la numai câteva pagini după această apreciere pozitivă, citim cu privire la Grigore Alexandrescu: „Nota romantică e covârșitoare în primele creații, când tânărul poet era mai sensibil la această influență, luând atitudini meditative și de desgust în fața vieții sociale, precum și poza de „poet născut pentru durere" (pag. 48). Și, parcă pentru a încurca și mai mult lucrurile, la pagina următoare infirmându-se categoric afirmația dela pag. 45 ni se spune: „Pe măsură ce se apropie de maturitate, poetul este tot mai mult atras de ideologia progresistă a burgheziei și devine tot mai sensibil la năzuințele acesteia. Acum își fac apariția sentimentele de încredere și de dejde însoțite de tânăra burghezie, clasă orientată spre viitor" (p. 49). Cititorul rămâne cu totul desorientat: romantismul este legat sau nu de burghezia în ascensiune? Dacă la Alexandrescu nota romantică — apreciată negativ — a fost covârșitoare la început, atunci către ce se îndreaptă el mai târziu, când „este tot mai prins de ideologia progresistă a burgheziei"? Credem că aci este nu numai o insuficiență clarificatoare a noțiunii de romantism, dar și o confuzie între curent și

metodă. În opera lui Gr. Alexandrescu se face din ce în ce mai simțită folosirea metodei realiste. Acesta e drumul pe care-l parcurge, progresul pe care-l realizează el, ca și alți scriitori. Neprecizând diferența dintre curent și metodă, autorii manualelor ajung însă la formulări contradictorii și confuze. Și lucrul se repetă nu o singură dată. Iată un alt exemplu. De data aceasta, e vorba de Negruzzi, despre care se afirmă: „Concepției sale sociale nehotărâte, mergând dela progresism la conservatorism, îi corespunde și o concepție literară lipsită de unitate, în care clasicismul și romantismul se împletesc cu note realiste.” (cl. X, II, p. 54).

Creator de confuzii este și felul în care tezele vorbesc adeseori despre burghezie. Nu se ține seama de faptul că burghezia, fie și în ascensiune, nu poate fi considerată „progresistă” fără rezerve. De aceia se ajunge la o atitudine de supra-apreciere a burgheziei din trecut. Astfel, se afirmă răspicat, în concluziile cu privire la opera lui Conachi: „Împotriva boierimii și față de aceasta (?), *burghezia* în etapa ei de ascensiune reprezintă o *forță a progresului*. *Ideile progresiste și democratice* burgheze, pătrund până și în opera unor scriitori aparținând clasei boierești”, (cl. X, I, p. 12) sau, și mai hotărât: „*Nașterea literaturii moderne*, în condițiile specifice de dezvoltare ale țării noastre, literatura alimentată cu influențe și traduceri ale literaturii romantice universale, este un proces complex și adânc, care *s'a operat în cuprinsul clasei burgheze*, căreia i se alăturaseră și boierinașii”. (sublinierile ns; cl. X, I, p. 41). O atare atitudine de ploconire față de burghezia din trecut, este neștiințifică. Căci prezentând lucrurile în felul acesta, fără a arăta că burghezia, chiar și în faza ei ascendentă, este o clasă exploatare, de unde și limitele ei; neamintind cu nimic rolul important al maselor populare și identificând astfel în mod fals progresismul cu burghezia

în ascensiune, se denaturează adevărul istoric. Nu burgheziei i se cuvine aprecierile noastre laudative, ci acelor elemente care, recrutate din toate rândurile burgheziei reprezentau revendicări corespunzătoare intereselor poporului, elemente pe care noi le valorificăm pozitiv, nu întrucât sunt burgheze, ci întrucât sunt populare.

Pe alocuri, formulări din teze se pretează și la interpretări șovine. Astfel, se vorbește reprobativ despre istoricii „străini” Sulzer, Engel, și Eder (cl. X, I, p. 21) sau despre „*poeți francezi*” (p. 44), fără nici o altă specificare, fără a se arăta poziția de clasă a acelor scriitori. Fără vina autorilor, ascuțișul atacului pare deci a se îndrepta împotriva naționalității respective, nu, așa cum ar trebui, împotriva faptului că acei scriitori serveau interesele claselor exploatare.

Lucrate într'un timp foarte scurt și deci oarecum în pripă, tezele mai cuprind multe lucruri insuficient dezvoltate (ideile despre literatură ale lui Kogălniceanu sau Russo) și altele nejustificate de larg expuse (opera istorică a lui Kogălniceanu) multe repetiții inutile, (în special în prezentările introductive), afirmații inexacte sau contradictorii. Un singur exemplu: la capitolul despre Grigore Alexandrescu se afirmă: „Cu Eliade n'a putut să rămână prieten. *Dintr'un motiv necunoscut* au ajuns la dușmănie neîmpăcată” (cl. X, I, p. 46). Și tot aci se vorbește despre „Societatea rodiniană Pandemoniul, pentru care îl atacase Eliade” societate întemeiată în 1837 de câțiva membri ai societății filarmice; (pg. 47). În schimb, la capitolul despre Eliade Rădulescu motivul neînțelegerii, declarat înainte „necunoscut” este aci lămurit, precizându-se și că nu este vorba de o societate cu numele Pandemoniu întemeiată în 1837, cum părea să rezulte din cele spuse în capitolul anterior: „În 1833 (Eliade Rădulescu) luă parte la înființarea societății filarmice

care înlocuia vechea „societate literară”, desființată din cauza neînțelegerilor celor din sânul ei. Deși nu era străin de această dizolvare, Eliade aruncă vina pe ceilalți membri, ca Boliac, Grigore Alexandrescu și scrie următoarele :

Ce loc de periciune ! Ce sfaturi zăpăcite !

De tine numai vrednici și d'orcare smintit.

Al țarei Pandemoniu și cuibul de ispite !

O ! Cât am plâns bărbații ce rău s'au amăgit !

Nu trebuie să ne mire deloc aceste cuvinte. Care alta ar fi putut fi atitudinea unui burghez, pătruns în boierime, față de reformele literare (?), pe care le preconizau progresiștii adevărați din avea vreme, reforme care primejduiau interesele noi, de clasă, ale lui Eliade” (cl. X, I, p. 59).

Cu toate lipsurile lor, tezele sunt în orice caz infinit superioare vechilor istorii literare. Ele constituie o armă eficace în munca și lupta noastră. Scăderi există încă. Dar acestea pot și trebuie să fie înlăturate, atunci când se va trece la alcătuirea manualelor pro-

priu zise. Tezele de istoria literaturii române reprezintă o lucrare de mare amploare, care așa cum era firesc, ridică numeroase probleme. Pentru soluționarea lor, aportul specialiștilor: critici, scriitori, profesori, precum și a masselor de oameni ai muncii iubitori de literatură, este deosebit de prețios. Apariția tezelor provizorii de istoria literaturii române, constituie un moment însemnat în cadrul revoluției culturale din țara noastră. Conștienți de acest lucru, trebuie să ne dăm seama că avem cu toții datoria să contribuim, pe măsura puterilor noastre, pentru ca această lucrare de mare amploare și de covârșitoare răspundere să fie desăvârșită în cât mai bune condiții, ca rezultat al unui efort colectiv. De aci, necesitatea unei ample desbateri critice.

Rândurile de față nu au altă pretenție decât de a servi drept punct de plecare al unei atari desbateri. Căci aceasta, ni se pare calea cea mai sigură pentru a realiza cât mai curând o istorie cu adevărat științifică a literaturii române.

CLASICII ROMÂNI IN BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

Una din marile dificultăți întâmpinate în munca dusă astăzi pe tărâm cultural, constă în lipsa unor texte comentate din scriitorii noștri clasici.

Colecția „Biblioteca pentru toți”, publicată de Editura pentru Literatură și artă, vine să înlăture în bună parte, această lipsă. Într'un timp relativ scurt, de aproape jumătate de an, în această colecție au apărut opt volume de opere alese din clasicii români. Cuprinzând un număr nu prea mare de pagini, — întrucât este vorba de o colecție de opere alese, — ea este în același timp mai accesibilă din toate punctele de vedere, pentru marea masă de cititori.

Dar „Biblioteca pentru toți” umple totodată un mare gol în munca școlară, care, în lipsa unor ediții noi, potrivite caracterului științific al învățământului, era nevoită să apeleze la edițiile reacționare, cu toate că le știa pline de otrava misticismului, șovinismului, cosmopolitismului, etc.

Iată deci însemnătatea deosebită a rolului pe care îl are această colecție, larg răspândită: ea devine un mijloc de valorificare a moștenirii literare, atât pentru masele largi de cititori, cât și pentru școală.

În îndeplinirea acestei sarcini de mare răspundere, colecția „Biblioteca pentru toți”, a înregistrat succese însemnate.

Unul din meritele principale ale colecției, constă fără îndoială, în alegerea scriitorilor. Publicarea versurilor lui D. Th. Neculuță, cel dintâi poet muncitor

— a cărui operă burghezo-moșierimea o acoperise cu o totală tăcere, dovedește că s'a făcut dela început o alegere bună. Același lucru se poate spune și despre retipărirea operei lui Ion Păun-Pincio. Utilă este republicarea, în această colecție, a operei literare a lui Ion Budai-Deleanu, sau a unei părți din opera poetică a lui Grigore Alexandrescu și Alecu Russo, scriitori realiști, critici ai societății feudale — precum și a unor schițe ale lui I. L. Caragiale, meșter neîntrecut în folosirea satirei ca armă îndreptată împotriva burghezo-moșierimii; sau, deasemenea a unor poeme din G. Coșbuc, în care este oglindită suferința și lupta pentru libertate a poporului. Colecția a dat deasemeni publicității și texte din cronicari, care, prin lupta pentru crearea unui stat centralizat și pentru eliberarea de sub jugul străin, aveau în epoca aceea o atitudine progresistă.

În alegerea materialului literar publicat, colecția nu s'a oprit numai asupra operelor tipărite anterior. Uneori, ea a prezentat și material inedit. Găsim astfel în volumul „Pentru libertate”, alcătuit de J. Popper, și câteva poeme adunate de prin revistele în care fuseseră imprăștiate, iar câteva din ele sunt publicate pentru prima oară, fiind alese din manuscrisele poetului, devenite recent proprietatea Academiei R.P.R.

În aceeași problemă a alegerii materialului, demn de remarcat este și faptul că o mare parte din operele publicate din nou în această colecție, erau aproape necunoscute, întrucât puținele volume, care văzuseră lumina tiparului, fuseseră apoi ascunse sau distruse de că-

tre dușmanii poporului și ai culturii. Acesta este cazul cu poeziile lui Neculuță și Pincio, cu o bună parte a Țiganiadei, cu unele schițe ale lui Caragiale, etc., care sunt astfel, prin această colecție, redade marelui public.

Dar valoarea acestei colecții este hotărâtă mai ales de interpretarea dată operei literare. De o mare însemnătate sunt studiile introductive, în care sunt lămurite, folosindu-se metoda științifică marxist-leninistă, problemele esențiale pe care le ridică opera scriitorului. Într'un număr redus de pagini, ne este înfățișată atmosfera culturală a epocii în care s'a format scriitorul, viața acestuia și, în deosebi, conținutul ideologic al operei publicate. Viața socială oglindită în operele literare, apare motivată în însăși desfășurarea ei istorică, prin punerea în evidență a contradicțiilor care stau la baza acestei desfășurări. În sensul acesta se îndreaptă eforturile autorilor studiilor introductive și, fapt îmbucurător, exceptând unele inconsecvențe sau unele greșeli, munca lor este încununată de succes.

În studiile introductive la volumele publicate în colecția „Biblioteca pentru toți” se vede o tendință generală de actualizare a problemelor puse de operele discutate. Lupta dusă în prezent de către poporul nostru muncitor pentru construirea socialismului și menținerea păcii între popoare apare astfel legată organic de lupta scriitorilor prezenți în această colecție, împotriva asupritorilor de altădată. Se arată că, într'adevăr, opera unor poeți ca Neculuță, scrierile satirice ale lui Caragiale, multe din poemele lui Coșbuc, etc., pot fi folosite și astăzi ca arme de luptă ale muncitorimii împotriva dușmanilor ei. Studiile introductive se integrează în munca de reconsiderare a moștenirii noastre, și, ca atare, autorii lor au avut de luptat cu greutățile acestei munci de reconsiderare. Felul în care ne este lămurit conținutul operelor, prin raportarea lui la realitatea socială contemporană scrii-

torului, dovedește că autorii acestor prefețe au pornit dela început pe un drum sigur.

Totuși aceste studii introductive au, pe lângă părțile pozitive amintite, și unele scăderi, pe care, dat fiind marele ecou al acestei colecții în public, este necesar să le dăm la iveală, să le analizăm cauza și prin aceasta să ajutăm la îndreptarea lor. Intrucât despre unele din volumele apărute, revista noastră s'a ocupat aparte, la scurtă vreme după publicarea lor, observațiile care urmează se limitează numai la următoarele volume tipărite recent:

Miron Costin: *Letopisețul Țării Moldovei. Texte alese și adnotate, cu un studiu introductiv de Mitu Grosu.*

Ion Budai-Deleanu: *Țiganiada. Cu un studiu introductiv de Ion Manole.*

Grigore Alexandrescu: *Poezii alese. Cu un studiu introductiv semnat de Editura pentru Literatură și Artă.*

I. L. Caragiale: *Momente și schițe. Culegere și prefață de M. Petroveanu*

Alec Russo: *Opere alese. Cu un studiu introductiv de Emil Boldan.*

Ion Neculce: *Texte alese din Letopisețul Moldovei (O sumă de cuvinte și domnia lui Dimitrie Cantemir). Cu un studiu introductiv și adnotări de Mitu Grosu.*

O lipsă esențială și comună prefețelor la volumele în discuție constă în aceea că nu se ține îndeajuns seama de marea însemnătate pe care o are pentru înțelegerea unui scriitor, poziția lui de clasă. Și precizăm dela început că prin poziția de clasă a scriitorului nu trebuie să înțelegem numai originea lui socială, ci poziția de clasă așa cum rezultă ea din opera lui.

Nu putem spune că în prefețele-studii, comentatorii nu își pun această problemă. Mai mult încă, unii dintre comentatorii sunt bine edificați asupra adevăratei poziții a scriitorului discutat, fie el Costin, Neculce, Budai-Deleanu, sau Alec Russo. Oarecari dificultăți prezintă însă precizarea poziției lui Grigore

Alexandrescu și a lui I. L. Caragiale. Și aceste dificultăți n'au fost în totul învinse de comentatori, tocmai datorită faptului că atât micul boier din prima jumătate a sec. al 19-lea cât și micul burghez — din a doua jumătate a sec. al 19-lea n'au avut poziții ferme, ci au oscilat, primul între mica boierime și burghezia progresistă, al doilea între burghezo-moșierime și clasa muncitoare. Incât, problema poziției lui Grigore Alexandrescu și a lui I. L. Caragiale se rezolvă în cele din urmă prin precizarea raportului pe care l-au avut ei cu clasa progresistă contemporană lor. Problema constă deci în a preciza de ce și în ce măsură Grigore Alexandrescu s'a atașat luptei politice a burgheziei în ascensiune împotriva feudalismului și de ce și în ce măsură I. L. Caragiale s'a apropiat de clasa muncitoare. Dar tocmai această cauză a deplasării poziției lor sociale, precum și măsura acestei deplasări a scriitorilor în discuție în spre clasa progresistă din vremea lor, comentatorii n'au reușit să o precizeze. Excepție face Emil Boldan, care, având în față opera unui scriitor boier-naș a știut să învingă această greutate. Dar nici el n'a tras toate concluziile isvorite din justa precizare a poziției scriitorului, ceea ce înseamnă că nu i-a acordat suficientă atenție.

Un pas mai departe, face în această privință Mitu Grosu în prefața la cronică lui Neculce. Aici este scoasă mai bine în evidență semnificația socială a cronicii lui Neculce, tocmai datorită faptului că poziția cronicarului este urmărită mai stăruitor.

În general însă, prefețele suferă de această lipsă principală. Astfel, Mitu Grosu are dreptate când arată cum lupta boierilor pentru un stat centralizat servea și pentru eliberarea de sub jugul otoman și pentru desvoltarea țării noastre; el are dreptate când vorbește de patriotismul acestor boieri. Totuși el greșește nearătând și limitele de

clasă ale acestui patriotism (în prefața la cronică lui Miron Costin).

Alt exemplu. Ion Manole arată în studiul introductiv la Țiganiada, poziția de clasă a lui Budai-Deleanu și încearcă să explice conținutul operei prin această poziție. Dar nu odată Ion Manole pierde această cheie prin care putem pătrunde în semnificația operei. Astfel relevă deseori critica pe care Budai-Deleanu o face feudalismului, în numele burgheziei ardelenice în ascensiune. Dar această critică nu este prezentată în toată ascuțimea și întinderea ei. Nu se vorbește de pildă despre atacul îndreptat de Budai-Deleanu împotriva monarhiei. Monarhia, ca instituție de bază a feudalismului, este atacată de Budai-Deleanu în toate trăsăturile ei: ereditatea, despotismul, camarila, jefuirea poporului, etc. Un întreg cânt aproape (al X-lea) este consacrat de Budai-Deleanu atacului împotriva monarhiei. Pentru a face și mai evident caracterul reacționar și inuman al monarhiei, o pune față în față cu republica. Cât de sugestivă este la Budai-Deleanu comparația monarhului cu un „păcurat lacom și flămând”, — care-și tunde și mulge turma (poporul) cât vrea și când vrea, — comparația camarilei cu câinii de pază ai turmei, etc. Dar această atitudine nu este semnalată în prefață. În general, prefața semnată de Ion Manole reprezintă un pas înapoi față de studiul lui N. David despre același scriitor.

Când criticul nu este lămurit asupra poziției scriitorului, de sigur, confuziile și greșelile se înmulțesc. Astfel se prezintă situația în comentarea lui Grigore Alexandrescu.

În destul de desvoltată biografie a lui Grigore Alexandrescu nu găsim elementul cel mai important: cauza pentru care scriitorul, fiu de vistiernic, îmbrățișează idealurile politice ale burgheziei revoluționare. Nu se arată, cu alte cuvinte, apartenența lui Grigore Alexandrescu la acea parte din mica

boierime, care, fiind legată în această epocă, de burghezie prin interese economice (comerțul cu cereale, camătă și chiar industrie), i se alătură acesteia în lupta ei împotriva feudalismului. Această parte a micii boierimi este însă legată economic și de marea boierime, ceea ce va face ca în ideologia ei să persiste elemente ale poziției moșierimii. Aceasta este într-adevăr poziția lui Grigore Alexandrescu, poziție care fusese lămurită de S. Iosifescu, într'un studiu publicat anterior. Nerelevându-se poziția de clasă a scriitorului, rămân, în studierea operei lui, multe elemente insuficient explicate, sau total nelămurite. Astfel, ideile avansate ale lui Grigore Alexandrescu apar slab motivate numai prin contactul lui cu cercurile revoluționare, după cum motivată insuficient apare și ura lui împotriva feudalismului.

Din această greșală fundamentală decurg altele mai mult sau mai puțin grave. Așa de exemplu, așezarea lui Grigore Alexandrescu alături de Bălcescu este o exagerare. Fără îndoială, Grigore Alexandrescu este un poet politic, adică poezia lui este o ancorare consecventă în problemele luptei anti-feudale față de care el are o poziție critică înaintată, în ea găsim și chemări la acțiune. Dar Alexandrescu e mult mai limitat, nu ajunge la poziția combativă și adâncită a lui N. Bălcescu. Sunt deasemenea afirmații nesusținute, uneori deviind în greșeli de amănunt, cum este aceea cu privire la critica însăși a burgheziei în opera lui Alexandrescu. Ni se spune că poetul a criticat burghezia, ceea ce este un fapt just, fără a se lămuri însă faptul important dacă această critică are loc înainte de 1848 sau după 1848, când burghezia trădează. Alexandrescu rămâne pe poziții avansate, criticând și după această dată, burghezia și moșierimea. „O profesie de credință”, de exemplu, în care se vede această atitudine a poetului, este scrisă în jurul anului 1860. Dar

se susține în prefața-studiu că Alexandrescu „s'a apropiat de clar-viziunea lui Bălcescu, atunci când, cu un ascuțit spirit critic, a scormonit mentalitatea burgheziei și a descoperit metehnele pe care deputații politicieni sau „reformatorii” burgheziei le manifestau încă înainte de revoluție, prevestind trădarea lor ulterioară”. În continuare pentru argumentarea apropierei lui Alexandrescu de Bălcescu, sunt comentate fabulele „Câinele și cățelul” și „Vulpea liberală”.

Fără îndoială că argumentele sunt orea slabe pentru o atare afirmație.

M. Petroveanu într'un interesant studiu care reușește să spună multe lucruri într'un spațiu restrâns, ne înfățișează viața și opera lui Caragiale. În linii mari este prezentată atmosfera epocii, formarea scriitorului, legăturile lui cu presa vremii și cu unele partide politice, apropierea scriitorului de mișcarea muncitorească, etc., elemente importante pentru cunoașterea și înțelegerea operei. Dar din studiul amintit, nu se înțelege un fapt esențial și anume de ce satira lui Caragiale este cu mult mai înverșunată împotriva burgheziei și moșierimii, decât împotriva micii-burghezii. Și răspunsul la această întrebare nu-l poate da decât poziția de clasă a scriitorului, poziție căreia M. Petroveanu nu i-a acordat toată atenția.

Sunt apoi multe confuzii în prezentarea unor probleme.

Confuz caracterizat este cunoscutul personaj din schițele lui Caragiale, Mitică. Pentru M. Petroveanu „Mitică evocă în țara noastră pe „burtă-verdele” mic burghez din Rusia țaristă, ale cărui trăsături le-a stigmatizat admirabil Gorchii... (în însemnările despre mica burghezie)”. Și mai departe prefațatorul reproduce un citat din Gorchii prin care este caracterizată mica burghezie, citat luat din B. Meilah: Lenin și problemele literaturii, pag. 172. Dar prin „burtă-verdele mic burghez” Gorchii înțelegea burghezia liberală, mică în ra-

port cu marea burghezie industrială, care pe vremea lui Caragiale era de-abia la începutul „desvoltării” sale. Acest lucru îl spune Meilah, pe aceeași pagină din care M. Petroveanu a luat citatul. Autorul prefeței afirmă deosemeni că Mitică încarnează... tipul „filistinului”.

În general din felul cum M. Petroveanu vorbește despre Mitică rezultă că acesta este mic burghez. Care este adevărul? Indiscutabil că Mitică, în concepția lui I. L. Coragiale, e tipul micului burghez. Și faptul acesta are mare importanță, întrucât, așa cum și M. Petroveanu spune, incisivitatea satirei lui Caragiale diferă dela mica burghezie—la burghezie și moșierime. Așa se explică înlocuirea humorului cu satira, când scriitorul își schimbă obiectivul, trecând dela mica burghezie la burghezie și moșierime. De aici rezultă că M. Petroveanu identifică greșit filistinul cu micul burghez, pe jupân Dumitrache cu Mitică. Filistinul, „burtă-verde”, este negustorul îmbuibat sau funcționarul superior. Mitică, Lache și Mache sunt niște flecari, totdeauna la un pas de mizerie, deși cu „visuri” de îmburghezire.

Din puținele exemple discutate tragem concluzia că elementul esențial care ajută la cercetarea științifică a literaturii, la înțelegerea adevăratului ei conținut ideologic, este cunoașterea precisă a poziției de clasă a scriitorului, în sensul precizat la începutul acestei discuții, și folosirea ei în mod consecvent în lămurirea tuturor problemelor pe care le pune opera acestuia. A vorbi despre această poziție în biografie și a o uita cu totul apoi când discuți opera, sau a o folosi numai sporadic, acesta este o lipsă care dă loc, în ciuda bunei intenții a criticului, la confuzii.

De unde provine această lipsă, pe care o întâlnim de fapt nu numai în studiile pomenite mai sus, ci într-o bună parte a criticii noastre literare? Ea pro-

vine din lipsa unei atitudini ferm partinice, din faptul că autorii prefețelor în discuție nu folosesc întotdeauna consecvent știința marxist-leninistă în comentarea operei analizate. În acest sens trebuie ridicată și o altă obiecție: când folosesc anumite teze, autorii nu le indică, nu le numesc ca atare. De exemplu lupta burgheziei românești din Ardeal pentru afirmarea ideii naționale este prezentată just, în sensul în care tovarășul Stalin discută problema formării statelor naționale, dar nu este amintit studiul tovarășului Stalin, Marxismul și chestiunea națională.

Autorii prefețelor cad deseori într-o atitudine de elogiare hiperbolică a scriitorului discutat, ceea ce presupune abdicarea criticului dela o atitudine principială.

Autorii prefețelor, prezentând punctul de vedere just cu privire la unele probleme din opera discutată, nu combat în general punctul de vedere neștiințific al criticii burghezo-moșierești, ale cărei falsificări mai stăruie încă în mintea multora dintre profesorii de literatură. Un exemplu: se vorbește despre influența poeziei populare la Alexandrescu, dar nu se adâncește această idee, prin ilustrarea ei cu exemple din operă (cât de convingătoare este în această privință o poezie, printre multe altele, intitulată „Cântec vechiu”, și nu se infirmă teza criticii idealiste, care susține că Alexandrescu nu s'a apropiat de poezia populară.

Tot lipsa unei atitudini principiale a autorilor acestor prefețe o dovedește și faptul că problemele discutate sunt uneori neactualizate. Din introducerea — studiu la opera lui Miron Costin, Budai-Deleanu, Grigore Alexandrescu și Alecu Russo, un cetitor neavizat n'are motive nici să bănuiască măcar, că aceste studii sunt scrise într-un moment, când în țara noastră, poporul muncitor sub conducerea Partidului său duce o luptă susținută pentru construirea socialismului, mobilizând în atin-

gerea scopului tot ce a avut și are el mai bun. Nu se arată ce avem noi astăzi de învățat dela clasicii literaturii române.

Și fără îndoială că acolo unde nu întâlnim o atitudine consecvent partinică, apar urme de obiectivism burghez. Frazе ca acestea: „Nu există împrejurare sau animal din numeroasa menajerie a fabulelor, care să nu scoată în relief o situație, o fizionomie, un tip caracteristic pentru moravurile anilor 1830—1850” — (ale cui moravuri? ale întregului popor?) — au oarecare coloratură obiectivistă. (Studiul despre Gr. Alexandrescu).

Astfel de urme apar și în unele referințe sumare cu privire la meșteșugul artistic al scriitorilor. Se relevă calități artistice văzute formalist, fără a se stabili legătura dialectică cu conținutul operei, deci cu poziția scriitorului. Astfel de lipsuri au, de exemplu, studiul despre Budai-Deleanu (datorit lui Ion Manole) și cel despre Neculce (datorit lui Mitu Grosu).

Predând poporului muncitor opera acelor scriitori, pe care burghezo-moșierimea îi ostracizase pentru conținutul combativ al scrierilor lor împotriva exploatatorilor; dând la lumină acele opere literare pe care dușmanii poporului și ai culturii le mutilaseră sau le falsificaseră înțelesul; interpretând operele literare după metoda științifică a materialismului dialectic și istoric, colecția „Biblioteca pentru toți”, aduce o contribuție de seamă la desfășurarea revoluției noastre culturale, care are drept scop crearea unei culturi noi. Atât prin textele publicate cât și prin studiile introductive, această colecție arată masselor de cititori că lupta pe care poporul nostru muncitor o duce astăzi pentru o viață liberă și pașnică este legată de lupta pentru libertate și progres a înaintașilor. Se vede astfel limpede că noua cultură care se desvoltă azi în Republica noastră nu apare din neant, ci își are rădăcinile

în opera acelor dintre scriitorii noștri, care au ajutat prin scrisul lor lupta masselor împotriva exploatatorilor, împotriva întunericului și asupririi.

Roadеle colecției „Biblioteca pentru toți” vor fi în viitor cu atât mai mănoase, cu cât, mergând pe același drum, va căuta să studieze opera scriitorilor publicați cu mai multă consecvență, de pe poziția avansată a proletariatului revoluționar.

ELIBERATORII EUROPEI *)

Suntem în neuitata primăvară a anului 1945, când milioane de ostași stalinisti, după ce desrobiseră pământul patriei, înaintau, într'un iureș fără precedent în istorie, spre capitala lui Hitler, spre Berlin. Odată cu primăvara, ei aduceau în Apus, eliberarea Europei martirizate.

În mintea fascistilor care visau o sângeroasă dominație a lumii, prezența armatei sovietice pe chiar teritoriul Germaniei, căpăta proporțiile unui cataclism de neînchipuit. Steagul roșu flutură deasupra acestei armate nebiruite:

„...Și pe steagul acesta, Winkel zări secera, ciocanul și steaua cu cinci colțuri, embleme comuniste, sau, cum adesea se spunea în Germania, embleme „marxiste”. Winkel era obișnuit cu faptul că comuniștii erau socotiți, în mod obligator, în afară de lege. Era și firesc: din 1933, cuvântul „comunist” era considerat cuvânt interzis, înspăimântător. Comuniștii în libertate erau două noțiuni ce nu-și găseau loc alături în mintea lui Winkel, era ca și cum i s'ar fi spus: „Locuitorii lunei la Berlin!” Și iată că acum vedea comuniștii în libertate! Și nu erau numai în libertate: înarmați cu o putere de neînviș, ei băteau la porțile imperiului german!”...

*) Em Cazachievici: *Primăvara pe Oder*, Ed. Cartea Rusă — Buc. 1950.

Ca și trilogia lui Gociar, (Stegarii) „Primăvara pe Oder“ e consacrată ultimei etape a războiului: dela hotarele Germaniei naziste, la Berlin.

Romanul poate fi socotit, în același timp și povestea de luptă și dragoste a maiorului de gardă Lubențov.

Acțiunea romanului lui Cazachievici începe „într-o dimineață cefoasă de iarnă, ce răsuna de croncănitul unor ciori tot atât de negre și de răgușite, ca și neamurile lor de prin preajma Moscovei”... Șirul gigantic al unităților de infanterie, de artilerie și tancuri străbăteau luminișul unei păduri de pini, întocmai ca aceea prin care soldații trecuseră cu pușin mai înainte. Era Germania.

Cu toată vina istorică a germanilor care au permis clicii lui Hitler să-i transforme în unelte docile ale călăilor Europei, ostașii sovietici, ajunși la Oder au întipărite în suflet cuvintele lui Stalin: „ar fi o greșală să identificăm clică lui Hitler, statul hitlerist, cu poporul, cu statul german... Hitlerii vin și pleacă, dar poporul german, statul german rămâne”.

Terorizați, ani îndelungați, de naziști, germanilor nu le vine să creadă că totul s'a sfârșit, că o viață nouă, liberă, începe pentru poporul german, datorită luptei și jertfei ostașului sovietic. Locuitorii orașelor germane privesc cu o neîncredătoare încă, dar profundă bucurie, manifestele de pe ziduri care repetă, în limba lor, cuvântul lui Stalin: „Die Hitler kommen und gehen... hitlerii vin și pleacă...” Ameșiți de propaganda lui Goebbels, ei întâmpină cu greu ideea că „blitz“-ul, „Kriegsmașina“ și mult vânturata „armă secretă“ nu mai fac nici două parale, că infanteristul rus a străbătut patru mii de kilometri ca să sugrume fiara nazistă în propriul ei bârlog, că stalingrădenii înfig pe Reichstag steagul roșu al victoriei.

Faptele de arme povestite de Cazachievici ne introduc în detaliul campaniei, în viața de fiecare zi a ostașilor. Oamenii aceștia, atât de deosebiți ca

fire, oameni veniți dela mari depărtări, altădată cărturari, colhoznici, muncitori din uzine, sau militari de carieră, odată pășind dincolo de hotarele patriei sunt conștienți și mândri de greaua misiune a fiecăruia, de faptul că „fiecare este o părticică a armatei comuniste a lui Stalin”. Sunt și capitole, în această carte, pe care le parcurgi cu graba și emoția pe care ți-o însușește simpatia față de neînfricatul și iscusitul cercetaș Lubențov și de tovarășii săi. La un moment dat el pătrunde, cu un ostaș, în spatele liniilor inamice, rămânând trei zile blocat într-o clădire în care mișunau soldați germani. Rănit, izbutește totuși să iasă, pe sub nasul nemților, cutezând chiar să atace cu grenade de mână un cuib inamic de mitralieră care oprea înaintarea unei companii sovietice.

Sunt capitole în care iubirea dintre Lubențov și Tania, frumoasa doctoriță dela comandamentul unei divizii de infanterie, ne duce gândul spre paginile cele mai emoționante din Turgheniev și Cehov. Nimic din grozăviile unuia dintre cele mai sângeroase măceluri omenești cunoscute în istorie, n'au alterat puritatea și sensibilitatea acestor oameni sovietici, tineri, care se regăsesc, la răstimpuri, între două lupte, undeva, în inima Europei.

Dar nu numai cei doi eroi dețin secretul acestei minunate tinereți a inimii. Ostașii simpli, cu mâinile bătorite de patul armei automate, de volanul autocamioanelor, sau de coarda obuzierelor, găsesc, în rarele răgazuri ale înaintării, seri minunate de primăvară, în care cântă, transportați de căldura amintirilor, melodiile duioase și prelungi ale Rusiei.

— „Auzi? — o întrebă el pe neașteptate.

Schimbară mirați o privire: undeva, răsunau sunetele ciudate, ca niște suspine, părea că însuși vântul cântă pe strune uriașe. Era o melodie veche, cunoscută din copilărie. Cineva cânta într'un instrument necunoscut cântecul

despre Stenka Razin și prințesa persană. Sunetele veneau dinspre biserică.

Lubențov și Tania se îndreptară într'acolo și se pomeniră curând în fața unor trepte largi. Intrară în biserică. Lumina lunii se cernea prin ferestrele ogivale, înguste. Pe o balustradă înaltă, scăldată în strălucirea acestei lumini, ședea un sergent și cânta la orgă. Il asculta un grup de ostași adunați jos".

Dar ceea ce constituie calitatea de căpetenie a acestui roman este expresia puternică a internaționalismului proletar care însuflețește armatele staliniste eliberatoare. Înfrățindu-ne concepția aceasta, autorul arată că conducătorii oastei sovietice, ca eminentul general Sizocrâlov, sau a intelectualității comuniste noi, ca Lubențov, știu să soluționeze just problema războiului purtat dincolo de granițele patriei.

O altă latură, deosebit de importantă, a campaniei de dincolo de Oder este prezentată cu un remarcabil simț politic și artistic de Cazachievici: diferențierea care se produce în sânul populației germane. Numeroși germani, oameni simpli, țărani și muncitori, primeau cu nespusă bucurie armata roșie, venită să-i desrobească nu numai de sub cizma nazistă, dar și de sub jugul secular al moșierilor și bancherilor. Un tânăr strungar, Willy Klaus, fuge din liniile germane, spre a feri regimentele sovietice de terenurile minate de naziști. În același timp, reprezentanții partidului hitlerist și ai marelui burghezii exploatare, caută să-și facă drum spre Apus, către armatele anglo-americane, spre a se pune la adăpost.

Diferențierea din sânul populației germane, trezirea poporului muncitor exploatat se produce treptat, dar se adâncește și se extinde cu putere. Pentru a ilustra relațiile dintre sovietici și poporul muncitor german, autorul a ales ca reprezentant un ostaș simplu, pe sergentul Slivenco, un om de partid. Autorul arată gândirea de om politic a fiecărui cetățean sovietic, a masei

membrilor de partid. Lui Slivenco, ca și altor ostași, fasciștii i-au pricinuit o mare durere. Unica lui fiică, Galea, a fost luată de naziști și târâtă în robie în Germania. Însă Slivenco este comunist. Ura lui se îndreaptă spre fasciști, nu confundă poporul german cu asupritorii săi. Nu! Aceste țărânci speriate, cu mâinile roșii de muncă, îmbrăcate în zdrențe, nu pot fi ucigașele fiicei sale. El trage concluziile raționamentului său: „Să ne purtăm cu ei omeneste!" De această dragoste pentru om a ostașului sovietic — aplicată uneori fără distincție — pot profita și dușmanii. Unii hitleriști, lepădând uniforma, se prezintă ca meseriași, ca oameni necăjiți, cunoscând simpatia rușilor față de oamenii muncii. Cu alt prilej, atunci când un grup de soldați nemți, înconjuțați, pierduse orice șanse de scăpare și era amenințat cu nimicirea, Lubențov, mânat de generozitate, se avântă imprudent cu un steag alb în mână, spre nemți, și este împușcat. Gloanțele fuseseră trase de criminalul SS Bürke, devenit garda personală a industriașului Lindemann. Asasinii vor fi, mai târziu primiți prietenește de comandamentul american, dincolo de Elba.

Cazachievici arată de asemenea cum încep să se cristalizeze forțele democratice care conduc astăzi Republica Democrată Germană, iubitoare de pace. Figura centrală, în aceste capitole, o constituie Franz Ewald, comunistul german, prieten cu Thaelmann și cu Wilhelm Pieck, eliberat de Lubențov din lagăr, după zece ani de captivitate în temnițele gestapoului. Ewald este înconjurat de simpatia frățească a ostașilor sovietici. El își exprimă dragostea fierbinte față de Uniunea Sovietică și de Stalin, conducătorul iubit al oamenilor muncii din lumea întreagă.

Cu o excepțională perspicacitate autorul zugrăvește descompunerea din lagărul nazist. Hitler, pe jumătate dement, desenează ultimul model de decorații, în vreme ce se dau lupte pe străzile Ber-

linutui. El repetă totuși, că nu a luat la vreme contact cu anglo-americanii spre a se opune împreună armatei roșii și că sprijinul mutual dintre marea finanță americană și nazistă nu s'a concretizat mai de grabă într'o alianță militară pentru dominația lumii.

Speranțele lui Hitler renasc însă în Lindemann, care se prezintă în akest scop la serviciile superioare de spionaj ale armatei americane, unde este primit cu toată bunăvoința.

Romanul lui Cazachievici are o temă deosebit de amplă: războiul. Cunoașterea apropiată a realității îl face să țină până la urmă în mâini cu deplină măiestrie frânele atât de numeroaselor episoade și faptele atâtor personaje. Oamenii simpli, ca ostași: Semiglav, Gogoberidze, Godunov, Ogonesian, trăiesc la fel de intens, în această frescă plină de patetism, ca și oamenii dela conducerea operațiunilor de eliberare a Europei, generali și ofițeri superiori.

Autorul stăpânește o interesantă tehnică a compoziției, care dovedește preocuparea sa pentru realizarea artistică a operei. Evenimentele pe care le povestește sunt legate strâns, în cadrul acțiunii.

Măiestria artistică a lui Cazachievici se remarcă mai ales în atenția pe care o acordă creșterii eroilor săi, maturizării lor politice. Ar fi greu să distingem o anumită trăsătură specifică a caracterelor sale. Autorul a oglindit cu un elan puternic și cu o căldură comunicativă întâmplări din viața reală a campaniei anti-hitleriste, reușind să ne dea o carte în egală măsură antrenantă și patetică.

De faptul că autorul individualizează caracterele pe care ni le prezintă, de faptul că urmărește să acorde o viață personală bine definită fiecăruia dintre oamenii săi, se leagă poate și unele deficiențe. E vorba anume de tratarea exagerat de personală a caracterului Taniei Colfova, principalul personajiu feminin al romanului. În recenzia făcută

cărții de către revista „Novâi Mir“ (Nr. 2, 1960) se scoate cu limezime în evidență această greșală a autorului, care, în scopul de a urmări cu sporită ascuțime firea eroinei, creșterea ei, o pune la început în situații inutile și frivole.

De dragul unor necesități de pură tehnică formală, autorul a părăsit uneori terenul sigur al realității omului sovietic.

Finalul cărții, deși pregătit pe nesimțite vine ca o concluzie logică a întregii acțiuni. Romanul se încheie cu gândul pe care armata eliberatoare, creată și educată de Stalin, îl îndreaptă spre iubitul ei conducător, spre marea, nevinsă Uniune Sovietică, — a cărei armată constituie sprijinul muncii pașnice a celor mulți și un avertisment teribil pentru ațățătorii la un nou război.

„Primăvara pe Oder“ este una dintre acele bune cărți care întăresc în sufletul oamenilor credința în izbânda finală a cauzei păcii și libertății, în izbânda finală a socialismului; este o carte de mare actualitate.

Mihnea Gheorghiu

UN ROMAN DIN VIAȚA LETONĂ *)

Conceput sub forma unei trilogii, romanul scriitorului leton Vilis Laņis are de scop prezentarea revoluționarelor transformări petrecute în Letonia.

Volumul de față se oprește la momentul agresiunii hitleriste împotriva Uniunii Sovietice, când și poporul leton — laolaltă cu toate celelalte popoare ale țării Socialismului Victorios — a pornit eroicul război de apărare a Patriei.

Pentru cetitorul nostru, și mai ales pentru scriitorii noștri, lectura acestui roman distins cu „Premiul Stalin“ — este cu atât mai folositoare, cu cât el redă, la un înalt nivel artistic o expe-

*) Vilis Laņis: Spre lumină — Ed. Cartea Rusă — Buc. 1950.

riență în atâtea privințe asemănătoare cu a noastră: lupta pentru libertatea unui popor apăsător de dominația burgheziei și moșierimii coalizate, opoziția lui hotărâtă la procesul de fascizare a țării, eroismul cu care comuniștii stau în fruntea acestei acțiuni patriotice și înfrâșit variatele forme sub care dușmanul încearcă să-și mențină privilegiile.

Ceeace se desprinde cu claritate din această primă parte a romanului lui Vilis Laſis este însemnătatea vitală a vigilenței revoluționare în perioada ascuțirii luptei de clasă, în epoca de construire a socialismului.

Autorul redă viața societății letone în toată complexitatea ei, urmărind-o pe planuri paralele. De o parte se găsește lumea putredă, găunoasă a pumnului de exploatare și a uneltelor lor. De cealaltă parte a baricadei — masele largi ale poporului, mobilizate și conduse în luptă de comuniști.

Fiecare dintre aceste două lumi în luptă, este ilustrată printr-o serie întreagă de eroi tipici. Nu lipsesc — pentru întregirea configurației de ansamblu a societății letone din epoca descrisă, — nici tipurile de intelectuali sovăitori, caracteristici miciei burgheziei, nici tipurile de cărturari cinstiți, care se alătură cu hotărâre luptei masei. Caracteristic operei lui Vilis Laſis, este faptul că, urmărind acțiuni, situații, tipuri atât de diferite, autorul reușește să adâncească pe fiecare în parte, să evite schema, să păstreze unitatea organică a operei. Romanul nu apare tăiat în porțiuni suprapuse, fără legătură unele cu altele. Acțiunile se îmbină, reușind să redea aspectul de ansamblu al societății. Evoluția lui Jubur bunăoară, fostul agent de piață al bogătașului Atauga, și fostul prieten al afaceristului Jack Bunte, devenit activist al mișcării muncitorești, se petrece sub puternica influență a comunistului Silenec. Întâlnirea cu Silenec, prietenia strâns legată cu acesta, contactul îndelungat cu el, va transforma pe omul desorientat care era în-

ainte Jubur, și comunistul care capătă în viață un fel precis și care crește parțial cu însăși creșterea participării lui la lupta revoluționară. Deasemenea evoluția artistei Mara Wilde va fi în bună măsură condiționată de prezența lui Jubur. Prezentarea lumii corupte, viciate a clicii stăpânitoare este strâns legată de prezentarea lumii sănătoase, viguroase, în plină creștere a luptătorilor pentru cauza poporului. Viața de huzur a miniștrilor dictatorului fascist Ulmanis, afacerile lor, bogățiile pe care le dobândesc peste noapte, vor explica și intensificarea teroarei pe care o desfășoară în țară și preparativele pentru actele de sabotaj de mai târziu. În fine descrierea amănunțită a familiei Atauga va lămurii de ce fiul bogătașului intră — după răsturnarea fasciștilor — în organizația contrarevoluționară, de ce bătrânul afacerist își transformă casa în depozit de arme.

În felul acesta, autorul reușește să oglindească realitatea momentului istoric respectiv, urmărind faptele, întâmplările în legătura indisolubilă care există între ele, demonstrând prin însăși desfășurarea acțiunii, prin antecedentele eroilor, prin poziția lor de clasă, de ce ei evoluează astfel. Se vede clar de ce oameni, care pe vremea dictatorului Ulmanis erau beneficiari ai regimului, nu pot evolua decât spre pozițiile sabotatorilor și trădătorilor, ale spionilor hitleriști.

Sunt momente deosebit de grăitoare în această direcție. Așa de pildă Vilis Laſis urmărește interesul cu care feciorul lui Atauga își caută — după instaurarea puterii populare — o funcție de răspundere. El folosește legăturile de familie, găsește o cale pentru a se apropia de revoluționarul Jubur, care are slăbiciunea să-l ajute în dobândirea funcției cerute. Și faptul că bogătașul își va folosi noua poziție pentru a sabota, pentru a sluji coloana a cincea hitleristă, va demonstra cu limpezime cetitorului, câtă importanță are, în e-

poca de construire a socialismului, în plină încrâncenare a luptei de clasă, — urmărirea vigilentă a dușmanului, punerea lui în imposibilitate de a lovi. Exemplul tânărului Atauga nu este singurul. Foști agenți de siguranță din vremea dictaturii burghezo-moșierești, reușesc, sub nume false, să obțină diverse posturi în aparatul de stat, unde sabotează cât pot puterea populară. Descrierea amănunțită a acestor acțiuni, urmărirea felului în care tucrează dușmanul, demascarea acestei faune de trădători și cozi de topor, constituie o lecție prețioasă pentru cetitor, care se înarmează astfel cu noi învățăminte folositoare în lupta pentru combaterea unor asemenea manevre dușmănoase. Autorul scoate cu claritate în evidență felul cum se organizează pe scară întinsă rețeaua de spionaj și sabotare în țară, el arată cine sunt oamenii pe care se bizue dușmanul: chiburi, ca bătrânul Vilde, (unul din fii acestuia este Felix Vilde, fostul agent al poliției lui Ulmanis, devenit apoi sabotor și spion); foste slugi plecate și cozi de topor ale ministrului fascist Nikur; oameni de afaceri, ca proprietarul de cai de curse și negustorul Zandart; spioane profesioniste ca actrișa Edith Lanca, etc.

Tot atât de folositoare este și prezentarea amănunțită, artistică, a eroilor pozitivi. Prin lupta lor ei vădesc eficacitatea cu care masele conduse de Partid demască uneltirile dușmanului, și-i zădărnicesc acțiunile. Un moment deosebit de semnificativ este acela al demascării spionului Felix Vilde de către fosta lui soție, artista Mara Vilde. Fiică de muncitor, Mara Vilde a înțeles rolul său de artist cinstit, a înțeles că întreaga ei luptă trebuie să fie în slujba poporului. Iată de ce ea se alătură cu entuziasm efortului general constructiv al acestuia. Încă din vremea dictaturii fasciste, înțelegând rolul odios jucat de Felix Vilde, Mara s'a despărțit de soțul ei. Și când mai târziu Felix

Vilde, încolțit de puterea populară, speră să găsească azil în casa fostei lui soții, Mara reacționează așa cum orice om cinstit, orice patriot, ar fi reacționat. Ea predă autorităților pe spionul și sabotorul Felix Vilde.

Reliefând puternic eroii pozitivi, reliefându-i veridic, autorul are meritul de a fi izbutit să redea cu deosebită vigoare rolul conducător al Partidului. Dela scenele realizate, în care se prezintă lupta acestuia în ilegalitate (o adunare conspirativă, împrăștierea de manifeste, lupta pe viață și pe moarte împotriva poliției fasciste) la acțiunea dărză, neobosită, desfășurată de comuniști după răsturnarea regimului burghezo-moșieresc, Partidul, prin oamenii crescuți și educați de el, este veridic redat în rolul său de conducător al iuptei poporului, de motor al întregii vieți a țării. Scriitorilor noștri le va sluji cu siguranță studierea felului în care Vilis Lašis a reușit să redea pe eroii pozitivi ai cărții, pe luptătorii comuniști în primul rând. Adâncă și caldă lor umanitate, eroismul lor simplu și generos, felul în care este înfățișată și viața lor particulară, îi face să trăiască în fața scriitorilor noștri. Nimic retoric în prezentarea acestor tipuri. Oamenii aceștia iubesc, suferă, au bucuriile lor, sunt prezentați cu frământările lor, cu problemele lor, cu credința lor puternică în cauza pentru care luptă, cu creșterea și călirea lor în această luptă. Tipul de conducător care este Andrei Sileniec, este cu atât mai emoționant și mai convingător, cu cât el este redat sub aspectul său adânc omenesc. Sileniec este omul educat de Partid, omul care mânuiește nebiruită armă a învățăturii marxist-leniniste, care dobândește experiență după experiență în practica luptei ilegale și apoi legale. Sileniec e omul care îndrumă cu răbdare și perseverență pe Jubur, îi ajută creșterea. Discuțiile cu Sileniec, lecturile făcute sub îndrumarea acestuia, acțiunile executate după indicațiile lui,

vor transforma pe Jubur în luptătorul comunist de mai târziu. La fel, după ieșirea din ilegalitate, se va vedea, în cele mai mici dar caracteristice amănunte, felul în care Sileniec conduce ca un adevărat bolșevic, cu dârzenie, cu înțelegerea adânc omenească proprie comunistului. Și lucrul este valabil nu numai pentru Sileniec.

Felul în care o comunistă ca Aita Spare știe să ajute creșterea tineretului pe care-l îndrumază, căruia îi deschide drumul spre o viață demnă; curățenia sufletească a eroului Oiar Snicher — vizibilă nu numai în devotamentul și spiritul lui de jertfă în luptă, dar și în felul în care știe să primească vestea căsătoriei tovarășei pe care o iubește — sunt exemple care vădesc preocuparea autorului de a reda sub multiplele lui aspecte, fondul adânc uman al eroilor pozitivi, al comuniștilor.

Participarea masselor la luptă — legată și ea îndeosebi de aceeași problemă a vigilenței de clasă — este de-asemeni redată cu multă vigoare în roman. Înțâmplarea cu materialul inflamabil pus de sabotori într-o fabrică de cherestea, material pe care muncitorii îl descoperă la timp, felul cum aceștia colaborează cu noul director — fiu al clasei muncitoare — la prinderea atentatorilor, sunt exemple grăitoare în acest sens. Lupta masselor este de-asemeni admirabil redată în scenele finale când se descrie înverșunata rezistență armată, opusă trupelor agresorului hitlerist.

Este meritul deosebit al romanului, de a fi subliniat tot timpul — scoțând în evidență ascuțirea luptei de clasă — forța crescândă a elementelor înaintate, înfrângerea inevitabilă — în ciuda sbaterii lor — a elementelor reacțiunii.

Este neîndoios că Vilis Lașis nu și-ar fi putut realiza astfel romanul, fără cunoașterea temeinică a realității pe care opera lui o reflectă. Experiența proprie de viață i-a fost scriitorului de un ajutor hotărâtor în creație. Biografia lui o indică. Fiu de muncitor din por-

tul Riga, Lașis a cunoscut de mic tot calvarul vieții de proletar, în regimul burghezo-moșieresc. Foamea, șomajul, mizeriile de tot felul i-au fost statornici însoțitori de-a-lungul unei bune părți din viață. Rând pe rând hamal în port, pescar, foșhist pe vapoare, el a învățat ce este nedreptatea, ce însemnează exploatarea, cine îi sunt frații și cine îi sunt dușmanii. Dar paralel cu aceasta el a învățat să-și cunoască bine poporul, să-i știe calitățile, vitejia, puterea de rezistență, hărnicia. Legătura cu mișcarea revoluționară, în rândul căreia a activat de tânăr, l-a întărit și i-a ridicat puterea de înțelegere, i-a mărit cunoștințele. În felul acesta talentul de scriitor al lui Vilis Lașis a putut rodi. El oferă o admirabilă pildă de artist militant, de luptător care și-a îmbinat și își îmbină activitatea practică politică cu aceea de mănuior al condeiului, punându-și multiplele calități în slujba marilor idealuri ale progresului.

Să amintim că Vilis Lașis, care deține dela eliberarea patriei sale importante posturi în stat, nu a încetat o clipă munca de scriitor. Romanul „Spre lumină” — scris recent — este el însuși o dovadă a acestui fapt. Și el probează că maturitatea politică și experiența activistului, constituie un excepțional ajutor pentru scriitor.

Astfel romanul „Spre lumină” este o pildă vie a felului în care se poate realiza o operă literară îmbrățișând probleme atât de vaste și sub aspecte atât de multiple; el, este pentru scriitorii noștri un exemplu de realizare artistică a unei teme care ridică probleme atât de importante a vigilenței de clasă. La fel, pentru marea masă a cetitorilor noștri, lectura romanului lui Vilis Lașis va însemna însușirea de noui învățăminte, dobândirea unei noi arme în lupta din ce în ce mai ascuțită pentru construirea socialismului și zdrobirea dușmanului de clasă.

L. Sărățeanu

IN LUPȚA ÎMPOTRIVA COSMOPOLITISMULUI *)

Rezoluția din Februarie 1948 a Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice în problemele muzicii a atras puternic atenția oamenilor artei asupra primejdiei pe care o constituie influența otrăvită a cosmopolitismului în drumul unei creații sănătoase, pusă în slujba poporului.

Compozitorii și scriitorii sovietici și-au afirmat înalta lor concepție despre artă. Adevăratul creator de artă trebuie să oglindească în operele sale sentimentele, aspirațiile și voința poporului. De aceea el trebuie să se aplece în primele rânduri ale luptătorilor pentru pace, pentru o viață liberă, creatoare.

Concepția de viață leninist-stalinistă, partinitatea artei formează puternicile arme de luptă ale artistului sovietic. Părșirea acestei concepții, răstăcirea pe căile întortochiate, mocirloase ale artei „pure”, împotriva vieții, duce firesc la opoziția cu poporul, la ploconirea în fața „științei” și „artei” burgheze, duce către cosmopolitism, naturulism și formalism.

Piesa „Ilia Golovin” a lui Serghei Mihalcov constituie în acest sens o demascare necruțătoare a ploconirii față de Occident și arată gravele consecințe pe care poate să le aibă o asemenea atitudine. Demascarea cosmopolitismului, lupta pentru păstrarea neîntinată a concepției marxist-leniniste, înaltul patriotism sovietic, sunt temele fundamentale ale ultimei piese a lui Serghei Mihalcov.

Eroul piesei lui Mihalcov, Ilia Golovin, un cunoscut compozitor sovietic, a intrat în contradicție cu viața și realitatea sovietică, pășind pe drumurile neguroase ale „armoniilor pure”, izolându-se în șubrede turnuri de fildeş, opunându-se prin creația lui individualistă clocotitoare ac-

tivității a colectivității sovietice. Lipsit de fermitate în concepția despre artă, mereu oscilant, compozitorul Golovin cade astfel pradă influenței burgheze în artă.

Piesa lui Serghei Mihalcov poate fi socotită drept o puternică critică principală și constructivă pentru educarea artiștilor în societatea socialistă. Desvoltând o temă luată din viața adevărată, Serghei Mihalcov și-a făurit conflictul principal din ciocnirea puternică dintre concepția estetizantă și formalistă a compozitorului Golovin și concepțiile oamenilor sovietici cărora le place să respire larg aerul sănătos al artei realist-socialiste. Dar dacă oamenii sovietici sunt aspri față de orice stavilă care se ridică în drumul progresului, ei luptă cu înflăcărare pentru a readuce pe oamenii care au greșit vremelnice și s-au îndepărtat de drumurile poporului. — În aceasta stă marea putere a educației comuniste și a concepției patriotice sovietice care luptă cu tenacitate pentru înlăturarea ultimelor pete rămase ca tristă moștenire din societatea capitalistă.

Compozitorul Ilia Golovin, se va regăsi și va reveni pe drumul artei adevărate, cu rădăcinile adânc înfipte în popor, după o puternică frământare sufletească. Pentru a obține această victorie el este ajutat de poporul care știe să deosebească clar ceea ce e sănătos de ceea ce e putred, care știe să lupte pentru a-și smulge artiștii și savanții săi alunecași temporar în greșeli cosmopolite. Scena culminantă a piesei este aceea în care ca un reprezentant al acestui popor, generalul Roslâi vine în casa compozitorului. Minunat om sovietic, simplu și sincer, înțelegând puternica dramă sufletească a creatorului, Roslâi exprimă admirabil în cuvintele sale concepția artei socialiste în fond, națională în formă: „Mă simt copleșit de ciudă și de mâhnire, spune el. Eu, un om sovietic, soldat care a apărut în lupte arta națională, să aud azi o

*) Serghei Mihalcov: *Ilia Golovin*, Ed. Cartea Rusă — Buc. 1950.

muzică scrisă de un compozitor al nostru, dar nu pentru mine. Să privesc un tablou pictat de un pictor de-al meu, sovietic, dar nu pentru mine...”.

El aduce ca un protest împotriva unor asemenea creații cântecul mobilizator scris de Golovin cu ani în urmă și cântat de soldații sovietici pe drumurile glorioaselor lor lupte. Melodia aceea clară, simplă și sinceră, isvorită din inimă, ruptă din realitatea vieții, însoțise pe soldați de-alungul bătăliilor, răsunase lângă mormintele tovarășilor căzuți, triumfase lângă Reichstag-ul cucerit în Berlin. Melodia aceea o cântă acum generalul Roslâi și tanchiștii lui compozitorului răătăcit, turburându-l, apropiindu-l de viața acelor care apăraseră Patria, oamenii simpli și mulți. Melodia aceasta sguđuie puternic pe acela care se răătăcise pe căile muzicii formaliste, trezește în sufletul lui tot ce era sănătos, limpede și apropiat de viața adevărată, de realitate. Oamenii sovietici, constructorii comunismului, l-au redat pe compozitor lui însuși. I-au dovedit cu claritate autenticitatea artei realiste, i-au arătat luminos că numai legătura strânsă, organică, cu poporul, dă artistului importanța valorii sale pentru colectivitate. Idealurile mărețe ale poporului sovietic, vajnic luptător pentru pace și progres, au devenit din nou acum și ale compozitorului Ilia Golovin. „Ariton Ivanovici de-l întâlnești cumva pe generalul Roslâi, exclamă eroul în ultimul act al piesei, spune-i că Golovin, compozitorul Ilia Petrovici Golovin, a devenit luptător! Da! Chiar așa să-i spui! Și mai spune-i că aici, chiar în odaia asta am să încep noua mea simfonie, care va chema oamenii din întreaga lume la luptă în numele libertății și a muncii creatoare, împotriva silniciei, împotriva războiului”.

Piesa lui Mihalcov, oglindind lupta pe care o dă poporul sovietic și Partidul Bolșevic pentru arta minunată a realismului socialist, demască totodată pe cosmopolitii fără de patrie. Tipul care în-

sumează în el toate tarele vechiului ce se opune noului, este „criticul” Zalișaeu. Din snobism, disprețuind cultura și arta socialistă a fărăii sale, el susține găunoase teorii estetizante.

Cu spirit mic burghez, laș, om de nimic care tremură atunci când este demascat, el reprezintă un individ pe cale de completă dispariție din societatea care construiește comunismul. Lui i s’ar putea apropia, pe un alt plan, soția lui Golovin, Alefina Ivanova, care a avut și ea un rol însemnat în răătăcirile formaliste ale compozitorului. Împreună cu Zalișaeu „apărându-și” bărbatul de „asprimea” vieții, creindu-i în jur izolarea și „liniștea”, contribuisse din plin la smulgerea din realitate. la zăgăzuirea avântului talentului compozitorului. — Și ea este, așa cum numește critica sovietică N. Velehova, o umbră a trecutului, înfățișând trista sărăcie a „frumoasei” vieți a esteților provinciali, săraci cu duhul. „Partidul și poporul i-au scos pe Zalișaeu din drumul lor. Realitatea sovietică a desvelit goliciunea idealurilor putrede ale Alefinei Golovin” — spune N. Velehova.

Marele merit al lucrării stă în vigoarea cu care înfățișază lupta oamenilor sovietici pentru a reduce pe drumul drept pe talentatul compozitor Golovin. Convincător și impresionant este zugrăvită deasemeni frământarea sufletească a acestui compozitor până când izbutește să se elibereze de falsele concepții despre artă, propagate de imperialiști.

Critica de specialitate sovietică remarcând meritele incontestabile ale piesei lui Serghei Mihalcov, a subliniat în același timp și unele lipsuri: .

Caracterul unor personaje secundare apar oarecum palide și neexpresive. O serie de personaje ca Liza, fiica lui Golovin, comunistul Bajov și tânărul compozitor Malnicov, care în intenția dramaturgului trebuiau să contribuie la orientarea justă a compozitorului, raționează just, însă sec, retoric. Chiar și în evoluția personajului principal Ilia Go-

lovin, se manifestă un oarecare retorism.

Dacă în primele acte se putuse vedea clar lupta autentică din sufletul personajului, acțiunea cerută de dramă trenează apoi.

Pe Golovin cel nou, autorul nu izbuște să-l prezinte la fel de viu și de convingător.

Arătând lupta puternică a celor două ideologii și victoria concepției comuniste despre lume, viață și artă, piesa „Ilia Golovin” este o prețioasă armă de luptă. Ea vine în sprijinul creatorilor noștri de artă. Recentele discuții care au avut loc în publicistica noastră în legătură cu problemele creației muzicale, pot găsi în Ilia Golovin un prețios îndreptar, un nou și strălucit exemplu de felul cum rezolvă partinic și just creatorii sovietici problemele artei. Odată mai mult, oamenii de artă din țara noastră pot învăța că, a fi cel care redă sentimentele, gândurile și voința poporului, a găsi conținutul operei sale în realitatea țării, este sarcina principală a unei creator legat de viața poporului, de lupta lui pentru fericire și progres.

Nu ne putem opri de a nu deplânge neliterara traducere în care a fost publicată piesa lui Serghei Mihalcov în românește. Paginile abundă în grave greșeli de traducere și în frecvente construcții care nu sunt proprii limbii române. O nouă ediție a admirabilei piese a lui Mihalcov cere în același timp o serioasă revizuire a traducerii sale în românește.

Alexandru Balaci

UN POPOR TANAR INFRUNTA VIAȚA *)

Grija pentru nouile generații constituie o preocupare constantă a Partidului bolșevic, o sarcină de bază a statului

sovietic. A educa tineretul în spiritul moralei comuniste, în legătură strânsă cu realitatea în plină dezvoltare, a-l face încrezător în forțele sale și ale semenilor săi, înseamnă a forma un om nou cu o nouă conștiință, izvor principal al succeselor ce le va repurta.

Despre felul cum sunt educați copiii unui colhoz din Uniunea Sovietică ne povestește Alexei Musatov în volumul „Copiii din Stojari”. Bun cunoscător al realității colhoznice, autorul înfățișează copiii satului cu preocupările lor, la școală, la muncă, la joc.

În multe regiuni ale Uniunii Sovietice, Armatele Sovietice, continuau încă alungarea fasciștilor invadatori. Satul Stojari, peste care a trecut războiul, trăia încă de pe atunci din plin perioada de reconstrucție. Exemplul luptătorilor de pe front îi hotărăște și-i îndârjește pe colhoznici în munca pentru ridicarea satului și a colhozului. Ei știu bine că lupta împotriva inamicului, ca și lupta pe frontul intern, sunt la fel de folositoare patriei, amândouă ducând la realizările aceluiasi scop: izgonirea ocupanților nemți. Sub imboldul acestui înalt sentiment patriotic, colhoznicii din Stojari reușesc lucruri minunate, ei creează o varietate de grâu mai productivă și mai rezistentă la secetă, sau desțelenesc niște terenuri lăsate până atunci în părăsire.

Urmând exemplul celor mai mari, a muncitorilor și comsomoliștilor, copiii alcătuiesc o brigadă de muncă, care lucrează mai ales pe lângă bătrânul cercetător microbiologist Zahar Mitrici Veșcov. Unul singur lipsește dintre ei: Sanca Conșacov. Deși muncitor, bun organizator, cu multă voință, Sanca este ușor influențabil. Moartea tatălui său și asistențele Deviatchinilor — oameni preocupati mai mult de interesele personale decât de acele ale colectivității — îl hotărăsc să plece la oraș, abandonând școala și colhozul. Atunci se întâmplă cotitura esențială din viața lui Sanca: în urma puternicelor argumente ale Ta-

*) A. Musatov: *Copiii din Stojari*, Ed. Tineretului — Buc. 1950.

tianei Rodionova, președinta colhozului, ale învățătorului Andrei Ivanovici, dar mai ales în fața exemplelor elocvente date de tovarășii săi, Sanca rămâne pe loc spre a-și continua studiile și a munci cu folos pentru colhoz, alături de toți ceilalți. În curând el se va prezenta în fața comitetului comsolist, spre a solicita primirea în organizația tineretului, după ce luni de zile tinuse cererea în buzunar.

Prezentarea lui Sanca spre a fi primit în Comsomol este un fapt semnificativ. Aceasta înseamnă că în el s'a produs o schimbare hotărâtoare: sub acțiunea colectivului, mentalitatea lui sovăelnică s'a transformat. Faptul de a fi fost ridicat într-o muncă de răspundere în colhoz, încrederea pe care o câștigă aci, sunt argumente puternice care-i sprijină cererea. „A fi membru al Uniunii Tineretului însemnează să consacrî întreaga ta muncă, toate forțele tale pentru cauza comună... Numai printr'o astfel de muncă se transformă un tânăr într'un adevărat comunist... Numai printr'o muncă comună cu muncitorii și țăranii poți deveni un adevărat comunist“, spunea marele Lenin. În acest fel trebuie văzută intrarea lui Sanca în Comsomol.

Împreună cu ceilalți tineri, Sanca va lua parte la acțiunea îndrăznească întreprinsă de Zahar Mitrici pentru a salva de o grindină furioasă, plantațiile atât de folositoare colhozului. Zahar Mitrici va exclama cu îndreptățită mândrie:

— „Îți dai seama, Vasilievna, ce popor tânăr înfruntă viața? Iată rezerva noastră de luptă, adevărata și minunata întregire a frăției noastre colhoznice“.

Drumul pe care a apucat Sanca Conșacov îndrumat de tovarășii lui, ne arată clar perspectiva măreață care stă în fața acestor copii animați de aspirații înalte. de o conștiință cetățenească cum numai în Țara Sovietelor poate exista. Copii din Stojari sunt membrii societății comuniste de mâine, pentru a cărei realizare luptă ei azi.

Literatură pentru copii am citit cu toții, scrisă de burghezie, în „diverse“ feluri. Preocuparea de a da tinerelor generații o educație solidă, temeinică, legată strâns de viața înconjurătoare nu se arăta niciodată ca sarcină centrală a unor astfel de lucrări. „Copii din Stojari“ a lui A. Musatov demonstrează încă odată caracterul educativ al literaturii realist-socialiste, caracterul ei pedagogic, deosebit de înalta ei valoare.

Traducerea cărții „Copiii din Stojari“ în limba română constituie un ajutor prețios pentru că ea pune problema educării tineretului în spiritul unei morale noi, strâns legată de lupta și aspirațiile masselor. Meritorie în general și împodobită cu desene sugestive, traducerea ar fi putut prezenta o varietate mai mare de cuvinte pentru a reda mai credincios, mai convingător conținutul de idei și pentru a desvolta vocabularul și capacitatea de exprimare a cititorilor — copii și tineret — cărora li se adresează. Există uneori cuvinte care se repetă la două-trei pagini odată, ca de exemplu „a conținut“; traducătorul ar fi putut reda cu ușurință conținutul din original și prin alte forme, destul de numeroase în limba română pentru această noțiune.

Volumul „Copiii din Stojari“, distins cu Premiul Stalin pe 1949, este un puternic stimulent și un bun exemplu de ceea ce trebuie să fie literatura pentru cei mici. Și în acest domeniu, exemplul sovietic trebuie să stea la bază. Folosind acest exemplu și inspirându-se din aspectele concrete ale realității înconjurătoare, din lupta poporului muncitor pentru construirea socialismului în țara noastră, scriitorii noștri vor putea contribui la dezvoltarea și propășirea literaturii noastre pentru copii, la educarea tinerelor vârstare ale patriei noastre.

Silviu Petre

DIN LITERATURA UNUI POPOR PRIETEN*)

Culegerea de „Nuvele Albaneze” pe care Editura de Stat a oferit-o de curând masselor cititoare din țara noastră este rezultatul unei inițiative ce se cere, fără îndoială, continuată. Cunoașterea reciprocă, a creațiilor culturale naționale constituie pentru două țări cu ade-vărat democratice, un temeinic prilej de înfrățire în lupta comună dusă pentru construirea unei vieți libere și fericite.

Volumul de față începe prin a ne evoca momente din întunecata epocă dintre 1928—1939 a dictaturii, urmează apoi fapte din perioada de grele încercări a războiului și sfârșește prin zugrăvirea unor aspecte din viața luminoasă de azi a tinerei republici populare Albania.

Primele nuvele aparținând lui Mig-jeni, amintesc anii triști și lăncezi dinaintea războiului, an de șomaj cumplit, de foamete, de creștere a urii împotriva exploatarelor. Proletariatul albanez, încă nedesvoltat suficient pe atunci, nu trecuse la acțiuni de masă organizate. Muncitorul din schița „Mere oprite”, aflându-se în fața unui magazin cu bună-tăți interzise lui, își stăpânește revolta și își strânge pumnul care mai târziu va lovi în trândavii îmbuibăți. În „Ci-reșele”, Migjeni arată cum în mizeria țărănimii sărace se călește luptătorul de mâine:

„Ura care se naște”—spune autorul despre pruncul unei fărânci — îl va face haiduc”.

Din momentul când, în 1939, trupele lui Mussolini au copleșit pământul Albaniei, „haiducii”, cum îi numește Mig-jeni, au început să se strângă în munți, purtând puștile sub sumanul fărânesc.

Partizanii, care, din cete la început

izolate, au alcătuit o armată organizată de peste 70.000 ostași, au avut un rol însemnat în eliberarea acestei țări. Ei i-au silit pe naziști să plătească cu sânge fiecare nelegiuire, fiecare pas, pe care-l făceau în interiorul Albaniei și tot ei au contribuit la isgonirea nemților în 1945 de pe pământul Albaniei.

Numeroase sunt nuvelele din acest volum care povestesc vitejeștile fapte de arme ale partizanilor. Puternică și vie ne apare figura lui Muslim din nuvela „Pentru cine bat tobele”. Autorul acestei nuvele, Dimiter Skuterigi, poet, prozator și critic cu o bogată activitate în lupta ilegală, a urmărit în lucrarea sa formarea tipului de luptător antifascist. O ceată de partizani întâlnesc în munți pe Muslim și pe alți câțiva țărani hătând bucușii tobele cu prilejul capitulării Italiei fasciste. Muslim intră între partizani dar în scurt timp îi părăsește. Considerat trădător, nu mai e primit atunci când vine din nou la tovarășii lui cu gândul de a-și mărturisii greșala ce-i făcuse, plecând la stână în loc să împărtășească destinul întregii grupe. Muslim, de pe buzele căruia erau nedeslipite cuvintele „moarte fascismului” se așundă între creștele munților să lupte singur cu Nemții. Adeseori revenea la cuibul partizanilor, aducându-le prizonieri sau arme capturate, și pleca, întunecat, înapoi.

Partizanii l-au reprimut cu bucurie în sânul lor pe Muslim, care de atunci nu s'a mai deslipit de tovarășii săi până la victorie. Astfel, Muslim a bătut calea grea și întortochiată dela revolta individuală ce răbușnea în acte anarhice, până la sentimentul înalt al disciplinei de detașament.

Minunată este deasemenea fapta eroului nuvelei lui Fatmir Gjata, „Tânărul partizan”, care, în ciuda nepregătirii sale și a vârstei fragede, își părăsește casa și se alătură unui grup de partizani. Înălțător este și exemplul dat de moșneagul din „Strămtorea Nemților”, scrisă de Andon Mara, moșneag

*) Nuvele albaneze, Antologie alcătuită de Vehbi Bela, Ed. de Stat — Buc. 1950.

care adăpostind în coliba lui trei tineri, își ia pușca și pleacă singur prin nămeși, să-i întâlnească pe partizani. „Nu mai pot îndura fiule — spune el — tinerii își varsă sângele acolo. Și eu, om bătrân, n'am ce mai face cu viața. Ce-mi trebuie mie viață când cei tineri și-o jertfesc pe a lor?”.

Asemenea oameni au pus, prin lupta lor, temelia vieții noi ce crește azi în Albania. Dar lupta nu s'a sfârșit. Ea nu s'a oprit la 17 Noembrie, când Tirana a fost eliberată și nici la 29 Noembrie, zi în care întreaga Albanie a fost eliberată. Continuând sub alte forme, lupta nici nu se va opri vreodată.

„Noi suntem oamenii mersului înainte” spune scriitorul Mark Ndoja în nuvela „Parcul din Tirana”. Concepția aceasta este ilustrată de o serie întreagă de alte nuvele ce oglindesc avântul oamenilor muncii din R. P. Albania pentru construirea socialismului. Problemele ce frământă azi poporul albanez sunt ridicate cu vigoare de tinerii scriitori. Inspirându-se din campania de colectare a cerealelor, inițiată de Partid, Vito Koci pune în nuvela „50 de care” problema iuptei de clasă la țară. Autorul desvăluie uneltirile chiaburilor făcute cu gândul de a împiedeca bunul mers al colectărilor. Chiaburul Lamia încearcă să câștige pe mijlocașul Cozma prin svonuri, prin calomnii strecurate între „sfaturi prietenești”. Cozma este atras o vreme de mrejele chiaburești. El pleacă din conducerea Sfatului sătesc și refuză să conducă cele 50 de care cu grâu la oraș. Chiaburul Lamia nu se va bucura însă prea mult timp. Cozma începe să se lumineze treptat, datorită lămuririlor date de președintele Sfatului, cât și datorită indemnurilor soției sale.

Povestirea lui Zihni Sako „Medalie de vitejie”, atingând o altă problemă, cea a lichidării analfabetismului, dă o imagine veridică asupra procesului de creștere al omului nou pe pământul Albaniei.

Eroul lui Zihni Sako este un bătrân fost partizan care are în trecutului lui nu-

meroase fapte de vitejie. Moș Telo e însă neștiutor de carte și nici nu găsește necesar să știe. Intensa operă de lămurire dusă de Sfatul sătesc în rândurile fărănimii îl determină până la urmă pe Moș Telo să se pună cu hărnicie pe învățătură, în poșida anilor săi. Coexistența noului și a rămășițelor trecutului, lupta pentru stărpirea rămășițelor, reiese și din bucată „Un pumn de țărână” a lui Hristo Papajani. Aici autorul ne înfățișează un alt bătrân, care socoate că vârstnicii au devenit acum inutili patriei și nu trebuie să se mai amestece în treburile obștești. Tovarășii cu care slăde vorbă se întrec toți să îndrepte gândul greșit al moșului și reușesc s'o facă.

Imaginea omului nou ce crește la oraș o avem în nuvela lui Dalan Shapilo „Începutul” care ridică problema încadrării în noul ritm de producție. Noua atitudine față de muncă o îndeamnă pe tânăra Nafia să se angajeze la o fabrică de țigări. Munca ei în fabrică îi va da mulțumirea sufletească pe care o așepta de mult, o va atrage în ritmul năvalnic al întrecerilor, îi va forma o conștiință de luptătoare pentru cauza clasei muncitoare.

Dela un capăt la altul al volumului, străbate puternică prezența Partidului Comunist. El a fost în creierul munților în fruntea partizanilor îndrumându-i, în suslețindu-i. Motorul tuturor transformărilor prin care trece azi Albania este Partidul. Deaceia Partidul a intrat adânc în sufletul poporului. În reportajul „Cu Tvardovschi în Laberi” autorul Shevqet Musaraj, fruntaș al literaturii din viața partizanilor, președinte al Uniunii Scriitorilor și deputat în Adunarea Națională, citează fragmente din creațiile populare care cântă Partidul.

„Haideți veniți cu toți cu mine

Cu Partidul biruitor”.

Pretutindeni unde Shevqet Musaraj a însoțit pe scriitorul Al. Tvardovschi, primul scriitor sovietic care vizita R. P. Albania, ei au putut constata nețărmurita dragoste ce o nutrește poporul albanez

actualilor lui conducători și marelui popor sovietic.

Trebuie însă să remarcăm că alegând aceste nuvele, alcătuitoarii culegerii n'au izbutit să dea cu ajutorul operelor o imagine cu totul completă a realității albaneze. Se observă astfel că toate personagiile pozitive (cu excepția tinerei muncitoare din „Inceputul”) sunt luate din mediul țărănesc. Deasemeni, dușmanul de clasă ar părea că se reduce la chiaburime. Albania fiind o țară cu majoritate țărănească e firesc ca operele cu subiect din viața dela țară să se găsească în majoritate. E regretabil totuși că din actuala culegere lipsesc creațiile care să

oglindească lupta clasei muncitoare pentru atingerea țelurilor ei.

Culegerea limitează deasemeni cunoașterea realității, prezentându-ne numai nuvele care se centrează pe transformarea bătrânilor.

Luată în totul, actuala culegere de „Nuvele albaneze” poate fi considerată drept o merituosă încercare de prezentare a bunurilor culturale ale unei republici populare, bunuri ce ne adresează un viguros mesagiu de luptă. E necesar însă ca această primă culegere să fie urmată cât mai curând de altele, pentru a avea o imagine mai completă a literaturii și a realităților albaneze.

D. Daniti

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI NOU Î

OCTOMBRIE — NOEMBRIE 1950

EDITURA P. M. R.

CLASICII MARXISM-LENINISMULUI

- I. V. STALIN, Opere, Vol. 6 (472 pag., 150 lei).
I. V. STALIN, Răspuns tovarășilor colhoznicilor, (40 pag., 10 lei).

POLITICE

Hotărîrea C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri privind campania muncilor agricole din toamna anului 1950 (16 pag., 4 lei).

GH. GHEORGHIU-DEJ, Raport asupra planului de electrificare a țării făcut la Plenara C.C. al P.M.R. din 26 Octombrie 1950, (36 pag., 10 lei).

MIRON CONSTANTINESCU, Introducere la cursul de materialism dialectic și materialism istoric, (20 pag., 10 lei).

N. HOLBAN, Bartha Iosif și ortacii lui dau tot mai mult cărbune pentru patrie, pentru pace. (48 pag., 8 lei).

*** Vaticanul, unealtă josnică a atățătorilor la război (32 pag., 6 lei).

F. OLESCIUC, A 33-a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. (36 pag., 5 lei).

*** Materiale în ajutorul elevilor din școlile politice, Vol. 2 (196 pag., 40 lei).

*** Materiale în ajutorul elevilor din școlile politice, Vol. 3. (136 pag., 30 lei).

PENTRU ȘCOLILE SERALE DE PARTID DELA ORAȘE

*** P.M.R. conducătorul și organizatorul luptei pentru construirea so-

cialismului în țara noastră. (32 pag., 5 lei).

PENTRU CEROURILE DE POLITICA CURENTA DELA ORAȘ

*** Uniunea Sovietică apără la ONU pacea lumii amenințată de monștrii omenirii, imperialiștii americani și englezi. (16 pag., 3 lei).

*** Pentru asigurarea păcii și securității popoarelor, (32 pag., 3 lei).

PENTRU CEROURILE DE POLITICA CURENTA DELA SATE

*** Uniunea Sovietică apără la ONU pacea lumii amenințată de monștrii omenirii, imperialiștii americani și englezi. (16 pag., 3 lei).

*** Pentru asigurarea păcii și securității popoarelor, (32 pag., 3 lei).

EDITURA DE STAT

ANDRE MARTY, Revolta din Marea Neagră (600 pag., 260 lei).

*** Legea pentru alegerea deputaților în Sfururile Populare. Ed. II, (61 pag., 5 lei).

V.V. COVAJENCO, Coreea (44 pag., 13 lei).

HOWARD FAST, Clarkton. (290 pag., 90 lei).

MULK RAJ ANAND, Culii. (298 pag., 125 lei).

GH. HOSSU, Importanța canalului Dunărea-Marea Neagră în construirea socialismului în R.P.R. (48 pag., 7 lei).

G. MARCOV, Familia Strogov. (592 pag., 170 lei).

*** Cum să ne alegem deputații în sfaturile populare. (40 pag., fără preț).

*** Cum să ferim pământul de distrugere.

*** Legea pentru alegerea deputaților în Sfaturile Populare Ed. VII. (64 pag., 5 lei).

*** Deputatul și alegătorii (32 pag. fără preț).

JEAN LAFFITE, Lupta e viață. (264 pag., 105 lei).

*** Deputatul în slujba poporului. (48 pag., 5 lei).

*** Marea minciună a „alegerilor”, sub regimul burghezo-moșieresc. (52 pag., 5 lei).

EDITURA ACADEMIEI R. P. R.

A. I. OPARIN, Realizările biologiei sovietice (32 pag., 30 lei).

T. D. LISENCO, I. V. Stalin și agrobiologia micurimiană (16 pag., 30 lei).

A. TOMA și N. CONSTANTINESCU Cercetări experimentale asupra imunității în rușeolă (28 pag., 20 lei).

C. ARSENI, Epilepsia în tumorile cerebrale (72 pag., 30 lei).

A. M. BACOV, Teoria lui I. P. Pavlov în lumina materialismului dialectic (20 pag., 30 lei).

B. D. GRECOV, I. V. Stalin și știința istoriei (36 pag., 30 lei).

I. P. BARDIN, Stalin și metalurgia Sovietică (32 pag., 30 lei).

A. V. WINTER, Energetica sovietică (32 pag., 30 lei).

*** Bibliografia luptei pentru pace (228 pag., 100 lei)

C. V. OSTROVȚIANOV, I. V. Stalin — creatorul economiei politice și al socialismului (32 pag., 30 lei).

S. I. VAVILOV, Geniul științific al lui I. V. Stalin (20 pag., 30 lei).

A. V. TOPCIEV, Tov. Stalin despre unitatea științifică și practică (28 pag., 30 lei).

AL. ROSETTI, Observații asupra limbii lui Miron Costin (32 pag., 30 lei).

P. F. IUDIN, Dezvoltarea comunismului științific de către I. V. Stalin (32 pag., 20 lei).

M. M. DUBININ, Chimia sovietică în epoca stalinistă (32 pag., 20 lei).

A. B. WDENSCHI, Radioul în U.R.S.S. U.R.S.S. (12 pag., 20 lei).

V. V. ZVONCOV, Transporturile și știința sovietică (42 pag., 20 lei).

I. V. NICULESCU, Studiu asupra aromatizării termoselective a funcțiilor medii de petrol (20 pag., 20 lei).

EDITURA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTA

VASILE IOSIF, Altfel de cântec (64 pag., 70 lei).

V. EM. GALAN, Memoriile agentului electoral Teică Pasăre (80 pag., 30 lei).

VERA HUDICI, Drumul spre lumină (112 pag., 50 lei).

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

ION NECULCE, Letopisețul Moldovei
Texte alese (132 pag., 25 lei).

CARTEA POPORULUI

AL. RAICU, Vâltoarea (80 pag., 24 lei)
KORMOS GYULA, Sgârietura (32 pag., 12 lei).

BEN CORLACIU, Candidatul (32 pag., 12 lei).

COLECȚIA „ALBINA”

PETRE VINTILA, Brazde'n luncă (32 pag., 5 lei).

IN LIMBA MAGHIARA

MIHAIL SADOVEANU, Mitrea Cocor
ătja (184 old., 65 lei).

HORVÁTH ISTVÁN, Török a parlagot (368 old., 155 lei).

SÜTÖ ANDRÁS, Amikónén Felébred (52 old., 15 lei).

ASZTALOS ISTVÁN, Szel fuvatlan nem indúl (128 old., 28 lei).

GALIA GEORGIY, Tovasz Szákenben (132 old., 30 lei).

JAN RANDSZÉPP, Zűzdelem a Kolhózért (1321 old., 30 lei).

PETRE VINTILA, Brazde'n luncă

EDITURA CARTEA RUSA

*** Muncile de toamnă în colhoz, (52 pag., 15 lei).

I. CARASIOVA, Rolul femeii în colhoz (108 pag., 25 lei).

V. UIBARU, Experiența sovietică a făcut să înflorească gospodăria noastră agricolă colectivă (48 pag., 18 lei).

*** Căile de dezvoltare ale cinematografiei sovietice (56 pag., 23 lei).

*** Gospodăria obștească și individuală a colhoznicului (16 pag., 7 lei).

N. OSTROVSCHI, Așa s'a călit oțelul ed. V (336 pag., 105 lei).

- *** Jugoslavia sub dominația clicii fasciste (88 pag., 15 lei).
- *** Procesul dela Habarovsc (86 pag., 15 lei).
- C. STANISLAVSCHI, Viața mea în artă (408 pag., 170 lei).
- Z. CHIAȘCO, Pe pământul Cubanului (96 pag., 16 lei).
- M. SULEIMANOV, Tainele adâncurilor (220 pag., 75 lei).
- S. VAVILOV, Știința epocii Staliniste (108 pag., 25 lei).
- S. BABAEVSCHI, Lumină deasupra pământului (200 pag., 65 lei).
- G. NICOLAEVA, Trăsăturile viitorului (32 pag., 7 lei).
- *** Sovietul sătesc (88 pag., 20 lei).
- V. VOROVSKI, Studii de critică literară (232 pag., 75 lei).
- M. GRIBACIOV, Cântarea colhozului „Bolșevic” (Trad. de A. Toma) (120 pag., 30 lei).
- *** Traiul îmbelșugat al colhoznicilor (72 pag., 12 lei).
- EM. CAZACHIEVICI, Primăvara pe Oder (420 pag., 140 lei).
- C. FEDIN, O vară neobișnuită (696 pag., 250 lei).
- VL. MAIACOVSKI, Despre America (168 pag., 55 lei).
- *** Poezii sovietici cântă pacea (trad. A. Tudor) (40 pag., 12 lei).
- T. SEMUȘCHIN, Alitet pleacă în munți, Ed. 2-a (464 pag., 150 lei).
- A. CEHOV, Nuvele (266 pag., 100 lei).
- V. CARPINSCHI, Democrația Socialistă Sovietică, Ed. II-a (100 pag., 25 lei).
- *** Succesele inovatorilor sovietici (24 pag., 15 lei).
- *** Sovietele locale Ed. II-a (44 pag., 5 lei).

EDITURA C. G. M.

- *** Tehnica securității în siderurgie, (44 pag., 15 lei).
- *** Teatru pentru echipele artistice sindicale (104 pag., 47 lei).
- A. TARASOV, Grija Partidului și guvernului pentru ridicarea nivelului material și cultural al oamenilor muncii din U.R.S.S. (64 pag., 18 lei).
- MARIA CINCA, Dela 6 la 34 războaie. (52 pag., 18 lei).
- J. N. JMAHOV, Sindicatele sovietice în avangarda luptei pentru unitatea mișcării sindicale internaționale. (88 pag., 17 lei).
- *** Impresiile delegației minerilor scoțieni despre vizita lor în Uniunea Sovietică (56 pag., 22 lei).
- *** Sarcinile sindicatelor în pregătirea

alegerilor sfaturilor populare (24 pag., 8 lei).

CONSTANTIN BOBOCEL, RADIȚA VATRA ȘI CONSTANTIN PRODAN, Canalul Dunăre-Marea Neagră un uriaș șantier școală. (52 pag., 15 lei).

I. P. ȘIRCOV, Experiența mea în zidăria de cărămidă. (80 pag., 30 lei).

*** Tehnica securității la folosirea exploziivilor în exploatarea miniere și în cariere (80 pag., 25 lei).

EDITURA TINERETULUI

POLITICE

A. I. BLATIN, Comsomolul ajutor al Partidului Comunist (bolșevic) în construirea socialismului (52 pag., 10 lei).

A. N. ȘELEPIN, Comsomolul în anii Marelui Război de Apărare a Patriei (56 pag., 10 lei).

A. E. HARLAMOV, Comsomolul în anii construcției de după război. (52 pag., 10 lei).

*** Sarcinile Uniunii Internaționale a Studenților în lupta pentru pace independentă națională și un învățământ democratic.

*** De vorbă cu tinerii țărani muncitori despre alegeri. (30 pag., 5 lei).

*** Partidul Muncitoresc Român conducătorul și îndrumătorul Uniunii Tineretului Muncitor. (96 pag., 15 lei).

LITERATURA

V. CAVERIN, Doi căpitani (320 pag., 185 lei).

F. GLADCOV, Poveste despre copilărie (Premiul Stalin) (340 pag., 140 lei).

A. BOICENCO, Tinerețe (320 pag., 125 lei).

LITERATURA PENTRU COPII

V. SAVELIEV, Asaltul Palatului de Iarnă (72 pag., 35 lei).

E. SVARȚ — I. FREZ, Uzina noastră. (84 pag., 42 lei).

PUBLICAȚII PERIODICE

*** Pentru șezătorile noastre Nr. 10. (36 pag., 30 lei).

*** Poezie, cântec, joc Nr. 9 (32 pag., 40 lei).

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice, privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

Ne vom strădui să răspundem tuturor corespondenților noștri în cel mai scurt timp.

R E D A C Ț I A : Bd. Ana Ipătescu, 36. București, 3
Telefon: 2.29.82 și 2.14.91.

ADMINISTRAȚIA: Bd. Ana Ipătescu, 39. București, 3
Telefon: 2.40.70.

ABONAMENTE ANUALE

Instituții de Stat, Organizații de masă și abonamente
individuale lei 1200
Întreprinderi economice lei 2400

Cont virament Banca de Stat, 070502

Taxa poștală plătită în numerar conform aprobării Dir. Exp. Poștale nr. 167.220/1949